

**Universitatea Liberă Internațională din Moldova
Facultatea de Istorie și Relații Internaționale
Centrul de Istorie și Științe Politice
Catedra de Istorie**

PAVEL PARASCA

*“Și de atunci s-a început,
cu voia lui Dumnezeu,
Țara Moldovei”*

Studii

**CHIȘINĂU, ULIM
2014**

94(478)

P 33

Machetare: Larisa Patlis, magistru

Coperta: Ion Mercic

Studiile întrunite în volum au fost apreciate în cadrul conferințelor științifice la care unele din ele au fost prezentate sub formă de comunicări, apoi publicate în culegerile de materiale ale acestora, iar celelalte, sub formă de articole, au fost recenzate cu ocazia publicării lor în revistele științifice care le-au găzduit.

Volumul a fost recomandat spre publicare de către Senatul ULIM (proces-verbal nr.7 din 16.04.2014)

Publicarea volumului a fost asigurată de către Rectoratul ULIM – Rector Andrei Galben, Academician, Dr.H., Prof.univ.

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Parasca, Pavel. „Și de atunci s-a început, cu voia lui Dumnezeu, Țara Moldovei”. Studii / Parasca Pavel; Univ.Liberă Intern. din Moldova, Fac. de Istorie și Relații Intern., Centrul de Istorie și Științe Politice [et.al.]. – Chișinău: ULIM, 2014. – 504 p.

100 ex.

ISBN 978-9975-124-37-9.

94(478)

P 33

ISBN 978-9975-124-37-9

CUPRINS

Introducere	5
-------------------	---

Partea I.

Studii, controverses și interpretări privind vremea și condițiile istorice ale genezei și afirmării statale a Țării Moldovei

Privire de ansamblu asupra istoriografiei formării statului medieval moldovenesc	12
În problema izvoarelor tradiției medievale a întemeierii Moldovei	69
Cine a fost „Laslău craiul unguresc” din tradiția medievală despre întemeierea Moldovei?	99
În problema temeiului pretențiilor regalității Ungariei de supremație asupra Moldovei	118
Un termen incitant și discutabil: <i>Rusovlahia</i>	134
Continuitate sau discontinuitate dinastică în Moldova în a doua jumătate a secolului al XIV- lea?	158
În loc de recenzie: Demir Dragnev. <i>Istorie și civilizație medievală și modernă timpurie în Țările Române</i> . (Chișinău: Cartdidact – Civitas, 2012 – 596 p.)	214
Generalizări/Généralisations	233

Partea a II-a.

Studii de istorie politică românească în contextul războaielor ruso-(austro)-turce din secolul al XVIII-lea

Reflecții istorico-politice asupra domniei în Moldova a lui Dimitrie Cantemir (noiembrie/decembrie 1710 – iulie 1711)	245
Cum s-a înscăunar și și-a început domnia Dimitrie Cantemir?	322
Anul 1711 – antecedent al anului 1812	333

Eventualul destin al Țării Moldovei prin prisma <i>Diplomei de la Luțk</i> din 13 aprilie 1711	351
Țara Moldovei în geopolitica Rusiei în secolul XVIII	367
Evoluția statutului Principatelor Române în terminologia diplomatică rusă din secolul al XVIII-lea	387
Factorul bisericesc în politica Rusiei față de Țara Moldovei în secolul XVIII, cu un succint excurs în vremurile anterioare	408
Principatele Române în politica Rusiei în secolul XVIII	427
Generalizări/Généralisations	490

Întroducere

După publicarea, în limba rusă cum se practica conform directivelor de la vremea respectivă, a monografiei mele consacrate formării statului medieval moldovenesc¹, au trecut deja mai mult de trei decenii pe durata cărora istoriografia problemei s-a îmbogățit cu multe publicații la temă, inclusiv de ale mele, ceea ce a impus necesitatea elaborării unei noi lucrări monografice care să aducă la zi istoriografia sinuoasei probleme a genezei și consolidării celui de-al doilea stat românesc extracarpatic, care și-a adjudecat numele de Țara Moldovei și, totodată, să contribuie la o dezlegare mai adecvată a acestei probleme printr-o reevaluare analitică a izvoarelor disponibile.

Necesitate unei noi elaborări monografice consacrate problemei în cauză s-a impus stringent mai ales după susținerea, în 1998, a celei de-a doua teze de doctorat², în care, ca punct de plecare, mi-am reprodus sintetic conceptul fundamentat în monografia menționată, privind vremea și circumstanțele istorice ale formării voievodatului inițial al Moldovei - fenomen databil nu cu mijlocul secolului al XIV-lea, cum îl prezintă cronicile indigene, și nici cu primii ani de domnie a regelui Ungariei Ludovic I (1342-1382), cum s-a încercat să se demonstreze în lucrările altor cercetători, ci cu deceniul al IX-lea al secolului al XIII-lea, când în Ungaria domnea Ladislau al IV-lea Cumanul (1272-1290). În aceeași cheie a urmat și o serie de studii publicate pe parcursul ultimului deceniu al secolului trecut și primul deceniu al secolului în curs, toate ele fiind întrunite într-un volum compact, editat în anul 2009³.

Într-un context concis, conceptul generalizat al meu, privind formarea, consolidarea politică, teritorială și instituțională a statului medieval moldovenesc (Țara Moldovei) și-a găsit materializarea în teza deja menționată a mea de doctor habilitat în istorie, susținută cu succes în 1998. Dificultățile de ordin diferit, în primul rând financiar, dar și volumul

---

¹ П.Ф.Параска. *Внешнеполитические условия образования Молдавского феодального государства*. Кишинёв: ШТИИНЦА, 1981.

² Pavel Parasca. *Evoluția politică internă și poziția internațională a Moldovei. Jumătatea secolului XIV – începutul secolului XV*. Autoreferatul tezei de doctor habilitat în științe istorice. Chișinău: USM, 1998 – 35 p.

³ Pavel Parasca. *Moldovlahica*. Chișinău: Cartdidact, 2009.

impunător al lucrării, nu mi-au permis să o și public ca monografie, astfel că intenția unei noi elaborări monografice, care să sintetizeze procesul formării și evoluției politice a Țării Moldovei și să-mi concretizeze viziunile mele asupra lui, a continuat să mă preocupe, pentru anul 2011 fiind prevăzută finisarea unei lucrări compacte la subiect. Pe durata anilor ce au urmat, după 1998 și până în 2014, au văzut însă lumina tiparului mai multe alte studii, autorii cărora țineau morțiș la interpretările tradiționale, apropiate de tradiția cronicărească a „descălecatului” Moldovei, cu o vădită tentă de dublare a imaginatului fenomen (primul „descălecat” în frunte cu Dragoș și un altul în frunte cu Bogdan, așa cum prezenta lucrurile încă Nicolae Costin și cum au încercat să demonstreze A.D.Xenopol și Dimitre Onciul la sfârșitul secolului XVIII și începutul secolului următor), interpretându-le în contradictoriu atât sub aspectul politic, cât și cronologic, fără o investigare pertinentă a izvoarelor tradiției cronicărești și neglijând influența asupra ei din partea cronicilor ungare, care este evidentă. S-a observat și o tendință de a trece accentul de pe problema formării voievodatului Moldovei, care a dat numele său întregului stat românesc de la răsărit de Carpați și a jucat rolul de căpetenie în procesul de întregire teritorială a acestuia, pe o formațiune similară din nordul Moldovei, mai revitalizând și ideile evident învechite despre implicările în proces a elementului rutean din Galiția vecină cu Țara Moldovei. Unii cercetători au întreprins eforturi în vederea completării șirului de voievozi ai Moldovei din a doua jumătate a secolului al XIV-lea cu nume noi, în timp ce alții au căutat să demonstreze continuitatea dinastică la vârful piramidei de putere din Țara Moldovei, de la Bogdan I și până la Petru I Mușatin și cei ce au urmat după acesta în scaunul domnesc de la Suceava.

Pornind de la această situație din istoriografia problemei, mai ales că în unele publicații erau vizate sub aspectul critic, sau chiar cu intenția de a le respinge, unele opinii care îmi aparțin și care nu pot fi neglijate sau neacceptate fără argumente de rigoare, am efectuat mai multe investigații la temele disputate, punând accentul pe argumente și nu pe emoții. În consecință, a și apărut și a fost publicată seria de studii, întrunite acum în prezentul volum. Dat fiind că toate ele răspund, fie uneori și ipotetic, la subiectele care urmau să-și găsească o prezentare sintetică în monografia preconizată, am ajuns la convingerea că ea este inutilă, astfel că din

proiectul inițial al monografiei i-am reținut doar titlul, scos acum pe coperta prezentului volum, care cuprinde studiile efectuate între anii 2010 și 2014. Reieșind din esența de conținut a studiilor incluse în volum, ele au fost grupate în două părți.

Prima parte întrunește studiile ce țin de ansamblul chestiunilor referitoare la istoria constituirii și afirmării Țării Moldovei ca stat pe harta istorică din zona respectivă a Europei. Cercetătorii și alte persoane interesate ar putea să-mi reproșeze faptul că, de rând cu studiile propriu-zice, în această parte a volumului am plasat și un material cu titlul „În loc de recenzie”. Luând cunoștință însă de conținutul lui, este ușor de observat că vorba este nu despre o recenzie în sensul cunoscut al acestui gen de publicații, ci despre o dispută cu un istoric destul de bine cunoscut în cercurile științifice, asupra unor aspect esențiale ce țin de aceeași problemă a formării statului medieval moldovenesc în formatul în care el este cunoscut pe harta istorică, începând cu mijlocul secolului al XIV-lea și în secolul al XV-lea. În tematica primei părți a culegerii se încadrează și studiul „Întemeierea Moldovei: cum s-a ajuns în istoriografie de la un „descălecat” la două descălecături?”, destinat pentru publicare în cadrul volumului omagial consacrat reputatului profesor de la Iași, Ioan Caproșu, care va vedea lumina tiparului ceva mai târziu, astfel că l-am omis în prezentul volum.

Din păcate, din motive ușor explicabile, în studiile întrunite în prima parte a volumului, nu am reușit să iau în considerare una dintre cele mai recente și voluminoase cărți, datorate soților Lia și Adrian Bătrâna, în care autorii prezintă o vastă generalizare a cercetărilor efectuate timp de câteva decenii în depresiunea Rădăuți și în special în complexul arheologic Biserica „Sfântul Nicolae” din Rădăuți⁴. La o apreciere de ansamblu a cărții nu voi face decât să reproduc opinia reputatului istoric român – academicianul Academiei Române, Răzvan Theodorescu -, care, în *Cuvântul înainte*, într-o laconică dar sugestivă trecere în revistă a celor realizate în volumul enunțat, enumeră valorificarea și investigarea autorilor „începută la Biserica Sf. Nicolae din Rădăuți cu decenii bune în urmă”.

---

⁴ Lia Bătrâna, Adrian Bătrâna. Biserica „Sfântul Nicolae din Rădăuți”. *Cercetări arheologice și interpretări istorice asupra începuturilor Țării Moldovei*. Piatra Neamț: Editura Constantin Matasă, 2012, 520 p., inclusiv fig. Nr. 93 fig. (p. 427-519).

punerea în evidență a rosturilor „primei reședințe voievodale a Moldovei, a primelor necropole princiare și – fapt cu totul remarcabil – identificările în premieră ale unor personaje domnești acolo abstrucate ca și genealogiile lor pe baza studiilor antropologice și a analizelor ADN”, fapte prin care volumul în cauză devine „o carte fundamentală pentru oricine se va ocupa de acum înainte de destinul istoric al țării românești de la răsărit de Carpați”⁵. Așa s-a întâmplat, însă, că ultimele studii ale mele axate pe diverse aspecte discutabile ale problemei formării și afirmării statale a Țării Moldovei, cu excepția celui consacrat unei succinte prezentări istoriografice, au fost publicate în același an 2012 în care a văzut lumina tiparului și volumul soților Bătrâna, astfel că nicum nu ași fi putut să mă familiarizez cu rodul muncii d-lor. Apoi, după mai multe eforturi, datorită bunăvoinței multstimaților autori ai volumului, cărora le adresez și cu această ocazie cele mai frumoase și sincere mulțumiri, am ajuns în posesia lui abia în luna decembrie 2013, când volumul meu de studii era deja încheiat, astfel că să intervin esențial în structura lui a devenit practic imposibil. Nu-mi rămânea, așadar, o altă ieșire din situație, decât să intervin cu prezentele consemnări, unicele posibile la o lectură primară a unei lucrări complexe și cu adevărat neobișnuite încă prin metodele moderne de îmbinare a cercetărilor arheologice cu cele de genetică moleculară și în special de paleogenetică umană. Totuși, familiarizându-mă cu conținutul compartimentelor care într-o măsură sau alta se intersectează cu subiectele și abordările din studiile mele, în care lucrărilor soților Lia și Adrian Bătrâna li s-a atribuit o atenție greu de neglijat, țin să subliniez coincidența de opinii privind mai multe subiecte ale tematicii ce ține de formarea și afirmarea statale a Țării Moldovei și în favoarea cărora autorii noștri aduc noi dovezi incontestabile, în mod special vorba fiind despre formațiunea statale din zona Suceava-Rădăuți, căpetena acesteia voievodul Costea ca tată al lui Petru I și Roman I, discontinuitatea dinastică *per masculos* dintre Lațcu și Petru I ș.a. Sigur că excelenta creație științifică a multstimaților Lia și Adrian Bătrâna oferă și unele motive care m-ar obliga poate să-mi corectez și eu unele judecăți, dar care cu siguranță vor genera discuții, care ar fi la locul lor într-o eventuală recenzie.

---

⁵ Ibid., p.11.

Cea de-a doua parte a volumului cuprinde studiile care se referă la o perioadă mai târzie din istoria politică a Țării Moldovei. Ele au fost generate de încercările întreprinse în ultimii câțiva ani de a revitaliza interpretările departe de a fi demonstrate în baza izvoarelor istorice privind latura politică a domniei în Moldova a lui Dimitrie Cantemir (noiembrie/decembrie 1710-iulie 1711), mai ales prin prisma raporturilor lui cu țarul Rusiei Petru I, dar și de manifestările științifice organizate la Chișinău. Cahul și Iași cu ocazia împlinirii a 200 de ani de la raptul Basarabiei de către Imperiul țarist. Este vorba, așadar, despre o perioadă mult mai târzie, când, asupra Moldovei s-a abătut ca niciodată mai înainte pericolul rășluirii ei teritoriale, culminat cu anexarea părții de nord a țării (Bucovina) la Imperiul austriac (1775) și a părții de răsărit (Basarabia) la Imperiul rus (1812). Reieșind din aceste finalități, m-am considerat justificat să introduc și această a doua parte a volumul sub același generic scos în titlul volumului, având în vedere că, în ciuda vicisitudinilor vremii, Țara Moldovei și-a menținut identitatea sa ca un al doilea stat românesc, alături de Țara Românească (Muntenia, cum o mai numeau moldovenii, sau Valahia, cum o numeau străinii). Din motive tehnice, în partea a doua a volumului nu a putut fi reluat studiul „Problema condițiilor istorice ale înscăunării și orientării politice externe a lui Dimitrie Cantemir la începutul domniei”, publicat la Sibiu⁶. Tematic și în bună parte textual, el se intersectează totodată cu câteva studii din volum.

Studiile sunt republicate fără abateri esențiale de la textele inițiale. Au fost efectuate doar unele rectificări ortografice, care s-au lăsat observate în textele publicate anterior. În foarte puține cazuri au fost efectuate unele modificări stilistice, care însă nu afectează conținutul. Un efort mult mai mare a necesitat uniformizarea aparatului științific, dat fiind faptul că în unele cazuri notele de referință erau incluse în text și cuprinse în paranteze pătrate. Începând cu anul 2013, Institutul de Istorie și Științe Politice (în prezent Centrul de Istorie și Științe Politice) de pe lângă Facultatea de Istorie și Relații Internaționale de la Universitatea Liberă Internațională din Moldova, la fel și Redacția „History & Politics/Revistă de Istorie și

---

⁶ „Studia Securitatis.Revistă de Studii de securitate și politice”. Editată de Facultatea de Științe Politice, Relații Internaționale și Studii Europene, Universitatea „Lucian Blaga”, anul 4, Sibiu, 2010, nr. 3, p. 140-147.

Politică”, au renunțat la practica parantezelor pătrate, revenind la forma general acceptată a aparatului critico-științific, notele de referință fiind plasate în josul paginii.

În varianta lor inițială, studiile incluse în prezentul volum au post însoțite de scurte tezume în limba franceză (résumé) sau engleză (Abstracts). Însă, deși consacrate unor subiecte distincte dar axate pe problemele specificate în titlurile celor două părți ale volumului, studiile observă tangențe, mai mult sau mai puțin nuanțate, și chiar repetări ale unora și acelorași evenimente, fenomene și opinii. Pentru a evita aceste repetări și în rezumate, m-am decis să renunț la ele și să le substituie prin generalizări pe marginea studiilor din prima și, respectiv, a doua parte a volumului, cu o traducere a lor în limba franceză, reușind pe această cale să reduc oarecum și volumul textual al culegerii, care și așa este destul de mare.

Cu ocazia publicării volumului de față, țin să aduc sincere mulțumiri Rectorului ULIM, Academicianului, Dr.Hab., Profesor Andrei Galben pentru susținerea acordată. Adresez mulțumiri la fel colegilor de facultate și institut care mi-au susținut eforturile, în special Dnei decan Ludmila Coadă, precum și colegilor de breaslă de la alte instituții de profil din Chișinău, mai ales redactorului-șef al revistei „Destin românesc”, Dr. Gheorghe Negru, care a contribuit la publicarea în revista pe care o conduce câteva din studiile mele reluate și în volumul de față.

Cuvinte de recunoștință aduc bunilor prieteni – Andrei Eșanu, Academician al AȘM și Membru de Onoare al AR, și Victor Spinei, Membru Corespondent al AR –, care mi-au încurajat și susținut moral noile mele căutări în problema formării și afirmării statale a Țării Modvei, oferindu-mi prin propriile lor cercetări mai multe puncte de reper în direcționarea cercetărilor mele care și-au găsit locul în studiile întrunite în prezentul volum.

Mulțumiri aduc la fel și puținilor, deocamdată, oponenți ai mei care, prin observațiile lor de cele mai multe ori incorecte, m-au făcut să mă gândesc mai profund asupra motivelor care le-au generat.

Sper ca acest volum să satisfacă un anumit interes nu doar din partea colegilor de breaslă, ci și a studenților, precum și a tuturor celor ce se interesează de bogata și multpătimita istorie a neamului românesc.

Partea I.

Studii, controverse și interpretări privind vremea și condițiile istoric ale genezei și afirmării statale a Țării Moldovei

Privire de ansamblu asupra istoriografiei formării statului medieval moldovenesc*

Așa cum e și natural, istoriografia unei probleme istorice începe cu primele scrieri consacrate ei, astfel că la originea istoriografiei formării statului cu numele de Țara Moldovei stau primele scrieri cronicărești, în calitatea lor concomitentă și de izvoare narrative. După proveniență, ele se deosebesc în *interne* și *externe*, fără, însă, ca apariția lor să se încadreze în aceleași limite cronologice. În primul caz am în vedere cronicile moldovenești din secolele XV-XVII, iar în cel de-al doilea – cronicile ungare de la sfârșitul secolului al XIV-lea și din secolul al XV-lea, precum și ceva consemnări din cronicistica polonă.

Așa s-a întâmplat, că scrierile cronicărești străine, în care sunt consemnate unele evenimente ce se referă și la începuturile Țării Moldovei, sunt mai timpurii în raport cu primele cronici indigene. Am în vedere, în primul rând, *Cronica ungarilor*, scrisă de Ioan de Târnave (Küküllö), cronicarul oficial al regelui Ungariei Ludovic I cel Mare (1342-1382), care și-a încheiat opera în curând după moartea patronului său. Ulterior, scrierea acestuia a fost intercalată, practic fără modificări textuale, în alte cronici ungurești încheiate prin anii 70-80 ai secolului al XV-lea¹ și compilate în opera cronicărească a lui Antonio Bonfini (c.1434-1503)².

Ioan de Târnave atribuie întemeierea Moldovei ca stat fostului voievod al românilor maramureșeni, Bogdan, care, la o dată neprecizată de cronicar dar apropiată aului 1359, adunându-și parcă românii din Maramureș, a trecut în taină în Țara Moldovei, care ar fi fost supusă Coroanei ungare, dar, din cauza vecinătății tătarilor (*propter vicinitatem*

---

*Publicat în „History & Politics/Revistă de Istorie și Politică”, ULIM, An. VI, 2013, nr. 1(11), p. 5-64.

¹ Victor Spinei. *Moldova în secolele XI-XIV*. [Ed. a II-a]. Chișinău: Universitas, 1992, p.19. Este vorba de *Cronica de la Buda (Chronicon Budense)*, scrisă în 1473; *Cronica de la Dubnăț (Chronicon Dubnicense)*, alcătuită după 1479 și *Cronica Ungurilor* de Ioan de Thurōț (Ioannis de Thwroczi *Chronica Hungarorum*), terminată în 1485.

² Antonii Bonfinii *Historia Pannonica sive Hungaricarum rerum decades IV et dimidia*. Coloniae Agrippinae, 1690.

Tartarorum), de mult timp ar fi fost părăsită de locuitori³. Ar urma, astfel, că Țara Moldovei ca stat s-ar fi format relativ recent și într-un teritoriu care ar fi aparținut Coroanei regale maghiare, iar dreptul de stăpânire al acesteia ar fi datat încă cu o vreme anterioară apariției tătarilor, care, după câte bine se știe, s-a întâmplat în urma mării invazii din 1241-1242⁴, sub conducerea lui Batu-han⁵.

Din izvoarele narrative externe, care țin, dacă nu direct de subiectul formării voievodatului Moldovei, apoi cu siguranță de situația politică a lui la mijlocul secolului al XIV-lea, nu poate fi trecută cu vederea și un pasaj din opera cronicarului polon din secolul al XV-lea (m. 1480), Jan Dlugosz, care, sub anul 1359, plasează o narațiune despre o primă înfruntare militară dintre moldoveni și polonezi, produsă la „Plonini”, în Țara Șipenițului, mai invocând și numele a trei voievozi, necunoscuți nici cronicarilor moldoveni și nici celor unguri: un Ștefan, tată al unui alt Ștefan și al unui Petru. Aceștia din urmă, la moartea tatălui lor, s-ar fi încleștat în lupte pentru tronul rămas vacant, fiecare mai bucurându-se de ajutor din afara țării – Petru din partea *pro-vincialilor unguri*, iar Ștefan din partea regelui polon Cazimir al III-lea (1333-1370)⁶. Asupra informației acestui cronicar polon voi reveni la locul cuvenit, cu atât mai mult că ea a fost supusă la fel numeroaselor discuții în contradictoriu, care, referindu-se la un caz izolat, sigur că nu pot fi incluse într-un studiu istoriografic ce ține de o problemă complexă. Voi menționa totuși că, spre

---

³ Ioannis Thwroczi *Chponica Hungarorum ab origine gestis inserta simul Chronica Ioannis arhidiaconi de Kikullew*. În: *Scriptores Rerum Hungaricarum*. Ed. I.G. Schwandtner. Pars I. Vindobonae, 1746, p. 317. Traducerea pasajului în l. română la Victor Spinei, *Op. cit.*, p. 366.

⁴ Pavel Parasca. *În problema izvoarelor tradiției medievale a întemeierii Moldovei*. În: „History & Politics. Revistă de Istorie și Politică”, 2011, nr. 2(8), p. 62-85.

⁵ De ample prezentări s-a bucurat evenimentul în mai multe lucrări, cu adevărat fundamentale, ale lui Victor Spinei, dintre care nu mă voi referi decât la unele dintre cele mai recente: *Ultimele valuri migratoare de la nordul Mării Negre și al Dunării de Jos* (Iași: Editura HELIOS, 1966), în care autorul a consacrat un voluminos spațiu invaziei care avea ca țintă Europa Centrală, în primul rând Regatul Arpazilor, dar nu a ocolit nici spațiul de la est și de la sud de Carpați (p.211-224); *Mongolii și românii în sinteza de istorie ecleziastică a lui Tholomeus din Lucca/Les Mongols et les Roumains dans la synthèse d'histoire ecclésiastique de Tholomeus de Lucca*. Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2012 – 248p.+42 figuri (p. 249-290).

⁶ Ioannis Dlugossi seu Longini canonici *Historiae Polonicae libri XII*. T.I. Lipsiae, 1711, col. 1122-1124; Idem. *Roczniki czyli kroniki slawnego Krolewstwa Polskiego*. Ks. 9. Warszawa, 1975, s. 379-390.

deosebire de scrierea lui Ioan de Târnave, în narațiunea lui Jan Dlugosz Moldova, la vremea indicată de cronicar, apare ca un stat cu o istorie care însuma cel puțin o domnie, fără ca cronicarul polon să știe ceva despre vremea anterioară voievodului Ștefan, tot așa ca și din domnia acestuia sau despre cele ce s-au întâmplat după victoria moldovenilor din Țara Șipenițului. Ceea ce însă mă preocupă deocamdată în legătură cu narațiunea lui Dlugosz, este faptul că și ea este mai timpurie începutului elaborării primelor cronică indigene cu referire la întemeierea voievodatului care, așa cum afirmă solidar toate cronicile moldovenești, s-a numit *ab initio* Țara Moldovei⁷.

În ceea ce privește istoriografia medievală indigenă a problemei, reprezentată de scrierile cronicărești, este cunoscut faptul că, până în domnia lui Ștefan cel Mare (1457-1504), opere cronicărești în sensul adevărat al cuvântului nu s-au scris. Prima operă cronicărească în Moldova a fost scrisă la îndemnul marelui domn și a fost consacrată integral domniei acestuia, astfel că cercetătorii i-au atribuit ei titlul convențional de *Cronica lui Ștefan cel Mare*⁸. În realitate, fiind cunoscută în limba germană, ea are un titlu mult mai lung: *Cronica scrisă pe scurt a lui Ștefan, din mila lui Dumnezeu, voievod al Țărilor Moldovei și Valahiei*, și încheiată în 1502⁹. După cele mai noi cercetări, această cronică poate fi datată, cel mai probabil, în răstimpul 1473-1504, fiind alcătuită în două etape: între anii 1473-1486 și, respectiv, 1496-1504¹⁰. Înainte de această cronică nu este cunoscută nici o scriere cronicărească, cu excepția a doar unor liste de voievozi moldoveni, începând cu Dragoș și până la Bogdan al II-lea (anul 1451), în care sunt indicate doar numele voievozilor, duratele domniilor lor și unele înrudiri dintre ei, fără însă să se specifice vreo dată istorică concretă¹¹. Sub forma unei liste integrate, ele au intrat în circuitul științific cu titlul convențional de *Cronică scurtă a Moldovei*, considerată

---

⁷ *Cronicile slavo-române din sec. XV-XVI publicate de Ion Bogdan*. Ediție revăzută și completată de P.P.Panaiteșcu. București: Editura Academiei, 1959, passim.

⁸ I.C. Chițimia. *Ștefan cel Mare, ctitor în domeniul istoriografiei*. În: *Ștefan cel Mare și Sfânt. 1504-2004. Portret în istorie*. Suceava: Editura Mușatinii, 2003, p.200-2003; Ștefan Andeescu. *Începuturile istoriografiei în Moldova*. Ibid., p.220-237; Leon Șimanschi. *Începutul elaborării cronicii lui Ștefan cel Mare*. Ibid., p. 238-244.

⁹ *Cronicile slavo-române*, p. 28-37.

¹⁰ Ștefan Andeescu. *Op. cit.*, p. 237.

¹¹ *Cronicile slavo-române*, p. 39-40.

de primul ei editor, Ion Bogdan, ca fiind o prescurtare a unui letopiseț anonim de mai târziu (numit de unii istorici *de la Bistrița*), sau a unei alte cronici apropiate. P.P.Panaiteșcu admitea posibilitatea ca ea să fi fost o *cronică primitivă scurtă* dinainte de Ștefan cel Mare și amplificată ulterior¹². Din adău-girea ei la *Cronica lui Ștefan cel Mare* a și rezultat o *Cronică a Moldo-vei*, ceea ce s-ar fi produs după 1500, cel mai probabil în domnia lui Ștefan cel Tânăr sau Ștefăniță (1517-1527)¹³, fiul lui Bogdan al III-lea și nepotul Marelui Ștefan.

Cronica scurtă, însă, consemnând că Dragoș „a venit... și a domnit 2 ani”¹⁴, nu indică de unde a venit. Este lipsă și anul 1359 ca dată a evenimentului, prezent, cu doar o singură excepție, în toate cronicile moldovenești ulterioare. După o cercetare pertinentă, datorată lui Leon Șimanschi, anul în cauză ca dată a „descălecatului” lui Dragoș, a fost înscris doar în 1451, ca urmare a identificării primului voievod moldovean cu un alt Dragoș, de data aceasta într-adevăr din Maramureșul vecin¹⁵, care, în 1359, la porunca regelui Ungariei Ludovic I, a condus o expediție militară împotriva românilor moldoveni, răzvrățiți împotriva supremației maghiare¹⁶. Ar urma că aceleași identificări i s-ar datora și specificările ulterioare din cronici despre venirea lui Dragoș voievod din “Țara Ungurească, din Maramureș, după un bour, la vânătoare, și a domnit 2 ani”¹⁷, deși cea mai mare influență asupra unei atare prezentări a lucrurilor a avut-o desigur cronica lui Ioan de Târnave, care-i atribuia întemeierea Moldovei voievodului românilor din Maramureș, Bogdan, ignorând voievozii moldoveni de până la dânsul, astfel că primii alcătuitori de cronici moldovenești au legat de numele lui Dragoș ceea ce în realitate s-a produs în legătură cu Bogdan¹⁸, atribuindu-i, așa cum bine a formulat Leon Șimanschi, „restauratorului autorității maghiare rolul

---

¹² Ibid., p.38.

¹³ Ștefan Andreescu. *Op. cit.*, p. 237.

¹⁴ *Cronicile slavo-române*, p. 39, 40.

¹⁵ Leon Șimanschi. *Istoriografia româno-slavă din Moldova. I. Lista domnilor din a doua jumătate a secolului XIV*. În: ”Anuarul Institutului de Istorie “A.D.Xenopol”, XXI, 1984, p. 131-132.

¹⁶ *Documenta Romaniae Historica.D. Rrelații între Țările Române*. Vol. I. București: Editura Academiei, 1977, doc. nr.41(p.75-78, text latin și traducere în limba română).

¹⁷ *Cronicile slavo-române*, p. 14, 48, 60, 69.

¹⁸ Pavel Parasca. *În problema izvoarelor tradiției medievale a întemeierii Moldovei*. În: ”History& Politics. Revistă de Istorie și Politică”, 2011, nr. 2 (8), p. 62-85.

descălecătorului”(subl.aut.)¹⁹. Cea mai sigură dovadă în acest sens ar fi faptul indiscutabil al trecerii lui Bogdan din Maramureș în Moldova, unde a ajuns în fruntea țării, cazul fiind nu doar relatat de Ioan de Târnave, ci și documentat de o altă diplomă a cunoscutului deja rege al Ungariei, din 2 februarie 1365²⁰, în timp ce cronicile indigene nu suflă nici un cuvânt despre cele întâmplate, indicându-i doar domnia lui Bogdan de patru (în câteva variante) sau de șase (în varianta corectă) ani²¹.

Nu încapă îndoială că, tot ca reacție la scrierile cronicarilor unguri, care prezentau eronat începutul statal al Moldovei prin Bogdan și nu prin Dragoș, dar și din interesul de a-i imprima fenomenului între-meierii țării un conținut mai clar și mai desfășurat, tot în contextul primelor eforturi cronicărești din cea de-a doua parte a domniei lui Ștefan cel Mare, a fost elaborată și narațiunea desfășurată din *Povestirea pe scurt despre domnia Moldovei, de când s-a început Țara Moldovei în anul 6867* (era bizantină; 1359 de la nașterea lui Christ-n.me), publicată și ea cu un titlu oarecum simplificat și condiționat de *Cronică moldo-rusă*, fapt datorat nu doar că scrierea s-a făcut în limba rusă de la vremea respectivă, ci și descoperirii manuscrisului ei ca anexă (Cap. XIII) la o compilație de cronică rusești, adunată în secolul al XVII-lea și cunoscută cu titlul de *Voskresenskaia Letopisi*²².

La această cronică voi mai reveni pe parcurs. Aici voi menționa doar faptul că „descălecatul” Moldovei prin primul ei voievod Dragoș este plasat într-un bogat context istoric al luptelor cu tătarii în vremea domniei în Ungaria a unui rege pe nume Vladislav. Înștiințat despre invazia tătarilor în țara sa, acesta s-ar fi adresat după ajutor atât papei de la Roma – capul spiritual al „romanilor noi” (*catolici*), cât și la „romanii vechi” (*ortodocși*), care s-au și „adunat împreună și au venit în Ungaria”. Semnificativ mi se pare faptul că autorul necunoscut al narațiunii nu întârzie să consemneze atitudinea dușmănoasă dintre *romanii noi*, adică

---

¹⁹ Leon Șimanschi. *Op. cit.*, p. 131-132.

²⁰ *Documenta Romaniae Historica*. D. Vol. I, doc. nr. 43 (p.80-83, text latin și traducere în limba română).

²¹ *Cronicile slavo-române*, p. 14, 48, 60, 69, 160 (cu o inversare a domniilor lui Bogdan și Lațcu).

²² *Ibid.*, p.152-153 (judecățile lui P.P.Panaitescu privind vremea scrierii cronicii în cauză și posibilele transmițeri a ei către Rusia), 154-156 (textul original în limba rusă), 158-160 (traducere în limba română).

catolici, și *romanii vechi* sau ortodocși, primii sfătuindu-l pe rege să-i trimită pe adversarii lor de credință „înaintea tuturor oamenilor împotriva tătarilor, ca ei să fie uciși, sau dacă Dumnezeu îi va scăpa de aceștia”, regele să-i așeze în țara sa, „ca ei să nu se mai întoarcă la Roma veche”. În lupta hotărâtoare cu tătarii, *romanii vechi* însă s-au acoperit de glorie, astfel că Vladislav „s-a bucurat foarte mult de acest ajutor al lui Dumnezeu, iar *romanilor vechi* (subl.meu) le-a dat privilegiile și i-a miluit foarte mult pentru vitejia lor”²³.

Din contextul narațiunii se mai desprinde încă un aspect care o caracterizează drept o scriere îndreptată împotriva afirmațiilor cronicilor ungare, începând cu cea a lui Ioan de Târnave, privind statutul politico-juridic al țării proaspăt întemeiate în raport cu regalitatea maghiară. Căci, așa cum urmează din pasajul respectiv al cronicii ungare, Bogdan a preluat stăpânirea Moldovei, care ar fi fost supusă Coroanei maghiare, în taină, adică fără acordul regelui și deci, din acest punct de vedere, stăpânirea lui ar fi fost nelegitimă, iar deținătorii Coroanei de la Buda ar fi avut pretenții justificate de a readuce Țara Moldovei, în formatul ei politic și teritorial de atunci în stăpânirea sa. În narațiunea moldo-venească despre întemeierea Moldovei lucrurile li se imprimă un caracter cu totul deosebit. Descoperitorii de țară nu numai că nu s-au stabilit cu traiul în ea fără știrea regelui, ba din contra, “s-au închinat craiului Vladislav, rugându-l să le dea drumul să plece”, iar acesta “le-a dat drumul cu mare miluire”²⁴. Apoi, stabilindu-se cu traiul în noua lor patrie, descălecătorii l-au ales “și l-au ridicat domn și voievod al lor” pe Dragoș, care “și-a făcut pecetie voievodală în toată țara, cu capul de bour”²⁵. Se întemeia, adică, o țară deosebită, cu însemnele ei distinctive, și nu o stăpânire maghiară, cum se înțelegea din cronicile ungare.

Indiferent de vremea scrierii *Cronicii moldo-ruse* și de circumstanțele în care ea a ajuns în Rusia, nu încapă îndoială că întreaga narațiune despre întemeierea Moldovei, care cuprinde cea mai mare parte din cronica în cauză (2,5 pagini din 3,5) a fost o reacție la scrierile cronicarilor unguri. Insistența, însă, cu care autorul narațiunii apără

---

²³ Ibid., p. 158-159.

²⁴ Ibid., p. 160.

²⁵ Ibid.

onoarea și originea romană a celor ce au întemeiat Moldova, precum și persistența lor în credința ortodoxă, nu lasă nici o îndoială că scrierea în cauză a fost determinată nu atât de cronicile cunoscute deja către anii 80 ai secolului al XV-lea, care reproduceau succintul capitol despre Bogdan din scrierea lui Ioan de Târnave, ci de o scriere evident defăimătoare la adresa românilor, inspirată de interese politice și cu un vădit iz ideologic, determinat de starea de dușmănie dintre catolici și ortodocși.

O atare scriere însă, în original, nu este cunoscută. Dar iată că, în secolul al XVII-lea, Simion Dascălul, într-o interpolare a sa la cronică lui Grigore Ureche, face referire la *letopisețul cel unguresc*, care-i prezenta pe maramureșeni, iar prin extensie și pe moldoveni, ca fiind urmașii unor *oameni răi și tâlhari*, eliberați din temnițele Romei și trimiși regelui Ungariei Laslău ca ajutor împotriva tătarilor²⁶, subînțelegându-i desigur pe românii ortodocși. Interpolarea lui Simion Dascălul, făcută în baza *letopisețului unguresc* pe care îl invocă, plasează „descălecatul” Moldovei în același context al luptelor cu tătarii a unui rege ungar pe nume *Laslău*, ușor identificabil cu *Vladislav* din cronică zisă *moldo-rusă* sau *Ladislav* din documentele ungare scrise în limba latină, identic și cu numele maghiar *László*. Și în acest caz, regele menționat s-ar fi adresat după ajutor „la împăratul Râmului”. Numai că acesta “alt ajutoriu nu i-au făgăduit”, decât să-i dea *oamenii răi* din țara sa, care îi umpluse toate temnițele. Cu acest “ajutoriu tâlhărescu”, Laslău a și reușit să-i izgonească pe tătari, urmărindu-i, bătându-i și izgonindu-i până la Siret, apoi și până la Nistru²⁷.

Coincidența numelui regelui Ungariei din cronică zisă *moldo-rusă* și din *letopisețul unguresc* invocat de Simion Dascălul, precum și a fundalului istoric dominat de luptele cu tătarii pe care în ambele cazuri este proiectat „descălecatul” Moldovei, nu lasă îndoială că scrierea maghiară injurioasă la adresa românilor, deși invocată tocmai în secolul al XVII-lea, era cunoscută încă la vremea când în Moldova se definitiva prima cronică integră a țării, începând cu întemeierea ei prin Dragoș. Narațiunea desfășurată despre întemeierea Moldovei din cronică zisă *moldo-rusă* s-ar

---

²⁶ Grigore Ureche. *Letopisețul Țării Moldovei*. Ediție îngrijită, studiu introductiv, indice și glosar de P.P. Panaitescu. București: Editura de Stat pentru Literatură și Artă, [1956], p. 62.

²⁷ Ibid.

prezenta, așa cum am menționat și ceva mai sus, ca o reacție de respingere a celor scrise în *letopisețul unguresc* menționat de Simion Dascălul.

Analiza pertinentă a circumstanțelor descrise în ambele scrieri cronicărești, conduce cu destulă siguranță spre concluzia că regele Ungariei menționat în ele a fost nu altul decât Ladislau al IV-lea Cumanul (1272-1290), așa cum a stabilit, încă la sfârșitul secolului al XIX-lea, Alexandru Xenopol²⁸ și cum au confirmat și alți istorici deja din zilele noastre²⁹. Din context, urmează că narațiunea despre întemeierea Moldovei prin Dragoș în timpul domniei în Ungaria a lui Ladislau al IV-lea Cumanul nu se datorează imaginației cronicarilor moldoveni și se bazează pe fapte reale, care însă, din motive încă neclarificate, au fost tăgăduite de autorii cronicilor maghiare cunoscute. Este foarte posibil ca realitățile care se lasă intuite în umbra narațiunii despre Ladislau al IV-lea, să fi contravenit intereselor cronicarului oficial al lui Ludovic I de a fundamenta pretențiile regalității maghiare de stăpânire asupra Moldovei, prezentând-o ca fiind pustie până la acțiunea lui Bogdan, apoi repopulată și extinsă datorită acestuia ca supus al Coroanei de la Buda³⁰. Căci, deplasând evenimentele care au însoțit întemeierea Moldovei către vremea domniei lui Ladislau al IV-lea Cumanul, narațiunea actualizată de Simion Dascălul din „*letopisețul unguresc*”, denunța inadvertența celor scrise de Ioan de Târnave ca cronicar oficial al domniei lui Ludovic I și preluate în aceeași calitate de ceilalți cronicari unguri cunoscuți din secolul al XV-lea. Poate din aceleași motive, cele descrise de Ioan de Târnave au fost preluate, fără nici o modificare, și de ceilalți cronicari din Ungaria, deși

---

²⁸ A.D.Xenopol.*Istoria românilor din Dacia Traiană*. Ediția a IV-a. Vol. II. *De la întemeierea Țărilor Române până la moartea lui Petru Rareș, 1546*. Text stabilit de Nicolae Stoicescu și Maria Simionescu. Note, comentarii, prefață, indice și ilustrația de Nicolae Stoicescu. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1986, p. 33, 40 și n. 49.

²⁹ Pavel Parasca. *Cine a fost fost „Laslău craiul unguresc” din tradiția medievală despre întemeierea Țării Moldovei?* În: „History & Politics/Revistă de Istorie și Politică”, 2011, nr. 1, p. 7-19.

³⁰ Vezi în acest sens interpretările judicioase ale lui Al. Boldur, care sunt trecute sub o tăcere aproape totală, ceea ce nu poate să nu dea de bănuț, nefiind, cel puțin, supuse unei analize critice, fie și doar în scopul de a le combate, deși au fost făcute publice acum mai bine de o jumătate de secol: A.Boldur. *Istoria Basarabiei*. Ed. a II-a. București: Editura Victor Frunză, 1992, p. 137-138, 141. Idem. *Cronica slavo-moldovenească din cuprinsul letopisei ruse Voskresenski*. În: „Studii. Revista de Istorie”, București. 1963, nr. 5, p. 1099-1121 (passim). Tăcerea solidară la acest subiect este dovadă că cercetătorii nu au ce contrapune judecăților în cauză, ceea ce, implicit, înseamnă o recunoaștere a veridicității lor.

până la destrămarea regatului acesteia, către mijlocul secolului al XVI-lea, existau deja și unele scrieri cronicărești din Moldova, care nu puteau fi ignorate de cărturarii unguri.

În ceea ce-i privește pe cronicarii moldoveni, trecerea de către ei sub tăcere a defăimătoarei scrieri maghiare s-ar explica foarte simplu prin riscurile la care ei s-ar fi expus în cazul când, apelând direct la ea, ar fi făcut-o cunoscută public. Pentru a ilustra aceste riscuri este destul de luat cunoștință de reacția lui Miron Costin la cele reproduse din problematicul „letopiseț unguresc” de Simion Dascălul, etichetarea necruțătoare din partea marelui cărturar din a doua jumătate a secolului al XVII-lea fiind trecută și asupra altor confrăți ai autorului cu bucluc, inclusiv Istratie logofătul, care l-ar fi “fătat cu basnile lui” pe Simion Dascălul, iar de la acesta să se fi născut Misail Călugăru³¹. Altfel spus, Miron Costin era dispus să respingă cu vehemență nu doar cele consemnate cu referire la “letopisețul unguresc” ci chiar existența acestuia ca scriere reală, considerându-l ca o invenție a celor menționați, deși, cu alte ocazii, accepta fără rezerve cele ce se refereau la Laslău craiul unguresc, preluate din pasajul reprodus de Simion Dascălul³². Marele cărturar moldovean socotea că scrierile celor vizați mai sus “nu letopisețe, ce ocări sântu” și își justifica atitudinea prin faptul că despre așa ceva nu știa nici Grigore Ureche și nici istoricii poloni folosiți de acesta, astfel că formula o întrebare mai mult retorică: „Dacă n-au fostu dară dintâi scrisoare în țară și nici streinii n-au știut și nimica n-au scris, de unde sântu aceste basne, cum ca să fie fostu moșii țărâi aceștia din temnițele Râmului, dați întru ajutoriul lui Laslău, craiul unguresc?”³³, uitând însă că cei la care se referea, nu au scris nimic nici despre regele cu pricina. Reacția vehementă a lui Miron Costin la denigratorul pasaj preluat de Simion Dascălul din enigmaticul “letopiseț unguresc” și intercalat într-o scriere cronicărească din țară, explică, la părerea mea, de ce cronicarii anteriori nu l-au menționat nici o dată, așa cum au procedat, de altfel, și în raport cu alte cronică ungare, deși, cu siguranță, au fost familiarizați cu conținutul lor.

---

³¹ Miron Costin. *Opere*. Chișinău: Literatura Artistică, 1989, p. 292-293.

³² *Ibid.*, p. 214, 312.

³³ *Ibid.*, p. 2192-293.

Și istoriografia polonă, până tocmai pe la începutul secolului al XVII-lea, rămânea slab informată în ceea ce privea nu doar formarea voievodatului Moldovei, ci și domniile primilor voievozi independenți ai ei, menținându-se în câmpul narațiunii lui Jan Długosz despre evenimentele de la Plonini datate cu anul 1359, deși prin 1564 sau 1565 o cronică slavo-moldovenească, într-o versiune apropiată celei de la Putna, a fost tradusă în limba polonă (așa-zisa *Cronică moldo-polonă*- n.meă)³⁴. Faptul că manuscrisul ei a fost descoperit în Polonia, ar fi dovadă că el era destinat polonezilor și, la puțină vreme după ce a fost terminat, a și ajuns în posesia destinatarilor. Ce-i drept, în 1597 marele hatman polon Jan Zamoyski se adresa marelui logofăt moldovean, Lupu (Luca) Stroici, solicitându-i o cronică moldovenească (*kronika wołoska*), promisă de acesta³⁵. Poate era vorba despre aceeași cronică *moldo-polonă*, dacă se ține cont că doar cu câteva luni mai înainte un trimis polon la Mihai Viteazul obținea de la acesta o cronică munteană tradusă la fel în limba polonă³⁶. Cu referire la Moldova, cercurile guvernante poloneze, care se interesau de trecutul istoric al celor două țări române extracarpătice, dar probabil și istoricii polonezi, posedau slabe cunoștințe chiar și în ultimele decenii ale secolului al XVII-lea. Altfel, cum de explicat că în 1677, Miron Costin scrie în limba polonă *Cronica Țărilor Moldovei și Munteniei* la cererea comisului Coroanei polone, Marcu Matczyński, din anturajul lui Jan Sobieski, iar peste șapte ani, deja la dorința acestuia din urmă, marele cărturar moldovean scrie *Istoria în versuri polone despre Moldova și Țara Românească*³⁷. Nici chiar autorul polon anonim al unei scrieri, încheiată la puțină vreme după anul 1623 și descoperită în 1973 într-o traducere franceză ulterioară la Cracovia de către Constantin Rezachevici și intitulată convențional de către acesta *Cronica Moldovei de la Cracovia*, nu a folosit nici o cronică internă din Moldova, bizuindu-se în exclusivitate pe documente de arhivă polone, dar și pe cronicile polone

---

³⁴ *Cronicile slavo-române*, p.164-167 (Introducere de P.P.Panaitescu), 167-177 (textul în l. polonă), 177-187 (traducere în l. română).

³⁵ *Cronica Moldovei de la Cracovia – Secolul XIII-începutul secolului XVII*. Textul inedit al unui autor polon anonim. Studiu introductiv, ediție, note și bibliografie de Constantin Rezachevici. București: Editura Meronia, 2006, p. 21 și n. 22 (cu referiri la alte publicații care au folosit sau reproduș informația), p. 21-22.

³⁶ *Ibid.*, p. 21-22 și n. 23.

³⁷ *Ibid.*, p. 22-23

scrise în latină din veacul XVI (operele lui Martin Kromer, Bernard Wapowski, Matei Miechowski), fără însă a cunoaște în original opera lui Jan Dlugosz, folosind totodată și surse narative maghiare autorii cărora nu sunt indicați, deși s-ar putea bănuși că de o mai mare atenție s-au bucurat cronicile lui Antonio Bonfini și Ioan de Târnave³⁸. Caracterul istoriografic al prezentului studiu și racordarea lui la subiectul clar formulat și atașat problemei formării statului medieval moldovenesc, mă absolvă de necesitatea unor concretizări privind circumstanțele istorice ale apariției *Cronicii de la Cracovia*, tot așa ca și scopurile, evident politice, urmărite prin elaborarea ei.

Spre totala deosebire de Ioan de Târnave și cronicarii unguri ulteriori, anonimul autor al scrierii de mai sus, deși nu știa nici el nimic despre Dragoș și urmașul acestuia Sas, prezenta Moldova și Țara Românească ca părți ale vechii Dacii, apoi ale Cumaniei³⁹, apropiindu-se de logica pretențiilor autorităților maghiare de dominație asupra celor două țări romane de la sud și de la est de Carpați ca desprinse din fosta Cumanie⁴⁰, indicată ca stăpânire a Coroanei maghiare în titlurile mai multor deținători ai acesteia. Autorul însă greșește sau chiar încurcă lucrurile, afirmând că primul care ar fi avut Cumania în titlul său ar fi fost regele Bela (al IV-lea- n.meu: a domnit în 1235-1270), și că preluarea lui s-ar fi produs în 1270, în realitate vorba fiind de anul 1233, când rege era Andrei al II-lea (1205-1235). Cel mai interesant însă este faptul că, deși nu s-a descurcat la modul cuvenit în evenimentele pe care le invoca, autorul anonim polon lasă să se înțeleagă afectarea Moldovei de evenimentele ce s-au produs în Ungaria în domnia lui Ladislau (al IV-lea- n.meu), îngrămădind la un loc răscoala cumanilor lui Oldamur (la autor Oldomas) din Ungaria, fuga cumanilor învinși la tătari și intervenția acestora din urmă în Ungaria la îndemnul cumanilor, evenimentul fiind plasat la anul 1282⁴¹, în realitate vorba fiind de o întreagă suită de evenimente produse între 1282 și 1285. În aceeași cheie caracteristică cronicarilor unguri,

---

³⁸ Ibid., p. 70-81.

³⁹ Ibid., p. 129.

⁴⁰ Vezi în acest sens studiul meu „În problema temeiului pretențiilor regalității maghiare de stăpânire asupra Moldovei”. În: „Banatica”, 23. Muzeul Banatului Montan. Editura Academia Română. Centrul de Studii Transilvane, 2013, p.489-503. Preluat și în volumul de față, p.

⁴¹ *Cronica Moldovei de la Cracovia*, p. 129-130.

autorul polon anonim prezintă și imaginea Moldovei de țară pustie până la venirea lui Bogdan, care ar fi intervenit după îndepărtarea tătarilor și cumanilor, când țara ar fi rămas „astfel Ungariei, dar era pustie, fără locuitori, și aceasta mai bine de o sută de ani, fiecare temându-se de întoarcerea tătarilor”⁴². Indicarea duratei de o sută de ani dintre evenimentele descrise și cele ce au urmat în legătură cu acțiunea lui Bogdan, ar însemna, însă, că și aici autorul încurca evenimentele, plasându-le la 1282 pe cele produse în realitate în vremea primei invazii masive a mongolo-tătarilor din 1241-1242.

Faptul menționării regelui Ladislau al IV-lea Cumanul în legătură cu luptele ungarilor cu cumanii și tătarii, ar lăsa teren să se bănuiască că și autorul scrierii de la Cracovia era cunoscut cu „letopisețul unguresc”, invocat de Simion Dascălul, omițând, așa cum au făcut și cei mai mulți cronicari moldoveni, termenii ofensatori la adresa românilor. Iar indicând că Bogdan și însoțitorii săi au trecut din Maramureș în Moldova fiind atrași „de frumusețea și rodnicia țării”, autorul lasă teren și pentru a se admite că el era familiarizat totuși și cu ceea ce scria la subiect cronica zisă *moldo-rusă* sau o altă sursă narativă din care s-a inspirat ulterior și Grigore Ureche, care scria despre „locuri desfățate cu câmpii deschși, cu ape curgătoare, cu păduri dese”⁴³, tot așa ca și Simion Dascălul care vorbea despre „locuri desfățate” și „loc foarte bun de hrană”⁴⁴. În toate cazurile, însă, aceste imagini ale Moldovei erau învocate în contextul „descălecatului” lui Dragoș și nu al lui Bogdan, cum prezintă lucrurile autorul *Cronicii Moldovei de la Cracovia* sub influența sigură a scrierii lui Ioan de Târnave. Sub aceeași influență este reprodus, laconic și într-un stil propriu, episodul legat de numele lui Bogdan: „Sub regele Ludovic I, în cele din urmă, Bogdan o căpetenie sau un principe al românilor din ținutul Maramureșului, atras de frumusețea și rodnicia țării, trecu munții cu o colonie din neamul său, intră în această țară și se stabili aici”⁴⁵.

Astfel, până în secolul al XVII-lea în istoriografia polonă nu exista o viziune clară asupra originii Țării Moldovei, și abia acum, din interese preponderent politice în contextul internaționalizării disputelor în jurul

---

⁴² Ibid., p. 130

⁴³ Grigore Ureche. *Op. cit.*, p. 63.

⁴⁴ Ibid., p. 64.

⁴⁵ *Cronica Moldovei de la Cracovia*, p. 130

statutului politico-juridic internațional al Țărilor Romane dintre Polonia, Imperiul Otoman și cel al Habsburgilor, cercurile guvernante poloneze au început să-și creeze o „viziune integral polonă asupra istoriei Moldovei”⁴⁶, de la origini și pe durata secolelor XV-XVI. Preferință, însă, li s-a acordat scrierilor cronicărești din Ungaria, faptul explicându-se probabil tot prin motive de interes politic, știindu-se că Moldova a constituit unul din obiectivele principale ale rivalității dintre regatele Ungariei și cel al Poloniei până la dislocarea celui dintâi la mijlocul secolului al XVI-lea, pentru ca ulterior țara Mușatinilor să continue a se afla în centrul rivalităților polono-otomane. Din aceleași interese politice de moment, dar cu temeuri istorice mai vechi, istoriografia polonă din perioada respectivă, nu s-a solidarizat cu istoriografia moldovenească, dat fiind că în prezentarea fenomenului întemeierii Țării Moldovei cronicarii moldoveni promovau ideea independenței și suveranității țării lor *ab origine*, spre deosebire de cronicarii unguri care o prezentau ca stăpânire maghiară încă cu mult timp înaintea întemeierii ei ca stat. În condițiile dispariției Regatului Ungariei ca un mai vechi pretendent la stăpânirea Moldovei și ca rival al Regatului Poloniei în disputele de supremație asupra ei, pentru istoriografia polonă, aflată în slujba autorităților polone și ale proiectelor politice ale acestora, era mai adecvată prezentarea celui de-al doilea stat românesc extracarpatic ca ținând de la începutul său de sfera politică a Coroanei de la Buda și trecut ulterior în sfera politică a Coroanei de la Cracovia, rămasă după mijlocul secolului al XVI-lea drept unic pretendent creștin la supremația asupra țării Mușatinilor, în rivalitate deja cu Imperiul Otoman.

O adevărată inovație, deși acest cuvânt ar trebui luat între ghilimele, în chestiunea formării statale a Moldovei, ar fi invocarea preluării domniei Moldovei de după Bogdan de către un alt pretins fecior al acestuia - altul decât voievodul Lațcu menționat în cronicile interne -, pe nume Ștefan, după care ar fi urmat lupta pentru tron dintre fiii acestuia, Petru și un alt Ștefan⁴⁷, mențonați de Jan Długosz și de alți cronicari poloni deja din secolul al XVI-lea ca implicați în evenimentele ce s-au consumat în lupta dintre moldoveni și polonezi de la Plonini din Țara Șipenițului, fără

---

⁴⁶ Formula de mai sus i-o datorez lui Constantin Rezachevici, care o folosește în chiar titlul *Introducerii sale la cronica respectivă*. Ibid., p. 15. Vezi și *Cuprins*, p. 7.

⁴⁷ Ibid., p. 131-132.

însă a indica vreo legătură dintre acestea și Bogdan, despre care autorul narațiunii despre cele întâmplate la Plonini nici nu știa nimic. Faptul a cauzat unele noi interpretări și discuții în contra-dictoriu, asupra cărora voi reveni la locul convenit în contextul intențiilor mele de a face o reconstrucție, care sper să se prezinte mai aproape de adevărul istoric decât s-a făcut până în prezent. Aici închei examinarea chestiunii constituirii Țării Moldovei în istoriografia medievală polonă, care nu a făcut decât să demonstreze apariția interesului cu un evident subtext politic al autorităților și cronicarilor poloni față de trecutul istoric al țării, asupra căreia manifestau pretenții istorice de supremație, fără însă a dispune de alte mijloace de informare, decât cele ungurești.

Revenind la istoriografia moldovenească, se impune o constatare că, până către secolul al XVII-lea aproape nimic nu s-a schimbat în prezentarea genezei și afirmării voievodatului Moldovei de către cronicarii moldoveni, astfel că cea de-a doua jumătate a secolului al XV-lea poate fi considerată drept perioadă a genezei tradiției „descălecatului maramureșean”, atribuit lui Dragoș, iar secolul ce a urmat – ca perioadă a consolidării continue a acestei tradiții. Căci, afară de cronicile cunoscute din secolele XV-XVI, care încep cu întemeierea Moldovei prin Dragoș la anul 1359, a mai existat se pare încă una, la care făcea referire Grigore Ureche, consemnând că „letopisețul nostru cel moldovenesc așa de pre scurt scrie, că nici de viața domnilor, carii au fost toată cârma, nu alege, necum lucrurile den lăuntru să aleagă și pre scurt scriind și însemnând de la început până la domnia lui Petru vodă Șchiopul și s-au stinsu, că de aciia înainte n-au mai scris nimenea până la Aron vodă”⁴⁸. Este logic să se admită ca și această cronică să fi fost scrisă în secolul al XVI-lea, sau, cel mai târziu, în primele decenii ale secolului al XVII-lea. În orice caz, sunt îndreptățit să cred că unele informații din cronica lui Ureche, care nu sunt cunoscute nici uneia din cronicile anterioare, au fost preluate din enigmaticul „letopiseț moldovenesc” la care se referă marele cronicar și care a fost prelucrat într-atât, încât s-a pierdut fără urme. Am în vedere nu faptul că vânătoarei de bour care ar fi condus la descoperirea și întemeierea Moldovei i se imprimă un caracter romantic și dinamic. În narațiune mai apare o vietate: cățeaua Molda, numele căreia ar fi trecut

---

⁴⁸ Grigore Ureche. *Op.cit.*, p. .

asupra râului în care ea s-ar fi înecat, apoi și asupra țării⁴⁹. Sigur că vorba este despre un mit etiologic⁵⁰. Important este faptul în sine – interesul de a da o explicație originii numelui țării, ceea ce n-a făcut niciunul dintre alcătuitoarii cronicilor indigene anterioare, în timp ce cronicarii unguri lăsa să se înțeleagă că și numele țării se datora autorităților maghiare, care sub acest nume ar fi stăpânit-o încă înainte de apariția tătarilor.

Este posibil ca tot din problematicul “letopiseț moldovenesc” Grigore Ureche să fi preluat și idea care se desprinde din context, că întemeierea voievodatului lui Dragoș a fost doar un punct de pornire în procesul de constituire statală, urmat de o impresionantă extindere teritorială ulterioară. Căci întemeietorii „au descălicat întâi supt munte, mai apoi adăogându-să și crescându înainte, nu numai apa Moldovei, ce nici Siretiul nu i-a hotărât, ce s-au întinsu până la Nistru și până la mare”⁵¹

Se puna, astfel, cununa tradiției cronicărești a întemeierii Țării Moldovei printr-o îmbinare cărturărească a creației populare autohtone și scrierilor cronicărești din Ungaria. Ceea ce lipsea în cronicile anterioare secolului XVII era doar numele regelui Ungariei Ladislau – mărturie că primii cronicari moldoveni, creatorii tradiției descălecatului maramureșean al lui Dragoș, deși cunoșteau și varianta injurioasă la adresa întemeietorilor celei de-a doua țări românești extracarpătice, respingând scrierea dezonorantă, au ignorat și numele regelui, răstălmăcind narațiunea în cauză și înnobilându-i pe întemeietori.

Din cele de mai sus rezultă că, în debutul scrierilor cronicărești indigene, autorii necunoscuți după nume ai lor dispuneau, pe de o parte, de o tradiție folclorică indigenă despre întemeierea voievodatului Moldovei prin primul ei voievod Dragoș, în vremea când în Regatul Ungariei domnea un rege pe nume Vladislav/Ladislau, angajat în luptele cu tătarii, iar de altă parte, de câteva scrieri cronicărești ungare care atribuiau întemeierea Moldovei fostului voievod al românilor maramureșeni, Bogdan. În fața acestei contradicții, primii cronicari moldoveni au acordat

---

⁴⁹ Ibid., p. 60. Legenda era cunoscută și împărtășită și de Misail Călugărul, un alt interpolator al cronicii lui Grigore Ureche (Ibid.)

⁵⁰ Dimitre Onciul. *Dragoș și Bogdan fondatorii Principatului Moldovenesc*. În: Idem. *Scrieri istorice*. Ediție critică îngrijită de Aurelian Sacerdoțeanu. București: Editura Științifică, 1968, p. 90 ș.a.

⁵¹ Grigore Ureche. *Op. cit.*, p. 63.

preferință tradiției folclorice indigene, care îl avea ca erou întemeietor pe Dragoș, legându-i de numele lui fapta lui Bogdan, așa cum era ea prezentată în Cronica lui Ioan de Tâtnave, iar prin excelență, și originea lui maramureșeană⁵².

Secolul al XVII s-a remarcat, se pare, prin scrierea a încă unei cronici - alta decât cea datorată lui Grigore Ureche. Faptul se desprinde din prima interpolare a lui Simion Dascălul la opera lui Ureche, care mai aflase și un „izvod denceput, cam pre scurtă vreme și toate pre rând însemnând, până la domnia lui Vasile vodă” (Vasile Lupu, 1634-1653-n.mea)⁵³, care, cu referire la începuturile istorice ale Moldovei, nu se deosebea probabil cu nimic de celelalte scrieri de același gen. Totuși, dacă Simion Dascălul, referindu-se și el la un *letopiseț moldovenesc*, avea în vedere acest izvod, apoi în circuit apare și mitul despre rusinul Ețco (Iațcu), din context mai apărând încă un aspect de confruntare ideologică cu cele ce scriau cronicarii unguri. Căci aceștia, deși prezentau Moldova de până la Bogdan ca fiind părăsită de locuitori, o considerau totuși ca fiind sibiect al Coroanei maghiare. Din interpolarea lui Simion Dascălul, țara, însă, era “fără stăpân”⁵⁴, astfel că ea nu putea aparține decât celor ce au descoperit-o și au populat-o.

Secolul XVII, în ansamblul său, se prezintă a fi vremea afirmării trağiției dezvoltate a întemeierii statale a Țării Moldovei, în formatul în care ea va domina istoriografia problemei până tocmai pe la sfârșitul secolului al XIX-lea. Formatul acesta definitivat și-a găsit expresia, oarecum încă fragmentară, în opera cronicărească a lui Grigore Ureche precum și în interpolările lui Simion Dascălul și Misail Călugărul. Afară de componentele noi ale ei, cum ar fi mitul cățelei Molda menit să explice numele țării, invocarea prisăcarului rutean, menit să respingă temeiiul pretențiilor de stăpânire a Coroanei mahiare și să explice originea unei populații rutene în nordul țării, precum și întroducerea în tradiție a numelui regelui Ladislau al IV-lea Cumanul, istoriografia problemei formării Țării Moldovei s-a îmbogățit și printr-o primă asociere la temă a narațiunii

---

⁵² Pavel Parasca. *În problema izvoarelor tradiției medievale a întemeierii Moldovei. În: "History & Politica/Revistă de Istorie și Politică"*. ULIM, 2011, nr. 2(8), p. 65-70. Pre luat și în prezentul volum, p.

⁵³ Grigore Ureche. *Op. cit.*, p. 59.

⁵⁴ *Ibid.*, p. 64.

despre lupta de la Plonini, relatată de Jan Dlugosz, dar preluată din scrierile unor cronicari poloni din secolul al XVI-lea. Apelând la ea, Grigore Ureche a observat contradicția dintre informațiile databile cu același an 1359 din “letopisețul moldovenesc” despre „descălecatul” lui Dragoș și a evenimentelor din Țara Șipenițului din cronicile polone, ai căror protagoniști erau doi feciori de domn moldoveni - Ștefan și Petru -, despre care cronicile indigene, dar și cele ungare, nu știau nimic. Aflat în imposibilitatea de a depăși această contradicție, primul boier cronicar al Moldovei a crezut că ea s-ar explica prin netocmirea însemnării anilor la moldoveni și la străini, „că letopisețul nostru scrie că au fost văletul 6867 (1359-n.me), cându au stătut domn Dragoș vodă, iară letopisețul streinilor scrie că au fost 6867 (1359-n.me) în zilele acestui Ștefan vodă ce scrie mai sus”. Apoi, admitând ca anul indicat să fi fost pus greșit de cronicarii țării, Grigore Ureche înclină să-i dea crezare letopisețului leșesc, care “poate fi mai adevărat”, și reproduce succint episodul de la Plonini, identificându-l, însă, pe tatăl enigmaticilor frați cu Ștefan I, care a domnit în realitate tocmai după Roman I (1392-1394), și înaintea lui Iuga (1399-începutul 1400), și crezând că cronicile țării nu-i menționează pe frații implicați din cauza că în evenimentul descris “au perit cu toți”⁵⁵. Indiferent de aceste interpretări, datorate desigur slabei baze documentare de care dispuneau cronicarii în perioada respectivă și de caracterul contradictoriu al informațiilor disponibile, cronica lui Grigore Ureche, dar și interpolările datorate lui Simion Dascălul și lui Misail Călugărul, marchează o nouă filă în istoriografia medievală a problemei formării Țării Moldovei, atât sub aspectul acumulărilor informaționale la temă, cât și sub aspectul criticii izvoarelor, deși și această critică rămâne încă a fi oarecum naivă, bazată doar pe contrapunerea celor oferite de cronicile indigene scrierilor cronicărești alogene. Cu toate acestea, se observă tendința spre o mai bună clarificare a lucrurilor, ceea ce ar echivala cu începutul cercetării științifice a problemei, la nivelul la care așa ceva era posibil, desigur.

Totodată, devansând puțin lucrurile, menționez observația făcută de I. Filipciuc că tradiția întemeierii Moldovei în varianta ei plină, cunoscută

---

⁵⁵ Grigore Ureche. *Op. cit.*, p. 68.

din secolul al XVII-lea, se prezintă ca o amalgamare de legende⁵⁶. Vorba ar fi așadar de creații folclorice locale care ar ține de diferite formațiuni statale timpurii, de tipul voievodatului lui Dragoș, care, în urma integrării teritorial-politice a lor în hotarul Țării Moldovei, și-au pierdut individualitatea de odinioară, întocmai ca și formațiunile la care se refereau, din ele supraviețuind doar unele elemente (vânătoarea de bour, într-un caz, sau de zimbru, în alt caz, legenda cățelei Molda, mitul despre prisăcarul rutean Ețco ș.a.). În secolul al XVII-lea, însă, exista o singură Țară a Moldovei în hatarele sale istorice dintre Carpați și Nistru, astfel că cronicarii, necunoscând realitățile politice din acest spațiu din perioada formării voievodatului Moldovei și nici dinamica concretă a exinderii teritoriale a acestuia, toate informațiile legendare care mai circulau în vremea respectivă, le-au asociat subiectului întemeierii țării de către Dragoș. Era și aceasta o încercare de rezolvare științifică a problemei, în măsura în care cronicarii nu dispuneau de alte surse istorice, decât cele folclorice sau scrierile altor cronicari, fie din țară sau din Ungaria și Polonia.

Mult mai departe în încercările de abordare științifică a problemei a mers celălalt mare cronicar boier din secolul al XVII-lea, Miron Costin, care și-a asigurat calitatea cronicărească prin elaborarea *Letopisețului Țării Moldovei de la Aronu-vodă încoace*, în timp ce ca autor al altor opere istorice (*Cronica țărilor Moldovei și Munteniei; De neamul moldovenilor* ș.a.), el se prezintă deja ca istoric al neamului. Sub influența neafișată a cronicilor anterioare, care prezentau Moldiva de până la „descălecatul” lui Dragoș, din cronicile moldovenești, sau al lui Bogdan din cele ungurești, ca fiind părăsită de locuitori, Miron Costin a încercat să dea o lămurire acestei stări de lucruri, formulând ideea unui prim „descălecat” de către romanii împăratului Traian și a descendenței romane directe a românilor, demonstrând supraviețuirea strămoșilor acestora în condițiile „năvălirilor tătarilor” prin părăsirea de către ei a locurilor deschise și stabilirea cu traiul în zonele natural apărate ale Carpaților, mai ales din Transilvania, pentru ca, peste “o mie de ani și mai bine”, când „regele Laslău al Ungariei, nesuferind pe tătarii aceia care se întinseseră chiar și în Transilvania, a adunat oaste împotriva lor, și mai întâi i-a alungat de peste munți, iar după aceea, ducându-și oastea și pe ceastălaltă

---

⁵⁶ I. Filipciuc. *Geneza însemnului cap de bour*. În: ”Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie “A.D.Xenopol”, XIV, 1977, p. 425-426.

parte a munților, a dat război mai jos de orașul nostru Roman, pe Siret”. Aici și în continuare, Miron Costin se bazează de fapt pe interpolarea lui Simion Dascălul, fără a-l menționa desigur. Altminteri zicând, Miron Costin a procedat cu partea defăimătoare a „letopisețului unguresc” întocmai așa cum a procedat și alcătuitorul variantei desfășurate a întemeierii Moldovei din cronica zisă *moldo-rusă*: a respins faptele ce-i prezentau pe români într-o postură denigratoare, dar a acceptat personalitatea regelui Ladislau (Laslău) ca figură reală, întrucât era menționat în cronica ungară. În consecința evenimentelor produse în legătură cu acest rege, moldovenii ar fi „ieșit din Maramureș, cu Dragoș, primul lor domn, și au descălecat aici în Țara Moldovei, și mai întâi în locurile de la poalele munților”⁵⁷. În continuare, Miron Costin imprimă și o formă desăvârșită tradiției începând cu vânatoarea de *zimbru*, mitul cățeii Moda, denumirea *Boureni* pentru prima așezare întemeiată parcă de descălecători ș.a. Totodată, Miron Costin caută să stabilească și locul de statornicire a voievodului întemeietor, invocând *Câmpii lui Dragoș*⁵⁸, situați însă în bazinul râului Bistrița și nu al Moldovei, și lăsând impresia că proaspătul voievodat a realizat și o primă extensiune teritorială din bazinul râului Moldova către cel al râului Bistrița. În viziunea lui Miron Costin, descălecatul lui Dragoș se prezintă ca o revenire a românilor la baștina îndepărtaților sărmoși ai lor.

Miron Costin a fost și primul care a încercat să-l identifice pe Dragoș printre maramureșeni, prezentându-l însă ca locuitor al satului Cuhea din Maramureș și fecior al lui Bogdan⁵⁹. În consecință, s-a produs o substituie de roluri, lui Dragoș atribuindu-i-se acțiunea pusă de cronicile ungare în seama lui Bogdan, tot așa ca și domnia acestuia de șase ani în Moldova, care este trecută de Miron Costin către Dragoș, în timp ce despre aflarea în scaun a celui dintâi nu scrie nici un cuvânt, omițând chiar faptul indiscutabil că el a fost voievod al Moldovei și nu înaintea lui Dragoș, ci, așa cum scriu toate cronicile anterioare, după acesta și feciorul său Sas. După Dragoș, conform lui Miron Costin, domnia i-ar fi revenit, parcă,

---

⁵⁷ Miron Costin. *Opere*. Chișinău: Literatura Artistică, 1989, p. 214-215, 274-275,

⁵⁸ *Ibid.*, p. 217, 277-281.

⁵⁹ *Ibid.*, p. 276.

fratelui său Roman (nume identic cu cel al orașului la care s-ar fi dat lupta cu tătării – n.mea)⁶⁰.

Substituirile de mai sus s-ar explica printr-o primă încercare, datorată marelui cărturar moldovean, de a depăși contradicția dintre cronicile moldovenești, care îi atribuiau descălecatul lui Dragoș, și cele ungurești, care îi atribuiau fapta lui Bogdan. Acordând predilecție cronicilor indigene, Miron Costin a trecut sub tăcere cele relatate de cronicarii unguri cu referire la Bogdan, prezentându-l ca fiindu-i lui Dragoș tată. Procedând în acest fel, marele boier cărturar din Moldova a contribuit la înrădăcinarea și mai puternică a ideii despre originea maramureșană nu numai a lui Bogdan, ci și a lui Dragoș. Ceea ce a reușit să facă Miron Costin rămâne a fi confirmarea plasării „descălecatului” lui Dragoș în vremea domniei în Ungaria a regelui Laslău, urmându-l în acest sens pe Simion Dascălul și “letopisețul unguresc” folosit de acesta. Dar această scriere cronicărească, care, din păcate nu a supraviețuit intempesteriilor vremii, întocmai ca și numele celui ce a elaborat-o și datorită cui îi cunoaștem existența, îl avea în vedere pe regele Ladislau al IV-lea Cumanul⁶¹, care a domnit în 1272-1290. Se pune, astfel, un nou temei al datării întemeierii voievodatului Moldovei, trecându-se peste anul 1359 din cronicile anterioare, care nu este menționat nici măcar în treacăt atât de Simion Dascălul, cât și de Miron Costin. Suntem, așadar, în fața unui alt început în rezolvarea problemei vremii și circumstanțelor în care a luat ființă voievodatul lui Dragoș, care avea să joace rolul politic hotărâtor în procesul de coagulare în hotare statale unice a întregului spațiu carpato-nistrean.

Conceptul lui Miron Costin privind „descălecatul” a fost preluat de feciorul său, Nicolae Costin, autorul *Letopisețului Țării Moldovei de la zidirea lumii până la 1601*, “conceput în stilul cronografelor compilative din secolul al XVII-lea”⁶². Deja în *Predoslovie* la opera sa, aducând laudă istoriei și rolului ei, autorul consemnează și folosul unui letopiseț al țării

---

⁶⁰ Ibid. p. 282-283.

⁶¹ Pavel Parasca. *Cine a fost „Laslău craiul unguresc” din tradiția medievală despre întemeierea Țării Moldovei?* În: ”History & Politics. Revistă de Istorie și Politică”. ULIM, 2011, nr. 1, p. 16-19. Cu referire și la lucrărilor altor istorici care s-au pronunțat în favoarea unei atare identificări.

⁶² Svetlana Korolevschi. *În loc de cuvânt înainte*. În: Nicolae Costin. *Scrieri în două volume*. I. Chișinău:Hyperion, 1990, p.8.

sale, începând cu descălecarea ei din timpurile lui Traian. N.Costin constată și dificultățile la scrierea unei cronici mai pline, căci pe durata multor ani „nimeni n-au ameliorat cu scrisoare, fără o samă de basne a unui Misail Călugăr, și a unui Simion (Dascălul- n.me), de pre care s-au fostu lunecat și răposatul Grigore Ureche vornicul”. Apreciindu-i „multa osteneală” a tatălui său în descrierea primului descălecat cu romani, N. Costin vede meritul lui și în aceea că „de la dânsul avăm începătura, și lui i-au fostu milă a arăta ocările și basnele a lui Misail Călugăr și a lui Simion”⁶³. Printre obiectivele trasate ale letopisețului său, cronicarul menționează și „descălecarea țării cu Dragoș vodă pe ce vreme s-au tâmplat”⁶⁴.

La o primă privire asupra subiectului propriu-zis, căruia cronicarul îi consacră un subcapitol aparte (*Descălecatul al doile a Țării Moldovii la ce vlet s-au tâmplat*), se crează impresia, în realitate nejustificată, că Nicolae Costin nu face decât să-i compileze pe Grigore Ureche și pe tatăl său, operele cărora le-a folosit într-adevăr, însă într-o manieră caracteristică lui. Căci, polemizând oarecum cu Grigore Ureche, ultimul cronicar moldovean de la sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul celui următor încurcă evident lucrurile, identificându-l pe Vladislav (mărturie că Nicolae Costin cunoștea și versiune „descălecatului” lui Dragoș din așa-zisa *cronică moldo-rusă*, unica care folosește numele slav al lui Laslău/Ladislau), în timpul căruia, conform cronicilor menționate în repetate rânduri mai sus, s-a produs „descălecatul” lui Dragoș, cu regele polon Vladislav Loketek, tatăl lui Cazimir al III-lea, pentru ca, ceva mai jos, să scrie că „pe vremea acelu crai Vladislav, la noi era domnu Roman vodă”, avându-l în vedere pe Roman I, pe care îl prezintă ca fiindu-i fecior lui Petru I și „nepot lui Mușat vodă”, deși în timpul acestor doi voievozi ai Moldovei rege al Poloniei era lituanianul Vladislav al II-lea Jagiello. Apoi, manifestând oarecum o neacceptare a „descălecatului” Moldovei prin Bogdan, așa cum prezenta lucrurile Antonio Bonfini, Nicolae Costin acordă preferință opiniei lui Grigore Ureche despre descălecatul lui Dragoș, urmându-l apoi deja pe Miron Costin și socotind “că poate să fie

---

⁶³ Nicolae Costin. *Scrieri în două volume*. I. Ediție îngrijită de Svetlana Korolevschi. Chișinău:Hyperion,1990, p. 28.

⁶⁴ Ibid.

fostu Dragoș vodă, ficior aceluși Bogdan din Maramureș, ce scrie Bonfin, istoricul ungar, că au descălecat țara a doua oară⁶⁵. Nicolae Costin, astfel, spre deosebire de cronicarii moldoveni anteriori, care au neglijat scrierile cronicărești ungare despre „descălecatul” lui Bogdan iar totodată și numele regelui Ludovic I, în timpul căruia a avut loc trecerea numelui voievod din Maramureș în Moldova, introduce pentru prima oară numele acestui rege în istoriografia medievală moldovenească, fiind de fapt protagonistul interpretării distincte a scrierilor cronicarilor moldoveni despre „descălecatul” lui Dragoș în timpul regelui Laslău, și a scrierilor cronicărești ungare despre „descălecatul” lui Bogdan, fără, însă, a observa vreă tangență între aceste două variante. Drept consecință, în istoriografie se va afirma viziunea despre două „descălecări” maramureșene, care vor continua să se bată cap în cap până în zilele noastre⁶⁶.

În rest, lucruri deja cunoscute: vânătoarea de „buor” („*poate că au fostu zimbru*”), căteaua Molda, prisăcarul rusin Iațco, *Câmpii lui Dragoș*, denumirea râului și țării, ridicarea lui Dragoș ca domn ș.a.⁶⁷. Considerând că plasarea de către Grigore Ureche a descălecatului lui Dragoș în anul 6807 (era bizantină; de la nașterea lui Christ 1299- n.meă), „nu să tocmește, că încă pre aceia vreme era pustie Țara Moldovei”⁶⁸, Nicolae Costin afirmă că „descălecarea țării a doua oară de Dragoș” a avut loc în anul 6860 (era bizantină; de la nașterea lui Christ 1352-n.meă)⁶⁹.

Impresia despre competența acestui cronicar moldovean în chestunea formării voievodatului Moldovei ar fi incompletă fără consemnările lui ulterioare. Încheind domnia lui Dragoș, din care merită a fi reținută doar referirea la cele auzite *de la oamenii bătrâni și tran-smise din om în om* cum că întemeietorul Moldovei ar fi ridicat o biserică de lemn la „Olovăț” (slavonește *Volovăț*, adică *Boureni*– n.meă), transferată de Ștefan cel Mare la mănăstirea Putna, Nicolae Costin scrie că după moartea lui Dragoș vodă, așa cum scriu și celelalte cronici interne, a domnit Sas, iar

---

⁶⁵ Ibid., p. 98.

⁶⁶ Istoriei apariției în scrierile cronicărești a fenomenului dublului „descălecat” al Moldovei i-am consacrat la fel un studiu aparte (*Întemeierea Moldovei: cum s-a ajuns în istoriografie de la un „descălecat” la două „descălecături”*), aflat în proces de publicare în volumul omagial consacrat notoriului medievist român Ioan Caproșu.

⁶⁷ Ibid.

⁶⁸ Ibid., p. 97.

⁶⁹ Ibid., p. 97, 99.

după acesta ar fi domnit Lațcu (la cronicarul nostru- *Lașco*) și abia după acesta ar fi domnit șase ani Bogdan vodă, despre care “poate să fie înșămnat Bonfin istoricul, că au eșit den Maramoroș cu valahi în țară”⁷⁰.

Este lesne de observat că Nicolae Costin nu a adus nimic nou la subiectul întemeierii Moldovei, și nici nu a avut cum să o facă, odată ce s-a limitat la compilarea scrierilor lui Grigore Ureche și ale lui Miron Costin. Totuși, el a fost primul care a invocat și o cronică ungurească cunoscută datorată lui Bonfini, care este și ea o compilație a cronicilor ungare din secolul al XV-lea. Identificarea, însă, a lui Vladislav (Laslău) din tradiția moldovenească, în timpul căruia s-a produs „descălecatul” lui Dragoș, cu Vladislav Loketek al Poloniei, a cărui domnie s-a încheiat în 1333, nu i-a servit cronicarului nostru drept motiv în a revizui, la o vreme mai veche, și întemeierea Moldovei prin Dragoș. Căci, recurgând la niște calcule bizare, el se oprește la anul 1352, întocmai cum indică data evenimentului unica cronică moldovenească în varianta tradusă în limba polonă (așa-zisa *Cronică moldo-polonă*)⁷¹. Iar preluând filiața Bogdan-Dragoș de la tatăl său, Nicolae Costin a complicat și mai mult lucrurile, plasându-i domnia lui Bogdan, din narațiunea cronicărească ungară, după Lațcu, deși majoritatea cronicilor moldovenești timpurii, fără a-i consemna venirea lui din Maramureș, îl indicau ca fiind al treilea voievod moldovean, după Dragoș și Sas, mai fiind indicat și drept tată al lui Lațcu⁷². Astfel, în Maramureș ar fi existat deja doi voievozi purtători ai numelui Bogdan - unul ca tată al lui Dragoș și altul ca erou al narațiunii ungare, datorată lui Ioan de Târnave și preluată de cronicarii unguri ce l-au urmat, inclusiv Antonio Bonfini. Bogdan ar fi trecut și domnit în Moldova abia după moartea lui Lațcu, care, la părerea mea, s-ar fi produs prin 1373⁷³, sau, cum consideră alți istorici, în 1375⁷⁴. Urmează, așadar, că letopisețul lui Nicolae Costin, menținându-și calitatea de scriere istoriografică la problema formării statului medieval românesc de la est de

---

⁷⁰ Ibid., p. 100.

⁷¹ *Cronicile slavo-române*, p. 167-177 (textul în limba polonă), 177-187 (traducere în limba română).

⁷² Ibid., p. 39, 48, 60 etc.

⁷³ Pavel Parasca. *Moldovlahica. Studii*. Chișinău: Cartdidact, 2009, p. 68-71

⁷⁴ O schiță succintă a diversității de opinii privind anii de domnie ai voievozilor moldoveni de până la Alexandru cel Bun în *Domniile Țării Moldovei. Studii*. Volum editat de Demir Dragnev. Chișinău: Civitas, 2005, p. 316-317.

Carpați, nu poate servi drept izvor istoric la cercetarea problemei, decât doar în cazul informației de sorginte folclorică despre ridicarea de către Dragoș a bisericii de lemn de la Volovăț.

Istoriografia medievală a problemei formării Țării Moldovei se încheie cu scrierile primului savant istoric moldovean Dimitrie Cantemir, ale cărui viziuni, oarecum concentrate și laconice, și-au găsit expresia în renumita sa operă *Descrierea Moldovei*. Preluând de la Miron Costin ideea despre primul descălecat de către romanii împăratului Traian și soarta ulterioară a romanilor din vechea Dacie, cărturarul domn al Moldovei face o precizare terminologică, înlocuind numele *tătarilor*, folosit incorect de Miron Costin pentru a-i numi pe toți migratorii nomazi care s-au perindat după retragerea romană din Dacia și până la „descălecatul” Munteniei (Țării Românești) și Moldovei, și introducând un nume generic pentru ei de *barbari* (la Cantemir „*varvari*”- n.me) dintre care îi deosebește pe *sarmați*, *huni* și *goți*, dar îi trece cu vederea pe *tătarii* propriu-ziși. Incursiunile și cruzimea migratorilor nomazi i-au forțat pe romani ca „să fugă prin munți și să-și caute în partea Maramor[oș]ului loc de scăpare de cătră strășnicia varvarilor”⁷⁵. Autorul, însă, nu pomenește nici de luptele cu tătarii și nici de regele Ungariei Laslău, ci prezintă întemeierea țării ca urmare a descoperirii ei de către Dragoș și însoțitorii lui în consecința vânătorii de „bivol, pre carele îl numesc moldovenii zimbru”, atribuindu-i descălecătorului calitatea de „fecior al craiului lor Bogdan”⁷⁶ și prezentându-l astfel ca suveran al țării întemeiate, fără nici un semn de dependență politică de autoritățile regale de la Buda.

Dimitrie Cantemir a fost și protagonistul sintagmei „neamul cel vechi al Dragoșeștilor”, adică de dinastie domnească, care s-ar fi stins odată cu Ștefan, fiul lui Petru Rareș⁷⁷, ceea ce lasă impresia unei preponderențe a interpretărilor politice, în raport cu interesul științific în problema formării Țării Moldovei, autorul plătind cu aceeași monedă subtilităților politice care se desprind ușor din scrierile cronicărești ungare cunoscute. Reacția de respingere, în acest sens, s-a observat, după câte am menționat în câteva rânduri și mai sus, încă în primele cronici

---

⁷⁵ Dimitrie Cantemir. *Descrierea Moldovei*. Chișinău: Literatura Artistică, 1988, p. 9.

⁷⁶ Ibid.

⁷⁷ Ibid., p. 50.

moldovenești și mai ales în narațiunea din cronica zisă *moldo-rusă*, apoi și în operele lui Miron Costin. La Dimitrie Cantemir, însă, aspectul politic este mult mai nuanțat. Din aceeași inspirație politică, Dimitrie Cantemir a tăgăduit numele regelui Laslău precum și luptele cu tătarii din vremea acestuia, care, deși s-au încheiat cu victorie datorită participării românilor, lăsau teren pentru a socoti voievodatul Moldovei ca aflându-se sub supremația Coroanei maghiare, cum pretindeau cronicile ungare.

Generalizând pe marginea istoriografiei medievale a problemei genezei statale românești la est de Carpați, constat că ea se rezumă de fapt la istoria formării tradiției cronicărești despre întemeierea Țării Moldovei ca un al doilea stat medieval românesc din afara masivului carpatic. Originea ei se datorează unei laconice tradiții despre Dragoș ca întemeietor și prim-conducător al voievodatului din valea râului Moldova, al cărui nume a fost trecut și asupra formațiunii create și s-a înveșnicit în numele oficial al statului *Țara Moldovei*.

Inițiind scrierea primelor cronici ale țării, cronicarii moldoveni (ai căror nume nu sunt cunoscute) din ultimele decenii ale secolului XV și din secolul următor, s-au pomenit contrariați de scrierile câtorva cronici ungare, începând cu *Cronica Ungurilor* a lui Ioan de Târnave (sfârșitul secolului XIV), care atribuiau întemeierea Moldovei ca stat lui Bogdan, fost voievod al românilor din Maramureș în timpul domniei în Ungaria a regelui Ludovic I cel Mare (1342-1382), ignorând sau neglijând domniile anterioare ale lui Dragoș și fiului acestuia Sas, prezentând Moldova ca fiind până atunci părăsită de locuitori din cauza vecinătății tătarilor și punând astfel începutul teoriei cronicărești a „descălecatului” maramureșean al Țării Moldovei. În căutarea căii de depășire a contradicției dintre cele două surse de informație și acordând credibilitate tradiției folclorice locale, primii alcătuitori de cronici moldovenești au efectuat un transfer pur mecanic a celor scrise de cronicile ungare în legătură cu Bogdan, către Dragoș, inclusiv „descălecatul” maramureșean, omițind doar numele lui Ludovic I în favoarea celui al lui Ladislau al IV-lea Cumanul, când s-au produs în realitate luptele cu tătarii păstrate în memoria colectivă moldovenească și descrise de cronicile ungare care se refereau și la vremea anterioară domniei lui Ludovic I de Anjou, spre deosebire de Ioan de Târnave preocupat doar de domnia patronului său.

Clarificarea lucrurilor în acest sens se datorează unei alte cronici ungare, care nu s-a păstrat, fiind menționată abia în secolul al XVII-lea de Simion Dascălul (“letopisețul unguresc”), dar cunoscută cu siguranță și de către primii alcătuitori de cronici moldovenești, astfel că și întemeierea voievodatului lui Dragoș s-a produs în vremea domniei în Ungaria a lui Ladislau al IV-lea (1272-1290).

Istoriografia medievală a formării Țării Moldovei, în fopmatul ei cronografic, s-a îmbogățit cu varianta desfășurată a întemeieri Moldovei de către Dragoș, în contextul și în consecința luptelor cu tătarii pe care într-adevăr le-a dus regele Ungariei Ladislau al IV-lea - primul dintre confrății săi regali, care s-a pomenit prin părțile unde prindea viața voievodatul moldovenesc⁷⁸. Era natural ca în aceste condiții cronicarii moldoveni să rămână captivi și scrierii lui Ioan de Târnave și a celor ce au compilat-o, trecând totodată atât peste „descălecatul” lui Bogdan din cronicile ungurești, cât și peste numele lui Ludovic I, în domnia căruia s-a produs trecerea, deja reală și nu imaginată ca în cazul lui Dragoș, a lui Bogdan din Maramureș în Moldova.

În limitele cronicilor anterioare s-au menținut și Grigore Ureche, și Miron Costin, primul ciocnindu-se de narațiunea din cronicile polone despre luptele pentru tronul părintesc al enigmaticului Ștefan dintre nu mai puțin enigmaticii fii ai acestuia, Petru și Ștefan, care s-au încununat cu înfruntarea finală de la Plonini din Țara Șipenițului, produsă în același an 1359, la care cronicile moldovenești, sub influența aceleiași narațiunii ungare despre Bogdan, plasau întemeierea („descălecatul”) lui Dragoș. În fața acestei dificultăți, Grigore Ureche i-a identificat pe cei doi frați rivali cu domnii moldoveni omonimi de mai târziu.

Cu o construcție artificială s-a încheiat efortul lui Miron Costin de a-l identifica pe Dragoș, așa cum sugera teoria „descălecatului” maramureșan, printre fruntașii români din Maramureș. Și deoarece o atare personalitate nu a fost identificată, marele cărturar moldovean, invocând mărturiile unor oameni de pe loc, a „rezolvat” problema foarte simplu, prezentându-l pe Dragoș ca fiind parcă fecior lui Bogdan, deși un atare fecior al acestuia nu este atestat de nici o sursă de informare maramureșeană.

---

⁷⁸ . Pavel Parasca. *Cine a fost „Laslău craiul unguresc”*, p. 16-19.

Nicolae Costin, la rându-i, a complicat și mai mult lucrurile, introducând în circuitul istoriografic al problemei și narațiunea ungară despre „descălecatul” lui Bogdan din domnia regelui Ludivic I, menținând ideea despre un Bogdan ca tată al lui Dragoș, dar fără a-l îndepărta pe cel din narațiunea cronicărească ungară, astfel că pe scenă și-au făcut apariția deja doi Bogdani, domnia ultimului fiind în mod voluntarist deplasată tocmai către anii 70 ai secolului al XIV-lea. Lui Nicolae Costin i se datorează desigur despicierea fenomenului „descălecării” în două variante: una conformă tradiției indigene care îl avea ca protagonist pe Dragoș, și alta conformă scrierilor cronicarilor unguri care îi atribuiau fapta lui Bogdan.

Se impune astfel o concluzie generalizată, că istoriografia medievală a constituirii statale a Moldovei, contribuind la formarea tradiției cronicărești a „descălecatului”, nu a reușit să formuleze o viziune clară, adecvată a fenomenului întemeierii. Ceea ce rămâne ca achiziție indiscutabilă a acestei istoriografii, este convingerea că întemeietor și prim voievod al Moldovei a fost Dragoș și că fenomenul întemeierii Moldovei ține de vremea domniei în Ungaria a regelui Ladislau al IV-lea Cumanul (1272-1290), ma precis, de timpul înfruntărilor acestuia cu tătarii din 1285.

Nici cărturarul domn al Moldovei, Dimitrie Cantemir, mult mai erudit și mai informat decât confracții săi de condei anteriori, nu a reușit să depășească clișeele tradiției cronicărești, decât doar că, intuind subtextul politic pretențios al scrierilor de sorginte ungurească, le-a neglijat în totalitate, lăsând să se înțeleagă că de la chiar bunul început al Moldovei prin întemeierea datorată lui Dragoș, ea se prezenta ca o creațiune suverană și independentă.

În perioada ce a urmat după Dimitrie Cantemir, în prezentarea întemeierii statale a Moldovei medievale nu s-a produs nimic nou. După cum s-a observat deja, literatura istorică de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și prima jumătate a secolului al XIX-lea „nu cuprinde opere care să aducă elemente noi de o deosebită importanță privind situația politică din spațiul carpato-nistrean în primele secole ale mileniului al II-lea, această perioadă fiind tratată în cadrul unor lucrări îmbrățișând sfere cronologice mai largi din trecutul românilor”⁷⁹, vorba fiind de lucrările unor istorici

---

⁷⁹ Victor Spinei. *Moldova în secolele XI-XIV*. [Ed. a II-a]. Chișinău: Universitas, 1994, p. 26.

străini și români: Fr.I. Sulzer, I. Chr. Enghel, Petru Maior, D. Fotino și Gheorghe Asachi⁸⁰, care, desigur, nu s-au văzut interesați în a se consacra cumva cercetării tradiției și circumstanțelor istorice în care s-a produs întemeierea celor două Țări Române extracarpătice în ansamblu, sau celei a Moldovei în particular.

Situația în ceea ce privea istoria Moldovei și Țării Românești (Valahiei), l-a îngrijorat foarte mult pe Mihail Kogălniceanu, care, încă aflându-se la studii în Franța (Lunéville) apoi în Germania (Berlin), a observat cât de puține cunoștințe aveau europenii de istoria românilor și câte neadevăruri, deseori absurde, circulau în Europa cu referire la țara sa, astfel că, în 1837, făcea constatarea că „Moldova și Valahia sunt astăzi singurele țări din Europa care nu posedă o istorie scrisă, continuă și expresă”. Referindu-se la cei „câțiva buni istorici” români ai vremii, M. Kogălniceanu aprecia că „din nefericire acei ce au scris până în prezent analele noastre n-au menționat decât evenimentele pe care le-au primit prin tradiție din partea strămoșilor lor”⁸¹. Aflându-se încă la Berlin și angajându-se în vastul proiect de scriere a unei sinteze istorice privind Țările Române, tânărul istoric nu dispunea însă la subiectul formării acestora ca state decât de tradiția întruchipată în vechile anale, care, de altfel, continuau să mai circule în manuscrise sau să fie folosite fragmentar de unii autori ai vremii. Era natural ca ele să fie folosite ca izvoare istorice de primă valoare, M. Kogălniceanu reproșându-le vechilor cronicari ignorarea vieții poporului și considerând că „toate cronicile acestor țări, toate memoriile timpurilor trecute nu tratează decât viața principilor”⁸². Deși volumul consacrat Moldovei, din varia motive care nu țin de subiectul prezentului studiu, nu a fost publicat decât fragmentar, atitudinea istoricului față de tradiție este clar formulată în volumul consacrat Valahiei. Urmând istoriografia medievală în ceea ce privește imaginata retragere a populației indigene în părțile muntoase sub presiunea pericolului care venea din partea nomazilor, M.Kogălniceanu considera mai ales zona muntoasă a Făgărașului și a Maramureșului ca „locuri de îndosire și de conservare națională”. Din Maramureș ar fi coborât spre est

---

⁸⁰ Ibid. p. 34, n. 50-54.

⁸¹ Al. Zub. *Mihal Kogălniceanu 1817-1891. Un fondateur de la Roumanie Moderne*. Bucarest: Editura Științifică și Enciclopedică, 1978, p. 24-25.

⁸² Ibid., p. 30.

un grup „dirijat de Dragoș pentru a fonda statul moldav, într-un spațiu amenințat de tătari”⁸³. Întemeietor de țară, așadar, era considerat voievodul Dragoș, intocmai așa cum îl prezentau cronicile interne, și nu Bogdan cum prezentau fenomenul întemeierii cronicarii unguri.

Creșterea interesului față de trecutul istoric al românilor în ansamblul celor trei țări de viațuire a lor, a fost însoțită și de alte acțiuni concrete ale participanților la mișcarea pașoptistă pentru unirea Principatelor Române, printre acestea un loc de frunte continuând să-i revină tot lui M.Kogălniceanu. Lui i se datorează introducerea istoriei naționale în prima instituție de învățământ superior din Moldova, memorabil rămânând a fi “*Cuvântul pentru deschiderea cursului de istorie națională în Academia Mihăileană*” (24 noiembrie 1843)⁸⁴.

Întru asigurarea cursului cu izvoare istorice dar și pentru o mai largă difuzare a cunoștințelor de istorie românească în societate și peste hotarele românești, M.Kogălniceanu a inițiat publicarea cronicilor. Cu această ocazie, pentru prima dată, a văzut lumina tiparului opera lui Grigore Ureche în formatul ei completat cu interpolările lui Simion Dascălul, Misail Călugărul și Axinte Uricariul⁸⁵. Este ușor de înțeles că, la vremea respectivă, era greu dacă nu chiar imposibil de a supune scrierea cronicărească unei analize critice prin confruntarea cu alte izvoare istorice. Unicul lucru ce s-a întreprins, a fost încercarea de a delimita cele scrise personal de Grigore Ureche ca fiind mai credibile și lipsite de influențele „letopisețului unguresc”, și adăugările datorate interpolatorilor⁸⁶. Altfel spus, tradiția cronicărească medievală în varianta *Grigore Urche+interpolările menționate*, a devenit sursă de informație de primă valoare a chestiunii constituirii Țării Moldovei. În următorii doi ani, temeiul cronicăresc și parțial documentar al istoriei medievale românești, inclusiv istoria timpurie a Moldovei, a fost esențial fortificat prin

---

⁸³ Ibid., p. 32.

⁸⁴ M. Kogălniceanu. *Opere*. Vol.II. *Scrieri istorice*. Ed. Al. Zub. București, 1976; Victor Spinei. *Op. cit.*, p. 34, n. 56.

⁸⁵ M.Kogălniceanu. *Domnii Țării Moldovei și viața lor de Grigore Ureche, vornic mare în Moldova*. În: *Letopisețele Moldovei, publicate de M.Kogălniceanu*. Vol. I. Iași: Contora Foaiei sătești, 1852.

⁸⁶ Andrei Eșanu. *Întemeierea statului moldovenesc (Interpretări și comentarii după “Letopisețul Țării Moldovei” de Grigore Ureche)*. În: *Evul Mediu timpuriu în Moldova (Probleme de istoriografie și istorie urbană)*. Chișinău: Știința, 1994, p. 14.

publicarea remarcabilei culegeri de izvoare istorice a ardeleanului Gheorghe Șincai⁸⁷, încheiată încă în 1811 dar publicată doar parțial în 1843 și în întregime în anii 1852-1853⁸⁸.

În ciuda faptului că în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, în contextul afirmării europene a poporului și a statului modern român, a crescut fără precedent interesul nu doar al istoricilor români, ci și al celor străini față de trecutul istoric românesc, istoricii care și-au adus aportul inestimabil la reconstituirea, nu totdeauna adecvată, a istoriei poporului român din cele mai îndepărtate timpuri și până în epoca modernă, mai contribuind și la acumulări impresionante de izvoare istorice, inclusiv documentare (Eudoxiu Hurmuzachi, J.L. Pič, P. Hunfalvy, A.D.Xenopol, B.P. Hasdeu ș.a.), „au rămas însă în mare parte tributari concepției cronicărești asupra „descălecătului” din Maramureș, prin care explicau constituirea statului românesc de la est de Carpați”⁸⁹. Unica inovație demnă de a fi luată în calcul, este începutul unei atitudini critice față de izvoarele istorice și a disputelor în jurul unor evenimente și fenomene care au însoțit formarea statului moldovenesc, fără însă a modifica ceva esențial în însăși esența și logica tradiției „descălecătului”.

Astfel, primul cercetător de la sfârșitul secolului al XIX-lea, care a abordat prin metode științifice chestiunea întemeierii Moldovei medievale, Dimitre Onciul, deși a manifestat o atitudine critică față de tradiția cronicărească, de fapt nu a reușit să o depășească și nu a pregetat să dezvolte ideea despre două descălecări, una conformă cronicilor interne care îl avea ca protagonist pe voievodul Dragoș, și alta datorată lui Ioan de Târnave și multiplicată de alți cronicari unguri, care îl prezentau în postura de întemeietor al țării pe fostul voievod al românilor din Maramureș, Bogdan, atribuindu-i aceeași origine maramureșeană și primului dintre acești doi. Rolul ambilor de întemeietori ai Moldovei a fost scos în chiar titlul primei lucrări la subiect a lui D.Onciul⁹⁰. Observând însă că tradiția

---

⁸⁷ Gh. Șincai. *Hronica românilor*. I. În: Idem. *Opere*. Ed. F.Fugariu. Vol. I. București, 1967.

⁸⁸ Victor Spinei. *Op.cit.* p.26. Autorul are deplină dreptate, luând cuvântul *hronică* între ghilimele, dat fiind că culegerea în cauză include extrase și fragmente nu doar din diverse cronici, ci și din documente.

⁸⁹ Victor Spinei. *Op. cit.* p. 27.

⁹⁰ Dimitre Onciul. *Dragoș și Bogdan fondatorii principatului moldovenesc*. În: Idem. *Scrieri istorice*. Ediție critică îngrijită de Aurelian Sacerdoțeanu. Vol. I, București: Editura Științifică, 1968, p. 89.

indigenă pune “descălecatul” lui Dragoș în consecința luptelor cu tătarii a unui oarecare rege al Ungariei, pe nume Vladislav/Laslău, D. Onciul a considerat pe bună dreptate că evenimentul nu a putut să se producă în anul 1359, cum prezentau lucrurile cronicarii moldoveni, căci la acea dată rege la Buda era Ludovic I de Anjou. Buzuindu-se însă doar pe scrierea lui Ioan de Târnave, notoriul istoric afirma, evident greșit, că o luptă cu tătarii a oastei ungurești, la care s-au asociat și *romanii vechi*, adică românii, așa cum consemna cronică zisă *moldo-rusă*, s-ar fi produs “numai o singură dată în istoria ungurească”, având în vedere episodul relatat de cronicarul ungar menționat despre o luptă a oastei ungare sub conducerea lui Andrei Lațkfi cu oastea unei oarecare căpetenii tătare pe nume Athlamos, care s-a întâmplat în primii ani de domnie a lui Ludovic I de Anjou⁹¹, autorul datând-o “pe la 1343”.

Încercarea de a îndepărta anul 1359 ca dată a “descălecatului” lui Dragoș, pornind de la fundalul istoric pe care el este proiectat de cronicari, se înscrie, fără nici o îndoială, ca merit indiscutabil al lui Dimitre Onciul. Indiscutabil este și meritul lui în înlăturarea impresiei datorate atât cronicarilor unguri cât și celor moldoveni, cum că la momentul “descălecării” țara ar fi fost pustie și nelocuită. Folosind fie și puținele încă informații din izvoarele scrise disponibile, notoriul istoric a demonstrat falsitatea acestor prezentări. Dar și în acest caz poziția lui este duală, căci admitea totuși o repopulare a țării cu români trecuți de peste munți la est de Carpați, așa cum scrieau și cronicarii, numai că la o vreme anterioară fenomenului întemeierii și pe o durată de câteva secole⁹². Cu toate neajunsurile ei, această viziune, cu totul nouă în istoriografie, aducea o lovitură greu de supraapreciat laturii demografice a teoriei “descălecatului” Moldovei, mai ales în varianta ei ungară⁹³. În rest, însă, celelalte soluții propuse de Onciul la subiectul întemeierii Moldovei, sunt mai mult decât problematice și nu au făcut decât să complice și mai mult rezolvarea științifică adecvată a problemei, deși, de ce nu am recunoaște-o, au contribuit la amplificarea căutărilor de noi soluții și la intensificarea dezbaterilor critice dintre cei ce au continuat cercetarea problemei formării

---

⁹¹ Ibid., p. 89-115.

⁹² Ibid., p. 99-104

⁹³ Victor Spinei. *Op. cit.*, p. 27-28.

Țării Moldovei. Pentru moment, însă, se impune, totuși, necesitatea unor alte precizări privind conceptul lui D.Onciul în problema dată.

Astfel, pentru plasarea “descălecatului” lui Dragoș în legătură cu luptele cu tătarii din primii ani ai domniei lui Ludovic I, în ciuda faptului că scrierile cronicărești vorbeau despre regele Laslău, adică Ladislau (Vladislav în cronică zisă *moldo-rusă*), reputatul istoric s-a angajat într-o neverosimilă, ca să nu spun fantastică, identificare a numelui acestui din urmă rege de la Buda, care ungurește se scrie *László*, cu cel al lui *Latzk*, considerându-l pe acesta din urmă ca fiind un diminutiv al numelui celui dintâi. Ca urmare, parcă anume despre acest *Latzk* și nu despre “vr-un rege Ladislau” ar fi vorba în tradiția indigenă despre întemeierea Moldovei, astfel că, în identificarea propusă, autorul a văzut chiar “miezul istoric al motivului despre craiul Laslău”⁹⁴. Ca urmare, “descălecatul” lui Dragoș a fost pus în legătură cu luptele cu tătarii din primii ani de domnie la Buda a lui Ludovic I. Astfel, Dimitre Onciul, intenționat sau nu, a neglijat informația mai multor cronici ungare din secolul al XV-lea despre o intervenție masivă a tătarilor în Ungaria (a doua după cea din 1241-1242), produsă în anul 1285, când rege la Buda era Ladislau al IV-lea, poreclit Cumanul (1272-1290), care, după cum am arătat și ceva mai înainte, este recunoscut ca fiind identic cu Laslău/Vladislav din tradiția cronicărească indigenă despre întemeierea Moldovei.

Această identificare a evenimentelor și personajelor implicate nu i-a scăpat, însă, atenției lui A.D.Xenopol, contemporanul și oponentul îndârjit al lui D.Onciul, care într-un articol consacrat la fel lui Dragoș și lui Bogdan, a formulat un punct de vedere cu totul deosebit, generalizat în prima sinteză de istorie a românilor pe care a realizat-o. Pentru Xenopol nu exista nici un dubiu privind identitatea lui Ladislau al IV-lea și Laslău/Vladislav din cronicile moldovenești, mai ales că în favoarea identificării mărturisea și o diplom[a acestui rege din 1288⁹⁵. Observând vulnerabilitatea construcției sale, D. Onciul nu a făcut decât să abandoneze neverosimila identificare Laslău-Latzk, fără a renunța, însă, la legătura pe

---

⁹⁴ Dimitre Onciul. *Op. cit.*, p. 116-117.

⁹⁵ A.D.Xenopol. *Istoria Românilor din Dacia Traiană*. Ediția a IV-a. Vol.II. *De la întemeierea Țărilor Române până la moartea lui Petru Rareș 1546*. Text stabilit de Nicolae Stoicescu și Maria Simionescu. Note, comentarii, prefață, indice și ilustrație de Nicolae Stoicescu. București: Editura Științifică, 1986, p. 30-33.

care o făcuse între “descălecatul” lui Dragoș și luptele cu tătarii de la începutul domniei lui Ludovic I. Salvatoare în a se menține în această schemă i s-a părut a fi o legendă despre un alt rege al Ungariei, Ladislau cel Sfânt (1077-1095), care, la auzul despre intervenția tătarilor și luptele cu aceștia, s-ar fi sculat din mormântul său de la Oradea “spre a veni creștinilor în ajutor, împotriva tătarilor, asigurându-i astfel, prin miracol, victoria asupra acestora regelui Ludovic I”. Anume această legendă, conform lui Onciul, interpolată în cronică, ar fi reapărut “sub o altă formă în tradiția moldovenească despre descălecatul lui Dragoș: este legenda lui Vladislav, craiul unguresc”⁹⁶. Astfel, războiul lui Vladislav sau Laslău din cronicile moldovenești nu ar fi fost parcă altul “decât expediția făcută de oștile regelui Ludovic al Ungariei în contra tătarilor din Moldova, al cărui rezultat extraordinar a fost atribuit de legenda ungurească intervenției miraculoase a lui Ladislau cel Sfânt”⁹⁷, fiind parcă “invederat că tradiția noastră pune descălăcatul lui Dragoș în legătură cu această expediție”⁹⁷.

Inovația lui Onciul nu a putut să nu provoace reacția lui Xenopol care a apreciat-o “ca ceva nepsihologic”, adică lipsită de logică, știindu-se că o a doua deflagrație ungaro-tătară, aproape identică cu cea des-crisă de unele cronicile moldovenești, a avut loc în domnia lui Ladislau al IV-lea Cumanul - primul rege ungar care s-a pomenit și prin părțile Moldovei mult înaintea regelui Ludovic I, în timp ce acesta din urmă nici măcar nu a condus personal oastea împotriva tătarilor și deci nu s-a aflat cumva și prin părțile Moldovei”⁹⁸. Autorul primei sinteze de istorie a ro-mânilor a respins și ipoteza formulată de Ioan Ursu și inspirată, desigur, de interpretările făcute de Onciul, cum că Laslău din tradiția moldo-venească ar fi fost în realitate voievodul Transilvaniei Andrei (Lațkfi)”⁹⁹.

A.D.Xenopol, însă, a mers pe urmele oponentului său în ceea ce privea aprecierea tradiției cronicărești indigene și scrierilor cronicarilor unguri ca fiind izvoare independente, fără vreo influență reciprocă, fiecare referindu-se la „descălecări” deosebite, fără legătură între ele și produse la timpuri diferite. În consecință, a urmat concluzia că “*Moldova a fost de*

---

⁹⁶ Dimitre Onciul. *Originile Principatelor Române*. În: *Scrieri istorice*, vol. I, p. 700.

⁹⁷ Ibid., p. 701.

⁹⁸ A.D.Xenopol. *Op. cit.*, p. 30-33.

⁹⁹ Ion Ursu. *Relațiile Moldovei cu Polonia până la moartea lui Ștefan cel Mare*. Piatra Neamț, 1898.

două ori descălecată (subl.aut.), o dată ca țară rămasă tot în vasalitatea ungarilor, de către *Dragoș* (subl.aut.), și a doua oară ca stat neatârnat, de către *Bogdan* (subl.aut.)¹⁰⁰. Prin aceste concluzii, reputatul istoric se încadra în aceeași schemă ca și oponentul său, deosebirea constând doar în datarea diferită a “descălecatului” lui *Dragoș*. Totodată, dacă *Onciul* vedea în acest “descălecat” un temei de-început al statului moldovenesc, *Xenopol* considera că Moldova ar fi existat “*ca țară înainte de a fi înființată ca stat*” (subl.aut)¹⁰¹. Aici, reputatul istoric plătea un evident tribut lui *Ioan de Târnave*, care-i atribuia Moldovei calificativul de țară din vremea anterioară trecerii lui *Bogdan*, pentru a-i atribui sensul de *stat* (*regnum*) doar după succesul acestuia¹⁰². Astfel, ambii oponenți au îmbrățișat de fapt teza artificială datorată lui *Nicolae Costin* despre două „descălecări” ale Moldovei, amgajându-se în dispute doar în ceea ce privea vremea și împrejurările istorice în care ele s-ar fi petrecut.

Spre deosebire de *Dimitre Onciul* care a respins argumentat prezentarea Moldovei dinainte de “desclecat” ca fiind pustie și părăsită de locuitori, *A.D.Xenopol* s-a solidarizat cu cele ce scrieau cronicarii, asociindu-le celor două “descălecări” la fel și “două coborâri a românilor maramureșeni din muntele țării lor către câmpia moldovenească”, care ar fi fost “amestecate de tradiție în unul și același eveniment”, adevărtoare în acest sens fiind considerată “*cronica ungurească care raportează descălecarea Moldovei*” (subl. aut.)¹⁰³. În realitate, așa cum destul de limpede se lasă observat, vorba era de o separare în două a unuia și aceluiași „descălecat” din cronicile ungurești, după cum procedase aproape un secol mai devreme *Nicolae Costin*. Prin aceste interpretări, *A.D. Xenopol* a făcut evident un pas înapoi, în cuda faptului că s-a aflat la doar o mică distanță de la concluzia, că și în cronicile moldovenești, și în cea a lui *Ioan de Târnave* vorba era despre unul și același fenomen, preluat de cronicarii indigeni de la cronicarul ungar și atribuindu-i lui *Dragoș* ceea ce cronicarii unguri îi atribuiau lui *Bogdan*, astfel că nu „două coborâri a românilor maramureșeni” și respectiv două „descălecări” ar fi fost „amestecate de tradiție în unul și același eveniment”, ci invers, fenomenul

---

¹⁰⁰ *A.D.Xenopol. Op. cit., p. 39.*

¹⁰¹ *Ibid., p. 38.*

¹⁰² *Ioannis de Thwroczy Hronica Hunderorum, p. 317.*

¹⁰³ *Ibid., p. 40-41.*

„descălecatului” din varianta croni-cărească ungară, avându-l în centru pe voievodul Bogdan, a fost preluat și reprodus de cronicarii moldoveni și atribuit lui Dragoș, pentru ca, într-un final, datorită lui Nicolae Costin, să se ajungă la o dublare a fenomenului.

Opțiunea lui A.D.Xenopol privind două „descălecări” nu doar în sensul întemeierilor politico-statale, ci și al populării țării care până atunci ar fi fost pustie, ar explica, se pare, faptul că, ulterior, conceptului propus de dânsul aproape că nu i s-a acordat atenție, deși pot fi bănuite și alte motive. Căci, plasând “descălecatul” lui Dragoș în contextual luptelor cu tătării din timpul lui Ladislau al IV-lea Cumanul, istoricul făcea imposibilă identificarea lui Dragoș ca prim “descălecător” printre purtătorii acestui nume din Maramureș, așa cum sugerau cronicile care îi atribuiă și lui o origine maramureșeană. Or, documentele maramureșene culese de Ioan Mihalyi și publicate în 1900¹⁰⁴, datează în exclusivitate din secolele XIV-XV și doar un număr infim dintre ele țin de primele decenii ale primului dintre cele două secole, și nu menționează nici un nobil maramureșan pe nume Dragoș până tocmai prin deceniul IV al secolului al XIV-lea. Alta era perspectiva căutărilor lui Dragoș printre maramureșeni în cazul datării faimosului “descălecat” cu anul 1343, cum o făcea D.Onciul. Căci în anul 1336 un document din cancelaria regală a lui Carol Robert, tatăl lui Ludovic I, menționează un prim Dragoș maramureșan din satul Bedeu¹⁰⁵, care nu a întârziat să fie considerat ca identic cu Dragoș din cronicile moldovenești. Ca urmare, așa cum a conchis încă în 1945 un alt mare istoric roman, Gheorghe I. Brătianu, în istoriografia românească dintre cele două războaie mondiale, cei mai mulți istorici români par “a se fi oprit la concluziile *Originilor Principatelor Române*” ale lui Dimitre Onciul, astfel că tradiția istorică a întemeierii Moldovei “nu a întâmpinat nici o obiecțiune esențială în istoriografia noastră critică din ultimele decenii”¹⁰⁶. Conform unui erudit cercetător contemporan, lucrările lui D.Onciul la subiect ar fi devenind chiar „clasice”¹⁰⁷.

---

¹⁰⁴ I. Mihalyi de Apșa. *Diplome maramureșene din secolele XIV-XV*. Maramureș-Sziget, 1900.

¹⁰⁵ Ibid., p. 13-15.

¹⁰⁶ Gheorghe I. Brătianu. *Op. cit.*, p. 102.

¹⁰⁷ Victor Spinei. *Op. cit.*, p. 30.

O influență indiscutabilă asupra creării unei atare situații în istoriografia problemei a fost exercitată de Nicolae Iorga¹⁰⁸ – susținătorul fervent al conceptului lui Dimitre Onciul, care ar fi reușit să dea „icoana adevărată (...) a părții celei mai vechi și mai misterioase” din istoria neamului său¹⁰⁹. Acceptând în principiu reconstrucția antecesorului său făcută în baza tradiției, cel mai mare istoric roman din toate timpurile, nu se îndoia de veridicitatea celor două „descălecări” ale Moldo-vei - prima prin Dragoș și cealaltă prin Bogdan – însă doar ca realizări cu caracter politic, respingând hotărât și demonstrându-i inadvertența celei de-a doua laturi a tradiției – repopularea cu români a țării, care până atunci ar fi fost pustie și nelocuită. Sub acest aspect, Nicolae Iorga a mers mai departe decât colegul mai în vârstă al său. Este cunoscută remarcabila elaborare a lui N.Iorga despre „Romaniile populare” sau „Romaniile rurale” ca insule ce au supraviețuit retragerii romane, căroră eruditul istoric le atribuia caracterul universal, caracteristic tuturor teritoriilor desprinse din vechiul Imperiu Roman și locuite de români, atribuindu-le uneori și calificativul de „țări”¹¹⁰ sau urme ale unor „formațiuni populare”, observate la fel la est și la sud de Carpați – Câmpulung, Câmpul lui Dragoș, Vrancea, Tigheci ș.a.¹¹¹.

Referindu-se la cunoscutul document al papei Grigore al IX-lea din 14 noiembrie 1234, care menționează viețuirea în Episcopia cumanilor de la Curbura Carpaților a „careva popoare ce se numesc Walati (români-n.meă)”, care împărtășeau credința ortodoxă și primeau sfintele taine de la niște „pseudoepiscopi” de aceeași credință¹¹², N.Iorga deslușea în această informație „un sistem de organizare” a populației autohtone. Mai mult chiar, prezența episcopului presupune „și o căpetenie politică, un ostaș

---

¹⁰⁸ Conceptul lui Nicolae Iorga privind formarea statului moldovenesc în contextul formării ambelor țări române de la sud și de la est de Carpați a fost deja generalizat în câteva studii: Ștefan Ștefănescu. *Începuturile statelor românești în viziunea lui N.Iorga*. În: „Studii. Revistă de Istorie”, 1971, nr. 4; Pavel Parasca. *Nicolae Iorga despre formarea statului medieval Moldova*. În: „Basarabia”, Chișinău, 1992, nr. 7, p. 126-129.

¹⁰⁹ N.Iorga. *Oameni care au fost*. II. București, 1967, p. 18.

¹¹⁰ Idem. *La „Romania” danubienne et les barbares au VI-e siècle*. În: „Revue Belge de Philologie et d’Histoire”, 1924, nr. 1, p. 46-47. Apud: Radu Popa. *Premisele cristalizării vieții statale românești*. În: *Constituirea statelor feudale românești*. București: Editura Academiei, 1980, p. 27.

¹¹¹ N. Iorga. *Istoria Românilor*. Vol. III. București, 1937, p. 208.

¹¹² *Documenta Romaniae Historica. D. Relații între Țările Române*. Vol. I. București: Editura Academiei, 1977, p. 20-21 (doc. nr. 9).

apărător sau mai mulți”¹¹³. La general, apariția Țării Moldovei era privită ca o încununare a tendinței spre statalitate manifestată în toate teritoriile populate de români. Dislocată și anihilată prin cucerirea ungară în Ardeal (Transilvania), viața politică românească a putut să se realizeze în afara Carpaților – în Țara Românească („cea dintâi libertate românească”)¹¹⁴ și Moldova („a doua libertate românească”). Ultima ar fi rezultat dintr-o „mișcare spre răsărit”, care s-ar fi produs „din Maramureș, unde viața românească sub voievozi era puternică pe la 1350”¹¹⁵. Era natural, astfel, ca oprindu-se la această dată, N. Iorga să nu admită posibilitatea existenței la est de Carpați a unei oarecare formațiuni statale trainice înaintea venirii încoace a descălecătorilor.

Concepând formarea Țării Moldovei așa cum o prezenta tradiția și urmând logica lui D. Onciul, N. Iorga admitea „o îndoită infiltrare” politică: „una comandată și supusă” (acea a lui Dragoș, numit parcă și condus de regele Ungariei- n.me), cealaltă „spontanee și liberă” (acea a lui Bogdan, care a pus temelile Moldovei libere-n.me)¹¹⁶. Într-un final, geneza nemijlocită a organizării statale a Moldovei, era dedusă dintr-o imaginată „căpitănie regală” (marcă militară), pe care ar fi creat-o la est de Carpați regele Ungariei Ludovic I în urma luptelor acestuia cu tătarii din deceniul al V-lea al secolului al XIV-lea și care ar fi fost pusă în seama unuia dintre voievozii Maramureșului, Dragoș, deși o atare personalitate într-o asemenea funcție în Maramureș nu este cunoscută. În consecință, N. Iorga făcea concluzia categorică, că Moldova nu exista încă nici chiar în anul 1325¹¹⁷.

Și un alt mare istoric român din perioada interbelică, Constantin C. Giurescu, în cadrul cunoscutei sale sinteze „Istoria Românilor”, împărtășea ideea unei duble descălecări a Moldovei „întâi a lui Dragoș, apoi a lui Bogdan, coborâți amândoi din Maramureș”, imprimându-le

---

¹¹³ N. Iopga. *Istoria Românilor*. Vol. III, p. 112.

¹¹⁴ N. Iorga. *Histoire des Roumains et de leur civilization*. București, 1922, p. 38; Idem. *Istoria Românilor*. Vol. III, p. 203.

¹¹⁵ Idem. *Istoria Românilor*. Vol. III, p. 203.

¹¹⁶ Ibid., p. 212.

¹¹⁷ Ibid., p. 204.

caracterul unor cuceriri din afară și acceptând teza creării mărcii militare ungare în frunte cu Dragoș¹¹⁸.

Opera renumiților istorici nu a putut să nu-l influențeze pe Gh.I. Brătianu în intenția lui de a reabilita tradiția cronicărească ca izvor istoric, astfel că, la chiar începutul studiului consacrat descălecatului Moldovei, acesta afirma fără vreo ezitare cum că, în ce privește Moldova, ar fi destul de limpede că „tradiția descălecatului, confirmată de altfel de mărturii contemporane neîndoielnice, constituie un temei indiscutabil al înființării statului”¹¹⁹. Istoricul avea în vedere, desigur, scrierea lui Ioan de Târnave. Trezește însă nedumerire faptul, că el a trecut cu vederea unele viziuni cu totul noi, privind tradiția cronicărească indigenă, în special influența asupra ei a cronicarilor unguri și subtextul politic al scrierilor acestora din urmă privind Moldova de până și de după Bogdan, care fusese făcute publice în chiar anul când Nicolae Iorga publica cel de-al treilea volum al impunătoarei sale *Istoriei a Românilor* (1937).

Este vorba de istoricul roman basarabean, Alexandru Boldur, autorul *Istoriei Basarabiei*. Observând contradicția existentă în istoriografia problemei, când, după unii istorici „Moldova este întemeiată de Dragoș, după alții de Bogdan”¹²⁰, Al.Boldur constata că „legenda înființării statului moldovenesc poartă pecetea *creațiunii ungurești* (subl.aut.) sau cel puțin [și] a creațiunii ungurești”, ceea ce înseamnă că „tot ce poate caracteriza un stat: puterea, populația și teritoriul, totul a ieșit din patrimoniul vechi al statului unguresc” și că această poveste „a fost creată de istoricii maghiari”, în calitate de exemplu fiind indicat anume Ioan de Târnave¹²¹, în postura lui de notar, adică de persoană oficială a regelui Ludovic I de Anjou, în timpul căruia s-a și produs trecerea „în

---

¹¹⁸ Constantin C Giurescu. *Istoria Românilor*. Vol. I, 1, p. 372.

¹¹⁹ Gheorghe I. Brătianu. *Op. cit.*, p. 104-105.

¹²⁰ A.V.Boldur. *Istoria Basarabiei*. Ediția a II-a. București: Editor Victor Frunze, 1992, p. 136. „Pecetea creațiunii ungurești” a legendei înființării statului moldovenesc a fost invocată de Al.Boldur și în recenzie pe marginea studiilor lui Gh.I.Brătianu, reunite sub coperta cărții publicate în 1945 [A.Boldur. *Întemeierea Moldovei*. În: „Studii și cercetări istorice”. Vol. XIX (II. Seria nouă). Iași, 1946, p. 184]. Asupra subiectului istoricul a revenit în 1963, reiterându-și concluziile: *Cronica slavo-moldovenească din cuprinsul letopisei ruse Voskresenski*. În: „Studii. Revista de Istorie”, 1963, nr.5 p.1099-1121. De subiectul prezentului studiu nu țin judecățile acestui istoric privind alte subiecte istorice, indiferent de atitudinea mea față de ele, astfel că le trec cu atenția.

¹²¹ Idem. *Istoria Basarabiei*, p. 137.

taină” a voievodului românilor maramureșeni Bogdan, și nu a lui Dragoș. Ca urmare, „cronicarii români au scris despre întemeierea Moldovei sub influența izvoarelor ungurești, iar de la cronicari concepția aceasta a trecut la istoricii români”. Și dacă afirmația „că totul se datorește Ungariei face parte din legendă”, A.V.Boldur a formulat fără rezerve necesitatea de a o revizui¹²². În continuare, autorul pune în aplicare logica și concluzionează: „deoarece către timpul scrierii acestei cronici (*moldo-ruse* - n.me) ...există o oarecare tradiție despre statul moldovenesc, în concepția ei ungurească, cronica trebuia să o împrumute și a împrumutat-o cu unele modificări”¹²³. Meritul indiscutabil al lui Al.-Boldur constă, așadar, în demonstrarea faptului că atât „descălecatul” lui Dragoș din cronicile moldovenești, cât și cel al lui Bogdan din cronicile ungurești au la bază unul și același eveniment – trecerea reală a acestuia din urmă, menționată de Ioan de Târnave și documentată de o diplomă a lui Ludovic I din 2 februarie 1365¹²⁴, deosebirile constând, așa cum am menționat și eu în prima parte a acestui studiu istoriografic, doar în numele protagoniștilor: lui Dragoș, ca veritabil întemeietor al Moldovei, atribuindu-i-se fapta și originea maramureșeană a lui Bogdan, în timp ce acesta este indicat în cronicile moldovenești fără nici o specificare în sensul de mai sus, fiind înscris doar ca fiind al treilea voievod moldovean, după Dragoș și fiul acestuia Sas.

Din cele realizate de Al.Boldur ar urma concluzia, la părerea mea ireproșabilă, despre lipsa de teme istoric atât pentru „descălecatul” lui Dragoș, în sensul atribuit acestui fenomen de cronicarii moldoveni, cât și pentru a-i atribui lui o origine maramureșeană, ceea ce ar impune necesitatea unei revizuirii cardinale a procesului și contextului istoric al întemeierii și evoluției istorice a voievodatului Moldovei, inclusiv problema statutului acestuia în raport cu Coroana maghiară, de până la Bogdan și după.

Este adevărat, însă, că, făcând demonstrațiile de mai sus, istoricul basarabean a trecut pe lângă o altă coincidență: anul 1359 ca dată a

---

¹²² Ibid., p. 138.

¹²³ Ibid., p. 141.

¹²⁴ *Documenta Romaniae Historica. D. Relații între Țările Române*. Vol.I. București: Editura Academiei, 1977, p. 80-83(doc. nr. 43, în limba latină a originalului și în traducere românească).

întemeierii Moldovei de către Dragoș, așa cum se conține în cronicile moldovenești și, totodată, ca dată posibilă a trecerii în Moldova a lui Bogdan, așa cum se desprinde din sursele documentare și cronicărești de sorginte ungrească. Fără atenția cuvenită a rămas și subiectul regelui Laslău din tradiția indigenă. Apoi, demonstrând inadvertența tezei despre „descălecatul” maramureșean al lui Dragoș, Al.Boldur nu a respins însăși ideea unui „descălecat” din afară, atribuindu-i lui Dragoș și celor ce l-ar fi urmat, o neverosimilă origine galițiană, prezentând fenomenul drept o revenire în patrie a populației românești care, ceva mai înainte, sub presiunea unor migratori, s-ar fi retras dincolo de Nistru¹²⁵. Vreau să cred că anume aceste „inovații” au constituit motivul neglijării de către istoricii contemporani¹²⁶ și a celorlalte demonstrații ale autorului, în ciuda faptului că ele introduceau elemente cu totul inedite în istoriografia problemei formării celui de-al doilea stat medieval românesc extra-carpatic și sunt demne de cea mai mare atenție. Nu exclud, însă, nici factorul conjunctural, în condițiile când tradiția „descălecatului” maramureșean al Moldovei se afirmase deja ca ceva incontestabil, fiind preluată și tirajată în lucrările tuturor istoricilor cu renume din prima jumătate a secolului XX.

Nu e de mirare, astfel, că opera lui Al.Boldur a fost neglijată și de Gheorghe I. Brătianu, hotărât evident să contribuie la fortificarea valorii tradiției ca izvor istoric în problema constituirilor statale medievale românești, atât la sud (Țara Românească), cât și la est (Țara Moldovei) de Carpați. În favoarea necesității întăririi credibilității față de scrierile cronicărești, notoriul istoric român invocă argumentul cum că acestea au fost alcătuite „nu mult mai târziu decât un secol de la întâmplările care le relatează”, fără însă a face vreo observație privind vremea scrierii cronicii lui Ioan de Târnave și elementele comune și distinctive din cronicile moldovenești și cele ungrești, privindu-le, așa cum o făceau istoricii anteriori, ca izvoare care relatau două evenimente deosebite. Scrierile

---

¹²⁵ A.V.Boldur. *Op. cit.*, p. 138-145.

¹²⁶ Victor Spinei, aproape unicul dintre istoricii români care nu uită să-l menționeze și pe A.V.Boldur, s-a limitat doar la constatarea că „informațiile cronicilor interne, unde întemeierea statului medieval din Moldova este atribuită elemen-entelor maramureșene, au fost puse la îndoială de Al.Boldur, care consideră că esențial pentru constituirea noului stat a fost aportul etnic românesc originar din extremitatea septentrională a spațiului est-carpatic”. Victor Spinei. *Op. cit.*, p. 30

„cronicilor perioadei angevine din Ungaria”, la care s-ar asocia și „diplomele regelui Ludovic I din 1349 și 1365”¹²⁷, ar confirma parcă știrea „descălecatului, păstrată în izvoarele noastre în forma ei legendară”. Adică, în loc să vadă influența scrierilor ungurești asupra genezei „descălecatului” maramureșean atribuit lui Dragoș, Gh.I. Brătianu trecea accentul pe întemeierea Moldovei în forma care se degajă din cronica lui Ioan de Târnave, astfel că istoricul se vedea preocupat mai întâi de toate de „descălecatului” lui Bogdan de la 1359, deși în cronicile țării această dată este atribuită „descălecatului” lui Dragoș. În continuare, Gh.I.Brătianu s-a considerat îndreptățit să facă concluzia tranșantă cum că ar fi „destul de limpede că în ce privește Moldova, tradiția descălecatului, confirmată de altfel de mărturii contemporane neîndoielnice, constituie un temei indiscutabil în înființarea statului”¹²⁸.

Unica înrâurire ungurească asupra „descălecatului” românilor „ungureni” (numele și ghilimelele aparțin autorului- n.me) din Maramureș în Moldova, Gh.I.Brătianu, bazându-se pe investigația lui Romul Vuia¹²⁹, o vedea doar în legende maghiare „în legătură cu cucerirea Panoniei și Ardealului”, considerând, pe bună dreptate, că această înrâurire este „o latură a problemei ce s-ar cuveni să fie adâncită și lămurită mai bine, mai ales că da întemeierii Moldovei aspectul unui fenomen de imigrare românească, într-un ținut pustiu ce nu răspunde decât într-o măsură restrânsă realității”¹³⁰. Autorul nu s-a văzut deranjat de faptul că imaginea Moldovei de țară pustie era plasată de cronicarii moldoveni înainte de „descălecatul” lui Dragoș, pe când Ioan de Târnave prezenta trista priveliște a ei înaintea „descălecatului” lui Bogdan. Impresia, care se lasă intuită din scrierea lui Gh. Brătianu, ar fi că notoriul istoric înclina spre opinia că în realitate, așa cum tratau subiectul și cronicarii moldoveni de până la N.Costin, a avut loc un singur „descălecat” maramureșean, numai că, spre deosebire de aceștia care îi atribuiau fapta lui Dragoș, eruditul cunoscător al tradiției medievale i-o atribuia lui Bogdan, înscriindu-se, astfel, în schema care se degaja din scrierea lui Ioan de Târnave.

La un moment, însuși Brătianu ajunge la convingerea că „descălecatul” Moldovei ca fenomen se datorează nu cronicarilor moldoveni, ci celor din Ungaria, și și-ar fi găsit confirmarea în docu-

---

¹²⁷ Gheorghe I. Brătianu. *Op. cit.*, p. 102-103.

¹²⁸ *Ibid.*, p. 104-105.

¹²⁹ Romul Vuia. *Legenda lui Dragoș*. În: „Anuarul Institutului de Istorie Națională Cluj”, I, 1921-1922.

¹³⁰ Gheorghe I. Brătianu. *Op. cit.*, p. 106-107

mentele regale ungare de la mijlocul secolului al XIV-lea. Faptul se desprinde fără dificultate dintr-un exercițiu propus de autor, și anume: „Să presupunem că s-ar fi pierdut diplomele regelui Ludovic de Ajou și că n-am avea decât într-o transcriere deformată și târzie însemnările lui Ioan de Küküllö (de Târnave-n.mea) și a *Cronicii Dubnicense* – nu am fi oare deplin îndreptățiți să contestăm descălecatul în istoria Moldovei, după cum a fost contestată tradiția lui în Țara Românească?”¹³¹. La părerea mea, am fi nu doar justificați, ci chiar obligați să o facem, căci documentele invocate de istoric converg doar cu viziunea cronicarului ungar și nu se referă la Dragoș. Fără însemnările cronicilor ungare menționate de autor nu ar fi apărut nici fenomenul „descălecatului”, iar documentele regale în cauză ar fi indicat doar originea maramureșeană a lui Bogdan - cel de-al treilea voievod al țării din cronicile indigene – precum și vremea și circumstanțele istorice în care acesta a ajuns în fruntea Țării Moldovei. Adică, fenomenului întemeierii i s-ar imprima un caracter mai convingător și mai apropiat de realitățile istorice, odată ce tradiția indigenă îl prezintă ca întemeietor pe Dragoș și nu pe Bogdan. De observat că și diploma lui Ludovic I din 2 februarie 1365 care relatează evenimentul legat de trecerea clandestină a lui Bogdan în Moldova, nu-i atribuie acestuia crearea unei țări noi, ci doar preluarea sub puterea sa a Țării Moldovi existente ca atare nu doar către anul 1365, ci și înaintea anului 1359 când s-a produs mișcarea antiungară a românilor „rebeli” din țara în cauză. Apoi, documentul din 2 februarie 1365 concretizează că vorba era de plecarea tainică din Maramureș doar a lui Bogdan și a fiilor lui, fără a le indica nici numele și nici numărul¹³² și deci fără o strămutare cvasitotală a românilor maramureșeni în Moldova, cum prezintă lucrurile cronicarii unguri, începând cu Ioan de Târnave. Odată respinsă ca fiind falsă această prezentare, care ar fi motivul pentru a-i acorda credibilitate „descălecatului” bogdanid în tiparul cronicăresc ungar?

În ceea ce-l privea pe Dragoș, Gheorghe Brătianu a rămas atașat istoriografiei deja existente la vremea sa, prezentând Moldova de până la Bogdan ca fiind parcă „organizată între timp de Dragoș și de Sas *ca marca*”

---

¹³¹ Ibid.

¹³² *Documenta Romaniae Historica. D. Vol. I, p. 82.*

de graniță a regatului Ungariei (subl.aut.)”¹³³. Astfel, autorul a contribuit la perpetuarea în istoriografie a acestei imagini a Moldovei din timpul primilor voievozi ai ei, plătind tribut altor istorici cu renume dintre cele două războaie mondiale, fără însă ca cineva dintre ei să aducă și ceva dovezi, altele decât cele ce se desprindeau din scrierile cronicărești, fie indigene sau ungare, în condițiile unei vădite influențe ale celor din urmă asupra scrierilor cronicarilor din țară. Aderarea lui Gheorghe Brătianu la această prezentare a Moldovei de până la Bogdan pare cu atât mai stranie prin faptul că, în capitolul consacrat țării înainte de „descălecatul” Bogdăneștilor, invocă două „argumente puternice” în favoarea „existenței unui stat moldovenesc” sau a unui principat înainte de pretinsul „descălecat” maramureșean, în partea de miazănoapte a Moldovei, la hotarul cu Galiția, identificându-l însă doar cu ceea ce se va numi mai târziu Țara Șipenițului și „poate vechiul ținut românesc al Bucovinei” și văzând în acest caz doar un reazem „despre care cercetările viitoare vor avea să țină seamă”¹³⁴. Apoi, solidarizându-se cu opinia lui Dimitre Onciul, admite la fel posibilitatea „descălecatului” lui Dragoș, care ar fi rezultat din „întâia expediție ardeleană la răsărit de Carpați împotriva tătarilor”, din 1343, identificându-l și el în rolul de „descălecător” pe Dragoș din Bedeu¹³⁵. Era logic, astfel, ca voievodatul sau principatul intuit în partea de nord a Moldovei, în vecinătate cu Galiția, să fie considerat alceva decât voievodatul Moldovei. Căci existența lui era dedusă din informații anterioare anului 1343, databile în special cu primele decenii ale secolului XIV¹³⁶. Fără a devansa lucrurile, țin să insist totuși că observarea de către eruditul istoric a rădăcinilor istorice ale voievodatului din partea de nord încă până la jumătatea secolului al XIII-lea¹³⁷, nu doar nu contravine identificării lui cu voievodatul Moldovei, ci este în favoarea

---

¹³³ Gheorghe I. Brătianu. *Op. cit.*, p. 111.

¹³⁴ *Ibid.*, p. 116-119, 122-123,

¹³⁵ *Ibid.*, p. 121.

¹³⁶ Asupra acestor informații extrem de interesante voi reveni la locul cuvenit, ele completând esențial baza documentară a problemei fepmării Țării Moldovei, necesitând însă o altă încadrare istorico-geografică, ținând cont nu doar de distanța infimă dintre presupusa localizare a formațiunii în cauză și bazinul râului Moldava ca leagăn indiscutabil al Țării Moldovei, ci și de datarea mai corectă a întemeierii ei, în conformitate cu vremea domniei în Ungaria a regelui Ladislau al IV-lea Cumanul.

¹³⁷ Gheorghe I. Brătianu. *Op. cit.*, p. 150-152.

acestei identificări, dacă întemeierea voievodatului lui Dragoș a avut loc în contextul și în consecința luptelor cu tătarii pe care le-a dus regele Ungarie Ladislau al IV-lea Cumanul. Căci Gh.Brătianu deducea individualitatea observatei formațiuni din nord în raport cu Moldova prin faptul plasării „descălecatului” lui Dragoș la anul 1343, cum data evenimentul D. Onciul iar după el și Ștefan Pascu¹³⁸, sau 1345 cum o făcea I. Moga¹³⁹.

Demonstrând cu noi argumente existența mai multor formațiuni politice la est de Carpați înaintea problematicului „descălecat”¹⁴⁰, notoriul cercetător al tradiției medievale a întemeierilor statale românești, atribuia descălecătorului rolul de voievod unificator, coborât prin „descălecare” în mijlocul puterilor locale¹⁴¹. Gh.I. Brătianu a observat și un înțeles politic al tradiției: sporirea prestigiului politic al noii domnii în opoziție cu scrierile ungurești care lăsau impresia unei creațiuni ungare, precum și tăgăduirea existenței unor formațiuni politice anterioare, „lăsând să purceadă totul de la descălecare, de la cucerire”. Cea de-a doua parte a observației, însă, s-ar potrivi mai degrabă scrierilor ungurești în sensul pus deja în evidență de Al. Boldur. Căci în continuare, „descălecatul” este redus la „expansiunea nobilimii românești din Maramureș, în căutarea unei așezări nouă, în care vechile ei libertăți să nu fie încălcate de autortățile ordinii feudale a Ungariei”¹⁴², opinie care, pe parcurs, va face și ea carieră în istoriografie.

Este greu să nu te asociezi concluziei lui Gheorghe Brătianu că „tradiția noastră este exclusiv politică”¹⁴³. Numai că această constatare ar fi necesitat o atitudine critică, imposibilă fără un examen paralel al celor relatate de cronicarii moldoveni, de o parte, și cele scrise de cronicarii unguri, de altă parte. Căci ultimele sunt mai devreme, iar politizarea lor este evidentă. Astfel, politizarea tradiției întemeierii Moldovei în varianta prezentată de cronicile indigene s-ar prezenta ca răspuns la politizarea datorată tradiției ungare, la originea căreia a stat cronica lui Ioan de

---

¹³⁸ Șt. Pascu. *Contribuții documentare la istoria românilor în sec. XIII și XIV*. În: „Universitatea Cluj-Sibiu. Biblioteca Institutului de Istorie Națională”. XIX, Sibiu, 1944, p. 28.

¹³⁹ I.Moga. *Voievodatul Transilvaniei*. În: „Universitatea Cluj-Sibiu. Biblioteca Institutului de Istorie Națională”, Sibiu 1944, p. 60.

¹⁴⁰ Vezi compartimentul consacrat special Moldovei înainte de pretinsul descălecat: Gheorghe I, Brătianu. *Op. cit.*, p. 127-152.

¹⁴¹ *Ibid.*, p. 118.

¹⁴² *Ibid.*, p. 119.

¹⁴³ *Ibid.*, p. 120.

Târnave în postura lui de notar și cronicar oficial al regelui Ludovic I. Enunțând-o doar pe cea a scrierilor din Moldova, Gh. Brătianu a contribuit și el la schimbarea accentelor în ceea ce privește numele ade-văratului întemeietor al voievodatului moldovenesc, negându-l pe Dragoș în favoarea lui Bogdan și acordând preferință tradiției ungurești.

În ansamblul său, opera lui Gh.I. Brătianu poate fi considerată ca fiind cununa istoriografiei românești de până la mijlocul secolului trecut în problema constituirii statului medieval românesc de la est de Carpați. Având drept obiectiv major abilitarea tradiției cronicărești ca izvor istoric în problema dată, istoricul a diversificat oarecum baza documentară, a îmbogățit imaginea Moldovei de până la pretunsul „descălecat”, fie dragoșid sau bogdanid, spulberând teza despre ea ca fiind pustie, a reușit să consolideze viziunea despre existența la est de Carpați a unor formațiuni teritorial-politice anterioare întemeierii Moldovei și constituirea ei ca stat prin unificarea formațiunilor preexistente sub o singură putere voievodală. Totodată, eruditul istoric nu a făcut decât să perpetueze tradiția „descălecatului”, optând pentru o deplină încredere în ea, demonstrându-i însă veridicitatea prin sursele narrative și documentare de sorginte ungară, a căror tendențiozitate politică este în afara oricăror dubii.

În aceeași perioadă, marcată de studiile lui Dimitre Onciul, Alexandru Xenopol, Nicolae Iorga, Constantin C. Giurescu, Gheorghe I. Brătianu ș.a., tema formării statului medieval moldovenesc a suscitat și interesul, e drept încă destul de modest, al unor istorici poloni datorită faptului că Moldova medievală a avut în persoana Poloniei unul din partenerii principali ai politicii sale externe, iar conducătorii acesteia au manifestat un interes aproape constant față de vecina lor de la hotarul de sud al regatului lor. Interesul a pornit de la cunoscutul deja episod relatat de Jan Długosz sub anul 1359 despre prima înfruntare militară moldo-polonă de la Plonini, care s-ar fi produs, astfel, în chiar anul la care tradiția moldovenească plasa „descălecatul” Moldovei. Coincidența ace-asta de date a servit drept motiv pentru unii istorici să întreprindă încercări de datare mai târzie a evenimentului descris de Długosz, căci în conformitate cu postulatul dominant despre întemeierea Moldovei la vremea respectivă, ea încă nu ar fi existat ca stat, astfel că nici nu ar fi fost capabilă să înfrunte o așa oaste cum era cea a Poloniei. Alții din contra, considerau că

evenimentul de la Plonini s-a produs la vremea indicată de cronicarul polon, greșită fiind datarea întemeierii Moldovei, care, astfel, ar fi fost anterioară primei înfruntări militare moldo-polone¹⁴⁴.

În ceea ce privește istoriografia română, o nouă perioadă a intervenit în urma schimbărilor politice care s-au produs în România în urma instituirii regimului comunist, după modelul celui sovietic, ceea ce și-a găsit expresia și în politizarea excesivă și ideologizarea istoriei ca știință. Noua orientare în cercetarea istorică pune accentul pe rolul în procesul istoric a factorilor obiectivi, în special al celor social-economici, ceea ce, în cazul concret al constituirii statului medieval moldovenesc, impunea necesitatea cercetării și punerii în evidență în primul rând a premiselor istorice de ordin intern în îmbinare cu cele externe ale fenomenului. Drept urmare, teoria „descălecatului” Moldovei a fost supusă unei reevaluări critice ca fiind neconformă noilor clișee metodologice, căci lăsa impresia unui export al statalității, lipsit de temeiul obiectiv al procesului istoric local. Sub acest aspect, a fost denunțată ca fiind antiștiințifică latura demografică a tradiției „descălecatului” cu toate componentele ei sociale și economice. Nu același lucru s-a întâmplat însă cu latura politică a tradiției, în picioare menținându-se postulatul a două „descălecări”, deosebite nu doar prin numele protagoniștilor, ci și sub aspectul politico-juridic: prima ca *marcă* creată de regele Ungariei și pusă sub conducerea lui Dragoș ca aflându-se în slijba celui dintâi, iar a doua ca stat independent în frunte cu voievodul Bogdan, ambii fiind prezentați, desigur, ca veniți din Maramureș¹⁴⁵.

---

¹⁴⁴ Al. Czolowski. *Początki Moldawii i wyprawa Kazimierza Wielkiego r.1359*. În: „Kwartalnik Historyczny”, Lwów, Roczn. IV, 1980, p.258-285; Idem. *Sprawy woloskie w Polsce do r.1412*. În: „Kwartalnik Historyczny”. Roczn. V, 1891, p.6 ș.a.; A. Margenbesser. *Wyprawa na Wołoszczyznę roku 1359*. În: „Ruch Literacki”, Lwów, 1876, nr.27-29; S. Krzyżanowski. *Początki Wołoszczyzny*. În: „Rozprawy i Sprawozdania Wydziału Filozoficzno-Historycznego Akademii Umiejętności”. XXIV, 1889, p.158-185; Olgierd Górka. *Zagadnienie czarnomorskie w polityce polskiego średniowiecza*. Czesci I. 1359-1450. În: „Przegląd Historyczny”. Ser. II. T. 10(30), 1932-1933, p. 325-391(passim). Discuții și interpretări istoriografice la subiect în câteva studii de mai târziu: Zdzisław Spieralski. *W sprawie rzecomej wyprawy Kazimierza Wielkiego do Moldawii*. În: „Przegląd Historyczny”, LII, 1961, zesz. I, p. 147-152; St. Kuczyński. *Polskie sily zbrojne za Kazimierza Wielkiego i Andegawenow*. „Studia i materialy do historii wojskowosci”. XI, zesz. I, 1961, p. 3-61.

¹⁴⁵ Ștefan Ștefănescu. „Întemeierea” Moldovei în istoriografia românească. În: „Studii. Revista de Istorie”, 1959, nr. 6, p. 35-54.

În limitele schemei menționate, au fost elaborate câteva studii consacrate nemijlocit constituirii statului medieval moldovenesc¹⁴⁶, în care disputate s-au pomenit doar identificările lui Dragoș din tradiție cu purtătorii aceluiași nume dintre nobilii români din Maramureș, precum și vremea la care s-ar fi produs primul „descălecat” maramureșan, trecerea voivodului Bogdan din Maramureș în Moldova și instalarea lui ca voievod moldovean. Schema constituirii celui de-al doilea stat românesc extracarpatic s-a generalizat în prima sinteză academică de istorie a României, autori ai compartimentului respectiv fiind Barbu Cămpina și Ștefan Ștefănescu¹⁴⁷. Ca punct de plecare în prezentarea procesului a servit premisa, cu rădăcini deja trainice și în aparență indiscutabile, despre existența la răsărit ca și la sud de Carpați a unor formațiuni politice locale încă dinaintea apariției tătarilor, care „au continuat să existe și să se dezvolte într-o oarecare măsură și în vremea în care teritoriul de la răsărit de Carpați era sub dominația tătarilor”¹⁴⁸. Ar fi fost natural, așadar, ca acestor formațiuni să li se atribuie rolul cuvenit în tendința obiectivă de depășire a segmentării politice și de comasare a lor într-o structură statală unitară, capabilă să beneficieze de slăbirea progresivă a dominației tătare și reculul politic al Hoardei de Aur spre est și să facă față veleităților expansioniste ale regalității maghiare, care se lasă observate încă de pe la începutul celui de-al patrulea deceniu al secolului al XIV-lea, precum și în primii ani de domnie a celui de-al doilea angevin de la Buda, Ludovic I. Tributari ai tradiției, așa cum se prezenta ea în studiile lui Dimitre Onciul, Gh.I. Brătianu ș.a., autorii compartimentului respectiv din prima sinteză academică de istorie a României trec accentul pe luptele cu tătarii ale regilor menționați, lupte în care „un rol important au jucat elementele românești din Maramureș, al căror aport în eliberarea teritoriului de la est de Carpați a fost deosebit de important”¹⁴⁹, fără însă a fi indicat vreun caz concret în acest sens. Numai că ceea ce se subînțelegea prin „descălecatul”

---

¹⁴⁶ Constantin Cihodaru. *Constituirea statului feudal moldovenesc și lupta pentru realizarea independenței lui*. În: „Studii și cercetări științifice. Istorie”, Iași, 1960, fasc. 1, p. 61-81 (și extras); Al.I. Gonta. *Afirmarea existenței statului moldovean în luptele dintre catolici și ortodocși pînă la întemeiere. Voievodatul lui Dragoș*. În: „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, 1960, nr. 9-12, p. 555-571.

¹⁴⁷ *Istoria României*. Vol.II. București: Editura Academiei, 1962, p.159-172.

¹⁴⁸ *Ibid.*, p.159.

¹⁴⁹ *Ibid.*, p.166.

lui Dragoș, autorii au preferat o dată mai apropiată de anul 1359 din cronicile moldovenești, dar totuși puțin mai timpurie, căci altfel s-ar fi impus necesitatea explicării coincidenței în timp a „descălecatului” lui Dragoș și a celui al lui Bogdan. Este de bănuț că s-a făcut un simplu calcul aritmetic neafișat, coborând cu șase ani (sumumul de doi ani atribuiți de cronici domniei lui Dragoș și de patru ani pentru domnia lui Sas) în jos de la 1359, când s-a produs „descălecatul” lui Bogdan. Ca urmare, „în anii 1352-1353 – în urma unor noi victorii obținute împotriva tătarilor, cu sprijinul populației locale (Sic!) – s-a constituit pe versantul răsăritean al Carpaților o *marcă militară* (subl.me), care prelungea zona de dominație maghiară în direcția noilor acțiuni antimongole și care avea menirea să împiedice năvălirea tătarilor în regatul maghiar”. Continuând aceeași logică, se afirma sus și tare că în fruntea acestei mărci, „cu central probabil la Baia (*Civitas Moldaviae*- n. și subl. aut.), regele maghiar așează un dregător al regatului, pe Dragoș (...), care s-a acoperit de glorie în lupta împotriva tătarilor”¹⁵⁰. Dacă o asemenea afirmație ar fi fost prezentă în vreo cronică internă sau externă, indiferent de gradul ei de credibilitate, ea ar fi putut să servească drept sursă istorică. În condițiile, însă, când cronicile nu oferă nici cel mai mic temei pentru asemenea interpretări, nu există o altă posibilitate decât de a o considera ca fiind artificială sau, dacă să se dea dovadă de oarecare indulgență, cel mult o ipoteză. Cu atât mai mult, că acțiunile antitătare atât din timpul regelui Carol Robert, cât și din primul deceniu al domniei lui Ludovic I, au afectat în exclusivitate zona de la Curbura Carpaților și Dunărea de Jos¹⁵¹. Unde mai pui, că s-a dat cu totul uitării numele regelui Ladislau al IV-lea, ceea ce nu este justificat prin nimic, cu atât mai mult că anume în domnia acestuia s-a produs și răzvrătirea antiungară a voievodul Litovoi și a fratelui său Bărbat¹⁵² de la sud de Carpați, ceea ce ar lăsa teren pentru o sincronizare a evenimentelor ce se produceau de o parte și alta a Carpaților, știindu-se deja și că regele în cauză a fost primul dintre deținătorii Coroanei Sfântului Ștefan, care, urmărindu-i pe cumani fugari

---

¹⁵⁰ Ibid., p.167.

¹⁵¹ Victor Spinei. *Moldova în secolele XI-XIV*, p.307-333(passim).

¹⁵² *Documenta Romaniae Historica. D.*, p. 30-35(doc.nr.13 și 14)

din regat, s-a pomenit prin părțile moldovene, pentru a-i înfrunta ulterior pe tătarii care i-au invadat regatul.

Totodată, mi se pare justificat efortul autorilor de a ocoli impresia care se degajează din scrierile cronicarilor unguri că acțiunea lui Bogdan s-ar preta drept un „descălecat” al Moldovei, și de a interpreta trecerea lui la răsărit de Carpați ca rezultând din legăturile de durată existente între locuitorii de o parte și alta a munților, înscăunarea lui ca voievod al Moldovei având la bază actul de acceptare sau chiar de alegere a lui de către boierii moldoveni¹⁵³.

Caracterul oficial, îmbinat cu înalta autoritate academică a sintezei, a făcut ca schema propusă să fie considerată ca fiind unica credibilă. În context, mi se pare a nu fi întâmplător faptul că, în chiar anul ce a urmat după publicarea volumului în cauză al sintezei academice de istorie a României, Al. Boldur și-a actualizat studiul său consacrat examinării „descălecatului” Moldovei din cronică zisă *moldo-rusă* prin prisma efectului cronicilor ungare asupra trağiției din cronicile moldovenești¹⁵⁴. Și de data aceasta, însă, studiul a fost trecut neobservat de cercetători. În schimb, au urmat două sinteze istorice cu caracter regional, consacrate istoriei Maramureșului și voievodatului Transilvaniei, care, ținând cont de originea ce li se atribuie în tradiție nu doar lui Bogdan, ci și lui Dragoș, nu puteau să nu abordeze și subiectul „descălecatului” Moldovei. Este vorba despre cercetarea monografică a lui Radu Popa¹⁵⁵, urmată la puțin timp de reeditarea voluminoasei cercetări a lui Ștefan Pascu consacrată Transilvaniei¹⁵⁶. Ultima, însă, nu conține decât o succintă sinteză consacrată voievodului Bogdan, menționându-l doar incidental și pe Dragoș, pentru a-i acorda preferință monografiei lui Radu Popa¹⁵⁷. Căci acesta, în compartimentul consacrat întemeierii Moldovei, s-a referit la ambele „descălecări” și la protagoniștii acestora¹⁵⁸. Ținând cont de această

---

¹⁵³ *Istoria României*, vol. II, p.169-170.

¹⁵⁴ Alexandru Boldur. *Cronica slavo-moldvenească din cuprinsul letopisei ruse Voskresenski*. În: „Studii. Revista de Istorie”, 1963, nr.5, p.1099-221.

¹⁵⁵ Radu Popa. *Țara Maramureșului în veacul al XIV-lea*. București 1970. Lucrarea a fost reeditată în 1997 sub îngrijirea lui Adrian Ioniță (București: Editura Enciclopedică). În continuare, notele de referință vor urma noua ediție.

¹⁵⁶ Ștefan Pascu. *Voievodatul Transilvaniei*. Ed. II. Vol. I. Cluj: Editura Dacia, 1972.

¹⁵⁷ *Ibid.* p.468-471.

¹⁵⁸ Radu Popa. *Op. cit.*, p.224-230.

stare a lucrurilor, în cele ce urmează voi face observațiile de rigoare doar pe marginea prezentărilor făcute de autorul istoriei Maramureșului.

Încep cu constatarea făcută de autor, că „despre revolta lui Bogdan în legătură cu „descălecarea” Moldovei s-a scris până acum foarte mult, el fiind poate unul dintre cele mai discutate capitole de istorie medievală românească, dar opiniile exprimate până și în cele mai recente studii sunt atât de contradictorii încât impun, unei monografii a Maramureșului în veacul XIV, o luare de poziție”¹⁵⁹. Abordând subiectul ce ține de acțiunea lui Bogdan, R.Popa îl include într-un context istoric de durată, influențat, pe de o parte, de reluarea acțiunilor de la est de Carpați ale regalității maghiare, îndreptate spre combaterea presiunii tătărești, dar îmbinate și cu propriile tendințe de expansiune militară și politică. Autorul respinge, pe bun cuvânt, interpretarea „descălecatului” sau „întemeierii” Moldovei „ca un proces demografic”¹⁶⁰, invocând ca argument faptul ușor admisibil chiar și în puținătatea sau lipsa totală a informațiilor, că „legăturile Maramureșului cu Moldova nu au fost condiționate de expedițiile regale”, relațiile dintre românii de pe cele două versante ale Carpaților având „la această vreme o îndelungată tradiție implicând totodată relații între organismele lor social-politice de tip prestatal”. În continuarea acestei judecăți, însă, se lasă observat interesul lui R.Popa de a învechi și latura politică a fenomenului „descălecării” maramureșene, căreia la fel i s-ar imprima caracterul unui proces de durată. Căci, conform autorului, relațiile dintre localnicii de pe cele două versante ale Carpaților, ar presupune „desigur prezența, cel puțin pe văile afluenților din dreapta Siretului, pentru perioade mai lungi sau mai scurte, a unor cete conduse pe seama lor de cnezii maramureșeni”¹⁶¹, ceea ce ar însemna că și primele structuri politico-militare de la est de Carpați s-ar datora la fel unor frunțași maramureșeni. Aș putea să văd aici doar o nevinovată manifestare de patriotism regional, sub paravanul unității românești de pe ambele versante ale Carpaților. Numai că transferul formelor de organizare social-politică din Maramureș în Moldova și punerea lui în seama unor frunțași din acel mediu mi se pare a fi o acțiune pur mecanică datorată imaginației.

---

¹⁵⁹ Ibid., p.224.

¹⁶⁰ Ibid., p.230.

¹⁶¹ Ibid., p.224.

În continuare, notoriul cercetător al istoriei maramureșului imprimă fenomenului „descălecării” două conținuturi de esență, care necesită și abordări diferite în ceea ce privește încadrarea lor cronologică și contextuală. Dacă prin ea înțelegem „stabilirea în mediul moldovenesc a unor elemente feudale venite din Maramureș, credem că nu poate fi precizată o dată anume”, procesul producându-se de-a lungul unei perioade mai îndelungate. Dar dacă prin „descălecare” înțelegem „statornicirea în Moldova a unor feudali maramureșeni ca reprezentanți ai regelui angevin, acceptați de o parte a vârfurilor societății moldovenești, așa cum a fost cazul pentru Dragoș și pentru urmașii săi, atunci o dată poate fi căutată”¹⁶². Autorul, astfel, nu lasă îndoieli privind teza afirmată verbal dar nedovedită documentar despre Dragoș ca un prim „descălecător” maramureșan, numit în funcție de regele Ungariei. Solidarizându-se cu identificarea propusă de alți cercetători a eroului primului „descălecat” cu Dragoș din Bedeu¹⁶³, R. Popa admite posibilitatea ca acesta să fi devenit „reprezentantul militar și politic al regelui angevin în Moldova” chiar înainte de 1320¹⁶⁴, fără însă a i se atribui chiar de atunci rolul de „descălecător”, căci fenomenul este datat de autor cu câteva decenii mai târziu.

Este lesne de observat caracterul artificial al acestor interpretări, bazate pe premise imaginate și lipsite de support documentar. Căci Dragoș din Bedeu a ajuns în câmpul căutărilor identificatoare datorită faptului că el este primul purtător al numelui în cauză din Maramureș, fiind atestat documentar, însă, doar o singură dată, în 1336¹⁶⁵. Iar trecerea lui în Moldova se explică prin tăcerea ulterioară absolută a izvoarelor documentare despre dânsul. Tot imaginației se datorează prezentarea voievodului Sas din tradiție dar și a fiului acestuia Balc – ambii atestați documentar¹⁶⁶ - drept fiu și respectiv nepot al lui Dragoș din Bedeu. Semnificativ mi se pare că, într-un final, pentru a-i imprima o mai mare credibilitate judecății sale și identificării acestui Dragoș cu cel din tradiția

---

¹⁶² Ibid., p.225.

¹⁶³ Este vorba de Constantin Cihodaru, Alexandru Gonța ș.a., lucrările cărora au fost menționate deja. Vezi și n. 11, p.225 la Radu Popa.

¹⁶⁴ Ibid., p.225.

¹⁶⁵ I. Mihalyi de Apșa. *Diplome maramureșene din secolele XIV-XV*. Maramureș-Szighet, 1900. p.13-15.

¹⁶⁶ *Documenta Romaniae Historica. D., I, p. 82.*

cronicărească, R.Popa face concluzia că „nu există temeieri pentru contestarea datei de 1352-1353”¹⁶⁷ pentru problematicul „descălecat”. Ca urmare, în 1353 „în partea centrală a Moldovei” (Sic!), ar fi fost organizat de regele Ludovic I „ducatul de graniță de sub conducerea lui Dragoș din Bedeu”¹⁶⁸. Aici, ca și în cazul datării trecerii lui Bogdan în Moldova, Radu Popa reproduce întocmai schema din volumul II al *Istoriei României*.

Notoriul cercetător al istoriei Maramureșului acordă o mare atenție evenimentelor cu implicarea lui Bogdan, care s-au produs în Maramureș și care l-au determinat să treacă în Moldova. La ele voi reveni și eu la locul potrivit, astfel că în acest compartiment istoriografic le omit, accentuând doar faptul că Radu Popa împărtășește convingerea că trecerea lui Bogdan în Moldova s-a făcut în anul 1359¹⁶⁹. În acest caz, însă, ar fi fost necesară o explicație, cum s-a întâmplat că cronicile indigene datează cu același an „descălecatul” lui Dragoș. Judicioasă mi se pare opinia autorului că Bogdan nu a putut fi însoțit „decât de o ceată de câteva zeci de luptători”, deși admitea posibilității ca evenimentul să fi implicat până la „100-200 familii”¹⁷⁰ pare esențial exagerată. Și nu doar din cauza că plecarea unui asemenea număr de locuitori dintr-un ținut, care întrunea în jurul a doar 100 de sate de diferite mărimi, nu putea să nu-și găsească ecou în documentele vremii. Diploma regală din 2 februarie 1365, care menționează fapta lui Bogdan, constată trecerea în Moldova doar a acestuia și a fiilor săi, fără a le preciza barem numărul¹⁷¹. Autorul a apreciat corect că scrierea lui Ioan de Târnave a constituit principalul argument pentru înțelegerea „descălecatului” ca un exod al românilor din Maramureș. Radu Popa, astfel, s-a aflat la un singur pas de concluzia contrară, că în cazul „descălecatului” politic s-a procedat invers: datorită lui Nicolae Costin și altora ce i-au preluat idea, din „descălecatul” lui Bogdan invocat de Ioan de Târnave, s-a născut încă unul, atribuit lui Dragoș, care în realitate era cunoscut în tradiția populară indigenă ca adevărat întemeietor al voievodatului Moldovei.

---

¹⁶⁷ Ibid., p.225-226.

¹⁶⁸ Ibid., p.228.

¹⁶⁹ Ibid., p.229.

¹⁷⁰ Ibid., p.230. Această cifră o admite și Ștefan Pascu, *Op. cit.*, p. 471.

¹⁷¹ *Documenta Romaniar Historica, D. Vol.I, p.82.*

A urmat o serie de publicații de volum și valoare diferită, inclusiv monografice, datorate unor istorici deja cucunoscuți¹⁷², dar și unor cercetători de formație mai nouă, care și-au făcut carieră în domeniul cercetării istorice în cea de-a doua jumătate a secolului trecut și care au contribuit la o mai bună și profundă cunoaștere a situației social-economice și politice din spațiul carpato-nustrean din perioada premergătoare, constituirii statale și consolidării Țării Moldovei. Dat fiind că aceste lucrări, bogate în interpretări și opinii, deseori contradictorii, dar și în noi informații istorice documentare și de altă natură, care urmează să fie folosite și în compartimentele ce vor urma ale prezentului volum, închei aici studiul generalizator al istoriografiei problemei. Căci și istoriografia ulterioară nu s-a abătut de la clișeul a două „descălecări” românești din Maramureș și al rolului istoric jucat de Dragoș și, respectiv, de Bogdan, discuțiile canalizându-se doar pe identificarea primului pretins „descălecător” al Moldovei printre Dragoșii maramureșeni, în atenție aflându-se Dragoș din Bedeu și Dragoș din Gyulești, tot așa ca și pe datarea fenomenului pus pe seama acestora, precum și pe vremea trecerii în Moldova a lui Bogdan. Aspectele istoriografice ulterioare, astfel, vor fi prezente în strânsă legătură cu fiecare caz sau eveniment care a suscitât și continuă să suscite discuții și controverse. Aici nu fac decât să-mi închei discursul istoriografic printr-o constatare făcută relativ recent, în orice caz după epuizarea șirului de studii menționat mai sus, de Constantin Rezachevici, că nici unul din Dragoșii maramureșeni luați în discuție nu întrunesc dovezile necesare pentru a fi considerați „descălecători”. Este adevărat că, ajungând la această constatare judicioasă, autorul nu denunță însăși originea maramureșană a întemeietorului și primului voievod al Moldovei, admițând că el totuși ar fi fost de prin Maramureș, odată ce

---

¹⁷² P.P.Panaiteescu. *Întroducere la istoria culturii românești*. București, 1969. În 1974 Constantin C.Giurescu, în comun cu Dinu C. Giurescu, și-a actualizat sinteza sa antebelică (Constantin C.Giurescu, Dinu C.Giurescu. *Istoria Românilor*. Vol. I. București: Editura Științifică, 1974), insistând asupra a două faze ale „descălecăturii”, prima producându-se parcă în 1353 prin crearea „*mărcii*” (subl.aut.) de apărare” a regatului Ungariei, cu ocărmuirea căreia ar fi fost însărcinat însă un alt Dragoș din Maramureș - fiul lui Gyula din Giulești, atestat în martie 1360 ca fiind revenit dintr-o expediție din Moldova, revoltată împotriva supremației regelui de la Buda. În ciuda lipsei totale de orice teme documentar, autorii îi atribuie acestui Dragoș calitatea de voievod al românilor maramureșeni (p.278-279). A doua fază, avându-l în vedere deja pe Bogdan, s-a încununat cu crearea statului independent moldovenesc (p. 279-286).

cronicile îi indică această orogine¹⁷³. În condițiile unei preluări indiscutabile de cronicarii moldoveni a ideii „descă-lecatului” de la cronicarii unguri, vorba fiind în realitate de cele produse în legătură cu Bogdan, cred că această admitere este nu altceva decât un tribut plătit concepției „descălecatului” maramureșan al voievodatului Moldovei în formatul său inițial și menit să împace opinia autorului cu tradiția cronicărească în formatul ei constituit în istoriografia medievală.

În cea de-a doua jumătate a secolului trecut, în consecința anexării (1940), apoi reanexării (1944) Basarabiei de către URSS, problema formării statului feudal moldovenesc a început să-i preocupe și pe unii istorici sovietici, trimiși special la Chișinău pentru a contribui la deturnarea cercetărilor istorice de pe făgașul științific către postulatele ideologice și politice, menite nu doar să justifice raptul teritorial în cauză, ci și să demonstreze că creator al statului de la est de Carpați a fost un popor deosebit de cel român (postulatul ideologic al două popoare romanice de răsărit – român și moldovenesc), statul moldo-venesc apărând sub influența cnezatelor Rusiei de Sud - Vest, în special a celui cu centru la Halici, și într-un teritoriu de o veche viețuire a slavi-lor. În urmărirea acestor scopuri, tradiția „descălecatului” maramureșan al Moldovei s-a potrivit cum nu se poate de bine, mai ales că Moldova „descălecată”, parcă, în anii 1352-1359 s-a desprins de la un stat catolic, cum era Regatul Ungariei, și era natural ca ea să se orienteze spre cnezatele rusești de credință ortodoxă, astfel că, în urmărirea acestor interese, o atenție prioritară a fost acordată anume formării statului moldovenesc.

Deja în 1949, în contextul pregătirii unei sinteze consacrate istoriei Moldovei din toate timpurile, a fost publicat articolul lui V.Senkevici consacrat formării statului moldovenesc. În condițiile când protagoniștii „noi” istoriografii nu dispuneau de vreo moștenire istoriografică proprie intereselor urmărite, ei au trebuit să se bazeze pe realizările istoriografiei române, reinterpretându-le doar prin prisma așa-zisei metodologii marxist-leniniste, pusă la temelie activităților de cercetare ale istoricilor sovietici. Întrucât, însă, istoricii români nu atribuiau formarea statului de la est de

---

¹⁷³ Constantin Rezachevici. *Cronologia critică a domnilor din Țara Românească și Moldova a.1324-1881*. Vol. I. *Secolele XIV-XVI*. București: Editura Enciclopedică, 2001, p.413-415.

Carpați imaginatului „popor moldovenesc”, nici primul reprezentant al istoriografiei sovietice a formării statului moldovenesc nu a reușit să o facă, preluând teoria „descălecatului” prin Dragoș, apoi prin Bogdan. Cel mai mult în deturnarea adevărului istoric a trudit N.A.Mohov, care urmarea să se impună și s-a impus ca persoană directivă în promovarea formatului istoriografiei so-vietice în tratarea istoriei Moldovei medievale, ideologiei a două popoare romanice răsăritene și formării poporului moldovenesc ca factor deter-minant în întemeierea statului și beneficiar al acestui fenomen, cu trăsăturile sale distincte, datorate influenței slavilor răsăriteni. În 1959, cu ocazia împlinirii a 600 de ani de la dobândirea independenței politice a voievodatului Moldovei sub conducerea lui Bogdan, N.A.Mohov a publicat o cărțuție consacrată formării nu doar a statului, ci și a poporului moldovenesc¹⁷⁴. Deși autorul insista asupra premiselor social-economice și politice ale fenomenului întemeierii statale, asupra cărora se punea accentul principal în metodologia istorică practică în istoriografia sovietică și pe care autorul a încercat să le deslușiască într-o altă cărțuție a sa publicată nouă ani mai înainte¹⁷⁵, teoria „descălecatului”, care contravenea flagrant unui asemenea mod de a interpreta lucrurile, a fost preluată fără rezerve, căci ea lăsa teren pentru o prezentare relativ recentă a stabilirii cu traiul în Moldova a populației romanice și, respectiv, pentru a prezenta teritoriul de la est de carpați ca fiind locuit din vechime de o populație slavă, în special est-slavă, acum participantă la formarea poporului moldovenesc în urma interferenței etnice cu populația romanică venită de dincolo de Carpați. Viziunea lui N.A.Mohov privind constituirea statului moldovenesc în același clișeu al „descălecatului”, s-a pretins a fi confirmată în lucrarea monografică a sa din 1984¹⁷⁶ și a devenit unica acceptabilă în istoriografia chișinăueană, fiind preluată cu rigurozitate atât în cea de-a doua ediție a Istoriei Moldovei care au urmat¹⁷⁷, cât și în alte lucrări care direct sau tangențial abordau și cubiectul formării statului. Pentru a-i imprima viziunii o mai mare credibilitate, s-a recurs uneori fie la inventarea unor documente

---

¹⁷⁴ Н.А.Мохов. *Формирование молдавского народа и образование Молдавского государства*. Кишинёвб 1959.

¹⁷⁵ *Idem*. *Феодальные отношения в Молдавии в период XIV-XVIII вв.* Кишинёв, 1950.

¹⁷⁶ *Idem*. *Молдавия эпохи феодализма*. Кишинёв, 1964.

¹⁷⁷ *История Молдавской ССР*. Т. I. Кишинёв, 1965.

mara-mureșene, fie la citirea intenționat eronată a acestora¹⁷⁸, precum și la inventarea pretensei „metode matematice”¹⁷⁹ în calcularea vechimei satelor din Moldova din a doua jumătate a secolului XIV și secolul XV, astfel că majoritatea lor s-ar fi format anume în această perioadă, ceea ce indirect trebuia să illustreze multiplicarea numărului lor ca datorându-se unei colonizări continue prin locuitori veniți de peste Carpați.

În atmosfera care a dominat cercetarea istorică de la Chișinău, cu ecouri dar și influențe directive din partea instituțiilor moscovite, am încercat să aduc în câmpul cercetării problemei formării statului moldovenesc noi rezolvări, inspirate de unele idei ale lui A.D. Xenopol și A.V. Boldur, în ceea ce privește vremea întemeierii Moldovei de către Dragoș și influențele cronicilor ungare asupra cronicarilor moldoveni. Datorită faptului că viziunile mele se deosebeau de conceptul oficial al istoriografiei românești bazate pe concepția a două „descălecări”, am reușit, nu însă fără unele dificultăți conjuncturale, să-mi și public lucrarea¹⁸⁰. Numai că coborârea în jos cu mai bine de o jumătate de secol a formării voievodatului Moldovei prin Dragoș, pune sub semnul întrebării postulatul unei colonizări romanice mai târzii, iar totodată și postulatul unei mai vechi viețuiri slave în teritoriul de la est de Carpați. Ca urmare, o altă lucrare colectivă, consacrată studiilor de istorie politico-teritorială a Moldovei până la începutul secolului al XIX-lea, a fost publicată fără capitolul scris de mine și consacrat formării statului¹⁸¹.

---

¹⁷⁸ Este vorba despre un imaginat document maramureșan de prin anul 1353 prin care un oarecare Drag din Maramureș ar fi fost numit de regele Ungariei drept „guvernator în Moldova”, cu condiția „să plătească tordeauna birul cuvenit, etc. – Н.А. Мохов. *Формирование*, p.33; Idem. *Молдавия*, p.115-116; Idem. *Формареа попорулуй молдовенеск ши ынтемейереа Статулуй Молдовенеск*. Кишинэу, 1969, p.74-75.

¹⁷⁹ Л.Л.Полевой. *Очерки исторической географии Молдавии XIII-XV вв.* Кишинёв:ШТИИИЦ, 1979. Observații la pretinsa metodă matematică într-un studiu critic al meu, „Монопол asupra istoriei”(În:*Îndemn la înălțare în istorie*. Chișinău: Cartea moldovenească, 1990, p.128)

¹⁸⁰ П.Ф.Параска. *Внеинеполитические условия образования Молдавского феодального государства*. Кишинёв:ШТИИИЦ, 1981.

¹⁸¹ *Очерки внешнеполитической истории Молдавского княжества. До середины XIX-го века*. Кишинёв, 1987.

La nivelul de sinteză, însoțită de câteva abordări speciale a cazului „Plonini”¹⁸², formarea statului medieval moldovenesc, ca și a celui muntean de la sud de Carpați, s-a aflat și în atenția unor istorici contemporani din Polonia, cea mai recentă fiind lucrarea monografică a Ilonei Czamańska¹⁸³, care însă, în tratarea subiectului nu a depășit clișeul afirmat în istoriografia românească.

Înlăturarea regimului totalitar comunist, urmat de descătușarea gândirii și afirmarea libertății cuvântului la începutul anilor ‘90 ai secolului trecut, mi-au permis să revin asupra problemei în limitele viziunilor care mă preocupau de mai demult, subiectul formării statului românesc medieval de la răsărit de Carpați nefiind lipsă și în atenția altor istorici de dincolo și de dincoace de Prut. Faptul că publicațiile care au urmat până în prezent, indiferent dacă se îmbină sau nu cu viziunile mele în problema dată, sunt abordate în studiile mele plasate în prezentul volum, mă absolvă de necesitatea de a le cuprinde și în prezentul studiu istoriografic. Încheindu-l, găsesc de cuviință doar să generalizez că, până în prezent, istoriografia națională în problema constituirii Țării Moldovei continuă să se mențină în tiparele tradiției „descălecatului”, cu toate că a reușit să acumuleze un impunător volum de literatură istorică. Prin studiile ce urmază, elaborate în ultimii patru-cinci ani, sper să contribui dacă nu la o schimbare radicală a modului de a pune și rezolva problema, apoi cel puțin la un început de schimbări de atitudini din partea cercetătorilor contemporani, dar cel mai mult din parte celor tineri care, sper, se vor lăsa captați de interesul de a contribui cât mai mult posibil la reconstituirea adevărului istoric, depășirea clișeelelor și închistărilor datorate tirajării unor postulate, cărora li s-a imprimat calitatea de adevăruri incontestabile, fără a beneficia, așa cum ar fi natural, și de dovezile de rigoare.

---

¹⁸² Z.Kiereś. *Geneza zagadnienia czarnomorskiego w monarchii jagiellońskiej a wyprawa moldawska 1359 roku*. În: „Śląskie Studia Historyczne”, II, Katowice, 1974, p.51-61; K.Myśliński. *Jan Długosz a południowo-wschodnia polityka Polski w XIV wieku. Kwestia datowania wyprawy moldawskiej Kazimierza Wielkiego*. În: *Długossiana. Studia historyczne w pięćsetlecie śmierci Jana Długosza*. Cz. 2. Warszawa-Kraków, 1985, p.103-113; J. Spierka. *Jeszcze raz w kwestii datowania wyprawy moldawskiej Kazimierza Wielkiego*. În: „Studia Historyczne”, XXIV, 1991, z.1, p.125-132.

¹⁸³ Ilona Czamańska. *Moldawia i Woloszczyzna wobec Polski, Węgier i Turcji w XIV i XV wieku*. Poznań, 1996. Subiectul care interesează prezentul studiu la p.20-42 ș.a.

În problema izvoarelor tradiției medievale a întemeierii Moldovei*

Este știut că originea statului medieval românesc de la est de Carpați, care și-a croit calea sa istorică sub numele de Țara Moldovei, și-a găsit reflectare în câteva scrieri cronicărești din secolele XV-XVI publicate mai întâi de Ioan Bogdan, apoi republicate cu unele adnotări și completări de P.P. Panaitescu¹. La ele s-ar adăuga prima cronică scrisă în limba română de Grigore Ureche, în prima jumătate a secolului XVII, în care cronicarul face trimitere și la un oarecare „letopiseț moldovenesc”, rămas însă necunoscut, și care a fost completată cu unele interpolări efectuate de Simion Dascălul și Misail Călugăru². De altă parte stă *Cronica Ungurilor* scrisă de Ioan de Târnave (Küküllö) – cronicarul oficial al regelui Ungariei Ludovic I de Ajou (1342-1382) – și încheiată în anii imediat următori morții acestuia. Ulterior, ea a fost inclusă în *Cronica Ungurilor* a lui Ioan de Thuroț și compilată la fel de alți cronicari unguri din secolul al XV-lea³. Am vorbi, așadar, de două tradiții cronicărești în problema vizată: internă sau indigenă (moldovenească) și străină (ungurească).

În istoriografie s-a observat deja că în tradiția medievală, așa cum o prezintă cronicile indigene, s-au întretesut fapte concret-istorice și legendar-folclorice, întrevăzându-se totodată și unele detalii care reflectă anumite interese ale feudalității ungare⁴, mai bine zis ale autorităților regale ale Ungariei. Este natural să se admită din start că unele dintre aceste detalii și-au găsit locul și în scrierile cronicarilor moldoveni sub efectul cronicilor ungare - unicele din izvoarele narrative străine și primele dintre

---

*Publicat în „History & Politics/Revistă de Istorie și Polică”, ULIM, 2011, Anul IV, nr.2(8), p.62-87.

¹ *Cronicile slavo-române din sec. XV-XVI publicate de Ion Bogdan*. Ediție revăzută și completată de P.P.Panaitescu. București, 1959, p. 6/14, 39-40, 43/48, 55/60, 69, 154-157/158-160, 168/277. Aici și în continuare cifrele despărțite prin bară (/) indică, în primul caz, paginile textului în limba slavonă, iar în cel de-al doilea – paginile textului tradus în limba română.

² Grigore Ureche. *Letopisețul Țării Moldovei*. Ediție îngrijită, studiu introductiv, indice și glosar de P.P.Panaitescu. București: Edit. De Stat pentru Literatură și Artă, 1956, p. 58-66.

³ Victor Spinei. *Moldova în secolele XI-XIV*. Ediția a II-a. Chișinău: Universitat, 1994, p.19.

⁴ Dan Simonescu. *Tradiția istorică și folclorică în problema întemeierii Moldovei*. În: *Studii de folclor și literatură*. București: Editura Academiei, 1967, p.33.

scrierile cronicărești în genere care s-au referit și la începuturile statale ale românilor de la est de Carpați. Căci, dacă toate cronicile moldovenești timpurii cunoscute au fost scrise în secolul al XVI-lea în baza unui prototip comun, numit convențional *Cronica Țării Moldovei* și încheiat pe la începutul aceluiași secol (după 1500 dar ante 1527⁵, apoi principalele opere cronicărești ungare, care s-au referit și la începuturile statele ale Moldovei (*Cronica de la Buda*; *Cronica de la Dubnitz*; *Cronica lui Ioan de Thurof*) fusese încheiate, în ordinea în care le-am menționat mai sus, în 1473, 1479 și 1485⁶, astfel că ele nu puteau rămâne necunoscute cărturarilor moldoveni ai vremii, care s-au văzut inspirați de ideea de a transpune pe hârtie ceea ce se știa, către vremea respectivă, în cercurile culte indigene despre originea țării lor, fără însă a respinge categoric și cele consemnate de cronicarii din regatul vecin. S-ar impune așadar o examinare comparată a informațiilor oferite de cronicarii unguri, de o parte, și celor moldoveni de altă parte, pentru a pune în evidență ceea ce este comun între ele și ceea ce le deosebește. Din păcate, cu doar o excepție asupra căreia mă voi opri ceva mai jos, un asemenea examen în istoriografie nu s-a făcut, ceea ce m-a și determinat să mă aplec special asupra subiectului formulat în titlul prezentului studiu.

Pentru început, însă, dat fiind că Ioan de Târnave a fost primul care a consacrat un capitol special, deși foarte succint, apariției Moldovei ca stat (*regnum*) desprins de sub suzeranitatea, reală sau pretinsă, a regelui Ungariei Ludovic I, preluat și de către alți cronicari unguri, reproduc aici cea mai esențială parte a acestuia, nu înainte de a constata că evenimentul central descris nu este datat, fiind inclus la modul general în domnia regelui menționat. Astfel, în domnia lui Ludovic I, „Bogdan, voievodul românilor (Olahorum) din Maramureș, adunând pe românii acelu district, a trecut în taină în Țara Moldovei, care era supusă Coroanei ungurești, dar din cauza vecinătății tătarilor, de mult timp [era] părăsită de locuitori; și deși el (Bogdan – n. mea), a fost mereu combătut de oștile acestui rege

---

⁵ Ștefan Andreeascu. *Începuturile istoriografiei în Moldova*. În: *Ștefan cel Mare și Sfânt. 1504-2004. Portret în istorie*. Sfânta Mănăstire Putna (Suceava, Editura Mușatinii), 2003, p.228-230.

⁶ Victor Spinei. *Op. cit.*, p.19.

(Ludovic I –n. mea), crescând numărul românilor din această țară, ea s-a lătit în regat (*în regnum est dilatata*)”⁷.

Dar cum prezentau începuturile statale ale Moldovei cronicile indigene? Încep cu așa-zisa *Cronica scurtă a Moldovei*, considerată a fi o cronică primitivă pentru perioada de până la începutul domniei lui Ștefan cel Mare (1457), care reproduce doar o simplă înșiruire de voievozi moldoveni, începând cu Dragoș și Sas (ambii ignorați de cronicarii unguri) și continuând cu Bogdan (ignorându-i-se originea lui maramureșeană și orice eveniment legat de înscăunarea lui ca voievod al Moldovei) și alți voievozi ulteriori de până la Bogdan al II-lea (1448-1451) - tatăl lui Ștefan cel Mare-, indicându-le doar durata de ani ai domniilor, fără, însă, ca aceasta să fie însoțită de o amplasare cronologică. Important mi se pare și faptul că, indicându-se că Dragoș „a venit”, nu se specifică de unde, iar la Bogdan, care cu siguranță „a venit”⁸, nu i se indică acest fapt.

Abia în cronicile de mai târziu, care, așa cum consideră mai mulți cercetători avizați, au avut ca prototip un letopiseț numit convențional *Cronica Țării Moldovei*, rezultată din asamblarea *Cronicii scurte* și a *Cronicii lui Ștefan cel Mare*, se conțin unele precizări privind-l pe Dragoș, inclusiv de ordin genealogic, fără însă a se produce vreo modificare în ceea ce-l privește pe Bogdan. Astfel, Dragoș ar fi venit „din Țara Ungurească, din Maramureș (adică întocmai cum cronicarii unguri scriau cu referire la Bogdan - n.mea), după un bour la vânatoare”⁹. Este lesne de observat, că adăugirile inovaționale au apărut după încheierea scrierii tuturor cronicilor ungare care consemnează trecerea lui Bogdan din Maramureș. Și dacă cronicile indigene trec peste acest fapt în realitatea căruia nu este motiv pentru a ne îndoii, oare nu ar fi justificat să se creadă, că în scrierile cronicărești indigene cele ce cronicarii unguri scriau despre Bogdan au fost asociate numelui lui Dragoș, însoțindu-le cu romantica

---

⁷ Ioannis de Thwroc *Chronica Hungarorum. Ab origine destis inserta simul Chronica Ioannis Archidiaconi de de Kikullew*. În: *Scriptores rerum hungaricarum*. Ed. G.I. Shwandtner. Pars I. Tyrnaviae, 1765, p. 317.

⁸ Trecerea lui Bogdan din Maramureș în Moldova, consemnată de Ioan de Târnave, este dovedită documentar de diploma regelui Ludovic I din 2 februarie 1365: „Bogdan și fii săi ... plecând pe ascuns din zisul nostru regat al Ungariei în suspomenita noastră țară moldovenească...” (*Documenta Romaniae historica. D. Releții între Țările Române*. Vol.I, București : Eitura Academiei, 1977,p. 82).

⁹ *Cronicile slavo-române*, p.14, 48, 60, 69, 177.

vânătoare de bour? Acest transfer se lasă întrevăzut cum nu se poate de bine prin contrapunerea variantei desfășurate a legendei despre „descălecatul ” lui Dragoș din așa zisa *Cronică moldo-rusă* și a narațiunii din *Cronica* lui Ion de Târnave despre „descălecatul” lui Bogdan. Nu o să reproduc aici întreaga narațiune din cronica indigenă menționată, deși, în ansamblu ei, ea are o valoare excepțională pentru lărgirea orizontului vremii și circumstanțelor istorice în care a luat ființă voievodatul Moldovei în frunte cu primul său voievod Dragoș - adevăratul întemeietor a formațiunii statale est-carpatică, care a stat la începutul procesului de constituire a celui de-al doilea stat românesc extracarpatic. Mă voi limita doar la fragmentul ce ține direct de obiectivul prezentului studiu.

Astfel, relatând legendara vânătoare de bour, în urma căreia Dragoș și însoțitorii lui s-au pomenit dincoace de Carpați, autorul necunoscut al narațiunii scrie despre hotărârea lor unanimă de a se stabili cu traiul în țara necunoscută de ei până atunci „pentru că era loc pustiu și la marginea ținuturilor în care rățăceau tătarii”¹⁰, adică întocmai cum scria Ion de Târnave către vremea trecerii în Moldova a lui Bogdan. Coincidența dintre cele consemnate de cronicarul indigen, în legătură cu Dragoș, și cele scrise de Ioan de Târnave, în legătură cu Bogdan, este frapantă și este necesară o lipsă totală a spiritului de observație pentru ca să treci pe lângă ea. Explicația acestei coincidențe este foarte simplă: cronicarul ungar, din neștiință sau dintr-o rea-voință, a omis numele lui Dragoș și a urmașului acestuia, Sas, punându-l drept prim voievod al Moldovei, (întemeietor, „descălecător” al țării) pe Bogdan venit într-adevăr din Maramureș. Cronicarul anonim din Moldova, știind din alte surse (tradiția folclorică) că în realitate prim voievod al Moldovei, adică întemeietor al voievodatului respectiv, a fost Dragoș, urmat de Sas, a transferat imaginea de țară fără locuitori a Moldovei, așa cum o prezenta Ioan de Târnave, către vremea anterioară întemeierii voievodatului lui Dragoș, concomitent atribuindu-i acestuia și venirea din Maramureș, pe care însă a înnobilit-o cu o legendară vânătoare de bour și lăsând să se înțeleagă că fenomenul s-a datorat Divinității. În consecință, despre faptul real al trecerii din Maramureș în Moldova a lui Bogdan, cronicile moldo-

---

¹⁰ Ibid. p.156/160.

venești nu suflă nici un cuvânt, astfel că el este indicat doar al treilea în lista primilor voievozi moldoveni după Dragoș și Sas.

Observând această stare de lucruri, Victor Spinei – unul dintre cei mai erudiți cercetători ai problemei formării statului medieval românesc de la est de Carpați – a constatat faptul că „tradiția moldovenească de mai târziu l-a frustrat pe Bogdan de recunoașterea celor înfăptuite de el în sfera organizării statele, atribuind reușitele sale lui Dragoș”¹¹, fără însă a încerca să explice mecanismul acestui transfer de imagine. Iar Ion Eremia, observând că „în Moldova, Bogdan nu era considerat întemeietorul țării cel puțin de tradiția fixată în cronicile noastre interne până la începutul secolului al XVIII-lea, care îl consideră întemeietor pe Dragoș”¹², acordă preferință celor scrise de Ioan de Târnave. Pe o altă pagină același autor, pomenindu-se în fața „*situației inexplicabile*” (subl. aut.) că în tradiția fixată de cronicarii moldoveni nu Bogdan apare ca întemeietor al Moldovei, ci Dragoș”¹³, nu a încercat să-i caute dezlegare acestei situații, care pare inexplicabilă doar dacă nu te încumeți să o cauți.

Că tradiția privind întemeierea Moldovei, așa cum este ea reflectată în cronicile slavo-române din cea de-a doua jumătate a secolului al XV-lea și din secolul al XVI-lea, preluată și oarecum completată în letopisețul lui Grigore Ureche și interpolările lui Simion Dascălul și Mihail Călugărul din secolul al XVII-lea, a fost elaborată în punctele ei esențiale sub influența izvoarelor istorice ungare, se lasă observată și prin alte elemente ale ei. Însăși datarea „descălecatului” lui Dragoș la 1359 ar coincide cu vremea aproximativă la care din Maramureș în Moldova a trecut voievodul românilor de acolo Bogdan, prezentat de Ioan de Târnave ca fiind întemeietorul țării românești de la est de Carpați¹⁴. Esențial mi se prezintă și demonstrația făcută de eruditul cunoscător al cronicilor moldovenești, Leon Simanschi, că anul 1359 ca dată a „*descălecatului*” lui Dragoș, este o dată artificială introdusă în scrierea cronicărească la anul 1451, în urma

---

¹¹ Victor Spinei. *Moldova în secolele XI-XIV*, p. 371.

¹² Ion Eremia. *Statutul juridic internațional al Țării Moldovei (de la origini până la începutul secolului al XVI-lea.lea)*. Chișinău: Pontos, 2010, p.54.

¹³ *Ibid.*, p. 44.

¹⁴ În jurul datării acestui eveniment s-au dus și se mai duc discuții în istoriografia problemei. Pentru a evita riscul de a deturna logica prezentului studiu, omit aici discuțiile la subiect, urmând să revin la ele ceva mai departe, la locul potrivit.

confundării lui Dragoș întemeietorul voievodatului Moldovei din tradiția folclorică indigenă cu Dragoș, fiul lui Gyula din Gyulești, care, în 1359, a condus o expediție militară în Moldova pentru înăbușirea mișcării antiungare de aici și care, la 20 martie 1360, era răsplătit pentru meritul câștigat printr-o diplomă a regelui Ungariei Ludovic I. Astfel, „restauratorului (subl. aut.) autorității maghiare” în Moldova i s-a atribuit „rolul descălicătorului omonim (subl. aut.), provocând, în același timp, în cronologia celei de-a doua jumătăți a secolului al XIV-lea perturbații incalculabile”¹⁵. Prin această confundare s-ar explica și faptul că nici o cronică care-i consemnează domnia lui de doar numai doi ani, nu indică că el ar fi murit în scaun, căci Dragoș din Giulești se afla la 20 martie 1360, viu și nevătămat, în Maramureș. Este lesne de înțeles la fel și de unde s-au luat cei doi ani, rotunjiți desigur, ai problematicii sale domnii, dacă evenimentul în care a fost implicat Dragoș din Giulești s-a produs în 1359 și s-a consumat în 1360.

Țin cont și de afirmația judicioasă a lui P.P. Panaitescu că în esența tradiției este „de a păstra nume reprezentative, fapte eroice sau care au produs spaimă, uneori însă să le confunde: dar ceea ce nu poate reține amintirea oamenilor, *sunt datele* (subl. aut.), care se înseamnă în cărți sau anale contemporane, nu se imprimă însă în amintirea populară sau individuală”¹⁶. Și Mircea Eliade scria că „conștiința populară nu se preocupă de cronologie, nici de exactitatea evenimentelor și de autenticitatea personajelor istorice”¹⁷.

Dar impresia cea mai convingătoare că primele scrieri cronicărești din Moldova despre începuturile statale la românii est-carpatici, care până atunci se păstrau doar în memoria populară – „basmе și povești” cum scria Grigore Ureche¹⁸ –, s-au realizat sub impresia dar și ca reacție la cele ce scriau cronicarii unguri, este demonstrată cum nu se poate de bine în narațiunea desfășurată despre întemeierea Moldovei prin Dragoș din

---

¹⁵ Leon Șimanschi. *Istoriografia româno-slavă din Moldova. I. Lista domnilor din a doua jumătate a secolului XIV*. În: „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A.D.Xenopol”, XXI, 1984, p. 131-132.

¹⁶ P.P. Panaitescu. *Din istoria luptei pentru independența Moldovei. Primele lupte pentru independența ale Țărilor Române*. În: „Studii. Revista de Istorie”, 1956, nr.4, p. 101-110.

¹⁷ M. Eliade. *Aspects du mythe*. Paris, 1963, p. 209-210.

¹⁸ Grigore Ureche. *Op. cit.*, p. 58.

cronica zisă *moldo-rusă*, încheiată, probabil după moartea lui Ștefan cel Mare, cel mai degrabă în domnia nepotului acestuia, Ștefan cel Tânăr sau Ștefăniță (1517-1527)¹⁹, deși nu este exclus ca partea introductivă a ei – narațiunea propriu-zisă a întemeierii -, să fi fost scrisă încă în timpul vieții marelui cneaz al Moscovei Ivan al III-lea, cuscru al marelui domn al Moldovei²⁰. Nu încapă îndoială că, la vremea când s-a redactat narațiunea în cauză, afară de cronicile ungare menționate mai sus, mai exista încă o cronică maghiară, care nu s-a păstrat până la zilele noastre, dar care a fost folosită de Simion Dascălul în secolul al XVII-lea. Acesta, într-o interpolare a sa la Cronica lui Grigore Ureche, se referea la cele ce „scria *letopisețul cel ungiuresc*” (subl. mea), fără a cunoaște însă narațiunea din *Cronica moldo-rusă*. Dacă facem abstracție de epitetul ofensator referitor la români din acest „*letopiseț ungiuresc*”, observăm o asemănare izbitoră dintre cele relatate în ea și cele din narațiunea indigenă despre întemeierea Moldovei.

Așa cum urmează din cele preluate și reproduse de Simion Dascălul, *letopisețul ungiuresc* la care face trimitere, atribuia întemeierea Moldovei lui Dragoș și nu lui Bogdan, cum scriu celelalte cronici ungiurești, legând evenimentul în timp cu domnia în Ungaria a unui rege Laslău²¹, întocmai cum procedase și autorul necunoscut al narațiunii din *Cronica moldo-rusă*. Dar dacă *letopisețul ungiuresc* folosit de Simion Dascălul îi prezenta pe românii care i-ar fi fost dați de papa de la Roma ca ajutor împotriva tătarilor, solicitat de regele în cauză, ca fiind „oameni răi” de care ar fi fost parcă pline toate temnițele Romei²², apoi în *Cronica moldo-rusă* aceștia sunt prezentați cu numele de *romani vechi* sau *romanovici*, fiind creștini de credință veche, adică ortodoxă, care, spre deosebire de latini (catolici), „nu s-au despărțit de credința lui Hristos”, din subtext înțelegându-se și motivul epitetelor denigratoare la adresa

---

¹⁹ *Cronicile slavo-române*, p. 153-154.

²⁰ Mai amănunțit despre alianța dinastică moldo-rusă și soarta tragică a prințesei Elena, fiica lui Ștefan cel Mare, dată în căsătorie prințului moștenitor de la Moscova Ivan cel Tânăr, la Tatiana Panova [Soarta marelui cneaghine Elena, fiica lui Ștefan cel Mare. Traducere din limba engleză de Maria Magdalena Szekely. În: *Ștefan cel Mare și Sfânt. 1504-2004. Atlas al credinței creștine*. Sfânta Mănăstire Putna, Editura Mișatinii, 2004, p. 465-471).

²¹ Ureche Grigore. *Op. cit.*, p.62.

²² *Ibid.*

românilor ortodocși, invocate de autorul necunoscut al letopisețului ungu-resc, care, desigur, era și el catolic.

O apreciere negativă a românilor s-ar desprinde și din scrierea lui Ioan de Târnave, preluată la fel de alți cronicari maghiari din secolul al XV-lea, atunci când se consemnează că trecerea lui Bogdan și a feciorilor săi din Maramureș în Moldova, s-a făcut în taină, adică fără o autorizare din partea regelui Ungariei, însăși țara pe care ei o luaseră în stăpânire fiind supusă Coroanei maghiare²³.

Ca răspuns la prezentările tendențioase din cronografia ungară privind începuturile statale ale Moldovei, autorul narațiunii din *Cronica moldo-rusă*, care, ca și alți cronicari moldoveni „l-a frustrat” pe Bogdan de faptele care i se datorau, transferându-le către Dragoș, îl prezintă pe acesta din urmă ca ajuns în stăpânirea voievodului pe care l-a întemeiat pe căi și prin mijloace legitime conform voinței lui Dumnezeu: mai întâi Dragoș și *romanii vechi* ai săi sau *romanovicii* luptă în oastea regelui Ungariei Vladislav/Laslău împotriva tătarilor în teritoriul care în curând aveau să le devină o nouă patrie a lor; apoi ei s-au stabilit aici cu traiul „nu în taină” cum i se atribuia lui Bogdan, ci cu învoirea regelui pe care l-au rugat „să le dea drumul să plece”, iar suveranul „le-a dat drumul cu mare plăcere”²⁴. Totodată, faptul că, deja aflându-se în Moldova, Dragoș a fost ales voievod și investit cu „pecetea voievodală în toată țara, cu capul de bour”, mai invocându-se că întemeierea Țării Moldovei s-a datorat voinței lui Dumnezeu²⁵, ar exprima ideea evidentă că voievodatul întemeiat pe coastele estice ale Carpaților Răsăriteni nu era subordonat Coroanei maghiare așa cum pretindea Ioan de Târnave atunci când se referea la fapta lui Bogdan.

Cele de mai sus vin în susținerea unor observații și concluzii pertinente făcute încă în ajunul celui de-al doilea război mondial și reiterate, cu unele redactări și precizări de rigoare în anul 1963, de către istoricul Alexandru Boldur²⁶. Examinând printr-o amplă paralelă narațiunea din

---

²³ Ioannis de Thwroc. *Op. cit.*, p.317.

²⁴ *Cronicile slavo-române*, p.160.

²⁵ *Ibid.*

²⁶ A.V.Boldur. *Istoria Basarabiei*. Ediția a II-a. București: Edit. Victor Frunză, 1992, p.136-137, 174-193; Idem. *Cronica slavo- moldovenească din cuprinsul letopisei ruse Voskresenski*. În: „Studii. Revista de Istorie”, 1963, nr.5, p.1099-1021.

Cronica moldo-rusă și pasajul referitor la acțiunea lui Bogdan I din scrierea lui Ioan de Târnave, autorul a pus în evidență subtextul politic al acesteia din urmă și influența ei asupra concepției moldovenești privind întemeierea statală a Moldovei medievale. Observând contradicția existentă în istoriografia problemei, când, după unii istorici „Moldova este întemeiată de Dragoș, după alții de Bogdan”, A. V. Boldur constată că „legenda înființării statului moldovenesc poartă pecetea *creațiunii ungurești* (subl. aut.) sau cel puțin a creațiunii ungurești”, ceea ce înseamnă că „tot ce poate caracteriza un stat: puterea, populația și teritoriul, totul a ieșit din patrimoniul vechi al statului unguresc” și că această poveste „a fost creată de istoricii maghiari”, în calitate de exemplu fiind indicat anume Ioan de Târnave²⁷, în postura acestuia de notar, adică persoană oficială a regelui Ungariei Ludovic I de Anjou, în timpul căruia s-a și produs trecerea „în taină” a voievodului roman din Maramureș, Bogdan, în Moldova.

Ca urmare „cronicarii români au scris despre întemeierea Moldovei sub influența izvoarelor ungurești, iar de la cronicari concepția aceasta a trecut la istoricii români”. Și dacă afirmația „că totul se datorește Ungariei face parte din legendă”, A. V. Boldour a formulat fără rezerve necesitatea de a o revizui²⁸. În continuare, autorul a pus în aplicare logica la care, ceva mai sus, am apelat și eu, și anume: „deoarece către timpul scrierii acestei cronici (*moldo ruse* – n. mea)... există o oarecare tradiție despre statul moldovenesc, în concepția ei ungurească, cronica trebuia s-o împrumute și a împrumutat-o cu unele modificări”²⁹.

Ar urma așadar, că narațiunea desfășurată despre întemeierea Moldovei prin voievodul Dragoș, din *Cronica moldo-rusă*, cât și capitoul din *Cronica* lui Ioan de Târnave, care-i atribuie întemeierea Moldovei voievodului Bogdan, sunt două surse narrative indispensabile pentru cercetarea problemei constituirii Țării Moldovei, care, însă, deși diferite după proveniență, nu reprezintă două izvoare independente unul față de celălalt. Căci ambele se referă la unul și același fenomen, identic în esență dar deosebit prin numele protagoniștilor implicați, prezentați ca

---

²⁷ Idem. *Istoria Basarabiei*, p. 137.

²⁸ Ibid., p.138.

²⁹ Ibid., p.141.

întemeietori („descălecători”) ai uneia și aceleiași țări. Altfel spus, ele nu pot fi folosite separat una de alta, ci doar într-o ambianță, explicații necesitând nu doar punctele de tangență dintre ele, ci și ceea ce le deosebește.

Faptul că Ioan de Târnave nu-i indică înainte de Bogdan, așa cum o fac cronicile indigene, pe voievodul Dragoș și Sas, nu înseamnă deloc că ei, ca și țara pe care au întemeiat-o și au condus-o în perioada anterioară, nu a existat în realitate. Și dacă cronicarul ungar i-a omis din simpla ignoranță, înseamnă că el nu cunoștea realitățile moldovene de până la acțiunea lui Bogdan. Atunci, de unde știa el că Țara Moldovei, existența anterioară a căreia decurge cu claritate din scrierile în cauză, era supusă Coroanei maghiare? Dar dacă Ioan de Târnave i-a omis pe antecesorii lui Bogdan intenționat, urmând să promoveze ideea observată de A. V. Boldur, atunci ar urma că omiterea celor doi voievozi anteriori avea un subtext politic: întemeierea Moldovei de către Dragoș nu-i oferea cronicarului ungar suportul necesar pentru a fundamenta pretențiile de stăpânire a regelui Ungariei asupra Moldovei, așa cum i-a oferit lui cazul voievodului Bogdan. Altminteri vorbind, cronicarul nu dispunea de informații despre originea maramureșeană a lui Dragoș și a anturajului său, găsimu-și „inspirația” în promovarea ideilor tendențioase doar în faptul real al trecerii în Moldova a fostului voievod român din Maramureș.

De altă parte, cronicarii moldoveni, în primul rând autorul necunoscut al narațiunii despre „întemeierea” Moldovei în consecință romanticei dar totuși legendarei vânători de bour, cunoscând din tradiția folclorică locală că adevărat întemeietor al Moldovei a fost Dragoș, urmat în domnie de Sas – ambii memorizați pentru o vreme anterioară domniei lui Bogdan I - , au exercitat o operațiune pur mecanică, trecând incredibila imagine a Moldovei ca țară pustie și nelocuită, așa cum o prezenta Ioan de Târnave, către vremea acțiunii de întemeiere a voievodatului lui Dragoș, totodată atribuindu-i acestuia și originea maramureșeană și trecerea lui în Moldova întocmai cum scria Ioan de Târnave despre Bigdan, frustrându-l pe acesta, cum au observat V. Spinei și Ion Eremia, de fapta descrisă de cronicarul ungar și documentată de diploma lui Ludovic I din 2 februarie 1365.

Așa s-a întâmplat, însă, că, de la chiar începutul abordării științifice a problemei formării celui de-al doilea stat românesc medieval extra-carpatic, cele două variante ale tradiției cronicărești despre întemeierea Moldovei – cea indigenă și cea ungară -, au fost utilizate ca izvoare diferite și referindu-se la două evenimente deosebite, deplasate în timp, dar apropiate în esență: în primul caz „descălecarea” Moldovei de un problematic voievod român din Maramureș pe nume Dragoș, iar în ce-l de-al doilea – o întemeiere, dar în realitate o a doua „descălecare” a Moldovei de un alt voievod al românilor din Maramureș, pe nume Bogdan, personalitatea acestuia fiind preferabilă și prin faptul că trecerea lui din Maramureș în Moldova este fapt real, atestat și documentar.

Astfel, primul cercetător care a abordat științific problema începuturilor statale ale Moldovei medievale, Dimitre Onciul nu a pregetat să-i prezinte pe Dragoș și pe Bogdan în rolul de fondatori ai ei în chiar titlul lucrării sale³⁰. Reputatul istoric a observat totuși că dacă tradiția indigenă pune „descălecatul” lui Dragoș în legătura cu luptele cu tătarii a unui oarecare rege a Ungariei pe nume Laslău, evenimentul nu a putut să aibă loc în 1359, cum datează „descălecatul” lui Dragoș cronicile indigene, căci, la acea vreme în Ungaria domnea regele Ludovic I de Anjou. Totodată, urmând cele scrise de Ioan de Târnave, autorul afirmă greșit că o luptă cu tătarii a oastei ungare, asociindu-i la ea și *pe romanii vechi* din *Cronica moldo-rusă*, s-a petrecut „numai o singură dată în istoria ungurească”, având în vedere confruntarea descrisă de cronicarul ungar dintre tătarii lui Athlamos și oastea ungară condusă de Andre Lațkfi în primii ani de domnie a lui Ludovic I³¹. În consecință, D. Onciul s-a angajat într-o fantastică identificare a numelui Laslău, ungurește *László* cu cel al lui *Latzk*, considerându-i numele acestuia din urmă ca fiind parcă un diminutiv al numelei celui dintâi. Ca urmare, parcă anume despre acest *Latzk* și nu despre „vr-un rege Ladislau” ar fi vorba în narațiunea indigenă despre întemeierea Moldovei, astfel că autorul în identificarea propusă a văzut chiar „miezul istoric al motivului despre craiul Laslău”³². Este

---

³⁰ Dimitre Onciul. *Dragoș și Bogdan fundatorii principatului moldovenes*. În: Idem. *Scieri istorice*. Ediție critică îngrijită de Aurelian Sacerdoțeanu. Vol. I. București: Editura Științifică, 1968. p.89.

³¹ *Ibid.*, p.89-115.

³² *Ibid.*, p.116-117.

limpede astfel motivul ce l-a făcut pe D. Onciul ca, pornind de la fundalul istoric al luptei oastei ungare cu tătarii pe care tradiția cronicărească indigenă proiectează „descălecatul” lui Dragoș, să dateze și acest eveniment cu primii ani de domnie a regelui Ludovic I (1342-1382). Ceea ce merită a fi apreciat cu această ocazie, este doar respingerea anului 1359 ca dată de întemeiere a voievodatului Moldovei prin Dragoș din cronicile moldovenești și deplasarea fenomenului la o dată mai veche.

D. Onciul a fost preocupat de izvoarele chestiunii „căruia dintr-amândoi (Dragoș și Bogdan-n.me) se cuvine numele de prim domn și fondator al statului moldovenesc”³³. În realitate, autorul s-a consacrat identificării lui Dragoș din tradiție printre purtătorii aceluiași nume din Maramureș, apelând la documentele maramureșene disponibile la acea vreme și făcând, și în acest caz, identificări neverosimile (de exemplu, identificarea lui Sas cu Gyula din Gyulești)³⁴, pentru a face concluzia că succesul expediției contra tătarilor, pe care o plasează „pe la 1343”, ar fi fost hotărâtor „pentru întemeierea statului moldovenesc”, lui Dragoș atribuindu-i-se însă „o primă încercare de felul acesta”, lui urmându-i „cu mai mult spor voievodul Bogdan pe la 1349”³⁵. În baza identificărilor făcute, care nu rezistă nici unei critici elementare, autorul consideră că Dragoș ar fi rămas „ca cneaz sau voievod maramureșean, în atârnare de regele Ungariei” dar totodată „și ca voievod moldovenesc”³⁶. S-ar fi pus astfel „temei statului moldovenesc”, deși vorba ar fi fost de doar o primă încercare „de-a întemeia în Moldova un principat român”. Spre deosebire, însă, de această încercare a lui Dragoș de a pune temeiul „unui principat român, fără a se desface de regatul Ungariei”, Bogdan „a devenit fondatorul statului moldovenesc” în întregul său teritoriu de-apoi, a unei comunități politice de sine stătătoare³⁷.

---

³³ Ibid., p.119

³⁴ Ibid., p.124-127.

³⁵ Este lesne de observat că această dată a rezultat dintr-o simplă operațiune aritmetică, la anul 1343 adăugându-se 2 ani de domnie a lui Dragoș și 4 ani de domnie a lui Sas, așa cum prezintă situația cele mai multe variante cronicărești indigene.

³⁶ Ibid., p. 127.

³⁷ Ibid., p.128.

În încheierea studiului său. D. Onciul face două concluzii bazate pe deplin pe aprecierea separată a celor două tradiții ca izvoare deosebite a problemei formării celui de-al doilea stat românesc extracarpatic:

„Pentru Dragoș nu avem temeii de a ne îndoii despre adevărul tradiției noastre indigene, încât privește persoana lui ca primul domn maramureșean al principatului moldo-român. El a existat într-adevăr ca descendent din neamul voievozilor români de Maramureș și a pus pe timpul expediției voievodului ardelenesc, Andrea Latzk (Laslău) în contra tătarilor din Moldova (1343), temeiul dintâi al acestui stat, dezvoltat mai apoi din micul principat dragoșean în Moldova superioară care s-a lășit succesiv prin risipirea tătarilor din această țară.

Meritul de a fi adus acest început la împlinire, cuprinzând Moldova întreagă ca stat român de sine stătător, este însă a voievodului maramureșean Bogdan, fondatorul de preferință al statului moldovenesc. Dragoș este începutul, Bogdan complinitorul întemeierii”³⁸.

S-a pus, astfel, începutul folosirii separate a celor două tradiții cronicărești, fără a se observa sau, cel puțin fără a se încerca o atare observație, privind nu doar deosebirile (numele Dragoș și Bogdan), ci și asemănările flagrante în anumite puncte între cele două tradiții. În consecință, a prins tot mai mult rădăcină ideea despre două „descălécări” sau întemeieri ale Moldovei, în ambele cazuri protagoniștii lor fiind considerați ca avându-și aceeași origine maramureșeană. Construcția propusă de D. Onciul în primul său studiu a rămas practic neschimbată în cele câteva alte studii ulterioare ale sale referitoare, direct sau indirect, la formarea Țării Moldovei.

Nu pot trece cu vederea faptul că D. Onciul a ignorat sau neglijat informația a câtorva cronici ungurești care demonstrează că o masivă intervenție tătară în Ungaria (a doua, după cea din 1241-1242) a avut loc mai bine de o jumătate de veac înaintea luptei cu tătarii din primii ani ai domniei lui Ludovic I, vorba fiind despre anul 1285³⁹, când rege în Ungaria era Ladislau al IV-lea, poreclit Cumanul (1272-1290), al cărui nume coincide de minune cu cel al lui Vladislav/Laslău din tradiția

---

³⁸ Ibid., p. 130.

³⁹ Petru Ranzani. *Epitome rerum Hungaricarum, per indices descripta a I. Sambuco*. În: *Scriptores rerum Hungaricarum*. Ed. G.I. Schwandtner. Pare I. Tyrnaviae, 1765, p.624; Ioannis de Thwtocz. *Op. cit.*, p.247.

cronicărească indigenă. Unde mai pui că, în 1288, acest rege emitea o diplomă a sa în care se vorbește despre o expediție, produsă ceva timp mai înainte, a oastei sale, trimisă pe urmele unor cumani, stabiliți anterior în Ungaria dar care, răsculându-se împotriva regelui, au fugit din regat la tătari. Cu această ocazie, Ladislau al IV-lea, însoțit de mai mulți baroni, nobili și slujitori ai săi, s-a pomenit, după cum afirmă el singur prin propriile cuvinte, „*in finibus et terminis Tartarorum, quos nemo predicessorum nostrorum peregrauerat, ultra alpes*”, adică în confiniile teritoriului controlat de tătari, peste munții Carpați, unde nu mai călcase nimeni dintre antecesorii lui Ladislau al IV-lea. Este adevărat, că la vremea publicării studiului lui D. Onciul, examinat mai sus, documentul în cauză încă nu pătrunse în circuitul larg științific, fiind publicat într-o colecție mai accesibilă doar în 1887⁴⁰, deși ar fi trebuit să fie cunoscut după prima sa publicare într-o colecție de prin anii 30 ai secolului al XIX-lea⁴¹. Ignorând, însă, acest document, D. Onciul nu și-a schimbat viziunea sa, reproducând-o aproape intact și în studiul său consacrat originilor principatelor române și publicat în 1899⁴².

Către acea vreme se făcuse cunoscut un punct de vedere contrar, datorat lui A. D. Xenopol, formulat într-un articol consacrat lui Dragoș și Bogdan și generalizat în compartimentul respectiv al primei sinteze de istorie românească pe care a realizat-o. Reputatul istoric ieșean a observat vulnerabilitatea construcției lui D. Onciul. Pentru A. D. Xenopol nu exista nici un dubiu că Vladislav/Laslău din tradiția cronicărească a întemeierii Moldovei este nu altul decât regele Ungariei Ladislau al IV-lea Cum-anul⁴³. Pe parcurs, însă, și D. Onciul, renunțând doar la neverosimila identificare Laslău-Latzk, întru justificarea poziției sale a implicat o legendă despre Ladislau cel Sfânt, fost rege al Ungariei (1077-1095), care s-ar fi sculat din mormântul său de la Oradea „spre a veni creștinilor în ajutor

---

⁴⁰ *Documente privitoare la istoria românilor culese de Eudoxiu de Hurmuzaki și publicate de Nicolae Densușianu*. Vol. I. Partea I. București, 1887, p.484.

⁴¹ G.Feier. *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*. Vol.V,3. Buda, 1830, p.409.

⁴² Dimitre Onciul. *Originile Principatelor Române*. În: Idem. *Scrieri istorice*. Vol. I, p.700 ș.a.

⁴³ A.D.Xenopol. *Istoria românilor din Dacia Traiană*. Ediția a IV-a. Vol. II. *De la întemeierea Țărilor Române până la moartea lui Petru Rareș 1546*. Text stabilit de Nicolae Stoicescu și Maria Simionescu, note, comentarii, prefață, indice și ilustrație de Nicolae Stoicescu. București:Editura Științifică, 1986, p. 30-33.

împotriva tătarilor, asigurându-i astfel, prin miracol, victoria asupra acestora regelui Ludovic I”, Anume această legendă, interpolată în cronică, ar fi reapărut „sub o altă formă la tradiția moldovenească despre descălecatul lui Dragoș⁴⁴, astfel că războiul lui Vladislav sau Laslău craiul unguresc n-ar fi altul „decât expediția făcută de oștile regelui Ludovic al Ungariei în contra tătarilor din Moldova, al cărui rezultat extraordinar a fost atribuit de legenda ungurească intervenției miraculoase a lui Ladislau cel Sfânt”, fiind parcă „învederat că tradiția noastră pune descălecatul lui Dragoș în legătură cu această expediție”⁴⁵. A. D. Xenopol, aprecia această inovație interpretativă a lui D. Onciul „ca ceva nepsihologic”, adică lipsit de logică, dat fiind că Ladislau al IV-lea fusese prin părțile Moldovei mult înaintea domniei lui Ludovic I, care, de altfel, nici nu a condus personal oastea sa în lupta cu tătarii și deci nici nu s-a aflat cumva prin Moldova⁴⁶. A. D. Xenopol a respins totodată și ipoteza formulată tot pe atunci de Ioan Ursu, împărtășită anterior de D. Onciul, cum că Laslău din tradiția moldovenească ar fi fost în realitate voievodul Transilvaniei Andrei (Lackfi)⁴⁷.

Se pare că identificarea lui Laslău cu Ladislau al IV-lea Cumanul nici n-ar fi trebuit căutată înafara cronicilor moldovenești. Căci, dacă s-ar fi cercetat cu atenție interpolarea lui Simion Dascălul la letopisețul lui Grigore Ureche, s-ar fi observat că *letopisețul unguresc*, la care făcea trimitere cărturarul moldovean, avea în vedere anume intervenția masivă a tătarilor în Ungaria din anul 1285, indicându-se că ea a început „pre Cășlegile Născutului”, adică în plină iarnă după Crăciun, iar regele Laslău, acoperit de glorie, sosea la scaunul său „în ziua de lăsatul secului”, adică în preajma Postului Mare al Paștelui⁴⁸, ceea ce corespunde perfect cu datarea invaziei din 25 ianuarie 1285 și 27 martie 1285⁴⁹. Și ca să nu mai revin la discuțiile sterile privind identificarea lui Laslău craiul din tradiția moldovenească cu oricare altă persoană, afară de Ladislau al IV-lea

---

⁴⁴ Dimitre Onciul. *Scrieri istorice*, vol. I, p. 700.

⁴⁵ Ibid., p. 701.

⁴⁶ A.D.Xenopol. *Op. cit.*, vol. II, p. 30-33.

⁴⁷ Ion Ursu. *Relațiile Moldovei cu Polonia până la moartea lui Ștefan cel Mare*. Piatra Neamț, 1898, p.10.

⁴⁸ Grigore Ureche. *Op. cit.*, p.62.

⁴⁹ Tudor Sălăgean. *Transilvania și invazia mongolă din 1285*. În: *Românii în Europa Medievală*. Brăila: Editura Istros, 2008, p.274-275 și n.10, p. 281.

Cumanul, constat că mai mulți istorici avizați prin cercetările lor mai mult sau mai puțin recente, au confirmat identificarea făcută de A. D. Xenopol⁵⁰. Ceva mai înainte, identificarea aceasta a fost îmbrățișată, cu argumentele de rigoare, și de mine⁵¹.

În folosirea celor două tradiții cronicărești – ungară și indigenă -, A. D. Xenopol a mers însă pe urmele lui D. Onciul, folosindu-le ca două surse deosebite fără oarecare tangențe între ele. În consecință, a urmat concluzia că „*Moldova a fost de două ori descălecată* (subl. aut.), o dată ca țară rămasă tot în vasalitatea ungarilor, de către *Dragoș* (subl. aut.), și a doua oară ca stat neatârnat, de către *Bogdan*” (subl. aut.)⁵². În viziunea reputatului istoric, Moldova ar fi existat „*ca Țară înainte de a fi înființată ca stat*” (subl. aut.)⁵³, lăsându-se influențat evident de scrierile lui Ioan de Târnave, care prezenta Moldova de până la acțiunile lui Bogdan ca *țară* supusă Coroanei maghiare, devenind „*regnum*” doar după instaurarea acestuia în calitate de voievod al ei⁵⁴.

Celor două descălecări ale Moldovei, A. D. Xenopol le asocia, spre deosebire de D. Onciul, și „două coborâri a românilor maramureșeni din muntele țării lor către câmpia moldovenească” care ar fi fost „amestecată de tradiție în unul și același eveniment”, adevărtoare în acest sens fiind considerată „*cronica ungurească care raportează descălecarea Moldovei*” (subl. aut.), adică cronică lui Ioan de Târnave⁵⁵. Ar urma, așadar, nu că „descălecatul” lui Dragoș din tradiția indigenă ar fi luat naștere sub efectul celor scrise de Ioan de Târnave, ci acesta ar fi consemnat un alt fenomen similar produs ulterior, avându-l ca protagonist pe Bogdan. Din dovezile

---

⁵⁰ Șerban Papacostea. *Românii în secolul al XIII-lea. Între cruciată și Imperiul mongol*. București: Editura Enciclopedică, 1995, p.162-1 63; Ovidiu Pecican. *Dragoș Vodă – originile ciclului legendar despre întemeierea Moldovei*. În: „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj”, XXXIII, 1994, p. 231-232; Idem. *Etapele consemnării legendei lui Dragoș și semnificațiile lor*. În: „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj”, XXX, 1990-1991, p.175-178; Idem. *Troia. Veneția. Roma. Studii de istoria civilizației europene*. Cluj-Napoca, 1998, p.116-152, passim; Tudor Sălăgean. *Op. cit.*, p.274-281.

⁵¹ Pavel Parasca. *Moldovlahica*. Chișinău: Cartdidac, 2009, p.43-45, 53-54.

⁵² Pe o altă pagină A. D. Xenopol scria în același sens ca la prima descălecare luase ființă Moldova „ca Țară supusă Coroanei ungurești”, iar la cea de a doua „Bogdan deslupi Moldova de la Coroana ungurească și o făcu de sine stătătoare, punând astfel începutul statului moldovenesc” (A.D.Xenopol. *Op. cit.*, p. 55)

⁵³ *Ibid.*, p.38.

⁵⁴ Ioannis Thwroczi *Chronica Hungarorum*, p. 317

⁵⁵ A.D.Xenopol. *Op. cit.*, p. 40-41.

invocate deja ceva mai înainte urmează, însă, că dacă am admite că în Moldova a avut loc întradevăr un „descălecat” maramureșean în sensul trecerii unui voievod român de acolo în Moldova, el s-ar referi doar la Bogdan. Și dacă voievodatul Moldovei, întemeiat de Dragoș, era deja existent de ceva timp până la Bogdan, atunci și „descălecatul” acestuia în sens de întemeiere a Moldovei își pierde valoarea, iar pretinsul „descălecat” maramureșan al lui Dragoș rămâne fără orice suport documentar.

Cu toate plusurile și minusurile studiilor celor doi reputați istorici români de la hotarul secolelor XIX-XX, meritul lor incontestabil a constat în încercarea de a scoate întemeierea Moldovei din domeniul fabulei și de a o ridica la nivelul unei probleme de cercetare științifică, oferind și un temel pentru intensificarea discuțiilor în istoriografia subiectului și noi căutări în vederea elucidării lui. O realizare greu de supraapreciat care i se datorează lui D. Onciul a fost subminarea încrederii față de anul 1359 ca dată a întemeierii voievodatului Moldovei de către Dragoș, indiferent de atitudinea față de circumstanțele și vremea când a apărut acest voievod în viziunea reputatului istoric. A. D. Xenopol, la rândul său, a demonstrat, cu mijloacele doveditoare posibile la vremea ceea, identitatea lui Laslău „craiu unguresc” din tradiția cronicărească indigenă cu Ladislau al IV-lea Cumanul, ceea ce i-a permis și o nouă amplasare cronologică a întemeierii voievodatului lui Dragoș în ultimul deceniu de domnie a acestui rege. Totodată, ambii istorici, acceptând variantele cronicărești – indigenă și ungară-, ca surse autonome, fără nici o intersectare în esența celor invocate de ele, au prezentat întemeierea Moldovei ca rezultând din două „descălecări” distanțate în timp una de alta și având respectiv și câte un propriu protagonist.

Ulterior, destinele istoriografice ale opiniilor celor doi istorici au fost diferite, ceea ce-și are o explicație mai degrabă în logica formală decât în cercetarea științifică. Căci, plasând „descălecatul” lui Dragoș în legătura și în consecința luptei oastei regale ungare cu tătarii din timpul regelui Lagislau al IV-lea Cumanul, A. D. Xenopol făcea imposibilă identificarea „descălecătorului” Dragoș printre purtătorii aceluiași nume din Maramureș, dat fiind că cele mai timpurii documente referitoare la districtul în cauză, cunoscute într-un număr infim și publicate în cunoscuta

culegere a lui Ioan Mihalyi⁵⁶, țin de primele decenii ale secolului al XIV-lea și nu menționează nici o persoană care s-ar fi numit Dragoș. Alta era perspectiva datării „descălecatului” lui Dragoș cu anul 1343 sau 1345, făcute de D. Onciul. Ca urmare, după cum a observat încă în 1945 Gheorghe I. Brătianu, în istoriografia românească dintre cele două războaie mondiale, cei mai mulți istorici par „a se fi oprit la concluziile *Originilor principatelor Române*” ale lui Dimitre Onciul, astfel că tradiția istorică a întemeierii Moldovei „nu a întâmpinat nici o obiecțiune esențială în istoriografia noastră critică din ultimele decenii”⁵⁷. Rămâne însă inexplicabil faptul că eruditul istoric a trecut pe lângă opiniile lui A. V. Boldur, pe care le-am invocat deja în chiar partea de început a prezentului studiu și care fusese făcute publice încă în anul 1937, și deci nu puteau fi pur și simplu trecute cu vederea. În consecință, autorul lor a trebuit să-și reitereze opțiunile într-o vastă recenzie la lucrarea lui Gh. I. Brătianu⁵⁸. Dat fiind însă că concluziile formulate de Al. Boldur au fost neglijate și de aproape toți cercetătorii care, direct sau tangențial, au abordat și problema întemeierii Moldovei, îmbrățișând, puțin modificând-o, concepția lui D. Onciul, cred că această atitudine față de viziunile istoricului român din Basarabia și-a avut alte motive decât gradul de credibilitate față de ele.

Unele dintre aceste motive, care ar justifica în parte și atitudinea de neacceptare a construcției propuse de A. V. Boldur, l-a oferit însuși istoricul basarabean. Căci, înlocuind „descălecatul” maramureșean al lui Dragoș din tradiția cronicărească din Moldova cu un imaginat și neversosimil descălecat similar din Galiția, atribuindu-i acestui fenomen conținutul unei reveniri în Moldova a populației românești, care, ceva mai înainte, s-ar fi retras dincolo de Nistru⁵⁹. Hotărâtor însă în a nu-i recunoaște opțiunile autorului primei sinteze privind istoria Basarabiei, mi se pare a fi faptul că el, demonstrând substituția de către cronicari moldoveni a întemeierii Moldovei de către Dragoș prin „descălecatul” lui Bogdan,

---

⁵⁶ I. Mihalyi de Apșa. *Diplome maramureșene din secolele XIV-XV*. Maramureș-Sziget, 1900.

⁵⁷ Gheorghe I. Brătianu. *Tradiția istorică despre întemeierea statelor românești*. Ediție îngrijită, studiu introductiv și note de Valeriu Râpeanu. Chișinău: Cartea moldovenească, 1991, p. 102.

⁵⁸ A. Boldur. *Întemeierea Moldovei. Cu prilejul lucrării d-lui Gheorghe I. Brătianu*. În: „Studii și cercetări istorice”, S.N., II (XIX), Iași, 1948, p. 174-193.

⁵⁹ A. Boldur. *Istoria Basarabiei*, p.138-145.

trecut într-adevăr în Moldova din Maramureș, așa cum scria Ioan de Târnave și confirma documentar diploma regală a lui Ludovic I din 2 februarie 1365, a denunțat teoria cronocărească a descălecatului maramureșan al Moldovei ca fiind lipsită de orice teme istoric. Altminteri vorbind, A. V. Boldur a încercat și în mare parte a reușit să facă aceea ce n-au făcut nici A. D. Xenopol, nici D. Onciul și nici chiar Gh. I. Brătianu, care cel mai mult s-a aplecat asupra tradiției istorice despre întemeierea celor două state românești extracarpatice, dar care nu și-a pus scopul și nici n-a încercat să observe punctele de tangență și elementele deosebitoare din tradiția cronicărească indigenă și scrierea lui Ioan de Târnave.

Făcând abstracție de neverosimilul și imaginatul „descălecat” al Moldovei din Galiția, este în afara oricărui dubii că punctul de vedere a lui Al. Boldur privind influența evidentă a cronicilor ungare în prezentările fenomenului întemeierii Moldovei asupra cronicilor moldovenești, iar a acestora asupra istoricilor care s-au preocupat de această problemă, se prezintă ca o inovație în cercetarea începuturilor statale ale Moldovei, și nu doar prin faptul că acest istoric respinge categoric „caracteristica descălecatului, dată de A. Xenopol”⁶⁰, lăsând totodată fără atenție afirmațiile lui D. Onciul. El deschidea noi oportunități atât pentru cercetările în esența tradiției medievale a întemeierii țării cât și în reconstituirea procesului istoric propriu-zis al genezei și afirmării statului românesc medieval de la est de Carpați.

Este adevărat că, respingând justificat „descălecatul” Moldovei, așa cum îl prezenta Al. Xenopol, istoricul basarabean nega de fapt și opera de întemeiere a Moldovei de către Dragoș, plătind tribut scrierii lui Ioan de Târnave și atribuindu-i întemeierea țării lui Bogdan I, admitând doar o perioadă anterioară „de pregătire”, corespunzătoare vremii „principelui Dragoș - Vodă supus regelui unguresc”⁶¹. Astfel autorul, în ciuda observațiilor sale inovatoare, într-un final nu a reușit să pășească peste schemele care se conturase deja în istoriografie și erau bazate pe folosirea celor două tradiții cronicărești - moldovenească și ungară -, ca surse care s-ar referi la două fenomene fără legătură între ele: într-un caz „descălecatul” Moldovei prin Dragoș ca aflător în dependență de Coroana regală

---

⁶⁰ Ibid., p.138.

⁶¹ Ibid., p.137.

maghiară, iar în celălalt întemeierea Moldovei ca stat independent, desprins de sub supremația ungară, în frunte cu Bogdan I.

Revenind la Gh. I. Brătianu, dispus evident să contribuie la reabilitarea tradiției cronicărești ca izvor indispensabil la cercetarea problemei întemeierii statale, rețin argumentul invocat în favoarea întăririi credibilității față de scrierile cronicărești, cum că acestea ar fi fost alcătuite „nu mult mai târziu decât un secol de la întâmplările care le relatează”, fără însă a face vre-o observație privind vremea scrierii cronicii lui Ioan de Târnave și vremea transpunerii pe hârtie a legendarului „descălecat” al lui Dragoș, prima fiind încheiată la mai bine de un secol înaintea celei de-a doua, mai reușind, către acea vreme, să fie și „tirajată” prin intercalarea ei în componența altor câteva cronică ungare, pe care le-am menționat deja în partea de început al prezentului studiu. Ar fi fost natural, așadar, să se vadă în cronică ungară o sursă a tradiției cronicărești indigene, și nu o confirmare a știrii „descălecatului, păstrată în izvoarele noastre în forma ei legendară”, chiar dacă la „cronicile perioadei angevine din Ungaria” s-ar asocia și „diplomele regelui Ludovic I din 1349 și 1365”⁶². Căci ele toate se referă fără nici o abatere la Bogdan, fapta căruia, însă, este totalmente ignorată de cronicarii moldoveni. Având ca obiectiv abilitarea tradiției ca izvor istoric, Gh. I. Brătianu a apelat doar la acele argumente, care să-i confirme intenția, fără a aborda problema surselor din care s-au inspirat cronicarii moldoveni, astfel că s-a văzut îndreptățit să facă concluzia cum că ar fi „destul de limpede că în ce privește Moldova, tradiția descălecatului, confirmată de altfel de mărturii contemporane neîndoielnice, constituie un temei indiscutabil în înființarea statului”⁶³. Se aveau, desigur, în vedere informațiile referitoare la Bogdan, care nicidecum nu pot fi folosite pentru a confirma „descălecatul” lui Dragoș, căci anume acesta este pus de cronicarii moldoveni drept piatră de temelie a înființării voievodatului Moldovei. Să treci pe lângă evidentul transfer al faptelor, care s-au petrecut în legătură cu Bogdan, exercitat de cronicarii moldoveni, către Dragoș, înseamnă de fapt să anulezi tradiția înrădăcinată în memoria istorică moldovenească despre acesta din urmă ca voievod întemeietor al Moldovei și să accepți drept unică veridică tradiția

---

⁶² Gheorghe I. Brătianu. *Op. cit.*, p. 102-103.

⁶³ *Ibid.*, p. 104-105.

cronicărească străină, întemeiată, nu fără un suport politico-ideologic, de Ioan de Târnave.

Unica înrâurire ungară „asupra” descălecatului românilor „ungurini” din Maramureș în Moldova, Gh. I. Brătianu, cu referire la investigația lui Romulus Vuia⁶⁴, vedea doar în legendele maghiare „în legătură cu cucerirea Panoniei și Ardealului”, considerând pe bună dreptate că această înrâurire, este „o latură a problemei ce s-ar cuveni să fie adâncită și lămurită mai bine, mai ales pentru că dă întemeierii Moldovei aspectul unui fenomen de imigrare românească, într-un ținut pustiu ce nu răspunde decât într-o măsură restrânsă realității”⁶⁵. Și era oare greu de observat că această stare a Moldovei de până la întemeiere cronicarii moldoveni o plasau în timp înaintea întemeierii voievodatului Moldovei prin Dragoș, întocmai cum o făcea Ioan de Târnave pentru vremea anterioară evenimentelor întâmplate în legătură cu Bogdan? În fine, totuși, așa cum ar rezulta din concepția lui Gh. I. Brătianu, în Moldova s-ar fi produs un singur „descălecat” maramureșean – cel în frunte cu Bogdan, adică cel descris de Ioan de Târnave.

Într-adevăr cronicarul ungar în cauză, după câte am observat și la începutul studiului, prezenta trecerea lui Bogdan din Maramureș în Moldova și ca fiind însoțit de o masivă deplasare dincoace de Carpați mai că nu a tuturor românilor din Maramureș („Bogdan... adunând pe românii aceluia district...”) și repopulând Moldova care „de mult timp [era] părăsită de locuitori”⁶⁶. Falsitatea acestei afirmații este demonstrată de faptul că ulterior documentele maramureșene nu mărturisesc despre existența unor așezări sătești care ar fi fost părăsite de locuitorii lor. Afirmațiile cronicarului ungar sunt denunțate și documentar de cunoscuta deja diplomă a lui Ludovic I din 2 februarie 1365 care consemnează negru pe alb, că în realitate în Moldova a trecut doar Bogdan și fii săi, fără a le preciza numărul și numele⁶⁷. Ar urma că „descălecatul” Moldovei ca teorie cronicărească i se datorează lui Ioan de Târnave și că fenomenul impunătoarei

---

⁶⁴ Romul Vuia. *Legenda lui Dragoș*. În: „Anuarul Institutului de Istorie Națională Cluj”, I, 1921-1922, p.309.

⁶⁵ Gheorghe I. Brătianu. *Op. cit.*, p. 106-107.

⁶⁶ Ioannis de Thwroc *Chronica Hungarorum*, p.317

⁶⁷ *Documenta Romaniae Historica. D. Relații între Țările Române*. Vol. I. București: Editura Academiei, 1977, p.68.

anverguri cu masive implicări demografice românești din Maramureș nu a existat decât în mintea acestui cronicar ungar cu un evident subtext politic și tendențios. În acest caz, îmi anunț atașamentul la exercițiul propus de Gh. I. Brătianu, și anume: „Să presupunem că s-ar fi pierdut diplomele regelui Ludovic de Anjou și că n-am avea decât într-o transcriere deformată și târzie însemnările lui Ioan de Küküllö și a *Cronicii Dubnicense* – nu am fi oare deplin îndreptați să contestăm descălecatul în istoria Moldovei, după cum a fost contestată tradiția lui în Țara Românească?”⁶⁸ Numai că eruditul istoric propune acest exercițiu pentru a lăsa teren să se admită posibilitatea fenomenului „descălecării” la fel și în cazul celuilalt stat românesc, de la sud de Carpați. În condițiile când „descălecatul” Moldovei se argumentează doar prin scrierea tendențioasă a lui Ioan de Târnave, de la care fenomenul a fost preluat de cronicarii moldoveni, cred că și în cazul Moldovei această creațiune artificială este lipsită de temei, în aceeași măsură, în care nu corespunde realității nici tradiția cronicărească despre „descălecatul” Țării Românești. Căci, dacă cumva ar fi lipsit într-adevăr nu doar diplomele menționate ale regelui Ludovic I al Ungariei ci și scrierea cronicarului Ioan de Târnave, n-ar fi apărut nici tradiția cronicărească indigenă despre „descălecatul” maramureșean al lui Dragoș, care, dacă facem abstracție de influența cronicilor ungare asupra tradiției cronicărești din Moldova, nu beneficiază de absolut nici o mărturie doveditoare. În picioare rămâne doar faptul perpetuat în tradiția folclorică moldovenească despre Dragoș ca întemeietor al Țării Moldovei.

Prin prisma celor de mai sus, mi se pare inacceptabilă atitudinea lui Gh. I. Brătianu față de Dragoș, prezentând Moldova de până la Bogdan ca fiind parcă „organizată între timp de Dragoș și de Sas *ca marcă de graniță a regatului Ungariei* (subl. aut.)”⁶⁹. La urma urmei, o asemenea afirmație, lansată în circuitul istoriografic și de alți istorici români cu renume (N. Iorga, Const. C. Giurescu) și-ar fi avut dreptul la existență și difuzare în cercurile științifice, dacă măcar cineva dintre cercetători ar fi invocat în favoarea ei barem un argument doveditor. Aderarea lui Gh. I. Brătianu la această aserțiune pare cu atât mai stranie atunci când, în capitolul

---

⁶⁸ Gheorghe I. Brătianu. *Op. cit.*, p. 106-107.

⁶⁹ *Ibid.*, p. 111.

consacrat Moldovei înainte de problematicul „descălecat”, el indică două „argumente puternice” în favoarea „existenței unui stat moldovenesc” sau a unui principat înainte de „descălecatul” maramureșean, în partea de miază noapte a Moldovei, la hotarul cu Galiția, identificându-l însă doar cu ceea ce se va numi mai târziu Țara Sipenitului și „poate vechiul ținut românesc al Bucovinei”, ceea ce oferea un nou reazem „despre care cercetările viitoare vor avea să țină seamă”⁷⁰. Cu toate acestea, solidarizându-se cu opinia lui D. Onciul și a altor nume de rezonanță din istoriografia românească interbelică, care au îmbrățișat-o, Gh. I. Brătianu admitea ca fiind posibilă o „întâia expediție ardeleană la răsărit de Carpați împotriva tătarilor” în 1343, „din care a rezultat și descălecatul lui Dragoș”⁷¹. Adică totuși două descălecări cu efecte diferite fiecare. Solidarizarea cu această problematică interpretare nu i-a permis lui Gh. I. Brătianu să-și fructifice pe deplin observarea proprie a atâtor „argumente noi în favoarea existenței unui principat sau voievodat deosebit și mai vechi în partea de miază noapte a Moldovei, cuprinzând poate ce se va fi numit în urmă Țara Sipenitului și ținutul Bucovinei”, văzând în toate „un argument în favoarea tezei că acest voievodat e mai vechi decât descălecatul din Maramureș”, dar că el ar fi fost „integrat mai târziu în hotarele principatului unificat al Moldovei”⁷², de parcă distanța dintre basinul râului Moldova, și ținutul Bucovinei nu ar fi atât de insignifiantă, încât să nu fie luată în seamă. Este semnificativ și faptul, că eruditul istoric român vedea rădăcinile istorice ale principatului/voievodatului din partea de nord încă până la jumătatea secolului al XIII-lea⁷³, adică mult înaintea chiar a domniei în Ungaria a regelui Ladislau al IV-lea Cumanul, numele căruia este indicat în tradiția cronicărească din Moldova în legătură cu întemeierea voievodatului lui Dragoș.

Altfel vorbind, dacă Gh. I. Brătianu n-ar fi trecut pe lângă reconstrucția propusă de A. D. Xenopol și nu s-ar fi lăsat câștigat, fie și doar parțial, de concepția lui D. Onciul, el ar fi putut lesne să identifice principatul/voievodatul din partea de nord a Moldovei, de care atârna

---

⁷⁰ Ibid., p.116-119, 122-123, 241.

⁷¹ Ibid., p.121.

⁷² Ibid., p.149.

⁷³ Ibid., p. 150-152.

indiscutabil și modestul bazin al râului Moldova, cu ceea ce tradiția îi atribuia ca creațiune lui Dragoș.

În concluzie, teoria întemeiată în baza cronicii lui Ioan de Târnave despre „descălecatul” Moldovei prin acțiunea lui Bogdan, nu-și are suportul documentar necesar. În baza acestei constatări, tot mai tranșant s-ar impune concluzia despre lipsa de temei a „descălecatului” maramureșean al Moldovei, astfel că teoria, conturată încă în scrierea lui Nicolae Costin și ridicată la nivel de „adevăr” științific ncontestabil de D. Onciul și A. D. Xenopol despre două asemenea „descălecări”/întemeieri succesive, deosebite doar prin numele protagoniștilor lor și prin conținutul lor socio-politic, se prezintă a fi artificială și nu manifestă decât calitatea de obiect al studiilor istoriografice la problema întemeierii Țării Moldovei.

Din păcate, însă, sau spre marele regret, problema influenței cronicilor ungurești asupra celor moldovenești cu ocazia elaborării în acestea din urmă a tradiției despre întemeierea Moldovei ca stat, a fost neglijată și de cei mai mulți cercetători ai problemei din perioada care s-a scurs după publicarea, în 1945, a lucrării lui Gh. I. Brătianu, pe care am examinat-o mai sus. Doar Al. Boldur a încercat să lanseze în circuit opiniile sale originale asupra intersecțiilor cronicărești moldo-ungare, expuse destul de clar încă în 1937 și repetate în 1946, mai întreprinzând o încercare în același sens în 1963⁷⁴, fără însă a reuși să spargă cercul istoriografic vicios format în urma difuzării aserțiunilor lui D. Onciul.

Ideile lui Al. Boldur, cu rezerve de rigoare față de fantasticul „descălecat” al Moldovei produs parcă din Galiția, au fost împărtășite și de mine, concomitent cu solidarizarea mea cu identificarea făcută de Al. Xenopol a lui Laslău din cronicile moldovenești cu Ladislau al IV-lea Cumanul și punerea în legătură a faptelor datorate lui Dragoș, ca prim voievod al Moldovei, cu luptele dintre unguri și tătari din domnia acestui rege⁷⁵. Îmbinarea acestor puncte de vedere mi se pare atât de logică, naturală și credibilă, încât nu am renunțat la ea nici în studiile mai recente consacrate primului voievod și întemeietor a ceea ce s-a numit *ab initio*

---

⁷⁴ A.V.Boldur. *Cronica slavo-moldovenească*, p. 1099-1121.

⁷⁵ П.Ф.Параска. *Внеинеполитические условия образования Молдавского феодального государства*. Chișinău: Știința, 1981, p.

Țara Moldovei, și a transcrescut în statul medieval românesc, atingând treptat hotarele sale istorice până la Nistru și țărmul Mării Negre⁷⁶.

Neglijarea noilor abordări a condițiilor istorice, a timpului întemeierii voievodatului Moldovei și a adevăratului întemeietor al acestuia s-ar explica prin două motive principale: fie că cercetătorii implicați în studiul problemei nu le consideră ca fiind demne de atenție și atunci ar trebui să facă și o prezentare istoriografică, respingând în baza argumentului ceea ce pare inacceptabil, fie că nu dispun de argumentele doveditoare necesare pentru a respinge opiniile cu care nu sunt de acord. Cred că nu greșesc, înclinând spre acest ultim motiv.

Că cercetarea problemei formării celui de-al doilea stat românesc extracarpatic a intrat în impas este demonstrat de faptul că în interpretarea ei s-au format anumite scheme, ca să nu spun șabloane, sau mai bine zis un cerc vicios, energia investigatorilor consumându-se în discuții sterile, care nu aduc nimic nou în cunoașterea problemei. Chiar și repetatele încercări de identificare a lui Dragoș „descălecătorul” printre purtători aceluiași nume menționați în documentele maramureșene de până la plecarea lui Bogdan din Maramureș, au intrat în impas, constatându-se, pe bună dreptate, că nici unul dintre aceștia (Dragoș din Bedeu, documentat în Maramureș în 1336, Dragoș fiul lui Giula din Giulești care a condus intervenția în Moldova în 1359, fiind răsplătit pentru aceasta pe 20 martie 1360) nu are șansă să fie identificat cu Dragoș, întemeietorul voievodatului Moldovei⁷⁷, deși autorul acestei constatări nu a renunțat la teoria „descălecatului” maramureșean, numai că al unui Dragoș neatestat de izvoarele documentare, ca argument fiind invocat faptul că legenda despre „descălecarea” lui în Moldova se referă „cert la un personaj istoric real”⁷⁸. Că Dragoș întemeietorul Moldovei a fost un personaj istoric real nu încapă nici o îndoială. Doar „descălecatul” lui din Maramureș este problematic, dacă ținem cont de faptul că cronicarii moldoveni i-au atribuit lui „descălecatul” lui Bogdan, în varianta exagerată și tendențioasă a lui Ioan de Târnave.

---

⁷⁶ Pavel Parasca. *Moldovlahica*, p.34-48, 56-68.

⁷⁷ Constantin Rezachevici. *Cronologia critică a domnilor din Țara Românească și Moldova, a.1324-1881*. Vol. I. *Secolele XIV-XVI*. București: Editura Enciclopedică, 2001, p.412

⁷⁸ Ibid.

Imposibilitatea identificării legendarului „descălecător” printre Dragoșii maramureșeni, care în realitate ar fi trebuit să ofere motiv pentru a respinge teoria respectivă și a încetă căutările primului voievod al Moldovei printre Dragoșii din voievodatul Maramureșului, i-a făcut pe unii cercetători din zilele noastre să-l nege pe Dragoș din cronicile moldovenești ca personalitate istorică, argumentându-și poziția anume prin faptul că el nu este documentat printre voievozii români maramureșeni⁷⁹, deși nici cronicile moldovenești nu-l indică în această ipostază de voievod, arătând că el a fost ales ca voievod în Moldova. Și dacă se admite posibilitatea „unei confuzii care ține deja de câteva secole și de care știința istorică nicidecum nu se poate debarasa”, apoi ea nu ține de nume, ci de postura lui Dragoș de „descălecător” din Maramureș, preluată de cronicarii moldoveni de la Ioan de Târnave sau din altă scriere ungurească similară, dezlipind-o de numele lui Bogdan și legând-o de numele lui Dragoș, astfel că nu văd nici un considerent cât de cât valabil pentru ca numele *Drăgoșeștii*, adică Dragoș și urmașul său Sas, posibil și alți voievozi din aceeași familie care însă nu s-au învrednicit de memoria istorică colectivă, să fie luat între ghilimele și utilizat „strict condiționat”⁸⁰.

De imaginația autorilor ține și termenul *marcă*, (de *graniță*, *militară*, *orientală*) a Regatului Ungariei, atribuit voievodatului întemeiat, așa cum prezintă tradiția indigenă, de Dragoș. De același domeniu ține respectiv și afirmația cum că această creațiune, numită Moldova, s-ar fi datorat regelui Ungariei Ludovic I⁸¹. Căci despre o atare ispravă a regelui ungar în cauză nu există absolut nici o informație istorică, fără a mai invoca și faptul cunoscut de toți cercetătorii că Ludovic I nici nu s-a aflat cândva, nici chiar incidental, dincoace de Carpații, cu excepția celor *Păduroși* sau *Nordici*, peste care, în 1352, s-a îndreptat cu oastea sa pentru a participa la înfruntarea cu tătarii de la Belz și pe unde s-a retras precipitat

---

⁷⁹ Ovidiu Pecican. *Arpadieni, angevini, români. Studii de medievistică central-europeană*. Cluj-Napoca, 2001, p. 113.

⁸⁰ Ion Eremia. *Statutul juridic internațional al Țării Moldovei*, p.30.

⁸¹ *Ibid.*, p.38, n. 264; Constantin c. Giurescu. *Târguri sau orașe și cetăți moldovene. Din veacul al X-lea până la mijlocul secolului al XVI-lea*. Ediția a II-a. București, 1967, p.63-64; Idem. *Transilvania în istoria poporului roman*. București, 1967, p.83-84; Șerban Papacostea. *Geneza statelor românești: schiță istoriografică și istorică*. În: Idem. *Geneza statului în Evul Mediu românesc*. Cluj-Napoca: Editura Dacia, 1988, p.28-29; Ștefan Ștefănescu. „Întemeierea” *Moldovei în istoriografia românească*. În: „Studii.Revista de Istorie”, 1959, nr.6, p.50.

după nereușitele lui de acolo. Evenimentul însă nu a avut nici o tangență cu teritoriul unde se constituise și exista deja Țara Moldovei, în limite teritoriale încă destul de modeste. Nu poate trezi decât nedumerire nici interpretarea originii numelui oficial de *Moldova* ca datorându-se cancelariei regelui Ungariei⁸² doar prin faptul că el este invocat pentru prima oară în cele două diplome ale regelui Ludovic I, din 20 martie 1360 și 2 februarie 1365, despre care am vorbit deja mai sus, precum și în cronica lui Ioan de Târnave. Căci în realitate, izvoarele în cauză doar constată existența, la vremea respectivă, a țării care purta numele de Moldova, fără a-i indica originea, în timp ce cronicarul unghuresc, atât de des menționat în prezentul studiu, lasă să se înțeleagă destul de clar că Țara Moldovei, pretinsă a fi o stăpânire a Coroanei maghiare, exista de mai multă vreme, numai că fusese părăsită de locuitori din pricina „vecinătății tătarilor”, adică existența ei era mai veche decât apariția în vecinătate a tătarilor. Astfel, pentru a prezenta creația statului, care a purtat numele de *Țara Moldovei* pe durata a mai bine de cinci secole, ca rezultând din desprinderea din sistemul statal al Coroanei maghiare⁸³, ar fi necesară mai întâi de toate o demonstrație, în baza de argumente documentate că, până la acțiunea lui Bogdan, ea într-adevăr a făcut parte din acest sistem statal. Deocamdată, însă, nici nu s-a încercat măcar o investigație pertinentă a motivelor pretențiilor de stăpânire ale regalității maghiare asupra Moldovei date în vileag doar în cele două diplome ale lui Ludovic I și, ceva mai târziu, în scrierea lui Ioan de Târnave. Fără o atare investigație, istoriografia problemei formării statului moldovenesc medieval risca să elimine din circuitul științific tradiția cronicărească indigenă și să fie pe deplin înlocuită cu tradiția unghurească al cărei temei a fost pus de cronica lui Ioan de Târnave, ceea ce se și întâmplă deja, cum se observă în cazurile menționate în acest alineat.

Ar mai putea fi menționate și alte momente, de o audiență mai mare sau mai redusă, din istoriografia națională a problemei formării Țării Moldovei, care manifestă direct influențe concep-tuale ale istoriografiei

---

⁸² Ion Eremia. *Op.cit.*, p.7, 28-30; Victor Spinei. *Terminologia politică a spațiului est-carpatic în perioada constituirii statului feudal de sine stătător*. În: Idem. *Universa Valahica. Românii în contextual politic internațional de la începutul mileniului al II-lea*. Chișinău: Cartdidact, 2006, p. 304-308; Idem. *Moldova în secolele XI-XIV*, p.308-311.

⁸³ Ovidiu Pecican. *Arpadieni, angevini...*, p.87.

ungurești asupra modului de gândire a unor istorici români. Ele însă, necesită o abordare complexă imposibilă într-un studiu tematic îngust, cum este cel de față. Încheindu-l, nu pot să nu formulez o sugestie: izvoarele documentare și cronicărești de sorginte ungară din vremea respectivă trebuie folosite nu doar ca surse de informare concret-istorică, ci și ca factori de influență asupra tradiției cronicărești indigene pe care, așa cum a demonstrat încă mai bine de o jumătate de veac în urmă Alexandru Boldur, au influențat-o într-atât, încât i-au imprimat mai degrabă un caracter ungarofil. Cea mai gravă consecință a acestei influențe, amplificată și de extrema sărăcie a izvoarelor istorice, și-a găsit expresia în nereușita celor mai mulți cercetători de a reconstitui o imagine cât de cât clară și convingătoare în contextul căreia și-a afirmat existența cel de-al doilea stat românesc extracarpatic – Țara Moldovei.

În consecință, mă văd ademenit să mă solidarizez cu o observație a reputatului istoric român, Șerban Papacostea, că „istoricului care se avântă în încercarea de a desface firele încâlcite ale tradiției medievale, nu-i stă la îndemână decât o singură soluție, anume confruntarea acesteia cu realitatea istorică, reconstituită cât mai fidel cu putință pe temeiul documentației sigure. Din suprapunerea celor două planuri, cel al tradiției și cel al datelor istorice certe, se va desprinde măcar parțial, raportul dintre realitate și ficțiune în tradiția medievală, chiar dacă succesiunile cronologice vor rămâne în anumită măsură confundate în ceața confuziei de planuri caracteristice formulei arhaice de tratare a faptului istoric”⁸⁴.

Cercetătorul pertinent și-ar avea sarcina evidentă de a depăși situațiile de confuzie, fără a crea, însă, altele noi, forțând izvoarele istorice să mărturisească cele dorite și nu cele posibile. Și, pentru a încheia definitiv prezentul studiu, formulez câteva concluzii de generalizare, fără a le considera, însă, indiscutabile, și anume:

- nu încape îndoială că tradiție cronicărească medievală din Moldova privind apariția ei ca stat în spațiul românesc extracarpatic, a avut două surse principale de informare: o tradiție folclorică despre întemeierea Țării Moldovei de către voievodul Dragoș, la vremea când în Ungaria domnea regele Ladislau al IV-lea Cumanul, de o parte, și tradiția „descălecatului” maramureșean al Moldovei în frunte cu voievodul românilor

---

⁸⁴ Șerban Papacostea. *Geneza statului în Evul Mediu românesc*, p. 24-25.

maramureșeni, Bogdan, din scrierea cronicarului Ioan de Târnave, în postura lui de notar și cronicar oficial al regelui Ludovic I de Anjou;

- în procesul elaborării tradiției cronicărești, pomenindu-se în fața a două întemeieri de țară de către două personaje diferite (Dragoș din tradiția folclorică și Bogdan din cronica ungurească), autorii primelor scrieri cronicărești indigene i-au acordat preferință întemeierii Moldovei din varianta folclorică, depășind contradicția cauzată de cronicile ungurești printr-un transfer mecanic al „descălecatului” Moldovei prin Bogdan către Dragoș, lipsindu-l pe cel dintâi de toată informația referitoare la fapta lui din scrierile lui Ioan de Târnave.

- ținând cont de tendențiozitatea scrierii lui Ioan de Târnave și prezentarea exagerată în opera acestuia a unei masive „descălecări” în Moldova, împreună cu Bogdan, a românilor maramureșeni, precum și de faptul transferului mecanic a „descălecatului” lui Bogdan către Dragoș – întemeietorul adevărat al voievodatului Moldovei -, urmează ca cercetarea istorică a problemei formării celui de-al doilea stat românesc extracarpatic să abandoneze teoria „descălecatului” Moldovei cu referirea nu doar la Dragoș, ca prim voievod al Moldovei, ci și la Bogdan, care a trecut din Maramureș în Moldova doar în compania fiilor săi cu nume necunoscute și nu a întemeiat voievodatul Moldovei, care exista deja mai bine de o jumătate de secol, ci a fructificat mișcarea românilor moldoveni pentru îndepărtarea supremației, pretinse sau reale, a regalității ungare.

În ceea ce privește motivele pretențiilor regilor Ungariei de stăpânire asupra Moldovei, ele necesită un studiu aparte în vederea stabilirii temeiului istoric al lor și condițiilor concret- istorice în care ele și-ar găsi justificarea. Lor le-am și consacrat următorul studiu din acest volum, cu convingerea că el se încadrează organic în eforturile de reconstituire mai adecvată a vremii și condițiilor istorice ale formării voievodatului Moldovei ca nucleu primar al statului medieval moldovenesc, căruia i-a revenit rolul istoric de căpetenie în extinderea hotarelor sale statale până la hotarul cu Polonia la nord, până la Nistru spre est și până la hotarul cu Țara Românească, Dunărea de Jos și litoralului pontic spre sud.

Studiul de mai sus nu poate să conducă la o altă concluzie decât că tradiția medievală a „descălecatului” Moldovei s-a datorat primilor cronicari moldoveni care au îmbinat tradiția folclorică despre întemeierea

Țării Moldovei de către voievodul Dragoș cu pretinsul „descălecat” al ei de către Bogdan, fostul voievod al românilor din Maramureș, din scrierea cronicarului ungar Ioan de Târnave, astfel că ea nu poate fi acreditată, fiind lipsită de orice temei documentar. Drept creațiune artificială se prezintă a fi și conceptul a două „descălecaturi”, primul (pus în seama lui Dragoș) fiind dedus în baza scrierilor cronicărești indigene, iar cel de-al doilea (pus în seama lui Bogdan) datorându-i-se scrierilor cronicărești din Ungaria. Folosirea unor scrieri și altora ca referindu-se la două „descălecaturi” diferite își pierde orice valabilitate prin demonstrarea faptului, la părerea mea indiscutabil, că în cronicistica moldovenească lui Dragoș i s-a atribuit ceea ce Ioan de Târnave scria despre Bogdan.

Cine a fost „Laslău craiul unguresc” din tradiția medievală a întemeierii Moldovei?*

Cu excepția a doar *Cronicii moldo-polone*, care invocă anul 1352, celelalte cronici moldovenești din secolele XV-XVI pun începutul Țării Moldovei prin domnia primului voievod al ei, Dragoș, la anul 6867 (era bizantină) sau 1359 (era după nașterea lui Christ)¹. În ciuda acestui fapt, însă, *Cronica moldo-rusă* reproduce o amplă narațiune despre „descălecatul” Moldovei care s-ar fi produs în vremea, când în Regatul Ungariei a domnit un rege pe nume Vladislav, fără a-i indica anii de domnie. La anul 1359, însă, în Ungaria, domnea regele Ludovic I (1342-1382). Urmează că autorul sau autorii necunoscuți ai *Cronicii moldo-ruse* au comis o eroare, fie datând fenomenul cu anul 1359, fie invocând numele regelui Vladislav.

Asupra anului 1359 vom reveni cu altă ocazie, remarcând doar că el, ca dată a începutului domni-ei lui Dragoș, adică ca punct de pornire a istoriei Țării Moldovei, este contestat de mai mulți istorici. Deocamdată ne vom referi la două opinii, mai degrabă de ordin metodologic, formulate de așa savanți cu renume ca P. P. Panaitescu și Mircea Eliade. Pornind de la realitatea bine cunoscută, care nu mai are nevoie de dovezi suplimentare, că primii cronicari, care s-au referit la începuturile statale ale Moldovei, au folosit ca izvor tradiția folclorică, populară, primul concluziona că esența tradiției este „de a păstra nume reprezentative, fapte eroice sau care au produs spaimă, uneori însă să le confunde între ele; dar ceea ce nu poate reține amintirea oamenilor sunt *datele* (subl. aut), care se înseamnă în cărți sau anale contemporane, nu se imprimă însă în amintirea populară sau individuală”². Astfel, reale în cazul tradiției despre întemeierea Moldovei rămân a fi doar cele două personaje: Dragoș, primul voievod întemeietor de țară, și Vladislav, regele Ungariei, în vremea domniei căruia s-a produs această întemeiere. În consonanță cu

---

*Publicat în „History & Politics/Revistă de Istorie și Politică”, ULIM, 2011, nr. 1, p.7-21.

¹ *Cronicile slavo-române din sec. XV-XVI publicate de Ion Bbogdan*. Ediție revăzută și completată de P.P.Panaitescu. București: Editura Academiei, 1959, p.14,48, 60, 158, 191.

² P.P.Panaitescu. *Din istoria luptei pentru independența Moldovei în veacul al XIV-lea. Primele lupte pentru independență ale Țărilor Române*. În: „Studii.Revista de Istorie”, 1956, nr.4, p. 101.

concluzia lui P.P. Panaitescu este și observația lui Mircea Eliade că „conștiința populară nu se preocupă de cronologie nici de exactitatea evenimentelor și de autenticitatea personajelor istorice”³.

Nu ne rămâne, astfel, decât să-l identificăm pe regele Vladislav printre alți regi ai Ungariei cu același nume și, pe această cale, să stabilim și vremea când în realitate a luat ființă voievodatul lui Dragoș ca primă piatră de temelie a Țării Moldovei. Călăuzitor în acest sens ni se pare fundalul istoric reprodus în *Cronica moldo-rusă* pe care este proiectată întemeierea voievodatului prin acțiunea lui Dragoș Vodă. Să dăm curs, deci, narațiunii despre vremea și circumstanțele istorice în care s-a produs fenomenul. Lăsăm la o parte înrudirea invocată de cronici a regelui Vladislav cu Sava, arhiepiscopul sârbilor, care l-ar fi botezat chiar după ritul ortodox. Reținem doar că numitul rege ar fi păstrat „credința lui Hristor în taină, în inimă, iar după limbă și orânduială crăiască” ar fi fost latin, adică catolic. „Și în anii domniei lui Vladislav s-a ridicat război de către tătari împotriva ungarilor, de la cneazul Neimet din locurile sale în care rătăceau, de la râul Prut și de la râul Moldova și au trecut peste munții înalți și de-a curmezișul țării Ardealului unguresc și au ajuns la râul Mureș și au stat acolo”⁴. Lupta decisivă, la care, de partea regelui, ar fi participat, acoperindu-se de glorie, și *romanii vechi*, adică *românii ortodocși* de la care și-au tras obârșia lor și moldovenii, s-ar fi dat „la râul Tisa” și s-ar fi încununat cu înfrângerea dezastruoasă a tătarilor. Ca mulțumire pentru ajutorul acordat și vitejia manifestată, regele le-ar fi oferit lor pământ în Maramureș „între râurile Mureș și Tisa, locul numit Criș”, unde s-au și așezat cu traiul.

„Și între ei era un bărbat înțelept și viteaz anume Dragoș”, care cu drujina sa a pornit la vânătoare, dând de urmele unui bour pe care l-au gonit până peste munți și ajungând „la locuri de șes și frumoase”, unde au doborât bourul. Îndrăgind locurile noi în care s-au pomenit și care erau parcă pustii (nelocuite) „la marginea ținuturilor în care rătăceau tătarii”, Dragoș și însoțitorii lui au decis să treacă înapoi cu traiul, ceea ce au și făcut, obținând pentru aceasta și încuviințarea regelui Vladislav, apoi trecându-și înapoi la fel familiile lor. „Și au ales din drujina lor pe

---

³ Mircea Eliade. *Aspects du mythe*. Paris, 1963, p.209-210.

⁴ *Cronicile slavo-române*, p.158.

un bărbat înțelept, anume Dragoș, și l-au ridicat domn și voievod al lor. Și de atunci s-a început, cu voia lui Dumnezeu, Țara Moldovei”, fiind întemeiate primele orașe și așezări pe valea râului Moldova și imprimând capul de bour pe „pecetea voievodală”⁵.

Deși, în ansamblu ei, narațiunea în cauză lasă într-adevăr impresia unei „legende încurcate și naive”, cum considera P. P. Panaitescu în „Introducere” la una din edițiile cronicii lui Grigore Ureche⁶, totuși ea conține informații și fapte istorice verificabile, ceea ce-i imprimă calitatea de izvor istoric indispensabil la cercetarea problemei începuturilor statale ale Moldovei, în pofida faptului că numele regelui Vladislav nu s-a bucurat de atenția altor cronicari români, cu doar unele mici excepții pentru scrierile cronicărești din secolul al XVII-lea. În istoriografia recentă⁷ s-a atras deja atenția că Simion Dascălul, într-o interpolare a sa la cronica lui Gr. Ureche, referindu-se însă la un „letopiseș unguresc”, invocă lupta cu tătarii a lui „Laslău craiul unguresc, care-i zic filosof” și care „pre cășlegile Născutului (Crăciunului- n.meu.), cu toată puterea sa s-au apucat de tătari a-i bate și a-i goni, de i-au trecut peste munte pe ceastă parte pre la Rodna”, ajungând astfel și în Moldova unde s-a produs dezafectarea definitivă a formațiunilor războinice ale tătarilor. Din această întreprindere, acoperindu-se și el de glorie, numitul rege ar fi revenit „la scaunul său (adică la Buda –n.n.) în ziua de lăsatul secului”⁸. Și, deși nici Simion Dascălul nu indică data precisă a evenimentelor, nu încapă îndoială că el se referă la Regele Ungariei Ladislav (Vladislav din *Cronica moldo-rusă*) al IV-lea zis Cumanul, care a domnit în 1272-1290 și care, într-adevăr a trebuit să înfrunte o mare invazie tătară, care s-a produs în toiu iernii (25 ianuarie 1285) și s-a încheiat la sărbătoarea Paștelui (25 martie 1285)⁹, adică în aceeași vreme, la care se raporta în scrierea sa Simion Dascălul.

---

⁵ Ibid., p.159-160.

⁶ Grigore Ureche. *Letopiseșul Țării Moldovei*. Ediție îngrijită, studiu introductiv, indice și glosar de P.P.Panaitesc. București: Editura de Stat pentru Literatură și Artă, [1956], p.20.

⁷ Tudor Sălăgean. *Transilvania și invazia mongolă din 1285*. În: *Europa medieval. Studii în onoarea Profesorului Victor Spinei*. Brăila: Editura Istros, 2008, p.275.

⁸ Grigore Ureche. *Op. cit.*, p. 63.

⁹ Tudor Sălăgean. *Op. cit.*, p.274 și n.10.

Fapta glorioasă a regelui Ungariei în Moldova, pentru desemnarea căruia s-au folosit toate cele trei variante de nume (Vladislav din limba slavă; Laslău din limba română; László din limba maghiară), a fost invocată în câteva rânduri de Miron Costin, care a preluat fragmentele respective din narațiunea lui Simion Dascălul, dar respingea cu vehemență calificativele denigratoare la adresa romanilor preluate de acesta din urmă din enigmaticul „Ietopiseț ungiuresc”¹⁰. Numai că, într-un caz, făcând un calcul că între împăratul Traian și între László-craiuul „800 de ani sunt”¹¹, marele cărturar moldovean îl avea în vedere pe Ladislav I cel Sfânt, care a domnit în 1077-1095. Totodată, însă, făcând o paralelă sincronizată între legendarul descălecat al Moldovei prin Dragoș-Vodă și al Munteniei (Țării Românești) prin Negru-Vodă, care s-ar fi produs la 1290, Miron Costin subânțelegea vremea lui Ladislav al IV-lea Cumanul. Este adevărat că toate cronicile ungare cunoscute care cuprind în textele lor și domnia lui Ladislav al IV-lea (*Cronica pictată de la Viena; Cronica de la Buda*, scrisă în 1473; *Cronica de la Dubnitz*, alcătuită după 1479; *Cronica ungiurilor* a lui Ioan de Thuroți, terminată în 1485 și chiar *Cronica* lui Simion de Keza scrisă în ultima parte a domniei regelui în cauză)¹², nu fac nici cea mai mică aluzie la întreprinderea triumfală a acestuia la est de Carpați.

Mențiunea de către Simion Dascălul a unui „Ietopiseț ungiuresc”, în baza căruia și-a ticluit narațiunea reprodușă mai sus, ar oferi totuși motiv să se admită că o cronică cu un conținut denigrator la adresa românilor, iar indirect și la regele Laslău, a existat, numai că nu s-a păstrat, sau încă nu s-a descoperit. Compararea interpolării lui Simion Dascălul cu narațiunea din *Cronica moldo-rusă* lasă teren pentru admiterea posibilității ca în ambele cazuri să fi fost folosită o sursă ungară comună, numai că Simion Dascălul a folosit-o fără discernământ, în timp ce cronicarul moldovean, care a compus prima narațiune desfășurată despre întemeierea Țării Moldovei, a omis scrierile injurioase la adresa strămoșilor maramureșenilor și *ipso facto* a moldovenilor, înlocuindu-le

---

¹⁰ Miron Costin. *Opere*. Selecție, postfață, note și comentarii: Pavel Balmuș, Svetlana Korolevschi. Chișinău: Literatura Artistică, 1989, p.214, 275, 312.

¹¹ *Ibid.*, p.312.

¹² Victor Spinei. *Moldova în secolele XI-XIV*. [Ediția a II-a], Chișinău: Universitas, 1994, p.21, n.19.

cu formula înălțătoare pentru aceștia. Într-adevăr, în cazul lui Simion Dascălul, se invocă plecarea regelui Laslău în fața pericolului tătăresc care se abătuse asupra regatului său, în special asupra Ardealului (Transilvaniei), „la împăratul Râmului de ș-au cerșut oaste într-un ajutoriu împotriva vrăjmașilor săi. Ce împăratul Râmului alt ajutoriu nu i-au făgăduit, ce i-au dat răspuns într-acest chip, de i-au zis: Eu sântu jurat, când am stătut la împăratie, om de sabia mea și de județul meu să nu moară. Pentru aceia oameni răi s-au făcut în țara mea și câte temnițe am, toate sântu pline de dâșii și nu mai am ce le face, ce ți-i voi da ție, să faci izbândă cu dâșii și eu să-mi curățesc țara de dâșii. Iară în țara mea să nu-i mai aduci că ți-i dăruiesc ție... Decii Laslău craiu, dacă au luat acel ajutoriu tâlhăresc de la împăratul Râmului au silit la Țara Ungurească”, unde s-au și produs înfruntările cu tătarii, care s-au încheiat însă în Moldova¹³.

Cronica moldo-rusă invocând originea română (viețuitori în Veneția) a celor ce urmau să populeze Maramureșul apoi și Moldova și persistența lor în credința ortodoxă (*Romanovicii* sau *romanii vechi*), în ciuda prigoanelor din partea „ereticilor” latini (*romanii noi*), începe povestea despre „Vladislav craiul Ungariei”, care însuși ar fi fost parcă botezat după ritul ortodox și-și păstra credința în taină, în inimă și doar „după limbă și orânduială crăiască” era latin (catolic). Atunci însă când „s-a ridicat război de către tătarii împotriva ungarilor”, el a trimis „în grabă la Roma, la împărat și la papa ca să-i vină în ajutor”, apelând în egală măsură la *romanii vechi* (ortodocși) și la *romanii noi* (catolici), care s-au și „adunat împreună și au venit în Ungaria, în ajutorul craiului Vladislav”. *Romanii noi*, însă, i-au trimis regelui „o scrisoare în taină”, invocând starea permanentă de război dintre dâșii și *romanii vechi* „pentru credință”, ultimii refuzând să fie cu primii „în legea romană cea nouă”, adică catolicismul, și trăind „în credința grecească”, adică în ortodoxie. Fiind de aceeași lege (credință) cu adresantul, autorii scrisorii îi sugerau regelui ca el să-i trimită pe *romanii vechi* „înaintea tuturor oamenilor împotriva tătarilor, ca ei să fie uciși, sau dacă Dumnezeu îi va scăpa de aceștia”, regele să-i țină în țara sa „ca ei să nu se mai întorcă la Roma veche”. Deosebindu-se, însă, în luptele cu tătarii, *romanii vechi* l-

---

¹³ Grigore Ureche. *Op. cit.*, p.62.

au bucurat mult pe rege care „le-a dat privilegiile și i-a mulțumit foarte mult, pentru vitejia lor”, mai arătându-le și scrisoarea oponentilor lor. Într-un final, *romanii vechi* „s-au închinat craiului Vladislav, rugându-l să nu-i împingă la legea latină și să le dea voie să-și țină legea creștină grecească și să le dea pământ pentru trai”, ceea ce regele a și făcut¹⁴.

Este lesne de observat scopul urmărit de alcătuitoarea necunoscută al narațiunii despre regele Vladislav și primul voievod al Moldovei, Dragoș, din *Cronica moldo-rusă* de a-i prezenta pe românii întemeietorii ai Țării Moldovei într-o cu totul altă lumină decât aceea în care ei erau prezentați în „letopisețul ungiuresc” invocat peste mai bine de un secol și jumătate de Simion Dascălul, ceea ce ar însemna că această creațiune cronicărească era cunoscută în Moldova încă la vremea când a fost alcătuită narațiunea desfășurată despre întemeierea țării. Poate conținutul ofensator din acest letopiseț a și făcut ca celelalte variante de cronici moldovenești să evite reproducerea nu doar a originii romane a strămoșilor moldovenilor, ci și numele regelui Vladislav/ Laslău, consemnând doar laconic că „în anul 6867 (1359) a venit Dragoș Voievod din Țara Ungurească din Maramureș, după un bour, la vânătoare”¹⁵, sau „în anul șase mii și opt sute și șaiszeci și șapte de la zidirea lumii, cu voia lui Dumnezeu s-a început Țara Moldovei.. și s-a început astfel: 1. – A venit Dragoș voievod din Țara Ungurească, de la Maramureș la vânătoare după un bour...”¹⁶. Doar *Cronica moldo-polonă*, scrisă la vremea anterioară anului 1564, se prezintă oarecum mai bogată în redarea fenomenului: „Cu voia lui Dumnezeu, cel dintâi voievod Dragoș, a venit ca vânător din Țara Ungurească, din orașul (sic!) și de la râul Omaramureș, la vânătoare după un bour, pe care l-a ucis pe acel râu Moldova. Și acolo s-a veselit cu panii săi. I-a plăcut acolo această țară și a rămas întrînsa și a colonizat țara cu acei români ungiureni și a fost domn doi ani”¹⁷. Teoretic s-ar putea admite și o inversare, adică ca denigratorul „letopiseț ungiuresc” să fi fost ticluit ca reacție la narațiunea indigenă desfășurată despre întemeierea voievodatului lui Dragoș, în contextul peripețiilor regelui Vladislav în luptele cu tătarii. Practic, însă, așa

---

¹⁴ *Cronicile slavo-române*, p.158-159.

¹⁵ *Ibid.*, p.14.

¹⁶ *Ibid.*, p. 48.

¹⁷ *Ibid.* p.177.

posibilitate este greu de admis, dacă se știe că această narațiune este cunoscută doar după varianta din *Cronica moldo rusă*, descoperită ca anexă la o cronică rusă de la mănăstirea Voskresenskaia din secolul al XVII-lea, ceea ce înseamnă că ea a avut o circulație destul de restrânsă, deși a fost elaborată dacă nu în ultimele decenii ale domniei lui Ștefan cel Mare, apoi nu mai târziu de primele două decenii ale secolului al XVI-lea. La urma-urmei, pentru lucrarea de față importantă este indicarea domniei regelui Ungariei Vladislav/Ladislău și a luptelor sale cu tătarii ca fundal istoric al întemeierii Țării Moldovei de către primul ei voievod Dragoș.

Dar dacă ce-i mai mulți alcătuitori de cronici din Moldova, inclusiv Grigore Ureche în secolul al XVII-lea, au putut trece ușor pe lângă personalitatea regelui Vladislav/Ladislău al Ungariei și evenimentele produse în timpul lui, absolvindu-se și de necesitatea de a-l identifica printre regii ungurești cu același nume și de a concretiza vremea când s-au produs evenimentele descrise, apoi nu au putut proceda la fel și cercetătorii problemei întemeierii statului român de la est de Carpați, care și-a adjudecat denumirea de Țara Moldovei. Primul dintre ei, care a abordat în repetate rânduri problema originii voievodatului Moldovei într-un context care nicidecum n-a putut ocoli subiectul regelui Ungariei implicat în evenimentele care au slujit drept punct de plecare la investigarea problemei, a fost Dimitrie Onciul (1856-1923). În anul 1884 notoriul istoric, care în lucrările sale a aplicat și comentat aproape toate izvoarele narative și diplomatice cunoscute la acea vreme, privitoare la primul secol de istorie națională, a publicat voluminosul articol „Dragoș și Bogdan fondatorii principatului moldovenesc”¹⁸. În el, coroborând toate izvoarele narative interne referitoare la întemeierea Moldovei și comparând ambele versiuni cronicărești despre „Laslău craiul unguresc”, autorul a respins categoric opinia că vorba ar fi despre Ladislau al IV-lea Cumanul. O făcea, însă, nu doar din motivul discrepantei cronologice dintre domnia acestuia și vremea când cronicile moldovenești pun „descălecatul” lui Dragoș („pe la mijlocul secolului XIV”)¹⁹, ci mai ales

---

¹⁸ Dimitrie Onciul. *Scrieri istorice*. Ediție critică îngrijită de Aurelian Sacerdoțeanu. Volumul I. București: Editura Științifică, 1968, p.89-130.

¹⁹ *Ibid.*, p. 92-96.

din interesul de a-i combate teza lui I. Chr. Engel și împărtășită de alți istorici străini (G. Wenzel, R.Roesler ș.a.) cum că românii ar fi populat Maramureșul abia în timpul lui Vladislav/Ladislău al IV-lea, fiind aduși încoace de prin Tracia și Moesia, în 1284, anume ca răspuns la apelul de ajutor împotriva tătarilor adresat de către acest rege „împăratului Râmului”²⁰. Calificând, pe bună dreptate, această teză drept „basm neghiob”, D. Onciul, prin argumentele sale intenționa să pună „de acum pentru totdeauna brazdă și lopată peste basmul lui Engel”, lăsând în vigoare doar „mitul de el astfel interpretat”²¹. Numai că, accentuând asupra *sucului tradiției despre craiul unguresc Laslău*, și anume „izbânda lui cu ajutorul român asupra tătarilor moldoveni, pe care i-a depărtat de la hotarele Ungariei, scoțându-i - cum spune versiunea interpolată din cronica lui Ureche – din toată Moldova și gonindu-i până peste Prut”, D. Onciul îl înlocuiește pe Vladislav /Laslău din tradiție cu regele Ludovic I (1342-1382). Ca argument, este folosit pasajul din cronica lui Ioan de Târnove – cronicarul oficial al acestui rege al Ungariei – despre dese incursiuni tătare asupra regatului maghiar, „mai adeseori în părțile Ardealului și ale secuilor” și despre expediția împotriva lor a oastei ungare sub comanda lui Andrei Lackffy, care s-a încheiat cu izbândă hotărâtoare asupra tătarilor în frunte cu căpetenia lor Athlamus²².

Considerând că „sucul acestui fapt istoric îl aflăm și în tradiția despre craiul Laslău”, D. Onciul propune o etimologie neverosibilă a numelui acestuia („ungurește László”) de la numele Latzk (care ar fi parcă „diminutivul din Ladislau”), lăsând fără explicație și propria observație, că numele Latzk „nu aparține unui rege (crai) unguresc, ci unui voievod al Ardealului”²³, deși tradiția vorbește fără echivoc de un rege (crai) „unguresc”. Mai mult chiar, autorul observă o asemănare a numelui Latzk sau László cu cel al regelui Ludovic, numit ungurește Lajos. În consecință, autorul ajunge „la rezultatul că tradiția despre craiul

---

²⁰ Ibid., p.105,111-112.

²¹ Ibid., p.112.

²² Ioannis de Thwroczi *Chronica Hungarorum. Ab origine gestis inserta simul Chronica Ioannis Arhidiaconi de Kikullew*. În: „Scriptores Rerum Hungaricarum”. Editor I.G. Schwandtner. Pars I. Tynaviae, 1765, p.177.

²³ Dimitre Onciul. Op. cit., p.115.

unguresc Laslău, contemporanul lui Dragoș, nu privește alta decât expediția voievodului ardelenesc Andrea Latzk..." văzând în aceasta „miezul istoric al mitului despre craiul Laslău”²⁴. Reputatul istoric a crezut în trainica argumentelor sale în așa măsură, încât își exprima convingerea că chestiunea privitoare la Laslău a fost astfel rezolvată, „făcând să înceze de acum orice combinație cu vreun rege unghuresc Ladislau” și considerând că nici „despre identitatea persoanei lui cu cea a voievodului ardelenesc Andrea Latzk... nu avem temei de a ne îndoi”²⁵. Acordându-i, astfel, deplina încredere tradiției despre „descălecatul” lui Dragoș „pe la mijlocul secolului XIV”²⁶, D. Onciul a găsit mai convingătoare identificarea luptelor cu tătării din tradiția cronicărească, atribuite vremii regelui Ungariei Vladislav/Laslău, cu expediția antitătără a oastei comandate de Andrei Lackffy doar din simplul motiv că aceasta a precedat problematicul „descălecat” al Moldovei prin Dragoș, la 1359, neglijând faptul că cronicarii moldoveni vorbeau de o intervenție a tătarilor în Ungaria și de luptele cu aceștia a regelui, și nu de o expediție împotriva tătarilor la care, în cazul proferat de istoricul nostru, regele (Ludovic I) nuci nu a participat în persoană.

Incoerența metodică a construcției lui D. Onciul a fost observată de contemporanul său, istoricul de la Iași, Al. D. Xenopol, care deja în anul 1885, a publicat o lucrare consacrată întemeierilor Țărilor Române, în care accentul a fost pus anume pe personalitatea regelui Vladislav/Laslău, identificându-l cu Vladislav/Ladislau al IV-lea Cumanul. În replica sa, D. Onciul nu a găsit alte argument care să-i fortifice opinia, decât observația că oponentul său nu s-ar fi ocupat de importantul mit al lui Ladislau, din care pricină el nu ar fi găsit „o explicație exactă pentru descălecatul lui Dragoș”²⁷. Considerându-și argumentele sale ca fiind cele mai sigure, D. Onciul, într-o altă lucrare a sa (*Din istoria Bucovinei*), a continuat să persiste în afirmația că „acea victorie a pretinsului Laslău asupra tătarilor nu este alta decât aceea pe care au avut-o oștile lui Ludovic I sub conducerea voievodului Transilvaniei Andrei, fiul lui

---

²⁴ Ibid., p.117.

²⁵ Ibid., p.118.

²⁶ Ibid., p.93.

²⁷ Ibid., p.309.

Latzk (adică Ladislau)”²⁸. La mijlocul identificării lui Laslău din tradiție cu Ladislau al IV-lea, notoriul istoric considera că se află nu altceva decât „o eroare grosolană”, observația fiind adresată acelor istorici, care „între timp” adoptase această identificare.

Către vremea scrierii acestei lucrări, D. Onciul luase cunoștință, însă, de un mit al miracolului regelui Ladislau I cel Sfânt (1077-1095), care, în timpul unei lupte cu tătarii s-ar fi ridicat din mormântul său din Bihor (Oradea) și ar fi asigurat victoria ungarilor. Conform lui D. Onciul, de la această legendă „s-a păstrat la moldoveni tradiția întemeierii statului lor, care este pusă în legătură cu învingerea tătarilor de către făcătorul de minuni, Ladislau regele Ungariei”²⁹. Reputatul istoric nu vedea astfel nici un motiv pentru a schimba ceva în viziunile sale date publicității în 1884. Unica evoluție a constat doar în îndoiala în ceea ce privea identificarea făcută anterior a lui Ladislau din tradiție cu Latzk, din cronica lui Ioan de Târnave și cu regele Ludovic I. Admitea totuși posibilitatea ca supranumele Latzk pentru cel ce a condus oastea ungară împotriva tătarilor din timpul lui Ludovic I „să fi dat cel dintâi prilej pentru nașterea mitului cu Ladislau din versiunea ungară, care confirmă în totul încheierea trasă din acea versiune moldovenească cu privire la înfrângerea tătarilor”³⁰. Ulterior, D. Onciul a promovat constant ideea despre identitatea lui Vadislav/Laslău din tradiția întemeierii Moldovei cu Ladislau I cel Sfânt, iar a luptei cu tătarii din tradiția moldovenească cu expediția antitătără sub conducerea lui Andrei Lackffy din primii ani de domnie a lui Ludovic I³¹. Poziția istoricului a rămas neschimbată chiar și în fața sincronismului în tradiția „descălecatului” Moldovei și al Țării Românești, ultimul fiind plasat de cronici la anul 1290, adică tot în domnia lui Vladislav/Ladislau al IV-lea Cumanul. D. Onciul a încercat să depășească inconvenientța, invocând influența tradiției istoriografice moldovenești asupra celei muntenești³².

Concomitent cu activitatea istoriografică a lui D. Onciul, au continuat și investigațiile lui Al. D. Xenopol, încununate cu publicarea

---

²⁸ Ibid., p.303-304.

²⁹ Ibid., p.304.

³⁰ Ibid.

³¹ Ibid., p. 395, 484, 699-700.

³² Ibid., p. 335-341.

voluminoasei sinteze *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, care a suportat până în prezent patru ediții. Subiectul identității lui Laslău „craiu unguresc” din tradiție cu Vladislav/Ladislau al IV-lea Cumanul a fost expus laconic, dar cu o destulă doză de credibilitate în capitolul consacrat descălecării Țărilor Române. Spre deosebire de oponentul său, autorul primei sinteze de istoria românilor folosește un document semnat de regele Ladislau al IV-lea Cumanul în 1288. În el însuși emitentul documentului relatează despre o expediție întreprinsă de dânsul, în compania mulțimii de baroni și nobili din regatul său, îndreptată pe urmele unor cumani care în taină (*clandestine*) fugise din regat. Participanții la expediție, trecând „peste munți ” sau pomenit în „*finibus et terminis Tartarorum*”, unde nu mai călcase nimeni dintre antecesorii regelui în cauză³³. Al. Xenopol a văzut în cele relatate o mărturie documentată, adică sigură, a prezenței regelui Vladislav/Ladislau al IV-lea în Moldova, unde s-ar fi dat și lupta cu cumanii fugari³⁴, lăsând să se înțeleagă o asemănare dintre aceasta și luptele cu tătarii din tradiția moldovenească. Ca urmare, istoricul ieșean nu a văzut nici un impediment pentru a plasa și problematicul „descălecat” al lui Dragoș în Moldova în consecința acestor evenimente, „pe timpul regelui unguresc Laslău, adică Vladislav Cumanul”, respingând opinia lui D. Onciul cum că în tradiția cronicilor moldovenești vorba ar fi fost despre Ladislau I cel Sfânt „care ar fi întovărășit ca un geniu protegitor expediția lui Ludovic cel Mare” și că „așa s-ar fi substituit în legenda românească figura închipuită a lui Laslău celei aievea a lui Ludovic”. Această „adaptare a legendei ungurești de către români” i s-a părut lui Xenopol „ca ceva nepsihologic”, dat fiind că „îl avem pe Ladislau Cumanul care înaintea lui Ludovic fusese prin Moldova”³⁵. Reducând, însă, acțiunea lui Ladislau al IV-lea doar la luptele cu cumanii, istoricul ieșean a trecut pe lângă necesitatea explicării faptului că tradiția moldovenească nu știa nimic despre cumani, menționându-i doar pe tătarii, deși explicația era sugerată de chiar cronicile

---

³³ A.D.Xenopol. *Istoria românilor din Dacia Traiană*. Ediția a IV-a. Volumul II. Text stabilit de Nicolae Stoicescu și Maria Simionescu. Note, comentarii, prefață, indice și ilustrația de Nicolae Stoicescu. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1986, p. 30-31, n.42.

³⁴ *Ibid.*, p.30.

³⁵ *Ibid.*, p.33 și n. 49.

ungare care, tot în domnia lui Ladislau al IV-lea Cumanul, consemnau și o mare intervenție în regatul maghiar a armatelor tătare.

La această intervenție care este într-o vădită consonanță cu cele ce scriau cronicarii moldoveni cu referire la vremea lui Laslău „craiul unguresc”, vom reveni ceva mai jos. Aici doar vom reproduce o concluzie semnificativă, făcută de Nicolaie Stoicescu, care a constatat că „după apariția studiilor lui Xenopol și Onciul, istoricii români s-au împărțit în două: unii care au susținut teza „descălecatului” așa cum o preconiza istoricul ieșean, și alții care s-au declarat împotriva, folosind în genere argumentele lui D. Onciul”³⁶, deși cu referire la întemeierea Moldovei acesta din urmă a rămas pe pozițiile ferme ale „descălecatului” lui Dragoș „pe la mijlocul secolului XIV”, în timp ce oponentul lui pune „descălecatul” în consecința evenimentelor atribuite de tradițiile vremii lui Ladislau al IV-lea Cumanul. Urmează deci, că problema identificării „craiului unguresc” din tradiția cronicărească din Moldova cu careva dintre purtătorii numelui Vladislav/Laslău dintre regii Ungariei, ca condiție *sine qua non* a unei datări mai veridice a întemeierii Moldovei de primul ei voievod Dragoș, a continuat să rămână actuală și după încetarea activității istoriografice a lui D. Onciul. Cu atât mai mult că ulterior, pentru mai bine de o jumătate de secol, de o accepțiune cvasi-unanimă din partea cercetătorilor s-a bucurat concepția celui din urmă, în timp ce opiniile istoricului ieșean nu erau reproduse decât cu ocazia reeditărilor succesive ale operei sale fundamentale de istorie a românilor.

Chiar și P.P. Panaitescu care a îngrijit reeditarea cronicilor slavo-române, publicate anterior de Ion Bogdan, completându-le, nu a găsit motive care l-ar fi făcut să nu accepte identificarea lui Vladislav din *Cronica moldo-rusă* cu Ladislau I cel Sfânt³⁷, așa cum o făcuse D. Onciul, invocând că de „el sunt legate o serie (sic!) de legende despre luptele miraculoase cu barbarii huni și cu tătarii”, cu referire însă la cronica lui Antonio Bonfini precum și la cronica lui Grigore Ureche, unde, după cum s-a văzut din interpolarea lui Simion Dascălul, nu se conține nimic din pretinsul miracol. Tot atât de categoric s-a manifestat P.P. Panaitescu și în introducerea sa la una din edițiile cronicii lui

---

³⁶ Ibid., p. 51, n. 3.

³⁷ *Cronicile slavo-române*, p. 158, n.3.

Grigore Ureche, pe care a îngrijit-o și adnotat-o. Aici istoricul nostru, în pasajul introdus de Simion Dascălul vede un ecou al „luptelor legendare ale regelui Ungariei Vladislav (cel Sfânt) cu tătarii”. Atitudinea lui față de această interpolare a fost determinată de caracterul legendei „injurioase pentru poporul nostru”, deși „nu numai caracterul ei injurios, dar și forma ei legendară, nesperioasă... ar fi trebuit să-l facă pe dascălul Simion mai prudent, dacă ar fi fost un cronicar cu o cultură cât de elementară în domeniul istoric”³⁸. Împărtășind pe deplin această atitudine față de caracterul ofensator a celor referitoare la români din interpolarea lui Simion Dascălul, pe care el n-a făcut decât să o preia dintr-un enigmatic „letopiseț unguresc”, totuși nu vedem motivul justificator pentru a ocoli sau încadra în alt context istoric evenimentele controlabile care se conțin în acest izvor și puse de însuși Simion Dascălul la o vreme care coincide de minune cu cea la care, în domnia lui Vladislav/Ladislau al IV-lea Cumanul, s-a produs o mare invazie tătară în Ungaria, la care se referă atât pasajul reprodus de interpolatorul operei lui Grigore Ureche, cât și (prin analogie) de *Cronica moldo-rusă*. În cazul lui D. Onciul, care își construia opinia ca opoziție „mitului” proferat de I. Chr.Engel, ca și al lui P.P. Panaitescu care proceda la fel respingând calificativele ofensatoare la adresa românilor din interpolarea lui Simion Dascălul, s-a întâmplat întocmai ca și în cazul când, împreună cu apa din albiuță a fost aruncat și pruncul.

Încă prin anii ‘70 ai secolului trecut, când ne-am angajat în cercetarea condițiilor externe ale procesului formării statului medieval românesc de la est de Carpați, inclusiv politica Regatului Ungariei în această direcție³⁹, am studiat mai multe evenimente care s-au întâmplat în domnia la Buda a regelui Ladislau al IV-lea Cumanul, mai ales în legătură cu represaliile declanșate, la insistența Curiei papale, împotriva acelor care nu împărtășeau catolicismul, în mod special fiind vizați cumanii, stabiliți în mare număr în Ungaria în preajma primei mari invazii tătare din 1241-1242. În 1279, sub presiunea legatului papal Filip, episcop de Fermo, regele în cauză a emis un document prin care cumanii erau obligați să se

---

³⁸ Grigore Ureche. *Op. cit.*, p. 41.

³⁹ Павел Параска. *Политика Венгерского королевства в Восточном Прикарпатье и образование Молдавского феодального государства*. În: *Карпато-Дунайские земли в средние века*. Кишинёв: Штиинца, 1975, p.43.

stabilească cu traiul în locurile atribuite lor la început: între Dunăre și Tisa, sau la Criș, ori între Criș și Mureș sau încă între Mureș și Timiș⁴⁰. Faptul este important și prin aceea că unele dintre aceste hidronime sunt prezente și în narațiunea despre „craii ungurești”: Tisa, Mureș, Criș. Ca răspuns la represaliile declanșate împotriva lor, cumanii s-au răsculat, lupta hotărâtoare a oastei cu dâșii dându-se la lacul Hód, la confluența Tisei cu Mureșul. Cum să nu se observe aici o nouă coincidență cu cele ce se scrie în *Cronica moldo-rusă* despre luptele regelui Vladislav la râul Tisa⁴¹. Este adevărat că, în primul caz, vorba era de cumani, iar în cel de-al doilea de tătari. În lucrarea noastră monografică care generaliza investigațiile făcute, am găsit explicare și acestei necoincidențe, vorba fiind de amalgamarea în narațiunea din cronică moldovenească în cauză a evenimentelor care s-au produs mai întâi în legătură cu răscoala cumaniilor, dar care au generat ulterior și implicarea factorului tătăresc. Căci cumanii care s-au salvat în lupta de la Hód au fugit, așa cum specificau și unele cronici ungare, la tătari⁴². Pentru a-i prinde și a-i întoarce înapoi, Ladislav al IV-lea a și organizat expediția, pe care o menționa el însuși în 1288 și în timpul căreia el și cu cei ce-l însoțeau s-au pomenit pentru prima oară prin părțile Moldovei. Ajunși la tătari, cumanii fugari i-au îndrumat pe aceștia să interprindă o incursiune în Regatul Ungariei, ceea ce s-a și întâmplat în anul 1285⁴³. Cu această ocazie, unele consemnări cronicărești indică direct că în anul respectiv, „după Nașterea lui Dumnezeu (întocmai cum scria și Simion Dascălul – n.n.) *Cumanii și Tătarii* (subl. n.), într-o mulțime nenumărată au intrat în Ungaria și au devastat-o”⁴⁴, în timp ce alte cronici ungare prezintă evenimentul ca o a doua invazie a tătarilor (*de secundo introitu Torta-*

---

⁴⁰ *Documente privitoare la istoria românilor*. Culese de Eudoxiu de Hurmuzaki și publicate de Nicolae Densușianu. Vol. I. Partea I. București, 1887, p.427.

⁴¹ *Cronicile slavo-române*, p. 159.

⁴² Petrus Ranzani. *Epitome Rerum Hungaricarum per indices descripta a I. Sambuco*. În: „Scriptores Rerum Hungaricarum”. Ed. I.G. Schwandtner. Pars I. Tyrnaviae, 1765, p.624; Ioannis de Thwroczi *Chronica Hungarorum*, p.247.

⁴³ П. Ф. Параска. *Внешнеполитические условия образования Молдавского феодального государства*. Chișinău: Știința, 1982, p. 43-49.

⁴⁴ *Catologus fontium historiae Hungarie*. Ed. Albinus Franciscus Gombos. III. Budapesta, 1938, p. 1959.

rorum)⁴⁵, aceștia arzând și prădând totul până la Pesta. Nu intenționăm să descriem peripețiile tătarilor din timpul acestei invazii a lor, ceea ce am făcut deja cu altă ocazie⁴⁶. Menționăm doar nereușita ei dezastuoasă⁴⁷, ceea ce la fel lăsă teren pentru a face o paralelă cu cele scrise în *Cronica moldo-rusă* despre triumful regelui Vladislav/Ladislau. În ansamblul lor, informațiile invocate mai sus nu lasă îndoială că narațiunea din *Cronica moldo-rusă* și din interpolarea lui Simion Dascălul, inclusă în cronica lui Gr. Ureche, au în vedere, așa cum am mai spus-o și cu altă ocazie, evenimentele produse în timpul când în Ungaria domnea Vladislav/Ladislau al IV-lea Cumanul⁴⁸. Iar faptul că aceste surse nu fac deosebire dintre evenimentele întâmplare cu implicarea cumanilor și cele cu implicarea tătarilor s-ar explica nu doar prin faptul că ele s-au întretesut între ele, ultima producându-se în consecința cel dintâi, pentru ca la faza finală a lor să participe atât cumanii cât și tătarii, precum și printr-o substituție tradițională în mentalitatea cronicarilor moldoveni a celor două seminții nomade. Această substituție și-a găsit clar expresia în opera cărturarului domn al Moldovei Dimitrie Cantemir, care scria despre tătari „pe care-i numesc cumani”⁴⁹. Prin prisma evenimentelor amalgamate în cele două izvoare cronicărești referitoare la regele Vladislav/Laslău „craiu unguresc” și a informației oferite de actul lui Ladislau al IV-lea Cumanul din 1288, care atestă prezența lui la est de Carpați, trebuie să se admită că evenimentul nu a fost însoțit de lupte cu tătarii pe teritoriul Moldovei, ci doar cu cumanii. Căci în contextul luptelor cu tătarii din timpul invaziei acestora din 1285, sursele istorice care le relatează nu lasă teren pentru a se admite că regele în cauză s-ar fi aflat prin Moldova și cu această ocazie.

În anul 1992, istoricul Ovidiu Pecican, într-o lucrare de care, din păcate, nu am reușit să luăm cunoștință decât dintr-o referire la ea a reputatului medievist Șerban Papacostea, a readus în actualitate problema identificării lui Vladislav/Laslău din tradiția moldovenească cu Vladi-

---

⁴⁵ Petrus Ranzani. *Op. cit.* p. 624; Ioannis de Thwroczi, *Op. cit.*, p. 247.

⁴⁶ П.Ф. Параска. *Внешнеполитические условия*, p. 46-48.

⁴⁷ Tudor Sălăgean. *Op. cit.* p. 275.

⁴⁸ П.Ф. Параска. *Op. cit.*, p.50, 58-59.

⁴⁹ Dimitrie Cantemir. *Hronicul vechimii a romano-moldo-vlahilor*. București, 1901, p.466, 475, 497-498.

slav/Ladislau al IV-lea, insistând asupra veridicității ei. Un an mai târziu, Șerban Papacostea nu numai că s-a solidarizat cu cercetătorul de mai sus, ci a adus în favoarea opiniei lui și o totalitate de mărturii documentare și cronicărești, inclusiv și mai multe din cele utilizate de noi în lucrarea publicată în 1981. Dintre ele menționăm mai ales informațiile referitoare la activitatea legatului papal Filip, episcop de Fermo, și la decizia consiliului de la Buda din 1279 care „a scos în afara legii confesiunea răsăriteană, „schisma”, interzicând preoților de rit răsăritean să officieze slujbe, iar credincioșilor să participe la acestea”. Iar peste câteva luni, lui Ladislau al IV-lea i s-a cerut „să-i alunge din regatul său atât pe eretici cât și pe schismatici”, ceea ce însă regele n-a făcut, lăsând „libertate de manifestare cultului ortodox” și permițând „cumanilor să persiste în credința lor”⁵⁰. Oare acestea nu sunt argumente destule pentru a-l vedea pe acest rege al Ungariei în rolul personajului omonim din *Cronica moldo-rusă*, prezentat ca fiind catolic doar formal, după limbă și orânduiala crăiască, în timp ce în taină, în inimă era ortodox? Mai ales că el le-a satisfăcut rugămintele românilor „să nu-i împingă la legea latină și să le dea voie să-și țină legea creștină grecească”⁵¹. Unde mai pui, că după uciderea lui Ladislau al IV-lea, a fost instituită, din inițiativa papei, o anchetă care să stabilească dacă acest rege a încetat din viața ca „eretice”, „schismatic” sau catolic⁵².

În 1998, dezvoltând o ipoteză în același sens al identității „craiului unguresc” din tradiția moldovenească cu Ladislau al IV-lea, formulată de B.P. Hasdeu⁵³, Ovidiu Pecican și-a reafirmat, invocând și argumente de rigoare, atașamentul său la această identificare⁵⁴. Apreciind concluziile lui, un alt cercetător, Tudor Sălăgean, abordând același subiect în contextul invaziei tătare din 1285, cu un accent deosebit asupra celor ce s-au întâmplat în Transilvania, a făcut concluzia tranșantă că identificarea regelui ungar din tradiția cronicărească despre întemeierea

---

⁵⁰ Șerban Papacostea. *Românii în secolul al XIII-lea. Între cruciată și Imperiul mongol*. București: Editura Enciclopedică, 1993, p.162-163.

⁵¹ *Cronicile slavo-române*, p.158-159.

⁵² Șerban Papacostea. *Op. cit.*, p.163.

⁵³ B.P. Hasdeu. *Etymologicum Magnum Romaniae*. P. 760.

⁵⁴ Ovidiu Pecican. *Troia, Veneția, Roma. Studii de istoria civilizației europene*. Cluj-Napoca, 1998, p.116-117, 140, 150-151.

Moldovei „depășește stadiul ipotezelor, ea trebuind considerată o certitudine”⁵⁵. Nu ne rămâne, deci, decât să sperăm că această certitudine nu va fi neglijată și de ceilalți cercetători care, trecând pe lângă argumente, fie chiar și nu destul de sigure, continuă să-l vadă în regele unguresc din tradiția moldovenească pe Ladislau I cel Sfânt, iar luptele cu tătarii fiind date cu primii ani de domnie a lui Ludovic I de Anjou, așa cum considera greșit D. Onciul.

Este adevărat, că identificarea lui Laslău „craii unguresc” din tradiție cu Ladislau al IV-lea necesită și o revizuire totală a cronologiei întemeierii voievodatului Moldovei prin Dragoș, ceea ce nu poate să nu întâmpine opoziția acelor istorici care, pornind de la interpretările eronate ale tradiției, au plasat fenomenul în domnia celui de-al doilea și ultim reprezentant al dinastiei Ange-vinilor de la Buda. Aceasta ne face, înainte de a încheia lucrarea de față, să apelăm la unele premise metodologice invocate de Șerban Papacostea, care ni se par foarte utile pentru o cercetare pertinentă a problemei genezei statului românesc medieval de la est de Carpați, care și-a adjudecat numele oficial de *Țara Moldovei*. Abordând problema interpretării gândirii medievale în tratarea izvoarelor istorice privind întemeierea Țărilor Române, reputatul istoric insistă asupra a trei trăsături principale ale tratării realității istorice de către gândirea medievală la etapa ei elementară și anume: „*amalgamarea* (subl. aut) proceselor istorice succesive într-o unică desfășurare, fără distincție între diferite straturi, ca în ruinele unei clădiri distruse de seism în care componentele diverselor etaje cu greu mai pot fi distinse unele de altele; *personalizarea* (subl. aut) acestor procese, reduse la acțiunea activă a unui erou-creatic care își realizează opera pe teren virgin și de ale cărui fapte sunt eventual învăluite într-o trăsătură de miracol și fabulos; *înțelegerea* (subl. aut.) realității actuale în trecut, cu concursul mitului respectiv, tendință care sporește considerabil confuzia cronologică în înfățișarea procesului istoric”⁵⁶. În continuare, autorul indică asupra singurei soluții la care ar trebui să recurgă istoricul „care se avântă în încercarea de a desface firele încâlcite la extrem ale tradiției

---

⁵⁵ Tudor Sălăgean. *Op. cit.*, p. 281.

⁵⁶ Șerban Papacostea. *Geneza statului în Evul Mediu românesc*. Cluj-Napoca,; Editura Dacia, 1988, p. 25.

medievale”, și anume: „confruntarea acesteia cu realitatea istorică, reconstituită cât mai fidel cu putință pe temeiul documentației sigure”, astfel ca din „suprapunerea celor două planuri, cel al tradiției și cel al datelor istorice certe, se va desprinde, măcar parțial, raportul dintre realitate și ficțiune în tradiția medievală, chiar dacă succesiunile cronologice vor rămâne în anumită măsură cufundate în ceața confuziei de planuri caracteristice formulei arhaice de tratare a faptului istoric”⁵⁷.

Prin prisma premiselor enunțate, drept necesitate științifică stringentă ni se pare reconstituirea pertinentă, dar în măsura posibilului, a surselor istorice care au stat la baza tradiției medievale a întemeierii Țării Moldovei, ținând cont că de fapt există două tradiții. Una datorată cronicarilor moldoveni care-l prezintă ca „descălecător” de țară pe Dragoș Vodă. Și alta, datorată cronicarului ungar, Ioan de Târnave, care în postura de întemeietor îl pune pe voievodul Bogdan. Ambele întemeieri însă sunt puse fie la 1359, fie la o dată apropiată de acest an. Este evidentă confuzia, care necesită o rezolvare credibilă, imposibilă fără cercetarea izvoarelor acestor tradiții, ceea ce am și făcut în studiul precedent.

În baza celor de mai sus, ne exprimăm convingerea nu doar de faptul că în calitatea de „rege unguresc” din tradiția medievală despre întemeierea Moldovei este nu altul decât Ladislau al IV-le Cumanul (1272-1290), ci și că voievodatul Moldovei în frunte cu Dragoș a fost întemeiat în domnia acestui rege al Ungariei, mai precis în intervalul dintre 1283 (răscoala cumanilor din Ungaria, fuga lor către tătari și urmărirea lor organizată de regele în cauză) și 1285 (cea de-a doua mare invazie a tătarilor în Ungaria, dezastruosul final al căreia s-a resimțit la fel și în părțile de la răsărit de Carpați). Este altceva că domnia pe durata vremii de până la „descălecatul” lui Bogdan din Maramureș (cel mai probabil, în anul 1359) a doar doi voievozi – Dragoș și Sas -, cum ar urma din cronicile indigene, ar părea neverosimilă. Nu se exclude, însă, ca pe durata de vreme indicată să mai fi fost și alți voievozi moldoveni care, însă, nu s-au învrednicit prin faptele lor de memoria posterității. În context, fără a devansa un alt studiu al nostru publicat în volumul de față, menționăm faptul că, deja la câteva decenii după 1359, unele izvoare

---

⁵⁷ Ibid., p. 24-25.

bisericești (*Pomelnicul de la mănăstirea Voroneț*), pentru vremea dintre domnia lui Lațcu (feciorul lui Bogdan I) și Petru I Mușatin, adică între 1373 și 1376, menționează numele a încă 5 voievizi⁵⁸, neatestați în cronicile țării. Cu atât mai mult ignorarea unor voievozi din perioada când încă nu se alcătuiău nici cronici și nici măcar pomelnice este mai mult decât posibilă. În ceea ce privește cercetarea concretă a posibilității existenței voievodatului Moldovei la o vreme anterioară anilor 40, când se admite totuși, abătându-se de la indicațiile din cronici, că ar fi luat ființă „marca” militară pusă în seama lui Dragoș, nici nu s-a încercat, toate informațiile istorice în acest sens fiind supuse datării doar raportându-le la anul legendarului „descălecat” al lui Dragoș. Suntem mai mult decât siguri că reorientarea cercetărilor către anii 80 ai secolului al XIII-lea va pune în evidență și unele realități în favoare întemeierii și existenței voievodatului Moldovei mult înaintea disputatei datări a fenomenului în baza inter-pretărilor faimosului „descălecat”.

---

⁵⁸ Andrei Eșanu, Valentina Eșanu. *Întemeierea Țării Moldovei. Voievozii din secolul al XIV-lea*. În: „Limba Română”, Chișinău, 2009, nr.2, p.172, 180, 182-n.16.

În problema temeiului pretențiilor regalității Ungariei de supremație asupra Moldovei*

La 20 martie 1360, regele Ungariei Ludovic I răsplătea diversele merite ale nobilului român din Maramureș, Dragoș, fiul lui Gyula din Gyulești, de care acesta se învrednicise cu diferite ocazii “și mai cu osebire [în] reaşezarea țării noastre, a Moldovei [...], când a întors cu veghetoare grijă și cu neobosită strădanie pe calea statornicei credințe ce trebuie păstrată către coroana regească pe mulți români răzvrățiți, rătăciți din calea credinței datorate”¹. Urmează din citatul de mai sus, că, de la o vreme anterioară neprecizată, autoritățile regale maghiare considerau Țara Moldovei ca aparținându-le lor, căci Dragoș din Gyulești a contribuit doar la reaşezarea ei, readucându-i pe românii răzvrățiți la ascultare. Documentul însă nu precizează nici vremea și nici evenimentul în urma căruia regalitatea ungară se *pretindea* sau se afirmase *de facto* ca stăpână a Țării Moldovei, care, așa cum se desprinde din formula documentului de mai sus, exista deja ca atare de ceva vreme înainte de a se produce evenimentul în cauză.

Nu clarifică problema vremii și condițiilor în care autorităților regale maghiare li s-a oferit motivul de a pretunde sau de a-și exercita în realitate supremația nici cel de-al doilea document regal cu referire la Țara Moldovei, semnat de același rege pe 2 februarie 1365. Beneficiar al lui era Balc, fiul lui Sas, adică al celui de-al doilea voievod al Moldovei, indicat în cronicile indigene ca fiind feciorul lui Dragoș Întemeietorul². Balc se făcuse plăcut regelui prin *nemăsurate slujbe* „în tot timpul de când s-a alăturat maiestății noastre (Ludovic I- n. mea), cu o dragoste atât de fierbinte, încât părăsindu-și și lăsându-și în urmă supuși³ săi scumpi

---

*Publicat în „Banatica”, Muzeul Banatului Montan, Reșița, nr.23, Editura Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, 2013, p.489-503.

¹ *Documenta Romaniae Historica. D. Relații între Țările Române. Vol.I. Întocmit de Ștefan Pascu, Constantin Cihodaru etc. București: Editura Academiei, 1977, p.76 (originalul în l. latină), 77 (traducere în l.română).*

² *Cronicile slavo-române din sec.XV-XVI publicate de Ion Bogdan. Ediție revăzută și completată de P.P.Panaitescu. București: Editura Academiei, 1959, p. 14 etc.*

³ Editorii documentului au tradus expresia latină **suis caris parentubus** prin **părinții săi scumpi**. Dicționarul limbii latine însă ar conduce spre o traducere mai adecvată circumstanțelor în care a fost emis documentul în cauză. Astfel, expresia latină menționată i-ar

și foarte multe rude ca și toată averea lui, a venit din țara noastră moldovenească (subl. mea) în *regatul nostru al Ungariei* (subl.mei)⁴. Din document se desprinde aceeași pretenție de stăpânire anterioară a regelui de la Buda asupra Moldovei, fără, însă, ca ea să fie considerată parte a Regatului Ungariei. Observația este principială ținându-se cont că în unele publicații recente, asupra cărora voi reveni pe parcurs, Țara Moldovei la care se refereau documentele citate, este considerată că fiind o provincie a Regatului Ungariei, în ciuga faptului că însuși regele de la Buda făcea o distincție netă între ea și regatul său.

Un sens apropiat de cel ce se desprinde din documentele de mai sus, este redat și de cronicarul ungar Ioan de Târnave, fost notar al aceluiași rege Ludovic I, care și-a încheiat scrierea operei sale, *Cronica Ungurilor*, la puțin timp după moartea patronului său (1382). Consemnând faptul trecerii clandestine a lui Bogdan (fost voievod al românilor din Maramureș) în Moldova, întâmplat în legătură probabilă cu evenimentele care au necesitat trimiterea oastei conduse de nobilul maramureșean Dragoș din Gyulești, adică prin 1359, acest cronicar prezintă Moldova ca fiind supusă Coroanei Ungare, dar nepopulată din cauza vecinătății tătarilor⁵, fără însă a-i cunoaște pe antecesorii care au administrat țara până la evenimentele descrise. Referindu-se la vecinătatea tătarilor ca pricină a faptului că țara ar fi fost nepopulată, Ioan de Târnave ar lăsa să se înțeleagă că pretențiile de stăpânire asupra Moldovei din partea regalității maghiare ar data cu vremea de până la apariția tătarilor în zonă, adică înainte de 1241/1242, când nu doar Regatul Ungariei, ci și spațiul extracarpatic a fost supus primei invazii masive din partea armatelor mongolo-tătare conduse de hanul Batu⁶. Cu toate

---

fi avut în vedere pe **ai săi scumpi supuși** (*Латинско-русский словарь*. Москва, 1976, p.725).

⁴ *Documenta Romaniae Historica. D. Vol. I*, p.80-82 (doc.nr.43, versiunea original în l. Latină și versiunea tradusă în l. Română).

⁵ Ioannis de Thwrocz *Cronica Hungarorum. Ab origine gentis inserta simul Chronica Ioannis archidiaconi de Kikullew*. În: *Scriptores Rerum Hungaricarum*. Ed. I.G. Schwandtner. Pars I. Tynnaviae, 1765, p.317. Pasajul respectiv a fost tradus și folosit în limba română de Alexandru Boldur (*Istoria Basarabiei*, București, 1992, p.137), Victor Spinei (*Moldova în secolele XI-XIV*. Chișinău, 1994, p.366) ș.a.

⁶ O amplă prezentare a acestei invazii se datorează studiilor lui Victor Spinei, dintre care nu voi menționa decât unul: *Ultimele valuri migratoare de la nordul Mării Negre și al Dunării de Jos*. Iași: Editura Helios, 1996, p.2011-224.

acestea, în istoriografia atât de controversată a problemei formării statului care s-a numit Țara Moldovei, păreri divergente au fost formulate și în ceea ce privește vremea apariției și temeiului pretențiilor de supremație a regalității maghiare asupra viitorului stat românesc de la răsărit de Carpați.

Astfel, primii doi istorici români care au abordat de pe poziții științifice problema formării celui de-al doilea stat românesc extracarpatic cu numele de Țara Moldovei – A.D. Xenopol și Dimitre Onciul -, pornind de la tradiția indigenă despre *descălecatul* Moldovei de către Dragoș, venit parcă din Maramureș, și de la implicarea cu această ocazie a unui rege ungar pe nume Vladislav/Laslău angajat în luptele cu tătarii, puneau începutul supremației Coroanei maghiare în consecința uneia dintre cele două lupte de anvergură dintre unguri și tătarii. Deosebirea dintre cei doi istorici constă doar în numele regilor implicați și în datarea respectivă a unei sau altei lupte cu tătarii. A.D. Xenopol, identificându-l pe regele din tradiția moldovenească cu Ladislav al IV-lea poreclit Cumanul (1272-1290), plasa fenomenul *descălecatului* în consecința celei de-a doua invazii masive a tătarilor în Ungaria, care s-a produs în anul 1285⁷. D. Onciul, însă, ignorând, din motive necunoscute, această campanie, a acordat preferință luptelor cu tătarii din primii ani de domnie a regelui Ludovic I (1342-1382), mai recurgând și la o neverosimilă identificare a acestuia cu Vladislav/Laslău din tradiția moldovenească a întemeierii Moldovei⁸. Și într-un caz și în celălalt, însă, în urma victoriei obținute de unguri, cu participarea desigur și a românilor din Maramureș, s-ar fi creat la est de Carpați o stăpânire ungară în frunte cu un Dragoș din Maramureș, fenomenul marcând, parcă, începutul statului al Moldovei, numai că în dependență de Regatul Ungariei, pentru ca, la mijlocul secolului al XIV-lea, în urma răscoalei cu succes în frunte cu voievodul Bogdan, venit într-adevăr din Maramureș, să se producă o a doua *descă-*

---

⁷ A.D.Xenopol. *Istoria românilor din Dacia Traiană*. Ed. a IV-a. Vol.II. *De la întemeierea Țărilor Române până la moartea lui Petru Rareș, 1546*. Text stabilit de Nicolae Stoicescu și Maria Simionescu. Note, comentarii, prefață, indice și ilustrația de Nicolae Stoicescu. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1986, p. 32-40.

⁸ Dimitre Onciul. *Dragoș și Bogdan fondatorii Principatului moldovenesc*. În: *Scieri istorice* Ediție critică îngrijită de Aurelian Sacerdoțeanu. București, Editura Științifică, 1968, p. 93-92, 111-118. Cu doar unele revizuirii neesențiale, Dimitre Onciul și-a menținut opinia și în alte studii ale sale ulterioare.

lecare sau întemeiere prin scoaterea Moldovei de sub supremația Coroanei maghiare⁹.

Este greu de explicat cum s-a întâmplat că, ulterior, opiniile lui A.D.Xenopol au decăzut din atenția cercetătorilor, care au acordat preferință construcției lui Dimitre Onciul. În contextul acesteia, unul dintre cei mai fervenți cercetători ai problemei formării statului moldovenesc, Ștefan S. Gorovei, care nu a putut să nu observe că acțiunile anti-tătare din primii ani ai domniei lui Ludovic I (1342-1382) ca și din ultimii ani de domnie a antecesorului acestuia, Carl Robert (1310-1342), au afectat în exclusivitate zona Curburii Carpaților și Deltei Dunării. Îmbrățișând, însă, ideea *descălecatului* maramureșean printr-un oarecare Dragoș anume în contextul unei victorii a armatelor lui Ludovic I, istoricul ieșian a încercat să reconstituie procesul extinderii supremației maghiare spre nord, punând-o deja în seama acestui enigmatic Dragoș, care ar fi domnit vreo 17 ani, începând cu 1347 și până în 1354¹⁰. Este o încercare de a explica pretențiile regalității de la Buda asupra voievodatului, care a luat ființă în valea râului Moldova și care a stat la începutul istoric al Țării Moldovei, fiind, după câte se vede pe hartă, la ceva depărtare de zona unde se produceau înfruntările ungaro-tătare. Pe această cale se urmărea depășirea lipsei totale a izvoarelor istorice despre întreprinderile belicoase ungare înainte de evenimentele produse în Țara Moldovei în 1359 cu implicarea lui Dragoș din Gyulești. În baza acestor judecăți șubrede, unii istorici vorbesc insistent despre niște imaginate cuceriri magiare în ceea ce se numea Țara Moldovei de atunci pentru a obține motiv în vederea prezentării acesteia ca fiind o provincie a Regatului Ungariei și explicării pretențiilor autorităților regale de la Buda asupra ei ca emanând din dreptul de cucerire.

Relativ recent, profesorul universitar Ion Eremia¹¹ a introdus până și sintagma *cucerirea ma-ghiară* în chiar titlul primului compartiment al celui dintâi capitol al monografiei sale. Judecând după acest titlu, care

---

⁹ A.D.Xenopol.*Op. cit.* p.338-39; Dimitre Onciul. *Op.cit.*, p. 127-130.

¹⁰ Ștefan S. Gorovei. *Dragoș și Bogdan întemeietorii Moldovei*. București: Editura Militară. 1973, p. 83-91; Idem. *Întemeierea Moldovei. Probleme controversate*. Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 1997, p.83-88 (*passim*),89-92.

¹¹ Ion Eremia.*Statutul juridic internațional al Țării Moldovei (de la origini până la începutul secolului al XVI-lea)*. Chișinău: Pontos, 2010, p.5. Vezi și p.29.

cuprinde perioada “de la mijlocul secolului al XIII-lea până la cucerirea maghiară (mijlocul secolului al XIV-lea)”, pretinsele cuceriri ar data anume cu vremea indicată între paranteze. Înainte însă de a aborda subiectul cuceririlor la care se referă autorul, nu pot trece pe lângă unele afirmații evident declarative și lipsite de orice temei documentar. Constatând, așa cum este acceptat și în istoriografie, că Țara Moldovei ca **stat** (subl. autorului) s-a constituit pe versanții nord-estici ai munților Carpați, cuprinzând inițial un mic teritoriu, care anterior ar fi alcătuit “conform opiniilor enunțate (Sic!?), o mică formațiune teritorială locală, sub forma unei mărci militare ungare, cu numele de “**terre nostre Moldauane** (subl. autorului), cum o aflăm definită în actul regelui ungar Ludovic cel Mare din 20 martie 1360”, autorul pune cununa modului său de a judeca, afirmând sus și tare că “denumirea **Terrae Moldauane** (subl. autorului) a fost moștenită și acceptată de domnii suverani ai noului stat independent¹². Atenția mea este atrasă, astfel, nu de lipsa notelor de referință, care i-ar justifica judecata autorului, ci de ușurința cu care se formulează și se lansează în circuit niște aserțiuni lipsite de temei. Căci, din cele afirmate de autor și folosite deja ca fapte demonstrate la fel și pe parcursul lucrării¹³, ar urma că noul stat i-ar fi datorat cancelariei regale de la Buda până chiar și numele său, drept motiv pentru o atare interpretare servind doar faptul că denumirea în cauză este menționată pentru prima dată în sursele ungare. Din context, însă, apare și nevinovata întrebare: dacă la începuturile statale moldovenești a stat imaginată “marcă” de apărare creată, parcă, de Ludovic I al Ungariei și ea ar fi transcrescut ulterior în ceea ce se numea stat, atunci care era rostul cuceririlor magiare de la mijlocul secolului al XIV-lea?

Ca să nu imprim celor ce urmează caracterul unei recenzii, nu voi face decât să pun în evidență momentele cele mai bătaoare la ochi menite să illustreze imaginatatele cuceriri maghiare în zona de formare a Voievodatului/Țării Moldovei și să justifice viziunea autorului privind statutul aces-tuia/acesteia în raport cu purtătorii Coroanei de la Buda. Este de mirare mai întâi de toate faptul că, lansând sintagma *cuceriri*

---

¹² Ibid., p.7

¹³ Ibid., p.29-30 ș.a.

maghiare, autorul își începe cercetarea cu mijlocul secolului al XIII-lea, lăsând fără atenție primele acțiuni expansioniste ale Regatului Ungariei din cele trei decenii care au precedat marea invazie mongolo-tătară din 1241-1242 și abordând subiectul propriu-zis doar începând cu anul 1324, deși vorbește despre “inițiativa reluării operațiilor militare la răsărit de Carpați¹⁴”, ceea ce presupune că atare operațiuni au avut loc și mai înainte. Apoi, reproducând informațiile cunoscute despre activismul politico-militar al ungarilor din ultimii ani de domnie a lui Carol Robert în zona Curburii Carpaților și a Curiei Papale în vederea refacerii episcopiei catolice de la Milcov, I.Eremia se asociază opiniei că Ungaria nu a reușit să-și realizeze planul de expansiune urmărit. Atitudinea autorului se schimbă însă brusc după venirea pe tronul regal de la Buda a lui Ludovic I, în 1342, căruia sursele istorice îi atribuie mai multe acțiuni războinice în aceeași zonă. După o trecere în revistă a mai multor opinii ale istoricilor care s-au preocupat de aceste evenimente (fără ca printre aceștia să-mi regăsesc și numele meu) și care împărtășesc preponderent părerea că în consecința acțiunilor menționate, Regatul Ungariei i-a reușit crearea unui culoar care-i permitea ieșirea la Delta Dunării și Marea Neagră¹⁵, I.Eremia, fără a insista asupra posibilității admise de Vasile Neamțu ca în cadrul acestor acțiuni regele Ungariei să-l fi impus pe „voievodul maramureșean Dragoș¹⁶”, acordă preferință concluziei lui Ștefan S.Gorovei cum că anul 1347 “corespunde mai bine împrejurărilor în care a trebuit să se producă venirea lui Dragoș după zdrobirea forței tătarilor și eliberarea unui teritoriu probabil în colțul sud-vestic al Moldovei”¹⁷. Ar urma, că anume extensiunile datorate politicii lui Ludovic I din primii ani de domnie a lui ar și reprezenta acele *cuceriri maghiare* avute în vederea de I.Eremia și în consecința cărora domnia sa își construiește judecățile despre statutul juridic al Țării Moldovei în faza incipientă de formare a ei ca stat. Repet, însă, ceea ce am menționat și ceva mai sus, că aceste cuceriri, printr-o viziune aproape unanimă a

---

¹⁴ Ibid., p. 30.

¹⁵ Din motive lesne de înțeles, nu reproduc multitudinea opiniilor altor cercetători, numele și lucrările cărora sunt menționate în notele paginale ale monografiei lui I.Eremia: vezi notele 187-197, p.31-32.

¹⁶ Vasile Neamțu. *Istoria orașului Baia (Civita Moldaviensis)*. Iași, 1997, p. 117.

¹⁷ Ion Eremia. *Op. cit.*, p.33-34; Ștefan S. Gorovei. *Întemeierea Moldovei*, p.219.

istoricilor, au afectat în exclusivitate zona Curburii Carpaților, iar datarea creațiunii politice, atribuite de tradiția indigenă lui Dragoș, cu anul 1347 sau cu o altă dată din primii ani de domnie a lui Ludovic I se datorează identificării artificiale a lui Vladislav/Laslău din tradiția moldovenească cu acest rege al Ungariei¹⁸. Apoi, indiferent dacă admitem un problematic *descălecat* al lui Dragoș din Maramureș sau o întemeiere locală, nu se poate să nu se țină cont că în tradiție Dragoș este prezentat ca voievod întemeietor al Țării Moldovei din părțile râului cu același nume, care nu observă deocamdată nimic comun cu culoarul unguresc de la Curbura Carpaților.

Nu adeverește teza despre cucerirea maghiară în această zonă nici faptul invocat de Vasile Neamțu, că Baia ar fi fost incendiată după 1346, dar la o dată greu de precizat¹⁹. Iar observația lui Ștefan Gorovei, care pune ruinarea orașului Baia în legătură cu venirea dinspre sud a lui Dragoș „descălecătorul”, considerând că evenimentul s-ar fi produs în consecința opoziției opuse de elementul „de baștină” descălecătorilor unificatori²⁰, este tot atât de „convingătoare” ca și traseul atribuit lui Dragoș în problematica înaintare a lui dinspre sud spre nord. Observația este interesantă doar în sensul că autorul în cauză admite totuși existența „elementelor de baștină”, capabile să opună rezistență celor ce le aduceau cu sine subordonarea unei puteri străine. Adică erau organizați politic și militar, aveau formațiunea lor statală în frunte desigur cu un potentat, care putea fi, de ce nu, un voievod. În rest, aserțiunea istoricului de la Iași nu-și are rostul decât să mai încerce încă un argument în favoarea construcției sale privind problematicul „descălecat maramureșean” al lui Dragoș, acesta aflându-se, parcă, în slujba regelui de la Buda care l-ar fi împuternicit cu administrarea imaginetei „mărci” de apărare a Regatului

---

¹⁸ Argumentele irefutabile în acest sens au fost generalizate într-un recent studiu al meu, care însă nu face decât să reconfirme și să fortifice ideea, acceptată și de alți cercetători români cu renume, că în realitate cronicarii moldoveni l-au avut în vedere pe Ladislav al IV-lea Cumanul (1272-1290).- Pavel Parasca. *Cine a fost „Laslău craiul unguresc” din tradiția medievală despre întemeierea Moldovei?* În: „History & Politics.Revistă de Istorie și Politică”, 2011, nr. 1, p.7-19, bibliografia la p.20-21.

¹⁹ V.Neamțu, E. Neamțu, S.Cheptea. *Contribuții la problema urbanizării așezării de la Baia în secolul al XIV-lea. În:”Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie “A.D.Xenopol”, XVI, 1979, p. 301; Iidem. Orașul medieval Baia în secolele XIV-XVII, II. Iași, 1984, p. 12, 16, 245, 246. Apud: Ion eremia. Op.cit., p.37.*

²⁰ Ștefan S Gorovei. *Op. cit.*, p.48. Apud: Ion Eremia. *Op. cit.*, p.37.

maghiar, creată parcă pe versantul răsăritean al Carpaților de Est. Căci ruina orașului considerat a fi fost prima reședință a întemeietorului voievodatului Moldovei s-a întâmplat cel mai sugur în 1359 în timpul unicei expediții documentate a contingentelor militare ungare, puse sub comanda nobilului român maramureșean, Dragoș din Gyulești. În lipsa altor informații în același sens nu văd locul sintagmei *cucerirea maghiară* la mijlocul secolului al XIV-lea. Căci, după cum urmează din diploma regală pe numele acestui Dragoș, menționată la chiar începutul prezentului studiu, vorba era nu de cucerirea Țării Moldovei, ci de reșezarea ei, adică de readucerea ei în subordonarea autorităților regale de la Buda. Aceasta înseamnă că pretinsa dependență a voievodatului moldovenesc se referea la o vreme anterioară acestor evenimente

În consecință, decade necesitatea angajării în discuții cu Ion Eremia privind statutul juridic al Țării Moldovei în preajma și în consecință, de data aceasta a realei treceri în Moldova a voievodului român din Maramureș Bogdan, care s-a și afirmat ca voievod a statului de la est de Carpați. Judecățile autorului privind sensurile termenilor **țară, regat, stat**²¹ ș. a. sunt nu altceva decât exerciții lingvistice, în condițiile când cele două state românești extracarpaticе oficial s-au numit **țări** pe toată durata existenței lor istorice, iar termenul *regnum/regat*, ținea de caracterul regimului politic al statului în frunte cu un rege, tot așa cum o formațiune statală în frunte cu un *voievod* se numea *voievodat*. Sigur că, în context, nu se pot prezenta decât aberante aserțiunile autorului, bazate în temei pe cele scrise de Ioan de Târnave, că Moldova de până la Bogdan a fost o provincie a Regatului Ungariei, devenind stat abia după înscăunarea lui Bogdan și dobândirea independenței sale, mai punându-se la îndoială și sintagma *dinastia Dragoșeștilor*²². Printre

---

²¹ Ion Eremia. *Op. cit.*, p.41-42. De altfel, cea mai adecvată definiție a termenului *țară* este „teritoriu locuit de un popor organizat din punct de vedere administrative și politic într-un stat”.- DEX. Dicționarul explicativ al limbii române. Ediția a II-a. București: Univers Enciclopedic, 1996, p.1123.

²² Ion Eremia. *Op.cit.*,p. 43-46. În concluziile formulate de autor la finele compartimentului consacrat stăpânirii „Drăgoșeștilor”, se afirmă fără drept de apel că “Drăgoșeștii” au fost instalați extracarpaic de trupele maghiare. Moldova “Drăgoșeștilor” a fost o provincie supusă direct regelui, o proprietate a sa, obținută în baza „dreptului cuceritorului”. Iar ceva mai jos, se afirmă cu aceeași tărie că “cercetările istorice oferă tot temeiul să credem că “Drăgoșeștii” au stăpânit “țara” Moldovei, în calitate de provincie maghiară, prin anii 1347-1363” (Ibid., p.46).

argumentele în baza cărora se fac asemenea concluzii este indicat și faptul că *Țara Moldovei* ca nume nu figurează în titlul regilor unguri, așa cum era Galiția ș.a. Anume acest fapt și denotă punctul cel mai vulnerabil al construcțiilor de tipul celor de mai sus și explică de ce, intenționat sau nu, autorul în cauză stabilește limita cronologică inferioară a cercetării sale la mijlocul secolului al XIII-lea, deși primele încercări expansioniste, soldate și cu anumite rezultate, ale Regatului Ungariei în zona Curburii Carpailor și în direcția Dunării de Jos, au fost întreprinse încă înainte de invazia mongolo-tătără din 1241-1242, care le-a încurcat lucrurile ungarilor și Curiei papale.

Cheia rezolvării problemei temeiului pretențiilor de supremație a regilor de la Bude se află, la părerea mea, acolo unde încă nimeni nu a căutat-o, cercetătorii speculând, de regulă, unele și aceleași argumente, încercând o reconstituire a realităților printr-o amalgamare de diverse inter-pretări autoricești la un subiect sau altul, fără a se îngriji de baza documentară a acestora. Ca premisă a unei abordări adecvate a problemei se prezintă a fi un fragment dintr-un decret al regelui Ungariei Sigismund de Luxemburg din 1435, cunoscut de mai demult, dar repus în circuitul științific de Victor Spinei²³ - notoriul cercetător al problemei formării statului românesc de la est de Carpați și al circumstanțelor politice anterioare precum și contemporane ale procesului care s-a încununat cu fopmarea și afirmarea statală a Țării Moldovei. Deși destul de târziu, fragmentul în cauză are o valoare incontestabilă prin faptul că „reflectă realități mult mai vechi”²⁴. Conform documentului în cauză, spațiul extracarpatic unde se constituise cele două state românești, se numea cândva *Cumania* și era populată de *cumanii negri*. La vremea însă, când era emis decretul regal, fosta Cumanie se numea *Țara Valahiei*, fiind locuită de *valahi* și separată în două părți: cea Transalpină, adică Țara Românească, și Moldova²⁵. În viziunea autorităților de la Buda, așadar, ar fi avut loc o substituție mecanică de nume de țară în consecința dispariției cumanilor și repopulării fostei lor țări de către români și separarea lor în cele două state românești extracarpatică cunoscute, în

---

²³ Victor Spinei. *Moldova în secolele XI-XIV*. Chișinău: 1992, p.43,n.64 și p.62.

²⁴ Ibid.

²⁵ Ibid., p.43.

aceeași cheie în care prezenta lucrurile și Ioan de Târnave, cu referire însă doar la Moldova de până și de după „descălecatul” lui Bogdan. Asupra falsității tezei despre o atare înlocuire de populații am atras atenția cu altă ocazie²⁶, astfel că nu văd motivul pentru a reveni la acest subiect.

Plasând Cumania “de la fluviul Olt, între Munți (Carpați- n. mea) și Danubiu”, decretul lui Sigismund de Luxemburg din 1435 observă o flagrantă legătură cu *Diploma Ioaniților*, semnată în 1247 de regele de atunci al Ungariei, Bela al IV-lea. Ea pune la fel începutul Cumaniei “de la râul Olt și Munții Transilvaniei”²⁷, omițând doar Dunărea. Urmează, că documentul din 1435 reproducea o stare de lucruri din preajma mijlocului secolului al XIII-lea. Cumanii, însă, și respectiv spațiul unde-și pășteau turmele și-și exercitau controlul politico-militar căruia i sa imprimat și numele de Cumania, au ajuns în vizorul autorităților ungare și al Curiei papale la începutul celui de-al doile deceniu al secolului al XIII-lea, când în sud-estul Transilvanie (*Țara Bârsei*) a fost plasat Ordinul cruciat al teutonilor. Extinderea lor peste Carpați în intenția de a forma aici un stat cruciat sub autoritatea Scaunului papal în detrimentul intereselor Regatului Ungariei, l-au deranjat pe regele acestuia, Andrei al II-lea, care nu a întârziat să recurgă la arme, pentru a-i deposeda pe teutoni de posesiunile lor și a-i expulza din regat, ceea ce s-a reușit în 1225²⁸. Era natural ca regele în cauză să-și atribuie sie fostele stăpâniri teutone din exteriorul Carpaților. În 1227 sau 1228 aici a fost instituită Episcopia catolică a cumaniilor, pusă sub oblăduirea episcopului Teodoric, dar sub apărarea și autoritatea politică a regalității maghiare. În 1233 regele de la Buda și-a introdus, în și așa stufosul titlu al său, și pe cel de *rege al Cumaniei*, care s-a perpetuat pentru multă vreme ulterioară, chiar și atunci când pretinsa Cumanie a ajuns în stăpânirea tătarilor, fiind concepută ca parte a vastului stat mongolo-tătar al Hoardei de Aur. Suntem astfel în prezența perpetuării la fel a pretențiilor autorităților regale de la Buda de a redobândi Cumania

---

²⁶ Pavel Parasca. *Interferențe etno-politice în terminologia spațiului carpato-ponto-nistrean în secolele XI-prima jumătate a celui de-al XIII-lea*. În: “History & Politics.Revistă de Istorie și Politică”, 2008, nr.1-2, p.98-99.

²⁷ *Documenta Romaniae Historica.D. Vol.I, p. 26.*

²⁸ *Ibid.*, p.10-12 (text latin), 12-14 (traducere românească).

ca fostă săpânire a lor, imaginată sau reală, de până la cuceririle mongolo-tătare. Este semnificativ în acest sens faptul că, deși în prima jumătate a secolului al XIV-lea ungerii vor redobândi de la tătari pozițiile lor de odinioară de la Curbura Carpaților și Delta Dunării, regii maghiari nu vor introduce în titulatura lor sintagma *rege al tătarilor*, deși la acea vreme prinsese un oarecare teren și denumirea de Tartaria în locul celei de Cumania²⁹, persistând doar sintagma *rege al Cumaniei*.

Nu se știe în ce măsură era cunoscută în Ungaria situația etnică și politică din întregul spațiu de la est de Carpații Răsăriteni. Dar dacă se judecă după cele scrise de canonicul de la Oradea, Rogerius,- autorul celei mai ample descrieri a campaniei armatelor mongolo-tătare din primăvara anului 1241, care s-a abătut și asupra teritoriului de la est de Carpați -, sub numele *Cumania* era înțeles întregul teritoriu care se întindea spre sud de așa-zisa *Poartă a Rusiei*, adică de la *pasul Verecke* din Carpații Nordici, pe unde iureșul mongolo-tătar a pătruns din Rusia Haliciului în Regatul Ungariei³⁰. Ar însemna, că prin titlul lor, regii de la Buda se pretindeau a fi stăpâni ai întregului teritoriu de la est de Carpații Orientali.

Izvoarele documentare ale vremii, care sunt disponibile cercetării, deși puține la număr, vin să ateste că denumirea *Cumania* avea, însă, nu o încărcătură etnică ci politică, datorată faptului că, la vremea anterioară invaziei armatelor hanului Batu, cumanii nomazi exercitau controlul politico-militar asupra teritoriilor în cauză, dominând totodată și comunitățile unei populații sedentare indigene, care, așa cum se întvede din aceleași surse documentare, era dacă nu în totalitatea ei românească, apoi cel puțin predominantă în raport cu alte comunități etnice sedentare din zona respectivă. Diploma Ioaniților din 1247, de exemplu, referindu-se la Cumania dintre Carpații Meridionali, care începea la râul Olt, nu semnalează prezența aici a cumanilor, menționând în schimb țara voievodului român Seneslau³¹. Iar ceva mai înainte, la 14 noiembrie 1234, papa Grigore al IX-lea, referindu-se la episcopia catolică a cumanilor, care cuprindea dacă nu întreaga regiune de la

---

²⁹ Victor Spinei. *Moldova în secolele XI-XIV*, p.62, n.62.

³⁰ *Ibid.*, p. 199 (*inter Rusciam et Comaniam*).

³¹ *Documenta Romaniae Historica. D. Vol. I*, p.26.

Curbura Carpaților până la Dunărea de Jos, apoi cel puțin o parte a ei până la râul Siret³², constată viețuirea aici a unor popoare, cărora le zic *Wallati*, adică *valahi/români*, care își aveau și propria lor organizare bisericească ortodoxă, pusă în seama episcopilor³³, ceea ce presupune și existența la ei a unei organizații politico-statale, asemănătoare probabil cu cea a voievodului Seneslau din stânga Oltului³⁴. Urmează că, arogându-și dreptul de stăpânire asupra Cumaniei, regii Ungariei, de fapt își arogau și dreptul de supremație asupra formațiunilor românești din teritoriile respective, aflate până atunci într-o oarecare formă de dependență de cumani, cel mai probabil plătindu-le un tribut.

Între timp, însă, situația în ceea ce se numea *Cumania* s-a schimbat. Căci cumanii, în parte nimiciți de mongo-tătari sau supuși acestora, și-au pierdut identitatea de odinioară, disolvându-se în mediul noilor cuceritori nomazi, care și-au creat vastul lor stat, *Hoarda de Aur*, cu centrul tocmai pe Volga de Jos. În consecință, în izvoarele istorice din vremurile care au urmat, inclusiv în documentele papale, numele *Cumania* se îmbina cu cel de *Tartaria*, dacă nu cumva ultimul a devenit preponderent, substituindu-l pe cel dintâi. Nu același lucru s-a produs însă și în titulatura regilor Ungariei, în care persista vechea denumire – mărturie că la Buda noii vecini dinspre est ai regatului nu erau considerați stăpâni legitimi ai Cumaniei, ci uzurpatori ai dreptului de stăpânire a Regatului Ungariei, de unde și intențiile unei eventuale recuceriri a teritoriului în cauză și readucerii lui în stăpânirea Coroanei maghiare, ceea ce a și început să se înfăptuiască în ultimii ani de domnie a regelui Carol Robert (1308–1342) - întemeietorul dinastiei Angevinilor –, și în primii ani de domnie a celui de-al doilea și ultimului angevin, Ludovic I (1342-1382), despre care s-a vorbit deja mai sus. Este logic să se creadă că în același proiect de refacere a stăpânirii Coroanei maghiare în fosta Cumanie, să fi fost concepute și comunitățile românești de aici, cu un

---

³² Descriind înaintarea armatelor mongolo-tătare prin teritoriul de la est de Carpați, canonicul de Oradea, Rogerius, menționează că trecând peste râul Siret, ele au pătruns în episcopia catolică: M. Rogherii *Miserabile Carmen seu historia super destructione Regni Hungariae ... per Tartaros facta*. În: *Scriptores Rerum Hungaricarum*. Edit. I.G. Schwandtner, pars I, p.497.

³³ *Documenta Romaniae Historica.D.* Vol. I, p.20-21.

³⁴ Șerban Papacostea. *Românii în secolul al XIII-lea. Între cruciată și Imperiul Mongol*. București, 1993, p.63-64.

grad desigur mai avansat al organizării lor politico-statale, în raport cu realitățile documentate istoric în preajma jumătății secolului al XIII-lea. Numai că, de data acesta, aspirațiile dominației asupra comunităților românești indigene s-au izbit de rezistența acestora din urmă, astfel că oficialitățile de la Buda au trebuit să recurgă la forță, sub pretextul restaurării supremației lor, ceea ce se întrevede destul de clar în expediția din voievodatul Moldovei din 1359, pusă în seama nobilului român din Maramureș, Dragoș din Gyulești, care a reușit însă să restaureze pretinsa supremație a regelui ungar doar peste o parte, care nu se lasă deocamdată deosebită cu exactitate, a Moldovei de atunci. Căci, așa cum specifică diploma lui Ludovic I din 20 martie 1360, la credința datorată lui au fost readuși *mulți români rebeli*³⁵, adică nu toți, astfel că revolta lor a continuat, pentru a se încununa cu un succes deplin după 1359, dar înainte de 2 februarie 1365, dată la care Ludovic I emitea cea de-a doua diplomă a sa, prin care de fapt recunoaștea eșecul total al eforturilor de a-și supune Țara Moldovei, aflată acum sub oblăduirea lui Bogdan, fost voievod al românilor maramureșeni, care trecuse într-adevăr din Maramureș. Ludovic I, ca și mai înainte, nu uita să consemneze că este și rege al Cumaniei³⁶, în întinsul căreia se subînțelegea desigur și voievodatul Moldovei, care, din acest considerent nici nu era inclus ca țară deosebită în titlul regelui de la Buda.

În cele de mai sus nu am abordat subiectul originilor voievodatului Moldovei, asupra cărora mi-am creat o viziune a mea proprie și sursele disponibile nu-mi oferă nici un motiv pentru a schimba ceva în ea. Ar fi trebuit probabil să mă aplec poate doar asupra perioadei de după mijlocul secolului al XIII-lea și până la reluarea acțiunilor antitătare din ultimii ani de domnie a lui Carol Robert și primii ani de domnie a lui Ludovic I, adică sfârșitul deceniului al treilea și deceniul al cincilea al secolului al XIV-lea, pentru a vedea dacă pe parcursul acestei perioade nu s-au produs alte evenimente, care ar ține de politica ungară la est de Carpați. Fără a anula acest interes, țin să menționez totuși, că cel puțin până în al nouălea deceniu al secolului al XIII-lea, autoritățile regale maghiare nu cunoșteau situația ținutului situat mai la nord de

---

³⁵ *Documenta Romaniae Historica. D. Vol. I, p. 76, 77.*

³⁶ *Ibid.*, p.80, 82.

episcopia catolică de la Milcov. Faptul este demonstrat de un act al regelui Ladislau al IV-lea Cumanul din 1288, prin care emitentul relatează despre un eveniment produs câțiva ani mai înainte în legătură cu o expediție a sa în persoană în vederea urmăririi și reînțoarcerii în regat a unor cumani care au fugit la tătari. În consecință, el s-a pomenit în locuri necunoscute, unde nu mai călcase nimeni dintre antecesorii săi³⁷. Vorba nu putea fi despre Țara Românească, care era destul de cunoscută cancelariei regale dacă nu de mai înainte, apoi cel târziu la 1247 – anul *Diplomei Ioaniților*. Apoi, la chiar începutul domniei acestui rege, când el încă nu atinsese vârsta majoratului (s-a născut în 1262), la sud de Carpați s-a produs răscola voievodului Litovoi și a fratelui său Barbat³⁸. Nu putea fi vorba nici de ținutul fostei episcopii a cumanilor, căci teritoriul în cauză s-a aflat multă vreme ca obiect central în corespondența papală cu înalții prelați catolici din Ungaria și cu deținătorii Coroanei acesteia până la invazia mongolo-tătară și după. Nu mai vorbesc deja de Galiția, din vecinătatea nordică a Țării Moldovei, care era indicată în titulatura regelui Andrei al II-lea încă din 1222.

Ladislau al IV-lea este acel rege pe care A.D. Xenopol, iar mai recent și alți istorici, inclusiv umila mea persoană, l-au identificat cu Vladislav/Laslău din tradiția despre întemeierea Țării Moldovei³⁹. Documentul din 1288 nu oferă ceva detalii referitoare la cele întâmplate în locurile în care pentru prima dată s-a pomenit un rege al Ungariei. În condițiile, însă, când tradiția moldovenească pune formarea voievodatului Moldovei în frunte cu Dragoș în legătură cu numele acestui rege și luptele lui cu tătarii⁴⁰, confundându-i ușor pe cumanii fugari cu tătarii, care conform unor consemnări cronicărești din Ungaria, au întreprins cea de-a doua mare intervenție în regat, în 1285, fiind instigați de către cei dintâi, este mai mult decât posibil ca deja atunci între regele Ladislau al IV-lea și voievodul Dragoș să se fi ajuns la o înțelegere prin care se

---

³⁷ *Documante privitoare la istoria romanilor culese de Eudoxiu de Hurmuzaki și publicate de N.Densușeanu*. Vol. I. Partea 1. București, 1887, p.447, 484-485, 502.

³⁸ *Documenta Romaniae Historica. D.* Vol. I, doc.nr.13, 14.

³⁹ Pavel Parasca. *Cine a fost "Laslău craiul unguresc" din tradiția medievală despre întemeierea Moldovei?* În: „History & Politics.Revistă de Istorie și Politică”, 2011, nr. 1, p.7-19.

⁴⁰ *Cronicile slavo-române*, p.155-156 (originalul în limba savă), 158-160 (traducere românească).

instituita protecția ungară asupra voievodatului moldav, în timp ce Dragoș s-ar fi recunoscut vasal al regelui de la Buda. S-ar explica astfel și faptul că pe o hartă anonimă, din 1308, regiunea est-carpatică, cu unele abateri până la Prut este inclusă în hotarul părții transilvănene a Regatului Ungarie⁴¹, tot așa ca și peripețiile din acea vreme ale lui Otto de Bavaria, care, pentru a fi înlăturat din cursa pentru tronul Ungariei, a fost luat în captivitate de voievodul Transilvaniei Ladislau Kan și trimis pentru o mai mare siguranță la un *herzog* (duce sau voievod) al românilor (*Walachen*), de unde nefericitul pretendent a reușit să fugă la ruda sa, cnezul Haliciului. Indiferent cum s-ar traduce expresia germană *uber walt* („dincolo de pădure” sau „peste munți”)⁴², ceea mai probabilă ar fi localizarea țării acestui conducător român în partea de nord a Moldovei, în vecinătatea nemijlocită a cnezatului de Halici. Și într-un caz, însă, și în celălalt, informațiile respective nu înseamnă că voievodatul acestuia ar fi fost o stăpânire a Coroanei maghiare. Unica concluzie în această situație ar fi posibilitatea ca între elitele politice de o parte și de alta a Carpaților Răsăriteni să fi existat raporturi, poate mai mult sporadice, cu o posibilă tentă de subordonare vasalică a celor de la est față de cele transilvănene. Că asemenea raporturi au existat și se întrăinicise de-a binelea, o demonstrează faptul trecerii lui Bogdan din Maramureș și plasarea sa, fără dificultăți, în fruntea mișcării antiungare din Țara Moldovei, pentru ca, obținând victoria, să ajungă și voievod al acesteia deja ca stat independent.

Expediția lui Dragoș din Gyulești s-ar prezenta mai degrabă ca o încercare a regelui Ludovic I de a schimba situația și de a-și înfeuda necondiționat Țara Moldovei. Am vorbi, așadar, de o primă și unică încercare ungară de cucerire a voievodatului Moldovei, astfel că sintagma *cucerirea maghiară* și interpretările care se fac în baza ei privind formatul politic și statutul juridic al celui de-al doilea stat românesc extracarpatic înainte de Bogdan I, sunt artificiale, ca să nu le spun tendențioase, întocmai ca și scrierea lui Ioan de Târnave, care stă la baza unor asemenea interpretări.

---

⁴¹ *Anonymi descriptio Europae Orientalis*. Ed. O. Gorca. Cracoviae, 1916, p.38-51.

⁴² Victor Spinei. *Moldova în secolele XI-XIV*, p. 333.

În concluzie: pretențiile de stăpânire ale regilor Ungariei asupra Țării Moldovei erau deduse din pretențiile similare, manifestate oficial din 1233, asupra Cumaniei în care, pe parcurs, s-ar fi produs o substituie de populații, locul cumanilor fiind parcă preluat de către valahi, ceea ce ar fi avut drept consecință și substituiea numelui anterior de *Cumania* prin cel de *Valahia*, datorat acum noilor locuitori. În principiu, este vorba despre aceeași logică, care a fost pusă la baza scrierii lui Ioan de Târnave despre întemeierea Moldovei. Și, odată ce preinșii *descălecători* din Maramureși, mai fiind totodată și supuși deja ai regalității maghiare, ca și cei care i-au urmat pe parcurs, au populat o țară, pretinsă a fi o stăpânire ungară încă înainte de marea invazie mongolo-tătară din 1241-1242, dar părăsită de locuitori, înseamnă că ea pe vechi era considerată ca stăpânire a Coroanei Sf. Ștefan de la Buda, dimpreună deja cu noii ei locuitori. Ca urmare, oricât nu s-ar strădui unii istorici să justifice pretențiile ungare de stăpânire asupra Moldovei, iar în subtext și de a o prezenta pe aceasta înainte de Bogdan I ca o provincie a Regatului maghiar, eforturile lor sunt vane. Căci, cel puțin la nivelul actual al cunoașterii, nu există nici un temei pentru a acredita ideea cum că la baza acestor pretenții ar sta *dreptul cuceritorului*. Acest drept, dacă și ar putea fi invocat, apoi doar cu referire la zona Carpaților de Curbură și Dunării de Jos, care, însă, după câte se știe, nu a fost leagănul statalității moldovenești medievale și care a ajuns a fi inclusă paritar în hotarul Țării Românești și cel al Țării Moldovei abia prin al nouălea deceniu al secolului al XIV-lea, cel mai probabil între anii 1382-1387, perioadă în care Regatul Ungariei a trecut printr-o criză de *interregn*, intervenită după moartea fără urmași masculini a lui Ludovic I și prelungită până la afirmarea pe tronul de la Buda a noului rege Sigismund de Luxemburg.

Un termen incitant și discutabil: *Rusovlahia**

Este vorba despre un termen absolut incidental, menționat consecutiv în câteva scrisori patriarhale databile în exclusivitate doar cu luna mai 1395, când în Moldova domnea Ștefan I, care, cu ajutor polon, a preluat domnia de la Roman I (cel mai probabil, pe la începutul anului 1395, sau sfârșitul anului precedent) și în timpul căruia a fost declanșat un conflict canonic cu Patriarhia ecumenică de la Constantinopol. Voi menționa scrisorile patriarhale în cauză în ordinea în care ele sunt publicate, deși aceasta nu corespunde ordinii semnării lor, fapt ce explică și unele judecăți și aprecieri nu totdeauna corecte privind motivele emiterii lor și obiectivul urmărit.

Astfel, în luna mai 1395, printr-o scrisoare patriarhală, aflătorului „în marea cinste”, protopopului „din Rusovlahia, lui chir Petru, fiu iubit întru sfântul duh al smereniei noastre (patriarhului–n.me)”, i se încredința „conducerea și administrarea preasfintei mitropolii a Rusovlahiei”, poruncindu-i-se ca „plecând într-acolo, ... să ia în primire această preasfântă mitropolie cu toate drepturile și prerogativele aferente ei, ca persoană îndreptățită a smereniei noastre (patriarhale-n.me) și să se îngrijească de starea ei, având permisiunea și puterea de a judeca și cerceta chestiunile ecleziastice și laice venite la dânsul” etc. Prin aceeași scrisoare, tuturor celor „câți se găesc în această Rusovlahie și în întreaga enorie” li se impunea „să-l iubească și cinstească pe acesta ca om îndreptățit al meu (al patriarhului- n.me), să dea ascultare vorbelor și învăță-mintelor lui și să le ducă la îndeplinire...”¹. Privită izolat, scrisoarea patriarhală lasă impresia că, la vremea respectivă, ar fi existat o atare mitropolie a Rusovlahiei și acum doar se rezolvau oarecare probleme legate de funcționarea ei. S-a dovedit însă, că în realitate, scrisoarea patriarhală în cauză a rezultat dintr-un demers venit de pe loc și adus la Patriarhie chiar de către protopopul

---

*Comunicare la Conferința Internațională *Studii de Istorie și Arheologie în Contextul Proceselor Integraționiste Contemporane* (22 ianuarie 2014, ULIM). Publicat în: *Studii de istorie și arheologie în onoarea profesorului Gheorghe Postică*. Chișinău, ULIM, 2014, p.283-305.

¹ *Fontes Historiae Daco-Romanae. IV. Scriptores et acta Imperii Byzantini saeculorum IV-XV / Izvoarele istoriei României. IV. Scrisori și acte bizantine secolele IV-XV*. Publicate de: Haralambie Mihăescu, Radu Lăzărescu, Nicolae-Șerban Tanașoca, Tudor Teoteoi. București: Editura Academiei, 1982, p.245..

Petru. Această impresie se desprinde fără dificultate dintr-o altă scrisoare patriarhală, publicată după cea precedentă, deși, în realitate ar fi trebuit să fie publicată prima.

Dataată cu aceeași lună mai 1395, această nouă scrisoare menționează la fel *Rusovlavia*, numai că într-o ipostază nu doar de mitropolie ci și de țară. Ea a fost adresată „Preanobilului, preaviteazului și preaînțeleptului mare voievod și singur stăpânitor al *Rusovlahiei* (subl.me) întru Sfântul Duh fiu iubit al smereniei noastre (patriarhului-n.me), chir Ștefan ...”, care este, desigur, nu altul decât Ștefan I al Țării Moldovei² Din această scrisoare patriarhală urmează fără nici un dubiu, că corespondența patriarală a fost generată de scrisorile adresate patriarhului de voievodul Ștefan I prin intermediul protopopului în cauză. În același context se înscrie și adresarea concomitentă a patriarhului către „*episcopii mincinoși din Rusovlahia*” (subl.me), Iosif și Meletie, precum și către „cei ce vă aflați în *preasfânta mitropolie a Rusovlahiei* (subl.me), preacucernici clerici, preoți, ieromonahi, monahi, oameni de vază și restul poporului creștin al domnului”³. Mai mult despre *Rusovlahia* nu mai pomenește nici un alt document. În ceea ce-l privește pe protopopul Petru, ne pomenește în fața unei situații care lasă loc pentru interpretări.

Astfel, în aceeași lună mai 1395, dintr-o altă scrisoare patriarhală în care este menționat chir Petru, aflăm că înainte de a fi numit protopop în *Rusovlahia*, el era împuternicit ca „deținător al *preasfintei mitropolii a Maurovlahiei*” (subl.me), de unde și era venit, poruncindu-i-se să fie protopop al acesteia „și să îndeplinească el acolo toate cele ecleziastice în afară de hirotonie și să stăruie ca „falșii episcopi” care se găsesc acolo (adică episcopii „mincinoși din *Rusovlahia*„, Iosif și Meletie, menționați deja mai sus) să fie izgoniți din acele locuri, pentru ca întregul popor și voievodul să afle iertare de la afurisenia rostită împotriva lor de câțiva vreme”⁴.

La o simplă privire, documentele citate mai sus lasă impresia că în toate cazurile vorba ar fi de una și aceeași mitropolie, cunoscută însă sub două denumiri: *Maurovlahia* și, respectiv, *Rusovlahia*. Iar faptul că

---

² Ibid., p.247.

³ Ibid., (partea a III-ea și a IV-a).

⁴ Ibid., p.243.

conflictul cu Patriarhia s-a consumat prin consacrarea sinodală a mitropoliei *Moldovlahiei*, adică a Țării Moldovei, în iulie 1401⁵, ar permite o concluzie și mai impresionantă despre identitatea acesteia cu cele două mitropolii menționate anterior. Analiza de conținut a documentelor ce țin de conflictul autorităților moldovenești cu Patriarhia ecumenică și încadrarea lor într-un context istoric concret, nu confirmă, însă, o atare identificare și oferă posibilitatea unor explicări mai aproape de adevăr, nu doar privind originia termenului *Rusovlahia*, ci și a protagonistului și a scopului urmărit prin lansarea lui.

Mai întâi de toate, accentuez faptul că voievodul Ștefan este identificat doar în legătură cu *Rusovlahia*, în timp ce protopopul Petru este identificat mai întâi în legătură cu *Maurovlahia*, fiind împuternicit apoi cu trburile din *Rusovlahia*, ceea ce, *a priori* lasă să se înțeleagă că vorba era de două organisme bisericești deosebite. Apoi, pornind de la faptul că, după luna mai 1395, termenul *Rusovlahia* nu mai figurează în documentele patriarhale⁶, se impune concluzia că *apariția lui este incidentală, iar existența extrem de scurtă și efemeră*. Iar dacă se ține cont că el este vehiculat în consecința demersului voievodului moldovean Ștefan I, urmează și o a doua concluzie, pe care am făcut-o și cu altă ocazie, că termenul în cauză, de rând cu cel de mai târziu de *Moldovlahia*, nu ar fi niște „inovații terminologice de sorginte bizantină”, cum se interpretează uneori în istoriografie⁷, ci s-ar datora, în cazul *Rusovlahiei*,

---

⁵ Ibid., p.273-277(doc.nr.67).

⁶ O singură excepție este atestată într-o scrisoare patriarhală din mai 1401 adresată mitropolitului Ungrovlahiei, adică al Țării Românești, în care se menționează o plângere a unui preot din *Rusovlahia*, Isidor, pe care mitropolitul respectiv continua să-l considere depus „în virtutea lipsei de ascultare a rusovlahilor și a afuriseniei pronunțate tuturor acelora pentru că nu au binevoit să-l accepte pe chir Ieremia, mitropolitul lor...” (Fontes, IV, p.267). Este natural să se observe că întâmplarea se referă la o vreme mai timpurie și nu e de mirare că și terminologia folosită ține de aceeași vreme și nu de anul 1401.

⁷ Victor Spinei. *Terminologia politică a spațiului est-carpatic în perioada constituirii statului feudal de sine stătător*. În: *Stat. Societate. Națiune. Interpretări istorice*. Cluj-Napoca, 1982, p.72; Ștefan S. Gorovei. *Întemeierea Moldovei. Probleme controversate*. Iași, 1997, p.190. În unele cazuri, opinia în cauză este acceptată parțial de Ion Eremia, care admite originea bizantină doar a termenilor *Maurovlahia* și *Rusovlahia*, considerându-l ca avându-și origine locală doar pe cel de *Moldovlahia*: Ion Eremia. *Statutul juridic internațional al Țării Moldovei (de la origini până la începutul secolului al XVI-lea)*. Chișinău, 2010, p.25-26. Autorul, fie că nu a înțeles logica fie că intenționat mi-a redus argumentul doar la titlul lui Ștefan I, reproduș în scrisoarea patriarhală, de „mare voievod și singur stăpânitor al *Rusovlahiei*” (Ibid., p.97), pe

cancelariei lui Ștefan I, iar în cazul *Moldovlahiei* – cancelariei lui Alexandru cel Bun -, de sorginte bizantină fiind doar termenul *Maurovlahia*⁸. Iar faptul că chir Petru, fiind deja deținător al diocezei Maurovlahiei, mai era numit și protopop al Rusovlahiei, în condițiile când în atenția patriarhiei se afla unul și același caz al „episcopilor mincinoși” Iosif și Meletie, ambii aflați sub pedeapsa afuriseniei dar menționați ca aflându-se concomitent în ambele mitropolii, oferă motiv justificator pentru opinia că în esența conflictului bisericesc în cauză se afla rivalitatea dintre mitropolia Maurovlahiei, creată canonic de Patriarhia ecumenică, și cea a pretinsei Rusovlahii, creată sau mai degrabă afișată de autoritățile locale moldovenești, fără vreo implicare canonică din partea autorităților politice (temporale sau seculare) și bisericești de la Constantinopol. Dovadă sigură în acest sens este nu doar faptul că mitropolia Maurovlahiei, fie și nu atât de explicit cum ne-am dori-o, este documentată înainte de apariția numelui celeilalte mitropolii, ci și că a continuat să fie menționată încă multă vreme după luna mai 1395, în timp ce termenul Rusovlahia nu se mai pomenește.

Din păcate, izvoarele disponibile nu permit o datare precisă a întemeierii mitropoliei Maurovlahiei, care, așa cum lasă să se înțeleagă din titlul ei, era destinată unei alte părți din ceea ce la Patriarhie era cunoscut cu un nume generic de *Valahia*, în timp ce o altă parte a acesteia (Țara Românească dintre Carpații Meridionali și Dunăre) era organizată bisericește în *Mitropolia Ungrovlahiei*, consfințită ca atare în anul 1359⁹. Ar urma că Mitropolia Maurovlahiei, ca reprezentând bisericește cea de-a doua parte a Vlahiei, era concepută ca acoperind spațiul valah (românesc) dintre Carpații Răsăriteni, Nistru și țărmul pontic. Despre întemeierea Mitropoliei Maurovlahiei există o consemnare sumară, referitoare la numirile de mitropoliți în mai multe dioceze, extrasă dintr-un manual de diplomatică, întocmit pentru uzul cancelariei patriarhale și atribuit vremii patriarhului Nil Kerameos (1379-1388). Conform acestei consemnări, după ce în Ungrovlahia „au fost creați doi mitropoliți” –unul cu reședința

---

care eu l-am explicat printr-o preluare a lui din demersul personajului vizat(Pavel Parasca. *La obârșia Mitropoliei Țării Moldovei*. Chișinău, 2002, p.19) și nu văd absolut nici un motiv care s-ar opune acestei interpretări.

⁸ Pavel Parasca. *La obârșia Mitropoliei*, p.22-23

⁹ *Fontes*, IV, p.197-198.

la Nicomidia (de fapt la Curtea de Argeș)¹⁰, chemându-se „exarh a toată partea ungurească și al plaiurilor”, iar celălalt chemându-se „mitropolit al unei părți a Ungrovlahiei...”, un mitropolit a mai fost consacrați la Vidin „precum și *un altul* (subl. mea) în Maurovlahia, asemenea și în Galiția, care era parte a Rusiei Mici; căci mitropolitul Rusiei poartă titlul de mitropolit al Kievului și Întregii Rusii”¹¹. Atrag atenția asupra formulei că în Maurovlahia a fost numit *un alt* mitropolit, ceea ce înseamnă că consacrarea în această funcție nu era prima. Și dacă succesiunea consacrărilor corespunde și unei succesiuni cronologice, ar însemna că noul mitropolit maurovlah a fost numit după cel de la Vidin, în persoana fostului ieromonah Cassian în anul 1381¹². Judecând, însă, după alte consemnări, confirmate documentar, logica unei atare metode de datare nu este acceptabilă. Căci, instituirea a celei de-a doua mitropolii în Țara Românească datează cu anul 1370¹³, în timp ce mitropolia Rusiei Mici (sau a Galiției cu sediul la Halici), menționată după Maurovlahia, a fost reînființată, după mai mulți ani de inexistență, în luna mai 1371, prin consacrarea mitropolitului Antonie¹⁴, iar titlul dublu de mitropolit al Kievului și Rusiei Mari sau al Întregii Rusii a fost instituit în iunie 1380, primul beneficiar al lui fiind mitropolitul Pimen¹⁵, pentru ca, în februarie 1389, acesta să fie caterisit și înlocuit cu mitropolitul Chiprian¹⁶, care va fi menționat și ca persoană implicată în cele ce se produceau în contextul conflictului bisericesc dintre autoritățile moldovene și cele de la Constantinopol. Ceea ce mă interesează deocamdată, este faptul că mitropolia Maurovlahiei a fost creată în limitele cronologice cuprinse între anii 1370 și 1389, fără însă ca existența ei să-și aibă vreun ecou în sursele documentare ale vremii, rămânând poate încă pentru câțiva ani ce au urmat nefuncțională. Ceea ce nu ne poate scăpa atenției este reanimarea, în luna mai 1371, a mitropoliei Rusiei Mici cu sediul la Halici, în frunte cu

---

¹⁰ Ibid., p.313, n.3.

¹¹ Ibid., p.315.

¹² Ibid., p. 219, 313, n.5.

¹³ Ibid., p.205, 207.

¹⁴ Ibid., p.211.

¹⁵ Ibid., p.215.

¹⁶ Ibid., p. 227.

mitropolitul Antonie, care într-o măsură oarecare observă unele tangențe cu subiectul luat în dezbatere în prezentul studiu.

În dioceza sau eparhia mitropolitului în cauză au fost ordonate patru episcopate – Holm, Turov, Peremysl și Volodimir – toate destul de distanțate de Țara Moldovei și fără nici un punct de reper în spațiul dintre Carpații Răsăriteni și Nistru. Mai mult chiar, în cazurile când în fața mitropolitului proaspăt reînființatei mitropolii ar fi apărut nevoia alegerii și hirotonisirii noilor episcopi, el urma „să treacă și pe la preasfințitul mitropolit al Ungrovlahiei, pentru ca împreună cu acesta să ducă la îndeplinire alegerile de episcopi și hirotoniile”¹⁷. Urmează că spațiul care separa mitropoliile Țării Românești și Galiției, adică cel dintre Carpații Răsăriteni și Nistru, nu dispunea de o supremă instituție bisericească proprie, dar se afla în aria de influență a ierarhilor din Ungrovlahia. Pentru acoperirea acestui gol a și fost instituită, ceva mai târziu, mitropolia cu numele oarecum neobișnuit de Maurovlahia. În acest sens, sugestivă mi se pare decizia monarhului bizantin și a Sf. Sinod din septembrie 1395, adică din toiu încă al conflictului recent iscat cu autoritățile laice și bisericești din Moldova, de a-l trimite pe mitropolitul de Mitylene, Mihail, într-o misiune „spre părțile Vlahiei”, pentru a restabili acolo toate cele ce i se poruncise verbal și „câte sunt cuprinse în scrisorile trimise către domnii de acolo”. Trimisul patriarhal trebuia să descindă mai ales „în părțile Maurovlahiei, întrucât din motive survenite din partea unor episcopi, cu câțva timp înainte, a fost pronunțată pedeapsa afuriseniei împotriva acestora”¹⁸. După câte se vede, autoritățile laice și bisericești de la Constantinopol nu admiteau nici o identitate între Maurovlahia și Rusovlahia, ceea ce ar fi greu de înțeles dacă ambele denumiri, cu referire însă la aceleași evenimente și cu implicarea unora și acelorași personae, ar fi fost ambele creațiuni ale cancelariei imperiale și patriarhale bizantine. Iar știindu-se că mitropolia Haliciului a fost reînființată la cererea ultimativă, adică sub presiune, a regelui catholic al Poloniei Cazimir al III-lea¹⁹, care stăpânea la vremea respectivă Rusia Mică, este logic să se admită că instituirea Mitropoliei Maurovlahiei, între cea a Ungrovlahiei și

---

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Ibid., p.251

¹⁹ П.Ф. Параска. *Внеинеполитические условия образования Молдавского феодального государства*. Chișinău, 1981, p.99.

cea a Galiției, își avea menirea să preîntâmpine eventualitatea unei extinderi spre sud a autorității mitropolitului de Halici, dependent politic de Coroana regală a Poloniei catolice, folosindu-se de lipsa aici a unei instituții bisericești ortodoxe proprii.

Pare a nu fi lipsit de semnificație faptul că, după ce termenul *Rusovlahia* a încetat să mai figureze în careva documente patriarhale, nu a dispărut cel de *Maurovlahia*, folosit într-o concomitență cu cel de *Galiția* sau „*de Halici*”²⁰, vorba fiind de mitropolia Rusiei Mici – mărturie că ambele mit-ropolii se învecinau și că enigmatică mitropolie a Rusovlahiei era marcată de amprenta celei din urmă, lasând impresia unei intenții forțate din partea celor ce o promovau de a o substitui pe aceea a Maurovlahiei, în timp ce Patriarhia, apelând la normele de drept canonic, întreprindea măsuri în vederea contracarării unor atare veleități și delimitării organizatorice și teritoriale a mitropoliilor în cauză.

Pentru o mai bună cunoaștere a cauzelor ce au generat și a factorilor care au alimentat conflictul bisericesc dintre autoritățile moldovene și cele bizantine, este necesară o intervenție mai profundă, în limitele permise de sursele disponibile desigur, în suita de evenimente și evoluții care s-au produs în limitele temporale în care se cloceau premisele, apoi s-a produs și s-a consumat conflictul în cauză.

Indiferent de vremea relativă a instituirii Mitropoliei Maurovlahiei, este clar că faptul s-a produs la inițiativa Patriarhiei²¹ și nicidecum la solicitarea lui Petru I Mușatin, cum se admite uneori în istoriografie, pornindu-se de la simpla coincidență în timp a domniei acestuia și a informațiilor privind nașterea acestei mitropolii²². Am în vedere, mai întâi de toate, faptul că, așa cum permit să se admită puținele surse de care beneficiază subiectul, sediul ei se afla în Maurocastro, cum era numită de bizantini Cetatea Albă, și nu la Suceava, cum ar fi fost natural dacă inițiativa fondării ei ar fi venit de la autoritățile moldovene. Apoi, Petru I Mușatin a fost acela care, la 26 septembrie 1387, depunea omagiul personal de vasalitate regelui Poloniei Vladislav al II-lea Jagiello, adică și stăpânitorului Galiției, în plus mai deținând și titlul de mare duce al

---

²⁰ *Ibid.*, p.253 (doc. nr.53), 257-259 (doc. nr.55).

²¹ Referiri de rigoare vezi: Ștefan S. Gorovei. *Întemeierea Moldovei*, p.177, 185-186 și n. nr.41-42, p. 267.

²² Ștefan S. Gorovei. *Întemeierea Moldovei*,

Lituanei, în componența căreia intra întreaga Rusie de Sud-Vest, la hotarul cu Țara Moldovei. Pare semnificativ, că voievodul moldovean, jurând „după ritul și obiceiul bisericii de răsărit”, adică ortodoxe, săruta „cu gura proprie, crucea, în mâinile lui Chiprian, mitropolit al Kievului”²³, de fapt al Lituanei. Documentul este mărturie că țara voievodului moldovean încă nu-și avea propria instituție bisericească supremă sub forma de mitropolie și sub aspectul bisericesc ea era concepută ca aflându-se sub autoritatea mitropoliei Kievului, care-și exercita însă autoritatea sau pretindea să și-o exercite și asupra Mitropoliei de Halici.

Pentru începutul anului 1385, mai multe cronicile rusești de ceva mai târziu semnaleză cazul evadării sau eliberării din captivitatea hanului Hoardei de Aur a lui Vasilii, fiul marelui cneaz mos-covit Dmitrii Donscoi, și aflarea lui, pe drumul de întoarcere spre casă, în Podolia la *volohi* (cum îi numeau în mediul slav-răsăritean pe români) sau chiar *marii volohi*, la Petru voievod²⁴. Din această consemnare, urmează nu doar că Podolia, vecina de peste Nistru a Moldovei, era și ea *valahă*, adică populată dacă nu în totalitate apoi cel puțin la un grad destul de ridicat, de aceeași populație românească ca și Moldova, ci și că ea se afla sub controlul politic al voievodului de la Suceava, formând cu țara acestuia un tot întreg. Situația nu putea să-i împace pe lituanieni, care, după victoria lor asupra tătarilor în lupta de la Apele Albastre (*Sinie Vody*) din 1362 sau 1363, au ajuns stăpâni ai Podoliei, și al căror mare cneaz, Jagiello, în 1385/1386 a fost încoronat și rege al Poloniei. Ar urma, că la vremea itinerarului moștenitorului tronului moscovit, noțiunea de *Valahia* (Țara *Volohă*, cum va fi ea numită în domnia ulterioară a lui Roman I) includea și Podolia de dincolo de Nistru, care, de multă vreme era locuită și ea de o populație românească²⁵.

---

²³ *Documentele moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*. Publicate de Mihai Costăcescu. Volumul II. Iași, 1932, p.600 (traducere românească; originalul în limba latină la p. 599).

²⁴ *Полное собрание русских летописей*. T. VIII, p. 51; T. XI-XII, p.86, 90; T. XIII, p.136; T. XX (первая половина), p.205,206; T. XXIII, p. 130; T. XXIV, p. 153; T. XXV, p.212,213.

²⁵ Viețuirea continuă a unei populații românești în stânga Nistrului încă din preajma marii invazii mongolo-tătare din 1240-1242 s-a aflat deja în atenția cercetătorilor, inclusiv în câteva studii de ale mele: Pavel Parasca. *Românii din Podolia în secolele XII-XV*. În: „Cugetul. Revistă de istorie și cultură”, Chișinău, 1993, nr.3-4; Idem. *În chestiunea continuității populației românești din Podolia în sec.XIII-XV*. În: „Revista de Istorie a Moldovei”, Chișinău, 1995, nr.2.

Cu ocazia negocierilor cu Petru I Mușatin, din septembrie 1387, încheiate cu depunerea de către acesta a actului de vasalitate către regele de la Cracovia, ultimul a exercitat presiuni asupra voievodului moldovean, forțându-l să renunțe la controlul asupra Podoliei. Este adevărat că în textul omagiului în cauză nu este consemnat nici un aspect teritorial al negocierilor, desfășurate și încheiate la Liov (Lwow). Dar iată că, la 14 decembrie 1433, același rege al Poloniei, printr-o singură diplomă regală, întărea primele sale „cărți, cum le-am fost dat lui Petru, Roman, Ștefan și Alexandru, Voievozi ai Țării Moldovei”²⁶, adică începând cu actul vasalic al lui Petru I Mușatin. Și dacă diploma regală în cauză nu făcea decât să le substituie pe cele anterioare, urmează că preve-derile ei reproduceau și cele convenite în urma negocierilor din septembrie 1387. Înseamnă că tot atunci s-a produs o delimitare teritorială între Țara Moldovei și Regatul Poloniei. Granița dintre cele două state se stabilea, în partea de nord, „între orașul nostru (al regelui-n.me) Sniatin și între Șepinți, care Șepinți aparține Moldovei, pe acestea le desparte râul Colocin, iar de la râul Colocin drept peste câmpia Bolohovului, până la râul cel mare, Dnistrul, mai sus de satul Potoc”. De aici începea hotarul de est al Moldovei, care urma „în jos pe Nistru până la mare”²⁷. Atrage atenție concretizarea tranșantă din diploma menționată a lui Vladislav al II-lea Jagiello că „peste țărml Nistrului (adică în stânga fluviului), este Țara noastră (a regelui-n.me) a Rusiei”²⁸. Apare întrebarea nelipsită de interes: de ce ar fi fost necesară această specificare, dacă Podolia nu ar fi fost disputată de moldoveni? Pe această cale s-a încercat detașarea Podoliei de *Valahia* (*Țara Volohă*). Și dacă se mai ține cont și de faptul că granița Moldovei urma cursul Nistrului până la Marea Neagră, înseamnă că Cetatea Albă, adică reședința mitropolitului Maurovlahiei, indiferent de data reală, necunoscută cu precizie a fondării ei, s-a pomenit în stăpânirea lui Petru I Mușatin, în calitatea lui de vasal al regelui polon. Sub aspectul bisericesc, însă, orașul de la gura Nistrului, ca și biserica întregii țări, a ajuns sub autoritatea mitropolitului de Halici.

---

²⁶ Mihai Costăchescu. *Documentele moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, vol.II, p.661-662(traducere românească; originalul slavon la p.660).

²⁷ Ibid., p.662 (traducere românească; originalul slavon la p.661).

²⁸ Ibid.

Cred că anume în circumstanțele de mai sus, mitropolitul de Halici, Antonie, l-a hirotonit pe episcopul de Rădăuți, Isaia, ca episcop de Cetatea Albă, înlocuindu-l în funcția lui inițială cu episcopul Meletie, hirotonit și el cu aceeași ocazie²⁹, neglijându-se prevederile gramotei patriarhale din 1371 ca la numirea de noi episcopi, cel de Halici să conlucreze cu mitropolitul Ungrovlahiei (Țării Românești), care, desigur, nu a putut să nu reacționeze. Este adevărat că această reacție se lasă intuită dintr-o sursă mai târzie, datată cu luna mai 1401, dar care ține direct de urmările hirotonisirii frauduloase a celor doi episcopi de către mitropolitul de Halici. Astfel, mitropolitului Ungrovlahiei i se aducea la cunoștință hotărârea sinodală în cazul unui preot din Rusovlahia, pe nume Isidor, care se plânse la Patriarhie de faptul că el era considerat ca fiind depus din sanul de preot de către ierarhul de la Argeș, ca motiv acesta invocând „lipsa de ascultare a rusovlahilor și a afuriseniei pronunțate tuturor acelora, pentru că nu au binevoit să-l accepte pe chir Ieremia, mit-ropolitul lor, fapt pentru care au fost afurisiți”³⁰. Amintesc, că chir Ieremia fusese hirotonit ca mitropolit al Maurovlahiei, și nu al Rusovlahiei. Prin hirotonisirea lui Iosif și Meletie de către mitropolitul de Halici s-a încercat, așadar, substituirea mitropoliei Maurovlahiei prin cea a Rusiei Mici, ceea ce ar fi egalat statutul bisericii din Moldova, ca subordonată canonic mitropolitului de Halici, cu statutul ei de țară vasală a Regatului Poloniei ca stăpân concomitent al Galiției, în timp ce autoritățile patriarhale, dar și ierarhul Țării Românești, urmăreau aducerea bisericii moldovenești, subordonată necanonic mitropolitului Rusiei Mici, în ascultarea canonică a mitropolitului Maurovlahiei.

---

²⁹ Că Iosif a fost mai întâi episcop de Rădăuți, lui urmându-i în scaun episcopul Meletie, este demonstrat de *Pomelnicul Sfintei Mitropolii a Rădăuțului și sfintei mănăstiri*, cunoscut după o copie din 1780, făcută după un exemplar mai vechi. În el, după primii doi episcopi – Nicolae și Ștefan - , este înscris Iosif, urmat de Meletie (Mircea Păcurariu. *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*. Chișinău, 1993, p.106-107, 110-114). Iar că Iosif, a fost hirotonisit ca episcop de Cetatea Albă (Asprocastron) de către mitropolitul de Halici, este specificat în raportul apocrisarilor (trimișilor) patriarhali, care au cercetat cazul pe loc, consemnând și mărturiile celor interesați, inclusiv ale lui Alexandru cel Bun. În baza acestei investigări s-a și făcut, în luna iulie 1401, legalizarea canonică a Mitropoliei Moldovlahiei, al cărei nume înlătura și motivele de speculare a denumirilor anterioare, făcând să dispară și termenul de Maurovlahia (Documentul respectiv în *Fontes*, IV, p.269, 271; doc. nr.66).

³⁰ *Fontes*, IV, p.267.

Ținând cont de titlul prezentului studiu și de intersectarea evenimentelor de ordin bisericesc cu cele din Risia Mică, și că rădăcinile conflictului bisericesc dintre autoritățile moldovene și cele constantinopolitane se lasă bănuite încă în domnia lui Petru I Mușatin ca consecințe a recunoașterii de către el a suzeranității regelui Poloniei în postura acestuia și de stăpânitor al Galiției, nu pot trece pe lângă o tranzacție dintre voievodul moldovean și suzeranul său polon, care a avut loc la doar câteva luni după omagiul de la Liov (Lwow) de la 26 septembrie 1387. Astfel, pe 27 ianuarie 1388, regale Vladislav al II-lea Jagiello, emitea o creanță prin care confirma „că pan Petru Voievod al Moldovei, *ginerere și prietenul nostru* (subl. mea)” îi împrumutase patru mii de ruble de argint frâncesc, care urmau să-i fie rambursate „până în trei ani”. Se admitea, însă, posibilitatea ca împrumutul în cauză să nu fie rambursat la sorocul stabilit, astfel că în contul lui se punea gaj „orașul nostru (al regelui-n.me), Halici, și cu acest ținut ce atârnă de el”. În cazul neachitării în termenul prevăzut a împrumutului, voievodul Petru sau cei ce ar urma după dânsul (fratele său Roman sau copiii lor „sau cine va fi viu”), erau în drept să intre în stăpânirea celor prevăzute drept gaj și să le țină atâta vreme, până când suma împrumutată nu le va fi întoarsă pe deplin³¹. O parte din împrumut fusese plătită regelui ceva mai înainte, în vremea când Petru Mușatin se aflate în compania regelui la Luck, probabil după depunerea omagiului vasalic, scopul acestei vizite rămânând însă fără vreo lămurire. Restul împrumutului urma să fie plătit deja după întoarcerea voievodului la Suceava, unde, în curând, a și sosit trimisul regelui (un oarecare „pan al Varșoviei”) pentru a încasa restul sumei. La 10 februarie același an, voievodul moldovean aducea la cunoștința „lui Vladislav, craiului Poloniei, stăpânitorului Litvaniei și Rusiei” că i-a dat trimisului acestuia „trei mii de ruble de argint frâncesc, în acea greutate, cu care am început să dăm la Lick și le-am dat pe toate la Suceava”. Din faptul că în scrisoarea sa au fost înscrise aceste trei mii de ruble, iar creanța regelui conținea suma de patru mii, Vladislav Jagiello era rugat să facă o altă scrisoare care să indice suma primită și nu cea solicitată³².

---

³¹ *Documentele moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, vol.II, p.605-606(textul originalului în limba slavonă și traducere românească).

³² *Ibid.*, p.603-604 (textul originalului în limba slavonă și traducere românească).

Nu știm dacă scrisoarea solicitată a fost alcătuită și nici dacă cele trei mii de ruble au fost întoarse, așa cum se prevedea. În acest sens în ajutor vine o acrisoare a lui Ivașcu, fiul lui Petru Mușatin, care se afla în bejenie la Berest. Prin ea, semnatarul își manifesta recunoștința față de Vladislav al II-lea și Vitold, marele cneaz al Lituaniei, care se milostivise și-l luase „lor ca slujitor”, sperând totodată la un ajutor în vederea dobândirii scaunului voievodal al Moldovei. Ca recompensă pentru aceasta, în caz de success, semnatarul scrisorii făcea unele cedări în favoarea protectorilor săi, inclusiv cu referire la „suma de ban ce tatăl meu, Petru Voievod, a împrumutat scumpului meu Domnitor, Craiul Poloniei”, la care renunța, angajându-se să-i înapoieze regelui și scrisorile semnate cu ocazia împrumutului³³. Ar însemna, totuși, că nici chiar până la vremea scrisorilor lui Ivașcu banii luați cu împrumut de la voievodul moldovean nu au fost restituiți, fără însă ca ținutul gajat al Haliciului să fi fost adus în patrimonial Moldovei, așa cum prevedeau angajamentele asumate de beneficiarul împrumutului. În cazul concret, însă, reținem că aceste angajamente se refereau la ținutul Haliciului, unde se afla reședința mitropolitului Rusiei Mici. Ar apare întrebarea, dacă nu cumva prin scenariul acestui împrumut se urmărea tranzacționarea oarecum camuflată a ținutului în cauză, ajuns în stăpânirea polonă dar pretins de partea moldovenească ca fiind populat în bună parte de aceeași populație românească ca și Țara Moldovei propriu-zisă? Poate și vizita lui Petru Mușatin la Luck, în compania lui Vladislav Jagiello, a avut drept scop cunoașterea situației etno-sociale concrete din teritoriu. Numai că, dacă inițial s-a convenit asupra sumei de patru mii ca preț al tranzacției, apoi sosit acasă și sfătuindu-se cu ai săi, voievodul moldovean a ajuns la concluzia că prețul cerut de rege era exagerat și printr-un simplu șiretlic a redus unilateral suma cu un sfert.

Evenimentele care s-au succedat în Moldova după consumarea domniei lui Petru I i-au permis lui Vladislav al II-lea să tergiversese achitarea împrumutului și i-au împiedicat totodată pe cei ce i-au urmat în scaun primului Mușatin să intre în posesia ținutului gajat al Haliciului. Într-un fel sau altul, istoria Rusiei Mici din vremea respectivă se intersecta pe unele poziții departe de a fi neglijate cu istoria Țării Moldovei sub

---

³³ Ibid., p.619-620 (textul originalului în limba slavonă și traducerea românească)

aspectele atât socio-politice, cât și bisericești, biserica fiind deseori folosită ca instrument ideologic în promovarea politicii nu doar interne, ci și a celei externe.

În același context se impune spre atenție și așa-zisa *Listă a orașelor rusești îndepărtate și apropiate*, care în rândul acestora includea și „orașele volohe”³⁴, adică moldovenești, începând cu Chilia, la Dunăre, Cetatea Albă, la gura Nistrului, și până la orașele din Țara Șipenițului (Ceciuna și Hotin), dar și din Pocuția (Colomeea, „orașul de pe Ceremuș”)³⁵. Fără o datare precisă a vremii alcătuirii ei, sursa în cauză a generat discuții în contradictoriu³⁶, unii cercetători admitând că într-o variantă incipientă *Lista* ar fi fost alcătuită prin 1375-1381, fiind supusă ulterior unor redactări și completări, astfel că în varianta cunoscută ea ar fi fost redactată tocmai prin a doua jumătate a anilor 30-40 ai secolului al XV-lea³⁷. Majoritatea istoricilor ce s-au ocupat de datarea *Listei*, o plasează, cu mici variații, între anii 1387 și 1396³⁸, adică anume în timpul când se profila apoi s-a produs conflictul bisericesc dintre autoritățile sucevene și constantinopolitane.

Discuțiile în contradictoriu privind datarea sursei în cauză, au fost determinate, însă, de discuțiile nu mai puțin contradictorii privind vremea când Țara Șipenițului și ținutul Pocuției au făcut parte din hotarele Țării Moldovei ori s-au aflat sub controlul domnilor moldoveni, ceea ce ar fi justificat desemnarea orașelor de acolo ca fiind volohe/moldovenești. Întrebarea care se impune în prezentul studiu este însă, de ce orașele moldovenești au fost incluse într-o listă a orașelor rusești? Încă B.A. Rybakov, primul care s-a aplecat asupra *Listei* după publicarea ei de către M.N.Tihomirov, considerând că ea ar fi fost alcătuită prin 1394- 1396, pornea de la faptul dependenței bisericii moldovenești de cea din Halici și

³⁴ М.Н. Тихомиров. *Список русских городов дальних и ближних*. În: „Исторические записки”, книга 406 Москва, 1952, p. 223

³⁵ М. Н. Тихомиров. *Op. cit.*, p.223.

³⁶ O succintă trecere în revistă a lor la Ion Eremia, *Op.cit.*, p.59-60. O prezentare istoriografică mai amplă istoricul a făcut-o într-un studiu al său, publicat în același an cu monografia menționată deja: *Unele considerații privind hotarele Țării Moldovei în a doua jumătate a secolului al XIV-lea – Pocuția și Colomeea*. În: „Tyragetia. Istorie și Muzeologie”. Seria nouă. Vol. IV [XIX]. Chișinău, 2010, p.79-82.

³⁷ В.Л. Янин. *Новгород и Литва: пограничные ситуации XIII-XV веков*. Москва, 1998. p. 67.

³⁸ Ion Eremia. *Statutul juridic internațional*, p.59.

de la Kiev. Iar faptul că în *Listă*, ca fiind și ele rusești, sunt menționate și două orașe bulgărești – Târnovo și Vidin – era explicat prin conse-cința transferului mitropolitului Maurovlahiei, chir Ieremia în biserica bulgară de la Târnovo, după respingerea lui din Moldova, ceea ce ar fi făcut ca acum biserica din orașul bulgar să se considere ca făcând un întreg cu biserica moldovenească, astfel că prin dependența acestea de Halici și Kiev, ea ar fi fost considerată la fel ca aflându-se în aceeași dependență, făcând ca și cele două orașe din Bulgaria să fie prezentate ca fiind rusești. Inițiativa alcătuirii *Listei* i-a fost atribuită mitropolitului Kievului, Chiprian³⁹, adică anume acelui, în mâinile căruia Petru I Mușatin, a sărutat crucea atunci când a depus omagiul vasalic regelui Poloniei, la 26 septembrie 1387. Interesantă se prezintă a fi informația referitoare la o întrevedere, convocată în toamna anului 1386 la Kiev, la care au participat încă proaspătul pe atunci rege al Poloniei, Vladislav Jagiello, marele cneaz al Lituaniei, Vitold și mitropolitul Chiprian. De rând cu alte probleme privind coalizarea forțelor pentru luptele împotriva Hoardei de Aur, s-ar fi discutat și posibilitatea includerii în componența Mitropoliei Rusiei a bisericii din Moldova și a părții Bulgariei din preajma Dunării de Jos, așa cum specifică și *Lista* orașelor rusești îndepărtate și apropiate⁴⁰

Aceluiași mitropolit al Kievului îi atribuie elaborarea *Listei* și alți istorici⁴¹, în contextual unui vast proiect al lui de restructurare bisericească prin scoaterea bisericii ruse de sub autoritatea Constantinopolului⁴², după pilda Bulgariei, astfel că geografia orașelor neruse, inclusiv cele volohe/moldovenești, generalizate în *Listă* ca fiind toate rusești, ar indica asupra arealului pretins de mitropolitul Kievului ca formând, sub aspectul bisericesc, un întreg cu mitropolia pe care o conducea și care, într-o perspectivă mai apropiată sau mai îndepărtată, tindea să devină

---

³⁹ Б. А. Рыбаков. *Древние руссы*. În: „Советская археология”. Т.ХVII, Москва, 1953, p.31.

⁴⁰ Ф.М. Шабуньдо. *Земли Юго-Западной Руси в составе Великого Княжества Литовского*. Киев, 1987. Apud: Ion Eremia. *Statutul juridic internațional*, p.97.

⁴¹ Е.П. Наумов. *К истории летописного „Списка русских городов дальних и ближних”*. În: *Летописи и хроники: Сборник статей 1973 г.* Москва, 1974, p.151-163; А.В. Подосинов. *О принципах построения и месте создания „Списка русских городов дальних и ближних”*. În: *Восточная Европа в древности и средневековье*. Москва, 1978, p. 40-43.

⁴² И.Б. Греков. *Восточная Европа и упадок Золотой Орды*. Москва, 1972, p. 188, 232; Pavel Parasca. *La obârșia Mitropoliei Țării Moldovei*, p.40.

patriarhie. În orice caz, Chiprian urmărea și anularea mitropoliei de Halici, astfel că apare întrebarea, dacă nu cumva acesta urmărea contopirea bisericii moldovenești cu cea a Rusiei Haliciului într-o nouă mitropolie a *Rusovlahiei*, în timp ce Patriarhia de la Constantinopol urmărea același lucru, numai că sub tutela înființatei de ea mitropolii a *Maurovlahiei*?⁴³. Situația părea propice pentru proiectul lui Chiprian, căci în 1391 a murit mitropolitul canonic de la Haici, Antonie, iar regale Poloniei, contrar canoanelor și ignorând autoritatea patriarhului ecumenic, l-a numit în locul celui trecut în lumea de apoi pe episcopul de Luck, Ioan, legându-l astfel de puterea seculară (laică) a regelui catholic.

În ianuarie 1397, patriarhul era îngrijorat de starea creștinilor „aflați în preasfintele dioceze a Mauro-vlahiei și a Galiției ... cea de Halici pierzând acest lucru prin moartea propriului ei păstor, iar cea a Maurovlahiei fiind lipsită de câțiva ani de arhierul ei legitim”. Ca urmare, patriarhul îl trimitea într-o misiune în Rusia pe arhiepiscopul de Bethleem⁴⁴. Concomitent, o scrisoare patriarhală era adresată lui Chiprian, ca răspuns la o scrisoare a acestuia al cărui conținut însă nu este cunoscut. Este clar doar, că ambii semnatori ai scrisorilor în cauză se refereau la situația din cele două mitropolii. Cu privire la „preasfânta mitropolie a Maurovlahiei”, patriarhul își exprima față de adresant nedorința sa „ca acolo să se producă unele nereguli sau situații neconforme canoanelor”, fiind întristat în mod deosebit „pentru această mitropolie că se află de atâta timp lipsită de prelatul cârmuitor, iar situația nu are nici un remediu, nici măcar pe calea exarhilor, atâta timp cât mitropolitul ei cel legitim, chir Ieremia, se află în viață”. Expresiile din scrisoarea patriarhală nu lasă nici un dubiu că ele sunt răspunsuri la niște îndrumări venite din partea lui Chiprian, menite să înlăture piedicile în depășirea diferendului. Aceeași concluzie este valabilă și în cazul referirii patriarhului la „preasfânta mitropolie de Halici”. Din partea finală a scrisorii, se desprinde cu claritate că despre situația din cele două mitropolii i-a scris patriarhului însuși mitropolitul Chiprian, iar în consecință a și fost trimis în misiune arhiepiscopul de Bethleem ca unicul lucru ce putea fi făcut în situația creată, trimisului patriarhal fiindu-i atribuite funcții de exarh și dikaios în

---

⁴³ Pavel Parasca. *La obârșia mitropoliei Țării Moldovei*, p. 49, 69.

⁴⁴ *Fontes*, IV p.253.

ambele mitropolii⁴⁵. Iar refuzându-i demersul regelui Poloniei de a-l legitima pe episcopul de Luck, patriarhul insista că dacă „acest episcop ... dorește să fie iertat și să afle astfel dragoste și cinste din partea noastră (a patriarhului- n.mea)”, de îndată ce-l va vedea pe arhiepiscopul de Bethleem, „să și părăsească Galiția”, dioceza în cauză urmând a fi predată trimisului patriarhal⁴⁶. Este evidentă nedorința patriarhului de a lăsa mitropolia Haliciului la cheremul lui Chiprian, ceea ce nu ar trebui să mire, știindu-se că încă în 1387, când Petru I Mușatin săruta crucea din mâna acestui mitropolit, el era convocat în judecata Sfântului Sinod pentru niște abuzuri pe care le comisese⁴⁷, deși, din păcate, nu le cunoaștem esența, posibile fiind doar niște presupuneri.. Revenim astfel la originea încă latentă a conflictului bisericesc dintre autoritățile moldovene și constantinopolitane, care avea însă să răbufnească deschis și să bată plinul câțiva ani mai târziu.

Reamintesc supoziția că anume în consecința omagiului vasalic al voievodului moldovean față de regele polon și stabilirii hotarului estic al Moldovei pe Nistru până la Marea Neagră, mitropolitul Haliciului Antonie l-a hirotonisit pe episcopul de Rădăuți, Isaia, ca episcop de Cetatea Albă⁴⁸, unde, cel puțin teoretic, la vremea respectivă se afla centrul proaspăt înființatei mitropolii a Maurovlahiei. Și atunci când primul mitropolit desemnat de Patriarhie pentru Maurovlahia, Theodosios, a venit să-și ea în stăpânire eparhia, locul lui era deja ocupat de Iosif. Aflăm despre toate peripețiile din informațiile de ceva mai târziu, parvenite la Patriarhie prin solii moldoveni ai lui Alexamdru cel Bun și apocrisarii patriarhali, trimiși în Moldova în cadrul anchetei, menite să pună capăt diferendului. Conform acestor informații, sosirea lui Theodosios nu s-a soldat cu nimic, căci găsindu-l pe Iosif în funcția de episcop hirotonisit de mitropolitul de Halici, Antonie, el „nu s-a oprit deloc, ci a făcut cale întoarsă”⁴⁹. Adică cazul nu cădea sub incidența canoanelor, același lucru desprinzându-se și din atitudinea față de cele întâmplare din partea patriarhului. Prin faptul, că

---

⁴⁵ Ibid., p.257-259.

⁴⁶ Ibid., p.257.

⁴⁷ *Памятники древнерусского канонического права*. În: *Русская историческая библиотека*. T.6, col. 192.

⁴⁸ *Fontes*, IV, p.271, 273,275.

⁴⁹ Ibid., p.275.

Antonie fusese consacrat de Patriarhie, hirotonia efectuată de dânsul se prezenta, cel puțin în aparență, ca fiind canonică și deci acceptabilă. Prin 1390, însă, mitropolitul Antonie își dădea obștescul sfârșit iar în consecință s-au întâmplat cele ce au fost deja menționate mai sus: în fruntea mitropoliei de Halici, prin voința regelui Vladislav al II-lea Jagiello, fără să fi cerut și obținut încuviințarea Patriarhiei, a fost numit episcopul de Luck, Ioan, cu toate consecințele obișnuite în asemenea situații. Înainte, însă, de a mă opri asupra acestora, nu pot trece pe lângă faptul că, conform informației oferite de Alexandru cel Bun, Iosif ar fi fost hirotonisit ca episcop al *Moldovlahiei*, astfel că în circuit în contextul conflictului aflat în faza de aplanare, mai apare un termen, care nu este identic nici cu cel de *Maurovlahia*, nici cu cel de *Rusovlahia*. Folosindu-se de calamburul terminologic cauzat de ultimele denumiri și urmărind instituirea unei mitropolii al cărui nume să nu difere de cel al țării pe care o conducea, Alexandru cel Bun, care nutrea și intenția de a scoate Moldova de sub suzeranitatea Coroanei polone, a și formulat numele de *Moldovlahia* și l-a prezentat pe Iosif ca fiind consacrat în scaun anume pentru biserica țării sale.

Într-un final, diferendul cu Constantinopolului s-a soldat cu consacrarea, în 1401, a mitropoliei *Moldovlahiei*⁵⁰, adică cu numele promovat de Alexandru cel Bun⁵¹, fiind lansat, printr-o aparență de adevăr canonic, în mărturiile oferite apocrisarilor patriarhali și repetate în propriile informații trimise la Constantinopol. Pe această cale din joc era scos nu doar termenul *Rusovlahia*, ci și cel de *Maurovlahia* – ambii fiind în discordanță cu numele țării⁵².

Revenind la consecințele celor ce au urmat după moartea mitropolitului de Halici, Antonie, și în legătură cu numirea necanonică ca mitropolit a lui Ioan de Luck, trebuie de constatat apariția în scenă a mitropolitului Maurovlahiei, chir Ieremia. Din aceleași informații, aduse la Patri-

---

⁵⁰ Ibid., p.273-277.

⁵¹ Pavel Parasca. *Op.cit.* p.19-20. Posibilitatea originii moldovenești a termenului *Moldovlahia* este acceptată și de Ion Eremia(*Statutul juridic internațional*, p. 99), care însă respinge ideea aceleiași origini a termenului *Rusovlahia* (Ibid., p.97), deși și în acest caz el a fost preluat în cancelaria Patriarhiei din demersurile adresate ei de către Ștefan I, voievodul Moldovei, în 1395(*Fontes*, IV, p.247).

⁵² Pavel Parasca. *Op. cit.*, p.73 și urmă.

arhie de apocrisarii săi și de trimișii lui Alexandru cel Bun, urmează, că episcopul Iosif a fost excomunicat de către chir Ieremia, care fusese „mutat ca arhieru în Moldovlahia”⁵³ – mărturie în plus că inițial *Moldovlahia* și *Maurovlahia* nu erau identice ca termeni, ci doar se intersectau ca fiind vecine, astfel că chir Ieremia a putut fi mutat în Moldovlahia doar venind din Maurovlahia.

Din deficiență de informații, nu cunoaștem cu siguranță nici vremea precisă a hirotonisirii lui chir Ieremia ca mitropolit și nici când a fost trecut din Maurovlahia în Moldovlahia. Cred totuși că lucrurile s-au întâmplat ceva înainte de luna martie 1393, dată de la care mitropolitul Maurovlahiei chir Ieremia este menționat pentru prima oară ca membru al Sf. Sinod⁵⁴, prezența lui în acest for suprem al Patriarhiei ecumenice, uneori fără a i se specifica numele, devenind constantă până în septembrie 1394⁵⁵ - mărturie că pe această durată de timp el a deținut fără dificultăți scaunul mitropoliei pentru care a fost consacrat, și nimic nu lasă de bănuț că funcția i-ar fi fost periclitată. Era anume vremea când în Moldova domnea cel de-al doilea Mușatin, Roman I (mărie 1392-sfârșitul 1394 sai primele zile ale anului 1395). Este primul voievod moldovean care, în chiar primul document ieșit din cancelaria lui (30 martie 1392) se întitulează „Marele singur stăpânitor, din mila lui Dumnezeu domn, Io Roman voievod, stăpânind Țara Moldovei de la munte până la mare”⁵⁶. Atrage atenție maniera lui Roman de a se întitula în scrisoarea sa de intenții adresată la 5 ianuarie 1393 regelui Poloniei Vladislav al II-lea Jagiello: „noi Roman Voievod al Moldovei și moșnean (дєдичь, adică moștenitor) al întregii Țări Volohe, din munte până în țărmlul mării”⁵⁷. Adică, Roman se pretidea a fi stăpânitor a ceva mai mult decât Țara Moldovei în hotarele ei, cunoscute deja la vremea respectivă ca ajungând până la Nistru. Cred că prin fraza privind toată Țara Volohe, domnul moldovean subînțelegea și

---

⁵³ *Fontes*, IV, p.271.

⁵⁴ *Ibid.*, p. 233-235.

⁵⁵ *Ibid.*, p.237, 239,241.

⁵⁶ *Documenta Romaniae Historica.A.Moldova*. Vol.I (1384-1448), întocmit de C.Cihodaru, I. Caproșu și L.Șimanschi. București: Editura Academiei, 1975, p3. Formula se repetă și în documentul ulterior (ultimul) al aceluiași domn (*Ibid.*, p.5-6).

⁵⁷ *Documentele moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, vol. II, p.607(originalul în limba slavonă), 608 (traducere românească cu înlocuirea nejustificată a Țării Volohe cu Țara Moldovei)

teritoriul din Podolia, populat de aceeași populație ca și Țara Moldovei, la care Petru I Mușatin a trebuit să renunțe în favoarea suzeranului său polon, cu ocazia jurământului de vasal al acestuia, din 26 septembrie 1387. În același context s-ar înscrie și solidarizarea lui Roman I cu cneazul Podoliei Theodor (Feodor) Koriatovici împotriva lui Vladislav Jagiello și a vărului acestuia, Vitold, marele cneaz al Lituaniei, din primăvara lui 1393. Domnul moldovean a încercat, într-un final fără succes, să-și mențină controlul asupra orașelor podoliene și după înfrângerea lui Theodor Koriatovici, care s-a salvat cu fuga în Ungaria sub protecția regelui acesteia Sigismund de Luxemburg.

I-am acordat atâta atenție celui de-al doilea titlu al lui Roman I și implicărilor lui podoliene din simplu motiv că informațiile istorice respective, conjugate cu dovezile despre o veche viețuire ro-mânească în Podolia și consemnările cronicilor rusești cu ocazia aflării prin părțile respective a lui Vasilii, fiul lui Dmitrii Donscoi, oferă destule motive pentru cel puțin o supoziție, și anume: *Ruso-vlahia* ca nume dublu determinat de două denumiri etnice, se referea în realitate la Galiția și Podolia vecine Moldovei, ca teritoriu de interferență etno-politică ruso(ruteano)-volohă(românească). Titlul lui Roman I, cu vădita pecete bizantină a lui, este dovadă destul de sigură, la părerea mea, că el a acceptat supremația bisericească a mitropolitului maurovlah, chir Ieremia. Oricare nu ar fi speculațiile istoriografice privind personalitatea și fapta lui Roman I, eu nu îndreptățesc nici un dubiu că el a dobândit scaunul având susținerea, cel puțin morală, a lui Mircea cel Bătrân, dar și a lui Sigismund de Luxemburg, urmărind înlăturarea suzeranității polone și scoaterea bisericii țării de sub supremația mitropoliei Rusiei Mici⁵⁸, condusă acum de episcopul de Lick, contra normelor canonice. Astfel, este lesne explicabil, că regele Vladislav al II-lea Jagiello l-a lansat în scaunul

---

⁵⁸ Pavel Parasca. *La obârșia Mitropoliei*, p.56-65(note: p.66-67); Idem. *Moldovlahica*. Chișinău: Cartdidact, 2009, p.82-

de la Suceava pe voievodul Ștefan I⁵⁹, Roman fiind luat captiv și aruncat într-o temniță regală din Polonia⁶⁰.

Este mai mult decât semnificativ faptul că, abia ajuns în scaunul de la Suceava cu ajutorul direct din partea regelui Poloniei, Ștefan I și boierii care-l susțineau, s-au grăbit să depună actele omagiale de vasalitate față de Vladislav al II-lea Jagiello (6 ianuarie 1395), renunțând la ținutul Pocuției și învoindu-se să discute cu suzeranul polon la fel subiectul ce ținea de orașele și fortificațiile din Țara Șipenițului, aflătoare la hotarul de nord al Moldovei, dinspre Polonia⁶¹ - mărturie că teritoriile în cauză continuau să fie disputate în raporturile moldo-polone. Iar peste puțin timp, înainte de luna mai 1395, Ștefan I, întitulându-se, aproape în aceeași termeni ca și Roman I „mare voievod și singur stăpânitor”, numai că nu al Moldovei, ci „al Rusovlahiei”, trimitea la Patriarhie, prin protopopul Petru din aceeași Rusovlahie, scrisorile sale cu rugămintea către supremul ierarh al bisericii ortodoxe de a-i binecuvânta și a-i învoi pe episcopii din țara sa, Iosif și Meletie, hirotoniți anterior de fostul mitropolit al Haliciului, Antonie.

Scrisorile lui Ștefan I nu sunt cunoscute în original, dar esența conținutului lor se degajă din scrisorile de răspuns ale patriarhului. Acesta, „din dragoste pentru noblețea ta” (a voievodului moldovean-n,mea), ar fi dat curs cererii, dacă adresantul „ar fi solicitat un alt lucru neoprit de către sfintele canoane, dar ca să-i lăsăm pe episcopi acolo să hirotonisească și să slujească, în nici un chip nu vrem să facem aceasta, pentru că Dumnezeu și smerenia noastră (patriarhală-n,mea) îi considerăm pe acești nebinecuvântați drept hoți, adulteri și tâlhari, fiindcă au furat biserica Rusovlahiei împotriva consimțământului sfântului și marelui sinod”. În continuare, voievodul moldovean, dacă voia ca Dumnezeu să fie totdeauna cu dânsul și să-l binecuvânteze împreună cu tot poporul și țara sa, era îndrumat să-i izgonească pe episcopii în cauză și doar atunci patriarhul urma să-l considere pe voievodul moldav „iertat întru Sfântul Duh și

---

⁵⁹ Ștefan recunoștea singur că a „ocupat” și s-a „așezat în voievodatul Țării Moldovei” cu „ajutorul lui Dumnezeu și al mărețului crai, Vladislav al Poloniei ...” (*Documentele moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, vol. II, p.613).

⁶⁰ Despre captivitatea regal a lui Roman există dovadă documentată de feciorul lui Petru I mușatin, Ivașcu, din anul 1400, când acesta punea cheazășie către rege în vederea eliberării celui deținut (*Documentele moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, vol.II, p.617-618).

⁶¹ *Ibid.*, p.609-611, 6011-6015 (textele originale ale documentelor în limba slavă cu traduceri în limba română)

binecuvântat împreună cu tot poporul și țara” lui⁶². Din aceeași scrisoare patriarhală se mai desprinde încă o nuanță: voievodul cerea să se facă un mitropolit, adică să se instituie o mitropolie pentru țara lui, numită după câte s-a văzut mai sus, Rusovlahia și nu Moldova sau Moldovlahia, cum va cere peste câțiva ani Alexandru cel Bun. Urmează, așadar, că pretinsa Mitropolie a Rusovlahiei exista doar în proiectul voievodului Ștefan I, care abia solicita canonizarea mitropolitului ei, în timp ce Mitropolia Maurovlahiei, instituită și consfințită conform canoanelor, exista deja de mai multă vreme. Patriarhul nu excludea eventualitatea consacării mitropoliei cerute, dar numai cu condiția ca solicitantul să contribuie la izgonirea „falșilor episcopi”. Doar după aceasta, scria patriarhul, „ne vom gândi să facem acolo mitropolit și cu voia ta (a voievodului- n, mea), pentru a-i binecuvânta și sfinți pe toți, întrucât acela va să vină acolo împreună cu sfințele canoane și cu tradițiile apostolice, și va să aibă și încuviințarea marelui sinod”⁶³. Deocamdată, însă, se insista asupra revenirii mitropolitului izgonit, chir Ieremia.

Concomitent, patriarhul adresa o scrisoare și „episcopilor minciunoși din Rusovlahia”, din care aflăm că vorba era de Iosif și Meletie, adică de cei doi episcopi hirotonisiți de mitropolitul de Halici, Antonie, pentru Cetatea Albă și, respectiv, pentru Rădăuți. Etichetându-i ca fiind afurisiți, oameni nedreți și călcători de lege, petrecându-și viața „în afara dumnezeieștelor și sfintelor canoane”, semnatarul scrisorii îi învinuia că ar fi furat biserica la care nu aveau nici un drept, dar o stăpâneau, izgonindu-l „pe mitropolitul cel binecuvântat” de către patriarh „și care avea dreptul la ea”, avându-se în vedere, desigur chir Ieremia. Episcopilor în cauză li se mai implica faptul că, de când au fost afurisiți de mitropolitul legitim, al cărui nume nu este specificat, ei săvârșeau slijbe în continuare, însuși acest cusur fiind în măsură de a le face mult rău. În cazul când învinuiții nu ar pleca benevol din biserica în cauză, ei urmau să fie considerați „scoși din demnitate, și afurisiți, ca niște oameni călcători de lege și răi, hoți, adulteri și tâlhari”⁶⁴. De observat încă o dată: episcopii puși sub blestem sunt indicați ca fiind din Rusovlahia, tot așa ca și

---

⁶² *Fontes*, IV, p.247.

⁶³ *Ibid.*

⁶⁴ *Ibid.*, p.249.

voievodul care intervenise întru iertarea lor, iar afurisiți au fost de mitropolitul Maurovlahiei chir Ieremia, lucrurile fiind expres specificate în adresarea patriarhală către mitropolitul Ungrovlahiei din luna mai 1401⁶⁵, precum și în hotărârea sinodală privind rezultatele anchetei în dosarul episcopului Iosif, din 26 iulie 1401⁶⁶, la fel ca și în hotărârea sinodală de la aceeași dată despre scoaterea învinuirilor aduse pe nedrept lui Iosif, recunoașterea lui ca episcop legitim și consacrarea mitropoliei Moldovlahiei în frunte cu dânsul⁶⁷, așa cum o ceruse Patriarhiei Alexandru cel Bun.

Ținând cont că până în toamna lui 1394 chir Ieremia s-a aflat nestingherit în fruntea mitropoliei Maurovlahiei, de unde a fost mutat în Moldovlahia, adică în biserica din Țara Moldovei, ceea ce s-a întâmplat după cum am demonstrat, sper destul de convingător, ceva mai înainte, cred că respingerea lui, urmată de afurisenia aruncată asupra acelor care nu l-au acceptat, s-a întâmplat în urma înlăturării din domnie și întemnițării lui Roman I și a înscăunării cu suport polon a lui Ștefan I, autorul denumirii de Rusovlahia pentru biserica și țara sa și al scrisorilor adrese Patriarhiei despre recunoașterea legitimității canonice a episcopilor Iosif și Meletie ca ținând de mitropolia cu noul ei nume Rusovlahia, menită să se suprapună și să o înlătore pe cea a Maurovlahiei în frunte cu chir Ieremia. Și dacă Ștefan, prin înscăunarea sa cu ajutor polon, a contribuit la înlăturarea perico-lului scoaterii Moldovei de sub suzeranitatea polonă și a bisericii moldovenești de sub autoritatea mitropolitului necanonic al Rusiei Mici, este natural să se bănuiască că proiectul unei noi mitropolii cu numele de Rusovlahia, a fost coordonat (dacă nu chiar elaborat) atât cu regele suzeran, cât și cu mitropolitul Kievului și al Întregii Rusii Chiprian. Proiectul Rusovlahiei, dacă ar fi avut sorți de izbândă, iar fi permis lui Vladislav al II-lea Jagiello să depășească inconvenientele canonice cauzate de numirea arbitrară ca mitropolit la Halici a lui Ioan de Luck, care acum ar fi fost substituit de un eventual mitropolit al Rusovlahiei. Sub aspectul politic, crearea noii mitropolii, care ar fi inclus într-un organism bisericesc

---

⁶⁵ Ibid., p.267.

⁶⁶ Ibid., p.269-2273 (pe paginile impare textul tradus în limba română, iar pe cele pare textul în limba greacă a originalului).

⁶⁷ Ibid., p.273-277 (pe paginile impare textul tradus în limba română, iar pe cele pare textul originalului în limba greacă).

Moldova și Galiția, le-ar fi consolidat pozițiile purtătorilor Coroanei regale polone în țara Mușatinilor.

Unitatea bisericească și, de ce nu, politică care se întrevede în dubla denumire a problematicii mitropoli a Rusovlahiei, examinată prin prisma demersurilor de justificare canonică a episcopului Iosif și a titlului arogat de Ștefan I de „mare voievod și singur stăpânitor al Rusovlahiei”, menționat deja mai sus, lasă teren pentru o judecată, care la prima vedere, ar părea imposibilă: unitatea bisericească cu mitropolia galițiană presupunea și unificarea teritorială a Rusiei Mici cu Țara Moldovei sub conducerea voievodului acesteia din urmă, ceea ce ar fi asigurat ei același atașament față de Regatul Poloniei ca și cel al Galiției și Podoliei. În raport cu Patriarhia ecumenică, proiectul ar fi înlăturat autoritatea canonică a acesteia, în schimbul extinderii până la Dunăre a autorității mitropoliei lui Chiprian, în intențiile acestuia de a-și ridica mitropolia în rangul de patriarhie.

Ar fi fost poate necesar să insist nu doar asupra eforturilor Patriarhiei ecumenice, invocând canoanele, de a fortifica și perpetua existența Mitropoliei Maurovlahiei, respingând orice alte veleități privind organizarea bisericească din Moldova, ca măsuri menite să contracareze tentativele de ex-tindere geografică a autorității Mitropoliei de Halici, după moartea păstorului ei legitim, Antonie, și numirea necanonică în fruntea ei a episcopului de Luck, Ioan. Căci eforturi în același sens au fost întreprinse și în alte zone, în special în Maramureș, biserica ortodoxă a cărui era și ea sifragană mitropoliei Rusiei Mici⁶⁸. Nu m-am aplecat, însă, asupra acestui subiect din simplul motiv că el nu se încadrează în limita tematică a studiului de față.

Cititorul pertinent lesne va observa că judecățile, ipotezele și concluziile mele nu-și găsesc similarități în istoriografia consacrată termenului *Rusovlahia*, excepție făcând doar puținele cazuri când eu accept o interpretare sau alta datorată altor cercetători. Din acest motiv, nici nu am găsit de cuviință să-mi prefațez prezenta scriere cu un studiu istoriografic. Cititorului, însă, care s-ar interesa și de alte interpretări la subiect, îi recomand să apeleze la lucrarea lui Ion Eremia, bogată în analize critice ale opiniilor și judecăților altor cercetători, inclusiv în legătură cu *Lista ora-*

---

⁶⁸ Pavel Parasca. *La obârșia mitropoliei*, p.49-50.

șelor rusești îndepărtate și apropiate, mai ales în cazurile reprezentanților istoriografiei de orientare filorusă⁶⁹, de care istoria medievală a Moldovei, ca și a românilor în genere, nu a dus lipsă.

Îmi închei, astfel, studiul printr-o generalizare bazată pe analiza surselor documentare la subiect, și anume: termenul *Rusovlahia* s-ar potrive mai degrabă Rusiei Mici, sau Galiției vecine cu Moldova, unde din timpuri îndepărtate conviețuiau comunități vlaho-române și slavo-rutene, spațiul respectiv fiind o zonă de interferență etno-socială, spirituală și, de ce nu, politică, adică o zonă intermediară între regiunile de viațuire compactă românească și cele de viațuire compactă rusă (ruteană). La general, însă, termenul *Rusovlahia* se prezintă a fi o creațiune artificială, făcută în scopuri politice și clocită în cancelaria voievodului Ștefan I, sub influența și poate la insistența suzeranului polon al acestuia și a mitropolitului Chiprian, primul fiind interesat în a folosi biserica ca instrument al politicii de întărire a dependenței Moldovei de Regatul Poloniei, iar cel de-al doilea urmărind extinderea autorității mitropoliei sale până la Dunăre, în perspective ridicării ei în rangul de patriarhie.

---

⁶⁹ Ion Eremia. *Statutul juridic internațional*, p.18-26, 59- 61, 97-98, 175) Nu pot, însă nicidecum să fiu de acord cu I.Eremia cum că termenul *Rusovlahia*, ar fi de sorginte bizantină prin simpla plasare a lui alături de cel de *Ungrovlahia* și adăugând comentariul că primul „nu ține de puterea imperială bizantină, ci de cancelaria Patriarhiei din Constantinopol, care, pentru a deosebi cele două state românești le-a numit *Rusovlahia* și *Ungrovlahia*”(p.25-26). Autorul ignoră faptul că mult înaintea mențiunii documentare a *Rusovlahiei*, cancelaria patriarhală folosea termenul *Maurovlahia*. O greșeală evidentă a autorului este că el pune în același rând toți cei trei termeni din documentele patriarhale, considerându-le appriori ca desemnând toate Țara Moldovei (p.97), fără a distinge nu doar ordinea cronologică, ci și contextul concret istoric al folosirii lor. Astfel, autorul nu a sesizat nici faptul că trimisul lui Ștefan I la Patriarhie se afla deja în funcția de protopop al *Maurovlahiei*, pentru ca, deja la Patriarhie, înfățișându-i situația din țara de unde a fost trimis în misiune, el să fie împuternicit ca protopop al problematicii *Rusovlahiei*, menționate documentar pentru prima oară.

Continuitate sau discontinuitate dinastică în Moldova în a doua jumătate a secolului al XIV-lea?*

În ciuda afirmației cum că niciunul din vechile noastre texte nu lasă să se întrevadă că, la moartea voievodului Lațcu, o nouă dinastie s-ar fi instalat pe tronul Moldovei¹, toate cronicile moldovenești care încep cu întemeierea țării, sunt unanime în a lăsa să se înțeleagă contrariul, consemnând că, după domnia de opt ani a lui Lațcu – fiul lui Bogdan I –, în scaunul voievodal s-a instalat Petru „сынъ Моушатинъ”, fără a-i specifica careva legături de rudenie cu predecesorul, cum o făceau atunci, când o asemenea înrudire era cunoscută: Sas, fiul lui Dragoș; Lațcu, fiul lui Bogdan; Roman, fratele lui Petru ș.a.²

Este adevărat că, încă în 1935, Nicolae Iorga a observat că slavonescul sintagmei „сынъ Моушатинъ” este la genitiv, ceea ce, în limba română, ar trebui tradus prin „fiul Mușatei”, astfel că n-ar fi existat „un Roman, un Ștefan Mușat”, ci „un Petru, un Ștefan și un Roman, fiii Mușatei”³, marele istoric considerându-l pe nedrept pe Ștefan I ca fiind fratele celorlalți doi voievozi și plasându-i domnia înaintea lui Roman I, în continuarea celei a lui Petru I. Notorietatea lui Nicolae Iorga, de rând cu puternicul său spirit de observație care și-a găsit confirmare în multe alte cazuri din istoria timpurie a românilor, a făcut ca traducerea sintagmei respective să se bucure de o acceptare cvasiunanimă în istoriografie, fiind introdusă fără rezerve în traducerea românească a cronicilor Moldovei scrise în limba slavă⁴, chiar și în cazul celei zise *moldo-polone* în care figurează „sin Mussaczinow Petr”⁵.

---

*Publicat în: „History & Politica/Revistă de Istorie și Politică”, ULIM, 2012, anul V, nr.1(9), p. 17-68.

¹ Ștefan S. Gorovei. *Cu privire la cronologia primilor voievozi ai Moldovei*. În: „Revista de Istorie”, 1979, nr.2, p. 107.

² *Cronivile slavo-române din sec. XV-XVI publicate de Ion Bogdan*. Ediție revăzută și completată de P.P.Panaitescu. București: Editura Academiei, 1959, p.4/14, 46/48, 55/60-62, 157/160. Aici și în continuare, cifrele despărțite prin bară indică, în primul caz, textul în limba originalului (slavonă sau latină), iar în cel de-al doilea – traducerea în limba română.

³ N. Iorga. *România în străinătate de-a lungul timpurilor*. Vălenii de Munte, 1935. Apur: Ștefan S. Gorovei. *Întemeierea Moldovei. Probleme controversate*. Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 1997, p. 249, n. 23.

⁴ *Cronicile slavo-române*, p. 14, 48, 61, 160, 177.

⁵ *Ibid.*, p. 168.

Ușurința cu care traducerea sintagmei și-a căpătat un teren parcă irevocabil s-ar explica și printr-un document emis, la 18 noiembrie 1393, de cancelaria lui Roman I, în care semnatarul lui face referire la credința „mamei noastre cneaghina Mușata”⁶. Și dacă cronicile sunt unanime în a-l arăta pe Roman ca fiindu-i frate lui Petru, era natural ca și acesta din urmă să fie prezentat ca „fiu al Mușatei”, deși expresia este lipsă atunci când cronicile se referă la Roman. Această descendență a celor doi frați pe linie maternă ar rămâne poate indiscutabilă, dacă nu s-ar ști, însă, că pe mama lui Petru o chema altfel.

La 1 mai 1384, în unicul act intern cunoscut de la Petru I, acesta se referea la „strălucita Doamnă ... mama noastră iubită și vrednică de cinste” Margareta. Emitentul actului îi satisfăcea doleanța mamei sale sus-numite, dăruindu-le venitul Siretului fraților călugări predicatori de la Biserica Sf. Ioan Botezătorul, care fusese înălțată și zidită „din evlavie pentru Dumnezeu și fericita Marie” de către onorata Doamnă „pentru mântuirea sufletului său și al nostru (Petru – n. mea) și al părinților noștri, în care biserică sus-zisa Doamnă, mama noastră, și-a ales loc de îngropare, după ce Dumnezeu o va chema din lumea aceasta întru slava sa”⁷.

Nu încapă îndoială că vorba era despre aceeași „nobilă femeie (mulier) Margareta de Siret, Doamna Valahiei Minore”, cărei, la 28 ianuarie 1378, Papa Grigore al XI-lea îi acorda dreptul ca duhovnicul ei să o absolve de toate păcatele „*in articuli mortis*” (subl. mea)⁸.

Ar urma, din cele de mai sus, că, deși erau frați, Petru I și Roman I, aveau mame diferite – Margareta și, respectiv, Mușata – care, în plus, mai erau diferite și după credința pe care o împărtășeau, prima fiind *catolică*, iar a doua *ortodoxă*. O atare impresie s-a lăsat observată încă în 1965 de Aurelian Sacerdoteanu, care, însă, în baza ei socotea greșit că Roman I nu i-ar fi fost frate lui Petru I⁹. În alte cazuri, s-a admis

---

⁶ *Documenta Romaniae Historica. A. Moldova*. Volumul I. București: Editura Academiei, 1975, p. 5/6.

⁷ *Ibid.*, p.1-2.

⁸ *Acta Gregorii Pp. XI. 1370-1378*. Edit. A.I.Tăutu. Roma, 1966, p. 493-494; Ștefan S. Gorovei. *Întemeierea Moldovei*, p. 63, n. 96.

⁹ Aurelian Sacerdoteanu. *Sucesiunea domnilor Moldovei până la Alexandru cel Bun*. În „Romanoslacia”, XI, București, 1965, p. 232.

identitatea celor două personaje feminine, invocându-se o problematică traducere a numelui Margareta, ca ținând de onomastica catolică, prin cel de Mușata, obișnuit în onomastica ortodoxă românească¹⁰, ceea ce ar lăsa să se presupună o reconvertire a mamei celor doi domni de la catolicism la ortodoxie. În efortul de a demonstra identitatea celor două doamne s-a ajuns pînă la o interpretare care mi se pare mai mult decât naivă, cum că numele Mușata din actul menționat al lui Roman I ar fi rezultat „dintr-o traducere în limba română a cuvântului străin „margareta” - floare cunoscută sub acest nume”¹¹. Ținând cont că documentul de la Roman I este scris în limba slavonă, traducerea *Margaretei* ar fi trebuit să se facă prin *Romașca* și nu prin *Mușata*. Deocamdată, unicele elemente care unesc cele două femei este titlul de *Doamnă* pentru Margareta și cel de *cneaghină* pentru Mușata – mărturie că ele erau soții de domni și mame de domni. Căci asemenea titluri, cum s-a stabilit deja în istoriografie, se dădeau „obișnuit mamei sau soției domnului”¹².

Că această opinie nu poate trezi îndoieli, există dovezi documentare sigure. Astfel, la 16 septembrie 1408, Alexandru cel Bun – unul din fiii lui Roman I – făcea o donație bisericii Sf. Vineri din târgul Roman „unde zace sfântăroșoasa mamă a noastră, *cneaghina* (subl. mea) Anastasia”¹³. Chiar și Rimgailla, de credință catolică, una din fostele soții ale lui Alexandru cel Bun, într-un document latin de la papa Martin al V-lea, este numită „nobilis mulier, Ringalla, ducisse Minoris Vala-

---

¹⁰ Ștefan S. Gorovei. *Dragoș și Bogdan întemeietorii Moldovei*. București: Editura Militară, 1973, p. 151.

¹¹ C. Cihodaru. *Observații cu privire la procesul de formare și de consolidare a statului feudal Moldova în sec. XI-XIV*. (II). În: „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A.D.Xenopol”, XVII, 1980, p. 133. În notele lămuritoare la posibilitatea unui atare procedeu, C. Cihodaru invoca „că floarea cunoscută în zilele noastre sub denumirea de „margareta” avea în vechea limbă românească numele de „mușata” și că numirea dată speciei sălbatice a acesteia din urmă este „mușetel” sau „romaniță” (p.133, n. 192). În realitate, denumirea „mușetel” este un regionalism al cărui etimologie nu este cunoscută (*Dicționarul Explicativ al Limbii Române*. București: Editura Univers Enciclopedic, 1996, p.664], în timp ce floarea mușata este o plantă prin ceva asemănătoare, iar prin ceva deosebită cu floarea margareta (*Ibid.*, p. 600, 664) și nicidecum identică cu ea.

¹² C. Cihodaru. *Tradiția letopisețelor și informația documentară despre luptele politice din Moldova în a doua jumătate a secolului al XIV-lea*. În: „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A.D.Xenopol”, V, 1968, p. 22; Ștefan S. Gorovei. *Întemeierea Moldovei*, p. 118.

¹³ *Documenta Romaniae Historica. A. Moldova*. I, p. 32/33.

chiaie”¹⁴, adică aproape întocmai cum fusese numită Margareta în actul papal din 1378. Cu ocazia, însă, a desfacerii căsătoriei dintre principesa lituaniană și domnul moldovean, în anul 1421, Alexandru cel Bun îi acorda o recompensă „cneaghinei (subl. mea) Rimgaila, fosta noastră soție, pentru cât va fi în viață”. Ei i se dădeau în folosință „târgul Siret și Volhovățul, și cu satele și cu pricaturile, cu morile, și cu iazurile, și cu vămile și cu plățile din dări, cu câștigurile și cu veniturile și cu toate foloasele care țin de acest târg, de Siret și de Volhovăț”¹⁵.

În același sens, este sugestiv actul de vasalitate al lui Petru Aron către regele Poloniei Cazimir al IV-lea, din 1 octombrie 1455. Prin obligațiunile ce-și asuma semnatarul documentului era și aceea de a-i întări „marii cneaghine Maria (văduva lui Iliăș, fiul lui Alexandru cel Bun – n. mea), mătușii craiului (era soră reginei Sofia – n. mea), târgul Siretului, și cu vama, și cu morile, și cu toate veniturile care aparțin către acest târg, Olhovățul și cu morile, și cu tătarii și cu *loviștele* (subl. lui M. Costăchescu) și cu toate veniturile”¹⁶. La subiect s-a revenit și cu ocazia repetării actului vasalic din 29 iunie 1456, când Petru Aron făgăduia și se îndatora să nu renunțe și să dea „în chip real ... strălucitei principese, doamnei ducese Maria, rămasă după Elie, ducele de odinioară al Moldovei, în chip de dar de zestre orașul Siret” cu suburbia și satele ce țineau de acest oraș, precum și „satul Olhovăț cu celelalte sate ce aparțin lui din vechime” etc.¹⁷.

Ar urma, așadar, că „ilustra și preaiubita doamnă Margareta” de credință catolică, mama lui Petru I, fusese soția unui „duce” (cum se intitula în actul respectiv și semnatarul lui), adică principe, voievod, domn care stăpânea Valahia Mică, adică Voievodatul Moldovei, dar care, la 1378, nu-i mai era soț, acordându-i însă ca sursă de întreținere pe durata vieții, orașul Siret cu toate cele ce țineau de el și cu diversele venituri. Anumite sugestii ar fi posibile și în explicarea motivului că numele soțului Margaretei și, implicit al tatălui lui Petru I, nu este indicat nici în documentul papal și nici în cel al fiului său, din simplul motiv că

---

¹⁴ *Acta Gregorii Pp. XI*, p. 349; Ștefan S. Gorovei, *Întemeierea Moldovei*, p. 118.

¹⁵ *Documenta Romaniae Historica. A. Moldova*, I, p. 69/70.

¹⁶ Mihai Costăchescu, *Documentele moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*. Vol. II, Iași, 1932, p. 774/776.

¹⁷ *Ibid.*, p. 781-782/786.

el fusese ortodox, în timp ce donația făcută de Petru I se referea la un lăcaș de cult catolic. Poate convertirea Margaretei la catolicism a și slujit drept motiv pentru despărțire, sau invers: acceptarea de către ea a catolicismului a servit drept motiv pen-tru desfacerea căsătoriei. Căci, așa cum urmează din informația referitoare la Margareta, inițial ea a împărtășit la fel ortodoxia.

Dintr-o informație de la începutul secolului al XV-lea, datorată arhiepiscopului de *Sultanieh*, Ioan, care s-a aflat un timp și prin părțile Brașovului, adică în vecinătatea nemijlocită cu Moldova, aflăm că Margareta, împreună cu fiul său nenominalizat, dar care nu putea fi altul decât Petru, viitorul domn al Moldovei, a fost convertită la catolicism de către un călugăr din ordinul predicatorilor¹⁸, ceea ce înseamnă că până atunci ea și fiul său împărtășeau o altă credință, care nu putea fi decât cea ortodoxă. Din informație mai rezultă că, la vremea respectivă, Margareta fie că era încă căsătorită, fie că fusese anterior căsătorită, având, însă, un fiu și nu doi, cum ar fi trebuit să fie în cazul când ea ar fi fost identică cu Mușata, mama lui Roman I. Dacă s-ar continua să se insiste asupra acestei identități, am ajunge la concluzii evident anacronice, de exemplu, că inițial, ca fiind ortodoxă, Margareta, prin aceeași faimoasă traducere numai că în sensul contrar, ar fi avut mai înainte numele Mușata și că ea s-ar fi reconvertit din nou la ortodoxie, revenind totodată și la numele ei inițial. Și cum atunci ar fi stat lucrurile cu Roman, care nu-i indicat ca fiu al ei, alături de Petru și care nu a fost convertit la catolicism? Mi se pare că speculațiile privind identificarea Margaretei cu Mușata, tot așa ca și în ceea ce privește calitatea celei dintâi de mamă nu doar a lui Petru I, ci și a lui Roman I, ar trebui abandonate ca fiind lipsite de support. Aceștia doi au fost frați doar după tată.

Odată ce, în ianuarie 1378, Margareta se îngrijea deja de cele veșnice (*in articuli mortis*), înseamnă că, la vremea respectivă, ea era deja la o vârstă înaintată pentru ca, la 1 mai 1384, să-și aleagă și locul de îngropare, ridicând către aceeași vreme și biserica Sf. Ioan Botezătorul. Și dacă ulterior nu mai este menționată, nici chiar în actul vasalic al

---

¹⁸ Șerban Papacostea. *Triumful luptei pentru neatârnare: întemeierea Moldovei și consolidarea statelor feudale românești*. În: Idem. *Geneza statului în Evul Mediu românesc*. Cluj-Napoca: Editura Dacia, 1988, p.63,n.96.

fiului ei Petru I adresat regelui catolic al Poloniei la 26 septembrie 1387, înseamnă că Margareta s-a stins din viață la ceva timp după 1 mai 1384. Mușata, însă, mama lui Roman I era în viață încă la 5 ianuarie 1393, fiind probabil încă destul de activă, odată ce fiul ei o indica în actul său înaintea boierilor din sfatul domnesc. De altfel, și domnia lui Roman I s-a consumat în curând, ceea ce ar explica că ulterior nici ea nu mai este menționată, fiind poate și trecută deja din viață. Este totuși curios faptul că ea nu figurează nici în pomelnicile cunoscute, ceea ce s-ar explica prin faptul că numele ei adevărat de botez era altul decât Mușata.

Nu mi se pare lipsită de sens nici observația că, la încetarea domniei lui Petru I în scaunul domnesc al Moldovei s-a pomenit nu Ivașcu – fiul domnului dispărut -, care s-a văzut nevoit să pibegească prin Regatul Poloniei, sub protecția lui Vladislav al II-lea Jagiello și a vărului acestuia, Vitold, marele duce al Lituaniei¹⁹, ci Roman I, frate al lui Petru I, fapt menționat în scrisoarea de garanție a regelui polon cu ocazia unui împrumut de trei sau patru mii de ruble de argint acordat lui de către Petru I. Datornicul se angaja să restituie împrumutul fie celui ce i l-a acordat, fie „fratelui său Roman și copiilor lui”, adică nu fiului lui Petru I, Ivașcu. Acelorași, regele polon se angaja să le transmită în stăpânire orașul Halici și ținutul acestuia, în cazul în care împrumutul nu ar fi fost restituit la termenul stabilit²⁰. Situația s-ar explica prin faptul că între cei doi frați exista o înțelegere, cunoscută și regelui Poloniei, ca după moartea celui dintâi domnia să-i revină celui de-al doilea, ceea ce ar indica că ambii aveau același drept de a moșteni tronul ca frați după tată. Și dacă Ivașcu decădea din rândul prezumtivilor domni și chiar al celor ce aveau dreptul la viitoarea recompensă a împrumutului acordat regelui, situația ar putea să se explice prin faptul că, pe linia feminină, persoana în cauză era dintr-un alt neam decât copiii lui Roman, văzuți ca eventuali domni după tatăl lor și beneficiari ai impunătorului împrumut din ianuarie 1388.

Semnificativ mi se pare și faptul că numele Mușata, atribuit mamei sale de Roman I, nu prea era obișnuit ca nume de femeie până

---

¹⁹ Mihai Costăchescu. *Op. cit.*, p.617-620 (doc. nr.169 și 170 în limba originalului și în traducere românească).

²⁰ *Ibid.*, p. 605/606.

tocmai pe la sfârșitul domniei lui Ștefan cel Mare, ceea ce pare mai mult decât straniu, tinând cont că, aparținând unei mame și, respective, unei soții de domn, el nu și-a găsit nici o imitare ulterioară. Un atare nume lipsește totalmente în documentele interne tocmai până în 1448, pentru ca pentru perioadă de până în 1486, el să fie documentat doar o singură dată, vorba fiind însă de un sat²¹, fără a exista vreo siguranță că oiconimul în cauză s-ar fi datorat unui nume de femeie. În schimb, este documentată *fântâna lui Mușat*²², care indiscutabil indică un nume de bărbat, tot așa ca și în cazul lui *Onică Mușat*²³, adică Onică fiul lui Mușat. Ca nume feminin cel mai prezent în documente este cel de *Mușă*²⁴. Nu exclud ca el să fi fost un diminutiv al numelui *Musata*. Numai că documentele nu oferă nici un exemplu în acest sens.

Doar pentru perioada 1487-1504, de rând cu două mențiuni a numelui *Mușat* (*Mușat „tatăl Ilincăi”* și *Mușat „pârcălab de Hotin”*) sunt menționate și două *Mușate* (*Mușata „fiica Negăi”* și *Mușata „mama lui Bratul, a lui Cozma și a Anușcăi”*). Totodată, sunt documentate și câteva toponime (un afluent al Prutului, la Berezani și un sat integrat ulterior comunei Berezani, județul Vaslui)²⁵.

Din cele mai de sus rezultă lipsa oricărui temei pentru a-l prezenta pe Petru I drept “fiu al Mușatei” și nu „fiu al lui Mușat”, genitivul feminin al sintagmei respective din cronicile scrise în limba slavonă fiind mai degrabă o eroare a alcătuitoarelor lor.

De altfel, expresia „fiul Mușatei” în traducere românească a celei din textele slave ale cronicelor din secolele XV-XVI ar fi fost corectă dacă în acestea din urmă s-ar fi scris „сынъ Моушаты” sau „Моушатынь сынъ” și nu „сынъ Моушатынь”²⁶. În ultimul caz, eu nu văd posibilitatea unei alte traduceri decât „fiul lui Mușat”. Ar urma, astfel, că și Roman I i-a indicat numele mamei sale după soț, arătând prin aceasta că și el domnea „cu acte în regulă” ca fiu al acestui Mușat, care,

---

²¹ *Documenta Romaniae Historica, A. Moldova*. Vol. II. București: Editura Academiei, 1976, p. 502.

²² *Ibid.*

²³ *Ibid.*

²⁴ *Ibid.*, p. 173, 317, 321.

²⁵ *Ibid.* Vol. III. București, Editura Academiei, 1980, p. 612.

²⁶ *Cronicile slavo-române*, p.

la vremea respectivă, nu mai era în viață, vie rămânând doar memoria despre el. Nu cred că cei ce au trudit asupra primelor țesături cronicărești din țară au putut să-l prezinte ca fiu al Mușatei și nu al lui Mușat, știind că moștenirea scaunului domnesc se realiza doar prin descendență bărbătească. Țin cont, totodată, și de supoziția lui Leon Simanschi care, deși traduce sintagma respectivă din limba slavă prin „fiul Musatei”, admite că inițial ea a putut avea o formă duală de „сыны Моушатины” (subl. mea), avându-l în vedere și pe Petru, ceea ce, la părerea mea, ar fi însemnat „fiii Mușatini” și nu „fiii Mușatei” cum crede autorul²⁷. Conform lui, înglobându-l alături de Petru și pe Roman, expresia сыны Моушатины, la un moment dat, nu a mai satisfăcut exigențele unei înțelegeri adecvate. Iar această împrejurare ar fi constat în interpretarea numelui Моушатины (al Musatei – n. și subl. aut.) ca aparținând unei persoane de genul masculin (al lui Musat – n. și subl. aut.), într-un moment în care memoria istorică nu mai putea oferi elemente de certitudine necesare²⁸. Ceea ce s-ar desprinde mai degrabă din neclaritățile de mai sus, ar fi că alcătuirii primelor prototipuri cronicărești nu aveau nici o siguranță în ceea ce privește adevărata descendență, feminină sau masculină, a celor doi frați.

Este deja stabilit în istoriografie că structura textuală a cronicilor privitoare la Moldova veacurilor XV-XVI permite deosebirea lor în două părți: prima până la domnia lui Ștefan cel Mare (1359-1457) și a doua - domnia propriu-zisă a marelui domnitor (1457-1504). Este convingătoare la fel părerea că „prima cronică redactată în Moldova s-a ocupat exclusiv de domnia lui Ștefan cel Mare”, ceea ce a servit drept motiv pentru a-i imprima ei titlul convențional de *Cronică a lui Ștefan cel Mare*. Doar îmbinarea ei cu acea parte din cronici care ținea de perioada anterioară anului 1457 a dat naștere unei *Cronici a Țării Moldovei*, astfel că prima parte „nu reprezintă decât un adaos din veacul XVI”²⁹. Iar acest adaos s-a

---

²⁷ Leon Șimanschi. *Istoriografia româno-slavă din Moldova. I. Lista domnilor din a doua jumătate a secolului al XIV-lea*. În: „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A.D.Xenopol”, XXI, 1984, p. 131.

²⁸ Ibid.

²⁹ Ștefan Andreescu. *Începuturile istoriografiei în Moldova. În: Ștefan cel Mare și Sfânt. 1504-2004. Portret în istorie*. Sfânta Mănăstire Putna: Editura Mușatinii, 2003, p.220-237.

datorat unei „simple liste de domni cu numărul anilor de domnie”, fără titlu, databilă după scris din prima jumătate a secolului al XVI-lea”³⁰.

Ioan Bogdan, primul care a luat cunoștință de această listă, a apreciat-o ca fiind o prescurtare a unui letopiseț anonim, considerat de alți cercetători ca fiind elaborat la mănăstirea Bistrița – ctitoria lui Alexandru cel Bun. Adică, nu lista în cauză ar fi fost primară în raport cu cronicile cunoscute și ar fi fost integrată acestora ulterior, ci pretinsul prototip anonim ar fi servit ca bază pentru elabo-rarea ei³¹. Fără a accepta o atare inversare a lucrurilor dar și fără a o respinge hotărât, un alt reputat cunoscător și editor al cronicilor moldovenești din secolele XV-XVI, P.P. Panaitescu, i-a atribuit listei în cauză titlul convențional de *Cronică scurtă a Moldovei*³², considerând că ea „tot așa de bine ar putea fi o formă primitivă, scurtă a cronicii dinainte de Ștefan cel Mare”³³. Această părere a fost dezvoltată de Ștefan Andreescu, care, însă, atribuie vremea elaborării cronicii date domniei lui Ștefan cel Mare³⁴. A urmat apoi exegeza lui Leon Șimanschi, care s-a preocupat fundamental de studierea organizării structurale a cronicilor moldovenești scrise în limba slavă, punând în evidență câteva liste autonome și prototipuri de cronici care, prin confruntări, completări și ajustări successive, au determinat nu doar nucleul comun al tuturor cronicilor moldovenești cunoscute, ci și elementele ce le deosebesc³⁵. Cu referire la lista domnilor moldoveni de până la mijlocul secolului al XV-lea, eruditul cercetător a ajuns la constatarea că la sorgintea ei „se află o simplă înșiruire de domni întrutotul asemănătoare cronicii scurte a Moldovei”, fiind ulterior „adnotată cu elemente genealogice (subl. mea) și organizată în funcția acesteia”³⁶. Urmează că adnotările în cauză au fost făcute abia cu ocazia și în procesul redactării cronicii unitare a Țării Moldovei prin îmbinarea *Cronicii scurte* și a *Cronicii lui Ștefan cel Mare*, ceea ce s-a realizat, cum consideră Leon Șimanschi, după anul 1500. Lista propriu-zisă, însă,

---

³⁰ *Cronicile slavo-române*, p.38.

³¹ Ion Bogdan. *Un fragment de cronică moldovenească în limba slavă*. În: Idem. *Scrieri istorice*. Ediție îngrijită de G.Mihăilă. București, 1968. P. 144.

³² *Cronicile slavo-române*, p. 39.

³³ *Ibid.*, p.38.

³⁴ Ștefan Andreescu. *Op. cit.*, p. 226-233.

³⁵ Leon Șimanschi. *Op. cit.*, p. 109-134.

³⁶ *Ibid.*, p. 131.

identică cu *Cronica scurtă a Moldovei*, fără adnotările de rigoare, ar fi fost elaborată pe la mijlocul secolului al XV-lea sub patronajul mitropolitului Theoctist, în baza unui pomelnic care „a putut fi chiar pomelnicul bisericii mitropolitane a Mirăuților, în care vor fi figurat numele tuturor domnitorilor țării” . Lista prelucrată și definitivată cu adnotările respective, ar fi existat către anii 1475-1476, când s-au încheiat marile războaie antiotomane³⁷.

Este adevărat, însă, că cel mai vechi, mai cunoscut și mai utilizat de cercetători – *Pomelnicul mănăstirii Bistrița*, început prin 1407 la porunca lui Alexandru cel Bun -, înscriind numele voievozilor moldoveni trecuți în lumea umbrelor, începând cu Bogdan I, nu indică înruderirile lor, duratele domniilor și nici măcar anul morții celor înscriși³⁸. Nici Alexandru cel Bun care, la 7 ianuarie 1403, închina două sate „sfintei noastre episcopii, din țara noastră ... pentru sufletul *sfânt-răposaților domni de mai înainte*” (subl. mea), începând cu Bogdan I și până la Ștefan I, nu face nici o referire genealogică decât în cazul „tatălui nostru” Roman I³⁹ – unicul element deosebitor în raport cu Pomelnicul de la mănăstirea Bistrița.

Astfel, nu văd în baza căror surse cei ce au trudit asupra primei cronici a Țării Moldovei au făcut adnotările genealogice referitoare la voievozii moldoveni din a doua jumătate a secolului XIV-lea și de la începutul celui următor, nefiind convinși măcar de descendența fraților Petru I și Roman I de la un Mușat sau de la o Mușată. Iar judecățile mele de mai sus pledează în favoarea concluziei că vorba ar fi totuși despre un Mușat. Mă solidarizez, astfel, cu Aurelian Sacerdoteanu care, încă în 1968, considera că la studierea descendenței celor doi frați trebuie să se plece „în mod necesar ... de la un Mușat”⁴⁰. Mă văd, așadar, justificat să-i acord o mai mare credibilitate *Cronicii moldo-polone*, indiferent de temeiul care l-a făcut pe autorul necunoscut al ei să-l prezinte pe Petru I drept *sin Muszatinow*, adică *fiu al lui Mușat* și nu *al Mușatei* cum a fost tradusă expresia în limba română, tot așa ca și în cazul lui Roman I, pe

---

³⁷ Ibid., p. 132-133.

³⁸ Damian Bogdan. *Pomelnicul Mănăstirii Bistrița*. București, 1941, p. 50/86.

³⁹ *Documenta Romaniae Historica, A. Moldova*. Vol. I, p. 24.

⁴⁰ Aurelian Sacerdoteanu. *Descălecători de țară... În: „Magazin istoric”*, 1968, nr.12, p. 3.

care-l prezintă evident greșit ca fiind *sin Petrow*⁴¹, adică *fecior al lui Petru*. Și Grigore Ureche, care, la scrierea cronicii sale, a folosit un oarecare *letopiseț moldovenesc*, rămas încă necunoscut, menționează domnia lui „Pătru Vodă, feciorul lui Mușatin”, deși inversa domniile lui Bogdan I și a lui Lațcu⁴². Iar peste câteva decenii din același secol al XVII-lea, mitropolitul Dosoftei în cronică sa versificată proslăvea și numele lui „Pătru Vodă ... carele-i dzic Mușatin”⁴³. Apoi traducătorul în limba română a *Letopisețului de la Putna*, Vartolomeu Măzereanu, nu a pregetat, prin 1770, să scrie *Mușatin* atunci când îl avea în vedere pe Petru I, deși nu-i menționa numele și-l prezenta drept fiu al lui Lațcu⁴⁴.

Ar urma, în baza celor de mai sus, că tatăl lui Petru I și Roman I se numea Mușat și că a fost soțul doamnei Margareta ca mamă a celui dintâi și a cneaghinei Mușata ca mamă a celui de-al doilea. Numele acesteia din urmă ar fi fost indicat de fiul ei după cel al soțului, exclusă fiind posibilitatea ca și Margareta să se fi numit cu același nume *Mușata*⁴⁵.

Revenind la *Pomelnicul de la Mănăstirea Bistrița*, se impune observația că în el, înainte de Petru I și Roman I, nu este specificat vreun nume de cneaghină, ceea ce pare straniu, dacă aceștia doi și-ar fi avut vreo legitimare domnească ca descendenți ai unei doamne. Admit că Margareta nu putea fi menționată într-un pomelnic orthodox din motivul că era catolică. Dar cum rămâne atunci cu Mușata? În schimb, între Lațcu și Petru I este introdus „Costea voievod”⁴⁶. Și care ar fi fost motivul introducerii lui într-un pomelnic realizat la comanda lui Alexandru cel Bun – fiu al lui Roman I și nepot de frate al lui Petru I? Este evident că acest Costea și era acel personaj, din care descindeau cei doi frați, fără însă ca el să fi avut demnitatea de domn, așa cum aveau fii săi, ceea ce s-ar explica prin faptul că el nu s-a aflat în fruntea voievodatului Moldovei.

---

⁴¹ *Cronicile slavo-române*, p. 168/170.

⁴² Grigore Ureche. *Letopisețul Țării Moldovei*. Ediție îngrijită, studiu introductiv, indice și glosar de P.P. Panaitescu. București: Editura de Stat pentru literatură și artă [1956], p. 66.

⁴³ Dosoftei. *Opere poetice*. Chișinău: Editura Literatura artistică, 1989, p. 6.

⁴⁴ *Cronicile slavo-române*, p. 69.

⁴⁵ Ștefan S. Gorovei. *Dragoș și Bogdan*, p. 149.

⁴⁶ Damian Bogdan. *Pomelnicul*, p. 50.

Un voievod Costea este plasat, într-un anturaj absolut necunoscut, după Lațcu, dar precedat de un oarecare Dobroslav și succedat apoi de alți patru voievozi (Șendre, Gheorghii, Dragoș și Micul), după care urmează cu siguranță Petru I, într-un alt *pomenic*, mult mai stufos, de la *Mănăstirea Voroneț*. Pare convingătoare opinia, că toți voievozii menționați între Lațcu și Petru I erau niște dinaști locali. În favoarea acestei opinii ar putea fi invocată lipsa lor în acele izvoare (*Cronica scurtă a Moldovei și listele voievozilor în baza cărora ea a fost întocmită, dar și în actul lui Alexandru cel Bun din 7 ianuarie 1403*), care reproduc doar numele acelor voievozi care s-au aflat în fruntea Moldovei. Caduce mi se par însă presupunerile că voievozii menționați doar în *Pomel-nicul de la Voroneț* ar putea fi „fie frați, fie urmași ai domnitorilor aflați pentru un timp la domnie”, sau chiar „feciori cu care Bogdan a părăsit ... domeniul său (din Maramureș -n.me) și a trecut pes-te Carpați”, sau, încă, să fi fost „fiii sau frații domnului în scaun”, astfel că Dobroslav ar putea fi, parcă, „ori fiul, ori fratele lui Lațcu”, în timp ce „Șendre, Dragoș, Georgii și Micul ar fi putu să fie feciori sau frați lui Costea sau ai altor voievozi, care au domnit”⁴⁷.

Este știut că Țara Moldovei, în hotarele ei cunoscute dacă nu încă din ultimii ani de domnie a lui Petru I, apoi cel târziu din domnia lui Roman I, între Carpații Răsăriteni, Nistru și Marea Neagră⁴⁸, au rezultat dintr-un process continuu de extindere teritorială și politică a voievodatului inițial al Moldovei, înglobând și alte formațiuni similare sau structuri teritorial-politice existente în diferite părți ale spațiului carpato-ponto-nistrean, care, se înțelege de la sine, își aveau fiecare căpeteniile lor, indiferent dacă era vorba de voievozi sau despre alți potentăți. Ei și-au și găsit, cel mai degrabă, locul în șirul voievozilor din *pomelnicul voronețian*. Dintre ei, doar voievodul Costea și-a găsit locul în *pomelnicul bistrițean*, datorită faptului că, la un moment dat, fiii lui ca antecesorii și rude drepte ale lui Alexandru cel Bun, au ajuns în fruntea Țării Moldovei, în timp ce ceilalți au rămas în afara memoriei colective, pierzându-și prerogativele de odinioară în favoarea domnilor care acum

---

⁴⁷ Andrei Eșanu, Valentina Eșanu. *Întemeierea Țării Moldovei. Voievozii din secolul al XIV-lea*. În: „Limba Română”, Chșinău, 2009, nr.2, p.177, 180 (anexa 2), 182, n.46.

⁴⁸ Pavel Parasca. *Formarea granițelor istorice ale Țării Moldovei*. În: „ULIM. Nalele științifice. Istorie”. Vol. 1, 2000, p.35-43.

conduceau cu întreaga țară, în noile ei granițe istorice. În consecință, înclin să cred, așa cum credea în 1365 A. Sacerdoteanu, că Margareta de Siret a fost chiar „doamna acestui Costea voievod efemer”, toate aparențele fiind „pentru a identifica pe această Margaretă și cu Margareta, mama lui Petre voievod”⁴⁹. Amintesc că autorul citat nu o identifica pe doamna în cauză cu Mușata, mama lui Roman I, deși greșea atunci când respingea și înfrățirea acestuia cu Petru I⁵⁰. Eu nu aș avea de adăugat, decât doar că mama lui Roman I a fost soție aceluiași Costea voievod, astfel că nu văd nici o piedică pentru a-i asocia voievodului Costea și numele de Mușat, care s-ar prezenta, așadar, ca nume de familie.

Odată ce este indicat în izvoare cu titlul de voievod, Costea Mușat nu poate fi considerat drept „un feudal puternic care a putut râvni odată domnia”⁵¹. Mai degrabă ar avea dreptate C. Cihodaru care vedea în acest Costea un voievod care ar „fi încercat” și chiar ar „fi reușit să pună timp de câteva luni ... mâna pe putere” în fruntea Țării Moldovei. Numai că acest istoric încurca evident lucrurile indicându-l și pe un efemer voievod Ștefan, care ar fi fost fiu al lui Bogdan I și, inerent, soț al Margaretei de Siret, ceea ce l-ar prezenta și drept tată al lui Petru I și Roman I⁵². Ulterior, în urma punerii în circuit (1973) a unui izvor necunoscut până atunci și observat de Șerban Papacostea, care concomitent cu Petru I menționa și numele unui Constantin, identificat de descoperitorul acestui izvor cu Costea voievod din pomelnicul bistrițean⁵³, C. Cihodaru și-a revizuit opțiunea, interpretându-l pe acesta din urmă nu ca soț, ci ca fiu al Mușatei și, respectiv, ca frate al lui Petru I și Roman I⁵⁴.

---

⁴⁹ Aurelian Sacerdoteanu. *Sucesiunea domnilor Moldovei până la Alexandru cel Bun*. În: „Romanoslavica”, XI, București, 1965, p. 230(n.1), 232.

⁵⁰ Ibid. p.232.

⁵¹ Ibid., p. 230.

⁵² C. Cihodaru. *Tradiția letopisetelor și informația documentară despre luptele politice din Moldova în a doua jumătate a secolului al XIV-lea*. În: „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A.D.Xenopol””, V, 1968, p. 21, 26.

⁵³ Șerban Papacostea. *La începuturile statului moldovenesc: considerații pe marginea unui izvor necunoscut*. În: Idem. *Geneza stului în Evul Mediu românesc*. Cluj-Napoca: Editura Dacia, 1988, p. 99-102.

⁵⁴ C.Cihodaru. *Alexandru cel Bun*. Ed. a II-a. Chișinău: Editura Cartea moldovenească, 1990, p.20; Idem. *Observații*, p.136-137.

Este altceva că Șerban Papacostea se îndoiește că voievodul Costea din *Pomelnicul de la Bistrița* „se afla în raport de rudenie cu domnii Moldovei, Mușatinii”, întemeindu-și îndoiala „pe absența oricărei mențiuni referitoare la Costea în letopisețele moldovenești”⁵⁵. După cum am menționat și mai sus, această absență își are lămurire prin faptul că problematical voievod nu a ajuns să fie domn al voievodatului Moldovei, astfel că asupra cazului nu mai văd rostul să revin.

Costea voievod din *Pomelnicul de la Bistrița* a rămas ceva vreme în afara atenției lui Ștefan Gorovei, în ciuda numeroaselor sale studii consacrate diferitor probleme din istoria Moldovei din a doua jumătate a secolului al XIV-lea, inclusiv întemeierea ei ca stat, succesiunea și genealogia domnilor de până la Alexandru cel Bun ș.a. Astfel, în primele sale lucrări publicate în 1973, istoricul de la Iași nici nu pomenește numele lui Costea⁵⁶, pentru ca, doar peste trei ani, acesta să apară într-o notă, ca reacție la identificarea lui, făcută de Șerban Papacostea, cu Constantin, contemporanul lui Petru I. Respingând această opinie, Ștefan Gorovei l-a identificat pe Costea din *Pomelnicul de la Bistrița* cu un problematic voievod Ștefan, așa cum o făcuse și C. Cehodaru, promițând să revină la subiect într-un studiu special⁵⁷.

Îndeplinindu-și promisiunea, Ștefan Gorovei i-a consacrat lui Costea voievod și „statutului” său un compartiment în cunoscuta lucrare de generalizare a studiilor sale anterioare referitoare la întemeierea Moldovei, publicată în 1997, într-un ansamblu de probleme controversate. Cu referire la personajul în cauză, autorul a formulat trei întrebări la care se angaja să caute răspuns, și anume:

- a) A existat un *Costea voievod* (subl. aut.) ca domn al Moldovei?;
- b) Cum se înrudea cu familia domnitoare întemeiată de Bogdan ?;
- c) Cum se explică prezența lui în pomelnic și *absența* (subl. aut.) lui din cronici ?⁵⁸

Deocamdată, ași avea o singură obiecție la maniera de a formula cea de-a doua întrebare care, în subtext, lasă teren pentru a bănuî, *ab*

---

⁵⁵ Șerban Papacostea. *La începuturile statului*, p. 102 și n. explicativă.

⁵⁶ Ștefan S. Gorovei. *Îndreptări cronologice la istoria Moldovei din veacul al XIV-lea*. În: „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A.D.Xenopol”, X, 1973, p. 99-121.

⁵⁷ Ștefan S. Gorovei. *Mușatinii*. [Ed. a II-a]. Chișinău: Columna, 1991, p. 26, n.1.

⁵⁸ Ștefan S. Gorovei. *Întemeierea Moldovei*, p.115.

initio, o înrudire a despomenitului Costea cu Bogdan I și trădează existența la autor a unei opinii preconcepute pe care abia se angaja să o demonstreze. În rest, după cum am observat deja mai sus, pesonajul luat în discuție nu este menționat în cronică fiindcă nu a domnit în fruntea țării, iar înrudirea care se lasă bănuită se referea la domnia de după Lațcu și nu la cei de mai înainte. Totodată, lui Costea nu-i poate fi contestat titlul de voievod, ceea ce nu înseamnă neapărat că el își avea legătură cu voievodatul Moldovei. După cum demonstrează *Pomenicul de la Mănăstirea Voroneț*, a existat un considerabil număr de voievozi, care la fel nu sunt prezenți în cronicile țării. Și dacă doar unul dintre ei, Costea, este prezent și în *Pomenicul de la Bistrița*, inițiat de Alexandru cel Bun, înseamnă că doar el a avut o oarecare atribuție la viața politică din Moldova, asigurând ascensiunea domnească a reprezentanților familiei din care-și trăgeau obârșia Petru I, Roman I, Ștefan I, Iuga și respectiv Alexandru cel Bun.

Că Țara Moldovei, dacă nu încă din timpul lui Petru I, apoi cel puțin din domnia lui Roman I, întrunea mai multe voievodate preexistente, se desprinde din răsunătorul titlu al acestuia din urmă care se numea nu doar voievod, ci și „mare singur stăpânitor, din mila lui Dumnezeu, domn al Țării Moldovei de la munte și până la mare”⁵⁹. Ar urma, că existau personae cu drepturi egale care-i contestau domnia unipersonală, autocrată a lui Roman I, și-și revendicau și ele drepturile lor la exercitarea puterii. *Mare voievod și singur stăpânitor* se intitula și Ștefan I în corespondența sa cu Patriarhia ecumenică de la Constantinopol din 1385⁶⁰, ceea ce ar lăsa să se înțeleagă că el era mai mare peste alți voievozi, care nu puteau fi decât voievozi locali și care, ca urmare a procesului politic de integrare în hotarele unice ale țării, s-au pomenit subordonați voievozilor din voievodatul Moldovei, în calitatea acestuia de putere unificatoare.

Urmează, așadar, că voievodul Costea trebuie să fie căutat printre acești voievozi locali și nicidecum printre voievozii timpurii ai voievodatului Moldovei, cu atât mai puțin printre succesorii lui Bogdan I.

---

⁵⁹ *Documenta Romaniae Historica. A. Moldova. Vol. I, p. 3,5.*

⁶⁰ *Fontes Historiae Daco-Romanae/Izvoarele istoriei României. Vol. IV. București: Editura Academiei, 1982, p. 247.*

Interesante mi se par a fi raționamentele lui Ștefan Gorovei în lămurirea faptului că, deși prezent doar în pomelnic dar fiind lipsă în cronică, numele lui Costea „nu a șocat pe nimeni, cei în drept admițându-i existența în deplină cunoștință de cauză”, astfel că el a supravețuit tuturor modificărilor, completărilor și redacțiilor la care a fost supus pe parcurs *Pomelnicul de la Bistrița*. Ca urmare, autorul face concluzia, la care este greu să nu subscriu, „că prezența numelui Costea într-un pomelnic de familie nu poate indica altceva decât că purtătorul lui făcea parte din acea familie”⁶¹. M-ași îndoi, totuși, de aprecierea pomelnicului dat ca fiind unul de familie. Căci, în linii mari, atunci când în el figurează numele voievozilor care au domnit în țară până la Alexandru cel Bun, pomelnicul nu face decât să repete numele voievozilor din actul menționat deja din 7 ianuarie 1403, în care ei, cu excepția lui Roman I („tatăl nostru”) sunt numiți domni „dinaintea noastră” (a lui Alexandru cel Bun), și nu “rudele noastre”, cum ar fi fost natural dacă toți ei ar fi ținut de aceeași familie domnească din care-și trăgea obârșia semnatarul actului și inițiatorul pomelnicului în cauză.

Este lesne de observat logica atribuirii de către Ștefan Gorovei a calității de *pomelnic de familie* acestui izvor: ea îi permitea autorului să vadă în el multrâvnita *continuitate dinastică de la Bogdan I la Alexandru cel Bun*, ceea ce ar fi în opinia lui „interpretarea cea mai logică”⁶². Prin concluziile sale, Ștefan Gorovei revizuieste viziunile lui B.P. Hasdeu, care pornea de la ideea *discontinuității dinastice* în urma consumării dinastiei lui Bogdan I și intervenirii unei noi dinastii începute de Petru I, deducându-i numele acesteia de la patronimicul *Mușat*. Numai că marele savant considera că acest nume s-ar fi întâlnit cu precădere în Țara Românească, iar forma *Mușatin* ar fi fost de sorginte olteană, astfel că *Mușatinii din Moldova ar fi fost olteni de spiță basarabească* (subl. mea)⁶³. Sigur că o atare interpretare nu rezistă unei elementare critici, ceea ce nu înseamnă că ea anulează și opinia despre înlocuirea dinastiei *Bogdăneștilor* cu o nouă dinastie a *Mușatinilor*, odată cu încetarea domniei lui Lațcu și începutul domniei lui Petru I.

---

⁶¹ Ștefan S. Gorovei. *Întemeierea Moldovei*, p. 115.

⁶² Ibid., p.116.

⁶³ Bp P. Hasdeu. *Istoria critică a românilor*. București, 1975, p. 85.

Sigur că, să faci deducții doar în baza asemănărilor de nume, este nu doar riscant, ci și inadmisibil. Am în vedere nu doar deducțiile lui B.P. Hasdeu. Admițând o pretinsă origine maramureșeană a lui Costea, pentru a-l prezenta drept un fiu al lui Bogdan I, Ștefan Gorovei invocă aparținerea numelui Costea la *datina maramureșeană*. Dacă s-ar merge pe această cale, ar trebui să-i considerăm de aceeași origine pe toți cei 11 purtători ai numelui *Coste* și alți 17 purtători ai numelui *Costea*, care sunt atestați în documentele moldovenești doar între anii 1436 și 1448⁶⁴.

Ștefan Gorovei nu este primul protagonist al ideii continuității dinastice în Moldova din a doua jumătate a secolului al XIV-lea. Către vremea când istoricul își publica primele sale studii, o viziune în același sens fusese înaintată de un alt mare istoric român, P.P. Panaitescu, care îl considera pe Costea voievod drept soț al Margaretei-Mușata, dar socotindu-l totodată ca fiind fiu al lui Lațcu⁶⁵, adică și nepot al lui Bogdan I. Peste ceva timp, însă, enunțând un pasaj din *Istoria Poloniei* a lui Jan Dlugosz (m.1480), despre o luptă dată la Plonini în Țara Șipenițului între moldoveni și oastea polonă, care ar fi avut loc în anul 1359 și ar fi rezultat dintr-o rivalitate pentru domnie dintre doi frați – Petru și Ștefan -, ambii fiind fiii ai unui oarecare voievod moldovean Ștefan⁶⁶, reputatul istoric roman, fără nici un motiv demn de a fi luat în considerare, a redat evenimentul cu anul 1377 și a formulat ideea despre un voievod Ștefan care i-ar fi fost fecior lui Bogdan I și tată lui Petru I și Ștefan I⁶⁷. Avea loc, astfel, o substituție a lui Costea voievod din *pomelnicul bistrițean* cu voievodul Ștefan din narațiunea lui Dlugosz, deși P.P. Panaitescu recunoaștea singur că în sensul dat nu dispunea „deocamdată (de) elemente care să ne poată da vreo lămurire sigură”⁶⁸,

---

⁶⁴ *Documenta Romaniae Historica. A. Moldova, vol.I. p. 448-449.*

⁶⁵ P.P.Panaitescu. *Mircea cel Bătrân*. București, 1944, p. 113.

⁶⁶ Ioannis Dlugossi *Historia Poloniae libri XIII*. T.I. Lipsiae, 1711, col. 1122-1124; Idem. *Roczniki czyli Kroniki slawnego Krolewstwa Polskiego*. Ks. 9. Warszawa: Wid. Akademii Umiejetnosti, 1975, p. 379-390.

⁶⁷ P.P. Panaitescu. *Din istoria luptei pentru independența Moldovei în veacul al XIV-lea. Primele lupte pentru independență ale Țărilor Române*. În: „Studii. Revistă de Istorie”, 1954, nr.4, p.95-108.

⁶⁸ *Ibid.*, p.110 și n.2.

ceea ce însă nu l-a împiedicat să-l considere pe acest Ștefan ca fiind fiu al lui Bogdan I⁶⁹.

Episodul „Plonini” i-a preocupat pe mai mulți cercetători români și poloni, făcând să se consume multă hârtie și cerneală, fără însă a se ajunge la un final cât de cât convingător și acceptabil, ceea ce, ținând cont de subiectul central al prezentului studiu, mă absolvă de obligațiunea de a prezenta diversitatea opiniilor și disputelor în contradictoriu pe marginea narațiunii cronicarului polon din secolul al XV-lea. În cele ce urmează, mă voi referi doar la speculațiile existente în istoriografie, care-și au menirea să fortifice pozițiile adeptilor ideii continuității dinastice de la Bogdan I la Petru I și la cei ce i-au urmat acestuia în scaunul Moldovei.

Astfel, în 1968, C. Cihodaru, pornind de la problematica identificare a lui Ștefan din scrierea cronicarului polon cu un fiu al lui Bogdan I, a datat evenimentul de la Plonini cu anii 1366-1370, fiind mai hotărât în a accepta anul 1369, când ar fi murit Bogdan I⁷⁰. Continuând aceeași logică, deja Ștefan Gorovei îi atribuie lui Dlugosz „și o confuzie: cearta fraților (Petru și Ștefan – n. mea) nu se putea produce la moartea tatălui lor, căci un domnitor al Moldovei cu numele de Ștefan înainte de Ștefan I e necunoscut”. Și dacă „izvoarele lasă să se întrevadă existența unui personaj cu acest nume, frate cu Lațcu (Sic!!!) și fiu al lui Bogdan I”, atunci acest personaj „este soțul celebrei Doamne Mușata, tatăl voievozilor din această dinastie”⁷¹. Ar urma, că Alexandru cel Bun își cunoștea atât de prost strămoșii, încât în loc de Ștefan l-a introdus în pomelnicul de la mănăstirea ctitorită de dânsul pe voievodul Costea. Și pentru a da o „explicație simplă” presupusei confuzii a lui Dlugosz, Ștefan Gorovei insistă asupra faptului că „polonii *nu-l cunosc pe Bogdan*” (subl. aut.) și formulează probabilitatea „ca în textul inițial să se fi relatat lupta care s-a dus *după moartea voievodului Moldovei, între Ștefan și Petru, fii ai răposatului voievod Ștefan* (subl. aut.)”, admitând totodată posibilitatea ca acesta din urmă “să fi fost primul născut al lui

---

⁶⁹ Ibid., p. 109-110.

⁷⁰ C. Cihodaru. *Tradiția letopisețelor*, p. 22.

⁷¹ Ștefan S. Gorovei. *Dragoș și Bogdan*, p. 133-134.

Bogdan I⁷². În consecință, autorul respinge, pe bună dreptate, identitatea dintre eroii de la Plonini și domniile de mai târziu ai Moldovei (Petru I și Ștefan I). Prezentându-i însă pe cei dintâi drept succesori ai lui Bogdan I, între domnia acestuia și voievodul Latcu⁷³, Ștefan Gorovei a realizat o construcție artificială, bazată în exclusivitate pe raționamente logice, fără o acoperire documentară. Căci Dlugosz nu i-a cunoscut numele nu doar al lui Bogdan, ci și al lui Lațcu. Apoi, dacă numele unui domn sau altui este considerat ca fiind real doar în baza cronicilor, cum s-ar explica că acestea nu cunosc nici un Petru și nici un Ștefan înainte de Petru I și Ștefan I, care, de altfel nici nu erau frați, iar domniile lor au fost separate prin aceea a lui Roman I. Necătând la șubrezimea construcției făcute, autorul o consideră ca și cum dovedită, lăsând să se înțeleagă ca fiind parcă indiscutabilă și continuitatea dinastică în scaunul țării. Contestând opiniile oponentilor „că Mușat sau Mușatin ar fi reprezentat numele de familie a voievozilor moldoveni” începând cu Petru I, Ștefan Gorovei conchide că, „la drept vorbind, numele ce s-ar potrivi cel mai bine ar fi Bogdănești”⁷⁴, numele lui Costea voievod „eva-porându-se”, astfel, și lăsând loc celui al voievodului Ștefan.

La „descoperirea” problematicului voievod Ștefan de după Bogdan I și-a avut rostul un caz care, dacă ar fi fost supus unui examen pertinent, nici nu s-ar fi bucurat de calitatea de argument istoric pentru reconstituirile menționate mai sus. Este vorba de cea de-a doua parte a *Cronicii scurte a Moldovei*, scrisă și ea în limba slavă, care de fapt este o repetare a primei părți a acestui izvor și care reproduce din nou numele câtorva din primii voievozi ai Moldovei. Din cuvântul care urma imediat după numele lui Bogdan s-au păstrat doar două litere slavone: **СТ**. Celelalte litere au dispărut în urma tăierii, la legare, a manuscrisului. În consecință, la editarea s-a considerat că vorba ar fi fost de numele **СТ(ефан)**, tradus fără rezerve și în limba română prin **Șt(efan)**⁷⁵. Notoriul cercetător și cunoscător al cronicilor moldovenești, scrise în limba slavă, Leon Șimanschi, a demonstrat, însă, că în realitate cuvântul ciuitit ținea de numele lui Bogdan, căruia i se atribuia, așa cum o făcea

---

⁷² Ibid, p.134.

⁷³ Ibid. p.134-135.

⁷⁴ Ștefan S Gorovei. *Mușatinii*, p.26.

⁷⁵ *Cronicile slavo-române*, p. 39 (n.1), 41 (n.2).

ulterior și Ștefan cel Mare, epitetul *Старый*, adică *cel Bătrân*. Ca urmare, reputatul cercetător l-a declarat pe pretinsul voievod Ștefan, urmaș al lui Bogdan I, „ca fiind în realitate inexistent”⁷⁶. Astfel, întreaga construcție clădită pe numele acestui voievod inexistent se năruie, fără a lăsa măcar o cărămidă din peretele ridicat cu atâtea eforturi de către autorii preocupați de fundamentarea teoriei despre continuitatea dinastică, începând cu Bogdan I.

Un personaj pe nume Ștefan, originar sigur din Moldova și membru al familiei voievodale de aici dinaintea lui Bogdan I, este atestat documentar în 1359 în ținutul Sanocului din Galiția polonă, în vecinătatea nordică a Moldovei. Numai că el este menționat și cu patronimicul *Sasowicz*⁷⁷, adică fiul al fostului voievod moldovean Sas și, prin extensie, frate la fel cu Balc și cu alți trei frați ai acestuia, izgoniți, către 2 februarie 1365, din Moldova și stabiliți în Maramureș în urma acțiunii de așezare în scaunul voievodatului Moldovei a lui Bogdan, fostul voievod al românilor maramureșeni. Faptul că Ștefan nu era cu ei, ci s-a refugiat în Galiția, sub protecția regelui Poloniei Cazimir al III-lea (1333-1370), ar lăsa să se înțeleagă că între el și ceilalți frați ai lui au avut loc rivalități pentru moștenirea scaunului tatălui lor, Sas, victoria revenindu-i lui Balc și celorlalți trei frați, care l-au însoțit în refugiul maramureșean, beneficiind de protecția autorităților ungare. Care ar fi impedimentul pentru a-l identifica pe acest Ștefan cu cel din narațiunea lui Dlugosz? Și, odată ce cercetătorii încearcă cu atâta înverșunare să demonstreze că episodul *Plonini* s-a produs la o altă dată, decât în anul 1359, pus fără nici o ezitare de cronicarul polon, apare întrebarea dacă nu cumva evenimentul s-a produs anume la data indicată de Dlugosz sau puțin mai înainte de ea? Căci cronicarul polon putea mai lesne să-i încurce numele lui Sas cu cel al lui Ștefan. Este adevărat că, într-o atare eventualitate rămâne necunoscut voievodul Petru. Dar cine a demonstrat existența acestuia în timpul de după moartea lui Bogdan I? Din diploma regelui Ludovic I de la 2 februarie 1365, care-i menționează pe fiii lui Sas refugiați în Maramureș, urmează că Bogdan a trecut în Moldova într-

---

⁷⁶ Leon Șimanschi. *Istoriografia*, p. 125-126.

⁷⁷ Pavel Parasca. *Moldovlahica*. Chișinău: Cartdidacr, 2009, p.60-61.

adevăr în compania fiilor săi, dar nu indică nici un nume concret⁷⁸, ceea ce nu justifică identificarea lor cu orice persoană numită de alte izvoare din Moldova acelor vremuri. Cu siguranță fiu al Bogdan era doar voievodul Lațcu, care, așa cum mărturisesc cronicile, a și domnit 8 ani în Moldova, după domnia de 6 ani a lui Bogdan⁷⁹.

Ștefan Gorovei și-a generalizat studiile sale în 1997, când principalele dintre ele au fost reunite într-un singur volum, propunând către acea vreme și unele concretizări privind cronologia și succesiunea domnilor Moldovei din perioada respectivă, îndreptându-le, desigur, în aceeași albie a continuității dinastice⁸⁰. Peste trei ani, viziunile lui păreau să-și fi găsit, cel puțin parțial, confirmarea într-o scriere anonimă polonă (în limba franceză), redactată în primele decenii ale secolului al XVII-lea și descoperită de un alt istoric român cu renume, Constantin Rezachevici. Într-un pasaj din această scriere, publicat în 1982, este scris cum că, la moartea sa, voievodul Bogdan ar fi lăsat un fecior pe nume Ștefan, mort și el prin anul 1358. Între fiii acestuia – un alt Ștefan (fiul mai mare al celui decedat) și un Petru (fiul mai mic al aceluiași) – s-ar fi iscat o ceartă pentru putere, astfel că ultimul l-ar fi alungat pe cel dintâi⁸¹. E lesne de observat că vorba este despre același episod de la Plonini, despre care a scris Jan Dlugosz. Luând cunoștință de pasajul reproduș de C. Rezachevici, Ștefan Gorovei a văzut în el o confirmare a presupunerilor mai vechi ale lui P.P. Panaitescu și C. Cihodaru, astfel că s-ar apropia „foarte mult” de propria-i interpretare, propusă în 1997⁸². Ripostând oponentilor continuității dinastice din Moldova din a doua jumătate a veacului al XIV-lea, istoricul citat invocă „textul cronicii polone pus nu demult în lumină de C. Rezachevici și care afirmă explicit *conti-*

---

⁷⁸ *Documenta Romaniae Historica. D. Relații între Țările Române*. Vol. I. București: Editura Academiei, 1977, p.82.

⁷⁹ *Cronicile slavo-române*, p. 14, 48 ș.a. Letopisețul numit convențional *de la Bistrița*, îl prezintă pe Lațcu ca fiind fiu al lui Sas, plasându-i domnia înaintea lui Bogdan (Ibid., p.14)

⁸⁰ Ștefan S. Gorovei. *Cu privire la data primelor monede moldovenești*. În: „Suceava. Anuarul Muzeului Județean”, V, 1987, p. 337-345; Idem. *L'Etat Roumain de l'Est des Carpates: la scession et la cronologie des princes de Moldavie au XIV-ème siècle*. În: „Revue Roumaine d'Histoire”, 1979, nr. 3, p.473-506.

⁸¹ Constantin Rezachevici. *Știri despre Ștefan cel Mare într-o cronică inedită a Moldovei (sec.XIII – începutul sec.XVII), descoperită în Polonia*. În: „Revista de Istorie”, 1982, nr.5-6, p.661-670.

⁸² Ștefan S. Gorovei. *Întemeierea Moldovei*, p.102.

nuitatea dinastică” (subl. aut), Bogdan I fiind arătat ca bunic patern a lui Petru. Totodată, istoricul face o remarcă destul de sugestivă, și anume că „valoarea acestui izvor e destul de redusă, fiind un text târziu ... în care respectiva filiație ar putea fi rezultatul unei deducții a autorului cronicii”⁸³. Observația lui Ștefan Gorovei, deși demnă de cea mai mare atenție, a fost făcută, însă, nu dintr-o intenție vădită de a respinge cele scrise de anonimul autor al preinsei cronici târzii din Polonia, ci din simplul motiv că consemnările acestuia nu conveneau într-un tot propriilor sale viziuni. Căci, după câte s-a făcut deja cunoscut ceva mai devreme, Ștefan Gorovei îl identifica pe Ștefan din cronica lui Dlugosz cu Costea din Pomelnicul de la Bistrița, de la care și-ar fi tras originea Petru I și Roman I⁸⁴, în timp ce C. Rezachevici, pornind de la informațiile oferite de manuscrisul polon în cauză, îl considera pe Petru, implicat în evenimentele de la Plonini, drept un alt personaj decât Petru, fratele lui Roman de mai târziu, „completând” lista voievozilor moldoveni de după Bogdan I cu încă un personaj cu același anume, atribuindu-i numele de Petru I, spre deosebire de adevăratul Petru I, care acum a devenit al II-lea⁸⁵.

Din textul integral al cronicii descoperite și publicate acum câțiva ani de C. Rezachevici, se desprinde, însă, fără dificultate, că Ștefan implicat în lupta de la Plonini este identificat de autorul anonim al ei cu voievodul de mai târziu, Ștefan I⁸⁶, care în realitate a domnit nu doar după Petru I, ci și după Roman I și care nu-i era frate ci nepot celui dintâi, și fiu al celui de-al doilea. Unde mai pui, că și actul vasalic față de regele polon (care din context ar fi trebuit să fie Cazimir al III-lea, ce domnise în 1333-1372), invocat de către același autor anonim al scrierii în cauză și atribuit lui Ștefan de la Plonini, este nu altul decât actul de

---

⁸³ Ibid., p. 306.

⁸⁴ Ibid., p.117.

⁸⁵ Această „inovație” a lui C. Rezachevici și-a căpătat forma, definită și categorică, într-o lucrare cu caracter enciclopedic a autorului publicată în 2001 (*Cronologia critică a domnilor din Țara Românească și Moldova, a. 1324-1881. I. Secolele XIV-XVI*. București: Editura Enciclopedică, 2001, p.432-443, 446-445), deși publicarea întregului manuscris al cronicii polone a fost realizată doar în 2006, în traducere românească, fără a fi publicat și textul original, scris în limba franceză (*Cronica Moldovei de la Cracovia. Secolul XIII-începutul secolului XVII*. Textul inedit al unui autor polon anonim. Studiu introductiv, ediție, note și bibliografie de Constantin Rezachevici. București: Editura Meronia, 2006).

⁸⁶ *Cronica Moldovei de la Cracovia*, p. 132-133.

vasalitate deus de către Ștefan I la 5 ianuarie 1395 regelui Vladislav al II-lea⁸⁷. Este clar că valoarea științifică reală a informației oferite de cronică polonă, pusă în circuit de C. Rezachevici, nu poate servi nici pe departe la rectificarea și comp-letarea listei voievozilor moldoveni de după Bogdan I și, cu atât mai mult, la argumentarea pretensei continuități dinastice de la acesta la Petru I. Demn de atenție este și faptul că autorul anonim al manuscrisului luat în discuție, întocmai ca și ceilalți cronicari poloni din secolele XIV-XV, nu cunoaște nimic despre domnia lui Lațcu, adevăratul fecior și urmaș al lui Bogdan I, care, dacă să urmăim celor scrise în cronicile moldovenești, a avut loc după moartea tatălui său, dar înainte de domnia lui Petru I⁸⁸.

După câte se vede, nici *Cronica Moldovei de la Cracovia*, cum a intitulat-o C. Rezachevici, nu poate fi considerată ca izvor, care așa cum se pretinde, ar mărturisi în favoarea continuității dinastice, astfel că indiscutabile pentru dinastiile moldovenești de până la Petru I ar fi sintagmele *dinastia Drăgoșeștilor* (Dragoș și Sas, poate și Balc cu câțiva ani de domnie până la izgonirea lui de către Bogdan I), și *dinastia Bogdăneștilor* (Bogdan I și Lațcu, fără nici un adaos al inexistenților Ștefan și Petru), pentru că, începând cu domnia lui Petru I să intervină epoca *dinastiei Mușatinilor*, oricât de contestată nu ar fi aceasta de adepții continuității dinastice din a doua jumătate a secolului al XIV-lea.

---

⁸⁷ Mihai Costăchescu. *Documentele moldovenești*, II, p.612-613, 613-614.

⁸⁸ Datarea domniilor din Moldova de până la Alexandru cel Bun a suscitat și ea multe discuții controversate. Pornind de la această stare de lucruri, eu mă conduc aici de cronologia domniilor pe care o împărtășesc, ca părându-mi a fi cea mai aproape de adevăr, dacă nu chiar cea mai corectă: Bogdan I, 1359-1365; Lațcu, 1365-1373; Petru I, 1376 (începutul) – 1392 (începutul), după un scurt *interregnum* din 1373-începutul lui 1376 [87, p.63-82; (la p. 75 greșit „decembrie 1392” în loc de „începutul 1392)], după care a urmat Roman I (începutul 1392-sfârșitul 1394 sau primele zile ale anului următor), aflat în rivalitate pentru domnie cu fiul său Ștefan, lansat în luptă de rudele sale polone, astfel că și domnia de șapte ani a acestuia a fost calculată ca fiind începută odată cu cea a lui Roman I, fiecare dintre ei controlând câte o parte din Țara Moldovei. Srământorat de Roman, Ștefan se retrage pentru un timp în Polonia, de unde, cu spriginul polon, revine împotriva tatălui său, care, către finele lui 1394 sau primele zile ale lui ianuarie 1395, a fost prins și aruncat într-o temniță din regatul vecin, în timp ce Ștefan se afirmă plenar în scaun, domnind până prin 1399, fiind apoi urmat de fratele său Iuga. Acesta, într-un final, a fost înlocuit de Alexandru cel Bun, un al patrulea fiu al lui Roman I, începându-și domnia și el doar în partea de sud a Moldovei (*Țara de Jos*) și afirmându-și domnia peste întreaga țară în primăvara anului 1400 (Pavel Parasca. *Moldovlahica*, p. 63-71, 75-96)

Un merit, dacă nu chiar unicul, al anonimului autor al scrierii polone în limba franceză, numai că nu în problema cunoașterii adecvate a succesiunilor în scaunul Moldovei, ci ca achiziție a istoriografiei polone, este faptul că el a cunoscut numele lui Bogdan I. Numai că faptul nu are nici o relevanță pentru a acorda credibilitate tuturor celor invocate de anonimul polon privind identitatea participanților la lupta de la Plonini și înrudirea lor cu Bogdan I. Căci despre ultimul, anonimul polon de la începutul secolului al XVII-lea, a luat cunoștință din cronicile ungurești⁸⁹, care, însă, relatează doar despre trecerea vostului voievod al românilor maramureșeni în Moldova, unde s-a impus ca voievod, și nimic mai mult. Și dacă așa cum am remarcat și ceva mai sus, anonimul polon, întocmai ca și alți cronicari poloni, nu știe nimic despre domnia de tocmai 8 ani a lui Latcu, care-l separa pe Petru I de Bogdan I, era natural ca el să suplinească spațiul temporal rămas gol, pornind de la numele celor implicați în evenimentul relatat de Dlugosz sub anul 1359, identificându-i cu voievozii Moldovei de mai târziu – Petru I și Ștefan I. Ca urmare, s-a găsit și motivul logic pentru a inventa și identitatea lui Ștefan – primul personaj din narațiunea lui Dlugosz, tatăl celor doi frați rivali –, făcându-l fiu al voievodului Bogdan.

Credibilitatea față de invocările *Cronicii Moldovei de la Cracovia* este esențial zdruncinată și de mai multe alte inadvertențe informative, asupra unora dintre care s-a atras deja atenția în istoriografie⁹⁰. Aici nu voi insista decât asupra acelorora dintre ele care se referă la problema ce mă preocupă în prezentul studiu. Ași începe cu o întrebare pusă deja de Ion Eremia, și anume: Cum putea Bogdan, principele Moldovei, să, „lase” un fiu, anume Ștefan, dacă acesta murise (în 1358 – n. mea) până la venirea sa în Moldova?⁹¹. Las la o parte eforturile autorului acestei întrebări în vederea admiterii unei „erori cronologice, care s-a strecurat în sursa inițială din care s-au inspirat cronicarii poloni care au scris despre Ștefan și fiii săi”, propunând o rectificare a datei evenimentului de la

---

⁸⁹ *Cronica Moldovei de la Cracovia*, p.73-81 și *passim*.

⁹⁰ Ion Eremia. *Statutul juridic internațional al Țării Moldovei într-o nouă sursă istorică – Cronica Moldovei de la Cracovia*. Extras din „Tyragetia. Istorie. Muzeologie”. SN. Vol. III (XVIII), Chișinău, 2009, nr.2, p.9-21.

⁹¹ *Ibid.* p.12.

Plonini cu anul 1368⁹², așa cum au admis și alți istorici (C. Cihodaru, Ștefan Gorovei). Cronicarii poloni, însă, care au descris lupta de la Plonini înaintea anonimului autor al manuscrisului de la Cracovia, nu-l prezentau pe Ștefan ca fiind fiu al lui Bogdan, despre care nici nu știau nimic.

Ar fi, poate, cazul să trec și pe lângă noua ordine a domniilor de după Bogdan propusă de I. Eremia, în care-și găsește loc și noul Petru I introdus artificial de C. Rezachevici – altul decât fratele lui Roman I de mai târziu: Bogdan I (1363/1364-1367); Ștefan (ultimele luni ale anului 1367, decedat către anul 1368); Petru (1368); Latcu (sfârșitul anului 1368-1375). Însuși autorul acestei noi liste a voievozilor de după Bogdan admite eventualitatea acceptării ei doar dacă „noua sursă istorică (*Cronica de la Cracovia* – n. mea) este veridică”⁹³. Adică, *ex nihilo nihil*.

La cele de mai sus s-ar mai impune și întrebarea sugerată la fel de I. Eremia, cum de s-a întâmplat ca în lupta pentru tronul rămas după Bogdan I, s-au încăierat nepoții acestuia, în timp ce el avea propriii fii, dintre care este cunoscut pe nume doar Latcu, care și este indicat în cronicile interne drept successor direct în scaunul voievodal. Trec și aici pe lângă eforturile autorului întrebării în cauză de a găsi explicarea într-o posibilă prioritate la tron a problematicilor eroi ai luptei de la Plonini ca fii ai inexistentului în realitate Ștefan – presupus a fi fiul mai mare al lui Bogdan I. Și unde și cum și-au pierdut ei urmele, pentru ca după dâșii voievod al Moldovei să devină totuși Latcu – adevăratul fecior al voievodului trecut în eternitate? Dar să revin la faimoasa *Cronică a Moldovei de la Cracovia*.

Conform ei, frații Petru și Ștefan, implicați în conflictul care a culminat cu lupta de la Plonini, s-ar fi împăcat și și-ar fi împărțit între ei țara, primul rămânând principe al Moldovei, iar celuilalt revenindu-i „partea de răsărit sau Basarabia din acest timp”⁹⁴. Așa ceva nu putea să se întâmple nu că prin 1359, când a avut loc evenimentul de la Plonini, dar nici în 1368, cum datează unii istorici acest eveniment. Căci, aici, așa cum demonstrează cercetările, a continuat stăpânirea tătarilor cu sediul la

---

⁹² Ibid.

⁹³ Ibid., p.13.

⁹⁴ *Cronica Moldovei de la Cracovia*, p. 132.

Șehr al-Gedid, sau Orheiul Vechi de ceva mai târziu, care a durat până în 1369, dacă nu chiar și ceva timp după această dată⁹⁵. De altfel, partajul invocat de autorul anonim polon al cronicii în cauză se aseamănă leit cu unul real, care însă s-a realizat mult mai târziu (1435) de alți doi frați, Iliăș și Ștefan – fiii lui Alexandru cel Bun⁹⁶ și consemnat la fel în *Cronica de la Cracovia*. Ca și în cazul precedent, tot așa și acum, autorul ei scrie că cei doi frați „avură o neînțelegere privind moștenirea”, astfel că, împacându-se, au recurs la împărțirea țării, lui Ștefan revenindu-i „partea răsăriteană sau Basarabia modernă”, în timp ce lui Iliăș i-a revenit „restul, sau Moldova modernă”. Acest partaj este deosebit de cel dintâi doar prin precizarea anonimului că de „Basarabia modernă” țineau Cetatea Albă, Chilia ș.a., iar de „Moldova modernă” – Suceava⁹⁷. În rest, ambele partaje sunt însoțite de aceleași formule textuale, astfel că posibilitatea extrapolării de către anonimul polon asupra anului 1359 a evenimentelor produse cu peste șapte decenii mai târziu se prezintă a fi destul de reală. Autorul *Cronicii de la Cracovia* și-a permis, astfel, să scrie mai mult decât îi permiteau izvoarele disponibile, consemnând lucruri care lipsesc totalmente în sursele pe care le-a folosit.

Unde mai pui, că anonimul polon nu s-a clarificat nici măcar cine era Roman I în raport cu predecesorul său Petru I, prezentându-l într-un caz, ca fiind parcă fiu al acestuia, iar în altul – deja pe Petru ca fiind „fiul sau fratele lui Roman”⁹⁸. Cazul lui Roman I îngroașă și mai mult erorile acestui „cronicar” necunoscut, care, după cum s-a menționat mai devreme, îi identifică pe eroii de la Plonini cu voievozii moldoveni de mai târziu Petru I și Ștefan I, astfel că scrierea lui nu face decât să încurce și mai mult lucrurile, ceea ce-i reduce, dacă nu-i anulează totalmente, valoarea ei ca izvor istoric, nu doar în ceea ce privește problematica continuitate dinastică din Moldova, ci și referitor la istoria Moldovei din a doua jumătate a secolului a XIV-lea. C. Rezachevici a văzut în toate doar

---

⁹⁵ Victor Spinei. *Moldova în secolele XI-XIV*. Ediția a II-a. Chișinău: Universitas, 1994, p.379-390; Ggheorghe Postică. *Citadela medievală a Orheiului Vechi și problema localizării centrului politic al principelui Dimitrie din anii 60 ai secolului al XIV-lea*. În: „History & Politics/Revistă de Istorie și Politică”, Chișinău. ULIM. 2008, nr.1-2, p. 136 și *passim*.

⁹⁶ Mihai Costăchescu. *Documentele moldovenești*, II, doc. nr. 192.

⁹⁷ *Cronica de la Cracovia*, p. 135-136.

⁹⁸ *Ibid.*, p. 132-133.

o simplă confundare a unui pretendent „Roman fiul lui Petru al II-lea (adică în realitate a lui Petru I – n. mea) cu unchiul său Roman I” și care ar fi nimerit în captivitatea polonă „fiind răscumpărat de fratele său Ivașcu în 1400”⁹⁹. Ar fi trebuit să se știe, însă, că, în realitate, un Roman Petrilovici, adică fiu al lui Petru I, nu a existat, invocarea lui în cronicile polone datorându-i-se lui Martin Cromer, care-l prezenta pe Roman, pentru care, în 1400, punea chezășie Ivașcu, drept fiu al lui Petru I și unchi (*mox*, adică *moș* - n.mea) al lui Alexandru cel Bun. Referindu-se însă la actul omagial, depus parcă de el regelui Vladislav al II-lea Jagiello, și la obligațiunile vasalice pe care și le asuma¹⁰⁰, cronicarul polon în cauză reproduce de fapt actul de vasalitate al lui Roman I din 5 ianuarie 1393¹⁰¹, fără însă a-i indica data. Unde mai pui, că Cromer nu mai cunoștea un alt Roman, decât pretinsul fiu al lui Petru I. Iar un alt cronicar polon din a doua jumătate a secolului XVI-lea, Matei Strykowski, mergând pe urmele confratelui său cronicar polon, i-a atribuit efemerului Roman patronimicul *Petrilovici*, avându-l în vedere, în realitate, pe același Roman I, a cărui domnie o punea înaintea voievodului Iuga. Datorită cronicarilor, numele *Roman Petrilovici* a fost introdus ulterior în adnotările făcute de documentaliștii de mai târziu cu ocazia publicării actului de la Ivașcu din anul 1400¹⁰².

Făcând precizările de mai sus în ceea ce privește credibilitatea celor consemnate de anonimul polon al manuscrisului de la Cracovia și folosite ca argument în favoarea continuității dinastice de la Bogdan I la Petru I și Roman I, eu nu consider deloc că aș reveni „la depășitele păreri ale vechii istoriografii”, cum mi se impută într-un mod departe de a ține de etica științifică¹⁰³. Căci, dacă noua istoriografie, în care tinde să se integreze oponentul meu prezentând cu titlul de inovație științifică neadevăruri stoarse din scrieri mai mult decât dubioase, apoi eu înt-adevăr nu sunt din cohorta domniei sale.

---

⁹⁹ Ibid., p.166-167, n.64.

¹⁰⁰ M.Cromerus. *De origine et rebus gestis Polonorum libri XXX*. Coloniae Agripinae, 1589, p. 259.

¹⁰¹ Mihai Costăchescu. *Documentele moldovenesti*, II, p. 607/608.

¹⁰² M. Dogiel. *Codex diplomaticus Regni Poloniae et Magni Ducatus Litvaniae*. T.1. Wilno, 1758, p. 600; *Index actorum saeculi decimi quinti*. În: *Monumenta Medii Aevi historica res gestas Poloniae illustrantia*. T.XVI. Cracoviae; Academia Literarum, 1888, p. 44.

¹⁰³ *Cronica de la Cracovia*, p.174-175.

Sigur că, atât părtașii, cât și oponenții conceptului continuității dinastice din Moldova din cea de-a doua jumătate a secolului al XIV-lea, s-au bazat nu doar pe informațiile lacunare, sporadice și nu totdeauna destul de explicite din izvoarele narative interne și externe, ci au apelat și la alte surse de informație – sigilografice, numismatice și documentare. Este vorba, mai întâi de toate, de primul sigiliu voievodal cunoscut, aplicat pe actul vasalic al lui Petru I din 26 septembrie 1387, precum și de imprimările pe ambele fațete ale primelor monede moldovenești, cunoscute la fel din domnia acestui voievod. Deși cu dificultate, pe imaginea de pe sigiliu se poate desluși elementul heraldic central – *capul de bour* –, însoțit de o roză, plasată în partea stângă de jos¹⁰⁴. Mai bogate, însă, sub aspectul capacităților informaționale, sunt monedele, care au imprimat pe avers *capul de bour* cu o stea în cinci colțuri între coarcele recurbate și cu botul animalului flancat în dreapta de o roză, iar în stânga - de o semilună. Încununează imaginea de pe aversul monedelor inscripția prescurtată în limba latină, descifrată și tradusă de cercetători în felul următor: „Sigiliul lui Petru Voievod”. Pe reversul monedelor este plasat un scut despicat, cu trei – patru fascii, în primul cartier, și cu flori de crin în număr variabil de la una la șapte, în cel de-al doilea. Imaginile sunt însoțite de legenda, în aceeași limbă latină, și interpretată fără dificultate drept *Sigillum Moldaviensi*, adică *Sigiliul <Țării> Moldovenești*¹⁰⁵.

Autorul primului studiu consacrat direct stemei Moldovei, C. Moisil, publicat în 1938, a formulat opinia cum că pe fațetele monedelor lui Petru I ar fi fost reprezentate două tipuri de armerii: pe avers (*capul de bour*) fiind reprezentată stema statului, iar pe revers (*scutul despicat*

---

¹⁰⁴ Lia Bătrâna și Adrian Bătrâna. *Mărturii heraldice cu privire la începutul statelor feudale românești*. În: *Constituirea statelor feudale românești*. București: Editura Academiei, 1980, p.204-205; Dan Cernovodeanu. *Știința și arta heraldică în România*. București, 1977, p. 37, 83; Emil Vârtosu. *Din sigilografia Moldovei și a Țării Românești*. În: *Documente privind istoria României. Introducere*. Vol. II. București: Editura Academiei, 1952, p. 340.

¹⁰⁵ Octavian Iliescu. *Despre legendele celor mai vechi monede moldovenești*. În: „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A.D.Xenopol”, III, 1966, p.207; Idem. *Moneda în România*. București, 1970, p.26; Idem. *Sistemul bănesc al leului și precursorii lui*. I. București: Editura Enciclopedică, 1997, p. 75-77.

cu fascii și flori de crin) – stema dinastică¹⁰⁶. Acest punct de vedere a fost împărtășit și de mai mulți cercetători din a doua jumătate a secolului trecut¹⁰⁷. Reproducerea lor simultană ar fi fost determinată de necesitatea de a face o deosebire dintre armările țării și cele dinastice, ale căror origini erau diferite¹⁰⁸.

Dar dacă însemnul *cap de bour* este considerat ca element central al stemei țării, era natural ca el să fi fost pus, cel puțin formal, în lefătură cu tradiția despre întemeierea Moldovei prin voievodul Dragoș, care și-ar fi „făcut pecete voievodală în toată țara cu capul de bour”¹⁰⁹. Tradiția, așadar, atribuie însemnul *cap de bour* dinastiei voievodale întemeiate de Dragoș, imprimându-i totodată și calitatea de stemă a țării. Revizuiind, însă, la părerea mea fără temeii, rolului lui Dragoș de întemeietor al voievodatului Moldovei și prezentându-l ca fiind parcă un simplu nobil roman din Maramureș, împuternicit de regele Ungariei Ludovic I să conducă o imaginată „marcă” militară creată de acesta pe coastele de est ale Carpaților Răsăriteni, unii istorici atribuie însemnul *cap de bour* înaintașilor lui Petru I și chiar lui Bogdan I¹¹⁰. Într-un fel sau altul, ar urma că inițial însemnul în cauză reprezenta o stemă de familie voievodală. Faptul se desprinde cu claritate și de pe imaginile de pe cele două fațete ale monedelor lui Petru I, aversul cu *capul de bour* indicând emblema familială (dinastică) a voievodului Petru I, iar reversul – stema de stat a Moldovei, așa cum o numește și inscripția de pe el. Rămâne deschisă doar chestiunea cui dintre persoanele cunoscute, care s-au aflat în fruntea țării, aparține elementul central al emblemei de pe aversul

---

¹⁰⁶ C. Moisil. *Stema Moldovei*. În: *Cronica numismatică și arheologică*. Vol. XIII. București, 1938, p. 98-99.

¹⁰⁷ Lia Bătrâna și Adrian Bătrâna. *Op. cit.* p. 205; M. Berza. *Stema Moldovei în timpul domniei lui Ștefan cel Mare*. În: „Studii și cercetări de istoria artei”, 1955, nr.1-2, 87, 96; Ștefan S. Gorovei. *Cu privire la cronologia primilor voievozi ai Moldovei*. În: „Revista de Istorie”, 1972, nr.2, p. 569; I.M. Mănescu. *Stema Moldovei*. În: „Magazin istoric”, 1975, nr. 5, p. 37.

¹⁰⁸ Dan Cernovodeanu. *Op. cit.*, p. 96; Ștefan S. Gorovei. *Cu privire la cronologia*, p. 569.

¹⁰⁹ *Cronicile slavo-române*, p. 156/160.

¹¹⁰ M. Berza. *Op. cit.*, p. 87; I.M. Mănescu. *Op. cit.*, p.38; C. Moisil. *O pagină de heraldică românească veche*. În: „Buletinul Științific al Societății de Științe Istorice, Filozofice, Economic-juridice a Academiei RPR”, 1950, nr.2-4, p. 57; Idem. *Stemele primelor monede românești*. În: „Academia Română. Memoriile Secțiunii Istorice”. Seria III. T. XXI, 1939, Mem. 4., p.16.

monedelor lui Petru I, abstracție făcându-se doar de tradiția originii lui, căci el cu siguranță nu a aparținut lui Dragoș.

Cercetătorii s-au preocupat și de cea de-a doua reprezentare heraldică de pe reversul monedelor lui Petru I – *scutul despicat cu fascii și flori de crin*. S-a observat asemănarea lor cu elementele heraldice din stema dinastiei Angevinilor (Carol Robert și Ludovic I) din Ungaria, admitându-se că vorba ar fi de o stemă concesionată de autoritatea regală ungară lui Petru I, concomitent cu acordarea acestuia și a dreptului de a bate propria monedă, ca urmare a revenirii sub suzeranitatea regelui de la Buda. Lucrul s-ar fi petrecut după anul 1377, dar înainte de 1382 (anul morții regelui Ludovic I)¹¹¹. Contestând o atare abordare a problemei, Ștefan Gorovei a respins și opinia despre concesionarea către Petru I nu doar a elementelor emblematice de pe reversul monedelor acestuia, ci și a dreptului de a bate moneda. Evidentă fiind însă asemănarea elementelor emblematice de pe monedele moldovenești și cele din stema Ungariei angevine, istoricul la care mă refer, l-a considerat beneficiar al concesionării în cauză pe Bogdan I, încă din vremea când acesta era voievod al românilor din Maramureș (ante 1342) și în calitate concomitentă de vasal al regelui Carol Robert, antecesorul lui Ludovic I¹¹². Construcția dată, însă, lipsită de orice temei documentar, a fost inspirată de ideea continuității dinastice, avându-și menirea să o fortifice și să-i imprime o mai mare credibilitate.

Între timp, s-au făcut cunoscute rezultatele investigațiilor arheologice la mormântul atribuit lui Lațcu, feciorul lui Bogdan I, din necropola voievodală de la Rădăuți, efectuată de Lia și Adrian Bătrâna. Nu pot trece cu vederea nici pe lângă vestigiile arheologice aduse la lumina zilei de către cei doi cercetători din regiunea în care este situat Răduțiul, o atenție deosebită meritând urmele unui lăcaș de cult, construit din lemn, dar și a unei necropole contemporane lăcașului. Lia și Adrian Bătrâna au formulat posibilitatea existenței aici, *cel mai târziu în a doua decadă a veacului al XIV-lea a unui centru feudal laic* (subl. aut.), ceea ce

---

¹¹¹ Lia Bătrâna și Adrian Bătrâna. *Op. cit.* p. 205-207; Dan Cernovodeanu. *Op. cit.*, p. 106, 110; I.M. Mănescu. *Stema Moldovei*, p. 38; C. Moisil. *Stemele primelor monede*, p. 96.

¹¹² Ștefan S.Gorovei. *Dragoș și Bogdan*, p. 113; Idem. *Les armoiries de la Moldavie et de ses princes regnants (XIVe-XVIe siècles)*. În: Recueil du XIe Congrès International des Sciences Généalogiques et Héraldiques. Liège. 29 mai – 2 juin 1972. Braga Portugal, 1973, p. 266-267.

presupune și existența „unuia dintre reprezentanții de frunte a feudalității locale”¹¹³, adică a unui dinast local. Cele mai valoroase, însă, pentru subiectul central al studiului de față, sunt piesele descoperite în mormântul atribuit lui Latcu. „Cele mai grăitoare” dintre ele sunt aplicele vestimentare ale căror reprezentări „merită o atenție cu totul specifică”, vorba fiind „de reprezentarea unui *cap de lup* (subl.meu) redat în profil” și prezent în câmpul a trei aplice, dar și de un coif înpodobit cu două coarne recurbate, prezent pe alte trei aplice. Autorii consideră că aplicele în cauză „constituie transpunerea plastică pe accesoriile vestimentare ale costumului princiar a unor elemente emblematice” (subl. aut.), a căror cunoaștere și interpreta-re, potrivit regulilor consacrate ale științei heraldice, îngăduie „reconstituirea unei steme”¹¹⁴, astfel că „reprezentarea capului de lup nu poate fi înțeleasă decât ca mobilă a unui scut heraldic ...”¹¹⁵. Și dacă Lațcu a fost fiul lui Bogdan I, nu există nici o piedică pentru concluzia că aceeași stemă i-a aparținut și acestuia din urmă, „cunoscând faptul că stemele au un caracter ereditar”¹¹⁶. Este vorba, altminteri zicând, de stema *Bogdăneștilor*, care, astfel, nu are nimic în comun cu stema de pe aver-sul monedei și de pe sigiliul voievodal al lui Petru I.

Însemnul *cap de bour*, ca și fasciile și florile de crin din cele două cartiere ale scutului despicat, întrunite într-un ansamblu emblematic pe aversul și reversul monedelor lui Petru I, aparțineau, așadar, familiei din care descindea acesta, fiind dovedit că „în a doua jumătate a secolului al XIV-lea intervine o succesiune dinastică, între Lațcu și Petru I neexistând nici o legătură directă pe linie bărbătească” (subl. aut.)¹¹⁷. Lia Bătrâna și Adrian Bătrâna consideră, pe bună dreptate, că înainte de a deveni element central al stemei de stat din timpul lui Petru I, *capul de bour* „trebuia să fi constituit, la un moment dat, stema unei dinastii locale”, adică a familiei unor dinastii locale încă din prima jumătate a

---

¹¹³ Lia Bătrâna și Adrian Bătrâna. *Mărturii heraldice*, p. 195; *Idem. Reședința feudală de la Rădăuți din secolul XIII-XIV*. În: *Documente și informații arheologice recent descoperite*. București: Editura Academiei, 1984, p. 69-77.

¹¹⁴ Lia și Adrian Bătrâna. *Mărturii heraldice*, p. 197.

¹¹⁵ *Ibid.*, p.198.

¹¹⁶ *Ibid.*, p. 202.

¹¹⁷ *Ibid.* p.208.

secolului al XIV-lea, ceea ce nu contravine atribuirii ei „dinastiei lui Petru I”¹¹⁸, care a moștenit-o de la înaintașii săi și a impus-o ca stemă de stat în legătură cu înscăunarea sa ca domn al Moldovei. Și dacă el, așa cum se desprinde din *Pomelnicul de la Bistrița*, a fost feciorul lui Costea voievod, ar urma că și însemnul heraldic în cauză aparține familiei voievodale a acestuia. În consecință, înclin să admit, cu titlul de ipoteză, că voievodul Costea s-a aflat în fruntea unei formațiuni politice care se lasă întrevăzută în baza descoperirilor arheologice din zona Rădăuților, unde nivelul de viață s-ar încadra cronologic încă „între mijlocul secolului al XIII-lea și primii ani ai celui următor”, cu vestigiile lăcașului de cult, ca motiv pentru admiterea existenței la fel și a „unui centru feudal laic”¹¹⁹.

Odată demonstrată schimbarea în succesiunea dinastică dintre Bogdan I și Lațcu, de o parte, și Petru I, de altă parte, și apartenența însemnului *cap de bour* familiei din care descindea acesta din urmă, apare necesitatea revizuirii la fel a originii legendei despre romantica vânătoare de bour (zimbru), căreia încă Dimitrie Onciul i-a atribuit rostul etiologic, având menirea să explice proveniența însemnului central din stema Moldovei¹²⁰, astfel că ea ar fi trebuit să fie asociată nu problematicului „descălecat” maramureșean al lui Dragoș, ci întemeierii voievodatului, din dinastia conducătoare a cărui descindea voievodul Costea, iar prin el și Petru I și fratele lui Roman I. Ar fi vorba despre un voievodat din zona Suceava-Rădăuți, în perimetrul căreia se înscrie și Siretul cu dependențele sale și cu statutul schimbător de stăpânire viageră a fostelor soții de domni, rămase văduve fie în urma morții soților lor, fie în urma unor desfaceri de căsătorie. Nu este exclus, ca din aceeași familie să fi făcut parte și voievozii din *Pomelnicul de la Voroneț*, plasați între Costea și Petru I (Șendrea, Gheorghii, Dragoș, Micul)¹²¹, deși ei ar fi putut reprezenta alte formațiuni cu caracter statal timpurii și, întocmai ca și voievodul Costea, au putut fi implicați în rivalitățile pentru scaunul

---

¹¹⁸ Lia bătrâna și Adrian Bătrâna. *Reședința feudală*, p. 69-77.

¹¹⁹ Idem. *Mărturii heraldice*, p.195; Idem. *Reședința feudală*, p. 69-77.

¹²⁰ Dimitrie Onciul. *Dragoș și Bogdan fondatorii Principatului Moldovenesc*. În: Idem. *Scrieri istorice*. Ediție îngrijită de A. Sacerdoțeanu. Vol. I. București: Editura Științifică, 1968, p. 114.

¹²¹ Andrei Eșanu și Valentina Eșanu. *Întemeierea Țării Moldovei*, p. 177, 180 (anexa 2), 182 (n.46).

voievodal al Moldovei rămas vacant după moartea fără moștenitori a voievodului Lațcu, în consecința cărora puterea i-a și revenit lui Petru I, ceea ce a determinat faptul că în *Pomelnicul de la Bistrița* a fost introdus doar Costea ca rudă directă (părinte) a fraților Petru I și Roman I și, desigur bunic al lui Alexandru cel Bun.

Că legendara vânătoare de bour nu are nimic în comun cu pretinsul „descălecat” maramureșean al lui Dragoș, a demonstrat cu destulă convingere I. Filipciuc în scurta dar sugestiva sa intervenție la subiectul însemnului heraldic central din stema Moldovei. Numai că, necunoscând încă rezultatele investigării mormântului lui Lațcu din necropola domnească de la Rădăuți, autorul plasează apariția în timp a legendei în cauză „după plecarea Drăgoșeștilor din Moldova (fiii lui Sas în frunte cu Balc – n. mea) ... și nu prea mult timp după venirea și victoria lui Bogdan de Cuhea”, atribuindu-i astfel însemnului respectiv o sorginte maramureșeană¹²².

De la acest cercetător rețin, ca părăndu-mi cea mai importantă, observația că tradiția întemeierii Moldovei în varianta ei plină, cunoscută din secolul al XVII-lea (implicarea legendarei cățele Molda pentru explicarea numelui țării), se prezintă ca o amalgamare de legende¹²³, ceea ce ar lăsa teren pentru admiterea că diversitatea legendelor amalgamate ar reprezenta o diversitate de formațiuni statale anterioare constituirii granițelor istorice ale Țării Moldovei până la Nistru și țărmul pontic, fiecare dintre acestea avându-și o proprie legendă a întemeierii. Pe măsura integrării lor în hotarele voievodatului Moldovei, legendele în cauză au fost asociate într-o singură tradiție a întemeierii Țării Moldovei, pierzându-și individualitatea lor anterioară sau dispărând în genere în ceața vremurilor ce au urmat. Poate amintirile despre ele, ca și despre formațiunile teritorial-politice pe care le reprezentau inițial, ar fi sugerate de însemnele de pe sigiliile unor mari boieri din ultimul deceniu al secolului al XIV-lea și primele decenii ale secolului următor, cum ar fi, de exemplu, încă un *cap de bour*, diverse zburătoare dar și un

---

¹²² I.Filipciuc. *Geneza însemnului cap de bour*. În: „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A.D.Xenopol”, XIV, 1977, p. 425-426.

¹²³ Ibid.

călăreț¹²⁴. Caracterul autohton local al însemnului *cap de bour* a fost demonstrat de Ileana Căzan¹²⁵.

Și în cazul scutului despicat cu fascii și flori de crin de pe monedele lui Petru I, în istoriografie s-au dus și se mai duc discuții. Cea mai timpurie este atribuirea scutului în cauză lui Bogdan I¹²⁶ și urmașului acestuia Lațcu, adică *dinastiei Bogdăneștilor*. C. Moisil considera că acest scut a ajuns la Petru I prin moștenirea lui de la înaintași¹²⁷. Legătura lui cu Bogdan I și Lațcu, în acest caz, ar fi posibilă doar cu condiția continuității dinastice între aceștia și Petru I. În caz contrar, însă, scutul în cauză s-ar fi datorat acestuia din urmă, implicit familiei din care el descindea.

Cei mai mulți cercetători, însă, dintre care mă voi referi doar la numele cele mai sonore din domeniul heraldicii și sigilografiei, au considerat și consideră că scutul despicat i-a fost concedat lui Petru I de regele Ungariei Ludovic I, concomitent cu dreptul de a-și bate și propria monedă¹²⁸. Într-un bogat studiu de heraldică, datorat Ilenei Căzan, care a adus în discuție și o vastă arie de răspândire a scutului fasciat, inclusiv statul româno-bulgar al Asăneștilor dar și Țara Românească. Autoarea demonstrează că armeriile în cauză își datorau originea *liberei adoptări*, spre deosebire de Moldova unde, până în prezent, nu cunoaște „o atare informație care să ateste folosirea fasciilor ca arme dinastice înainte de 1377”. Ca urmare, Ileana Căzan respinge hotărât posibilitatea folosirii lor de către Bogdănești, din simplul motiv că, „desprinzându-se de coroana ungară <ei> nu aveau nici un interes să perpetueze însemnul care să le amintească dominația proaspăt înlăturată”, astfel că autoarea s-a raliat opiniei heraldistului I. N. Mănescu „că scutul fasciat i-a fost conferit lui Petru I de Ludovic de Anjou, bineînțeles până la 1382, anul morții suveranului Ungariei, când înceta și uniunea personală între cele două

---

¹²⁴ Leon Șimanschi. *Cele mai vachi sigilii domnești și boierești din Moldova (1387-1421)*. În: „Anuarul Institutului de Istorie și arheologie „A.D.Xenopol”, XVII, 1980, p. 141-158.

¹²⁵ Ileana Căzan. *Imaginar și simbol*, p. 48-51.

¹²⁶ M. Berza. *Stema Moldovei*, p.87.

¹²⁷ C. Moisil. *O pagină de heraldică*, p.57. Idem. *Stemele primelor monede*, p.10.

¹²⁸ Lia Bătrâna și Adrian Bătrâna. *Mărturii heraldice*, p. 206-208; Dan Cernovodeani. *Știința și arta heraldică*, p. 106-122; I.M.Mănescu. *Considérations sur les armes de la Moldavie au XIV-e et XV-e siècles*. În: *Recueil d' études généalogiques roumaines*. București, 1982, p. 56; Idem. *Stema Moldovei*, p. 38.

regate” (Ungaria și Polonia- n. mea)¹²⁹. Astfel, și scutul despicat cu fascii și flori de crin se exclude din argumentele invocate de adepții continuității dinastice de la Bogdan la Petru I.

Ștefan Gorovei a procedat în cazul scutului despicat întocmai ca și în cazul însemnului *cap de bour*, făcând concluzia categorică că beneficiarul concesiiei făcute de regele Ungariei, nu însă de Ludovic I ci de antecesorul acestuia Carol Robert, „nu a putut fi decât Bogdan I, pe vremea când, ca voievod al românilor din Maramureș, era vasalul regelui angevin de la Buda, față de care încă nu se răzvrătise, deci înainte de 1342”, văzând în aceasta „și unul din elementele care pledează ... pentru continuitatea masculină a dinastiei, de la Bogdan I până la Petru I și apoi până la Alexandru cel Bun”¹³⁰. Este lesne de observat însă că în favoarea opiniei sale autorul nu aduce nici un argument cât de cât doveditor. Nu se știe nici măcar dacă careva din înalții demnitari din Maramureș beneficiau în genere de careva embleme heraldice.

Dat fiind că problema scutului despicat cu fascii și flori de crin de pe reversul monedelor lui Petru I este, într-un fel sau altul, explicată printr-o concesiune făcută de regele Ungariei în calitate de suzeran al voievodului moldovean, mă văd nevoit să abordez și problema dacă Moldova a revenit sub această suzeranitate în anii ce au urmat după domnia lui Bogdan I, sau nu, deși titlul prezentului studiu nu m-ar obliga la așa ceva. Sigur că și eu, ca și alți cercetători, am o atitudine rezervată față de afirmația cronicarului Ioan de Târnave cum că și după fapta lui Bogdan, voievozii moldoveni ar fi continuat să-i depună regelui Ludovic I omagii de vasalitate și să-i plătească tribut¹³¹. Atitudinea rezervată față de această afirmație, evident exagerată, nu exclude însă ca ea să se refere la unele cazuri izolate, adică nu la toți voievozii, ci doar la unii dintre ei. În context, nu pot fi neglijate și consemnările unor cronicari poloni de mai târziu (M. Cromer, I. Bielski, S. Starowski ș.a) cum că Moldova s-a desprins de suzeranitatea ungară în timpul *interregn*-ului, intervenit în Ungaria și Polonia în urma morții, în 1382, a lui Ludovic I, care, din

---

¹²⁹ Ileana Căzan. *Imaginar și simbol*, p.103.

¹³⁰ Ștefan S. Gorovei, *Întemeierea Moldovei*, p.198-199.

¹³¹ Ioannis de Thwroczi *Chronica Hungarorum. Ab origine gestis inserta simul Chronica Ioannis Arhidiaconi de Kikullew*. În: *Scriptores Rerum Hungaricarum*. Eed. I.G. Schwandtner. Pars prima. Vindobonae, 1746, p. 317.

1370 a fost rege al ambelor regate¹³². Ținând cont de aceste consemnări și invocând la fel alte informații utile, Șerban Papacos-tea a făcut concluzia că Petru I „și-a început domnia sub auspiciile hegemoniei restaurate a regatului ungar”¹³³. În același sens mărturisesc și alte două izvoare narrative – o descriere a regatului Poloniei de Blaise de Vigenere și *Cronica Moldovei de la Cracovia*, ambele fiind citate și de Ștefan Gorovei cu intenții evidente de a le nega valabilitatea¹³⁴. Căci, punându-și întrebarea „ce demon-strează, *ce pot demonstra* (subl. aut), toate aceste texte datând din veacurile XVI-XVII?”, reputatul istoric își exprimă ferma convingere că ele nu demonstrează „nimic altceva decât *o sursă comună*“ (subl. aut) și nu ar fi decât „*o interpretare proprie*” (subl. aut) a cuiva dintre primii cronicari poloni de după Dlugosz – „cel mai vechi și mai bine informat din veacul al XV-lea”, care însă, „*nu dă această informație*”, iar tăcerea lui „*în acest punct, valorează mai mult decât cele cinci mărturii invocate mai sus*” (subl. aut)¹³⁵. Eruditul cronicar polon din secolul al XV-lea a trecut însă sub tăcere și alte evenimente, dintre cele mai evidente, cum ar fi domnia lui Lațcu, de exemplu, fără ca acest lucru să deranjeze. Și de ce atunci atâtea eforturi pentru a judeca lucrurile doar prin cele consemnate de Jan Dlugosz?. Și dacă consemnările din cele cinci scrieri narrative și-au avut o sursă comună, oarecare i-ar fi fost originea, faptul nu-i anulează deloc valoarea acesteia. Atitudinea de respingere a informației în cauză manifestată de Ștefan Gorovei este lesne explicabilă prin aceeași intenție premeditată de a demonstra continuitatea heraldică din Moldova, începând de la Bogdan I, ca expresie a imaginatei continuității dinastice. Este semnificativ în acest sens faptul că reputatul istoric ieșean, respingând informația la subiectul abordat din *Cronica Moldovei de la Cracovia*, nu se îndoiește de veridicitatea celor scrise în ea în cazul lui Ștefan ca pretins fiu al lui Bogdan I, considerând că ea ar afirma „explicit

---

¹³² Jan Dlugosz. *Roczniki czyli Kroniki*, p. 243; G.I Năsturel. *Istoria moldovenească din Kronika Polska a lui Bielski*. În: *Cercetări Istorice*. T. I, 1925, p. 115-116; Șerban Papacoste. *Întemeierea Țării Românești și a Moldovei și românii din Transilvania: un nou izvor*. În: Idem. *Geneza statului*, p. 82; n.18; Idem. *Întemeierea Mitropoliei Moldovei: implicații central- și est-europene*. În: *Românii în istoria universală*. Vol. III. Iași, 1988, p. 526, n.4.

¹³³ Șerban Papacoste. *Întemeierea Țării Românești și a Moldovei*, p.82

¹³⁴ Ștefan S. Gorovei. *Întemeierea Moldovei*, p.170,215-216.

¹³⁵ *Ibid.*, p.170.

continuitatea dinastică, Bogdan I fiind arătat ca bunic patern al lui Petru I¹³⁶. Am fi, astfel, în prezența unei atitudini selective față de izvoarele istorice, apreciindu-le pozitiv pe cele ce convin viziunii conceptuale a autorului și respingându-le pe cele ce nu se încadrează în schema logică.

În contextul legăturii care se face în timp între evenimentele consumate în lupta de la Plonini și moartea voievodului Bogdan I, care ar oferi unul din motivele concepției continuității dinastice, se impune și chestiunea când a început să domnească și când și-a încheiat domnia de 6 ani acest voievod?

Pentru a respinge anul 1359 ca dată la care Bogdan a trecut din Maramureș în Moldova, așa cum admit mai mulți cercetători, printre care și subsemnatul, și de a o plasa câțiva ani mai târziu, Ștefan Gorovei apelează la o diplomă a regelui Ludovic I din 20 martie 1360, prin care era răsplătit nobilul român din Maramureș, Dragoș, fiul lui Giula din Giulești, pentru expediția întreprinsă împotriva rebelilor din voievodatul Moldovei și în timpul căreia beneficiarul i-ar fi readus pe mai mulți dintre cei răsculați la credința datorată regalității ungare¹³⁷. La vremea respectivă, cel mai probabil anume în anul 1359, Bogdan nu ar fi putut, conform lui Șt. Gorovei, să treacă în Moldova unde triumfase trimisul regelui. După câte se observă însă din document, acțiunea în cauză nu s-a soldat cu „o restaurare a suzeranității ungare”, cum consideră autorul, ci doar cu un success parțial. Căci readuși în supunerea regelui ungar au fost „mulți români răzvrățiți, rățăciți din calea credinței datorate”, nu însă toți. Alții au continuat revolta care s-a încheiat cu un triumf total, din Moldova fiind izgoniți fiii lui Sas care rămase credincioși regelui Ungariei. Totalul acestei lupte a fost făcut de același rege la 2 februarie 1365. Eșecul intențiilor regalității maghiare de a readuce Moldova sub puterea angevină este pus de rege totalmente în seama lui Bogdan și a fiilor nenominalizați ai acestuia¹³⁸, fără a indica vremea concretă a evenimentului. Care ar fi motivul pentru a exclude posibilitatea ca fostul voievod al românilor maramureșeni să se fi aflat în Moldova deja în timpul expediției lui Dragoș din Giulești, rămânând în

---

¹³⁶ Ibid. p. 306.

¹³⁷ *Documenta Romaniae Historica. D. Vol. I, p.77.*

¹³⁸ Ibid., p. 82.

fruntea acelor români care , în 1359, au reușit să reziste în fața oastei regale, continuând lupta de neatârnare până la triumf, care s-a produs ceva mai înainte de data celei de-a doua diplome a lui Ludovic I ?

Tot în calitate de argument, în sensul că data trecerii lui Bogdan în Moldova s-ar fi întâmplat ceva mai târziu de 1359, este invocat și un act din 24 iunie 1360 prin care se reconfirma o delimitare în moșia Cuhea a părții care aparținea lui Ștefan și Ioan – nepoții lui Bogdan –, pe de o parte, și celei ce ținea de numele acestuia din urmă, de altă parte. În viziunea lui Ștefan Gorovei, și acest document ar mărturisi că, la data respectivă, Bogdan se afla încă nestingherit în moșia sa de la Cuhea. În realitate, documentul nu face o delimitare de moment a moșiei în cauză, ci confirmă un act din 14 mai 1353, incluzând chiar textul original al documentului. Astfel, actul din 1360 cu expresia „terris seu possessionibus Bogdan woyodi”¹³⁹, reproduce o stare de lucruri din luna mai 1353, când Bogdan se mai afla într-adevăr în Maramureș, și nu o stare de lucruri din iunie 1360. Altfel spus, documentul în cauză nu este dovadă că în iunie 1360 Bogdan se afla încă în Maramureș și nici chiar că el mai continua să-și stăpânească partea sa din moșia Cuhea. Dat fiind că actul din 24 iunie 1360 nu făcea decât să confirme un altul, dat pe numele acelorași beneficiari, nu poate să nu apară întrebarea departe de a fi retorică, și anume: de ce s-a impus sau de ce a fost nevoie de această confirmare la doar 7 ani distanță de la actul precedent referitor la moșia în cauză? Se pare că răspunsul ar consta anume în faptul recentei plecări „în taină” a lui Bogdan și a fiilor săi din Maramureș în Moldova, ceea ce a făcut ca autoritățile regale să intervină operativ pentru a preîntâmpina o posibilă acaparare de către Ștefan și Ioan la fel și a părții care aparținuse voievodului fugar și care, în virtutea acestui fapt, trecea în dreptul de proprietate regal, ceea ce-și va găsi expresia în diploma lui Ludovic I din 2 februarie 1365. Căci prin aceasta regele în cauză nu confiscă moșia lui Bogdan de la Cuhea, ci o închina lui Balc și fraților săi¹⁴⁰ – mărturie că regele deținea deja dreptul de proprietate a Coroanei asupra ei. Semnatarul documentului este explicit în a indica că moșia închinată lui

---

¹³⁹ *Documenta Romaniae Historica. C. Transilvania*. Vol. I. București:Editura Academiei, 1977, p. 214-216.

¹⁴⁰ *Documenta Romaniae Historica. D.*, p. 82.

Balc și fraților lui trecuse „în mâinile noastre regești de la voievodul Bogdan și fiii săi”, fără a concretiza când „acești necredincioși învederați ai noștri” s-au făcut vinovați de „blestemata lor vină de necredință”, abătându-se “de la calea adevărului și de la statornicia credinței datorate”, plecând „pe ascuns din zisul nostru regat al Ungariei în suspomenita noastră țară moldovenească”, pe care unelteau „să o păstreze spre paguba maiestății noastre”. Astfel „lipsirea” și „despuierea” lui Bogdan și a fiilor săi de „sus-numitele moșii”¹⁴¹ s-a făcut la o vreme anterioară, nedeterminată, ceea ce nu contravine opiniei că fapta care i-a oferit regelui motivul pentru confiscarea moșiei lui Bogdan să se fi produs în 1359. Mai rețin și faptul că diploma regală din 2 februarie 1365 și-a avut scopul nu să-l lipsească pe Bogdan de moșia sa, ci să-l împrorio-prietărească pe Balc și frații acestuia pentru meritul lor de a i se fi alăturat, trecând în slujba lui după ce au fost izgoniți din Moldova sau poate încă din timpul aflării lor în fruntea acesteia.

Că evenimentele descries în diploma regală din 2 februarie 1365 s-au produs mult mai înainte, mărturisește și faptul că, la data emiterii ei, beneficiarul principal al donației regale, Balc, fiul lui Sas, se făcuse deja „plăcut maiestății noastre” prin „nemăsuratele lui slujbe ... *în tot timpul de când s-a alăturat maiestății nostre* (subl. mea)”, mai învrednicindu-se deja și de înalta dregătorie de voievod al Maramureșului¹⁴².

În baza celor de mai sus, consider că nu există motive cât de cât valabile pentru a pune la îndoială datarea la 1359 a trecerii lui Bogdan din Maramureș în Moldova, tot așa ca și încheierea domniei lui de șase ani în 1365.. În această situație, domnia de 8 ani a lui Lațcu s-ar încadra între 1365 și 1373. Iar folosind numerarea inversă, la care recurge și Ștefan Gorovei, pornind de la încheierea domniei lui Petru I, pe care autorul în cauză o plasează în anul 1391, ar urma că începutul ei ar cădea în prima parte a anului 1375. În realitate, însă, Petru I mai domnea la începutul anului 1392, când trimișii lui soseau „cu scrisori” la Cracovia¹⁴³, ceea ce i-ar plasa începutul domniei de 16 ani în prima jumătate a anului 1376.

---

¹⁴¹ Ibid.

¹⁴² Ibid.

¹⁴³ P.P.Panaitescu. *Mircea cel Bătrân*. București, 1944, p.233.

Este evident, aşadar, că domniile lui Laţcu şi Petru I au fost despărţite de o perioadă de 2, dacă nu chiar de 3 ani de *interregn*. Este anume vremea în care se încadrează numele voievodului Costea din *Pomelnicul de la Bistriţa* şi din cel de *la Voroneţ*, precum şi ale celorlalţi voievozi, menţionaţi în pomelnicul din urmă între Laţcu şi Petru I. Şi dacă Laţcu a murit fără moştenitori pe linie bărbătească, apoi, aşa cum se întâmpla în situaţii similare, în Moldova au avut loc competiţii, înfruntări pentru tronul vacant¹⁴⁴, ale căror protagonişti au putut fi sau au fost personajele menţionate în cele două pomelnice. Şi dacă cel de la Bistriţa, inaugurat de Alexandru cel Bun, îl menţionează pe Costea, este dovadă că acesta era considerat membru al familiei din care descindea Petru I şi Roman I, iar prin acesta din urmă, şi însuşi Alexandru cel Bun, ceea ce ar sugera că, din luptele interne pentru scaunul vacant, învingător a ieşit neamul lui Costea voievod, din care îşi trăgeau obârşia şi voievozii începând cu Petru I Muşatinul.

Este regretabil, desigur, că nici *Pomelnicul de la Voroneţ*, nici cel de *la Bistriţa*, nu indică nici o dată concretă la care personajele menţionate şi-au dat obştescul sfârşit. Totodată, nu este exclus ca unii dintre ei, deja ca supuşi ai clanului învingător, să fi supravieţuit *interregnelui*, menţinându-şi statutul lor de personalităţi importante pe scena politică ulterioară a Moldovei. Astfel, Sandrişor de la Tudora, menţionat în dregătoria de pârcălab de Neamţ începând cu chiar primul act domnesc de la Alexandru cel Bun¹⁴⁵, ar fi fost fiul lui Şendrea (Şandru) voievod din *Pomelnicul de la Voroneţ*. Poate şi soţia sa Marta ar fi identică cu una din cele două purtătoare ale acestui nume, menţionate în acelaşi izvor după Iuga, dar înaintea lui Alexandru şi Bogdan, fiii lui Roman I¹⁴⁶.

Tradiţia existenţei voievozilor locali cu drepturi suverane în formaţiunile pe care le conduceau până la integrarea lor voievodatului Moldovei, inclusiv dreptul de a închina moşii oamenilor apro-piaţi lor, pare să-şi găsească şi o confirmare documentară, fie ea şi singulară. În

---

¹⁴⁴ C. Cihodaru. *Tradiţia letopiseţelor şi informaţia documentară despre luptele politice din Moldova în a doua jumătate a secolului al XIV-lea*. În: „Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie „A.D.Xenopol”, V, 1968.

¹⁴⁵ *Documenta Romaniae Historica.A.Moldova*. Vol. I, doc. nr. 10-52, *passim*.

¹⁴⁶ Andrei Eşanu şi Valentina Eşanu. *Întemeierea Moldovei*, p. 179 (anexa 1).

chiar primul său act domnesc din 28 iunie 1400, Alexandru cel Bun, pentru slujba credincioasă adusă nu doar lui, ci și „înainte răposatelor rude ale noastre”, confirma dreptul de proprietate boierilor Stroe și Ion asupra satelor Poiana pe Tazlău și Gârtanul, care fusese închinată lor de un oarecare voievod, al cărui nume însă nu este menționat¹⁴⁷ – mărturie că donatorul nu fusese voievod al Moldovei și nici nu făcea parte din rudele semnatarului actului din 1400, căci în caz contrar, pentru acesta nu ar fi prezentat nici o dificultate să-i indice numele.

Și încă un caz care i-a făcut pe istorici să irosească multă hârtie și cerneală, astfel că nu văd necesitatea nici a unei scurte treceri în revistă a discuțiilor în contradictoriu pe marginea lui, dar care nu doar chronologic s-ar înscrie în contextual acelorași efervescențe politice care au avut loc în Moldova, la încetarea domniei fără moștenitori a voievodului Lațcu. Este vorba de încă un personaj istoric, pe nume Iurii Koriatovici, despre care nu menționează nici un izvor istoric indigen. Despre el vorbesc unele cronică zise ruso-apusene și lituaniene, cu ecouri la fel și în cronistica polonă. Este vorba despre o scurtă narațiune despre Țara Podoliei, cu ocazia eliberării ei de sub stăpânirea tătarilor. Faptul s-ar fi produs în urma victoriei oastei lituaniene a marelui duce de la Vilno, Olgierd, asupra a trei bei tătari care erau stăpânitorii Podoliei, în lupta de la Apele Albastre (Sinie Vody) pe Bugul Meridional, din anul 1362 sau 1363. În urma acestei victorii, marele duce lituanian le-ar fi închinat stăpânirea Podoliei, nepoților săi de frate – Iurii, Alexandru și Constantin - , toți feciori ai lui Mihail Koriat. Primul dintre ei ar fi fost luat de către români (*volohi*) să le fie voievod, pentru ca, în curând, aceștia să-l „hrănească”, adică să-l înlăture prin otrăvire¹⁴⁸. Este de amintit că o populație românească (*volohă*) locuia nu numai dincoace, ci și dincolo de Nistru¹⁴⁹. Apoi, sub stăpânirea tătară s-au aflat multă vreme nu doar pământurile din stânga Nistrului, ci și o bună parte din sud-estul spațiului dintre Carpați și Nistru, cu orașul Șehr-al-Djedid (Orheiul Vechi), așezarea de la Costești și cu Cetatea Albă, ceea ce ar permite să se

---

¹⁴⁷ *Documenta Romaniae Historica. A. Moldova. Vol. I, p.14-15.*

¹⁴⁸ *Западно-русские летописи. În: Полное собрание русских летописей. XVII. Санкт-Петербург, 1907, col. 82, 100, 497 ș.a.*

¹⁴⁹ S.M. Kuczyński. *Sprawy wolosskie za Jagiellonów. În: „Zrodla dziejowe”, X. Warszawa, 1878, p. 157.*

admită că și această porțiune de teritoriu era concepută ca făcând parte din aceeași țară a Podoliei anume ca stăpânire tătară¹⁵⁰. Ar urma, cel puțin ipotetic, că românii (*volohii*), care l-au luat pe Iurii Koriatovici să le fie voievod, erau nu numai de dincolo, ci și de dincoace de Nistru. Cred că nu este o invenție, căci nu văd interesul care i-ar fi determinat necesitatea, consemnarea cronicarului polon din a doua jumătate a secolului al XVI-lea, Matei Strykowski, care, traversând în 1575 Moldova, ar fi văzut cu ochii proprii mormântul lui Iurii Koriatovici într-o mănăstire de la Vaslui. O invenție a cronicarului ar fi doar afirmația cum că principele lituanian ar fi fost luat chiar domn în capitala Moldovei de atunci, Suceava¹⁵¹. Informațiile cronicărești referitoare la Iurii Koriatovici sunt concludente pentru a admite „o anumită influență lituaniană” în Moldova, fără a se ajunge, însă, până la opinia despre „o suzeranitate efemeră” a principelui lituanian asupra ei, cum se admite uneori¹⁵². Mai convingătoare s-ar prezenta părerea „că acest lituanian ar fi fost chemat la domnie de o grupare boierească”, ceea ce l-ar prezenta ca participant la adversitățile din voievodatul Moldovei din timpul *interregn*-ului cauzat de moartea lui Lațcu și de vacanța scaunului voievodal. În orice caz, Iurii Koriatovici a fost contemporan al acestor evenimente și însăși moartea violentă, cauzată lui de românii care-l chemise să le fie voievod, se încadrează în cronologia acestor evenimente.

Este știut că reședința princiară a lui Iurii Koriatovici a fost în orașelul Smotricz de dincolo de Nistru, ceea ce nu exclude ca el să fi căutat să se instaleze la Vaslui. Prinsipial, însă, în cazul dat, este faptul că personajul în cauză era mort înainte de luna martie 1375, când în locul lui, la Smotricz, se instalase fratele său, Alexandru, care confirma o danie a celui dintâi făcută mănăstirii dominicanilor din acest oraș¹⁵³. Și dacă aici, la Smotricz, în Podolia Mică a stăpânit fratele său, iar Iurii a

---

¹⁵⁰ Victor Spinei. *Moldova în secolele XI-XIV*, p.381; П.Ф. Параска. *Внеинеполитические условия образования Молдавского феодального государства*. Chișinău: Știința, 1981, p.104-105.

¹⁵¹ M.Strykowski. *Kronika Polska, Litewska, Żmudzka i Wszystkiej Rusi*. T. II. Warszawa, 1846, p.7-8.

¹⁵² Ștefan S Gorovei. *Întemeierea Moldovei*, p. 74.

¹⁵³ *Акты относящиеся к истории Зарядной России*. T. I. 1340-1506. Санкт-Петербург, 1846, p. 21.

fost înmormântat într-o mănăstire neidentificată încă de la Vaslui, înseamnă că și moartea i-a fost cauzată de românii din această zonă, care, desigur, au ajuns să-și aibă un voievod din mijlocul lor, adică dintre frunțașii români din fostele stăpâniri tătare de dincoace de Nistru.

În context, o importanță excepțională pentru o întregire, fie și sumară, a celor ce s-au produs în regiunea respectivă, capătă două documente provenite din colonia geneveză de la Caffa (Crimeea), din lunile mai și august 1386, puse în circuitul științific de Șerban Papacostea. Ele se referă la o misiune diplomatică geneveză, care avea ca destinație teritoriul în care se ajungea debarcând la Cetatea Albă. În mod special, atrage atenția informația oferită de cel de-al doilea document, din august 1386, care arată că ambasada geneveză se îndreptase către Constantin și Petru voievod, ultimul fiind nimeni altul decât voievodul de atunci al Moldovei, Petru I¹⁵⁴. Că lui Constantin nu i se atribuie titlul de *voievod*, plasat doar după numele lui Petru, și nu este folosit, cel puțin, la plural, nu este piedică pentru a-l considera și pe el un conducător local al unei formațiuni similare celei a voievodatului Moldovei. Iar faptul că Constantin este indicat înaintea voievodului moldovean, ar însemna că stăpânirea lui se învecina cu voievodatul lui Petru I și că ea începea la Cetatea Albă. Altfel, ar rămâne neclar motivul menționării lui Constantin în documentul caffeez.

Din păcate, documentul genevezilor din Caffa nu indică în ce raporturi se aflau cei doi potențați, către care s-au îndreptat și la care au ajuns solii în cauză. S-ar putea bănuși doar că Constantin și Petru se aflau într-o alianță, dacă nu ar fi fost cumva chiar rude apropiate. Ceea ce nu poate fi trecut cu vederea, este faptul că solia geneveză se înscrie cronologic în faza imediat următoare încheierii crizei dinastice și înscăunării la Suceava a primului Mușatin. Astfel, Constantin ar fi acela care a preluat fostele stăpâniri ale cneazului lituanian din prelingirea lor de dincoace de Nistru.

Identificarea lui Constantin din izvorul genevezilor din Caffa cu Costea voievod din *Pomelnicul de la Bistrița*, făcută de Șerban Papacostea, este foarte plauzibilă, astfel că el ar fi putut să fie într-adevăr tatăl lui Petru I și soțul al Margaretei de Siret, care, prin înlăturarea lui Iurii

---

¹⁵⁴ Șerban Papacostea. *La începuturile statului moldovenesc*, p. 97-112.

Koriatovici, ar fi contribuit nu doar la triumful fiului său în rivalitatea pentru domnia din Moldova de atunci, ci și la preluarea stăpânirii principelui lituanian de dincoace de Nistru, integrându-le în sfera politică a fiului său, dar continuând să le stăpânească singur, ceea ce ar explica lipsa la el a titlului voievodal în actul genovez, tot așa ca și absența numelui lui în șirul voievozilor moldoveni din cronicile interne, care-i menționau doar pe acei voievozi care s-au aflat în fruntea Moldovei. Abia puțin mai târziu, probabil după moarte, stăpânirile lui Constantin/Costea din partea de sud-est a spațiului dintre Carpații Răsăriteni, Nistru și țărmul Mării Negre au fost integrate voievodatului Moldovei, astfel că, așa cum consideră cu destul temei Șerban Papacostea, voievodatul propriu-zis al Moldovei, condus la vremea respectivă de Petru I, a constituit temei pentru al deosebi în cadrul Țării Moldovei unitare prin denumirea de *Țara de Sus*, iar „voievodatul” lui Constantin prin acea de *Țara de Jos*¹⁵⁵. Către septembrie 1387, așa cum urmează din examinarea pertinentă a izvoarelor documentare referitoare la instituirea, la 26 septembrie același an, a suzeranității Coroanei polone și a purtătorilor acesteia, granițele Țării Moldovei s-au extins până la Nistru pe toată lungimea cursului acestui fluviu, începând cu satul Potoc, la nord, și până la Marea Neagră, în sud¹⁵⁶, încorporându-și astfel și fostele stăpâniri ale lui Constantin.

Prin urmare, dacă așa cum s-a constatat deja în istoriografie, scutul despicat reprezenta „legături matrimoniale, care, însă, erau încheiate adesea doar în scopuri politice și militare”¹⁵⁷ apare întrebarea dacă nu cumva *fasciile* din primul cartier de pe reversul monedelor lui Petru I, reprezentau stema voievodatului Moldovei în valența lui ulterioară de *Țara de Sus* (anume ca stemă de stat și nu dinastică, cum am constatat mai devreme), în timp ce *florile de crin*, din al doilea cartier al scutului despicat, reprezentau heraldic fostele stăpâniri tătare/lituaniene, ajunse în stăpânirea lui Constantin și integrate către toamna lui 1387 în granițele politice ale Țării Moldovei, adică ceea ce s-a numit ulterior *Țara de Jos*? Altminteri vorbind, cele două cartiere ale scutului

---

¹⁵⁵ Ibid.

¹⁵⁶ Pavel Parasca. *Formarea granițelor istorice*, p. 35-43.

¹⁵⁷ Ileana C[zan. *Imaginar și simbol*, p. 72.

despicat de pe reversul monedelor lui Petru I ar reprezenta cele două părți constituante ale Țării Moldovei întregite în hotarele istorice dintre Carpați, Nistri și țărmul pontic. Țin cont și de faptul că și noul rege al Poloniei, Vladislav al II-lea Jagiello, deținând concomitant și titlul de *mare duce al Lituaniei*, era în posesia unui scut scartelat, în două dintre cartiere (I și IV) fiind prezente la fel fasciile (patru la număr)¹⁵⁸, care simbolizau, nu atât fosta uniune personală ungaro-polonă sub regele Ludovic I de Anjou, cât alianța dinastică realizată prin căsătoria lui Vladislav al II-lea cu Jadwiga (Hedwiga) – fiica mai mică a lui Ludovic I.

De reținut că, la 27 ianuarie 1388, adică la puțin timp după recunoașterea suzeranității polone, voievodul Petru I, cu ocazia unui împrumut bănesc cerut de regele Poloniei și satisfăcut în bună parte de voievodul moldovean, este numit în actul regal „зять”, adică *ginere*, dar mai degrabă *cumnat*¹⁵⁹, ceea ce indică asupra faptului că recunoașterea suzeranității Coroanei polone și a regelui respectiv de către Petru I a fost însoțită și de o alianță matrimonială între părțile contractante.

Ar avea, astfel, dreptate Ștefan Gorovei, care-i atribuia anume acestui nou suzerain al voievo-dului moldovean concedarea dreptului de a bate moneda, cu atât mai mult că ea se aseamăna mult cu *groșii* aflați în circulație în Galiția, anexată deja de câteva decenii la Regatul Poloniei¹⁶⁰. Numai că aceasta nu exclude ca armeriile din cartierul cu fascii să-i fi fost concesate lui Petru I încă de fostul rege comun al Ungariei și Poloniei, Ludovic I. Doar cartierul cu flori de crin iar fi revenit lui Petru I ca urmare a recunoașterii de către el a suzeranității polone și a contractării alianței dinastice cu Vladislav al II-lea Jagiello din familia princiară a Gediminilor din Lituania. Și dacă ceea ce s-a numit ulterior *Țara de Jos* observă o succesiune de stăpânire lituaniană, începând de la izgonirea tăta-rilor și până la tragicul sfârșit al lui Iurii Koriatovicz, era natural ca și regalitatea polonă, sub noul său rege, să pretindă și la teritoriile respective, considerându-le ca ținând de dreptul său de stăpânire.

---

¹⁵⁸ Ibid., p. 71.

¹⁵⁹ C.Cihodaru. *Tradiția letopisețelor*, p. 605.

¹⁶⁰ Ștefan S. Gorovei. *Înmemierea Moldovei*, p. 199-200.

În același context al florilor de crin, merită atenție și observația că sistemul monetar înființat de Petru I avea la bază acea *sommo* care constituia unitatea ponderată folosită de coloniile comerciale italiene din zona pontică, inclusiv Cetatea Albă, Chilia și Caffa¹⁶¹, adică și în acea parte din sud-estul spațiului carpato-nistrean care, cu titlul probabil de *feud*, au fost trecute de regele Poloniei Vladislav al II-lea Jagiello, în postura concomitentă a lui și de mare duce (cneaz) al Lituaniei, către vasalul său moldovean, Petru I Mușatin.

Ileana Căzan mai amintește și despre o veche remarcă a lui Nicolae Iorga, că florile de crin de pe monedele moldovenești ar putea fi o amintire numismatică a *florinului de Florența*¹⁶², ceea ce ar lăsa să se înțeleagă că ele erau o invenție autohtonă, care exprima „mai degrabă dorința de a se da o valoare internațională monedei proprii”¹⁶³. Ași crede totuși, că florile de crin din cartierul respectiv de pe reversul monedelor lui Petru I, au fost concesate sau cel puțin confirmate acestuia cu ocazia recunoașterii de către el a suzeranității Coroanei polone și confirmării de către cumnatul său Vladislav al II-lea Jagiello a încorporării în Țara Moldovei a fostelor stăpâniri tătare de dincoace de Nistru, ceea ce s-a produs între august 1386 (anul soliei genoveze) și septembrie 1387 (vremea instituirii suzeranității polone), depășindu-se astfel motivul unui conflict territorial dintre părți. Cum n-ar fi, nu încapă îndoiala că complexul emblematic reprezentat pe ambele fațete ale monedelor lui Petru I Mușatin, întruchipa stema Țării Moldovei, care s-a afirmat în urma încetării *dinastiei Bogdăneștilor* și așezării în fruntea țării a unei *noi dinastii*, un prim exponent al cărei a fost Petru I, care poate fi considerat, pe bună dreptate, întemeietor al *dinastiei Mușatinilor*, deși numele ei nu a fost exteriorizat de nici un domn ulterior al Moldovei.

În căutarea argumentelor *pro* sau *contra* succesiunii dinastice neconținute sau intermitente de la Bogdan I la Petru I și cei ce- au urmat după acesta din urmă, nu se poate trece pe lângă informațiile referitoare la subiectul care se degajează din documentele emise din cancelaria

---

¹⁶¹ Octavian Iliescu. *Din trecutul monedei*, p. 25.

¹⁶² N. Iorga. *Sur le blason des princes roumains*. În: „La Revue Héraldique” (f.a.). Fascicule 1., p.3-4. Apud: Ileana Căzan. *Imaginar și simbol*, p. 116.

¹⁶³ Ileana Căzan. *Op. cit.*, p.116.

statală a Țării Moldovei, vorba fiind în mod special de acele acte domnești în care semnatarii lor fac referințe și la antecesorii.

Adeptii concepției continuității dinastice încep căutările dovezilor documentare în favoarea ei cu cunoscuta scrisoare de intenții a domnului Roman I, adresată la 5 ianuarie 1393 regelui polon Vladislav al II-lea Jagiello. În ea, semnatarul documentului se intitula *voievod moldovenesc* (воевода молдавский) dar și „дѣдичь оусеи Земле волошьской от плонины аже до берегу моря”¹⁶⁴, ceea ce în traducere din limba slavă ar fi însemnat că Roman I își legitima domnia în întinsul teritorial de atunci al Țării Moldovei prin moștenirea de la un bunic al său. În actele interne, însă, (trei la număr) el se intitula „Marele singur stăpânitor din mila lui Dumnezeu domn, Io Roman voievod, stăpânind Țara Moldovei de la munte până la mare”¹⁶⁵, fără a face referire la bunic sau la altcineva din antecesorii săi.

Dar și feciorul lui Petru I, Ivașcu, aflat în refugiu în Polonia, în cele două documente cunoscute de la el, din anul 1400, emise cu ocazia intențiilor sale sperate de a dobândi scaunul Moldovei, se intitula „дѣдич валаски” sau chiar „дѣдич земли валаскоѡ”¹⁶⁶, pretinzând însă să-și dobândească moștenirea tatălui său (отнинь)¹⁶⁷. Ar urma că referirea la *bunic*, în toate cazurile, nu avea nici un support real și era un fel de a spune pentru a-și legitima domnia ca fiind moștenită în cazul lui Roman I, care a preluat domnia de la fratele său Petru I, sau pentru a-și legitima pretențiile la domnie în cazul lui Ivașcu, care în realitate nu putea fi conceput altfel, decât moștenitor al tatălui său. Altminteri vorbind, eu nu văd în termenul în cauză din documentul semnat de Roman și cele două semnate de Ivașcu – toate adresate regelui Poloniei - , nici o dovadă pentru ca, prin ingenioasa dar incorecta identificare a eroilor din narațiunea lui Jan Dlugosz , să se „reconstruiască” o descendență a lui Petru I și Roman I din Bogdan I, care parcă ar fi fost acel bunic de la care își pretindeau moștenirea atât Roman cât și Ivașcu¹⁶⁸. În ambele cazuri ar

---

¹⁶⁴ M. Costăchescu. *Documentele moldovenești*, II, p. 607.

¹⁶⁵ *Documenta Romaniae Historica. A. Moldova*. Vol. I, doc. 2-4.

¹⁶⁶ M. Costăchescu. *Op. cit.*, p. 617, 619.

¹⁶⁷ *Ibid.*, p.619.

¹⁶⁸ Ștefan S. Gorovei. *Întemeierea Moldovei*, p.231-233.

fi vorba de o simplă improvizare în condițiile lipsei totale a surselor documentare care să confirme sau să infirme pretențiile celor doi.

Vane mi se par și străduințele de a implica ca argument în favoarea ideii continuității așa expresii ca „sfântrăpoșații noștri părinți”, sau “sfântodihniții părinți” dint-un act original de la voievodul Iuga¹⁶⁹. Căci situația este pe deplin clarificată într-un alt act de la acest voievod, prin care era răsplătit „adevărat sluga noastră Țiban, ce au slujit mai înainte întru sfinții odihniților, părintelui nostru Petru voievod și lui Roman voievod”¹⁷⁰, deși adevărat părinte al lui Iuga a fost doar Roman I, în timp ce Petru i-a fost unchi. Într-un fel sau altul, voievodul în cauză îi avea în vedere în exclusivitate doar pe acești doi antecesori de-ai săi, astfel că nu pot nicidecum vedea cum Țiban, beneficiarul daniei lui Iuga, ar putea fi interpretat ca „un colaborator al lui Bogdan”¹⁷¹. Expresia „părinții noștri” din actele lui Iuga ar fi însemnat mai degrabă „rudele noastre”, care însă nu coborau mai jos de Petru I și Roman I, ceea ce ar însemna anume că cel dintâi era primul din familia domnească din care și trăgea obârșia și voievodul Iuga.

Pe aceleași personaje le avea în vedere, se pare, și Alexandru cel Bun în actele din primii ani ai domniei sale. În chiar primul dintre ele, din 29 iunie 1400, noul domn al Moldovei răsplătea printr-o donație pe „sluga și boierul nostru” (de fapt erau doi: Stroe și Ioan –n.me), care a „slujit mai înainte răpoșaților părinților noștri”¹⁷². Iar la 4 august același an era răsplătit „adevărata slugă și boierul nostru, Nicula”, pentru că „a slujit sfântrăpoșaților noștri părinți”¹⁷³, pentru ca, peste puțină vreme, la 1 septembrie, de o donație domnească să se bucure „sluga și boierul nostrum Mogoș”, care „mai înainte vreme cu dragoste și cu credință au slujit odihniților părinților noștri”¹⁷⁴. Coincidențele formulilor din actele lui Iuga și cele ale lui Alexandru cel Bun nu lasă nici o îndoială că și cel din urmă îi avea în vedere doar pe Petru I și Roman I. Ceva mai explicit este actul lui Alexandru cel Bun din 28 iunie 1401 prin care răsplătea

---

¹⁶⁹ *Documenta Romaniae Historica, A, Moldova*. Vol. I, doc. nr.8.

¹⁷⁰ *Ibid.*, doc.nr.9.

¹⁷¹ Ștefan S. Gorovei. *Op. cit.*, p. 128.

¹⁷² *Documenta Romaniae Historica. A.Moldova*. Vol. I, p. 14.

¹⁷³ *Ibid.* p. 17.

¹⁷⁴ *Ibid.*, p.18.

„sliga și boierul nostru Plotun”, fiindcă „a slujit mai înainte sfânt răposaților noștri domni, părintelui nostru “(subl. mea), al cărui nume nu este specificat, fiind însă clar că se avea în vedere Roman I¹⁷⁵. Formula este prezentă și într-un alt act de danie pe numele boierului Balița Mudricica¹⁷⁶. Din cele de mai sus, urmează că expresiile folosite de Iuga și Alexandru cel Bun se refereau fără îndoială doar la cei doi frați, Petru I și Roman I, primul ca tată al lui Ivașcu și unchi al lui Alexandru cel Bun, iar cel de-al doilea ca tată al acestuia din urmă..

În curând, însă, în actele lui Alexandru cel Bun își fac loc alte expresii, cum ar fi slujba „înaintașilor noștri”¹⁷⁷, sau „slujba sfântrăpoșaților domnilor ce au fost mai înainte de noi”¹⁷⁸ și slujba „mai înainte sfântrăpoșaților înaintașilor noștri”¹⁷⁹, lipsă fiind asocierea sintagmei „părinții noștri”, ceea ce ar însemna că ea era concepută, integrată dar nu identificată totalmente cu cele trei expresii la care m-am referit. O clarificare, în acest sens aduce actul de danie al lui Alexandru cel Bun pe numele *Sfintei Noastre Episcopii*, din 7 ianuarie 1403, făcută “pentru sănătatea noastră și pentru sufletul *sfântrăpoșaților domni de mai înainte* (subl.me), pentru sufletul lui Bogdan voievod, și pentru sufletul lui Lațcu voievod, și pentru sufletul lui Petru voievod, și pentru *sufletul tatălui nostru, Roman voievod* (subl.me)”¹⁸⁰. Este clar că expresia „părinții noștri” de mai înainte era inclusă acum în formula „sfântrăpoșații domni de mai înainte”, fără a le identifica însă ca sinonime, deosebindu-l totuși doar pe Roman I. Și actul de danie al aceluiași domn către Mănăstirea din Poia-nă (Pobrata), din 20 iulie 1404, făcea o deosebire netă, fără a da însă nume concrete, între „sfânt-răpoșații domni” și „părinții noștri”¹⁸¹, fără a-i băga pe toți cu hurta în ultima sintagmă. Deosebiri esențiale se făceau la fel în actul de donație către Mănăstirea Sf. Vineri din Roman din 16 sep-tembrie 1408: „sfântrăpoșații domni de mai înainte”, în care se subânțelegeau și

---

¹⁷⁵ Ibid., p. 19.

¹⁷⁶ Ibid., p. 26.

¹⁷⁷ Ibid., p. 31.

¹⁷⁸ Ibid., p. 40.

¹⁷⁹ Ibid., p. 45.

¹⁸⁰ Ibid., p.24.

¹⁸¹ Ibid., p. 27.

„înaintașii noștri”¹⁸². Nu se știe doar dacă ultima expresie se referea la rudele domnești anterioare, sau, ca și în prima formulă, la toți înaintașii din domnie, indiferent de gradul de rudenie. Cu excepția sintagmei *frații noștri*, formula „sfântrăpoșaii înaintași”, fără vreo precizare privind înrudirile dintre ei, se conține și în actele de danie către alte mănăstiri din țară: Bunavestire de la Moldovița (18 noiembrie 1407), Adormirea Preasfintei Născătoare de Dumnezeu de la Bistrița (6 ianuarie 1411) ș.a.¹⁸³.

Din cele de mai sus, urmează cu destulă claritate că nu toți domnii care s-au perindat în scaunul țării erau incluși în categoria *părinții noștri* sau cel puțin în cea de *rudele noastre*, ci invers, aceste două categorii se considerau ca făcând parte din *domnii ce au domnit înaintea noastră* sau din *înaintașii noștri*, și, deci nu erau identice cu aceștea din urmă. Altminteri zicând, formulele extrase din actele domnești de mai sus nu numai că nu confirmă existența unei continuități dinastice, ci o contrazic.

În promovarea ideii continuității dinastice o mare miză s-a pus pe un act de la Alexandru cel Bun, din 6 iulie 1413, cunoscut doar după o traducere târzie (sfârșitul secolului al XVIII-lea) în limba germană. Prin acest act, domnul semnatar întărea soacrei sale, Anastasia, stăpânirea viageră a satului Coțmanul Mare, care, după moartea ei, urma să treacă în stăpânirea Episcopiei de Rădăuți cu hramul Sf. Nicolae, unde fusese îngropați antecesorii la domnie ai lui Alexandru cel Bun. Ret-raducând documentul în cauză, editorii lui au văzut posibilitatea reproducerii referinței din limba germană la cei înmormântați la Rădăuți prin sintagma „moșii noștri”¹⁸⁴. Ștefan Gorovei, însă, a rectificat-o prin „strămoșii noștri”¹⁸⁵, ceea ce ar lăsa să se admită o înrudire a domnului donator cu toți voievozii și domnii care și-au găsit odihna de veci în necropola menționată. Această opinie ar fi fost acceptabilă însă, dacă nu s-ar ști despre actul aceluiași domn, din 7 ianuarie 1403, cunoscut într-o transliterație poloneză dar și în originalul în limba slavă. Actul nu doar că-i indică pe nume pe toți cei ce s-au succedat în domnia Moldovei,

---

¹⁸² Ibid., p. 32, 36.

¹⁸³ Ibid., p. 38, 39, 41.

¹⁸⁴ Ibid., p.49.

¹⁸⁵ Ștefan S.Goroveu. *Intemeierea Moldovei*, p.109-110.

începând cu Bogdan I, ci conține și o formulă generalizatoare, asupra căreia am stăruit deja ceva mai devreme, și pe care o reproduc în limba originală a documentului, ea fiind absolut identică cu cea din actul transliterat cu caractere latine utilizate în limba polonă: „за наше здоровье и за душъ переже свято почившіих господареи”, adică „pentru sănătatea noastră și pentru sufletele sfântăroșilor domni”, ca rudă fiind indicat doar Roman I („за душу отъця нашего Романа воеводы”)¹⁸⁶. După câte se vede, Alexandru cel Bun nu-i numea pe cei îngropați la Rădăuți nici *moși* nici *strămoși*, astfel că documentul din traducerea germană nu poate defel sluji ca argument în favoarea continuității dinastice. Unicele înrudiri ale lui Alexandru cel Bun pot fi admise, în baza altor informații, doar cu referire la Petru I ca frate al lui Roman I, precum și la Ștefan I, care i-a fost frate după tată.

Din păcate, la elucidarea subiectului central al prezentului studiu nu pot fi folosite actele vasalice omagiale ale domnilor moldoveni către regele Poloniei, pe care-l recunoșteau ca suzerain. Și nu doar din motivul că în ele nu este indicată rudenia acelora, la pilda căroră din trecut se referea un domn sau altul în documentele respective, ci mai ales din cauza că referirile se făceau la doar acei ce prestase asemenea acte regelui polon, începând, cum era și normal, cu Petru I. Știindu-se realitatea că cei ce i-au urmat pilda erau descendenți din aceeași familie domnească, ca și Petru I, formula „înaintașii noștri” sau „domnii dinaintea noastră” conținea și elementul înrudirii, care, însă, nu poate coborâ mai jos de Petru I. Cel mai explicit în acest sens mi se pare actul vasalic al lui Alexandru cel Bun din 1 august 1404, depus la Camenița, când domnul moldovean proceda așa „cum au făcut și alți principii creștini după legea creștinească și cum au făcut *înaintașii noștri* (*наши предкове*), *Petru voievod și tatăl nostru Roman voievod* (subl.meă) și Ștefan voievod”¹⁸⁷, reproducând în esență terminologia folosită în scriosarea de credință adresată aceluiași rege, la 12 martie 1402. În ea, Alexandru cel Bun indica amintirea înaintașilor săi și a celor mai bătrâni (*наши предки и стареъшии*), anume a lui Petru voievod și a tatălui

---

¹⁸⁶ *Documenta Romaniae Historica. A. Moldova. Vol. I, p. 24; Documenta Romaniae Historica. Documente noi.*

În: „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A.D.Xenopol”, XVIII, 1981, p. 676.

¹⁸⁷ M.Costăchescu. *Documentele moldovenești*, vol. II, p.626/627.

nostru, Roman voievod (subl. mea), lipsă fiind doar numele lui Ștefan I¹⁸⁸. La aceeași predecesori (*nostrī predecessores*), la care adăuga și numele tatălui său, Alexandru cel Bun, se referea și fiul acestuia, Ilia, la 3 iunie 1433¹⁸⁹, tot așa ca și boierii lui, care menționau „întâiele jurăminte și scrisori ale domnilor noștri celor bătrâni”, începând cu Petru I și până la Alexandru cel Bun¹⁹⁰. Înrudirea tuturor acestora este generalizată în textul tratatului cu regele Poloniei, Cazimit al IV-lea, încheiat de Ștefan cel Mare la 2 martie 1462. Marele domn moldovean invoca „obiceiurile lăudate și de bună însușire întovărășite ale părinților noștri (родителей наших обычаев)”, concretizând numele “puternicilor și de fericită pomenire domnilor strămoși ai noștri a voievozilor moldoveni”, începând, însă doar cu Alexandru cel Bun, și omițându-i pe antecesori, chiar și pe Petru I¹⁹¹. Cu aceeași ocazie, semnând și scrisoarea de garanție a angajamentelor pe care și le asumase față de regele polon, Ștefan cel Mare se îndatora să rămână credincios partenerului său regal „după vechile obiceiuri ale domnilor moldoveni ce au fost înainte de noi” (*подлуг старых обычаев переже нас бывших господарев молдавских*)¹⁹², ceea ce ar lăsa să se înțeleagă că semnatarul acestui document ignora înrudirea sa cu cei ce i-au prestat omagiu vasalic regelui polon înainte de Alexandru cel Bun, folosind formula nu de *strămoși ai noștri*, ci aceea de *domni moldoveni ce au fost înainte de noi*.

Este adevărat că, în 1479-1490, Ștefan cel Mare pune la leșpezi inscripționate pe mormintele celor îngropați în necropola domnească de la Rădăuți, atribuindu-le, cu doar o singură excepție, epitetul *străbunic* (прѣдѣль): „Bogdan voievod cel Bătrân”, „Lațcu voievod”, „Ștefan voievod”. Lipsă este doar numele lui Petru voievod, înscris fără nici o abate în toate cele trei pomelnice care includ numele tuturor voievozilor din perioada respectivă¹⁹³. Admit posibilitatea ca Petru I să nu fi fost îngropat la Rădăuți, ceea ce ar explica și lipsa lui printre cei ce s-au învrednicit de atenția marelui domn. Cea mai mare nedumerire trezește

---

¹⁸⁸ Ibid., p. 621/622.

¹⁸⁹ Ibid., p.648-649/649-650.

¹⁹⁰ Ibid., p.650-651/651-652.

¹⁹¹ Ion Bogdan. *Documentele lui Ștefan cel Mare. Vol. II. București, 1913, p.283/286.*

¹⁹² Ibid., p.292/294.

¹⁹³ Andrei Eșanu și Valentina Eșanu. *Întemeierea Țării Moldovei, p.179.*

cazul, când, în luna ianuarie 1480, la o distanță de numai cinci zile una de alta, Ștefan cel Mare pune la tombale pe mormintele lui „Bogdan voievod, fratele lui Alexandru voievod”, apoi pe mormântul lui „Bogdan voievod, fiul lui Alexandru voievod”, primul fiind indicat ca fiindu-i bunic (деду своему), iar cel de-al doilea – unchi (ункуо своему)¹⁹⁴. Cine atunci îi era bunic lui Ștefan cel Mare, Alexandru cel Bun sau fratele acestuia Bogdan? Iar Bogdan al II-lea, care i-a fost tată marelui domn, ar mai avut un frate cu același nume? Neverosimil! Și câtă încrederea atunci ar oferi termenul *străbunic* (предед), atribuit de Ștefan cel Mare în egală măsură lui Bogdan I și lui Lațcu¹⁹⁵.

Nu încapă îndoială, că numele voievozilor/domnilor din necropola de la Rădăuți au ajuns la cunoștința lui Ștefan cel Mare din lista voievozilor moldoveni de până la Alexandru cel Bun, cunoscută datorită *Cronicii scurte* a Moldovei, despre care am vorbit deja în chiar prima parte a acestui studiu. Și dacă ea nu indica nici o altă înrudire, decât pe cea dintre Bogdan și Lațcu precum și dintre Petru I și Roman I, atunci de unde și-a descoperit Ștefan cel Mare descendența sa tocmai din îndepărtata familie a lui Bogdan I „străbunicul”? Căci, dacă *Cronica scurtă*, așa cum s-a menționat deja, a fost alcătuită, redactată, și concretizată în varianta ei definitivă în baza diferitor pomelnice, apoi nici unul dintre acestea nu indică înrudirea celor înscrși¹⁹⁶. Cred că nimic nu mi stă în cale pentru a-mi exprima convingerea că epitetele folosite de Ștefan cel Mare în înscrisurile de pe pietrele tombale de la Rădăuți trebuie ajustate la formula „sfântrăpoșailor domni de mai înainte” sau „care au domnit înaintea noastră” din cele mai expresive acte din domnia lui Alexandru cel Bun, care includ în sine și noțiunile de *moși /strămoși* sau *rudele noastre*, fără ca acestea să se refere la altcineva, decât începând cu Petru I. Altfel spus, formulele folosite de Ștefan cel Mare atunci când s-a decis să le înveșnicească amintirea celor îngropați la Rădăuți prin așezarea pe mormintele lor a pietrelor înscrisurate, nu pot sluji nicidecum ca argument în favoarea ideii despre continuitatea dinastică în Moldova din a doua jumătate a secolului al XIV-lea. Căci

---

¹⁹⁴ I.C. Chițimia. *Ștefan cel Mare, cititor al istoriografiei. În: Ștefan cel Mare și Sfânt. 1504-2004. Portret în istorie. Sfânta Mănăstire Putna: Editura Mușatinii, 2003, p. 204-206.*

¹⁹⁵ *Ibid.*, p. 204-205.

¹⁹⁶ Andrei Eșanu și Valentina Eșanu. *Op. cit.*, p. 179, anexa 1.

străbunic lui Ștefan cel Mare i-a fost doar Roman I ca tată a lui Alexandru cel Bun, care, la rândul său, îi era marelui domn *bunic*.

Mai mult decât arbitrară mi se prezintă a fi inscripția de pe piatra tombală pusă de Ștefan cel Mare pe mormântul „chiajnei (княжни) Anastasia, care dădu Coțmanii acestui lăcaș (din Rădăuți – n.me), fiica lui Lațcu voievod”, răposată la 26 martie 1420, pe care marele domn o numește *străbunică*, vorba fiind însă, despre „soacra noastră” Anastasia din actul lui Alexandru cel Bun din 1413, care se referea la înstăpânirea de către aceasta a satului Coțmanul Mare¹⁹⁷. Străbunică lui Ștefan cel Mare i-a fost nu soacra, ci soția lui Alexandru cel Bun sau mai degrabă cneaghina Mușata, mama lui Roman I și, prin excelență, bunica fiului acestuia, Alexandru. Fiică lui Lațcu a putut să fie o altă Anastasie, soția lui Roman I, moartă înainte de 17 septembrie 1408 și îngropată în biserica Sf. Vineri din târgul Roman. La data respectivă, Alexandru cel Bun făcea o donație și acestei biserici, desemnând doamna îngropată acolo cu titlul de *cneaghină*¹⁹⁸, care însă nu-i este atribuit Anastasiei din 1413, desemnată în documentul tradus în limba germană doar cu apelativul *doamnă (Frau Anastasia)*¹⁹⁹. Este mai mult decât posibil ca Ștefan cel Mare să le fi încurcat pe cele două Anastasii întruchipându-le în una singură. Dar și în cazul primei, și în cazul celei de-a doua Anastasii, nu văd posibilitatea folosirii informațiilor atât de târzii pentru a fundamenta ideea continuității dinastice, cu începere de la tocmai domnia lui Bogdan I, care a întemeiat, în realitate doar o dinastie scurtă, în limitele a două domnii, pentru ca la moartea fără succesori pe linie bărbătească a lui Lațcu, în scaunul voievodal al Moldovei să se instaleze o nouă dinastie, întemeiată de Petru I ca fecior al lui *Mușat* și nu al *Mușatei*.

Îmi închei aici studiul meu consacrat disputatei problemă privind continuitatea sau neconti-nuitatea dinastică în Țara Moldovei din primul secol de existență a ei ca stat în spațiul carpato-ponto-nistrean, nu înainte însă de a reacționa cu o replică unor colegi de breaslă, care, fără a cunoaște problema, cel puțin la modul general, afirmă sus și tare că

---

¹⁹⁷ *Documenta Romaniae Historica.A.Moldova*. Vol. I, p. 50.

¹⁹⁸ *Ibid.*, p.32/33.

¹⁹⁹ *Ibid.*, p.49/50.

„tradiția istorică despre descendența de la Bogdan I a domnilor Moldovei pe linie paternă de până în secolul al XVII-lea” și-ar avea confirmare în sursele istorice, admitând doar că „unele momente se cer precizate”²⁰⁰. Mai întâi de toate, o asemenea tradiție nu există. Apoi, întru confirmarea aserțiunii lor colegii în cauză invocă inscripția pusă de Ștefan cel Mare pe mormântul lui Bogdan I de la Rădăuți, pe care am examinat-o și eu și care, după câte am arătat la locul cuvenit, nu permite să se vadă aceea ce vor să vadă colegii la care m-am referit. Nici actul de donație a marelui domn către Episcopia de Rădăuți, din 15 martie 1490, la fel invocat de colegii în cauză, nu le vine în ajutor. Căci și aici marele domn se referă la “sfântrăposaii înaintași și părinți ai noștri”²⁰¹, ceea ce înseamnă că nu toți înaintașii îi erau și părinți. Cel mai șocant însă este reproșul aruncat de colegii la care mă refer în adresa „unor istorici”, avându-mă în vedere pe mine, care pun la îndoială că voievodul Costea din *Pomelnicul de la Bistrița* i-ar fi fost frate lui Petru I Mușatinul. Criticii fac însă referire la un studiu de-al meu consacrat lui Petru I Mușatinul, în care numele lui Costea voievod este menționat doar o singură dată²⁰². Mai mult despre voievodul Costea am scris într-un alt studiu, în care din contra, îl consideram, așa ca și în studiul de față, drept ascendent al lui Petru I, mai degrabă chiar tată al acestuia²⁰³. Dar că el i-ar fi fost lui Petru I Mușatinul frate, nu a demonstrat încă nimeni, astfel că las perspectiva demonstrației acestei înrudiri în seama oponenților mei. Dar chiar dacă așa ceva ar fi posibil de demonstrat, legătura dintre Costea voievod și Bogdan I nu există decât în imaginata și neverosimila identificare a lui cu Ștefan din episodul de la Plonini, relatat de Jan Dlugosz, identificare care nu rezistă nici celei mai elementare critici. Le-aș recomanda criticilor mei să dea dovadă, mai întâi de toate, de o bună cunoaștere a izvoarelor istorice și să nu formuleze aserțiuni doar inspirându-se din unele informații disparate și neconcludente, acoperindu-se cu numele și

---

²⁰⁰ Demir Dragnev, Igor Cașu, Emil Dragnev, Virgil Pâslariuc. *Ștefan cel Mare și Sfânt în contextul epocii sale și al posterității*. Chișinău: Civitas, 2004, p.11-13.

²⁰¹ *Documenta Romaniae Historica.A.Moldova*. Vol. III. București: Editura Academiei, 1980, p.137.

²⁰² Pavel Parasca. *Petru I Mușatinul*. În: *Domnii Țării Moldovei. Studii*. Volum publicat de Demir Dragnev. Chișinău: Civitas, 2005, p. 40-46.

²⁰³ Idem. *Personalități contestate în funcția de voievozi ai Moldovei*. Ibid., p.37-39. Vezi la fel: Pavel Parasca. *Moldovlahica*. Chișinău: Cartdidact, 2009, p.88.

autoritatea lui Ștefan cel Mare, care, după câte am arătat la locul cuvenit, nu a dat dovadă de o bună cunoaștere a succesiunilor și înrudirilor dinastice din Moldova în special pentru perioada de până la Alexandru cel Bun. De altfel, marele domn a fost mai puțin categoric și oarecum mai explicit, făcând deosebire între sfântrăpoșaii predecesori și străbunicii săi.

Generalizând la subiectul dinastic din istoria Țării Moldovei de până în a doua jumătate a secolului al XIV-lea, nu există temei pentru a ignora dinastia Dragoșeștilor, indiferent dacă Sas i-a fost într-adevăr fecior lui Dragoș sau nu, sau dacă între ei au mai fost și alți voievozi amintirea despre care s-a pierdut în vălul vremurilor. De această dinastie primară moldoveană ține, desigur și voievodul Balc, care cu siguranță, până la izgonirea lui și a altor trei frați ai săi de către Bogdan, a domnit un timp în Moldova, deși este greu de stabilit când și cât a durat ea. A urmat dinastia în doar două generații a Bogdăneștilor începută cu Bogdan I și încheiată cu domnia lui Lațcu. Durata oare-cum convențional a acesteia este cuprinsă între anii 1359 și 1373. Apoi, după un *interregn* de 2-3 ani, în fruntea Moldovei s-a instalat, pentru multă vreme, dinastia Mușatinilor, întemeiată de Petru I fiul unui dinast local pe nume Mușat, de la care își trage numele și dinastia în cauză.

În loc de recenzie:*

Demir Dragnev. *Istorie și civilizație medievală și modernă timpurie în Țările Române*. Chișinău: Editura Cartdidact-Civitas, 2012 - 596 p.

Voluminoasa publicație înmănunchiază mai multe studii ale autorului, făcute publice, integral sau parțial, în diverse publicații anterioare, sau chiar elaborate cu prilejul pregătirii prezentului volum, fiind oarecum completate și aduse la zi sub aspectul istoriografic prin anexarea mai multor *adende* însoțitoare (în total 25). Diversitatea tematicii abordate de autor face imposibilă o recenzie desfășurată, compactă și atotcuprinzătoare, astfel că, în cele ce urmează, voi aborda doar unele teme și subiecte care se intersectează cu interesele mele științifice și care, fiind disputate în contradictoriu, inclusiv și în prezentul volum, necesită anumite concretizări și luări de poziție. Este vorba, în special, despre studiul intitulat *Constituirea și afirmarea statului medieval la est de Carpați (considerații istopografice)* (p.57-74), însoțit de *adenda* nr. 2 (p. 74-85).

De la chiar bunul început al studiului, care se aseamănă mai mult cu o lucrare de sinteză însoțită de puține note paginale, se lasă observate unele „inovații” lipsite de argumentele de rigoare, cum ar fi cazul lui **Litovoi I** și **Litovoi II** de la sud de Carpați, sau afirmația cum că în secolul al XII-lea la est de Carpați “se confruntau pentru influență cnezatul Halici, Țara Românească (Valahia) și Imperiul Bizantin” (p.59). Este adevărat că, lansând această afirmație, autorul face trimitere la o interesantă monografie a reputatului istoric român Răzvan Teodorescu¹. În condițiile, însă, când în istoriografie așa opinie nu prea este speculată, știindu-se că, la vremea respectivă, Țara Românească în formatul teritorial-politic cunoscut doar din secolul al XIV-lea, încă nu exista, aserțiunea necesită dacă nu o argumentare, apoi cel puțin o explicare, cu atât mai mult că studiul este anunțat ca ținând de istoriografie. Drept o “inovație” s-ar preta și punerea în același rând a „formațiunilor *Cumania*,

---

*Publicat în: „History & Politics/Revistă de Istorie și Politică”, ULIM, 2012, nr.2(10), p.187-202.

¹ Răzvan Teodorescu. *Bizanț, Balcani, Ocdent la începuturile culturii medievale românești (sec. X-XIV)*. București, 1974,p.57-58.

urmată de *Hoarda de Aur*” (p. 60, subl. autorului). Sigur că autorul, împărtășind ideea că zona nord-vestică a spațiului est-carpatic nu a fost inclusă în *Hoarda de Aur* (Ibid.), ar fi trebuit să facă și niște referiri de rigoare, căci ideea nu-i aparține.

Puțin mai la vale, autorul invocă “niște concepții care revăd afirmațiile considerate crestomatice cum că *singurul centru voievodal* (subl. autorului) apărut în spațiul de la est de Carpați a fost cel din valea râului Moldova cu central la Baia (*Civitas Moldaviae*)”, astfel că “unii isorici susțin o viziune, expusă încă de Gheorghe Brătianu, cum că un *prim* (subl. autorului) voievodat ar fi fost cel de la hotarul cu Galiția, din zona Siret-Suceava, ce includea și spațiul geografic numit „Țara Șipeniților” (p. 60). Este o afirmație cu totul falsă, căci în realitate problema formării statului medieval moldovenesc nu se reduce la evidențierea celei mai veci formațiuni cu caracter statal timpuriu în spațiul est-carpatic, ci la depistarea originilor aceluși voievodat care a reușit să se impună politic celorlalte formațiuni de același gen, oricâte la număr și oricât de vechi nu ar fi fost ele, ceea ce corespunde viziunilor cronicărești și își găsește confirmarea în extinderea asupra întregului stat, pe măsura extinderii lui teritoriale, a numelui oficial unic de *Țara Moldovei*, datorat, așa cum explică cronicile, voievodatului din valea râului Moldova. Despre constituirea și existența concomitentă cu acest voievodat a mai multor formațiuni cvazisimilare lui au scris de fapt toți istoricii care au tratat problema formării statului românesc de la est de Carpați și pe care autorul, asumându-și niște afirmații care schimbă accentele în speranța că se va schimba și esența problemei, ar fi trebuit să-i cunoască, astfel că-i lasă această ocupație pentru viitor, abținându-mă în a-i oferi careva îndrumări concrete în acest sens. Iar în ceea ce-l privește pe Gheorghe Brătianu, apoi el nu a fost primul, cum se afirmă, căci notoriul istoric l-a urmat pe Ilie Minea. Iar că Gh.I. Brătianu și-a concentrat atenția asupra voievodatului din partea de miazănoapte a spațiului respective s-a datorat faptului că vechimea acestuia era apreciată în raport cu anul 1359, când, conform tradiției pe care o împărtășea fără rezerve reputatul istoric, ar fi avut loc faimosul “descălecat” al Moldovei, fenomenului fiindu-i atribuit, însă, întocmai cum prezenta lucrurile și cronicarul ungar Ioan de

Târnave, voievodului Bogdan și nu lui Dragoș din cronicile moldovenesti².

Pe pagina următoare, Demir Dragnev încearcă să pondereze argumentele în favoarea tezei de mai sus, care își au desigur valoarea lor doar cu referire la voievodatul din nord, făcând trimitere la informații documentare, folosite de Ștefan Purici³, și cartografice, datorate lui Dragoș Moldovanu⁴. Ambii autori menționați ar considera că “toate relatările izvoarelor străine despre o țară de la est de Carpați începând cu secolul XIII și până la mijlocul secolului XIV se referă anume la această formațiune statală” din nord, care ar fi fost parcă atestată pe hărțile medievale ca „Valahia Minor” (p. 61). Este ușor de observat că, stabilind limita cronologică superioară a informațiilor în cauză la mijlocul secolului al XIV-lea, autorii menționați, dar și D.Dragnev care le acceptă viziunile, se află în captivitatea concepției despre același faimos *descălecat* al voievodatului Moldovei la 1359. În condițiile când în istoriografie există și alte opinii privind vremea apariției acestui voievodat, autorii în cauză ar fi trebuit să-și justifice pozițiile prin argumente de rigoare și nu prin referiri la opiniile altor cercetători, cum o face și autorul studiului recenzat. Căci credibilitatea științifică a unei opinii sau altei se dovedește prin argumente și nu prin numele celor ce le invocă, oricât de notorii nu li s-ar pretinde că sunt.

Ca urmare, las fără atenție și legătura care se face între pretinsa Valahie din nord și locul desfășurării unor evenimente relatate de cronicarul polon din secolul al XV-lea, Jan Dluogoș, în legătură cu o luptă dintre moldoveni și polonezi de la Plonini, care s-ar fi produs tot în anul 1359 (p. 61). Căci cronicarul polon scrie clar că evenimentul s-a produs în Moldova și nu în imaginata Valahie a autorilor⁵. Astfel, chiar dacă ași accepta că „în istoriografie se profilează clar viziunea că primul nucleu statal pe teritoriul de la est de Carpați a fost voievodatul din zona Siret-

---

² Gheorghe I. Brătianu. *Tradiția istorică despre întemeierea statelor românești*. Ediție îngrijită, studiu introductiv și note de Valeriu Râpeanu. Chișinău, 1991, p.141, 149.

³ Ștefan Purici. *Problema hotarelor meridionale ale statului halician*. În: *Spațiul nord-est carpatic în milenii întunecate*. Coordonator Victor Spinei. Iași, 1997.

⁴ *Tezaurul toponimic al României. Moldova*. Vol.I. Partea a 4-a. *Toponimia Moldovei în cartografia europeană veche (cca 1395-1789)*. Iași, 2005, p.LIV.

⁵ Ioannis Dlugossi *Historia Polonica*. T. I. Lipsiae, 1711, col.1122-1124; Idem. *Roczniki czyli Kroniki slawnego Krolewstwa Polskiego*. Ks. 9. Warszawa,1975, p.379-390.

Suceava”(p.61), aserținea nu contravine ideii formării voievodatului Moldovei înainte de mijlocul secolului al XIV-lea și atribuirii puținelor informații anterioare anume acestui voievodat, care, după cum urmează din narațiunea lui Jan Dlugoș, la 1359, dacă nu mai înainte, stăpâna deja și pretinsul voievodat din nord, inclusiv Țara Șipenițului, unde s-a și dat prima luptă cunoscută dintre polonezi și moldoveni. Altfel spus, pretinsul voievodat din partea de nord ține fără îndoială de problema consolidării teritoriale a voievodatului Moldovei și nu de originea acestuia. Ar dispărea astfel și motivul pentru a continua speculațiile istoriografice privind denumirea de Valahia atașată voievodatului din partea de nord. Dar iată că D.Dragnev, venindu-i pe plac ideea “novatoare” despre acest voievodat, s-a văzut justificat să pună la îndoială, dacă nu chiar să respingă hotărât opinia mea, cum că voievodatul Moldovei, întemeiat, așa cum indică cronicile indigene, de către Dragoș și nu de către Bogdan, s-a format în timpul domniei în Ungaria a regelui Ladislau al IV-lea Cumanul (1272-1290)), considerat a fi identic cu Vladislav/Laslău din tradiția cronicărească din Moldova. Ca și în alte cazuri, tot așa și acum, domnia sa încearcă să mă depășească, apelând nu la argumente, care probabil îi scapă, ci la opinia lui Ovidiu Pecican, conform căruia numele regelui Vladislav (Laslău) ar fi apărut în legendă în urma contopirii unor narațiuni despre lupta „cu tătarii” a regelui Vladislav cel Sfânt (1077-1095), precum și a regelui sârb cu același nume, apoi și a lui Vladislav Cumanul⁶ (p.62). În legătură cu invocările de mai sus ale lui D.Dragnev, țin să precizez că identificarea numelui regelui ungar din tradiția moldovenească cu acel al lui Ladislau al IV-lea Cumanul și a vremii întemeierii formațiunii lui Dragoș cu cea a domniei regelui în cauză, nu mi aparține, ea fiind demonstrată destul de convingător încă la sfârșitul secolului al XIX-lea de către notoriul istoric ieșean A.D.Xenopol⁷. Eu nu am făcut decât să mă solidarizez cu opțiunea lui, invocând și alte

---

⁶ Ovidiu Pecican.*Troia, Veneția, Roma*. Cluj, 1998, p.139-144; Idem. *Relații imaginate și ficțiuni adevărate în Evul Mediu Românesc. Studii despre imaginarul medieval*. Cluj-Napoca, 2002, p.114-115.

⁷ A.D. Xenopol. *Istoria Românilor din Dacia Traiană*. Ediția a IV-a. Vol. II. *De la întemeierea Țărilor Române pînă la moartea lui Petru Rareș, 1546*. Text sablit de Nicolae Stoicescu și Maria Simionescu. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1986, p.32-41.

argumente de rigoare⁸. În ultimul deceniu al secolului trecut și primul deceniu al secolului în curs, veridicitatea identificării făcute a fost acceptată și dezvoltată de același Ovidiu Pecican, Șerba Papacostea și Tudor Sălăgean⁹. Decade astfel și necesitatea de a căuta începuturile voievodatului Moldovei, întemeiat de Dragoș, la o altă vreme decât domnia în Ungaria a regelui Ladislau al IV-lea Cumanul (1272-1290). Hotărâtoare în a dovedi acest fapt, este diploma regelui în cauză, din 1288, trecută cu vederea de către autorul studiului care mă preocupă. Emitentul actului amintea despre unele evenimente petrecute câțiva ani mai înainte și în legătură cu care el și numeroșii săi însoțitori s-au pomenit ”*in finibus et terminis Tartarorum*”, unde nu mai călcase nici în antecessor al acestui rege¹⁰. Așa locuri puteau fi doar cele de la est de Carpați, pe unde cumanii urmăriți de rege au răzbătut către tătarii din vecinătate, provocându-i la o nouă masivă intervenție în Regatul Ungariei, care s-a și produs în anul 1285/

În continuare, D. Dragnev admite posibilitatea ca cronicarul moldovean, care a descris *descălecatul* lui Dragoș, plasându-l la 1359, să-l fi încurcat pe acesta cu nobilul român din Maramureș care avea același nume, dar care în realitate a condus trupele regale trimise să înăbușe revolta antiungară din Moldova de atunci, având-l, desigur, în vedere pe Dragoș, fiul lui Gyula din Giulești, Autorul, însă, uită să facă trimiterea de rigoare la autorul care a observat un asemenea transfer de nume și de fapte (vorba fiind de regretatul Leon Șimanschi), tot așa ca și în cazul venirii voievodului Bogdan din Maramureș și atribuirii acestui fapt lui Dragoș Vodă (p.63), în ultimul caz vorba fiind de neglijarea propriei mele persoane. Ar urma că constatarea căii apariției “mitului istoric privind întemeierea Țării Moldovei” aparține deja autorului studiului luat

---

⁸ П.Ф.Параска. *Внеинеполитические условия образования Молдавского феодального государства*. Chiși-nău:Știința, 1982, p.50-62.

⁹ Opiniile acestor istorici au fost oarecum generalizate într-un recent studiu al meu, publicat după apariția textului complet al studului lui D. Dragnev, dar și ceva mai înainte de apariția volumului de studii al domniei sale: Pavel Parasca. *Cine a fost „Laslău craiul unguresc” din tradiția medievală despre întemeierea Moldovei?*. În: „History & Politics/Revistă de Istorie și Politică”, Chiși-nău: ULIM, 2011, nr.1, p.7-21.

¹⁰ *Documente privitoare la istoria românilor*. Culese de Eudoxiu de Hhurmuzaki și publicate de Nicolae Densușanu. Vol.I. Partea 1. București, 1987, p.484.

în dezbateri și nu altcuiva. Tot așa ca și în cazul suportului doar legendar al originii maramureșene a lui Dragoș (Ibid.).

Ca să nu mă mai repet, trec peste revenirea autorului la problematica Valahiei din nord, domnia sa având dreptate incontestabilă în stabilirea unui prim pas al procesului de extindere teritorială a voievodatului Moldovei spre nord, adică în direcția Sucevei și Siretului. Atribuirea însă în calitate de bază a acestei unificări “unei alianțe” a lui Bogdan I cu voievodul acestei Valahii în urma căsătoriei “Anei de la Siret, care aparținea familiei voievodale locale, cu fiul lui Bogdan – Lațcu” (p.64), este mai mult decât o ipoteză nereușită și se datorează în exclusivitate imaginației notoriului autor, fiind lipsită de orice suport plauzibil. Logica acestei construcții, evident artificială, se desprinde ușor din cele ce urmează după afirmația, la fel problematică a autorului, cum că unificarea deplină a voievodatului Moldovei cu Valahia nordică s-ar fi realizat probabil “la începutul domniei lui Petru Mușatinul, care devenind domn al Moldovei în circumstanțe încă neelucidate, a pus stăpânire prin violență pe orașul Suceava – centrul de reședință al voievodatului nordic” (Ibid.). Ceva mai sus, am menționat deja faptul că voievodatul Moldovei se întindea spre nord până în Țara Șipenițului deja la vremea când s-a petrecut lupta de la Plonini, indiferent dacă evenimentul s-a întâmplat în 1359 sau la o dată ceva mai timpurie sau mai târzie, dar oricum înaintea domniei lui Petru I Mușatinul. În asemenea condiții, care ar fi motivul pentru a nu-l considera pe acesta ca fiind dintr-un clan voievodal de prin părțile Sucevei - Siretului, care, la un moment favorabil lui, a reușit să se impună în fruntea voievodatului deja extins al Moldovei, marcând prin instituirea puterii sale un transfer de centru politic al Țării Moldovei în noul ei format teritorial, iar odată cu aceasta și instituirea unei noi dinastii, așa cum lasă să se înțeleagă și cronicile indigene care nu consemnează nici o legătură de rudenie dintre voievodul în cauză și antecesorul său Lațcu?

Sigur că, menționând opinia „mai multor istorici” (Sic!), conform căreia “Țara Moldovei este concepută de poloni ca o “țară duplex(!,?), constituită prin unirea Moldovei cu Valahia nordică” (Ibid.), D. Dragnev ar fi trebuit să le facă cunoscute cititorului numele acestor *deschizători de drumuri* în istoriografia problemei, nemaivorbind deja de lucrările lor

și argumentele de rigoare. Este de mirare faptul că, îmbrățișând cu atâta ușurință ideea despre Valahia nordică, autorul respinge cu aceeași ușurință ideea, demonstrată în măsura posibilului de Șerban Papacostea, cum că concomitent cu voievodatul lui Petru I Mușatin din partea de nord, o formațiune similară, în frunte cu un oarecare Constantin, exista în partea sudică a spațiului, faptul fiind atestat de un document din 1386, datorat genovezilor din Caffa (Crimeea). Integrată ulterior Moldovei, ea va rămâne în memorie sub numele de Țara de Jos, în timp ce voievodatul din nord se va numi Țara de Sus¹¹, fără însă a deosebi părțile în cauză cu numele de Valahia Mică și Valahia Mare, aceste deosebiri raportându-se la Țara Românească (Muntenia) și Țara Moldovei¹² și defel nu la nordul și sudul Moldovei, cum se pretinde, ca motiv fiind doar simplul interes de a crea impresia unor inovații istoriografice în reconstituirea procesului formării celui de-al doilea stat românesc extracarpatic. Nu văd interesul nici în a relua discuțiile privind imaginata stăpânire muntenească în sudul Moldovei (p. 65), după eliminarea de aici a prezenței tătarilor, produsă prin anul 1369.

Ceea ce nu mă poate lăsa indiferent în studiul lui D. Dragnev, este și solidarizarea domniei sale cu succesiunea domnilor Moldovei de până la Alexandru cel Bun propusă de Ștefan Gorovei și reproșul adresat mie că nu iau în considerare rectificările făcute de notoriul cercetător de la Iași. Este vorba de rectificări paleografice, avându-se în vedere că la copierea textului original din cronicile care menționează voievozii din vremea respectivă, ar fi putut să se producă greșeli în res-crierea literelor cifrice din alfabetul chirilic (p.66). Așa ceva nu se exclude, dar nici nu este dovedit că a avut loc în realitate. Căci pentru a demonstra faptul, ar

---

¹¹ Șerban Papacostea. *La începuturile statului moldovenesc. Considerații pe marginea unui izvor necunoscut*. În: Idem. *Geneza statului în Evul Mediu Românesc*. Cuj-Napoca: Editura Dacia, 1988, p.97-112.

¹² Fără a considera necesară o reproducere a tuturor publicațiilor științifice consacrate *Valahiei* și *Valahiilor*, mă refer la unele informații documentare sigure, care atestă identitatea indiscutabilă a Țării Moldovei cu Valahia Mică (*Minoris*). Este vorba de o întreagă serie de diplome ale regelui Ungariei Sigismund de Luxemburg, în care este menționată campania acestuia de la începutul anului 1395 împotriva lui Ștefan I al "Valahiei (Olahie) minore", identificată indiscutabil cu Țara Moldovei (terram Molduanam). În repetate cazuri Ștefan este numit „voievodul Valahiei Minore sau al Țării Moldovei”. - *Documenta Romaniae Historica. D. Relații între Țările Române*. Vol.I. București : Editura Academiei, 1977, doc.nr.85-86, 90, 92, 98,100 ,ș.a.

fi necesară cunoașterea și altor variante de manuscrise care ar oferi barem un exemplu în acest sens. Așa manuscrise nu există, astfel că nu văd motive pentru a mi se reproșa faptul că nu am luat în considerare rectificările în cauză (p.67). În context, autorul revine la subiectul regelui Ungariei Ladislau al IV-lea, în timpul domniei căruia eu plasez întemeierea voievodatului lui Dragoș. Dar dacă ceva mai sus admitea, fără a face referire de rigoare, că cronicarii moldoveni i-au atribuit lui Dragoș ceea ce Ioan de Târnave scria despre Bogdan, aici domnia sa vorbește doar de o supoziție a mea (Ibid.). Chiar dacă admitem că vorba este de o supoziție, ca și în multe alte cazuri pe care autorul le acceptă ca fiind realități, țin să insist totuși că ea dispune de argumente¹³, peste care nu se poate trece fără contraargumente, dacă ele există. Și prin ce pentru D. Dragnev este mai convingătoare reconstrucția lui Ștefan Gorovei, care deplasează domnia lui Dragoș de la anul 1359, cum scriu cronicile, la 1347, atribuindu-i o domnie de vreo 16 ani în locul celor doi ani înscrșiși în cronicile indigene? Adică o atare deplasare este justificată. Atunci ce împiedică o deplasare până la domnia lui Ladislau al IV-lea? Concretizez, totodată, că deplasarea făcută de istoricul ieșean se datorează atribuirii luptelor victorioase cu tătarii, cu implicarea românilor lui Dragoș, contextului luptelor cu tătarii din timpul regelui Ludovic I (1342-1382), în timp ce cele ce și-au găsit locul în cronicile țării s-au produs în timpul domniei lui Ladislau al IV-lea¹⁴. Așa cum m-am pronunțat și ceva mai înainte, adevărul științific nu se poate stabili prin reproducerea opiniilor existente la subiect și printr-o simpla aderare la ceea ce îți convine, ci în baza argumentelor, lucru neglijat totalmente de autorul studiului, ceea ce nu-l justifică, indiferent dacă o face din necunoaștere sau din interesul de a promova o viziune care îi este mai pe plac. Observația rămâne în picioare și în privința opiniei lui Constantin Rezachevici, formulată în baza unui manuscris cronicăresc din Polonia, databil cu tocmai începutul secolului al XVII-lea (Ibid), căci deschisă rămâne sursa de inspirație a autorului anonim al acestei scrieri, tot așa ca și gradul de credibilitate față de cele invocate de dânsul.

---

¹³ Pavel Parasca. *Cine a fost "Laslău craiul ungiuresc"*, p. 7-19.

¹⁴ Ibid. În studiu sunt reproduse opiniile și argumentele în favoarea lui Ladislau al IV-lea Cumanul ca personaj real al tradiției medievale despre întemeierea Moldovei, făcute de Ovidiu Pecican, Șerban Papacostea și Tudor Sălăgean.

Un subiect interesant ni-l oferă *Pomelnicul Mănăstirii Voroneț*, pus recent în circuitul științific. În el, între Lațcu și Petru I Mușatinul, mai sunt trecute numele a altor șase voievozi (Dobroslav, Coste, Șendre, Gheorghii, Dragoș și Micul)¹⁵, dintre care doar cel de-al doilea este menționat și în *Pomelnicul de la Mănăstirea Bistrița*, tot între Lațcu și Petru I Mușatinul¹⁶. Andrei Eșanu a formulat câteva ipoteze referitoare la ei, printre care cea mai plauzibilă s-ar părea a fi că voievozii în cauză ar fi fost „conducătorii unor formațiuni politice, înglobate treptat în Țara Moldovei”¹⁷. Încercarea lui D.Dragnev de a explica apariția numelor de mai sus printr-o presupunere „că unele persoane dintr-o anumită perioadă istorică au fost incluse de căligări în spații libere din pomelnic de rând cu persoane din altă epocă” (p.68), este pe cât de ingenioasă, pe atâta și de puerilă. Căci imediat apare întrebarea, cum de s-a întâmplat că un atare spațiu liber a apărut anume între domniile lui Lațcu și a lui Petru I Mușatinul, adică anume în cazul când cronicile țării nu indică nici o legătură de rudenie între acești doi voievozi?

Mă văd astfel nevoit să mă întorc la pagina precedentă a studiului lui D.Dragnev, unde domnia sa, acceptând cronologia domniilor în reconstrucția lui Șt. Gorovei, îmi pune la îndoială cronologia mea. Eu însă, ținând cont de unele domnii concomitente ale câtorva domni cunoscuți din cronici, am ajuns la convingerea că domnia lui Lațcu s-a consumat în anul 1373, iar cea a lui Petru I Mușatinul a început în prima jumătate a anului 1376. În consecință, între cele două domnii am întrevăzut o perioadă de *interregn*, admițind că ea a fost însoțită de lupte pentru scaunul voievodal dintre diferite grupări și că în finalul acestor lupte a și ajuns Petru I voievod al Moldovei, întemeind și o nouă dinastie – cea a Mușatinilor¹⁸. Amintesc că concluzia în cauză a fost făcută încă atunci când *Pomelnicul de la Mănăstirea Voroneț* nu fusese implicat ca izvor în problema formării și consolidării Țării Moldovei, astfel că numele noi

---

¹⁵ Andrei Eșanu, Valentina Eșanu. *Întemeierea Țării Moldovei. Voievozi din sec. al XIV-lea (abordări și interpretări noi)*. În: “Limba Română” (Chișinău), 2009, nr.9-10, p.177, 179 (Anexa 1).

¹⁶ Ibid., p 179, Anexa nr.1, col. din mijloc.

¹⁷ Ibid., p.178-179.

¹⁸ Pavel Parasca. *Moldovlahica*. Chișinău: Cartdidact, 2009, p.72,75 (este vorba de studii publicate patru ani mai înainte și acum doar republicate. Vezi: *Domnii Țării Moldovei. Studii*. Volum publicat de Demir Dragnev. Chișinău: Civitas, 2005, p. 37, 40.

ale voievozilor consemnați în el suplinesc cum nu se poate de bine personalitățile implicate în luptele pentru scaunul voievodal, rămas vacant după consumarea fără urmași masculini a domniei lui Lațcu¹⁹. Înțeleg, astfel, de ce D.Dragnev nu poate fi solidar cu construcția propusă de mine. Fiind părtaș al ideii continuității dinastice dintre Bogdan I și Alexandru cel Bun, el nu se poate împăca cu o viziune care lovește direct această idee, astfel că le descoperă cu ușurință și descendeța voievozilor în cauză: „ei puteau fi ...doar din neamul Bogdăneștilor” (p. 70), preluând ca fiind deja sigură una din alte supoziții făcute de A.Eșanu.

Unele subiecte abordate în studiu, sunt reluate în *adenda* (nr.2) atașată lui. La începutul acesteia autorul, probabil din marea dorință de a-l convinge pe cititor că întra-devăr s-ar fi produs ceva extraordinar în problema formării statului medieval românesc de la est de Carpați, mai repetă o dată, sus și tare, cum că „în istoriografia contemporană *tot mai mult* (subl.meu) se acreditează opinia că Țara Moldovei s-a alcătuit teritorial nu numai prin preluarea de la tătari de către voievodatul din Valea Moldovei a spațiilor din est și sud, ocupate de aceștia, ci și prin contopirea lui cu un alt centru statal – *Valahia* (subl. autor.) aflat la hotarul cu Rusia Haliciană (Rusia Mică), apoi cu statul Polono-Lituanian”. În favoarea acestei afirmații este invocată o opinie, folosită și în studiu și catadixită deja de mine, fără remușcări, ca fiind completamente falsă. Conștient, probabil, de deșertăciunea acestei opinii, autorul încearcă să dreagă busuiocul, referindu-se la o altă lucrare a lui Andrei Eșanu și a Valentinei Eșanu, care, însă, menționând că “majoritatea istoricilor, care au studiat formarea Țării Moldovei, au în vedere apariția la est de Carpați doar a unui centru voievodal”, adaugă că “de aceea se încearcă stabilirea succesiunii, cronologia, continuitatea sau discontinuitatea dinastică a voievo-zilor cunoscuți, legându-i de un singur voievodat”²⁰. D.Dragnev a văzut în citatul de mai sus ceea ce voia să

---

¹⁹ Personajelor din Pomelnicul de la Mănăstirea Voroneț le-am consacrat o atenție oarecum mai mare, încadrându-le în evenimentele ce au însoțit perioada *de interregn* dintre Lațcu și Petru I Mușatinul într-un studiu recent, consacrat altui subiect ce ține de problema formării și consolidării statale a Țării Moldovei, astfel că aici nu mai revin la el. Vezi: Pavel Parasca. *Continuitate sau discontinuitate dinastică în Moldova în a doua jumătate a secolului al XIV-lea?* În: "History & Politics/Revistă de Istorie și Politică", ULIM, 2012, nr. 1, p.26-48 (*passim*)

²⁰ Andre Eșanu, Valentina Eșanu. *Mănăstirea Voroneț. Istorie. Cultură. Spiritualitate*. Chișinău: Pontos, 2010, p.289.

vadă și nu ceea ce vedeau autorii citați. Căci opinia lor, conștientă sau incidentală, lovește în conceptul continuității dinastice de la Bogdan la Petru I Mușatinul, concept împărtășit, după câte s-a văzut deja și de autorul studiului.

De altfel, este cunoscută opinia veridică că Bogdan I a instituit episcopia de Rădăuți, fiind și ctitorul bisericii cu hramul Sf. Nicolae de acolo, care a devenit necropolă voievodală, unde a și fost înmormântat el, apoi fiul său Lațcu și alți voievozi de după acesta²¹. Adică, deja sub Bogdan I Suceava, dar și Siretul aflat în vecinătate, unde și-a avut reședința fiul lui Bogdan I, pretinsa “Valahie nordică”, făcea parte din Țara Moldovei. Apoi, și ceea ce au scris soții Eșanu se referă nu la tema imaginatei Valahii, ci la deosebirea ulterioară a Moldovei în Țara de Sus și Țara de Jos, fără a o identifica pe prima cu inventata Valahie nordică. Căci, după cum se știe, din Țara de Sus făcea parte și acea zonă, care a fost leagănul voievodatului Moldovei și de unde a pornit procesul extinderii teritoriale și a numelui oficial de Țara Moldovei²².

S-ar părea, astfel, că subiectul *Valahiei nordice* s-a consumat, ca fiind lipsit de orice teme, ceea ce mi-ar permite și mie să-l abandonez. Dar iată că D.Dragnev mai invocă și în *adendă* părerea lui Liviu Pilat cum că voievodatul Valahiei nordice i-ar fi fost acordat lui Petru Mușatinul în calitate de *fief* de către regale Poloniei, cu acazia recunoașterii, în 1387, a suzeranității acestuia de către voievodul menționat²³. O opinie mai bizară decât aceasta este greu de imaginat. Conform autorului în cauză, faptul ar fi avut la temelie pretențiile regelui polon de moștenitor asupra Rusiei Haliciene, ce-ea ce ar fi însemnat că pretinsa *Valahie nordică* ar fi ținut de acest cnezat rusesc, ajuns în stăpânirea Coroanei polone. Liviu Pilat încearcă să invoce și dovezi documentare, care, așa cum se desprinde din context, sunt acceptate și de D. Dragnev, fără însă a face vreo referire concretă la ele. Luându-le pe

---

²¹ Mircea Păcurariu. *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*. Chișinău: Știința, 1993, p.106-107.

²² Pavel Parasca. *Formarea granițelor istorice ale Țării Moldovei*. În: „ULIM. Analele științifice”. Istorie. Vol.1, 2000, p.35-42. Aici, de altfel, cu notele de rigoare și referire la opiniile altor autori, am scris, în măsura necesarului, și despre voievodatul de la Suceava-Rădăuți, pe care autorul nostru îl prezintă ca ceva abia descoperit. Numai că eu nu am găsit nici un motiv pentru a inventa în baza lui o oarecare Valahie nordică.

²³ Liviu Pilat. *Între Roma și Bizanț. Societate și putere în Noldova (sec.XIV-XVI)*. Iași, 2008, p.63.

rând, să vedem ce conținea concret actul de vasalitate al lui Petru I Mușatinul față de regale Poloniei din 26 septembrie 1387.

Nu trebuie să fii mare specialis în ale lingvisticii pentru a observa că în actul respectiv, mai degrabă din vina celor ce au tradus documentul în limba română,²⁴ s-a comis o greșeală de punctuație, punându-se o virgulă (unica) după sintagma *terram nostram* și despărțindu-se prin acest semn ceea ce urmează în continuare: „Valahie castra ceteraque dominia”, fără a se mai pune și alte virguli, absolut necesare cel puțin între *castra* și *ceteraque dominia*²⁵. Ar urma că virgula trebuia să urmeze după numele țării și nu înaintea lui. Ar fi vorba, astfel de țara noastră Valahia, cu cetățile și alte stăpâniri, și nu de o țară abstracă, sub care s-ar înțelege Moldova, în timp ce Valahia s-ar prezenta anume în sensul pe care și-l doresc acei interesați în a vedea în ea ceva deosebit de Țara Moldovei. Realitatea se desprinde cum nu se poate de bine din scrisoarea boierilor care îl însoțeau pe domnul lor și îi confirmau omagiul. În document se indică clar că domnul în cauză aducea în supușenie *poporul și țara sa, Valahia cu cetățile și celelalte stăpâniri*, boierii făcând același lucru din numele lor și al tuturor *celorlalți pământeni ai țării Valahia*²⁶.

Concluzia este pe deplin confirmată și de alte documente similare, depuse în mâna regelui polon de unii domni ulteriori ai Moldovei. La 5 ianuarie 1393, Roman I, aflându-se la Suceava, semna o scrisoare, adresată aceluiași rege al Poloniei Vladislav al II-lea Jagiello, căruia îi promitea supunere vasalică. Întitulându-se *voievod moldovenesc*, el se prezenta ca *moștenitor (дидичь) al întregii Țări Volohe de la munte și până la țărutul mării*, fără a lăsa să se observe vreo deosebire regională în acest spațiu. El se referea și la acordul deplin al slugitorilor săi, boierilor (panilor) și al *întregii Țări Volohe*²⁷. Că numele Țara Volohe în varanta lingvistică est-slavă este identic cu numele *Valahia* din sursele de

---

²⁴ Asupra acestui fapt țin cont de o observație verbală făcută mie de A.Eșanu cu ocazia lecturării variantei publicate anterior al prezentei scrieri, pentru care îi mulțumesc, căci așa nuanțe îmi lipseau în cunoștințele mele la vremea respectivă

²⁵ Mihai Costăchescu. *Documentele moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*. Vol. II. Iași, 1932, p.599.

²⁶ Ibid., p.601(text latin), 602 (traducere românească de M. Costăchescu, care identifică fără rezerve, așa cum și este corect, numele *Valahia* cu cel de *Moldova*).

²⁷ Ibid., p.607(originalul latin al documentului), 608 (traducere românească).

limbă latină, cred că nu trezește îndoieli. Și dacă e așa, atunci identitatea ei deplină cu Țara Moldovei este demonstrată documentar din actele interne ale lui Roman I. În ele, întinderea Țării Moldovei este redată întocmai ca și în scrisoarea menționată: „de la munte până la mare”²⁸. Astfel, și acest domn al Moldovei, nu oferă motive pentru speculații fără noimă la subiectul Valahiei, care nu era alta decât Țara Moldovei. Iar Ștefan I, care recunoștea singur că își datora scaunul susținerii din partea lui Vladislav Jagiello, scria că s-a înscăunat în Țara Moldovei²⁹ și nu în Valahia, cum ar fi trebuit în cazul când ar fi fost vorba despre o pretinsă Valahie nordică, care ar fi avut vreo legătură cu cnezatul de Halici și le-ar fi fost acordată voievozilor moldoveni cu titlul de *fief*.

Se observă o situație care nu poate să nu dea de gândit celor ce sunt interesați în a reconstitui cât mai aproape de adevăr situațiile istorice care nu totdeauna sunt asigurate cu o bază documentară satisfăcătoare. Denumirea de *Valahia* și diversele derivate ale ei, sunt folosite în izvoarele istorice străine sau în actele domnilor moldoveni adresate suveranilor străini, cel mai frecvent regelui Poloniei, în timp ce în izvoarele interne figurează fără abateri numele de *Țara Moldovei*. S-ar explica această situație prin faptul că prima denumire era cunoscută străinilor mult înaintea formării voievoatului Moldovei și extinderii granițelor acestuia până la Nistru și Marea Neagră, adică până la suprapunerea numelui oficial de *Țara Moldovei* ca denumire politică a statului, peste numele etnic de *Valahia/Țara Volohă*, care indica asupra apartenențe etnice românești a populației de aici. Și pentru a nu admite confuzii în raporturile cu străinii, în cazul concret cu regele Poloniei, cei doi voievozi ai Moldovei, implicați în raporturile de vasalitate-suzeranitate cu vecinul de la nord, foloseau în actele adresate lui numele obișnuit în Polonia. Doar începând cu domnia lui Alexandru cel Bun, în raporturile cu autoritățile regale polone nu este folosită o altă denumire a țării decât cea de *Țara Moldovei*.

În încheierea disputelor în jurul subiectelor luate în dezbatere în legătură cu cel de-al doilea studiu din volumul publicat de Demir

---

²⁸ *Documenta Romaniae Historica. A. Moldova*. Vol. I. Întocmit de C.Cihodaru, I.Caproșu și L.Șimanschi. București: Editura Academiei, 1975, p.3-6 (doc.nr.2-4).

²⁹ Mihai Costăchescu. *Op. cit.*, p.612, 613.

Dragnev, se impune ca necesar încă un document din 13 decembrie 1433, care ține de speculatul nume *Valahia* și de concluziile care sunt posibile în baza lui. Este vorba nu doar despre unul dintre cele mai desfășurate documente care se referă la relațiile de vasalitate-suzeranitate dintre Moldova și Regatul Poloniei, ci și o sursă documentară care permite o retrospectivă a unor situații din timpul emiterii acestui document către anul 1387, când Petru I Mușatin a recunoscut pentru prima oară suzeranitatea regelui și Coroanei polone. Astfel, ca răspuns la recunoașterea reciprocă a aflării în scaunul țării a lui Ștefan al II-lea de către regele Vladislav al II-lea Jagiello și respectiv a suzeranității acestuia de către noul voievod moldovean, suzeranul polon emitea pe numele lui Ștefan o diplomă „spre întărirea primelor noastre cărți, cum le-am fost dat lui Petru, Roman, Ștefan și Alexandru, voievozi ai Țării Moldovei, și le-am ținut cărțile noastre și niciodată nu le-am călcat”. În continuare, regele îi confirmă dreptul vasalului său moldav de stăpânire asupra “întregii Țări Volohe, în toate granițele ei, așa precum au săpânit-o înaintașii lui și după cum este scris în cele dintâi cărți”. Important este de precizat că Țara Volohă se despărțea de Țara Rusească a regelui poloniei prin ținutul unde erau situate orașele Țețina și Hmieliov, adică prin Țara Șipenițului³⁰. Documentul, astfel, nu lasă teren nici pentru a inventa o Valahie nordică, nici pentru a vedea vreo dependență a acesteia de cnezatul de Halici, cum încearcă să demonstreze Liviu Pilat și cum acceptă D. Dragnev (p.76).

Ar mai rămâne de clarificat poate „oscilația Patriarhiei ecumenice între *Maurovlahia*, *Ruso-vlahia*, pentru a se opri la forma *Moldovlahia* (subl. autorului)”, ceea ce ar justifica, parcă, cons-tatarea datorată lui L.Pilat despre un spațiu politic legat de regatul Ungariei și altul legat de Halici (p.75)³¹. Subiectului acestei “oscilații” i-am consacrat ceva loc într-un studiu al meu, publicat un deceniu mai înainte decât volumul lui D.Dragnev. În el am ajuns la concluzia că, cu excepția doar a primei denumiri, următoarele două, nu sunt creațiuni ale Cancelariei patriarhale, ci au fost preluate din demersurile venite la Constantinopol din partea lui

---

³⁰ Ibid., p.660-661 (originalul în l. slavonă), 661-662 (traducerea nu totdeauna coerentă în l. română).

³¹ Liviu Pilat. *Op. cit.*, p.67.

Ștefan I, apoi a lui Alexandru cel Bun, la chiar începutul domniei acestuia din urmă. În primul caz, voievodul moldovean, adus în scaun de regele Poloniei și supus prea aplecat acestuia, opta pentru menținerea bisericii țării sale în subordinea Mitropoliei Rusiei Mici cu sediul la Halici, care, la rândul-i, era subordonată politic Coroanei și regelui Poloniei, astel încercându-se și modificarea denumirii bisericesti a Moldovei, imprimându-i o denumire dublă care să-i reproducă individualitatea ei ca țară cu numele de Valahia obișnuit în Polonia dar subordonată bisericeste Mitropoliei Rusiei Mici. Alexandru cel Bun, însă, venit în scaun cu vădite sentimente antipolone, a promovat denumirea de Moldovlahia, imprimându-i mitropoliei, așa cum și era natural, același nume ca și cel oficial al țării sale³².

Sigur că ambii autori citați mai sus pot să-și aibă opiniile lor. Totodată, însă, D.Dragnev, care atât în studiu, cât și în *adendă*, pune accentul pe considerațiunile istoriografice sau pe probleme controversate, nu ar fi trebuit să treacă pe lângă cele scrise de mine, cu atât mai mult că numele meu, fie direct sau în formula camuflată de „unii istorici”, este folosit cam de tot atâtea ori cât numele celorlalți istorici citați, luați împreună. De ce oare? Răspunsul meu la întrebare se subînțelege și nu-l voi concretiza, dar denunț interesul autorului studiului luat în dezbatere de a se pretinde purtător al adevărului științific în ultima instanță. Căci pentru aceasta domnia sa mai are mult de lucru. În primul rând, vorba ar fi de necesitatea stringentă de a cunoaște și izvoarele istorice la temă și nu doar opiniile unor istorici, oricât de puternică nu ar fi capacitatea de a le specula.

În ceea ce privește alte studii înmănușiate de D.Dragnev în volumul asupra căruia m-am aplecat în cele de față, ele întrunesc într-adevăr mai multe abordări cu titlul de cercetări proprii ale auto-rului, cum este cazul celui de-al doilea capitol intitulat *Epoca Ștefaniană (Aspecte din viața politică și culturală)*. Numai că și aici, introducând un prim și destul de voluminos studiu (p. 88-101), con-sacrat preliminarilor instaurării domniei lui Ștefan cel Mare, autorul nu face decât să prezinte o simplă trecere în revistă a istoriei Moldovei după moartea lui

---

³² Pavel Parasca. *La obârșia Mitropoliei Țării Moldovei*. Chișinău: Prut Internațional, 2002, p.22-23 și *passim*.

Alexandru cel Bun (1 ianuarie 1432) și până la 12 aprilie 1457, ceea ce, cu excepția discuțiilor istoriografice privind genealogia marelui domn moldovean, se aseamănă cu un modest excurs istoric, care nu aduce nimic nou la subiectele deja demult cunoscute, predominând și aici, ca și în studiile precedente, prezentarea istoriografică în detrimentul cercetării care nu poate lipsi dintr-un studiu științific. Nu mă implic în discuția autorului cu alți istorici privind condițiile înscăunării în Țara Românească a lui Vlad Țepeș (anul 1456), deși argumentele aduse în favoarea auspiciilor otomane în acest eveniment, invocate de Constantin A. Stoide, sunt mai cu pondere decât argumentele contra. Autorul pledează și el pentru colaborarea lui Vlad Țepeș cu Iancu de Hunedoara, care l-ar și fi susținut pe noul domn muntean în obținerea domniei. Numai că argumentele invocate, cunoscute și folosite de toți acei care împărtășesc ideea de mai sus, nu sunt atât de sigure și categorice cum se interpretează (p.98-99). Respingând, astfel, opinia lui Constantin Stoide, care a demonstrat că o colaborare dintre Vlad Țepeș și Iancu de Hunedoara nu era posibilă și din cauza că acesta, intervenind militar în 1447 în Țara Românească, în evidenta tentativă de a și-o înstăpâni, a ordonat executarea lui Vlad Dracul, adică a tatălui lui Vlad Țepeș, și a fratelui acestuia Mircea, astfel că noul domn muntean s-a urcat în scaun nu doar fără ajutorul lui Iancu de Hunedoara ci chiar contrar voinței acestuia. Nu este locul să invoc aici și alte argumente acceptabile aduse întru fundamentarea concluziilor sale de Constantin Stoide³³.

În continuare, incluzându-mi iarăși numele în tenebroasa formulă “unii istorici”, autorul atenți-onează asupra faptului că aceștia, adică eu, “în contextul opiniilor lansate de C.Stoide ... au propus să se meargă mai departe și să se ia în calcul prezența factorului turcesc în organizarea campaniei lui Ștefan cel Mare pentru dobândirea scaunului domnesc” din Moldova, acest factor fiind „dedus din ipoteza că dacă însuși Vlad Țepeș a obținut domnia cu spriginul otoman, apoi Ștefan cel Mare, fiind susținut de domnul muntean, nu putea să nu aibă acceptul sultanului de a prelua domnia în Moldova”. Din argumentele invocate de mine întru

---

³³ Constantin A.Stoide. *A doua domnie a lui Vlad Țepeș. Luptele pentru ocuparea tronului și consolidarea domniei (1456-1458)*. În: „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie “A.D. Xenopol”, XXIII, 1986, p.112-120 (passim).

fundamentarea opiniilor citate, autorul se referă însă numai la tratatul lui Ștefan cel Mare cu sultanul Mehmed al II-lea din 1481, care ar invoca doar niște “îndatoriri sluguitoare și obiceiuri fixate prin firman” (p. 99), fără, însă, a face vreo trimitere la textul documentului propriu-zis și nici la vreo lucrare unde el a fost folosit – mărturie că D.Dragnev nu a găsit necesar să lectureze barem documentul în cauză. Cu toate acestea, încercând totuși să-mi respingă opinia, domnia sa se vede nevoit să recunoască și el că Ștefan cel Mare a intrat în contact cu otomanii, dar că lui i s-ar fi cerut doar “răscumpărarea păcii”. Dar care pace trebuia răscumpărată, dacă această răscumpărare se făcuse deja de Petru Aron? Vasăzică în urma izgonirii acestuia ar fi intervenit o nouă stare de război? Așa ceva însă nu se desprinde din textul tratatului invocat din 1481. Neacceptând “concluziile exagerate ale unor istorici, care insistau că întronarea lui Ștefan cel Mare în Moldova ar fi fost o parte componentă a planului lui Iancu de Hunroara de a crea un „front comun antiotoman”, D.Dragnev nu consideră, însă, ca fiind argumentată nici opinia că Ștefan cel Mare ar fi ocupat tronul de la Suceava cu “știrea și asentimentul lui Mehmed al II-lea” (p.100). “Îndatorările” lui, care decurg din tratatul din 1481, sunt considerate de autor ca fiind nu alceva, „decât o fixare a angajamentelor luate de Ștefan cel Mare la începutul domniei sale în conformitate cu actul “închinării de la Vaslui” din 1456 (p. 99), când Petru Aron se angaja ca tribut aron față de sultan. Adică au existat totuși asemenea angajamente? Și dacă da, atunci cum ar fi putut ele să fie stabilite fără contacte dintre părți? Apoi, și tratatul din 1481 se referă fără echivocuri la începutul domniei lui Ștefan cel Mare, suma tributului pe care el se angajase să o plătească lui Mehmed al II-lea fiind de 3000 de galbeni³⁴, spre deosebire de angajamentul lui Petru Aron de a plăti 2000 de galbeni³⁵. Astfel, nu justific eforturile lui D.Dragnev de a-mi respinge opinia, care mai are la bază și alte argumente și sugestii, pe care domnia sa le trece pur și simplu cu vederea. Ca urmare, nu văd

---

³⁴ Ștefan S. Gorovei. *Moldova în „Casa Păcii”*. Pe marginea izvoarelor privind primul secol de relații modo-otomane. În: “Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie “A.D. Xenopol”, XVII. Iași, 1980, p. 641-642.

³⁵ *Documenta Romaniae Historica. A. Moldova. Vol.II (1449-1486)*. Întocmit de Leon Șimanschi în colaborare cu Georgeta Ignat și Dumitru Agache. București: Editura Academiei, 1976, p. 85-86 (textul slavon al originalului), 86-87 (traducere românească).

motive nici pentru a schimba ceva în privința condițiilor externe, inclusiv factorul otoman, în care a obținut domnia Moldovei Ștefan cel Mare.

Părăsesc aici recenzarea parțială a volumului recent apărut al lui Demir Dragnev, și nu din cauza că nu aș fi avut ce spune și pe marginea studiilor ulterioare și *adendelor* care le însoțesc, ci din simplul motiv că acestea au la bază mai multe studii/investigații ale autorului nu doar în plan istoriografic și care nu țin nemijlocit de interesele mele de cercetare. Unde mai pui, că și volumul textual al prezentei analize s-a cam întins și nu vreau ca el să fie și mai mare, nemavorbind de temerea ca nu cumva să fiu învinuit de partizanat. Totuși îmi închei intervenția nu înainte de a menționa o impresie neplăcută care se lasă observată fără dificultate în eforturile autorului de a-mi minimaliza, dacă nu chiar de a-mi substitui cele obținute de mine în cercetarea problemei fopmării statului medieval românesc de la răsărit de Carpați și de a inocula cititorului impresia falsă că ar exista viziuni noi la acest subiect, viziuni care, odată îmbrățișate și de autorul volumului recenzat, ar aparține deja și domniei sale, printr-un simplu effort de speculații istotiografice și fără o analiză pertinentă a gradului de credibilitate a opiniilor împărtășite și, ceea ce este și mai grav, fără a implica dovezi documentare disponibile, care, fie că sunt neglijate conștient, fie că sunt ignorate. De aceste observații neplăcute autorul nu este și nu poate fi salvat de faptul că domnia sa le-a imprimat studiilor abordate o tentă istoriografică. Căci reproducând și îmbrățișând doar anumite opinii exis-tente în istoriografie, autorul este pur și simplu obligat să ia în dezbateră și temeiul documentar al unei interpretări sau altei. Istoricul care se aventurează într-un studiu istoriografic, fără a cunoaște temeiul documentar al cercetărilor supuse analizelor, riscă să rămână un cercetător de suprafață, chiar dacă ajunge în posesia unui impunător număr de publicații.

În ceea ce mă privește, nu pretind că opiniile și interpretările mele ar fi indiscutabile și irevo-cabile. Ele totuși se bazează pe anumite dovezi oferite de izvoarele istorice disponibile, și nu pe niș-te lucruri imaginate și argumentate prin amalgamarea opiniilor altor cercetători, fără a li se demons-tra și credibilitatea. La general, însă, lucrarea care m-a preocupat în cele de mai sus, în special în partea care mi-a captat atenția și pe care am supus-o analizei, poate fi considerată drept o mostră a practicilor de

introducere în istoriografie a unor opinii lipsite de temei dar cu pretenții de adevăr științific în ultima instanță, sperându-se la numele sonore ale celor ce le invocă. Este o practică care riscă să cauzeze grave consecințe, știindu-se că aceste nume sonore își au de regulă discipoli. Iar aceștia se văd pur și simplu obligați, cu sau fără destulă convingere, să împărtășească opiniile mentorilor, contribuind pe această cale la difuzarea și tiragarea unor neadevăruri, cărora, prin preluări pur mecanice, li se imprimă o aparență de credibilitate.

Generaizări

Cu toate că istoriografia formării celui de-al doilea ctat românesc medieval extracarpatic, care și-a adjudecat numele de Țara Moldovei, are o vârstă considerabilă, cu rădăcini evidente încă în scrierile cronicărești din secolele XV-XVII, ea nu numai că nu a reușit să depășească clișeul apariției voievodatului Moldovei în urma legendarului „descălecat” maramureșean al voievodului întemeietor Dragoș, ba a și dublat fenomenul prin invocarea unui alt „descălecat” maramureșean, atribuit lui Bogdan, voievodul românilor maramureșeni, trecerea căruia din Maramureș în Moldova este unica documentată și s-a produs la o dată apropiată sau chiar identică cu anul 1359, când, conform scrierilor lacunare din mai multe variante de cronică indugene, s-ar fi întâmplat întemeierea voievodatului moldovenesc de către Dragoș. În ciuda denunțării (Ștefan Ștefănescu) teoriei „descălecatului” și demonstrației (Alexandru Boldur) faptului că teoria în cauză, cu un puternic subtext politic și tendențios, a pătruns în istoriografia românească datorită preluării de către cronicarii moldoveni apoi și de către istoricii români a celor scrise de către cronicarul ungar din a doua jumătate a secolului XIV, Ioan de Târnave – autorul „descălecatului” maramureșan al Moldovei prin voievodul Bogdan, clișeul istoriografic menționat așa și a continuat să predomine în lucrările mai multor autori.

Ignorând indiscutabila influență a cronicisticii ungare asupra tradiției medievale a întemeierii Moldovei, istoricii români, începând încă cu cronicarul moldovean Nicolae Costin (sfârșitul secolului XVII-Începutul secolului XVIII), au interpretat scrierile cronicărești indigene despre întemeierea Moldovei prin voievodul Dragoș și cele ungare prin voievodul Bogdan, ca fiind izvoare deosebite, fără nici o legătură între ele, lansând în circuitul istoriografic teoria a două „descă-lecaturi” – primul prin Dragoș și altul prin Bogdan, ambii venind parcă din Maramureș. Deranjantă s-a pomenit doar apropierea, dacă nu chiar coincidența în timp a ambelor fenomene, ceea ce i-a făcut pe unii istorici, începând cu Dimitre Onciul și încheind cu Ștefan S. Gorovei, să caute posibilități de a distanța „descălecatul” lui Dragoș de anii '50 ai secolului al XIV-lea, recurgând la fundalul istoric pe care variantele

desfășurate ale narațiunii despre Dragoș (Cronica zisă *moldo-rusă*; *Letopisețul* lui Grigore Ureche cu *interpolările* lui Simion Dascălul și Misail Călugărul) și care plasează evenimentul întemeierii în contextual luptelor cu tătarii a unui oarecare rege al Ungariei pe nume Vladislav/Laslău. Neglijând numele acestuia, istoricii la care m-am referit, s-au oprit la luptele cu tătarii din primii ani ai domniei la Buda a lui Ludovic I de Anju (1342-1382), plasând și „descălecatul” lui Dragoș prin anul 1343 (D. Onciul) sau 1347 (Ștefan S. Gorovei).

În realitate, așa cum a demonstrat încă Alexandru D. Xenopol și cum au acceptat la fel și alți istorici (Șerban Papacoste, Ovidiu Pecican, Tudor Sălăgean și subsemnatul), fundalul istoric în cauză ține de domnia în Ungaria a regelui Ladislau al IV-lea Cumanul (1272-1290), mai precis de anii 1283-1285, acesta fiind și primul rege de la Buda care, urmărind un grup de cumani fugari din Ungaria către tătarii, s-a pomenit și dincoace de Carpați, prin părțile moldovene. Urmează că și voievodatul lui Dragoș a luat ființă tot atunci, indiferent dacă întemeietorul lui a venit sau nu din Maramureș. Sigur că concomitant în spațiul est-carpatic existau și alte formațiuni similare, care pe parcurs și-au pierdut identitatea, fiind incluse în hotarele unice ale voievodatului moldovenesc cu numele oficial de Țara Moldovei, ceea ce a făcut ca și memoria istorică, păstrată în folclor până la începutul scrierilor cronicărești, să-i datoreze începuturile istorice ale statului medieval moldovenesc voievodatului întemeiat de Dragoș.

Nu încapă îndoielii că de origine maramureșeană a fost voievodul Bogdan, trecerea căruia din Maramureș în Moldova, unde a ajuns în fruntea țării, este documentată pentru o vreme anterioară datei de 2 februarie 1365, când regele Ludovic I constata nu doar fapta datorată acestuia, ci și izgonirea din Moldova a urmașilor lui Sas - cel de-al doilea voievod moldovean din cronicile indigene - , în frunte cu Balc, care se învrednicise deja de dregătoria de voievod al Maramureșului, mai fiind răsplătit, împreună cu alți trei frați ai săi, cu fostele proprietăți ale lui Bogdan din moșia Cuhea.

În ceea ce privește pretinsa origine maramureșeană a lui Dragoș, ea este mai mult decât problematică, dată fiind demonstrația că în realitate lui i s-a atribuit de către cronicari cele invocate de Ioan de

Târnave în legătură cu numele lui Bogdan. Și, deoarece acesta este indicat în cronicile moldovenești ca fiind al III-lea voievod, după Dragoș și Sas, fără a-i indica originea și fapta pusă în seama lui de cronicarul ungar, înseamnă că și pretinsul „descălecat” maramureșean al lui Dragoș nu este altceva decât o creațiune literară artificială, adică lipsită de orice temei istoric. În baza acestui fapt, lipsite de temei sunt căutările lui Dragoș ca întemeietor al voievodatului Moldovei printre purtătorii acestui nume din mediul nobiliar românesc din Maramureș, hotărâtoare în acest sens fiind constatarea făcută deja în istoriografie (Constantin Rezachevici), că niciunul dintre Dragoșii mara--mureșeni, cunoscuți documentar până acum, nu întrunește careva dovezi pentru a fi identificat cu Dragoș întemeietorul voievodatului Moldovei – davadă în plus a faptului că rolul atribuit lui de „descălecător” maramureșean al Țării Moldovei este o plăzmuire artificială în urma alipirii la numele său a „descălecatului” lui Bogdan din scrierea lui Ioan de Târnave.

În ceea ce-l privește pe Bogdan, el a ajuns în fruntea Moldovei, existente deja ca țară, în consecința mișcării împotriva tentativelor autorităților regale de la Buda de a-și impune autoritatea suzerană, care s-a produs în anul 1359 dar a durat și ceva timp după această dată, soldându-se cu recunoașterea de către Ludovic I a eșecului total al eforturilor sale și resemnarea nevoită a sa cu existența statală a țării Moldovei (2 februarie 1365).

Artificiale se prezintă a fi și interpretările voievodatului Moldovei de la mijlocul secolului al XIV-lea ca fiind o provincie a Regatului Ungariei, dobândită pe calea cuceririlor și considerată ca atare în baza dreptului de cucerire ((Ion Eremia). Căci despre atare cuceriri nu există informații istorice, iar aceste pretenții erau deduse din pretinsa stăpânire a regilor Ungariei asupra Cumaniei, în care se subânțelegea și spațiul de la răsărit de Carpați și care, încă din 1233, a ajuns să figureze în titlulul oficial al regilor de la Buda. Faptul explică și lipsa Țării Moldovei din titulatura acestor regi, care, inoculând neadevăruri, prezentau lucrurile astfel de parcă fosta Cumanie și-ar fi pierdut acest nume în favoarea celui de Valahia ca nume comun pentru Țara Românească și Țara Moldovei, în urma repopulării ei cu valahi, adică români.

Mai mult decât absurdă se prezintă contrapunerea termenului *țară* și a celui de *regat*, pentru a-i nega Țării Moldovei din vremea respectivă calitatea de stat, întrevăzută doar după fapta lui Bogdan, când Ioan de Târnave o numește *regat* (Ion Eremia). Afirmția se prezintă a fi forțată nu doar prin faptul că, pe această cale constituirea statală a Moldovei medievale este încagrată în schema tendențioasă a lui Ioan de Târnave, menită anume să fortifice pretențiile monarhilor Ungariei de stăpânire asupra Moldovei, ci mai ales prin realitatea cunoscută că ambele state românești extracarpătice s-au numit oficial *țări* pe întreaga durată a existenței lor ca *state*. Termenul *regat* îndică asupra formei de organizare a statului în frunte cu un *rege*, tot așa cum termenul *voievodat* indică asupra organizării puterii în frunte cu un *voievod*, cum se lasă observant în cazul Țării Românești și Țării Moldovei până în domniile lui Mircea cel Bătrân și, respecti, a lui Roman I, pentru ca ulterior să se afirme *domnia* (slavonește *zocnodapcmbo* sau *zocnodcmbo*) în frunte cu un *domn* (*zocnodapb*), statul propriu-zis continuând a se numi oficial *țară*.

Sigur că abaterea de la schemele dominante încă în istoriografie privind reconstituirea proce-sului formării Țării Moldovei ca stat, necesită nu doar abandonarea orgoliilor din partea unor isto-rici cu renume și renunțarea lor la pretențiile de a stăpâni adevărul în ultima instanță, ci și noi inves-tigații ale realităților social-economice și politice din perioada mult anterioară mijlocului secolului al XIV-lea, așa cum se prezintă cercetările cu adevărat fundamentale ale lui Victor Spinei, cu condiția evidentă de a se renunța la reconstituirea acestor realități printr-o paralelă cu cele din Mara-mureșul vecin (Radu Popa). Căci identitatea românească a locuitorilor de o parte și alta a Carpaților presupune și o omogeneitate în evoluția organizării sociale și politice în ambele situații. O trans-plantare mecanică a celor de dincolo de Carpați în spațiul de dincoace de ei este, la părerea mea, contraproductivă și contraindicată, mai ales când se insistă asupra trecerii în Moldova a elementelor feudale și a elitei conducătoare, ceea ce lasă o impresie nedorită, dacă ne gândim la impresia oarecum dezonorantă care se întrezărește în subtext față de cei de pe loc.

Perpetuarea teoriei „descălecatului” doar sub pretextul că el ar demonstra unitatea românească de pe ambele versante ale Carpaților

Orientali nu este nici ea justificată, căci unitatea în cauză este demonstrată cu lux de amănunte în baza unor izvoare sigure și arhicunoscute pentru întreaga durată istorică de până la formarea statului unitar al României moderne, astfel că nici nu găsesc de cuviință să mai insist și asupra acestui subiect.

Artificiale mi se prezintă a fi și discuțiile inițiate acum câteva decenii privind continuitatea di-nastică în Moldova, de la Bogdan I și până la Petru I Mușatin și urmașii acestuia în scaunul domnesc al Moldovei. Analiza pertinentă a izvoarelor istorice folosite pentru a demonstra existența acestei continuități, m-a convins de lipsa totală de temei pentru o atare abordare și rezolvare a problemei, astfel că nu am descoperit nici un motiv pentru a privi lucrurile altfel decât cum lasă să se înțeleagă din scrierile cronicărești interne despre o schimbare a familiilor domnitoare din Mol-dova la moartea fără urmași a lui Lațcu (1373), fiul lui Bogdan I, și înscănarea lui Petru I, care a întemeiat cu adevărat o nouă dinastie a Mușatinilor, deși numele acesteia nu a fost exteriorizat de niciunul dintre cei ce au urmat ulterior în domnia țării. Mai mult chiar, schimbarea în cauză s-ar fi produs în consecința unui *interregn* de 2-3 ani și a concurenței pentru tron dintre diferite grupări boierești. În avelași context, se pare că și central de reședință a domnilor a fost trecut de la Siret la Suceava, concomitant cu introducerea unui nou însemn heraldic central în stema țării – *capul de bour* -, astfel că și vânătoarea de bour atribuită de cronicari lui Dragoș ar fi stat la baza însemnului respectiv ca element central al stemei de familie a Mușatinilor, perpetuându-se datorită continuității aceste dinastii în fruntea țării pe durata a circa două secole ulterioare.

Domnia lui Petru I Mușatin s-a remarcat prin încheierea procesului formării granițelor istorice ale Țării Moldovei, hotărâtoare în acest sens fiind extinderea autorității domnului de la Suceava asupra părții de sud-sud-est a spațiului carpato-nistrean, ceea ce a pus începutul deosebirii a două părți ale Țării Moldovei: *Țara de Sus* (voievodatul propriu-zis al Moldovei în hotarul atins de către el la mijlocul secolului al XIV-lea) și *Țara de Jos* (fostele stăpâniri tătare de până prin 1369, cu Orheiul Vechi, Costești și Cetatea Albă, organizate ulterior într-o stăpânire a unui oarecare Constantin, contemporan al lui Petru I

Mușatin). Aceste două subdiviziuni teritoriale și-au găsit o reprezentare heraldică în cele două cartiere de pe reversal monedelor emise de Petru I Mușatin: unul cu 3-4 *fascii*, iar altul cu *flori de crin*. Astfel, s-a încheiat îndelungatul process al formării statului unitar Țara Moldovei în hatarele sale istorice dintre Carpați, Nistru și țărmul Mării Negre. Faptul s-ar fi definitivat către toamna anului 1387, când în hotarul Țării Moldovei a fost inclusă și o parte din teritoriul controlat până atunci de unguri de la Curbura Carpaților (așa-zisul „culoar unguresc”). Noile hotare istorice ale Țării Moldove și-au primit și o legitimare internațională în cadrul recunoașterii de către Petru I Mușatin a suzeranității Coroanei polone și a deținătorilor acesteia (26 septembrie 1387)

Généralisations

Bien que l’historiographie de la formation du deuxième Etat médiéval roumain extracarpatique, connu sous le nom de *Pays Moldave*, aie un âge considérable avec des racines encore dans les écrits chronographiques des XVe – XVIIe siècles, elle n’a pas réussi non seulement à dépasser le cliché de l’apparition de cet Etat à la suite d’une légendaire „descente” de Maramureș du voïvode fondateur Dragoș, mais a fait même doubler le phénomène, invocand aussi la „descente” du même Maramureș, due au chroniqueur hongrois Ioan de Tyrnava et attribuée au voïvode des Roumains de ce district-là, Bogdan, dont la venue en Moldova est un fait documenté, donc réel, et s’était produite si non en 1359, alors a une date proche de cette année. Mais, à la même date, les chroniques indigènes placent la „descente” du même district de Dragoș, présenté en tant que fondatrice de l’Etat, tandis qu’au règne de Bogdan elles réservent seulement la troisième place, après Dragoș et son fils Sas, ce que demontre une frappante discordance et impose la nécessité de l’éclaircir.

En dépit de la dénonciation faite par Ștefan Ștefănescu à la théorie de la „descente” et la démonstration due à Alexandre Boldur du sous-texte idéologique de cette théorie comme étant une création tendentueuse du chroniqueur hongrois, elle continue a être spéculée dans l’historiografie roumaine jusqu’au présent, sans qu’on observe l’influ-

ence des chroniques hongroises sur les écrits chronographiques indigènes, étant connue le fait que l'oeuvre de Ioan de Tyrnava fut achevée encore à la fin du XIVe siècle, tandis qu'en Moldavie les premières écritures chronographiques datent de la deuxième moitié si non de la fin du XVe siècle, ou même du début du siècle suivant. A partir encore du chroniqueur moldave Nicolas Costin (fin XVIIe – début XVIIIe siècles) on a commencé à interpréter le récit de la fondation de la Moldavie par Dragoș des cronques indigènes et celui des chroniques hongroises avec Bogdan en tant que protagoniste, comme étant des sources narratives tout à fait indépendantes et sans aucune teneur. Ultérieurement, surtout à partir de la fin du XIXe siècle, l'idée de la double „descente”/fondation de l'Etat de Moldavie, toutes les deux venant de Maramureș, devenait la seule à préoccuper l'attention des chercheurs. Ce que dérangeait, était seulement l'approche ou même la coïncidence des dates auxquelles auraient se produire les deux phénomènes.

A la recherche de l'issue de cette situation, on a observé le fond historique sur lequel les chroniqueurs moldaves projetaient la „descente” de Dragoș. Il s'agit d'une variante développée du récit sur Dragoș, offerte par la chronique indigène dite *moldo-russe*, ainsi que par celle de Grigore Ureche et de ses interpolateurs Simion Dascal et Misail Călugăr. Selon ses sources, la fondation du voïvodat moldave par Dragoș c'était produite au contexte et à la suite des luttes avec les Tatares d'un certain roi de Hongrie, au nom Vladislav/Laslău. Le premier qui s'est penché sur ce sujet, D. Onciul, a ignoré tout de même ce nom et a tenté de l'identifier avec Ludovic (Louis) Ier, au début du règne duquel (1342-1382) les Hongrois étaient vraiment engagés dans des luttes avec les Tatares. En conséquence, l'historien mentionné plaçait l'action de Dragoș en 1343. Cette identification du problématique roi hongrois a été acceptée par d'autres auteurs, dernièrement par Ștefan S. Gorovei, qui insiste tout de même sur une autre date - 1347.

En réalité, selon la démonstration faite encore par A.D. Xenopol et acceptée également par certains autres historiens de nos jours (Șerban Papacostea, Ovidiu Pecican, Tudor Sălăgean et le soussigné), le fond historique en cause tient du règne en Hongrie de Ladislas IVème, surnommé „le Couman” (1272-1290), plus précisément des années 1283-

1285. Celui-ci, s'étant engagé dans une action de poursuite d'un groupe de Coumans transfuges, en vue de les retourner en Hongrie, c'était aperçu „aux confins des Tatars”, donc du côté est des Carpates, dans les endroits molaves. Il suit ainsi que le voïvodat de Dragoș a été fondé aussi en ce temps-là, indifféremment s'il soit venu de Maramureș ou non. Il y existait, bien sûr, aussi d'autres formations similaires qui, chemin faisant, avaient perdu leur identité, étant incluses dans les frontières uniques du voïvodat de Moldavie, ce qui a fait que dans la mémoire historique indigène soit perpétué non seulement la tradition de la fondation du voïvodat de Dragoș, mais aussi le nom officiel de cette formation – *le Pays Moldave*.

Originaire de Maramureș était, sans aucune doute, Bogdan, dont la „descente” en Moldavie, où il s'est placé à la tête de ce pays, est documentée pour quelque temps avant le 2 février 1365, date à laquelle le roi de Hongrie Ludovic (Louis) Ier, constatait non seulement ce fait, mais aussi l'éloignement de la Moldavie des successeurs de Sas – le deuxième voïvode moldave indiqué dans les chroniques du pays comme successeur et fils de Dragoș -, avec Balç à sa tête, qui avait déjà bénéficié de la dignité de voïvode de Maramureș et était récompensé, de même que ses frères, par les possessions de Bogdan du domaine Cuhă.

En ce qui concerne la prétendue origine maramureșienne de Dragoș, elle n'est que problématique, étant donnée la démonstration qu'en réalité cette origine est due aux chroniqueurs moldaves qui ont attaché à son nom la narration de Jean de Tyrnava consacrée au voïvode Bogdan qui, à son tour, a été frustré de son action dans les chroniques moldaves et indiqué seulement le troisième dans la liste des princes du pays, après Dragoș et Sas. En conséquence, la prétendue „descente” maramureșienne de Dragoș ne se présente autrement qu'une création littéraire, dépourvue de tout support historique.

Ainsi, sont vaines les efforts en vue d'identifier Dragoș, en tant que fondateur du voïvodat de Moldavie, parmi les porteurs du même nom des nobles roumains de Maramureș, décivés dans ce sens étant la constatation faite déjà en historiographie (Constantin Rézachévicz), qu'aucun des Dragoș documentés à ce temps-là à Maramureș,

n'accumule pas d'arguments pour être identifié avec le fondateur du voïvodat moldave – preuve de plus, sinon décisive, que le rôle attribué à lui de „descenteure” maramurécien n'est qu'une création artificielle due au collage à son nom de la „descente” de Bogdan de la chronique hongroise de Jean de Tyrnava.

En ce que concerne Bogdan, il venait à la tête de Moldavie, qui existait déjà comme formation étatique, à la suite d'un mouvement des indigènes contre les tentative des autorités royales de Buda de s'imposer en tant que suzeraines, qui s'était produite en 1359 mais qui continuait encore quelques temps après, pour triompher par la reconnaissance de la part de Ludovic (Louis) Ier de l'échec total de ses efforts, étant forcé de se résigner avec l'indépendance du Pays Moldave.

Artificielles se présentent aussi les interprétations du voïvodat de Moldavie du milieu du XIVième siècle comme étant une province du Royaume de Hongrie, obtenue à la suite d'une conquête et considérée comme telle à la base du droit de conquereur (Ion Eremia). Car, à ce sujet il n'y existe pas d'informations historiques, au temps que les prétentions de la part des autorités hongroises étaient déduites de la prétendue suprématie des rois de Hongrie sur la Coumanie, conçue comme couvrant tout l'espace de l'est des Carpates et incluse dans le titre officiel des rois de Buda à partir encore de 1233. Le fait explique également le motif de l'absence dans les titres des possesseurs de la Couronne Hongroise du Pays Moldave, ceux-ci inoculant des inadvertences comme si la Cumanie, habitée bien sûr par les Coumans, aient perdu son nom à la suite de la répopulation de ces endroits par les Roumains (Valaques) et le remplacement de ce nom par celui de Valachie, sur les deux parties de laquelle s'étant constituées les deux Principautés Roumaines: au sud des Carpates *la Valachie* proprement dite (*le Pays Roumain/Țara Românească*), et à l'est de cette montagne *le Pays Moldave*.

Plus qu'absurde semble être le traitement en opposition des termes *pays* (*terra/țară*) et *royauté* (*regnum*), pour nier simplement la qualité étatique de la Moldavie d'avant la venue de Bogdan et après laquelle Jean de Tyrnava lui attribue le qualificatif de *regnum* (*royauté*). Ce traitement est trop forcé et ne fait que poursuivre le schéma

tendentieux de Jean de Tyrnava, destiné justement à fortifier le terrain des prétentions des monarques de la Hongrie de domination sur la Moldavie. En général, les discussions à ce sujet sont pourvues de motifs, étant connu le fait que le terme *pays* s'était perpétué dans les titres officiels des toutes les deux Principautés Romaines. Le terme *regnum*, à son tour, utilisé par le chroniqueur hongrois mais absent dans la pratique des deux Principautés Romaines, indique le régime politique d'un Etat avec un roi à sa tête, au temps que les chefs des Pays Roumains se nommaient *domni* (du latin *dominus*, avec l'échivalent en slave *zocnodapъ*) ainsi que le synonyme roumain du terme *regnum* était celui de *domnié* (*domination*), avec l'échivalent slav *zocnodapcmbo*. Il s'impose, ainsi, la nécessité obligatoire d'abandonner le traitement en opposition des termes *pays* (*terra*) et *regnum* (*royauté*), dans les Principautés Roumaines le premier étant le synonyme incontestable du terme *Etat*.

On ne doute pas qu'une éventuelle déviation du schéma encore dominant en historiographie du problème de la formation de l'Etat qui s'avait approprié le nom de Pays Moldave, nécessite non seulement l'abandon des orgueils et des prétentions de la part de ceux qui se veulent être les porteurs de la vérité scientifique absolue, mais aussi des nouvelles recherches visant les sujets affiliés au problème mentionné, à la manière propre à Victor Spinei – l'auteur le plus versé dans tout le complexe thématique de l'histoire de l'espace de l'est des Carpates au XIe – XIVe siècles. Assez de raisons il y a aussi pour renoncer à la théorie de la „descente” en général et concrètement à celle de Maramureș, car les sources historiques ne la confirment pas, en réalité s'étant produit un collage du récit de Jean de Tyrnava visant le voïvode Bogdan et de la tradition folklorique indigène qui apprécie en tant que fondateur du pays le voïvode Dragoș.

Aussi artificielles se présentent les discussions initiées (:tefan S.Gorovei, Constantin Rézachévici et certains autres auteurs qui partagent ces efforts sans entreprendre des propres investigations), il y a quelque temps, au tour de la continuité dynastique en Moldavie, depuis Bogdan et jusqu'aux règnes de Pierre Ier et de ses successeurs. L'analyse pertinente des sources historiques utilisées pour argumenter cette continuité imaginaire, offre la conviction contraire et incline la crédibilité

indiscutable vers les écries des chroniqueurs moldaves qui laissent comprendre qu'après la mort sans successeurs masculins du voïvod Latscu (fils de Bogdan Ier), en 1373, dans la succession du trône de la Moldavie s'était produite une rupture à la suite de laquelle au trône s'installait Pierre Ier en tant que fondateur d'une nouvelle dynastie – celle des Mușatins. A cette occasion il semble même qu'on a transféré aussi la résidence princière de Siret à Suceava. A la même occasion, dans l'emblème du pays on a introduit aussi un nouveau symbol central – *la tête de l'aurochs* – qui s'est perpétuée de la même que la nouvelle dynastie. On peut affirmer ainsi que même la légendaire chasse tenait non pas de la tradition de l'origine du Pays Moldave, mais de celle de la formation semblable qui s'était constituée aux endroits de Suceava – Rădăuți et d'où venait la famille du fondateur de la nouvelle dynastie.

Le règne de Pierre Ier Mușatin c'est fait remarqué par l'achèvement du processus de la formation des frontières historiques du Pays Moldave, décisive dans ce sens étant l'extension de l'autorité du prince de Suceava sur la partie sud-est de l'espace carpato-dniestrien, où il existait une autre formation étatique, constituée à la base des anciennes possessions des Tatares de la région. C'est dès lors qu'on a commencé à distinguer deux parties composantes de la Moldavie: *le Haut* et *le Bas Pays*. Symboliquement, les deux parties de la Moldavie unifiée étaient représentées dans les deux quartiers de l'emblème du pays, imprimé au revers des monnaies de Pierre Ier : l'un à 3-4 *fasces* et l'autre avec des *fleurs de lis*. C'était ainsi que s'achevait le long processus de la formation de la Moldavie médiévale dans ses frontières politiques d'entre les Carpates Orientales, le Dniestr et le bord de la Mer Noire.

Partea a II-a.
Studii de istorie politică românească în contextul
războaielor ruso-(austro)-turce din secolul al
XVIII-lea

Reflecții istorico-politice asupra domniei în Moldova a lui Dimitrie Cantemir*

I

La drept vorbind, cunoscută fiindu-i valența multidimensională a lui Dimitrie Cantemir ca savant, cărturar, om de cultură în general, nu m-am mirat de faptul că, deși în 2003 a fost consemnat deja *Anul Cantemir*, a urmat decretarea a încă unui *An Cantemir* pentru 2008. Ceea ce m-a intrigat cu adevărat a fost lansarea, cu această ocazie, a sintagmei “dinastia Cantemireștilor”, care este cu ade-vărat o noutate istoriografică, nemaîntâlnită până acum. Și ea a fost lansată nu de niște istorici amatori, ci de înaltul for științific din Republica Moldova – Academia de Științe –, care, încă în 2006, a pus pe rol un Program de Stat “Dinastia Cantemireștilor: polifonismul preocupărilor științifico-artis-tice”, finanțat de Guvernul Republicii Moldova. Se pare, așadar, că proiectul în cauză a fost nu alt-ceva decât o comandă de stat. El trebuia să asigure baza manifestărilor care să încununeze noul *An Cantemir 2008*. Astfel, ca o primă realizare a proiectului, se prezintă impozantul volum *Dinastia Cantemireștilor*, realizat de un numeros colectiv de autori, avându-l în calitate de coordonator și re-dactor științific pe academicianul Andrei Eșanu. Contextul în care și-a făcut apariția faimoasa sin-tagmă lasă să se bănuiască o încercare de oficializare a unui mit istoric, clocit în mediul oficia-lităților politice și științifice de la Chișinău. În acest sens, și mai convingător pare titlul conferinței științifice care și-a ținut lucrările în incinta Academiei la 28-29 noiembrie 2008 cu genericul: *Cante-mireștii – o celebră dinastie din secolul XVII-XVIII*. Același titlu se regăsește și în cuvântul de inau-gurare a lucrărilor conferinței, rostit de președintele Republicii Moldova¹.

Merită atenție faptul că unul din participanții la proiect, Aca-demicianul Andrei Eșanu, cu un rol deosebit în elaborarea și publicarea volumului la care m-am referit, publica în 2005 un studiu consacrat lui

---

*Publicat în „Destin Românesc. Revistă de Istorie și Cultură”, 2010, nr.1, p.17-30; 2011, nr.1, p.29-47; 2012, nr. 2, p.33-60.

¹ Vladimir Voronin. *Cantemireștii – o celebră dinastie din secolele XVII-XVIII*. În: „Revista de Istorie a Moldovei”, Chișinău, 2008, nr.4, p.5.

Dimitrie Cantemir și nu știa încă de *dinastia Cantemireștilor*, iar autorul studiului consacrat lui Constantin Cantemir (T. Ciobanu) nu lasă prin nimic să se înțeleagă ca acesta ar fi fost întemeietor de dinastie, tot așa cum autorul studiului consacrat lui Antioh Cantemir (E. Cernenchi) nu vedea în acesta un descendent din dinastie². În primul studiu, pornind de la așa-zisa “diplomă de la Luțk” a țarului Petru I, din 13 aprilie 1711, care prevedea o eventuală remodelare a regimului politic al Moldovei, autorul constată doar că “scaunul domnesc era rezervat dinastiei Cantemireștilor, acțiune prin care Moldova trebuia să devină o monarhie absolută și ereditară”³. Adică, dinastia abia urma să se constituie, întemeietor al ei fiind considerat Dimitrie Cantemir. După cât bine se știe, aplicarea în practică a prevederilor “diplomei” nu a avut sorți de izbândă, astfel că și dinastia Cante-mireștilor a rămas doar un vis. Apare însă o întrebare, departe de a fi retorică, și anume: dacă până în anul 2005 nu existau argumentele de rigoare pentru a întruni răzlețele domnii ale celor trei Cante-miri într-o dinastie, atunci ce a stat la baza lansării faimoasei sintagme deja în 2006, pentru ca în anul 2008 aceasta să devină “o celebră dinastie” a Cantemireștilor?

Căutând răspunsul, am apelat, desigur, la studiile publicate în impresionantul volum care-și are sintagma dată chiar în titlu. Nu mi-a fost dat însă să-mi satisfac curiozitatea. Căci, într-un caz se afirmă pur declarativ că “Domnia Cantemireștilor – voievozii, cărturarii și oamenii iluștri –, s-a impus în istoria noastră prin reprezentanții ei remarcabili în politica țării, în știința și cultura lumii, în domeniul diplomației și pe tărâmul artei și literaturii”⁴, iar în alineatul imediat următor se insistă doar asupra unei “secvențe din istoria dinastiei – adevărat cea mai consistentă și cu rezonanță în timp, cuprinsă în limitele câtorva decenii din sec. XVII-XVIII, avându-i ca exponenți remarcabili pe Dimitrie Cantemir și pe Antioh, fiul acestuia...”⁵.

---

² *Domnii Țării Moldovei. Studii*. Volum editat de Demir Dragnev. Chișinău: Civitas, 2005, p.205-208, 212-215.

³ Andrei Eșanu. *Dimitrie Cantemir*. Ibid., p.223.

⁴ *Dinastia Cantemireștilor*. Colecția „Academica”, V. Coordonator și redactor științific Academician Andrei Eșanu. Chișinău: Știința, 2008, p.5.

⁵ Ibid.

În alt loc, s-a făcut încercarea timidă de a introduce pretinsa dinastie a Cantemireștilor în șirul dinastiilor domnești anterioare din Moldova (Dragoșeștii, Bogdăneștii, Mușatinii), ceea ce ar însemna că Cantemireștilor li se imprimă calitatea de dinastie domnească. Relevându-se că aceasta – “de obârșie cu totul modestă” – s-a “înscris în analele Țării Moldovei, ale altor țări și popoare”, se ajunge, de fapt, la identificarea dinastiei cu “neamul Cantemireștilor, care, în sec. XVII-XVIII, s-a impus printr-un șir de personalități remarcabile pe tărâm politic, militar, diplomatic și cultural-științific... Din rândurile acesteia (recte: acestuia) au ieșit trei domni ai Țării Moldovei: Constantin Cantemir și fii săi Antioh și Dimitri”⁶, trecându-se însă pe lângă anii domniilor acestora, care, separate temporal unele de altele, sunt departe de a lăsa impresia despre o dinastie. Or, “neamul” și “dinastia” nu sunt echivalente și nu totdeauna pot fi utilizate ca sinonime.

De fapt, un argument forte pentru a manifesta o neîncredere dep-lină față de sintagma *dinastia Cantemireștilor* ni-l oferă un excelent studiu, publicat chiar în volumul cu pricina. Este vorba de eseul genealogic consacrat Cantemireștilor și efectuat de un nume de referință în domeniul genealogiei românești din perioada premodernă, reputatul istoric Ștefan S. Gorovei. Pe toată durata studiului⁷, el nu indică nici un element caracteristic dinastiei, apelând doar în câteva locuri la termenul *neam* și *familie*⁸. Dacă ar fi existat motive pentru a vorbi de o dinastie, nu văd ce l-ar fi făcut pe Ștefan S. Gorodei să evite termenul.

Autorul unui alt studiu, consacrat doar domniei lui Constantin Cantemir⁹ s-a văzut însă justificat să afirme că “Cantemir-vodă (Constantin – n. mea.) a fost un adevărat întemeietor de dinastie”¹⁰, dar fără a-și argumenta aserțiunea. În speranța de a mă informa asupra temeiului unor atare afirmații, am apelat la comunicarea prezentată de același autor la conferința științifică cu ocazia anului 2008 - *Anul Cantemir* și intitulată fără echivocuri: “*Constantin Cantemir (1627-1693), întemeietorul*

---

⁶ Ibid., p. 11.

⁷ Ibid., p.16-46.

⁸ Ibid., p. 16.

⁹ Constantin Rezachevici. *Constantin Cantemir (1627-1693), întemeietorul dinastiei Cantemireștilor*. Ibid., p.47-96.

¹⁰ Ibid., p. 92.

dinastiei Cantemireștilor”¹¹. Am rămas profund uimit că autorul, care trebuia să demonstreze cele scrise în titlu, își începuse comunicarea printr-o frază declarativă: “Constantin Cantemir, tatăl principilor Antioh și Dimitrie Cantemir, fondatorul dinastiei Cantemireștilor”¹². “Argumentarea” aserțiunii s-a redus, până la urmă, doar la afirmația din ultima frază, care informează că, murind, Constantin Cantemir ar fi lăsat “în loc pe tronul Moldovei pe tânărul său fiu Dimitrie Cantemir, *speranța unei noi dinastii moldovene a Cantemireștilor*” (subl. a.)¹³ Ceva mai jos voi aduce în dezbatere și circumstanțele în care Dimitrie Cantemir a fost “lăsat” în domnie de către tatăl său și în ce măsură această domnie poate fi acceptată ca atare, fie chiar și doar cu titlul de *speranță a unei noi dinastii*. Aici voi mai adăuga că, pornind de la subtextul evident ideologizat al conferinței, apreciată drept „un bun prilej și pentru o nouă abordare a relațiilor lui Cantemir cu Rusia, relații care au fost și continuă să fie ideologizate”¹⁴, este evident și subtextul ideologizat al sintagmei *dinastia Cantemireștilor*, chemată să imprime și o mai mare ponderabilitate faptei politice a lui Dimitrie Cantemir, care, pentru prima dată în istoria Țării Moldovei, a închinat-o în bază de document țarului Rusiei Petru I. În aceleași scopuri, faimoasa dinastie este încadrată la general în sec. XVII-XVIII, deși în realitate domniile celor trei Cantemiri, separate cronologic unele de altele, adică lipsite de continuitate, se înscriu între anii 1685 și 1711, însumând, toate împreună, doar vreo 16 ani: Constantin Cantemir – 1685-1693; Antioh Cantemir – 1695-1700 și 1705-1707; Dimitrie Cantemir – noiembrie/decembrie 1710 - iulie 1711.

Pentru o mai bună clarificare a problemei, se impune definiția termenului *dinastie*. Voi apela, în acest sens, la cele mai cunoscute și mai la îndemână dicționare explicative și enciclopedice. *Dicționarul explicativ al limbii române* definește dinastia în felul următor: “Familie ai cărei membri se succedă la cârma unui stat (ca principii, regi sau împărați); șir de suverani care alcătuiesc o astfel de familie”¹⁵.

---

¹¹ În „Revista de Istorie a Moldovei”, 2008, nr.4, p.14-17.

¹² Ibid., p. 14.

¹³ Ibid., p.16.

¹⁴ Vladimir Voronin. *Op. cit.*, p.6.

¹⁵ *Dicționarul explicativ al limbii române*. Ediția a II-a, București:Univers Enciclopedic, 1996, p.304.

Dicționarul enciclopedic român definește dinastia ca o “succesiune ereditară de suverani aparținând aceleiași familii”, mai consemnând și “succesiune de personalități celebre din aceeași familie”¹⁶. Dicționarul însă face o prezentare și Cantemireștilor, apreciați ca “familie de boieri, cu rol politic în istoria Moldovei. Mai importanți: Constantin C., domn al Moldovei (1685-1693)...; Antioh Cantemir, domn al Moldovei – 1695-1700 și 1705-1707...; Dimitrie Cantemir, domn al Moldovei – martie-aprilie 1693; 1710-1711”¹⁷. După cum se vede, Cantemireștii nu sunt incluși în niciuna din cele două accepțiuni ale termenului. Or, dacă ar fi reprezentat o dinastie domnească, trebuia să se succedă la tron. Iar dacă toți ei ar fi reprezentat o dinastie de oameni celebri, trebuiau să beneficieze de calitățile respective. Deocamdată, Dimitrie Cantemir a fost și rămâne unica celebritate, prin scrierile sale savante și contribuția sa la dezvoltarea culturii.

Coincid în esență și definițiile dinastiei din cunoscutele dicționare explicative franceze, pentru a nu le invoca și pe cele din alte țări. Astfel, într-un caz, dinastia se prezintă ca “o suită de suverani din același neam” (sau de “aceeași descendență”), tot așa ca și “o succesiune de persoane celebre din aceeași familie” (Dinastia Bach, de exemplu)¹⁸. Nu diferă definițiile nici în cel de-al doilea renumit dicționar explicativ francez¹⁹. Pentru o dinastie domnească este însă obligatoriu ca cei ce o reprezintă să fi fost suverani și să se fi succedat în baza dreptului de succesiune ereditară. Este inutil să mai continui vreo polemică în jurul unui adevăr, care nu necesită alte argumente: în ansamblul lor, Cantemireștii nu beneficiază de nicio caracteristică acoperită de noțiunea *dinastie*, chiar și în cel de-al doilea sens al definiției ei științifice.

Și acum, faimoasa primă înscăunare a lui Dimitrie Cantemir. Despre ea scrie însuși D. Cantemir, deși o face la modul indirect, indicând că, la moartea lui Constantin Cantemir, întâmplată la 23 martie 1693, “au ales boierii în scaun pre fiul său cel mai tânăr, Dimitrie Cantemir, și s-au și uns în Iași de doi patriarhi”, fără a le specifica numele. Dar “pentru că nu au putut ajunge întăriri și de la Poarta otomanească,

---

¹⁶ *Dicționar Enciclopedic*. Vol. II. D-G. București: Editura Enciclopedică, 1995, p.99.

¹⁷ *Ibid.* Vol. I. A-C. București: Editura Enciclopedică, 1993, p. 313.

¹⁸ *Le Petit Larousse*. Paris: Edition entièrement nouvelle, 1998, p. 352.

¹⁹ *Le Rober Micro. Dictionnaire de la langue française*. Paris: Nouvelle édition, 1998, p.420.

au fost nevoit ca să facă loc lui” Constantin Duca²⁰. Este lesne de bănuț că autorul, ca persoană interesată, a căutat să prezinte evenimentul oarecum menajat, așa ca beneficiarul să apară ca domn “cu actele în regulă”, făcând loc celui numit de Poartă, dar fără a-și pierde și dreptul său la domnie, de vreme ce a fost ales și chiar uns în țară.

Cu esențiale deosebiri descrie evenimentul Ioan Neculce. Conform lui, după ce a murit Constantin Cantemir, “Ținutu-l-au mort tăinuit o zi și o noapte, pân' s-au gătit cărțile de-au făcut harzuri de la țară la Poartă, de poftiē să puie pe un ficior a lui Cantemir în locul tătâne-său”, cu misiunea respectivă fiind trimiși la Istanbul (Constantinopol) vătavul Pârvu și Ștefăniță Ruset²¹. După câte se vede, cronicarul nu știa despre oarecare voință a domnului defunct privind soarta tronului, cu atât mai mult că el l-ar fi lăsat în scaun pe Dimitrie. Iar boierii, care cunoșteau deja foarte bine procedura transmiterii domniei doar cu autorizarea de la Poartă, îl voiau domn nu neapărat pe Dimitrie, ci și pe fratele lui mai mare Antioh, alegerea între cei doi rămânând la latitudinea Porții. De altfel, urmându-se principiul majoratului, cele mai mari șanse să obțină domnia le avea anume Antioh și nu Dimitrie, cu atât mai mult că primul se și afla la Poartă.

Fără însă a aștepta decizia Porții, care, după cum se obișnuia în asemenea situații, la aflarea morții lui Constantin Cantemir urma să desemneze un caimacam, care să administreze treburile țării până la numirea unui nou domn, deja a doua zi după plecarea celor doi trimiși la Poartă, “s-au agiunsu Bogdan hatmanul și cu Iordache visternicul și cu toți slujitorii să rădice pe Dumitrașco beizadea... domnu în locul tătâne-său”²². A urmat impunătorul scenariu de alegere și ungere la domnie a lui Dumitrașcu-beizade, convocat fiind Marele divan cu participarea a “toată boierimea”, precum și a mitropolitului (fără a i se da numele) și a slujitorilor de curte, mai fiind implicat și un “agă a vizirului turcu, ce era venit cu trebi împărătești la Iași”. Hotărâtoare însă a fost poziția slujitorilor, care au început a striga “că altul nu le trebuie să fie domnu, fără cât

---

²⁰ Dimitrie Cantemir. *Descrierea Moldovei*. Chișinău: Literatura Artistică, 1988, p.62.

²¹ Ion Neculce. *Letopiseșul Țării Moldovei și o samă de cuvinte*. Ediție îngrijită, cu glosar, indice și o introducere de Iorgu Iordan. [București] Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1955, p.189.

²² Ibid.

Dumitrașco-beizadè”, în timp ce “boierii de țară nu cutedza să dzic-într-alt chip, că să temè de slujitori, ce numai le căuta să priimască și să dzică cum dzic slujitii”²³. Cum rămâne atunci cu afirmația lui D. Cantemir că pe el l-ar fi ales “boierii țării”? Sub semnul întrebării stă și legitimitatea căftănirii lui Dumitrașcu din numele autorităților otomane. Căci procedura a fost efectuată de cunoscutul deja agă al vizirului aflat la Iași din întâmplare. Acesta, “vădzând că strâgă cu toții într-un cuvânt, au luat un caftan ș-au pus în spateli lui Dumitrașcu-beizadeoa”²⁴. Pentru așa ceva, slujitorul vizirului trebuia să fie autorizat cel puțin de superiorul său. Apoi, căftănirea domnului nu putea fi făcută, folosindu-se orice caftan nimerit sub mână.

Principială mi se pare și implicarea patriarhilor. Este adevărat că, spre deosebire de D. Cantemir, care scria de doar doi patriarhi, Neculce vorbește de tocmai patru (de Ierusalim, de Antiohia, de Alexandria, precum și “unul mazâl de Țarigrad, Iacob”). Ei sunt menționați cu ocazia înmormântării lui Constantin Cantemir, ceea ce presupune că au participat și la slujba de binecuvântare în domnie a lui D. Cantemir. Este clar, totodată, că patriarhul mazil Iacob, adică fost patriarh de Constantinopol, nu putea să acopere autoritatea patriarhului ecumenic în funcție, tot așa cum nu putea să-l substituie pe acesta nici patriarhul de Alexandria „chir Gherasim”, care a condus slujba de binecuvântare în cinstea tânărului domn „ales”²⁵.

Scenariul alegerii și înscăunării lui D. Cantemir a fost gândit și pus în aplicare astfel încât, la o primă vedere, el s-ar încadra în rigorile existente pe atunci. Numai că, știindu-se despre dreptul suprem al sultanului și Porții Otomane, pe care inițiatorii “proiectului” îl cunoșteau destul de bine, căci și-au trimis doi emisari la Istanbul cu demersurile respective, procedura ar fi trebuit să înceapă în capitala Imperiului otoman, prin numirea și investirea în domnie, respectiv de către sultan și Divanul împărătesc, precum și prin binecuvântarea patriarhului, rostită în “Biserica cea Mare a patriarhului de Țarigrad”. Lanțul procedural cu

---

²³ Ibid.

²⁴ Ibid

²⁵ Axinte Uricariul. *Cronica paralelă a Țării Românești și a Moldovei*. Ediție critică și studiu introductiv de Gabriel Ștrempel. Vol.II. București, 1994, p. 189.

asemenea ocazii este descris de însuși Dimitrie Cantemir²⁶. La Iași urma să se producă procedura finală: aclamarea boierimii ca semn de recunoaștere a domnului trimis de Poartă, citirea firmanului sultanal în fața membrilor divanului domnesc și binecuvântarea noii domnii de către mitropolitul țării. Cele petrecute la Iași cu ocazia “alegerii” lui D. Cantemir din martie 1693 mărturisesc despre o încercare de comasare a mai multor trepte ale procedurii în una singură, lipsind câteva elemente obligatorii: ordinul sultanal de numire în domnie, însemnele de investitură din partea Porții și binecuvântarea patriarhală. Reacția sultanului și a Porții la o atare desfășurare a evenimentelor, care le sfidau autoritatea, nu s-a lăsat așteptată.

Astfel, n-au trecut nici trei săptămâni complete când “au venit un capegiu (portar al seraiului sultanal – n. mea.) de la Poartă de-au luat pe Dumitrașco-Voda beizadè”. Atrage atenția și starea de spirit de neînvidiat a protagoniștilor proiectului, Bogdan hatmanul și Iordache vistiernicul, care “într-aceli trei săptămâni n-au dormit, ce s-au gătitu-să”. Adică erau conștienți de eventualele consecințe ale celor puse la cale de ei. Cel mai mare pericol însă îl păștea pe D. Cantemir, care s-a lăsat atras într-o acțiune de uzurpare a autorității sultanului și a Porții. El a evitat pedeapsa doar datorită lui Ștefan comisul - cerchez de origine, întocmai ca și Cerchez Mehmet-pașa, trimis de la Istanbul pentru a-l duce în prinsoare pe D. Cantemir și pentru a-i prinde pe complicii lui. Comisul l-a rugat pe confratele său cerchez ca să-i fie milă de beizade, “că-i un copil”²⁷, în timp ce Bogdan vornicul și Iordache vistiernicul au dat bir cu fugiții, părăsind Iașul apoi și țara și refugiindu-se în Polonia.

Totalitatea informațiilor de mai sus, referitoare la așa-zisa prima domnie a lui D. Cantemir, respinge aserțiunea cum că feciorul cel mai tânăr al lui Constantin Cantemir ar fi fost lăsat în scaunul Moldovei de către tatăl său, ca și afirmația proprie a celui direct implicat în afacere, precum că el ar fi fost ales de boierii țării. Nu pun la îndoială că D. Cantemir, “ca fiu de domn, se văzu în drept să-l urmeze pe tatăl său în tronul Moldovei, după ce acesta se stinsese din viață”²⁸. Numai că dânsul

---

²⁶ Dimitrie Cantemir. *Op. cit.*, p. 72-73.

²⁷ Ion Neculce. *Op. cit.*, p.190

²⁸ Andrei Eșanu. *Op. cit.*, p.221.

nu putea să nu știe că același drept îl avea și fratele său Antioh, care, în plus, mai era și fiul cel mai mare al domnitorului decedat și deci, în baza principiului primogeniturii, avea prioritate față de fratele său mai mic. Apoi, considerându-se în drept, fie și problematic, D. Cantemir nu putea să ignore faptul că, deja de multă vreme, Poarta uzurpase orice tradiții și practici locale de succesiune în scaunul domnesc, arogându-și dreptul exclusiv de numire și confirmare a domnilor și neglijând orice forme de rudenie (faimosul “os domnesc”) și de origine.

În cele ce urmează, mă văd liber în a-mi manifesta dezacordul cu acei autori care, neglijând infor-mațiile disponibile, caută să le completeze cu judecăți proprii, fără acoperire sau le supun interpretărilor voluntariste, menite să lase impresia că scurta aflare a lui D. Cantemir în postura de “domn ales” al Moldovei merită calificativul de domnie, ca o necesitate precară pentru a lăsa și impresia unui început de dinastie. Nu-și găsește nicio confirmare aserțiunea cum că, simțindu-și apropiatul sfârșit, Constantin Cantemir ar fi convocat în apartamentele domnești (господарские покои) pe cei mai apropiați și credincioși boieri ai săi (vistiernicul Iordache Ruset, hatmanul Bogdan Lupul și spătarul Mihail Racoviță), unde s-ar fi discutat chestiunea moștenirii tronului moldovenesc, alegerea oprindu-se parcă asupra lui Dimitrie, fiul cel mai mare, Antioh, fiind la Istanbul²⁹. O flagrantă abatere de la informațiile oferite de izvoarele vremii este afirmația cum că I. Ruset și L. Bogdan, în chiar ziua morții lui C. Cantemir, ar fi trimis la Istanbul știrea despre moartea acestuia, dar și cererea către sultan de a-l confirma în tronul Moldovei pe Dimitrie Cantemir. Fără nici o jenă se afirmă cum că în ședința divanului domnesc din 19 martie 1693 ar fi fost prezent și patriarhul Constantinopolului, alături de cel al Ierusalimului³⁰.

Mai mult decât stranie, deși lesne de înțeles, este afirmația lui D. Cantemir cum că el doar s-a văzut “nevoit ca să facă loc” lui Constantin Duca³¹, știindu-se că, în realitate, el a fost dus sub pază la Istanbul, la ordinul sultanului, înainte ca noul domn numit de Poartă, Constantin Duca, să ajungă în Moldova. Nu este justificat nici termenul *mazilit*,

---

²⁹ В.И. Цвиркун. *Эпистолярное наследие Дмитрия Кантемира*. Chișinău: Știința, 2008, p. 14-15.

³⁰ Ibid., p.15.

³¹ Dimitrie Cantemir. *Op. cit.*, p. 62.

folosit ca finalitate pentru problematica domnie a lui D. Cantemir din martie-aprilie 1693³². Căci, pentru ca un domn să fie mazilit prin autoritatea sultanală, el trebuia să fi fost numit ca domn de către aceeași autoritate. Astfel, nici termenul în cauză nu dă vigoare tezei despre un început de dinastie a Cantemireștilor, întemeiată parcă de Constantin Cantemir și continuată de fii săi, inclusiv Dimitrie. Pare lipsită de orice teme și afirmația lui D. Cantemir, cum că după mazilirea lui Constantin Duca (1695), sultanul i-ar fi dat domnia lui, dar el “au dăruit-o fratelui său” Antioh³³.

Drept menajări voluntariste ale mărturiilor oferite de sursele vremii se prezintă și afirmațiile cum că evenimentele petrecute cu ocazia “primei domnii” a lui D. Cantemir s-ar fi consumat fără oarecare urmări pentru el, astfel că a revenit la Istanbul, alăturându-i-se fratelui său Antioh³⁴, sau că în urma aceluiași eveniment, D. Cantemir “a fost nevoit să ia drumul spre capitala otomană, însoțit de un trimis special al sultanului”³⁵. El nu a revenit la Istanbul și nici n-a luat calea în această direcție de bună voie, ci a fost dus încolo la porunca sultanului.

Astfel, cauzele faptului că Dimitrie Cantemir “nu a reușit să se mențină în scaunul țării”, nu trebuie căutate, așa cum o fac unii, nici “în lipsa de experiență politică” și nici “în lipsa de mijloace bănești”³⁶ și, desigur, nu în pungile de bani ale lui Constantin Brâncoveanu, ci în faptul că s-a întreprins o acțiune de vădită sfidare a autorității sultanului și Porții Otomane. În ansamblul său, ideea “alegerii” lui D. Cantemir la domnia Moldovei, ignorând Poarta, se prezintă ca o riscantă aventură atât din partea pretendentului, cât și din partea celor doi-trei protagoniști ai ei, dar totodată și ca o provocare din partea acestora din urmă, dacă nu doar din partea lui Iordache Ruset. O aluzie, în acest sens, se desprinde din consemnarea finală asupra evenimentelor, făcută de Ion Neculce, care, după ce protagoniștii lor fie că au scăpat cu fuga, fie că au fost duși în prinsoare, scrie că “nime nu mai gândiè c-or mai ieși ficiorii lui

---

³² Andrei Eșanu. *Op.cit.*, p.178.

³³ Dimitrie Cantemir. *Op. cit.*, p. 62.

³⁴ Andrei Eșanu. *Op. cit.*, p. 221.

³⁵ *Ibid.*, p. 175.

³⁶ *Ibid.*

Cantemir la domnie”³⁷. Dacă D. Cantemir, promovat de Bogdan vornicul și Iordache vistiernicul, ar fi reușit să se afirme în domnie, el într-adevăr s-ar fi prezentat drept continuator prin succesiune al domniei tatălui său, indiferent dacă ar fi avut sau nu vreun îndemn în acest sens prin ultimul cuvânt al tatălui său aflat pe patul de moarte. Ar însemna că cei doi mari boieri și dregători ar fi optat, într-adevăr, pentru revenirea la bine uitata deja tradiție dinastică de succesiune la tronul țării. Dar, cum s-ar explica atunci că, în iulie 1711, când perspectiva dinastică a Cantemireștilor, avându-l în centru pe același Dimitrie Cantemir, părea să devină o realitate prin aplicarea prevederilor “diplomei” de la Luțk a lui Petru I, Iordache Ruset, promovat de altfel de D. Cantemir deja în dregătoria de mare vornic, și “cu o samă de rude ale sale... au început a ajunge cu cleвете asupra lui Dumitrașco-Vodă, cum că nu este bine să fie domnu vecinic, pre neam, în Moldova, ce este bine să schimbe după cum va pofti țara, adică precum este și acmu, domniile de la turci”³⁸.

Este greu să nu se observe, în circumstanțele “alegerii” lui D. Cantemir la domnie la moartea tatălui său, o conjurație pusă la cale în scopul înlăturării Cantemireștilor din eventuala cursă pentru domnia Moldovei. Căci, cerând la Poartă acordarea domniei unuia dintre cei doi fii ai lui Constantin Cantemir, prioritară fiind, desigur, candidatura lui Antioh, dar înscenând, fără a mai aștepta decizia Porții “alegerea” lui Dimitrie Cantemir, erau de fapt zădărnice și speranțele fiului mai mare, chiar dacă Porta ar fi înclinat spre satisfacerea demersului parvenit din Moldova. Creând o stare confuză și conflictuală în același timp în raporturile cu Poarta, de ale cărei consecințe protagoniștii acțiunii erau conștienți, fapt ce i-a făcut să nu-și găsească odihnă timp de trei săptămâni, s-a creat situația când ambilor frați li se spulbera și speranța de domnie.

Astfel, în acest caz, nu putem vorbi despre o primă domnie a lui Dimitrie Cantemir, chiar dacă am face abstracție de timpul extrem de restrâns în care s-a exercitat, nefiind legitimată în modul cuvenit nici în interiorul țării și, cu atât mai mult, la Istanbul. Ea a rezultat dintr-o intrigă pusă la cale de unii dintre marii boieri ai țării, anume în vederea neadmiterii în domnie a fiilor lui Constantin Cantemir și, în primul rând,

---

³⁷ Ion Neculce. *Op. cit.*, p. 190.

³⁸ *Ibid.*, p. 277.

a unui început de dinastie domnească, a cărei tradiție se pierduse demult în vâlul istoriei. Și dacă ulterior, urmașii lui Constantin Cantemir, mai întâi Antioh, apoi și Dimitrie, au ajuns totuși să domnească în Moldova, domniile lor s-au datorat în exclusivitate Porții și nu dreptului succesoral, fără a se mai insista și asupra faptului că ele nu s-au succedat, n-au asigurat o continuitate în aflarea în scaunul de la Iași a celor doi fii ai lui Constantin Cantemir.

Din motive lesne de înțeles, trec pe lângă condițiile în care au început și s-au consumat cele două domnii distanțate în timp, ale lui Antioh Cantemir și, dat fiind faptul că, în centrul manifestărilor cauzate de 2008 – *Anul Cantemir*, s-a pomenit personalitatea lui Dimitrie Cantemir, voi insista, în cele ce urmează, asupra circumstanțelor înscăunării lui la sfârșitul anului 1710, precum și asupra corespunderii ei rigorilor de legitimare.

Oricât de straniu s-ar părea, dar însuși Dimitrie Cantemir nu aduce detalii esențiale privind numirea și investirea sa în domnie, consemnând, indirect și de această dată, doar că “stricându-să pacea între ruși și între Poarta otomanicească, socotindu-l pe dânsul (Nicolae Mavrocordat – n. mea.) a fi mai bun scriitoriu decât ostaș, l-au scos din domnie”, punându-l în locul acestuia pe dânsul, fără a uita să precizeze că primea domnia “de al doilea rând”³⁹. Dacă am accepta ca atare faimoasa sa “alegere” din martie 1693 și dacă am mai ține cont și de cazul când sultanul i-ar fi acordat domnia după mazilirea lui Constantin Duca, când el i-ar fi dăruit-o fratelui său, cărturarul principe ar fi trebuit să scrie că acum primea domnia “de-al treilea rând”. Și atunci pe care dintre cele două anterioare el o considera ca fiind prima? Ținând cont de descrierea ulterioară, cu foarte multe detalii, făcută de savantul domn, a întregii suite de proceduri și ritualuri care însoțeau numirea și investirea în capitala otomană a domnilor români în general, înclin să cred că pe această cale el lăsa să se înțeleagă că și simgur a trecut întregul scenariu care se derula în asemenea cazuri la Istanbul. Spre deosebire însă de “prima înscăunare”, cea din 1710 dispune deja de mai multe informații ale vremii, oferite inclusiv de doi cronicari otomani (Silahdar Findiklili Mehmed aga și Mehmed Rașid), dar și de câțiva cronicari moldoveni,

---

³⁹ Dimitrie Cantemir. *Op. cit.*, p. 62.

printre care un loc deosebit le revine lui Ioan Neculce și lui Nicolae Costin – contemporani ai evenimentului și totodată înalți demnitari și, deci, informați îndeaproape despre cele ce se întâmplau.

Numirea lui D. Cantemir în domnia Moldovei s-a produs după ce, la 9/20 noiembrie 1710, la Istanbul, a fost convocată o întrunire “a tuturor vizirilor, cărturarilor (*ulema*) și agalelor (înalte cinuri militare – n.mea.) de Divan” la care s-a luat în dezbatere problema pretențiilor Rusiei față de Poartă și măsurile ce urmau a fi luate. A învins ideea războiului, care i-a cucerit pe toți, astfel că a urmat declarația de război Rusiei. La inițiativa hanului tătarilor din Crimeea, Devlet Ghirai al II-lea, a fost abordată și problema înlocuirii în scaunul Moldovei a lui Nicolae Mavrocordat. Acesta a fost pârât “că nu este o slugă credincioasă a măriei sale padișahului”, ca argument invocându-se însă că domnul ajuns în dizgrație “nu și-a plecat capul în fața măriei sale hanul și îl neglijase la unele ono-ruri”⁴⁰, astfel că ar fi dat “dovadă de hăinie” (în alt loc: “acesta în anumite acțiuni poate să facă hăinie”), și că nu ar fi fost “potrivit în niciun chip ca în astfel de vremuri el să rămână voievod în Moldova”⁴¹. Astfel, se pare că nu lipsa calităților militare era motivul demersului de mazilire a lui Nicolae Mavrocordat, argumentele invocate prezentându-se doar ca un pretext iar mazilirea fiind provocată de motive care, deocamdată, ne scapă.

În consecință, padișahul “supărat” l-a și mazilit pe Nicolae Mavrocordat, în locul lui, la recomandarea aceluiași han, fiind numit “fiul fostului voievod al Moldovei Cantemir”⁴². Știind și finalitățile acestei domnii a lui Dimitrie Cantemir (Küçük – Kantemir - oglu), Mehmed Rașid i-a atribuit chiar de la început epitetul *necredinciosul hain*. Pe 14/25 noiembrie, deși nu “era lege ca pe timp de Bayram să se țină Divan”, acesta a fost totuși convocat și, proaspăt-numitul domn al Moldovei “s-a închinat în fața înaltului tron”, lui înmânându-i-se și unele atribute obișnuite în asemenea situații: *cuca* (însemn de domnie care-i echivala pe domni cu statutul ienicerilor – n. mea.), *süpürghe* (panaș în

---

⁴⁰ *Cronici turcești privind Țările Române. Extrase. Volumul II. Sec.XVII-începutul sec. XVIII.* Volum întocmit de Mihail Guboglu. București: Editura Academiei, 1974, p. 517.

⁴¹ *Cronici turcești privind Țările Române. Extrase. Volumul III. Sfârșitul sec. XVI-începutul sec. XIX.* Volum întocmit de Mustafa A. Mehmed. București: Editura Academiei, 1980, p.215.

⁴² *Cronici turcești*, vol. II, p.517.

formă de mătură care se mai numea și *surguci*- n. mea.) și cabaniță de samur, căptușită cu catifea⁴³. După ce, “potrivit cu obiceiul”, D. Cantemir “a fost îmbrăcat în cabaniță roșie cu cuca împodobită cu surguci și apoi a pășit în urma vizirilor și a fost cinstit... cu sărutarea mâinii împărătești”, el “a plecat la scaunul său de stăpânire”⁴⁴. Atrage atenția consemnarea lui Silahdar, care nu poate fi o simplă invenție a lui, cum că D. Cantemir “dăduse rüşvet (adică mită- n.me) marelui vizir”⁴⁵. Că pentru a-l interesa pe hanul Crimeei în a-i susține cauza în fața sultanului, D. Cantemir a „guruit” câteva mii de galbeni și lui Devlet Ghirai al II-lea, știa și Ion Neculce⁴⁶.

În baza celor de mai sus, numirea lui D. Cantemir ca domn al Moldovei se încadrează în tiparele obișnuite, când un rol departe de a fi secundar, îl avea mituirea. Nu există teme nici pentru a pune accent pe calitățile sale militare, în raport cu cele ale lui N. Mavrocordat, ca fiind determinante în obținerea scaunului. Totodată, laconismul cronicarilor turci nici pe departe nu acoperă complexitatea ritualului și procedurilor de numire și investire a domnilor, descris cu atâta sârg de însuși D. Cantemir. Nu acoperă “golurile”, care se lasă observate nici scrierile cronicarilor moldoveni, deși, în anumite aspecte, aceștia se prezintă a fi mai informați decât cronicarii turci, ceea ce lasă teren pentru a bănui că multe din cele descrise de anturajul domnesc al lui Dimitrie Cantemir au fost preluate chiar din spusele acestuia. Ioan Neculce, persoana cea mai apropiată de noul domn al Moldovei nu doar prin dregătoria sa (mare hatman, ridicat în această dregătorie de Dimitrie Cantemir), ci și prin înrudire, scrie că “împăratul (sultanul – n.me), cum au audzit acele cuvinte din hanul (despre oportunitatea mazilirii lui Nic. Mavrocordat – n. mea.), într-acei ceas au și răpedzit, fără de știrea vizirului, de-au adus pre Dumitrașco beizade de la gazdă, cum mai de sârgu, și l-au adus la saraiul la împărat. Și îndată l-au îmbrăcat cu cabaniță și l-au pus domn în Țara Moldovei”. După aceasta, el ar fi fost dus “la vezirul de l-au îmbrăcat cu caftan și i-au dat ferman”. Peste doar “două-trei zile”, D. Cantemir ar fi plecat către țară “în menzil”, adică cu cai de poștă, fiind însoțit “numai

---

⁴³ *Cronici turcești*, vol. III, p. 216.

⁴⁴ *Cronici turcești*, vol. II, p. 517.

⁴⁵ *Ibid.*

⁴⁶ Ion Neculce. *Op. cit.*, p. 257.

cu dzece, doudzeci de oameni”⁴⁷. Că la numirea și căftănirea lui D. Cantemir ar fi fost prezenți și vreo 26 de boieri moldoveni⁴⁸, nu există alte dovezi decât știrea că, cu această ocazie, noului domn i-au fost predate 26 de halate, care, desigur, urmau a fi puse în spatele boierilor deja în țară. Nesiguranța lui Neculce referitor la numărul celor ce l-au asistat pe noul domn (zece-douăzeci de oameni) este mărturie că, la vremea respectivă, erau puțini boieri la Istanbul și nici n-aveau de unde să se ia, dată fiind graba cu care s-a decis mazilirea lui N. Mavrocordat și numirea în locul lui a lui D. Cantemir. Că noul domn a sosit în capitala Moldovei, la 10 decembrie 1710, doar “cu mica sa suită” știa și autorul *Cronicii anonime a Moldovei 1661-1729*⁴⁹. Adică, și de data aceasta boierii moldoveni nu prea au fost implicați în ascensiunea domnească a lui D. Cantemir, el urmând a fi impus țării prin autoritatea sultanului și a Porții.

Prin prisma informațiilor, fie și destul de lacunare, că D. Cantemir ar fi dat *rüşvet* marelui vizir și i-a “giuruit” bani hanului Devlet Ghirai al II-lea, mă îndoiesc la fel și de veridicitatea consemnării precum că, cu ocazia primirii domniei, el “n-au cheltuit niciun ban la Poartă”⁵⁰. Principială mi se pare informația că D. Cantemir a pornit spre țară fără tuiuri și fără sangeac, adică fără cele mai importante însemne ale investiției în domnie, pe care doar “pre urmă i le-au trimis”⁵¹. Cu alte cuvinte, la Istanbul avusese loc doar procedura de numire a lui D. Cantemir ca domn, cu toate că cronicarii turci scriau că totul s-ar fi făcut după obicei. Este interesant faptul că până în prezent nu este cunoscut *berat*-ul, adică cel mai important document care încheia procesul de numire și investire a unui domn și care “se emitea la 2-3 luni de către Divanul Imperial, după ordinul de numire... emis de către sultan”⁵². Nu exclud nici eu posibilitatea că, pe viitor, documentul ar putea fi descoperit în vrafurile de documente încă neclasificate din arhivele turcești. Vorbim însă de

---

⁴⁷ Ibid., p.258.

⁴⁸ Mihai maxim. *Dimitrie Cantemir și epoca sa. Documente noi din arhivele turcești*. În: „Revista de Istorie a Moldovei”, 2008, nr.4, p.76

⁴⁹ *Cronica anonimă a Moldovei*. Studiu și ediție critică de Dan Simonescu. București, 1975, p.67.

⁵⁰ Iion Neculce. *Op. cit.*, p 258.

⁵¹ Ibid.

⁵² Mihai Maxim. *Op. cit.*, p.76.

ceea ce există la ora actuală. În context, mi se pare destul de sugestivă deosebirea care se lasă întrevăzută de Mihai Maxim – notoriu cercetător al raporturilor româno-otomane și explorator al arhivelor turcești -, între numirea (*tevcih*) și investirea (*teşri*) noului domn⁵³, documentată la modul acceptabil fiind doar prima. Altfel spus, numirea și trimiterea lui Dimitrie Cantemir să domnească în Moldova s-au făcut la repezeală, fiind esențial redusă și întreaga procedură care urma să se încheie, așa cum ar fi fost obișnuit, cu investirea lui în noua calitate.

Că D. Cantemir, după numirea la domnie, “nemică zăbavă n-au făcut, ce de sârgu au purces din Țarigrad spre Moldova în cai de menzil”, scria și Nicolae Costin, fără a cunoaște pe cineva dintre boierii moldoveni însoțitori. Cronicarul știa și el doar despre un aga turc, care-l însoțea pe noul domn “fără tuiuri, fără sângiac, fără tabulhanaoa împărătească”. Doar “pre urmă *târdziu* (subl. mea.) i s-au trimis de la împărăție tuiurile”⁵⁴. Apare întrebarea firească: de ce oare ambii cronicari moldoveni consemnau lipsa tuiurilor și sangeacului, dacă așa ceva era un lucru obișnuit și fără importanță? Lipsa lor era un indice că domnia lui D. Cantemir nu beneficia de o legitimare deplină. Sosind la Iași, la 10 decembrie 1710, “i-au ieșit boierii țării și cu slujitorii și cu tabulhanaoa țării de i-au făcut alai după obicei”, numai că “în loc de oarecare semnu (tuiuri, sangeac – n. a.), venia inaintea lui un turcu cu o ghigă lungă de lemn, fiindu a mână”⁵⁵.

A urmat ungerea (blagoslovirea) la domnie în Biserica Sf. Nicolae, “molitfele” fiind făcute de mitropolitul țării (Ghedeon), apoi citirea firmanului (ordinului de numire) în fața boierilor adunați în divan. Adică după toate regulile s-a făcut doar procedura de înscăunare care, cum este lesne de înțeles, era și putea fi efectuată doar în țară. Nu s-au lăsat întârziate nici remanierele în înaltele dregătorii și în componența divanului, cronicarii noștri fiind avansați și ei în dregătorie de mare spătar (I. Neculce) și de mare logofăt (N. Costin).

După cum au observat deja unii cercetători, graba cu care D. Cantemir a fost numit domn și a trebuit să se îndrepte urgent către tronul

---

⁵³ Ibid.

⁵⁴ Nicolae Costin. *Letopisețul Țării Moldovei (1709-1711)*. În: Idem. *Scrieri în două volume*. Ediție îngrijită de Svetlana Korolevschi. Volumul II. Chișinău: Hyperion, 1990, p. 366.

⁵⁵ Ibid.

acordat lui de sultan, alături de lipsa evidentă a unor elemente esențiale ale complexului și durabilului proces de numire și investire în domnie, pun la îndoială legitimitatea domniei lui atât din punctul de vedere al Porții Otomane, cât și din cel al boierimii moldovene⁵⁶. Numai că pentru înlăturarea acestor bănuieli nu mi se pare justificat a reconstrui procesele, urmând descrierea făcută de însuși D. Cantemir șirului de ritualuri și proceduri obișnuite în toate cazurile de înscăunare a domnilor prin voința Porții⁵⁷. Ceva mai sus, am atras deja atenția asupra posibilităților ca D. Cantemir, referindu-se laconic și indirect la numirea sa la domnie, fără a aduce detalii, apoi descriind în detalii ordinea obișnuită în toate cazurile cu ocazia numirii de către Poartă a domnilor moldoveni, el voia să lase impresia că și domnia lui se înscrie perfect în această ordine. Faptele concrete însă lasă teren pentru serioase îndoieli. De aceea, nu văd motive justificatoare pentru o reconstituire a evenimentelor nu în baza informațiilor oferite de sursele vremii, ci reproducând scenariul descris de D. Cantemir, valabil la modul general, și nu pentru cazul concret al înscăunării sale. O flagrantă contradicție se lasă observată în afirmațiile cum că n-ar fi existat “fapte, care ar fi mărturisit că situația din interiorul Principatului Moldovei (Молдавского княжества) și din apropierea granițelor Imperiului Otoman ar fi cerut prezența imediată în Iași a noului domnitor”, și că știindu-se totuși că între numirea (20 noiembrie) în domnie și sosirea lui D. Cantemir în capitala Moldovei (10 decembrie 1710) a trecut foarte puțin timp, neobișnuit pentru asemenea situații, “ritualurile, legate de numirea lui, au putut fi reduse în legătură cu condițiile vremii de război”⁵⁸. Căci întreaga procedură nu se reducea doar la “numirea (посвящение) lui Cantemir în calitatea de domnitor și depunerea de către el a jurământului”, chiar dacă acestea au avut loc în modul cuvenit.

Cineva poate să-mi reproșeze că nici numirea și investirea celorlalți domni ai Moldovei, care și-au primit domniile la Poartă, nu sunt cunoscute în complexitatea tuturor ritualurilor și procedurilor care le însoțeau. De ce adică ași insista asupra lor în cazul lui Dimitrie Cantemir?

---

⁵⁶ В.И. Цвиркун. *Op. cit.*, p. 24.

⁵⁷ *Ibid.*

⁵⁸ *Ibid.*, p. 24-25.

Dar nicio domnie de până la dânsul, inclusiv cele relativ durabile, care au lăsat urme adânci în istoria domniilor Țării Moldovei, n-a generat atâtea mituri și tratări forțate, atâtea tendințe de aureolare și preamărire ca cea a lui D. Cantemir.

Pentru a-mi justifica atitudinea față de personalitatea lui D. Cantemir, anume ca domn, ca om politic și de stat, mă văd obligat să întreprind și o cercetare a domniei propriu-zise a celui de-al treilea dintre Cantemiri. Rezultatele ei, care vor cere și ele un volum adecvat, își vor găsi locul în următoarele două reflecții din acest studiu. În cel de față țin doar să mai subliniez că prin cele expuse mai sus nu consider că problema circumstanțelor înscăunării lui D. Cantemir ca domn al Moldovei, corespunderii ei rigorilor legitimizează etc. s-a consumat ca obiect de cercetare, rămânând în speranța că va spori și interesul altor cercetători față de ea. Ceea ce mi se pare indiscutabil este lipsa totală de temei științific pentru sintagma *dinastia Cantemireștilor* și pentru prezentarea lui Constantin Cantemir ca întemeietor, iar a lui Dimitrie Cantemir drept continuator al acestei dinastii, care n-a existat în realitate, ci doar în imaginația unor cercetători.

II

Că graba cu care i s-a acordat lui Dimitrie Cantemir domnia Moldovei și pripa cu care a sosit el în capitala țării au fost determinate de starea de război dintre Imperiul Otoman și cel Rus se desprinde ușor din scrierile noului domn al Moldovei⁵⁹ și ale celor doi cronicari turci, care au consemnat evenimentul: Silahdar Mehmed aga⁶⁰ și Mehmed Rașid⁶¹. Nu e greu să admitem că lui D.Cantemir, cu ocazia numirii în scaunul de la Iași, poarta ar fi putut să-i formuleze și unele porunci urgente și importante legate de această stare de război, care însănu și-au găsit reflecție în sursele istorice ale vremii, dar nu există temei să afirmăm că în chiar cadrul memorabilei ședințe a Divanului împărațesc, noului domn i s-ar fi prezentat „puncte-porunci” (пунеты-наказы), prin

---

⁵⁹ Dimitrie Cantemir. *Op. cit.*, p.63.

⁶⁰ *Cronici turcești*, II, p.517.

⁶¹ *Ibid.*, III, p.215-216.

care, pe lângă „organizarea apărării principatului (княжества) și pregătirea proviziilor (припасы), necesare armatelor otomane”, i s-ar fi poruncit „să urmărească și să controleze conduita principelui valah (валашского князя), cu convingerile jurate din partea autorităților otomane în apropiata destituire a celui din urmă”⁶², adică a lui Constantin Brâncoveanu. Datorită lui Ioan Neculce, care desigur s-a informat personal din spusele lui D.Cantemir, cunoaștem că la plecarea acestuia din capitala otomană către țara sa, marele vizir i-ar fi zis “cu mare taină” ca el să “chivernisească lucrul” și să-l prindă pe Brâncoveanu și să-l trimită la Poartă viu, promițându-i-se drept recompensă “mare dar și cinste” la împărăție și asigurări că va “rămâne acolo domnul neschimbatu”⁶³, vorba fiind desigur de înlocuirea lui Brâncoveanu și de înscăunarea la București a lui D. Cantemir.

Conform cronicarului moldovean, martor și participant la evenimentele produse cu ocazia numirii în domnie a lui “Dumitașco-beizadé”, subiectul privind destituirea domnului de la București s-ar fi discutat și în cadrul întrevederii hanului tătarilor din Crimeea cu sultanul, când s-a decis și mazilirea lui Nicolae Mavrocordat. Primul i-ar fi atras atenția sultanului, “că Brâncoveanu-vodă, domnul muntean, este bogat și puternic, are oaste multă și-i de multu pre bun prieten moscalilor”, astfel că în starea intervenită în raport cu Rusia, el nu trebuie lăsat să mai fie domn, “că poate să se hainească și a face sminteală oștii împărătești”. Ca urmare, acesta trebuia “prinsu, că el de bună voie nu a veni la Poartă”. Și nimeni altul nu putea să-l prindă “fără cât ... beizadé, feciorul lui Constantin vodă cel mai mic”, care era “om mai sprinten decât fratele-său Antiohie-vodă”⁶⁴. Ar urma că, acceptând mazilirea lui N. Mavrocordat, sultanul ar fi înclinat spre numirea în locul lui a lui Antioh Cantemir, reorientarea spre candidatura lui D. Cantemir făcându-se la insistența hanului. Hotărâtor era în interesul de a-l înlătura pe Constantin Brâncoveanu, exprimat de Devlet Ghirai al II-lea, care-l prezenta pe cel mai tânăr dintre frații Cantemirești ca fiind mai potrivit ca domn, întrucât “el va chivernisi lucrul din Moldova și l-a prinde” pe Brâncoveanu. Din cele relatate de I. Neculce ar urma că înlăturarea domnului muntean era

---

⁶² В.И. Dimitrie Cantemir. *Op. cit.*, p.63.

⁶² *Cronici Цвиркун. Op. cit.*, p.24.

⁶³ Ion Neculce. *Op. cit.*, p.258.

⁶⁴ *Ibid.*, p.257.

principalul lucru urmărit prin mazilirea lui N. Mavrocordat și înlocuirea acestuia cu D. Cantemir, chestiunea stării de război dintre turci și ruși referindu-se doar la îndepărtarea pericolului de hainire a domnului Țării Românești și blocarea legăturilor dintre curtea de la București și cea de la Moscova.

Se pare însă că de înlăturarea lui C. Brâncoveanu era mai interesat D. Cantemir decât Poarta. Anume el i-a sugerat marelui vizir planul cum, pe de o parte, să ațipească atenția domnului muntean, pentru a-l lua prin surprindere, iar, pe de altă parte, să i se ofere Porții motiv de a interveni în vederea mazilirii lui, prin emiterea unui firman în acest sens. Astfel, marele vizir urma să-i ceară lui C. Brâncoveanu 500 de pungi de bani “de trebuință pentru gătirea oștii” turcești. Cererea avea să-i înlătore celui vizat bănuiala unei eventuale maziliri, iar în cazul când cererea n-ar fi fost onorată, Poarta ar fi avut motiv să dispună scoaterea din domnie a temerarului domn muntean. Realizarea proiectului a fost, însă, zădărnicită de C. Brâncoveanu, care s-a conformat cererii și, motivând că nu dispune de toată suma, s-a angajat să achite câte 100 de pungi de bani lunar, pentru a trage timpul, “socotind că până la 5 luni or sosi moscalii, și atunce de-ar și vré să-i facă ceva, nu i-ar puté strica nimic”⁶⁵.

D. Cantemir, la rândul-i, presat de hanul din Crimeea care-i și trimisese deja firmanul, dar gândindu-se și cum să-și satisfacă interesul domnesc față de Țara Românească, și-a trimis acolo iscoade pentru a testa situația și, totodată, pregătindu-și forțele de intervenție: “vro cincisese steaguri de lefegii și două steaguri de lipcani și câțiva ficioni de boieri grijii”. Așteptarea “din ceas în ceas să-i vie omul cel cu fermanul de la împărăție” nu a avut însă sorți de izbândă, căci de la marele vizir a venit “răspunsu să mai aștepte, că când a fi vreme i-a face el știre”⁶⁶. Deci destituirea lui C. Brâncoveanu nu constituia porunca principală, cum o prezenta D. Cantemir și, sub influența lui și I. Neculce, iar motivarea de către vizir a amânării acțiunii în direcția Bucureștiului, cum că s-ar fi așteptat ca Brâncoveanu să achite întreaga sumă cerută⁶⁷, nu poate fi luată în serios, căci suma restantă, și nu numai ea, putea fi lesne

---

⁶⁵ Ibid., p.258.

⁶⁶ Ibid., p.262.

⁶⁷ Ibid.

recuperată în urma prinderii domnului muntean și, așa cum se obișnuia în asemenea cazuri, confiscării averii lui. Se creează impresia că dobândirea de către D. Cantemir a domniei Țării Românești urma să se producă după îndeplinirea de către el a unei porunci mult mai importante pentru Poartă decât mazilirea lui C. Brâncoveanu. Mai mult chiar, îndeplinirea acestei porunci era privită ca o condiție *sine qua non*, pentru a i se da undă verde acțiunii lui D. Cantemir de a dobândi scaunul muntean.

La elucidarea problemei despre misiunea principală pusă în seama lui D. Cantemir la numirea lui în domnia Moldovei, pare să contribuie esențial o altă consemnare a lui I. Neculce, conform căreia, D. Cantemir, angajându-se în schimbul de solii cu țarul Petru I, pentru a înlătura suspiciunile Porții, “cu meșterșug au scris la Poartă, ca să-i dè voie să facă a să agiunge cu moscalii și ce-ar vede și ar înțelege, de toate să facă știre Porții”, astfel că marele vizir “gândind că va hi drept Porții, datu-i-au și ace voie”. În consecință, primind acea învoire de la Poartă și “mai fără sâială au început a să agiunge cu moscalii”⁶⁸.

Nu este cazul să înșirui titluri și nume de autori ce au acceptat univoc această consemnare a cronicarului moldovean drept mărturie a dibăciei noului domn al Moldovei care, orientându-se spre alianță cu țarul Rusiei, a știut cum să-și camufleze acțiunea înșelând autoritățile otomane. Despre acest “meșterșug” scrie doar I. Neculce, faptul nefiind cunoscut de celălalt cronicar moldovean, Nicolae Costin, contemporan și el și martor al evenimentelor din acea vreme. Ca și în alte cazuri, această stare de lucruri s-ar putea explica prin faptul că Neculce a aflat ceea ce relatea din chiar gura lui D. Cantemir care, atunci când s-a aflat de legăturile lui cu rușii, a încercat să iasă *basma curată* atât în ochii boierilor care, în dependență de orientările lor fie spre raporturile pașnice cu turcii, fie spre alianță și colaborare cu rușii, puteau să-i arunce învinuiri de hainie față de Poartă sau de lipsa de sinceritate în raporturile cu țarul moscovit Petru I.

Opinia mea e că, în realitate, “să să agiungă cu moscalii” a fost porunca principală ce i s-a dat lui D. Cantemir atunci când s-a decis numirea lui ca domn al Moldovei. Făcând această presupunere, în favoarea căreia voi aduce și alte argumente, nu pot trece pe lângă o

---

⁶⁸ Ibid., p.264.

observație oarecum solitară, făcută în baza informațiilor oferite nu doar de I. Neculce, ci și de sursele turcești, cum că înainte de venirea lui Petru I la Iași, adică timp de cinci luni și ceva de la urcarea lui D. Cantemir în scaunul domnesc, acesta căuta “să păstreze relațiile oficiale cu Poarta, să-și îndeplinească obligațiile față de aceasta, ba chiar să *înceapă negocierile cu rușii* (subl. a) cu acordul Porții înseși”⁶⁹. Pare lipsită de acoperire și afirmația cum că numirea lui D. Cantemir ca domn s-ar încadra în măsurile întreprinse de “guvernul turc” în vederea întăririi “pozițiilor sale în Moldova și Valahia” prin înlocuirea lui N. Mavrocordat, “nepriecut în treburile militare”⁷⁰. Și nu doar din cauza că această afirmație are și ea la bază spusele lui D. Cantemir, care lăsa să se înțeleagă că el ar fi fost mai apt și mai inițiat în ale milităriei decât cel pe care l-a înlocuit în scaun⁷¹. Și N. Mavrocordat își primise domnia (1709-1710) în condiții similare, determinate de starea de război, care se așternuse deja între Imperiul Otoman și Rusia, lipsă fiind doar declarația oficială de război dintr-o parte sau alta. De altfel, înainte ca domnia să-i fie acordată lui N. Mavrocordat, alegerea marelui vizir căzuse din nou pe Antioh Cantemir, căruia i s-au cerut, însă, 300 de pungi de bani. El accepta să achite doar jumătate din suma cerută, “că țara este săracă” și el “nu poate să jăcuască”. Probabil, pentru a evita asemenea situații, lui N. Mavrocordat i s-a acordat domnia “fără niciun ban”. Peste doar câteva zile, însă, i s-a calculat o contribuție de 800 de pungi, la care s-au mai adăugat și alte plăți aferente care, toate împreună, au rotunjit suma de 1.000 de pungi⁷². Ceva asemănător s-a produs și în cazul numirii în domnie a lui D. Cantemir. După spusele proprii, el ar fi acceptat domnia cu condiția că, atâta timp cât va fi domn, nu va plăti turcilor nimic. La doar câteva zile după sosirea sa la Iași, însă, chehaia marelui vizir i-a cerut printr-o scrisoare peșcheșul pentru sultan și marele vizir, precum și alte “multe nesuportabile sarcine”⁷³. Iar pentru anul financiar 1710/1711,

---

⁶⁹ Mihai Maxim. *Op. cit.*, p. 76.

⁷⁰ Lilia Pogolșa. *Doctrina politică a lui Dimitrie Cantemir reflectată în tratatul de la Luțk din 1711*. În: „Revista de Istorie a Moldovei”, 2008, nr.4, p.143.

⁷¹ Dimitrie Cantemir. *Op. cit.*, p.62-63.

⁷² Ion Neculce. *Op. cit.*, p. 249-250.

⁷³ Ion Eremia. *Politica rusofilă a lui Dimitrie Cantemir – mit și realitate*. În: *Țara Moldovei în contextul civilizației europene*. Materialele Simpozionului Internațional. Noiembrie, 2008. În onorem Gheorghe Gonța. Chișinău: Cartdidact, 2008, p.

când a domnit D. Cantemir, haraciul Moldovei a rămas neschimbat, constituind 65.454 *guruși* (lei, taleri)⁷⁴.

După cum se vede, nu calitățile militare contau atunci când se pune problema mazilirii unui domn și înlocuirea lui cu altul. În consecință, nu consider a fi necesară nici elucidarea subiectului ce ar ține de aptitudinile militare ale lui D. Cantemir, care s-au manifestat în cadrul cunoscutei confruntări dintre oastea turcească și cea a imperialilor, care s-a produs la un pod de peste Tisa în ultimul an al războiului dintre Liga Sfântă și Imperiul Otoman, încheiat prin Pacea de la Karlowitz (16.I.1699). Turcii au suferit atunci o înfrângere dezastruoasă, astfel că “și agarlâcul lui Dumitrașco beizadè ș-a capuchehaielor acolo s-au prăpădit. Numai că au scăpat ei cu capetele”⁷⁵. Atrag atenția și asupra faptului că Poarta, deși a declarat prima război Rusiei, nu era pregătită și hotărâtă să declanșeze operațiuni militare. Și a făcut-o sub presiunea hanului Devlet Ghirai al II-lea, precum și a trimisului la Poartă din partea regelui suedez Carol al XII-lea, aflător la Tighina cu ceva oaste proprie, dar și cu ceva trupe ale hatmanului căzăcesc Mazeppa, precum și ale celui de-al doilea rege polon Stanislav Leszczyński, ridicat în această demnitate de același rege suedez. În cadrul ședinței Divanului împărătesc din 9/20 noiembrie 1710, care a și decis declarația de război Rusiei, hanul tătarilor Crimeei a făcut cunoștință “cum țarul Rusiei a călcat tratatul de pace” (din 1700, reconfirmat în ianuarie 1710 – n. mea.), ocupând nu numai Azovul, ci și multe cetăți din Ucraina, inclusiv “între râul Bug și fluviul Nistru, unde își așezase oști”. Ocupat de ruși era și Rașcovul, situat pe malul stâng al Nistrului, rușii pomenindu-se deja în fața cetății Hotinului, de unde se întrevedea parcă și “locul de reședință a voievodului Moldovei, târgul Iași”. Armatele rusești pătrunseseră în stăpânirile turcești vecine cu Moldova la o distanță de 48 de ore de mers, direct afectată fiind și partea de nord (ținutul Cernăuți) a Moldovei⁷⁶.

Așadar, Poarta a fost silită să declare război Rusiei, în condițiile în care aceasta se angajase deja în el, fără a-l declara. Că anume așa stăteau lucrurile, o demonstrează și faptul că declarația a fost pronunțată la

---

⁷⁴ Mihai Maxim. Haraciul moldovenesc în opera lui D.Cantemir. În: „Analele Uuniversității București.Filozofie. Istorie”. T.22, 1974, p.264; Idem. Dimitrie Cantemir și opera sa, p.77.

⁷⁵ Ion Neculce. *Op. cit.*, p. 210.

⁷⁶ *Cronici turcești*, vol.II, p.516.

sfârșitul toamnei, în preajma iernii, când concentrarea de trupe era foarte anevoioasă și nici nu se prea obișnuia să se declanșeze operațiuni militare de anvergură. Deocamdată, aveau loc doar unele pregătiri militare în Crimeea și la Ocaikov “spre a împiedica înaintarea rușilor”. Iar firmanul emis cu ocazia declarării războiului prevedea că “dacă oastea rusească va înainta spre Dunăre, atunci să se unească cu toții și s-o împiedice”⁷⁷. Mai mult chiar, declarând război Rusiei, Poarta “au dat poroncă în toate părțile, de vară să să gătedze de oaste”. De oaste “de primăvară” era chemat să se pregătească doar Carol al XII-lea⁷⁸, care, probabil, împreună cu turcii din garnizoana Tighinei, trebuia să blocheze avansarea rușilor dincoace de Nistru, dacă ei ar fi întreprins așa ceva. Pregătiri militare impresionante din partea marelui vizir Baltagi Mehmed pașa au început abia în a doua jumătate a lunii martie 1711, după ce, la 22 februarie, același an, și Rusia i-a declarat război Imperiului Otoman⁷⁹, adică atunci când intențiile războinice din partea țarului Petru I au fost date pe față. Și de data aceasta, spectaculoasele pregătiri de război aveau menirea să-l impresioneze pe țar, pentru a-l face să încline spre rezolvarea pașnică a conflictului. Astfel, oastea turcească cu marele vizir Baltagi Mehmed pașa a ieșit din Istanbul abia la 15 martie 1711, îndreptându-se spre Chilia, în Delta Dunării, în timp ce pe calea maritimă erau transportate arme, muniții și provizii, iar flota turcească în frunte cu amiralul Mehmed pașa, cu diferite încărcături și cu 16.000 de războinici, era pusă în mișcare în Marea Neagră abia la 11 aprilie, același an. Tot în aprilie, forțele turcești terestre au fost completate cu oști venite la Adrianopol din Anatolia și Rumelia și s-au îndreptat spre Dunăre⁸⁰. Adică, impunătoarele forțe militare otomane erau încă departe de eventualul teatru de război cu ruși, în timp ce aceștia pătrunseser deja în stăpânirile turcești și tătare, fiind hotărâți să continue înaintarea.

---

⁷⁷ Ibid., p.517.

⁷⁸ Ion Neculce. *Op.cit.*, p.@@55.

⁷⁹ P.P.Panaiteescu. *Dimitrie Cantemir. Viața și opera*. București: Editura Academiei, 1958, p.104; Ștefan Ștefănescu. *Gândirea politică a lui Dimitrie Cantemir și relațiile Moldovei cu statele vecine la începutul secolului al XVIII-lea*. În: *300 de ani de la nașterea lui Dimitrie Cantemir*. Sesiunea științifică Dimitrie Cantemir [București], Editura Academiei, 1974, p. 114; Ion Eremia. *Politica rusofilă*, p.48.

⁸⁰ *Cronici turcești*, vol.II, p. 518.

Se spera la o ridicare în masă împotriva turcilor a popoarelor aservite de turci, cărora Petru I, cu ocazia declanșării războiului, le-a adresat un manifest, postându-se în rolul de eliberator al lor și având și un plan concret care, așa cum era și firesc, viza, întâi de toate, Moldova. Țarul și-a împărtășit gândul cu G. Dolgoruki, sugerându-i că ar fi fost bine ca trupele comandate de el să intre în Braclaw (Podolia) sau poate mai bine în Iași, să alungă de aici dușmanul și să ocupe acel loc⁸¹.

Mă văd justificat să cred, astfel, ținând cont de cele de mai sus, că Poarta, declarând război Rusiei fără a fi pregătită pentru el, a încercat să facă presiuni asupra lui Petru I, știind că forțele acestuia erau dispersate pe un vast teritoriu de la țărmul baltic și până în zona de confluență cu tătarii din Crimeea și stăpânirile turcești din nordul Mării Negre. Se spera la o revenire la condițiile tratatului de pace de 30 de ani, semnat la Istanbul în anul 1700 și reconfirmat în ianuarie 1710. Misiunea de inițiator și mediator al negocierilor cu țarul i-a și revenit lui D. Cantemir, ca domn pământean, de aceeași religie ortodoxă ca și rușii și care, în plus, mai era cunoscut și ca întreținând relații prietenești cu rezidentul rus la Istanbul, P.A. Tolstoi, închis acum de către autoritățile otomane în fortăreața Yedikule, imediat după declararea războiului de către Poartă. D. Cantemir era interesat în rezolvarea pașnică a stării de război care, în caz de nereușită ar fi afectat întâi de toate țara lui, cu toate consecințele nefaste pentru ea a unui război de anvergură, care s-ar fi început și desfășurat pe teritoriul Moldovei.

În acest sens, D. Cantemir nu era primul domn al Moldovei în rolul de mediator al căruia Poarta punea mari speranțe. Cel mai expresiv mi se pare cazul lui Vasile Lupu, apărut în urma cuceririi cetății Azovului de către cazacii de pe Don, în 1637. În 1642, marele vizir de atunci, Mustafă pașa, îi garanta lui V. Lupu nu numai domnia pe viață în Moldova, ci și domnia Țării Românești, dacă ar reuși să-l determine pe țarul de atunci al Moscovei să-i facă pe cazaci să evacueze pentru turci de bună voie cetatea Azovului, sau, cel puțin, să renunțe de a le acorda

---

⁸¹ *Письма и бумаги императора Петра Великого*. Т. XI. Выпуск 1. Москва, 1962б, р. 73; Ion Eremia. *Politica rusofilă*, p.48.

ajutor⁸². Și în acest caz, ca și în cazul lui D. Cantemir, domnia Țării Românești era privită ca obiect de recompensă pentru marele serviciu adus Porții.

În același context se înscrie și un alt caz, care ține deja de domnul Țării Românești C. Brâncoveanu, dar care este semnificativ din punct de vedere al interesului înaltelor autorități otomane de a evita încleștarea pe câmpul de luptă chiar și atunci când trupele turcești erau deja pregătite pentru a le înfrunta pe cele rusești. Faptul este consemnat și în unele documente rusești și interpretat la fel și de unii cercetători ruși (I.I.Golikov, C.F.Orescova ș.a.), dar relatat în detalii de către cel mai informat cronicar moldovean al vremii, care nota că, atunci când armatele rusești, de partea cărora trecuse și D. Cantemir, se pregăteau să pornească spre Dunăre, pentru a-i înfrunta pe turci, “Împărăția turcului” i-a poruncit patriarhului de Ierusalim, Hrysantos, să-i scrie o scrisoare domnului muntean C. Brâncoveanu, și, știindu-se că acesta “avè prieteșug vechiu cu moscalii”, să-i ceară “să trimită un om a lui la moscali să facă pace”, chiar cu prețul stabilirii hotarului dintre turci și ruși pe Dunăre. Domnul muntean l-a și trimis pe Machidon Comisul (Gh. Castriotul) la Iași, cu propunerea venită de la Poartă⁸³. Nu insist deocamdată asupra motivelor care l-au determinat pe țarul rus să respingă inițiativa, dar subliniez pentru moment, că pe C. Brâncoveanu, pe care D. Cantemir intenționa să-l scoată din domnie, Poarta l-a împuternicit să intermedieze negocierile de pace cu țarul moscovit. Împuternicirea aceasta, însă, intervenea în condițiile în care D. Cantemir trecuse deja fățiș de partea rușilor. Adică, ceea ce în noiembrie-decembrie 1711 i se solicita să facă lui D. Cantemir, acum, în condiții radical schimbate, era încercat prin intermediul lui C. Brâncoveanu, care nu se grăbea să îmbrățișeze fățiș cauza țarului moscovit și a domnului moldovean. Cu atât mai mult, că și D. Cantemir “poate-fi că-ș știè și mai nainte voroava” cu moscalii⁸⁴.

Despre o orientare a lui D. Cantemir spre Rusia nu doar înainte de primirea domniei, ci chiar și în primele luni ale acesteia, sursele istorice

---

⁸² Ion Eremia. *Relațiile externe ale lui Vasile Lupu (1634-1653)*. Chișinău: Cartdidact, 1999, p. 123.

⁸³ Ion Neculce. *Op. cit.*, p. 279; В.И.Цвиркун. *Эпистолярное наследие*, p. 32; Andrei Eșanu, Valentina Eșanu. *Dimitrie Cantemir*, p. 217.

⁸⁴ Ion Neculce. *Op. cit.*, p.263.

nu mărturisesc nimic⁸⁵ Afară de unele informații sporadice despre activitatea de creație pe întreaga durată a aflării sale la Constantinopol, alte date nu există⁸⁶. “Tradiția” despre o orientare timpurie a lui D. Cantemir spre Rusia își are originea în isto-riografia sovietică, în special în cea de la Chișinău⁸⁷. Se făcea trimitere la legăturile lui D. Cante-mir cu ambasadorul rus la Istanbul, P.A.Tolstoi, dar nici despre ele nu se știe mare lucru. Documentar, dispunem de o vagă referire a lui D. Cantemir într-un ordinar demers al său către Petru I, din septembrie 1721, adică atunci când nefericitul fost domn al Moldovei se afla deja de vreo 10 ani în Rusia. Autorul documentului își etala credința față de înaltul adresant, așa cum i-o promisese lui Petru Andreevici Tolstoi și pe care n-ar fi încălcat-o niciodată⁸⁸.

Se știe, totodată, că aflându-se închis în fortăreața Yedikule, nefericitul ambasador moscovit la Istanbul a reușit să-i trimită țarului două scrisori – pe 10 și pe 14 noiembrie 1710 –, ajunse la destinație pe 20 și, respectiv, pe 24 decembrie⁸⁹, adică cam tot atunci când D. Cantemir se instala în scaunul domnesc de la Iași. Despre ele era informat și I.Neculce, care știa că acele scrisori au putut părăsi temnița datorită “meșterșugului” capuchehaiei domnului Moldovei la Poartă, pentru ca, ajunse la Iași, de aici ele să fie trimise la Moscova. Datorită acestui fapt, “de credință și de slujbă, au cădzut Dumitrașco vodă în mare cinste și dragoste la Petru Alekseivici, împăratul Moscului”⁹⁰.

Ar urma că scoaterea acestor două scrisori din fortăreața sultanală și transmiterea lor la destinație a fost cea mai importantă slujbă adusă de D. Cantemir, care prin aceasta și-a câștigat marea bunăvoință a țarului. Apare însă întrebarea, cum de-a fost posibil ca atunci când “altul nime nu

---

⁸⁵ Ion Eremia. *Considerații privind tratatul moldo-rus din 1711*. În: *Frontierele spațiului românesc în context european*. Oradea/Chișinău, 2008, p. 106.

⁸⁶ Mihai Maxim. *Dimitrie Cantemir și epoca sa*, p.74-75; В.И. Цвиркун. *Эпистолярное наследие*, p.21.

⁸⁷ Н.П. Кириченко. *Текст русско-молдавского договора 1711 года и соответствие его летописи Иона Некулче*. În: *Вековая дружба*. Кишинёв, 1961, p. 111-114.

⁸⁸ В.И. Цвиркун. *Эпистолярное наследие*, p.223.

⁸⁹ *Письма и бумаги императора*, XI, 1, p.335-337, 767-768; Ion Eremia, *Considerații*, p. 105.

⁹⁰ Ion Neculce. *Op. cit.*, p.264.

cutedza a face acele slujbe, că era solul în mare pază”⁹¹, capucehaiei domnului Moldovei, care abia primise domnia și se îndrepta grăbit spre țara sa, i-a reușit, totuși, s-o facă, riscându-și propriul cap și punând în pericol și soarta domnului său? S-ar părea că capucehaia și domnul Moldovei și-au jucat rolul într-un scenariu bine pus la punct de către Poartă, anume pentru a-i mări credibilitatea lui D. Cantemir în fața autorităților ruse, în frunte cu Petru I.

Nu este lipsit de interes nici faptul că, ajuns deja în scaunul de la Iași, în condițiile când armatele rusești se aflau la hotarul Moldovei, iar în unele locuri își experimentase deja și armele în teritoriul țării, D. Cantemir și-a îndeplinit conștiincios obligațiile față de Poartă, inclusiv prin informarea acesteia despre ceea ce se întâmpla în tabăra rușilor. Astfel, marele vizir adresa lui D. Cantemir cele mai mari laude, pentru că “știè toate ce se facu la Moscu și la leși, de le scrie tot adevărat la Poartă”. S-a ajuns până acolo, încât și pașa de Tighina, căruia Poarta îi cerea informații de același gen, le “împrumuta” de la D. Cantemir, care însă, pentru a fi primul în ochii Porții, oferea demnitarului turc de la Tighina informațiile cerute doar peste 5-6 zile după ce și le trimitea la destinație pe ale sale⁹². Domnul Moldovei a îndeplinit chiar și porunca Porții de a-i bloca trecerea prin Moldova lui Francisc Rakoczi al II-lea - căpetenia curuților din Ungaria Superioară și Transilvania, răsculați împotriva imperialilor -, care voia să se unească cu armatele lui Petru I. În consecință, el a trebuit să iasă “pe de altă parte pentru munții Țărâi Ungurești și s-au dus la împăratul Moscului fiindu la Iavorov”⁹³. Cazul s-a întâmplat atunci când D. Cantemir era deja pe calea de a definitiva condițiile trecerii sale sub supremația lui Petru I. Tot atunci, domnul Moldovei a dat curs cererii sultanului de a asigura cu lemn și de a-și trimite oameni care, alături de munteni, urmau să ridice un pod peste Dunăre, la Oblucita⁹⁴, pentru a asigura trecerea armatelor turcești la nord de Dunăre. Iar un document din cancelaria contabilității generale din

---

⁹¹ Ibid.

⁹² Ibid., p. 253.

⁹³ Nicolae Costin. *Op. cit.*, p.369.

⁹⁴ Ibid.

Istanbul indică predarea către Poartă a 10.000 de ocale (*vukiye*) de miere (*aşel*), ceea ce cântărea aproape 13 tone⁹⁵.

Datele de mai sus justifică opinia că “sursele istorice de care dispun în prezent cercetătorii nu permit să ne facem o imagine clară privitor la faza inițială a orientării lui D. Cantemir spre Rusia”⁹⁶. Nu există dovezi că, aflându-se la Constantinopol, D. Cantemir ar fi nutrit parcă un plan de aliere cu Rusia ca unică forță capabilă să asigure eliberarea Moldovei de sub dominația otomană, iar ajuns la domnie, ar și fi întreprins măsuri concrete în vederea constituirii acestei alianțe⁹⁷.

În realitate, venind în scaun cu misiunea de a media negocierile ruso-otomane în vederea depășirii pașnice a crizei din relațiile otomano-ruse, dar interesat și personal în neadmiterea unui război care i-ar fi afectat grav țara, D. Cantemir a fost surprins de evenimente și “silit să ia o atitudine în favoarea țarului, în clipa când nu a mai avut ce face”⁹⁸. În caz contrar, el risca să vadă mașina de război a Rusiei rostogolindu-se peste Țara Moldovei cu toate consecințele inerente atât pentru propriul destin, cât și pentru soarta țării în general.

Acceptând întru totul demonstrația lui P.P.Panaiteșcu privind falsitatea ca document istoric a așa-zisului “testament” al lui Petru I, prin care el ar fi lăsat urmașilor săi porunca să cucerească până la Constantinopol, Persia și India⁹⁹, nu pot nega, totuși, existența în gândirea politică și militară a acestui țar al Rusiei a unui proiect de vaste cuceriri, sub paravanul *solidarității ortodoxe* și luptelor pentru eliberarea popoarelor creștine de rit răsăritean de sub “păgâni”. El se desprinde cu destulă claritate din *manifestul* lui Petru I, din 8 mai 1711, adresat “Țării Românești și Țării Moldovei, domnilor, hatmanilor și boierilor și nobililor altor țări și tuturor locuitorilor, precum și altor popoare creștine: greci, sârbi, bulgari, sloveni, albanezi, cnejilor lor, voievozilor și căpete-

---

⁹⁵ Mihai Maxim. *Dimitrie Cantemir și epoca sa*, p. 77.

⁹⁶ Ion Eremia. *Considerații*, p. 106.

⁹⁷ Andrei Eșanu. *Dimitrie Cantemir*, p. 222; Andrei Eșanu, Valentina Eșanu. *Dimitrie Cantemir*, p. 201;

⁹⁸ P.P.Panaiteșcu. *Dimitrie Cantemir*, p. 164.

⁹⁹ *Ibid.*, p. 103-104.

niilor, polcovnicilor, nobilimii și oamenilor de orice ranguri”¹⁰⁰. La conținutul concret al acestui document mă voi opri cu altă ocazie. Aici doar insist, că țările și teritoriile popoarelor vizate de el, urmau să constituie sfera de supremație politică, dacă nu chiar de stăpânire directă a Rusiei, capitala căreia își arogase deja de mai multă vreme calitatea de a *Treia Romă* și care, ca “succesoară” a fostului Imperiu Bizantin, se etala în rolul de *mesia*, adică de salvatoare a popoarelor ortodoxe care aveau de suportat dominația directă sau indirectă a Imperiului Otoman. Este lesne de înțeles că nici un efort din partea lui D. Cantemir în sensul celor puse în seama lui de Poartă, nu-și avea sorți de izbândă, astfel că nu-i rămânea decât să se conformeze situației, pentru a-și salva domnia deja în fața țarului moscovit. Există destul temei pentru a crede că, cel puțin până către primăvara anului 1711, când în raporturile lui cu țarul Petru I s-au produs acele evoluții ce au culminat cu semnarea faimoasei “diplome de la Luțk” din 13 aprilie, D. Cantemir nici nu era luat în calcul ca un eventual domn al Moldovei din partea țarului de la Moscova.

Impresia aceasta se lasă observată, fără echivoc, din articolele III și V ale “diplomei”, care au atras deja atenția unor cercetători, în mod deosebit a lui P.P.Panaiteescu. La examinarea lor, din motive care vor fi clare din cele ce urmează, voi începe cu cel din urmă articol care prevedea că “dacă domnia Moldovei ar fi fost făgăduită cuiva de înaintașii noștri (ai țarului – n. mea.), această făgăduială se anulează prin cea de față”¹⁰¹. Urmează că, încă înaintea domniei lui Petru I, țarii Rusiei își arogau deja dreptul de a promite tronul de la Iași unor pretendenți la el, care se prezentau mai promițători din punctul de vedere al intereselor Rusiei, în eventualitatea unei politici de expansiune în direcția Dunării și Balcanilor. Țarii Rusiei își însușeau, așadar, practica Porții de a numi domni ai Moldovei după bunul lor plac, acum domnii numiți de către sultan urmând a fi înlocuiți cu domni numiți de către țar. Adică și statutul Țării Moldovei sub acești domni urma să fie similar celui de sub domnii trimiși de la Poartă. Nu se știe cine au fost acei, care s-au bucurat de asemenea făgăduieli din partea Moscovei, iar subiectul central al

---

¹⁰⁰ *Исторические связи народов СССР и Румынии в XV-начале XVIII-го вв. Документы и материалы в трех томах/Relațiile istorice dintre popoarele URSS și România. în veacurile XV – începutul celui de-al XVIII-lea. Documente și materiale în trei volume. Vol. III, p.334.*

¹⁰¹ *Ibid.*, p. 329.

prezentului articol mă absolvă de obligațiunea de a-i identifica, tot așa ca și pe țarii ruși care le-au făcut promisiunile de mai sus. Constat doar că o atare promisiune a continuat să stea în picioare, fiind “moștenită” și de Petru I. Și beneficiarul acestei făgăduieli continua să se mângâie în așteptarea realizării ei. Căci, în caz contrar, care ar fi fost sensul anulării ei doar cu ocazia semnării “diplomei de la Luțk”?

Mult mai sugestiv din punctul de vedere al subiectului care mă preocupă în lucrarea de față, este articolul al III-lea al “diplomei de la Luțk”, prin care Petru I renunțase la “dreptul” de a numi domni în Moldova “nici din Țara Românească, nici din altă familie străină”¹⁰², adică nu din Moldova. Nu exclud ca, în primul caz, să fi fost vorba de domnul Țării Românești, C. Brâncoveanu care a întreținut cea mai durabilă și mai activă corespondență diplomatică cu autoritățile de la Moscova, manifestând, în câteva rânduri, un vădit interes de a-și înstăpâni și tronul de la Iași. Iar în cel de-al doilea caz, nu exclud că ar fi fost vorba de principele Francisc Rákoczi al II-lea¹⁰³, care s-ar înscrie perfect în sintagma “din altă familie străină”. Înclin totuși să cred mai mult că sintagma “din Țara Românească” îl avea în vedere pe unul din membrii puternicului neam al Cantacuzinilor munteni, care au jucat un mare rol nu doar în viața politică a Țării Românești, ci și în întreținerea unor raporturi cu autoritățile moscovite printr-o corespondență paralelă cu cea a lui C. Brâncoveanu.

Cele două articole din “diploma de la Luțk” asupra cărora am insistat, demonstrează că D. Cantemir a reușit să-și garanteze domnia în fața țarului Petru I doar acceptând prevederile acestui document în ansamblul lor. Unde mai pui, că el s-a izbit și de o puternică opoziție internă, atât din partea boierilor care, conștienți de consecințele nefaste pentru țara lor a unui război dintre ruși și turci, optau pentru menținerea raporturilor tradiționale cu Poarta, cât și din partea acelor care urmăreau înlăturarea supremației otomane cu ajutorul rușilor, văzând în persoana lui D. Cantemir, “omul turcilor”. Dacă aceștia din urmă se orientau sincer către Rusia, apoi speranțele lor erau alimentate, fără îndoială, de prezența trupelor ruse la granița de est a Moldovei pe toată întinderea ei

---

¹⁰² Ibid.

¹⁰³ P.P.Panaitescu. *Dimitrie Cantemir*, p. 107.

de la Smotricz și până la râulețul Iagorlâc. Se pare însă că, apropiindu-se de Rusia, ei căutau să evite o cucerire rusească a țării lor sub pretextul izgonirii prezenței turcești. Căci, asemenea planuri ale Rusiei erau deja o realitate dacă nu înaintea venirii în scaun a lui D. Cantemir, apoi cel puțin în primele luni ale domniei lui. În acest sens, ar mărturisi și faptul că mult înaintea venirii în Moldova a lui Mihai Racoviță, precum și în domnia lui N. Mavrocordat, în serviciul țarului se aflau formațiunile de călăreți ale lui Constantin Turculeț, în număr de vreo 10.000 de oameni, recrutați dintre moldoveni, precum și cele vreo 500 de moldoveni ale “polcovnicului” Chigheci. Recrutarea moldovenilor în oastea rusă se efectua și pe alte căi, fenomenul continuând și în luna mai 1711, adică după semnarea faimoasei “diplome” a lui Petru I, când nobilii (boierii) moldoveni Abaza Merescul și Pavel Rugină, aflați pe lângă comandamentul armatei ruse, au fost ridicați în rang de polcovnici, dându-li-se 400 de ruble pentru a recruta lefegii din rândul moldovenilor, ce urmau să fie incluși în componența armatelor rusești.

Recrutarea moldovenilor în armata rusă a continuat și după trecerea trupelor feldmareșalului Șeremetiev dincoace de Nistru, care, în aceleași scopuri i-a promovat în rangul de polcovnici ai armatei ruse pe Simion Afendic, pârcălabul cetății Soroca, și pe un oarecare Alexandru, care era prezentat drept o rudă a domnului¹⁰⁴. Cazul pare oarecum straniu în condițiile în care, conform înțelegerii cu țarul să recruteze moldoveni în oastea sa trebuia D. Cantemir, care urma să și-o alipească la acea rusească imediat după trecerea armatelor ruse dincoace de Nistru. Nu era oare o încercare de a submina capacitatea acestuia de a-și îndeplini una din obligațiile principale, asumată prin înțelegerea cu țarul? Mai aproape de adevăr mi se pare opinia, că țarul urmărea cucerirea și luarea sub control a Moldovei cu ajutorul moldovenilor angajați în oastea sa, pentru a-l lipsi pe D. Cantemir de orice posibilitate de manevră și pentru a-și prezenta fapta drept o acțiune de eliberare a moldovenilor de sub turci. Căci anume o așa calitate îi imprima misiunii armatelor sale feldmareșalul Șeremetiev, adresându-se, la 17 mai 1711, “poporului moldovenesc, tuturor îndeobște, și fiecăruia îndeosebi, nobililor domni cârmu-

---

¹⁰⁴ V.I.Țvircun. *Viața și activitatea contelui Toma Cantacuzino*. Chișinău, 2005, p.18; Andrei eșanu, Valentina Eșani. *Op. cit.*, p. 209.

itori (sic!) și dregătorilor de toate rangurile și tuturor”, afirmând că singurul motiv al intervenției sale în Moldova era de “a izbăvi poporul creștin de jugul turcesc”¹⁰⁵. Adică cei cărora li se adresa feldmareșalul bănuiau un alt scop al acestei intervenții. Și de ce “domnii cârmuitori” sunt numiți la plural, dacă “diploma” țarului îl considera pe D. Cantemir drept unic domn recunoscut al Moldovei?

Adresarea feldmareșalului a fost dublată de un manifest al lui D. Cantemir care, la 2 sau 4 iunie 1711, îl informa pe Șeremetiev că și-a trimis porunca “în toate părțile principatului”, împreună cu manifestul înaltului demnitar rus. Domnul porunca “să se adune și să se înarmeze tot poporul și să vină sub conducerea armatei monarhului (țarului – n. mea.) până în ziua de 15 a acestei luni”. Demn de cea mai mare atenție este faptul că el renunța la dreptul suveran de a anunța o mobilizare sub propria autoritate, trecând totalmente acest drept către autoritățile militare și politice ale Rusiei și chemându-și supușii să se mobilizeze din numele țarului rus. Tot din numele acestuia, D. Cantemir își încheia manifestul cu amenințări la adresa celor care nu vor da curs apelului. Astfel, “cine nu va veni din boieri și se vor lua moșiile, iar poporul va fi dat judecății, nu numai celei lumești, ci și blestemului împărătesc”¹⁰⁶. Ar urma că D. Cantemir, ca și comandamentul rus, nu era sigur că moldovenii vor răspunde la chemare cu prea mare entuziasm și, pentru a-i “stimula” îi amenințau cu pe-depse în caz de nesupunere. Feldmareșalul, ca și domnul moldovean, spera, totuși, la posibilitatea recrutării, contra bani, a unei oști de vreo 10.000 de oameni¹⁰⁷, în realitate reușindu-se a pune sub arme doar vreo 6.000, inclusiv “cei ce slujie mai nainte la moscali”¹⁰⁸, pentru ca, în scurt timp, și aceștia să-și înjumătățească rândurile fiind împrăștiați “pre la bejenii”¹⁰⁹.

Demnă de atenție este informația că orientările lui D. Cantemir către Rusia au fost devansate de oarecare grupări boierești din țară, care

---

¹⁰⁵ Andrei Eșanu, Valentina Eșanu. *Op. cit.*, p. 209.

¹⁰⁶ Șt. Ciobanu. *Dimitrie Cantemir și Rusia*. În: „Academia Română. Memoriile Secțiunii Literare”. Seria a III-a. T. II, 1925, p. 81-82; Andrei Eșanu, Valentina Eșanu. *Op. cit.*, p. 210.

¹⁰⁷ C. Șerban. *Jurnalul feldmareșalului B.P. Șeremetiev despre campania de la Prut (1711)*. În: *Relațiile româno-ruse în trecut*. București, 1957, p. 13-14; Andrei Eșanu, Valentina Eșanu. *Op. cit.*, p. 210.

¹⁰⁸ Ion Neculce. *Op. cit.*, p.276.

¹⁰⁹ *Ibid.*, p. 282.

s-au solidarizat și cu unii boieri din Țara Românească. Astfel, “pe acee vreme, muntenii nu știu pentru slujbele ce face Dumitrașco-vodă, nici din boierii moldoveni, și scriu muntenii rău de Dumitrașco-vodă la moscali”, fără a se bucura de încrederea așteptată din partea “Moscalului”, iar boierii moldoveni, în frunte cu mitropolitul Ghedeon și cu hatmanul Antohie Jora, scriind și ei “de rău pentru Dumitrașco-vodă la moscali”, cereau ca aceștia “să nu-l creadă, că el este ca și unu turcu și ține cu turcii”. Țarul era informat că “ei au 10.000 de oaste gata și zahară (provizii – n. mea.)”, cerându-i să trimită 15.000 de oaste “să lovească podul despre Dunăre, să-l strice și să bată tot Bugeacul”¹¹⁰.

Foarte aproape de cele scrise de I. Neculce, dacă nu chiar identice cu ele, sunt informațiile de ceva mai târziu (1720) oferite de Ștefan Luca – cel care din numele lui D. Cantemir și la porunca acestuia a dus negocieri cu rușii, care s-au încheiat cu emiterea “diplomei” lui Petru I din 13 aprilie 1711. Conform lor, atunci când el (Ștefan Luca) a mers “cu cărțile la împăratul Moscului”, a găsit acolo alți soli, trimiși din partea boierilor moldoveni, fără știrea lui D. Cantemir. Din cauza unei deteriorări a documentului, numele acestor soli nu este cunoscut. După locul deteriorat, însă, urmează afirmația cum că ei ar fi adus cu sine “un vrv de cărți (scrisori – n. mea.)”, adresate țarului. Printre acestea sunt indicate scrisorile mitropolitului Ghedeon, hatmanului Antohie (Jora) și a banului Sava (Zmucilă). Prin scrisorile lor, boierii moldoveni îl informau pe țar că Moldova dispune de o oaste de 10.000 de oameni, gata să-i slujească lui fără bani, precum și de un detașament de 500 de feciori de boieri ș.a. De la țar era solicitat un contingent de 10.000-15.000 de moscali care, printre altele, urmau să-l prindă pe domn, să ruineze Bugeacul și să distrugă podul de la Oblicița, pe Dunăre¹¹¹.

Din informația de mai sus se desprinde concluzia că în orientările spre o alianță cu Rusia, D. Cantemir a fost devansat deja de o grupare de boieri moldoveni în frunte cu mitropolitul și doi mari dregători ai țării, acțiunea lor fiind îndreptată spre înlăturarea cu ajutorul rusesc a domnului numit de Poartă. Și dacă e așa, înseamnă că ei aveau și o eventuală candidatură la tronul Moldovei, deși faptul nu este consemnat expres.

---

¹¹⁰ Ibid., p. 163.

¹¹¹ Ion Erema. *Politica rusofilă*, p.47.

Pornind de la expresia numerică a potențialului militar la care se refereau boierii moldoveni și care amintesc de numărul oștenilor din formațiunile comandate de C. Turculeț, și polcovnicul Chigheci, cred că anume potențialul lor se și avea în vedere în informația oferită țarului. Nu cred, însă, ca boierii moldoveni să fi mizat pe candidatura lui Turculeț ca eventual domn al Moldovei. Totodată, prezența repetată a numelui lui în corespondența purtată cu Moscova și în sursele narative în contextul mai multor evenimente ale vremii¹¹², dar mai ales implicarea lui în proiectul pus la cale de C. Brâncoveanu, încă în 1698, care, printr-o acțiune combinată cu rușii, urmărea instituirea controlului său asupra scaunului domnesc de la Iași, dacă nu chiar obținerea domniei Moldovei¹¹³, cred că boierii moldoveni, care urmăreau ajutorul rusesc pentru a-l înlătura din domnie pe D. Cantemir, îl aveau drept candidat la domnia Moldovei pe unul dintre puternicii Cantacuzini munteni, anume pe Toma Cantacuzino. Opțiunea în favoarea acestuia ar fi fost poate convenită și cu C. Brâncoveanu, care a întreținut cea mai activă, relativ constantă și durabilă corespondență diplomatică cu țarul moscovit și anturajul acestuia¹¹⁴, protejând concomitent pe lângă sine grupuri de boieri influenți din Moldova. Ținând cont și de momentele de tensiune în raporturile dintre C. Brâncoveanu și rudele sale apropiate din familia Cantacuzino, care s-a făcut simțit mai ales după anul 1703, când domnul de la București, temându-se ca nu cumva în locul lui Constantin Duca, mazilit de Poartă, să fie numit domn la Iași D. Cantemir, l-a trimis la Istanbul, cu o misiune secretă pe T. Cantacuzino, care urma să-l convingă pe sultan să-l aresteze pe D. Cantemir și să-l expulzeze pe insula Hios¹¹⁵, existând și o variantă mult mai radicală de a-l prinde și a-l aduce la București pentru răfuială¹¹⁶. T. Cantacuzino, însă, a îmbrățișat cauza lui D. Cantemir, devenindu-i tovarăș de idei¹¹⁷. A făcut-o însă în taină, căci altfel ar fi inexplicabilă avansarea lui, în anul 1704, în înalta

---

¹¹² *Исторические связи*, III, p.129, 190, 260, 316; Ion Neculce. *Op. cit.*, p.160, 182, 183, 199-201, 205, 247.

¹¹³ *Исторические связи*, III, p. 128-129.

¹¹⁴ *Ibid.*, doc. nr. 30-106, *passim*.

¹¹⁵ Dimitrie Cantemir. *Istoria ieroglifică*. Volumul 2. București, 1965, p. 7-9,19.

¹¹⁶ P.P.Panaiteescu. *Dimitrie Cantemir*, p. 69; В.И.Цвиркун. *Эпистолярное наследие*, p. 21.

¹¹⁷ P.P.Panaiteescu. *Op. cit.*, p. 69.

dregătorie de mare spătar, ceea ce le-a oferit unor cercetători motivul de a-i pune la îndoială fapta¹¹⁸. Cazul de mai sus marchează un început de ruptură a raporturilor strânse dintre C. Brâncoveanu și puternicele sale rude din clanul Cantacuzinilor. Poate și trecerea lui T. Cantacuzino de partea lui D. Cantemir a fost convenită cu stolnicul Constantin Cantacuzino, a cărui atitudine față de veleitățile domnului muntean vizavi de Moldova s-a manifestat deschis în același an 1703, cu ocazia chemării lui C. Brâncoveanu la Poartă. Bănuind o intenție a marelui vizir de a-l mazili, domnul muntean parcă ar fi înclinat să nu dea curs chemării. El s-a decis, totuși, să o facă la îndemnul insistente ale stolnicului C. Cantacuzino¹¹⁹. Apare întrebarea, dacă nu cumva Cantacuzinii înșiși doreau mazilirea lui C. Brâncoveanu, în speranța înlocuirii lui cu cineva dintre dâșii, cel mai indicat în acest sens fiind T. Cantacuzino? Întrebarea aceasta își are sensul, desigur, doar dacă într-adevăr pericolul destituirii lui C. Brâncoveanu era real. Cel puțin, așa afirma însuși domnul de la București, într-o scrisoare adresată țarului rus după revenirea sa de la Poartă¹²⁰, deși ea își avea menirea să înlăture bănuielile firești ale Moscovei în ceea ce privea adevărata misiune a lui C. Brâncoveanu și îndelungata lui aflare la Poartă.

Că autorul scrisorii a tăgăduit în fața țarului unele lucruri ce s-au întâmplat la Poartă cu ocazia aflării sale acolo se desprinde cu claritate din cele aflate și descrise de I. Neculce. Căci, în ciuda temerilor și așteptărilor sumbre, C. Brâncoveanu a fost tratat la cel mai înalt nivel atât la întreve-derea cu sultanul, cât și la cele cu marele vizir, învrednicindu-se de o nouă căftănire pentru sine și pentru cei vreo 20 de boieri ce-l însoțeau. Mai mult chiar, acceptându-i denunțul făcut la adresa lui Constantin Duca că “a stricat” Țara Moldovei, marele vizir l-ar fi întrebat dacă ar putea el să poarte “de grije acei țări, să-i fie pe samă, să o tocmească, să fie plină de oameni”. C. Brâncoveanu, “dac-au audzit așe, foarte era în voie să fie domnu la doo țări”, numai că pentru a-i da marelui vizir răspuns, a cerut un răgaz de cinci zile pentru a se sfătui cu stolnicul C. Cantacuzino. Sfatul acestuia, însă, a fost categoric împotriva,

---

¹¹⁸ В.И.Цвиркун. *Op. cit.*, p. 22.

¹¹⁹ Ion Neculce. *Op. cit.*, p. 227.

¹²⁰ *Исторические связи*, III, p. 198-199.

astfel că și domnul de la București i-a răspuns marelui vizir “că nu va pute purta grije a doo țări, ce sunt de margine”, obținând, totuși, mazi-lirea lui Constantin Duca și numirea în domnia Moldovei a protejatului său, M. Racoviță, susținut și de boierii pribegi din Țara Românească, precum și de acei care se aflau în opoziție față de Cantemirești¹²¹. Urmează că Brâncoveanu, în veleitățile sale privind scaunul domnesc de la Iași, era hotărât să-și realizeze scopul deja cu ajutorul Porții Otomane, în timp ce aceasta, manifestându-și disponibilitatea de a-i merge în întâmpinare, urmărea îndepărtarea domnului muntean de Rusia. Era firesc ca, în situația concretă, Cantacuzinii să-și manifeste hotărât opoziția față de intenția domnului lor, iar, în condițiile când domn al Moldovei a devenit Mihai Racoviță și nu unul dintre Cantemirești cauza cărora ei o împărtășeau, să manifeste deja singuri interesul de a ajunge în posesia nu doar a scaunului de la București, ci și a celui de la Iași. Ei puteau obține cele dorite doar cu ajutorul Moscovei. De aici și intensificarea corespondenței directe a Cantacuzinilor cu autoritățile moscovite, despre care am scris deja mai sus, într-un caz fiind specificat și numele lui T. Cantacuzino. Se pare că și Moscova și-a schimbat, pentru cel puțin câțiva ani, atitudinea față de C. Brâncoveanu, faptul fiind demonstrat nu doar de o rărire esențială a corespondenței cu el timp de vreo doi ani după aflarea sa la Poartă, ci și de conținutul acestei corespondențe, care s-a redus la scurte informații fără valoare, cel mai mult colaborarea referindu-se la intermedierea corespondenței dintre autoritățile de la Moscova și solul rus la Istanbul P.A. Tolstoi, precum și la subsidiile bănești acordate acestuia de către domnul de la București¹²². Pentru raporturile dintre Cantacuzini și C. Brâncoveanu, pe de o parte, și toți ei cu autoritățile moscovite, pe de altă parte, concludente în mod deosebit mi se par a fi câteva cazuri. Am în vedere, întâi de toate, scrisoarea lui F.A. Golovin, adresată stolnicului C. Cantacuzino din numele lui Petru I. Autorul ei se referă la demult cunoscuta slujbă a adresantului “către prea luminat și prea puternic domnitorul meu” (țarul – n. mea.). Râvna lui față de țar era considerată ca fiind “foarte binevenită”, astfel că Petru I binevoia “a ține în adâncul inimii sale”

---

¹²¹ Ion Neculce. *Op. cit.*, p. 227-228.

¹²² *Исторические связи*, III, doc.nr. 55,67, 68,72,77.

întreaga familie a stolnicului, pregătindu-i și răsplata cuvenită, care însă nu era specificată. Invitându-l pe stolnic să-și continue corespondența, Golovin îi recomanda să se folosească de un cifru nou, pe care urma să-l primească de la David Corbea, rezidentul muntean în capitala Rusiei¹²³.

Semnificativ mi se pare și faptul că, ceva înainte de 10 iulie 1707, C. Brâncoveanu l-a lipsit de dregătoria de spătar pe M. Cantacuzino, ceea ce a provocat reacția promptă a lui Petru I care, la data respectivă, printr-o scrisoare a sa, i-a reproșat fapta domnului muntean și i-a cerut “de dragul nostru”, să-i redea dregătoria celui destituit¹²⁴. Am fi, astfel, în prezența unor acte represive ale lui C. Brâncoveanu împotriva Cantacuzinilor, precum și a faptului că aceștia beneficiau de protecția țarului de la Moscova. Că situația devenise riscantă pentru C. Brâncoveanu ar mărturisi și scrisoarea lui din februarie același an, prin care el făgăduia țarului să-i slujească “după slabele și micile sale puteri”, confirmând “același lucru și fiind prea supus și smerit slujitor”¹²⁵, pentru ca, la 2 iunie 1708, el să se închine lui Petru I “cu fața la pământ ” și cu toată supunerea sa “de rob”, sărutându-i poalele și rugându-l să știe “că noi (Constantin Brâncoveanu - n. eaa.), cu tot neamul nostru, suntem robi supuși și credincioși” ai țarului, “gata să îndeplinim cu râvnă”, poruncile, “după micile și slabele noastre puteri. Și acum – își încheia scrisoarea domnul de la București -, ne plecăm capetele și rămânem întotdeauna robi supuși ai măriei voastre (țarului -n. mea.)”¹²⁶. Ar urma, că domnia lui C. Brâncoveanu era puternic periclitată, de data aceasta din partea Moscovei, care însă nu putea s-o facă dacă în cercurile moscovite n-ar fi existat deja un potențial candidat la înlocuirea lui în domnie, care să-i asigure prioritate țarului în ceea ce privea Țara Românească, îndepărtând-o de Poartă.

Pericolul devenise și mai pronunțat după răsunătoarea victorie a armatelor lui Petru I asupra celor ale regelui Suediei Carol al XII-lea în lupta de la Poltava din 8 iulie 1709. Informat despre acest eveniment, C. Brâncoveanu n-a întârziat să-l felicite pe țar, mai oferindu-i și niște informații încurajatoare în sensul stimulării interesului lui Petru I în

---

¹²³ Ibid., p. 219.

¹²⁴ Ibid., p. 262.

¹²⁵ Ibid., p.249.

¹²⁶ Ibid., p. 293.

vederea angajării lui într-o campanie împotriva turcilor¹²⁷. Prin demersul său, conștient de iminența unui război dintre ruși și turci, C. Brâncoveanu urmărea să preîntâmpine o eventuală scoatere a sa din domnie, de data aceasta deja de către ruși, revenind la cele convenite în raporturile cu țarul moscovit până la căftănirea sa repetată de la Poartă, din vara lui 1703. Oferta domnului muntean era promițătoare pentru proiectul de expansiune a lui Petru I, astfel că, de atunci înainte, acesta miza foarte mult pe un eventual concurs material și militar, promis de C. Brâncoveanu. Era firesc ca și veleitățile domnești ale Canta-cuzinilor să fie reorientate de țar de la tronul de la București asupra celui de la Iași, mai ales în condițiile în care, în decembrie 1709, Poarta l-a numit domn în Moldova pe fanariotul Nicolae Mav-rocordat, care “voia să stăpânească Moldova ca Poarta cu mărie mare”¹²⁸. Pe această cale se atenua starea conflictuală dintre Cantacuzini și Brâncoveanu, fără ca Țara Românească să decadă din obiectivul politicii Rusiei.

Astfel, atunci când în noiembrie 1710, domn al Moldovei a fost numit D. Cantemir, care în decembrie același an s-a și înscăunat la Iași, țarul Rusiei își avea deja candidatura sa la tronul Moldovei, cel mai probabil în persoana lui T. Cantacuzino. Acesta, însă, ținând cont de solidarizarea lui cu cauza lui D. Cantemir încă din 1703, s-a pomenit într-o situație mai mult decât delicată, tot așa ca și noul domn al Moldovei, care în fața unei iminente intervenții rusești în Moldova a trebuit să-și garanteze domnia deja din partea țarului Petru I.

Revenind la solii boierilor moldoveni aflați la țarul Rusiei fără știrea lui D. Cantemir, atrag atenția asupra încercărilor vădite de a nu-i permite acestuia să se întărească în domnie, punând la cale prinderea și, iminent, înlocuirea lui cu altcineva, cu ajutorul desigur al armatelor rusești. Totodată, însă, ei căutau să evite prezența acestora în interiorul Moldovei, încercând să le direcționeze spre stăpânirile tătărăști și turcești din Bugeac și de la Delta Dunării. Aceste intenții, însă, derogau de la vastul proiect de expansiune a țarului, care viza direct și cele două Țări Române extracarpatiche și contravenea interesului urmărit de boierii moldoveni. Și negocierile cu D. Cante-mir aveau scopul de a zădărnici

---

¹²⁷ Ibid., p.309-312.

¹²⁸ Ion Neculce. *Op. cit.*, p.253.

interesele acestora , ca condiție *sine qua non* a acceptării lui de către țarul Petru I, fapt ce și-a și găsit reflectare în “diploma” din 13 aprilie 1711, fără însă ca aceasta să excludă și o altă rezolvare a situației în cazul în care noul domn al Moldovei ar fi neglijat cele convenite în negocierile sale cu monarhul Rusiei.

Nu pare defel straniu faptul că, atunci când Petru I, în iunie 1711, a pornit către capitala Moldovei, s-a adresat cu cererea de a i se pregăti o gazdă nu lui D. Cantemir, ci mitropolitului Ghedeon. Nu mai puțin semnificativ este și faptul că atunci când, în “iunie 24 dzile, sâmbătă, au sosit și Petru împăratul Moscului, cu obuzul său, la Prut” el a fost întâmpinat nu de D. Cantemir, care, așa cum ar urma din informațiile vremii, nici nu știa de sosirea țarului, aflându-se în tabăra feldmareșalului Șeremet la Țuțora, ci de “Savin banul, și P. Rugină sulgerul, pribegii”, adică de acei care, la venirea în domnie a lui D. Cantemir, au plecat din țară și care și-au trimis și scrisorile lor adresate țarului Rusiei, fără știrea noului domn. Tot “acolo, la Prut”, au ieșit înaintea țarului Ghedeon, mitropolitul țării și Iordache (Ruset – n. a.) vornicul și alți boieri¹²⁹. Abia a doua zi, înștiințat de sosirea lui Petru I la Iași, încoace a venit și D. Cantemir, pentru a-l întâlni din întâmplare atunci când țarul se întorcea de la *feredeu* (baie – n. mea.)¹³⁰. Mai departe și mai interesant! Țarul a întreprins, de unul singur, o vizită la mănăstirea Trei Ierarhi, unde “atuncia s-au tâmplat și mitropolitul Ghedeon”, care-l “pofțiè pre împărat ca să șadză în scaonul cel domnescu”. Era ceva simbolic, dar nu fără subtext, în toate acestea, tot așa ca și în refuzul țarului de a accepta invitația, preferând să stea în picioare “pân ce au cântat psaltii axionul și ectenia”¹³¹. Mitropolitul mai spera, se pare, la o altă atitudine a lui Petru I față de D. Cantemir, așa cum și-o dorea el și adepții săi prin scrisorile adresate țarului, în timp ce acesta dădea de înțeles că lucrurile s-au schimbat și că rămâne în cadrul prevederilor “diplomei” sale de la Luțk. În consecință, nu fără exercitarea unor presiuni asupra lor “s-au tocmit și boierii cu Dumitrașco-vodă și mitropolitul, și i-au făcut toți scrisori la mână și au iscălit toți”¹³².

---

¹²⁹ Nicolae Costin. *Op. cit.*, p. 383.

¹³⁰ Ion Neculce. *Op. cit.*, p.276; Nicolae Costin. *Op. cit.*, p.384.

¹³¹ Nicolae Costin. *Op. cit.*, p. 384.

¹³² Ion Neculce. *Op. cit.*, p. 281.

Pare simptomatică prezența la Iași, în timpul acestor evenimente, a marelui spătar muntean T. Cantacuzino, care-l părăsise deschis pe C. Brâncoveanu “și au fugit aice la Iași, la împăratul moschisescu, socotind că a hi el domnu în Țara Românească în locul Brâncovanului”, fiind în “voroavă”, adică în înțelegere și “cu unchii lui, cu C. Cantacuzino stolnicul și cu Mihai Spătarul (restituit, deci, în dregătorie, la cererea țarului din 10 iulie 1707 – n. mea.) și cu alți boieri de țară”¹³³. Pierzându-și, deci, speranța la tronul Moldovei, confirmat acum de țar lui D. Cantemir, T. Cantacuzino, și-a îndreptat intențiile spre domnia Țării Românești, pârându-l grav pe C. Brâncoveanu în fața țarului și învinuindu-l de necredință și falsitate în angajamentele pe care el și le asumase față de Petru I mai înainte¹³⁴. În consecință, Petru I i-a anunțat că “de nu s-a închina Brâncovanul, îl va face pre dânsul domn, iar de să va închina Brâncovanul, pre dânsul îl va face ghenaral, de nu va asculta, nici să va teme de Brâncovanul-vodă”¹³⁵.

Din diversitatea informațiilor oferite de sursele istorice ale vremii referitoare la primele luni de domnie a lui D. Cantemir și folosite în cele de mai sus, se impune concluzia că acesta, surprins de evenimente, riscând să-și piardă domnia în fața Porții, din cauza neîmplinirii sarcinilor ce i se incumbau cu ocazia acordării lui a domniei Moldovei, precum și în fața Moscovei, în cazul când n-ar fi acceptat condițiile puse în fața lui de autoritățile rusești în frunte cu țarul, și pomenindu-se în fața unei iminente intervenții a armatelor acestuia cu consecințe previzibile, s-a văzut nevoit să inițieze negocieri cu țarul pentru a-și asigura propriul interes de a se menține în domnie. În această situație, își pierde actualitatea sa și întrebarea, cine a fost inițiatorul negocierilor care s-au încununat cu semnarea de către Petru I a faimoasei sale “diplome” de la Luțk, din 13 aprilie 1711 și impunerea prevederilor ei domnului, boierilor și clerului Moldovei. Nu încapă îndoială că cel mai interesat în negocieri era D. Cantemir, ceea ce-l va determina să-i facă țarului cedări esențiale, acceptând de fapt ceea ce i s-a impus de partea rusă.

---

¹³³ Ibid., p. 279.

¹³⁴ Ibid.

¹³⁵ Ibid., p. 280.

III

Înceind partea precedentă a “reflecțiilor” mele, am lăsat să se înțeleagă că este necesară o abordare diferită a problemei privind inițiativa în angajarea negocierilor dintre Dimitrie Cantemir și Petru I, pe de o parte, și în direcționarea acestora spre instituirea supremației Moscovei asupra Moldovei în formula inclusă în faimoasa *Diplomă de la Luțk*, pe de altă parte. Altfel spus, nu este suficient să se determine cine dintre cei doi protagoniști a fost inițiatorul negocierilor. Important este să se stabilească scopurile urmărite de fiecare dintre ei, precum și evoluția negocierilor, pentru a se afla răspunsul la principala întrebare, formulată încă în 1958 de P. P. Panaitescu și anume despre “cauza trecerii lui (D. Cantemir – n. a.) de partea rușilor, pe când era socotit de toată lumea un credincios convins al Porții Otomane”¹³⁶. Căci, în virtutea misiunii puse în seama lui de către Poarta Otomană cu ocazia acordării domniei Moldovei, noul domn al ei era pur și simplu obligat să inițieze negocieri cu țarul moscovit. Dar ce spun sursele istorice, chiar dacă ele nu prea sunt reprezentative?

Cronicarii moldoveni Axinte Uricariul și Nicolae Costin, ultimul fiind în dregătoria de mare logofăt, atribuie inițiativa în angajarea negocierilor lui D. Cantemir, care, deși se părea “*că ar avea de grije pentru chiverniseala spre folosul țării*”, dar știindu-se “*pre sine foarte a fi învățat, n-au socotit ca să întrebe sfet (sfat – n. mea.) de boierii cei bătrâni, ce cu mintea sa cea crudă au socotit de au trimis pe Pricopie (Cunicovschi - n. mea.) căpitanul prin Țara Leșească la împăratul Moscului ca să vadză, cercându-se cu cărți (scrisori - n.me) încă de cu iarnă [...] dându parole că de va coborî împăratul Moscului cu oștile în gios asupra turcilor, va fi și el (Cantemir – n. mea.) tot una*” și făcându-i totodată țarului cunoștință despre posibilitatea că, dacă acesta îi va da și lui niște bani, “*va face și el vro 30 000 (la Axinte Uricariul 20.000 - n.me) de moldoveni călărime*”¹³⁷. Ceea ce se întrevede cu destulă claritate din această consemnare, este intenția lui D. Cantemir ca, în

---

¹³⁶ P.P.Panaitescu, *Dimitrie Cantemir*, p.104.

¹³⁷ Axinte Uricariul. *Cronica paralelă*, vol.II. București, 1994, p.233; Nicolae Costin. *Letopiseșul Țării Moldovei*, p.369.

eventualitatea declanșării campaniei țarului împotriva turcilor, care ar fi afectat în primul rând Moldova, domnul acesteia să nu fie considerat drept dușman ci ca un eventual aliat, fără a face nici cea mai mică aluzie la o posibilă subordonare a sa țarului moscovit. Emisarul domnului moldovean avea misiunea doar “să vadză”, adică să iscodească despre adevăratele intenții ale lui Petru I, ceea ce-i plasează misiunea în contextul sarcinii b[nuite de mine ca fiindu-i pus[de Poartă lui D. Cantemir. În același sens ar mărturisi și comportamentul duplicitar al acestuia, care, “*de o parte trimite veștile la Poartă, de altă parte trimite cu giurământuri la moscali despre sine, ca să fie mai tare (să se bucure de o mai mare încredere – n. mea.) și ce să lucrează la turci*”¹³⁸. Și dacă țarului Rusiei i se aducea la cunoștință că sultanul “*gătisă oaste împotriva Moscului cu veziriul său Mehmet Baltagiolu, ca 150 de mii*”, alții spunând că în oastea acestuia ar fi fost înrolați și mai mulți turci¹³⁹, nu încapă îndoială că această informație își avea menirea să-l impresioneze pe țar, dacă nu chiar să-l descurajeze, pentru a-l face să renunțe la campanie și să revină la tratatul de pace cu sultanul, încheiat în 1700 și reconfirmat în ianuarie 1710.

Reamintesc că, încă la 23 decembrie 1710, adică la doar câteva zile după sosirea la Iași și înscăunarea lui D. Cantemir, generalii ruși primeau ordinul lui Petru I să înceapă mișcarea trupelor rusești spre “hotarele moldovenești” și Kameneț-Podolsk¹⁴⁰. Este clar, așadar, motivul misiunii căpitanului Procopie. Numai că D. Cantemir a cam întârziat cu ea, pomenindu-se în incapacitatea de a-i face față poruncii Porții în vederea încetării stării de război dintre ruși și turci. Căci, dacă misiunea trimisului moldovean la țar a avut loc “de cu iarnă”, apoi în primăvara anului 1711 “*oștile Moscului au pornit toate în gios de pe unde au fost la iernat*”, unele trecând “*pe la Camenița în gios, altele au lovit pe la Nemirova, împreunându-să dreptu Soroca de cea parte la Țigănauca*”, de unde un polcovnic a fost orânduit “*de au mersu cu polcul lui de straje înainte tot pe Nistru în gios, până la Rașcov, unde acolo s-au apucat a face și pod mereu peste Nistru, pentru ca să treacă o*

---

¹³⁸ Axente Uricariul. *Op. cit.*, p. 233; Nicolae Costin. *Op. cit.*, p.370.

¹³⁹ Nicolae Costin. *Op. cit.*, p.370.

¹⁴⁰ *Письма и бумаги императора*, т. X, p. 442-443; Ion Eremia. *Considerații*, p.105.

samă de oști de ciastă parte să miargă în gios...”(subl.mei)¹⁴¹. În consecință, D. Cantemir procedează cu totul altfel decât ar fi trebuit s-o facă, dacă, așa cum se afirmă uneori, el ar fi urmărit unirea cu Rusia pentru a-și scoate țara de sub supremația Porții. El “*pururea cerca împotriva moscalilor pe la Soroca, că acmu întrasă și în cetate Sorocii moscali și cerca și pre Rașcov, avându la moscali pe Pricopie căpitanul*”(subl. mea)¹⁴². Adică evenimentele se desfășurau așa cum găsea de cuviință comandamentul rus, în ciuda faptului că la ruși se afla trimisul domnului de la Iași, rămas acolo ca rezident al acestuia¹⁴³.

Interes prezintă și deosebirea pe care o făceau cei doi cronicari moldoveni între inițiativa lui D. Cantemir și acordul existent deja între Petru I și domnul Țării Românești, C. Brâncoveanu, care “*s-au fostu mai de multu cercându, că așe-ș avea rezidentu acolo, ca să fie și el (Constantin Brâncoveanu – n. mea.) tot una la acea tâmplare cu oaste muntenească*” (subl.mei)¹⁴⁴. Trimițându-l, deci, pe Procopie ca rezident al său pe lângă țar, D. Cantemir urmărea să se egaleze în ochii acestuia cu C. Brâncoveanu. În acest caz e lesne de desprins intenția domnului de la Iași de a se apropia de Petru I, pentru a dejuca intenția lui Brâncoveanu de a obține, cu ajutorul acestuia, și domnia Moldovei.

Motiv pentru asemenea opinii a oferit însuși D. Cantemir, care, într-o lucrare a sa de mai târziu (1720), scrisă la cererea autorităților rusești în timpul aflării sale în Rusia, intitulată *Scurtă povestire despre stârpirea familiilor lui Brâncoveanu și a Cantacuzinilor*¹⁴⁵, face referire la unele momente esențiale din negocierile cu Petru I. El amintește despre raporturile sale tensionate cu C. Brâncoveanu, din chiar momentul numirii sale ca domn al Moldovei, și despre proiectul de înlocuire de către dânsul a domnului român de la București, D. Cantemir urmând să lase domnia Moldovei fie fratelui său Antioh, fie altcuiva, pe care el ar fi găsit de cuviință. Proiectul fiind, însă, zădărnicit, C. Brâncoveanu și stolnicul acestuia Constantin Cantacuzino, și-au întetț demersurile către țar împotriva lui D. Cantemir, prezentându-l ca fiind

---

¹⁴¹ Nicolae Costin. *Op. cit.*, p. 379.

¹⁴² Ibid.

¹⁴³ Axinte Uricariul. *Op. cit.*, p. 240; Nicolae Costin. *Op. cit.*, p. 379-380.

¹⁴⁴ Nicolae Costin. *Op. cit.*, p.369.

¹⁴⁵ Dimitrie Cantemir. *Opere complete*. Volumul VI. T.II.București: Editura Acaemiei, 1996.

nedemn de încredere și creștin doar cu numele, în fapte și în toate altele fiind însă turc. Este clar, așadar, că prin misiunea pusă în seama căpitanului Procopie, D. Cantemir urmărea să câștige încrederea țarului, ceea ce a și reușit. Căci Petru I, având parcă încredere deplină în ambii domni români, i-ar fi ordonat domnului de la Iași “*să se împace cu principele Țării Românești (с князем Валахии) și în folosul comun al creștinătății, să-și unească puterile*”. În același mod i s-ar fi ordonat și lui C. Brâncoveanu, ca și el, “*părăsind vechea dușmănie, să știe că Cantemir este primit în credința (в верность) Măriei Sale, țarului*”(subl. mea)¹⁴⁶.

În același context se impune reaprecierea scrisorii țarului moscovit din 15 februarie 1711, care amintește despre un oarecare sol al “domnului muntean”, adică al lui C. Brâncoveanu¹⁴⁷. Editorii documentului, nu se știe din ce considerente, l-au considerat pe enigmaticul sol, al cărui nume nu este specificat, ca fiind din partea lui D. Cantemir, ceea ce a oferit motiv pentru a-l identifica cu căpitanul Procopie¹⁴⁸. Nu văd însă motive nici pentru a vedea în solul muntean un sol moldovean, nici pentru a-l identifica cu Procopie Cunicovschi. Unde mai pui, că acesta a fost devansat în misiunea sa de solia grupării de boieri moldoveni ghidați de mitropolitul Ghedeon, despre care am scris ceva mai înainte și care erau categoric împotriva ca Petru I să-i acorde încredere noului domn al Moldovei, numit de Poartă. În unison cu ei, făceau același lucru și unii boieri munteni, care, îndrumați sau nu de domnul lor, scriau “*rău de Dumitrașco-Vodă la moscali*”(subl. mea)¹⁴⁹. Urme-ază că D. Cantemir, riscând să-și piardă domnia la Poartă din cauza nereușitei misiunii ce i se impusese de a negocia cu rușii, s-a pomenit în fața pericolului de a nu fi recunoscut și acceptat ca domn nici din partea țarului moscovit, în fața căruia opoziția boierească moldoveană și munteană nu înceta să-l denunțe ca om al turcilor. Situația mai mult decât delicată a nefericitului domn al Moldovei oferea avantaje țarului, care obținea, astfel, posibilitatea de a negocia cu D. Cantemir de pe pozițiile care interesau Moscova, postându-se în rolul de arbitru al situației. Astfel, principiul de

---

¹⁴⁶ В.И.Цвиркун. *Эпистолярное наследие*, p. 319.

¹⁴⁷ *Письма и бумаги императора*, т. XI, выпуск 1, p.64.

¹⁴⁸ Ion Eremia. *Politica rusofilă*, p. 48.

¹⁴⁹ Ion Neculce. *Op. cit.*, p. 264.

colaborare antiotomană ca aliați a fost substituit de intenția nedisimulată a autorităților supreme ale Rusiei de a aduce cele două Țări Române sub supremația Moscovei într-un format echivalent cu supremația Porții Otomane.

În ciuda adevărului incontestabil că inițiativa în angajarea negocierilor cu Petru I a venit din partea lui D. Cantemir, unele informații la subiect lasă să se întrevadă și o oarecare inițiativă din partea țarului. Este vorba despre un studiu, al cărui autor nu este cunoscut, bănuindu-se că s-ar datora lui Antioh, fiul lui D. Cantemir. Intitulat *Viața principelui Demetriu Cantemir fostu domnu alu Moldovei* și cunoscut ca anexă la *Istoria Imperiului Otoman* a cărturarului domn moldovean, studiul invocă motivul care l-a determinat pe acesta să se desprindă hotărât de turci și să inaugureze lupta pentru a-și elibera țara de sub jugul lor. Din scrierea în cauză urmează că, în chiar timpul când solul moldovean se afla la țar, “din fericire” și Petru I își trimise un sol al său, pe medicul grec Polikala, la D. Cantemir, aducându-i acestuia propunerea de “*confederațiune cu Rusia sub condițiuni foarte favorabile*”(subl. mea). Autorul scrierii face o legătură directă între aceste “condițiuni foarte favorabile” și clauzele tratatului semnat de țar la Luțk, prin care Moldova “se pune” sub protecția perpetuă a Rusiei¹⁵⁰. Altminteri vorbind, răspunzând la inițiativa de negocieri venită din partea lui D. Cantemir, țarul a lansat o contrainițiativă despre trecerea Moldovei sub supremația Rusiei. În situația în care s-a pomenit, domnului moldovean nu-i rămânea decât să accepte cele impuse lui de țar.

În context, ar apărea și chestiunea dacă căpitanul Procopie a fost trimis în Rusia și cu scopul de a rămâne acolo ca reprezentant permanent (rezident) al domnului Moldovei, s-au acestuia i s-a imprimat această calitate doar în aparență, în realitate el fiind reținut acolo până la întoarcerea din Moldova a lui Polikala cu răspunsul lui D. Cantemir la “condițiile foarte favorabile” prezentate din numele lui Petru? Cazuri similare s-au mai întâmplat și în trecut, cel mai impresionant fiind cel al soliei mitropolitului Ghedeon și a logofătului Neanul din 1656, care aduceau propuneri de instituire asupra Moldovei a protecției Rusiei. Țarul de atunci de la Moscova, Alekseï Mihailovici, însă, își trimitea la

---

¹⁵⁰ Ion Eremia. *Considerații*, p.107.

Iași soli care să-i ceară domnului Gheorghe Ștefan să depună jurământ de credință, echivalând *protecția* Rusiei cu *supușenia* Moldovei față de aceasta. În consecință, fără a ține cont de cererile repetate ale domnului Moldovei către autoritățile moscovite de a le permite solilor să se întoarcă acasă, aceștia au primit eliberare tocmai la începutul anului 1657¹⁵¹. Numai că, dacă atunci țarul moscovit nu dispunea de instrumentele necesare pentru a-l forța pe Gheorghe Ștefan să se conformeze celor cerute, apoi alta era, după cum s-a văzut, situația lui D. Cantemir.

Că din partea țarului și nu de la domnul moldovean a venit îndemnul de supunere a acestuia, scria chiar D. Cantemir, într-un demers ordinar al său către Petru I din septembrie 1721, adică în al unsprezecelea an de aflare a sa în “captivitatea” neafișată a țarului. El îi amintea acestuia că a ajuns în slujba lui “nu ca un fugar sau răpus de vreun rău” (злосчастием низвержен), ci fiind chemat prin “manifestele” țarului pentru “folosul întregii creștinătăți”, venind la el “cu inima doritoare de bine și de bună voie”¹⁵². Ultimele cuvinte lasă totuși impresia unei atitudini măgulitoare a autorului demersului față de adresant. Căci, cu altă ocazie, D. Cantemir scria fără menajamente că “*cinstea, demnitatea și milostivirile monarhului se capătă prin munci (трудами) și prin frică*”(subl.meu)¹⁵³. Și de unde ar fi știut el aceste “afinități”, dacă nu le-ar fi simțit pe pielea proprie?

Pentru a înțelege că *frica* era ridicată la nivelul de instrument de presiune în politica externă a lui Petru I, este destul să se apeleze la *manifestul* lui, din 8 mai 1711, adresat “*Țării Românești și Țării Moldovei, domnilor, hatmanilor și boierilor, și nobilimii altor țări și tuturor locuitorilor, precum și altor popoare creștine, ca greci, sârbi, bulgari, sloveni, albanezi și alora, cnejilor lor, voievozilor și căpeteniilor, polcovnicilor, nobilimii și oamenilor de orice ranguri*”. Asumându-și rolul de eliberator și dreptul de a formula cu titlul de datorie ca “*fiecare bun creștin*” să disprețuiască “*frica și greutățile, oricare ar fi fost ele*” și “*să verse ultima picătură a sângelui său pentru*

---

¹⁵¹ Исторические связи, т. III, док. nr. 88, 89, 93, 95, 97.

¹⁵² В.И.Цвиркун. Эпистолярное наследие, р. 223.

¹⁵³ Ibid., р. 114.

sfânta biserică și credința creștină pravoslavnică”, țarul îi chema pe toți ca, “*la intrarea oștilor noastre*” în hotarele turcești cu toții să se unească și “*să vină la oștile noastre și să lupte în comun împotriva dușmanului crucii lui Dumnezeu și pentru patrie, pentru cinste și pentru recâștigarea vechilor lor libertăți și drepturi și pentru a-i scoate pe urmașii voștri de sub jugul păgân...*”. Anticipând parcă întrebarea cine și cum va beneficia de pe urmele acestui război, țarul declara sus și tare că el nu urmărește “*nici afirmarea puterii și extinderea posesiunilor noastre și nu dorim vreo îmbogățire*”, astfel că el nu va avea “*de la acele țări și popoare nici un fel de câștig*” și nu va cere de la ele “*nici un fel de putere autoritară*”, lăsând “*fiecare din aceste țări în principiile lor obișnuite și de mai înainte, precum și de căpeteniile lor*”(subl. mea).

Până aici, cum s-ar spune, totul bine și frumos, chiar cu o pronunțată tentă lirică. În continuare, însă, Petru I își aroga dreptul de a judeca și de a pronunța verdicte asupra tuturor acelor care nu-i vor da curs îndemnurilor sale. Astfel, dacă cineva, “*fie din frică, fie din dorința deșartă de slavă și bogăție, fie din ușurință și lipsă de judecată, sau, ceea ce nu credem, din atragerea față de necredincioși, sau nu va voi să se alieze la oștile noastre, sau într-un fel oarecare în acest război nu ne va ajuta împotriva dușmanului, sau va ridica, ca un trădător arma împotriva oștilor noastre iubitoare de Hristos, sau dacă va ajuta pe inamic, pe față sau pe ascuns, atunci ei înșiși vor fi vinovați de nenorocirea lor și devastarea lor, de pieirea lor ultimă și definitivă și de spada noastră*” (subl. mea.)¹⁵⁴. Sumbrela promisiuni ale țarului făcute celor ce nu vor fi cu el, nu mai necesită comentarii și lasă destul teren pentru a nu acorda vreo încredere nici promisiunilor “pozitive” din prima parte a manifestului. Căci Petru I își atribuia dreptul de a stabili cine și ce merită.

Nicolae Costin greșea, desigur, atunci când scria că încă mai înainte de misiunea lui Procopie, care rămăsese “la moscali”, D. Cantemir l-a trimis “pe Ștefan Luca logofătul, cumnatul lui Ion Neculce, hatmanul său, singur la împăratul Petru Alexievici, pe la Cernăuți în Țara Leșească, tocmai la Iavorov, de au întărit lucrurile mai tari cu giură-

---

¹⁵⁴ Исторические связи, III, p.234-236.

mânturi”¹⁵⁵. Căci la Iagorov, la vreo 8 mile de Liov (Lwów), țarul s-a aflat între 15 aprilie și 21 mai 1711¹⁵⁶, de unde, în ziua a 7-a a aceleiași luni, a adresat o scrisoare comandanților săi V. V. Dolgoruki și B. P. Șeremetiev, informându-i despre dorința exprimată ceva mai înainte de D. Cantemir de a trece în supușenia Rusiei și acceptarea de către Petru I a acestei dorințe, trimițând, la rândul-i, la domnul Moldovei cartea sa pe care acesta ar fi primit-o cu bucurie și, în prezența emisarului rus, al cărui nume nu este specificat (vorba era probabil de Sava Raguzinski), el ar fi sărutat Sfânta Cruce¹⁵⁷. Este clar că țarul avea în vedere *diploma* sa de la Luțk din 13 aprilie 1711, care nicicum nu poate fi anterioară misiunii lui Procopie.

Din succesiunea evenimentelor s-ar desprinde astfel ipoteza destul de plauzibilă că, reacționând la solia lui Polikala, care i-a adus cererea de “confederațiune” cu țarul, D. Cantemir a trimis la Petru I, care se afla la Luțk, un alt sol al său, de data aceasta pe logofătul Ștefan Luca, ca să negocieze o eventuală trecere a domnului moldovean sub protecția moscovită. Că domnul de la Iași opta anume pentru protecția țarului și nu pentru o supunere a sa acestuia decurge din chiar preambulul *diplomei de la Luțk*. Conform lui, D. Cantemir, atunci când “*a văzut apropierea oștilor noastre (ale țarului – n. mea.)... ne-a dat de știre prin scrisorile sale despre gândul său, dorind așadar să fie sub protecția Măriei Noastre, țarul, cu toată țara și poporul Moldovei*”. Ca urmare, domnul moldovean era luat “*sub apărarea noastră prea milostivă*”. Mă îndoiesc, însă, de afirmația semnatărilor documentului că prin mijlocirea acestuia se învoia “*cu articolele trimise de dânsul (D. Cantemir-n.me)*”¹⁵⁸. Căci deja articolul II al *diplomei* îl obliga pe domnul moldovean ca, atunci când “*grosul oștii noastre (a țarului - n. mea.) va intra în Țara Moldovei, să se declare pe față ca domn supus al nostru (subl. mea.)*”¹⁵⁹. Adică, D. Cantemir cerea protecție și apărare, iar țarul îl obliga să i se supună. Continua, astfel, tradiția înrădăcinată deja în diplomația rusă, când *protecția* era echivalată cu *supușenia*, faptul fiind observat încă în

---

¹⁵⁵ Nicolae Costin. *Op. cit.*, p. 379.

¹⁵⁶ Ion Eremia. *Politica rusofilă*, p.51.

¹⁵⁷ *Письма и бумаги императора*, Xxi, 1, p.221; Ion Eremia. *Op. cit.*, p.50.

¹⁵⁸ *Исторические связи*, III, p. 327-328

¹⁵⁹ *Ibid.*, p. 328.

1656 în cazul demersului lui Gheorghe Ștefan și a răspunsului din partea țarului Alecei Mihalovici, tatăl lui Petru I. Confundând și prezentând aceste două noțiuni ca fiind sinonime, țarul moscovit, prin faimoasa sa *diplomă de la Luțk*, consemnată de cancelarul G. I. Golovkin, urmărea de fapt instituirea stăpânirii sale asupra Moldovei.

Că *diploma de la Luțk*, pe care D. Cantemir ar fi primit-o “cu bucurie”, nu era o confirmare a celor solicitate de el și nu poate fi considerată drept un document care ar fi încununat negocierile dintre părți, o demonstrează destul de clar scrisoarea lui Petru I către cei doi comandanți ai săi, din 7 mai 1711, la care m-am referit deja. Căci doar după primirea ei, domnul moldovean îi promisese țarului că-i va “trimitte zilele acestea”, adică după 7 mai, “*asemenea articole și jurământul conform cărora el vrea să fie în supușenia noastră (a țarului – n. mea.) și să se alătore la oștile noastre (ale țarului – n. mea.)*”¹⁶⁰. Diploma lui Petru I se prezintă, așadar, ca un document elaborat în cancelaria acestuia ca răspuns la demersul lui D. Cantemir, și specifică condițiile țarului sub care domnul moldovean ar fi obținut garanția menținerii sale în domnia țării. Judecând după toate, D. Cantemir nu a acceptat prevederile *diplomei* în totalitatea lor, trimițându-l pe Ștefan Luca la noi negocieri cu țarul.

Noua rundă de negocieri întreținute de Ștefan Luca a avut loc la Iaroslav, unde Petru I s-a aflat între 22 și 30 mai. Admit aceasta în baza consemnărilor datorate deja lui Ioan Neculce care, fie că nu era la curent cu negocierile anterioare, începute de căpitanul Procopie și continuate de Ștefan Luca în misiunile de la Luțk și Iavorovo, fie din alte motive, scrie că acesta din urmă ar fi fost trimis cu misiunea de a iscodi lucrurile abia atunci când Petru I se afla la Iaroslav, unde el “*asè au așădzat cu împăratul de-u făcut legătură*”(subl.meu)¹⁶¹. În continuare, cronicarul înșiruie mai multe “ponturi” ale acestei legături, unele identice cu prevederile *diplomei* de la Luțk, altele însă cu totul diferite. Urmează că Ioan Neculce nu avea în vedere documentul semnat de țar și de cancelarul său la Luțk, ci de un cu totul alt document care, într-adevăr, s-ar asemana cu un veritabil tratat convenit de ambele părți. Căci Neculce

---

¹⁶⁰ Письма и бумаги императора, p. 221; Ion Eremia. *Politica rusofilă*, p. 50.

¹⁶¹ Ion Neculce. Op. cit., p. 264.

scrie fără ezitări că “pre aceste ponturi au giurat tare împărăția Moscului și au și iscălit mai gios”, trimițându-le apoi lui Cantemir din nou și invitându-l “să se găteze și să-i iasă întru întâmpinarea oștii moschicești la Nistru. Iară de n-a ieși la Nistru și a aștepta până s-a bate cu turcii și i-a birui, atunce ori să închine, ori nu să mai închine că atunce mulți domni s-or afla”¹⁶².

Ar urma că “ponturile” reprodu-se de-a valma de către Ioan Neculce, aflat la vremea respectivă în înalta dregătorie de hatman și bucurându-se de mare încredere din partea domnului său, reprezintă varianta redactată de D. Cantemir a eventualului tratat cu Petru I. Mai multe “ponturi” însă derogau de la capitolele *diplomei* de la Luțk și nu erau acceptabile pentru semnatarii acesteia. Și dacă varianta domnului de la Iași a fost acceptată totuși și semnată de Petru I, faptul mărturisește fie despre marele interes al acestuia de a-l avea de partea sa pe D. Cantemir cu țara lui, fie despre un șiretlic diplomatic al țarului în speranța că, acceptând condițiile propuse din partea moldavă, pe parcurs va reuși totuși să-și impună voința. Iar ultima consemnare făcută de Ioan Neculce și reprodușă mai sus, lasă să se bănuiască că D. Cantemir nu era prea dispus să accepte vreo alianță cu țarul chiar în baza propriilor condiții, în timp ce Petru I, cunoscând această stare de spirit a domnului moldovean, recurge la presiuni verbale dându-i de înțeles că dacă el ar continua să tergiverseze aplicarea înțelegerilor în practică, riscă să-și piardă tronul în favoarea unui alt agreat al țarului, care s-ar dovedi mai receptiv.

Concomitent, D. Cantemir nu înceta să-l descurajeze pe Petru I pentru a-l determina să renunțe la campania sa care părea iminentă. În acest sens ar vorbi informația trimisă de el țarului prin același sol al său, Ștefan Luca, cum “că oastea turcească este multă 400.000, și puști 400, tot tunuri mari și tătărime multă, și pâine în țară nu-i”. Formal, această informație își avea și menirea să justifice refuzul domnului moldovean de a-i satisface principala cerere a țarului, căci “el nu poate să s-închine așe îndată, că-s tătarii aproape și i-or robi țara”¹⁶³.

Urmează, așadar, că ceea ce-l deranja și nu era acceptat de D. Cantemir, era cererea lui Petru I de a i se supune împreună cu oastea și

---

¹⁶² Ibid., p.265.

¹⁶³ Ibid., p. 265-266.

cu țara sa. Această părere, însă, ar contraveni celor scrise de D. Cantemir în memoriul său, adresat țarului la 28 iulie 1711, deja după defectiunea armatelor rusești de la Stănilești, care i-a pecetluit și scurta și zbuciumata sa domnie, nefericitul domn moldovean ajungând acum total dependent de Petru I și nevoit să plece însoțindu-l pe acesta în Rusia. Chiar și în această situație, memoriul lui D. Cantemir conține formule contradictorii. Pe de o parte, referindu-se la “capitulații” fără a specifica dacă era vorba despre *diploma* de la Luțk sau de propriile “ponturi” trimise țarului prin Ștefan Luca între 22 și 30 mai 1711, D. Cantemir insista că Moldova urma să se afle sub apărarea (под обороною) țarului. Pe de altă parte, ceva mai jos, se admitea eventualitatea trecerii Moldovei în stăpânirea (под державою) acestuia. În această eventualitate, însă, D. Cantemir își revendica titlul de *principe prealuminat* (светлейшего князя) și calitatea de *aliat*. Țarul i-ar fi acceptat revendicările domnului moldovean, rămas deja de fapt fără domnie, dar trecea sub tăcere calitatea lui de *aliat*¹⁶⁴. Documentul în ansamblul său este ațintit spre viitorul incert al lui D. Cantemir. Totuși, în anumite momente, el reflectă și unele subtilități din vremurile anterioare defectiunii de la Stănilești, în special interesul ferm al lui Petru I de a-i impune Moldovei statutul de *stăpânire* rusească, iar domnului ei statutul de supus al său, în timp ce D. Cantemir și anturajul său revendica doar *protecția*, *apărarea* și statutul de *aliat*. Semnificativă în acest sens este scrisoarea lui Petru I din 16 iunie 1711 prin care el răspundea la o scrisoare a lui D. Cantemir din 8 iunie. Țarul nu se sinchisea să numească Moldova “provincie supusă” în doar virtutea faptului că în teritoriul ei se aflau corpurile de armată ale generalului de brigadă Kropotov și ale feldmareșalului Șeremetiev. Domnul Moldovei era încurajat totodată în aspirațiile sale datorită faptului că trecuse “*sub protecția noastră*”(subl. mea)¹⁶⁵.

Este lesne de înțeles, astfel, că urmărind alte interese decât cele de eliberare de sub supremația otomană ale domnului Moldovei, Petru I, fără a intenționa să dea curs condițiilor formulate de D. Cantemir și fiind încrezut într-o eventuală victorie asupra turcilor, a continuat pregătirea campaniei, neglijând avertizările despre enormul potențial al turcilor.

---

¹⁶⁴ В.И.Цвиркун. *Эпистолярное наследие*, p.117-118.

¹⁶⁵ *Исторические связи*, p. 337.

Mizând și pe potențialul militar și apro-vizionarea cu produse promise de C. Brâncoveanu, care, însă, așa și nu s-a decis să rupă legăturile sale cu Poarta, Petru I l-a compromis definitiv în fața acesteia pe D. Cantemir, trimițându-i prin Ștefan Luca “un leftu” (medalion) cu portretul său, împodobit cu diamante, precum și alte daruri prețioase¹⁶⁶. El simboliza actul de investire a beneficiarului deja din numele țarului moscovit, substituind-o pe aceea din partea Porții Otomane. Domnul Moldovei a fost, astfel, lipsit definitiv de orice posibilitate de manevră în raporturile cu autoritățile de la Istanbul, rămânând în totalitate la cheremul autorităților moscovite. În situația în care s-a pomenit, D. Cantemir l-a trimis pe căpitanul Procopie și pe Dumitru, aga de dorobanți, la feldmareșalul Șeremetiev cu rugămintea ca să-i trimită în grabă vreo 4.000 de moscali “*aice în Iași, să-i fie aret, să nu-l apuce turcii să-l mazilea-scă*”(subl.meu)¹⁶⁷. Cazul este relatat și de Nicolae Costin, care în calitate sa de mare logofăt cunoștea lucrurile poate mai bine chiar decât hatmanul Neculce¹⁶⁸. Cererea domnului Moldovei a fost făcută la 20 mai 1711, fiind satisfăcută în modul cel mai operativ la 28 mai, când spre Iași a fost trimis brigadirul V. Kropotov, căruia i se mai implica să-l convingă pe D. Cantemir să se alăture oștilor rusești

Astfel, nefericitul domn al Moldovei a făcut anume aceea ce-și dorea țarul Moscovei: să pătrundă în Moldova nu ca putere invadatoare, ci fiind chemat de domul ei. Ca domn încă nemazilit de Poartă dar “investit” în domnie deja și de țarul moscovit, D. Cantemir le-a deschis armatelor rusești poarta țării, pentru ca ea să fie considerată de Petru I ca “provincie supusă”, adică ocupată. Kro-potov a sosit în preajma Iașului cu vreo 3.000 de moscali însoțiți de cei vreo 500 de călăreți moldoveni din formațiunea polcovnicului Chigheci, care deja de ceva vreme se afla în slujba țarului¹⁶⁹.

Nu se știe în ce măsură corespunde realității consemnarea solitară a lui Ioan Neculce, cum că atunci când trupele lui Kropotov erau dislocate deja pe malul Bahluului în vecinătatea Iașilor, lui D. Cantemir i-a sosit firmanul Porții cu porunca “*să încalece să meargă să prinză pre*

---

¹⁶⁶ Ion Neculce. *Op. cit.*, p. 266; Nicolae Costin. *Op. cit.*, p.382.

¹⁶⁷ Ion Neculce. *Op. cit.*, p.269.

¹⁶⁸ Nicolae Costin. *Op. cit.*, p. 381.

¹⁶⁹ Ion Neculce. *Op. cit.*, p.269; Nicolae Costin. *Op. cit.*, p.381.

Brânco-veanul-vodă” (subl. mea), adică să-și realizeze interesul lui inițial de a-și dobândi domnia Țării Românești, în ajutorul lui fiind chemați și tătării din Bugeac¹⁷⁰. Nu se exclude posibilitatea unei tentative a Porții de a-l desprinde pe Cantemir de legătura cu rușii, fără însă a fi exclusă și o încercare a Porții de a-l ademeni cu perspectiva domniei de la București, pentru a-l atrage într-o cursă și a-l prinde, fără a interveni direct în Moldova cu riscul de a provoca înfruntarea directă cu Rusia, în ciuda faptului că părțile se aflau deja în stare de război declarat. Și dacă Neculce nu era la curent cu vreo oarecare acțiune ulterioară în acest sens, înseamnă că și demersul Porții nu și-a avut efectul scontat, domnul Moldovei fiind în plină dependență de prezența trupelor rusești în vecinătatea imediată a capitalei țării.

Între timp, la 5 iunie 1711, a sosit cu trupele sale și feldmareșalul Șeremetiev, însoțit de Dolgoruki și alți generali ruși subalterni, precum și de Sava Raguzinski, cu o oaste de 15.000¹⁷¹, sau de 30.000 de oșteni, cum consemnează N.Costin¹⁷². Către vremea sosirii lor, D. Cantemir nu dispunea de oaste nici măcar pentru a-și asigura propria securitate personală, dispunând de doar “vro cincii, șese steaguri de lefecii și simeni din curte”, ceilalți slujitori părăsindu-l și nemaivenind “nice la o slujbă”. Chiar și boierii “mai toți fugisă de pe lângă dânsul, de-l lăsasă turcilor”, iar alții “socotiè că or veni moscalii și or lua țara, și n-a mai fi Dumitrașco-vodă domn stăpân” (subl.meu)¹⁷³. Este clar că cele 10.000 de oșteni moldoveni, avându-se în vedere cel mai sigur cei 10.000 de călăreți ai lui Turculeț, declarați ca fiind pregătiți în așteptarea rușilor de către mitropolitul Ghedeon și pe care miza mult și țarul Petru I, aventurându-se în campania sa împotriva turcilor, nu erau susținătorii lui D. Cantemir care, astfel, urma abia acum să-și angajeze o oaste de lefecii plătită pe banii aduși de la țar de către brigadirul Kropotov.

Răspunzând la cererea lui B. P. Șeremetiev, adusă lui odată cu sosirea lui V. Kropotov, la 2 iunie 1711, D. Cantemir îl informa pe feldmareșal și pe Sava Raguzinski, sosit împreună cu acesta, că a declarat mobilizarea generală către 15 iunie, obligându-și toți supușii să vină

---

¹⁷⁰ Ion Neculce. *Op. cit.*, p.269.

¹⁷¹ *Ibid.*, p.271.

¹⁷² Nicolae Costin. *Op. cit.*, p.383.

¹⁷³ Ion Neculce. *Op. cit.*, p. 268.

sub arme și avertizându-i, în caz de nesupunere, cu pedepse crunte asemănătoare leit cu cele anunțate de țar în manifestul său din 22 februarie 1711¹⁷⁴. Era vorba, desigur, de manifestul domnului de la Iași, adresat mitropolitului, episcopilor, boierimii, căpitanilor, oastei și tuturor locuitorilor Țării Moldovei. Data semnării lui însă nu este specificată. Pornind de la unele date expres indicate în text în legătură cu deplasările în interiorul Moldovei a armatelor rusești – 4 și 15 iunie -, Nicolae Iorga admitea că manifestul ar fi fost semnat între 17 și 23 iunie 1711¹⁷⁵. Despre unele momente asemănătoare cu cele invocate în documentul în cauză, erau la curent și cronicarii Axintie Uricariul și Nicolae Costin. Ei însă se referă la o vreme care s-ar încadra între 2 și 5 iunie 1711. În consecință, unii cercetători au acceptat această datare a documentului¹⁷⁶, sau chiar o dată anterioară zilei de 2 iunie 1711¹⁷⁷. Se pare, însă, că e vorba despre două acțiuni distincte în timp, dar identice după conținut, una având loc la 1-2 iunie, imediat după sosirea brigăzii lui V. Kropotov, și alta după data de 15 iunie 1711.

Cei doi cronicari moldoveni sunt expliciti în a indica că, după primirea distincțiilor și onorurilor de la țar, în contextul stabilirii taberei primului general rus în apropierea Iașilor și așteptării sosirii feldmareșalului Șeremetiev, domnul Moldovei a început să-și trimită cărțile, adică porunci în scris, în toate ținuturile, înștiințându-și supușii că acum el este “*domn vecinic Țării Moldovei*”. În virtutea acestei calități, D. Cantemir le ordona tuturor să se înscrie la oaste, avertizându-i cu pedepse aspre pe cei ce nu vor răspunde la chemare¹⁷⁸. Termenul limită de prezentare la oaste fusese stabilit la 15 iunie.

Era vorba despre îndeplinirea de către D. Cantemir a uneia dintre principalele obligațiuni pe care și le asumase față de țar: recrutarea și punerea sub arme a vreo 10.000 de oameni, angajați ca lefegii pe banii trimiși lui prin V. Kropotov, apoi și prin B. P. Șeremetiev, care-și

---

¹⁷⁴ *Письма и бумаги императора*, XXI,1, p.538-539; Ion Eremia. *Politica filorusă*, p.54.

¹⁷⁵ Nicolae Iorga. *Carol al XII-lea, Petru I și țările noastre (1704-1711)*. În, *Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice*. Seria II. T.XXXVIII, 1911, p. 100-102.

¹⁷⁶ Andrei Pippidi. *Politică și istorie în proclamația lui Dimitrie Cantemir din 1711*. În: „Studii. Revista de Istorie”, 1973, nr.5, p. 923-940.

¹⁷⁷ Ion Eremia. *Politica rusofilă*, p.54.

¹⁷⁸ Axintie Uricariul. *Op. cit.* II, p. 242; Nicolae Costi. *Op. cit.*, p.383.

stabilise tabăra la Țuțora, la mică distanță de capitală. Despre toate acestea consemnează Ioan Neculce care, în continuare scrie și despre faptul că, împreună cu banii, domnului i-au mai fost date “și câteva cărți împărătești, scrisă la toată boierimea și slujitorimea, toți să încalece, să vie la oaste cu plată, iar care n-a veni va rămâne podan (subl. mea.) și lipsit de moșiile sale”¹⁷⁹. Nici banii și nici avertizările, însă, n-au dat rezultatele scontate, cea mai mare reușită reducându-se, se pare, doar la ridicarea în gradele ofițerești din rândul boiernașilor și boierilor care s-au ales cu grade de polcovnici și rotmiștri¹⁸⁰ – în total 17 de primul grad și 170 de cel de-al doilea grad, ceea ce ar însemna că se proiecta recrutarea a circa 17.000 de ostași împărțiți în 17 polcuri și 170 de companii (*rote*). Nu e cazul să insist asupra celor care s-au înscris ca lefegii, dar primind banii, uitau de disciplină, dedându-se debandadei.

Între timp, însuși Petru I, cu noi trupe ce-l însoțeau, a ajuns la Nistru (13 iunie), în preajma Sorociei, pregătindu-se să treacă râul și să se îndrepte și el spre Iași. În scrisoarea lui, adresată în aceeași zi lui B. P. Șeremetiev și V. V. Dolgoruki, țarul nu-și putea stăpâni iritarea de faptul că oastea sa nu are de unde-și procura provizii, acestea fiind lipsă și în Moldova¹⁸¹. Cu toate acestea, pe 20 iunie, Petru I a trecut Nistru cu armata sa, iar peste 4 zile a ajuns la Prut. Asta nu putea să nu-l pună serios pe gânduri pe D. Cantemir.

Într-una din “reflecțiile” precedente am menționat deja că data concretă privind sosirea la Iași a țarului rămânea necunoscută domnului, astfel că, atunci când Petru I, trecând Prutul a intrat în capitala țării, D. Cantemir, din întâmplare sau dintr-un șiretlic pus la cale de Șeremetiev și convenit anterior cu țarul, se afla în tabăra feldmareșalului de la Țuțora. Se pare că Petru I și-a dorit să se familiarizeze el însuși cu atmosfera din Iași, înainte să se întâlnească cu domnul de aici. Nu e întâmplător nici faptul că despre sosirea lui Petru I știa mitropolitul Ghedeon, care, după cum s-a scris ceva mai sus, țesea intrigi cu o seamă de boieri moldoveni, dacă nu și muntenii, împotriva lui D. Cantemir, iar acum i-a ieșit țarului în întâmpinare, blagoslovindu-l “cu cruce și cu aghiazmă stropindu-l”,

---

¹⁷⁹ Ion Neculce. *Op. cit.*, p. 273.

¹⁸⁰ Nicolae Costin. *Op. cit.*, p. 382.

¹⁸¹ *Письма и бумаги императора*, XI,1, p.287-288; Ion eremia. *Politica rusofilă*, p.52.

boierii prezenți mai sărutându-i și mâna¹⁸² și închinându-i-se “ca unui împărat creștin, dând laudă lui Dumnezeu, că doar îi va cerceta cu mila sa și-i va scoate de subțu giugul robiei turcilor”(subl. mea)¹⁸³. Interesantă este și informația pe care o deținea Sava Raguzinski cum că Petru I, ocolindu-l pe D. Cantemir, ar fi scris mitropolitului ca să-i “pregătească o reședință în Iași”. Și, deși țarul a negat acest lucru, Raguzinski l-a îndrumat totuși să nu trateze cu nimeni treburile sale “decât doar prin domnul Moldovei însuși”, asigurându-l că acesta “râvnește să slujească” lui “cu trupul și sufletul cu toată sârguința”(subl.meu)¹⁸⁴.

În situația creată, când D. Cantemir n-a reușit mare lucru în recutarea numărului scontat de oșteni nici chiar pe banii dați lui din vistieria țarului, era natural ca el să încerce să dreagă busuiocul, adresându-le supușilor săi un *manifest* prin care să le ceară să se prezinte la oaste deja către 15 iulie, ceea ce dovedește că avem în față un alt document, deosebit și ca factură, dar și după dată și conținut de “cărțile” trimise de domn prin ținuturile țării în primele zile ale lunii, comun între ele fiind doar scopul convocării oștii țării, care, așadar, nu s-a realizat nici către vremea sosirii la Iași a lui Petru I.

Dacă chemările la oaste, făcute la începutul lui iunie 1711, erau trimise din numele lui D. Cantemir în virtutea noului său titlu de *domn veșnic* al Moldovei, apoi în *manifestul* cu pricina, toate poruncile erau date deja din numele *împăratului* rus, tot din numele acestuia fiind anunțate și gravele pedepse pentru cei ce n-ar fi dat curs chemărilor sub arme către data stabilită. Lui Petru I i se atribuia o inspirație divină în misiunea “spre dezrobirea neamurilor creștine din șerbia păgânilor”, astfel că autorul *manifestului* motiva necesitatea “ca noi să ne unim în grabă ca tovarăși de arme, din toată inima și sufletul, cu toată averea noastră...”(subl. mea.). Ceva mai jos, D. Cantemir scrie fără ocolișuri că “Măria sa țarul ne-a dat de știre, nouă și altora, pentru ca oricine poartă numele de creștin să se suie călare și să se unească cu el, cu oștirea Măriei sale; iar care nu va voi, averile i se vor confisca. Și cine va asculta de această carte, acela va căpăta mila Măriei Sale, țarului

---

¹⁸² Nicolae Costin. *Op. cit.*, p. 383.

¹⁸³ Ion Neculce. *Op. cit.*, p. 275.

¹⁸⁴ *Călători străini*, VIII, p. 572-573; Ion Eremia. *Politica rusofilă*, p. 53.

asupra averii lui întregi... și dacă, de acum înainte, cineva ar voi să fie de partea otomanilor, de față ori în taină, acela va fi afurisit, blestemat, izgonit ca Iuda din obștea sfinților și anatemarisit pe veci; și averile lui ca ale unui dușman al Măriei Sale țarului se vor confisca, și le va pierde, și pedeapsă-i va fi tăierea capului”(subl. mea). Similitudinea acestor avertizări cu cele din, *manifestul țarului* din 22 februarie adresat tuturor popoarelor se observă fără nicio dificultate. Doar în continuare, domnul moldovean își etala și propria autoritate, dându-le sfat celor către care se adresa și pe care-i numea “*frați iubiți*”, îndrumându-i “*să nu fie nimeni care să se îndoiască. Căci cine se va arăta protivnic acestei cărți, va chema asupra capului său mulțime de nenorociri ștrașnice*”. Astfel, toți ei erau chemați să se unească “*cu ajutorul lui Dumnezeu... cu oastea Măriei Sale țarului*” și să urmeze “*cât mai în grabă pașii noștri*”. Iar cel ce “*nu se va prezenta în tabără*” până la 15 iunie, “*va fi pedepsit cu asemenea pedepse*” (subl.mei)¹⁸⁵.

Manifestul lui D. Cantemir completează șirul de informații din alte surse istorice, care denotă slaba lui autoritate în țară și dependența lui de circumstanțele intervenite în urma implicărilor din exterior, în cazul concret dinspre Rusia Moscovită. Însuși faptul că documentul a fost contrasemnat și de către patru mari boieri din anturajul domnului, mărturisește despre același lucru, deși se încerca să se creeze impresia că nefericitul domn beneficia și de susținere din partea acestora, ca îndemn și pentru ceilalți boieri să le urmeze exemplul. Reiese că D. Cantemir n-a reușit nici măcar să consolideze în jurul său clasa politică a țării. Nu e de mirare, deci, că nici *manifestul* nu s-a bucurat de adeziunea așteptată, iar accentul pus în el pe autoritatea țarului este o mărturie că domnul, din propria-i voință, în virtutea circumstanțelor, a renunțat la suveranitatea sa internă, trecând-o și pe ea în mâinile țarului Petru I. În acest sens, ar mărturisi și unicul caz flagrant de reprimare a boierilor recalitranti. Este vorba de soarta lui Iordache Ruset, care, în unison cu alți mari boieri (Dumitrașco Racoviță, Zmucilă ș.a.), “*au început a ajunge cu cleвете asupra lui Dumitrșco-vodă, cum că nu e bine să fie domnu vecinic pre*

---

¹⁸⁵ Nicolae Iorga. *Scrisori de boieri. Scrisori de domni*. Ediția a II-a. Vălenii de Munte, 1925, p. 290-292; Ion Toderașcu. *Crestomație de istorie medie a României. I. Documente*. Iași: Universitatea Al. I. Cuza, 1994, p. 210-212.

neam, în Moldova, că este bine să schimbe după cum va pofti țara, adecă precum este și acum, domniile de la turci”. Iar atunci când D. Cantemir “*au chemat pre moscali*”, Iordache Ruset i-a reproșat că s-a cam grăbit făcând-o¹⁸⁶. Ca urmare, acesta fiind denunțat de chiar D. Cantemir¹⁸⁷ sau de colegul său Sava Zmucilă, l-a mâniat tare pe țar care “*au făcut surgun* (l-a surghiunit – n. mea.) *pre Iordache la Soroca*”, de unde, sub escortă, a fost dus la Kiev, unde și-a sfârșit și zilele¹⁸⁸.

Interesant se prezintă a fi și comportamentul lui Petru I, care, sosind la Iași fără știrea lui D. Cantemir, a întreprins o vizită de unul singur la mănăstirea Trei Ierarhi, unde se afla și mitropolitul Ghedeon. Atunci, însă, când acesta i-a propus “*ca să șadză în scaunul cel domnesc*”¹⁸⁹, el a refuzat, tot așa ca și atunci când, la ospățul dat în cinstea lui D. Cantemir, i s-a propus “*să șadză în capul mesei*”¹⁹⁰. Era un gest menit să exprime renunțarea lui la cele așteptate de mitropolit, dând să se înțeleagă că alegerea lui definitivă s-a făcut în favoarea lui D. Cantemir. Cauza trebuie căutată se pare în renunțarea domnului moldovean la revendicările sale de la sfârșitul lunii mai și acceptarea de către el, ca document de bază și definitiv, a *diplomei* de la Luțk, conținutul căreia într-adevăr rămânea necunoscut boierilor. În consecință, boierii au cerut rediscutarea prevederilor ei, fiind categoric împotriva instituirii unei domnii autoritare a lui D. Cantemir, cu dreptul transiterii scaunului prin moștenire, adică de revenire la tradiția dinastică prin instituirea dinastiei întemeiate de D. Cantemir, ceea ce reprezenta revendicarea principală a acestuia și a servit drept fapt hotărâtor pentru ca domnul aflat în ananghie să accepte *diploma de la Luțk*. Atunci Petru I a recurs la presiuni și la unele metode departe de a se înscrie în normele de drept, poruncindu-i cancelarului său și lui Sava Raguzinski “*de-au chemat pre toți boierii țării la gazda lor, în casăle Dediului spătariul lângă curțile domnești*”. Aici, celor adunați, li s-a spus “*cuvântul Împăratului către boierii Moldovei, cum că marele împărat silește să scoată această țară din robie, de suptu mâna*

---

¹⁸⁶ Ion Neculce. *Op. cit.*, p. 270, 277,

¹⁸⁷ Nicolae Costin. *Op. cit.* p. 386.

¹⁸⁸ Ion Neculce. *Op. cit.*, p. 278; Nicolae Costin. *Op. cit.*, p.387.

¹⁸⁹ Nicolae Costin. *Op. cit.*, p. 387.

¹⁹⁰ Ion Neculce. *Op. cit.*, p. 276; Nicolae Costin. *Op. cit.*, p.384.

păgânilor și nu-i trebuie nemică de la dânsa să iè, ce-i voia, să-ș facă pomană, fiind creștini mâncați de păgâni”(subl. mea)¹⁹¹.

Nu se știe dacă, auzind cele ce li s-a spus, boierii într-adevăr “*toți s-au închinat și au mulțumit*”. Se știe doar că, consumându-și “argumentele”, cancelarul Golovkin le-a declarat boierilor “*ca într-altu chipu nu să poate*”, astfel că “*au ieșit boierii cu acestu răspunsu și s-au dus pre la gazdele sale*”¹⁹². Înseamnă că în picioare continua să rămână *diploma de la Luțk*, fără a fi acceptat vreun amendament cerut de boieri. A urmat faimoasa masă oferită deja de Petru I în tabăra de la Țuțora, la 28 iunie 1711. Nicolae Costin consemnează cu această ocazie doar că țarul “*au cinstit pe Dumitrașco vodă și pre toți boierii țării, și acolo s-au iscălit boierii de au primit domnu vecinic pe Dumitrașco vodă și pe semenție lui*”(subl.mei)¹⁹³. Ioan Neculce, la rându-i, fie că era mai informat decât confratele său, fie că a avut un interes de a consemna lucrurile mai în detalii, scrie că țarul “*au pofțitu pe Dumitrașco-vodă să vie după dânsul și să-și iè cu dânsul 15 boieri, pe care-i vor place lui, să-i cinstească acolo*”. S-a purces, adică la dezbinarea solidarității boierești, domnul urmând să-și aleagă însoțitorii după atitudinea pe care aceștia o manifestau față de dânsul, ignorând opoziții. Țarul a cerut neapărat ca, printre cei invitați, să fie și mitropolitul Ghedeon, sub pretextul că el ar fi urmat “*să slujească liturghia, în biserica de cortu*”. Ar urma, că țarul bănuia eventualitatea ca D. Cantemir să-l neglijeze pe mitropolit, în timp ce țarul, știind cu ce urma să se încheie ospățul, voia ca și mitropolitul să înțeleagă că situația s-a schimbat și alegerea lui s-a oprit definitiv asupra lui D. Cantemir. Bănuieli nu lipsite de temeii trezește și motivul anunțat al ospățului: sărbătorirea zilei sfinților apostoli Petru și Pavel. Sărbătoarea avea să urmeze tocmai peste trei zile, ospățul, la care s-a servit carne, fiind convocat, așadar în zile de post, ceea ce nu se înscria defel în morala creștină atât de des speculată de țar atunci când își pregătea vastul proiect pentru “*eliberarea creștinilor*”. Înseamnă că ospățul a fost organizat în alte scopuri, rezolvarea cărora nu putea fi amânată nici măcar pentru trei zile. Petru I și-a impresionat

---

¹⁹¹ Ion Neculce. *Op. cit.*, p. 277.

¹⁹² *Ibid.*, p. 277-278.

¹⁹³ Nicolae Costin. *Op. cit.*, p. 385.

oaspeții prin diferite jocuri ale ostașilor săi, însoțite de artificii, măiestria lor fiind demonstrată mai ales de grenaderi. Unde mai pui, că s-a tras din toate cele 52 de tunuri mari, de care dispunea armata rusă. Boierii trebuiau să fie impresionați de capacitatea militară a rușilor ca să nu se îndoiască de o eventuală victorie asupra turcilor, astfel că nu le rămânea decât să îndeplinească ceea ce le cerea țarul. Efectul hotărâtor, însă, a fost produs datorită vinului “de la franțoji” cu care țarul i-a cinstit pe invitații săi care, “cum au băut au mărmurit toți de beție”, astfel că nici “n-au mai știut cum au dormit întru acea noapte, și domnul și boierii”¹⁹⁴. Apoi, trezindu-se după acest “*mare benchet*”, ei s-au pomenit și prădați de către “*gazde*”, luându-li-se “*cui pistoale, cui rafturi, cui epângele*”¹⁹⁵. Este lesne de înțeles cum, a doua zi după ospăț, toți boierii și mitropolitul “*s-au tocmit cu domnul lor și i-au făcut toți scrisori la mână și au iscălit toți și împăratul*”.

De la Țuțora, D. Cantemir, însoțit de Sava Raguzinschi, “*care tot pren mijlocul lui s-au isprăvit lucrurile lui Dumitrașco vodă despre împăratul Moscului*”(subl. mea)¹⁹⁶, a revenit la Iași unde “*au strânsu și pre alți boieri și arhierii*” în biserica domnească, pentru a li se citi “*catastihul cel de tocmeală, ce-au făcut lui Dumitrașco-vodă*”. De data aceasta, “*au iscălit toți, tot pre ponturile cele ce i-au trimis împăratul pre Luca visternicul (sub. mea.)*”¹⁹⁷. S-a impus, adică, spre acceptare *diploma de la Luțk*.

Este adevărat că, pornind de la unele specificări din cronicile lui Ioan Neculce, Axinte Uricariul sau a lui Pseudo-Amiraș, unii cercetători, cel mai recent Ion Eremia, consideră că la 28 iunie 1711 s-ar fi vorbit nu despre o avizare de către boieri a *diplomei de la Luțk*, ci de un tratat elaborat pe nou¹⁹⁸, care, în punctele sale esențiale ar fi corespuns cu “ponturile” descrise de Ioan Neculce, despre care, la general, am vorbit ceva mai sus. La conținutul concret al acestor “ponturi” voi mai reveni, nu înainte însă de a formula anumite observații pe marginea unora din cele mai semnificative articole ale *diplomei de la Luțk*.

---

¹⁹⁴ Ion Neculce. Op. cit., p. 281.

¹⁹⁵ Nicolae Costin. Op. cit., p. 385; Axinte Uricariul. Op. cit., II, p. 243.

¹⁹⁶ Nicolae Costin. Op. cit., p. 383.

¹⁹⁷ Ion Neculce. Op. cit., p. 281.

¹⁹⁸ Ion Eremia. Politica rusofilă, p. 55-59.

Pentru început, nu pot să nu fiu de acord cu I. Eremia, care denunță inadvertența opiniilor multor cercetători care-i atribuie *diplomei de la Luțk* calitatea de *tratat moldo-rus*¹⁹⁹. Solidarizarea cu colegul de breaslă, însă, nu pornește de la interesul de a demonstra că un adevărat *tratat moldo-rus* ar fi fost semnat doar la 28 iunie 1711, ci din singura cauză, că documentul semnat de Petru I și de cancelarul său nu întrunește calitățile necesare pentru a fi numit astfel. Căci, deși prin respectivul act țarul se învoia parcă “cu articolele” aduse de la D. Cantemir, totuși, la primirea documentului, acesta urma să-l confirme prin semnătură proprie și sigiliul său domnesc, urmând apoi să-l restituie lui Petru I “*cât mai curând, cel mai târziu până la ultimele zile ale lunii mai*”²⁰⁰. Care ar fi fost rostul unei atare proceduri, dacă diploma țarului rus nu ar fi făcut decât să confirme doleanțele domnului moldovean? Nu exclud că și așa ceva ar fi avut loc. Până în prezent, însă, o dovadă în acest sens nu este cunoscută. Iar faptul că țarul a continuat să-și manifeste neîncrederea față de D. Cantemir s-ar putea explica prin faptul că domnul de la Iași nu a semnat în termenul cerut documentul așteptat de țar.

Ceva mai sus, am atras atenția asupra caracterului contradictoriu al terminologiei privitoare la cele solicitate de către D. Cantemir și la ceea ce cerea de la el Petru I. Astfel, domnul moldovean dorea “*să fie sub protecția*” țarului moscovit, iar acesta îl lua “*sub apărarea*” sa, pentru ca deja în primul articol al *diplomei* sale, apărarea să fie egalată cu aceea cuvenită “*supușilor credincioși*” (subl.me)²⁰¹, astfel că *protecția/apărarea* se identifica cu *supunerea*. În virtutea acestui fapt, cel de-al doilea articol al *diplomei* stipula deja că, la intrarea armatelor rusești în Moldova, “*strălucitul*” principe “*se va declara pe față ca domn supus al nostru*” (țarului – n. mea.). Domnul Moldovei, cu oastea care urma să fie recrutată pe banii țarului, urma să acționeze împreună cu oștile acestuia “*după porunca noastră*” (a țarului – n. mea.) și nu doar împotriva “*dușmanului Crucii Domnului și a aliaților lui*”, ci și împotriva “*celor de un gând cu dânsul*”(subl.me), adică împotriva celor ce nu vor adera la acțiunea țarului. D. Cantemir urma să fie, astfel, nu

---

¹⁹⁹ Ibid., p.59.

²⁰⁰ *Исторические связи*, III, p.328.

²⁰¹ Ibid.

numai “*sub protecția noastră*”, ci și “*supus al Măriei Noastre țarului, și urmașilor noștri, el și urmașii lui în veci*”(subl.mea)²⁰². Petru I urmărea, așadar, aducerea Moldovei în stăpânirea sau oblăduirea veșnică a Rusiei.

Dacă în articolul 3 Petru I renunța la “dreptul” pe care și-l arogase de a pune domni în Moldova din altă parte sau din altă familie, înseamnă că el își rezervase și dreptul de a numi din proprie voință domni la Iași, căci, în continuare, se face precizarea că autoproclamatul stăpân al Țării Moldovei îl va păstra pe D. Cantemir și pe succesorii săi pe linie bărbătească “*în acea cârmuire și cne-jie (княжение)*” doar dacă ei nu se vor lepăda “*de Sfânta Biserică a Răsăritului sau s-ar depărta de credință față de Măria Noastră țarul*”(subl.mea)²⁰³. Cine însă urma să stabilească dacă D. Cantemir și urmașii săi rămâneau în limitele celor stabile sau s-ar fi abătut de la ele? Țarul, desigur! Unde mai pui, că lui D. Cantemir i se atribuie titlul măgulitor pentru el de “*cneaz prealuminat*” (светлейший князь), deși, tradițional și oficial domniei se numeau în actele de limbă slavonă “*gospodari*”, și nu cred că în demersul său către țar el s-ar fi intitulat „cneazi”. Folosind terminologia obișnuită în Rusia, este justificat să se presupună că Petru I urmărea să vadă în domnul Moldovei un cneaz ca și toți cnejii ruși, aserviți puterii absolute a “*împăratului*”, deosebindu-l doar prin epitetul “*prealuminat*”. Și aici intervine una din consemnările lui Ioan Neculce din șirul celor în baza cărora unii cercetători își întemeiază dovezile cum că la 28 iunie ar fi fost semnat un tratat moldo-rus, deosebit de *diploma de la Luțk*. Conform cronicarului moldovean, D. Cantemir își revendica titlul de “*săninat domn al Țării Moldovei, samoderejețu* (autocrat – n. mea.) *și colegat* (aliat – n. mea.) *Țării Molschicești, și nu rob*” (aservit, supus – n. mea.)²⁰⁴.

Și articolul 4 al *diplomei* confirmă că țarul își aroga dreptul de a dispune după propria sa voință de tronul Moldovei, așa cum făceau și sultanii de la Istanbul, numai că aceștia nu considerau Țara Moldovei ca parte integrată a imperiului lor, menținându-i ființa statală, în timp ce țarul o voia ca stăpânire directă. Astfel, dacă în baza prevederii din articolul precedent un domn oarecare “*ar fi fost înlăturat* (учинилась

---

²⁰² Ibid., p. 328-329.

²⁰³ Ibid., p. 329; В.И. Цвиркун. *Исторические связи*, p. 111.

²⁰⁴ Ion Neculce. Op. cit., p.265.

отставка) *din porunca Măriei Noastre țarului*”, atunci în domnie ar fi urmat fiul celui înlăturat, dar “*numai dacă... va fi socotit de bună credință*”. Judecător în această situație urma să fie desigur țarul, căci despre o eventuală implicare a boierilor nici nu se face barem vreo aluzie. Și dacă acesta s-ar fi îndoit de calitățile candidatului ordinar la domnie, urma să fie numit, tot de dânsul desigur, un “*alt domn de încredere, credincios și fără cusur din aceeași familie a Cantemeriștilor*”, ordinea aceasta rămânând în vigoare “*până la stingerea familiei lor*”(subl.mea)²⁰⁵. În condițiile când nu se specifica cum s-ar fi procedat după stingerea neamului cantemiresc și știindu-se că această stingere putea lesne să fie grăbită, este clar că după o atare eventualitate destinul Țării Moldovei urma să ajungă pe deplin la cheremul țarului Petru I și al urmașilor săi.

Interes prezintă și prevederile *diplomei* referitoare la atribuțiile interne ale “cneazului”. Astfel, articolul 10 stipula că “*toată legea și judecata să fie a cneazului (при князе)*”, adică el urma să se bucure de dreptul său suveran în politica internă. Numai că, în a doua parte a aceleiași fraze urmează concretizarea că cele decise de domn urmau să fie aprobate de țar, care putea, astfel, să le accepte sau să le respingă. Adică, și în acest caz dreptul suveran îi revenea țarului.

Deosebit de interesant pare și articolul 11 al *diplomei*, ce se referă la “*pământurile cnezatului Țării Moldovei (княжество Волоцкого земли)*”, care “*după vechea hotărnicire moldovenească trebuie să țină de dreptul cnezatului (праву княжему подлежати имут)*”. Notarul ei era cuprins “*între râul Nistru, Camenița, Bender, cu tot ținutul Bugeacului, Dunărea, granița muntenească și transilvăneană și marginile Poloniei, după delimitările făcute cu aceste țări*”(subl. mea)²⁰⁶. La prima vedere s-ar părea că e vorba de o eventuală refacere a granițelor Țării Moldovei de până la primele rapturi teritoriale turcești din 1484, când, cucerite și transformate în raiale au fost Chilia și Cetatea Albă cu ținuturile adiacente. La o examinare pertinentă a prevederilor din articolul respectiv se desprinde, însă, o cu totul altă situație. Mai întâi de toate, atrage atenția faptul că documentul menționează doar două orașe – Camenița de pe

---

²⁰⁵ *Исторические связи*, p. 329.

²⁰⁶ *Ibid.*, p. 330.

malul stâng al Nistrului, și Benderul din dreapta lui. Primul nu aparținea Moldovei, și deci, automat, era subînțeles ca o eventuală posesie a Rusiei. Probabil, aceeași soartă era prevăzută și pentru Bender, cu atât mai mult că în document se menționa clar că acest oraș, cu statut de raia turcească, nu era inclus expres în granița răsăriteană a Moldovei, care începea de la acest oraș, subînțeles și el ca o eventuală stăpânire rusească. Și mai bătătoare la ochi este referirea la Bugeac, omițându-se cele două orașe-cetăți Chilia și Cetatea Albă, la vremea respectivă ambele fiind raiale turcești. Nu mai insist asupra faptului că în niciun fel nu este menționat țărmul pontic.

Însuși D. Cantemir, în renumita sa lucrare *Descrierea Moldovei*, în fragmentul consacrat Basarabiei, scria că “*acest pământ iaste împărțit în patru ținuturi sau raiale, adică: a Bugeacului, a Akermanului (Cetatea Albă – n. mea.), a Chiliei și a Ismailului*”. Înseamnă că Bugeacul nu includea raialele cu cele trei cetăți, astfel că menționând „tot Bugeacul”, *diploma de la Luțk* nu se referă la întregul teritoriu din sud până la țărmul pontic, cea ce explică și lipsa cetăților de acolo în rândul punctelor topice, care ar fi conturat hotarul Țării Moldovei. După cum concretiza D. Cantemir, “*ținutul cel dintâi este în mijlocul acestei bucăți de țară (Basarabia – n. mea.), întru care iaste Bugeacul...*”(subl. mea)²⁰⁷. Are dreptate, așadar, Ștefan Ștefănescu, care deosebește Cetatea Albă și Chilia de ceea ce se numea Bugeac, pe care-l identifică cu teritoriile cucerite de turci în urma campaniei lui Soliman I împotriva lui Petru Rareș din 1538²⁰⁸. Faptul că ținutul Bugeacului, în care s-a format și o hoardă de tătari, era deosebit de raialele turcești de la Chilia, Ismail și Akerman (Cetatea Albă), care toate împreună formau ceea ce se numea pe atunci Basarabia, a fost demonstrat și într-o cercetare destul de recentă²⁰⁹.

Astfel, nu avea dreptate D. Cantemir atunci când, în faimosul său *manifest*, afirma sus și tare că cetățile din sudul Moldovei, stăpânite de

---

²⁰⁷ Dimitrie Cantemir. *Descrierea Moldovei*, p.30.

²⁰⁸ Ștefan Ștefănescu. *Gândirea politică a lui Dimitrie Cantemir*, p. 116.

²⁰⁹ С.В. Паламарчук. *Кантемир и Бужакская орда*. În: „Revista de Istorie a Moldovei”, 2008, nr. 4, p.101.

turci, ar fi urmat să fie readuse în posesia Moldovei²¹⁰. Era modul lui de a înțelege respectivul articol din *diploma de la Luțk*, dacă nu cumva era vorba despre o intenție de a le înocula supușilor săi un neadevăr, sperând să-i mobilizeze mai lesne în oastea țarului.

Este adevărat că în articolul următor al documentului semnat la Luțk se stipula și viitorul statut al “*cetăților cnezatului Moldovei și orașelor și oricare alte locuri întărite*”. Adică nu era vorba expres de cetățile ocupate de turci, ci de toate cetățile, orașele și întăriturile din țară, dintre care nici măcar cele mai importante, nu sunt nominalizate. Toate ele urmau “*să fie păzite și prevăzute (înzestrate) cu garnizoane cneziale*”, admițându-se însă posibilitatea ca, “*cu învoirea cnezului (с соизволения княжего), după nevoie*”, în ele să fie instalate garnizoane “*de ale Măriei Noastre țarului*”(subl.mei)²¹¹. Apare iarăși o întrebare, cine trebuia să stabilească nevoia înlocuirii garnizoanelor moldovenești cu cele rusești? Unde mai pui că domnul Moldovei nici nu dispunea de posibilități pentru a-și întări cetățile cu garnizoane proprii în condițiile când, chiar pe banii primiți de la țar, el a reușit să recruteze cu leafă doar vreo 6.000 de oșteni, inclusiv cei ce se înrolaseră mai înainte direct în formațiunile militare rusești²¹², pentru ca în preajma înfruntării de la Stănilești să rămână doar vreo 2.000 de oameni²¹³. Iar dacă se ține cont de exemplul Sorociei, care a fost ocupată de ruși încă în momentul pregătirii înaintării armatelor ruse spre Iași, devine și mai clar eventualul destin al celorlalte cetăți, orașe și întărituri din Moldova. Se întrevedea, așadar, o eventuală ocupație militară efectivă a Moldovei, indiferent dacă D. Cantemir era conștient sau nu de un atare pericol.

Cu toată încrederea lui Petru I într-o finalitate victorioasă a întreprinderii sale militare împotriva turcilor, *diploma de la Luțk* admitea și eventualitatea unei păci cu Poarta, fără a reuși să obțină stăpânirea directă asupra Moldovei. În acest caz, articolul 13 prevedea ca “*cnezatul (княжество) Moldovei să nu fie lipsit niciodată de apărarea și protecția*” țarului, care “cu precădere” urma să se străduiască ca “în

---

²¹⁰ Nicolae Iorga. *Scrisori de boieri. Scrisori de domni*, p. 290-292; Ion Toderașcu. *Op. cit.*, p. 212.

²¹¹ *Исторические связи*, III, p.330.

²¹² Ion Neculce. *Op. cit.*, p. 276.

²¹³ Nicolae Costin. *Op. cit.*, p. 390.

articolele principale, cnezatul moldovenesc să țină de Măria Noastră țarul”-(subl.mea)²¹⁴. Altfel spus, cererea lui D. Cantemir de protecție și apărare urma să-i fie satisfăcută doar în cazul unei eventuale înțelegeri de pace cu Imperiul Otoman. În cazul succesului militar scontat, însă, lui nu-i era rezervat nimic altceva decât supușenia sa și a țării sale monarhului moscovit.

Campania de la Prut a țarului Petru I a avut misiunea de a transpune în fapt prevederile *diplomei de la Luțk*. Supunerea Moldovei urma să creeze capul de pod necesar pentru a impune aceeași soartă Țării Românești, iar ambele Țări Românești extracarpatice trebuiau să-i asigure Rusiei prezența în forță la Dunărea Inferioară pentru expansiunea ulterioară în Balcani și cucerirea Constantinopolului. Dacă acest proiect ar fi reușit, mai întâi Țara Moldovei, apoi și Țara Românească, ar fi împărțit soarta de mai târziu a Basarabiei, care, pur și simplu, a fost anexată la Rusia în anul 1812.

Ținând cont de faptul că celelalte articole ale *diplomei* lui Petru I de la Luțk din 13 aprilie 1711 nu sunt relevante pentru “reflecțiile” pe care mi le-am schițat, iar articolul final (al 17-lea) reproduce de fapt ceea ce se conținea în *preambul*, mă opresc aici în analiza prevederilor acestui document. Semnalizez doar lipsa în el a formulei obișnuite la vremea respectivă “*să fim prieten prietenilor și dușman dușmanilor*”, care, cel puțin formal, i-ar fi imprimat caracterul unui tratat de alianță, indiferent dacă ar fi sau nu cunoscute variantele semnate de ambele părți. Omiterea acestei formule s-ar explica anume prin faptul că *diploma* a fost un act unilateral al țarului, care-l plasa pe D. Cantemir și țara lui într-un raport de inferioritate față de semnatarul documentului, lipsindu-l practic, așa cum o făcea și Poarta, de dreptul de a promova o proprie politică externă. Semnificative în acest sens par și unele prevederi din ultimul articol al documentului luat în discuție. Întâi de toate, prevederile *diplomei* în ansamblul lor urmau să capete “*putere atunci când după ce îi vor fi înfățișate preastrălucitului cneaz Dimitrie Cantemir*” și acesta “*ne va depune jurământul de credință în fața Preasfintei Treimi că se va supune întotdeauna poruncilor noastre (țarului – n. mea.) și ne va sluji cu slujbă credincioasă și cinstită și după ce va iscăli cu mâna proprie acel*

---

²¹⁴ *Исторические связи*, III, p. 330.

jurământ și aceste puncte, le va trimite Măriei Noastre țarului și se va strădui a le aduce la îndeplinire nestrămutat”, iar după intrarea oștilor rusești în țara lui, el “*va aduce pe toți marii demnitari (вельмож) și nobilimea (шляхты), oastea și tot poporul moldovenesc (народ волоской), ca să ne jure credință și se va uni cu oștile noastre*”(subl.mea)²¹⁵

Generalizând cele relatate de cronicari, se poate concluziona că toate prevederile de mai sus au fost cumva îndeplinite, chiar dacă să-i sărute mâna și să i se închine țarului au fost forțați să stea “de-a rândul”, doar “*polcovnicii și rohmiștrii ce-i făcuse Dumitrașco vodă din moldoveni*”(subl. mea)²¹⁶, adică cei 17 polcovnici și 170 de rotmiștri indicați de Ioan Neculce²¹⁷, fără ca țarului să-i fie înfățișate și efectivele puse sub comanda lor. Căci era “*oastea de strânsură, din târgu, mai mulți fără arme decât cu arme*”²¹⁸. Iar alăturarea lui D. Cantemir cu puținele formațiuni de slujitori la corpul comandat de B. P. Șeremetiev, așezat în tabăra de la Țuțora, simboliza, se pare, unirea oștii țării cu oastea rusă. Totodată, lipsa oricărui document semnat de D. Cantemir, care să confirme “*această diplomă și articole*” pentru ca ea să aibă “*urmare și putere*”, așa cum stipula țarul în documentul său, lasă temeii pentru două presupuneri: fie că un atare document așa și nu a fost semnat și trimis țarului, ceea ce l-a determinat pe acesta să-și impună *diploma* ca document decisiv, fie că D. Cantemir a semnat și i-a trimis lui Petru I documentul cerut, iar acesta, apreciind situația concretă în care se pomenise domnul moldovean, a neglijat existența lui, fiind hotărât să-și impună fără redactări prevederile *diplomei de la Luțk*. Pentru a stabili cărei din aceste presupuneri să i se acorde preferință, revin la “ponturile” reproduse de-a valma de Ioan Neculce și menționate în treacăt ceva mai sus.

Reamintesc, că marele cronicar și înalt dregător la Curtea de la Iași, își înșiruie “ponturile” nu în contextul “disputelor” cu boierii din 28 iunie 1711, ci imediat după ultima misiune a lui Ștefan Luca la Petru I, atunci când acesta se afla la Iaroslav, între 22 și 30 mai adică, înainte ca el să fi sosit în Moldova. În consecință, sunt mai mult decât sigur că “ponturile” reproduse de I. Neculce nu țin de problematicul *tratat moldo-*

---

²¹⁵ Ibid., p.331.

²¹⁶ Nicolae Costin. *Op. cit.*, p. 385.

²¹⁷ Ion Neculce. *Op. cit.*, p. 273.

²¹⁸ Ibid.

rus din 28 iunie, admis ca realitate de unii cercetători, ci reflectă redactările propuse de D. Cantemir și anturajul său la *diploma* țarului, așa cum solicitase acesta.

Un prim „pont”, ar fi prevăzut, așa cum se conține și în *diploma* țarului, ca hotarul Moldovei să fie pe Nistru, numai că el menționa nu doar Bugeacul, ci și *“toate cetățile tot a Moldovei să fie”*, ceea ce explică și afirmațiile respective făcute în același sens în *manifestul* lui D.Cantemir de după 15 iunie 1711, despre care s-a vorbit deja. Altfel prezintă Neculce și eventualitatea așezării în cetățile în cauză *“a moscalilor oșteni”*. Ea era prevăzută doar pentru momentul de început (*“deodată”*), adică la dobândirea cetăților de la turci și doar *“pân s-a întemeia țara, iar apoi să lipsească oastea moschicească”*(subl. mea)²¹⁹. Altfel spus, înțelegând că formulele din *diploma* țarului referitoare la cetăți ascundeau pericolul instituirii în Moldova a unui regim de ocupație rusească prin instalarea garnizoanelor țarului în cetățile și în orașele din Moldova, autorii „ponturilor” au formulat revendicările care ar fi înlăturat un asemenea pericol.

Se prevedeau și condiții care ar fi înlăturat la fel pericolul aser-virii domniei de către țarul moscovit, astfel că *“pre domnu să nu-l mazi-lească împăratul pân'la moarte, și pre urmă fiii lui, pre care ș-or alege țara”* (subl. a.), adică nu țarul. Lui Petru I, așadar, i se ridica dreptul de a judeca și hotărî soarta domnilor și a domniei, dreptul de a-și alege domnii urmând a fi trecut către boierii țării.

Și mai profundă în conținut se prezintă a fi revendicarea ca *“din mosculi să nu s-amestece la boierii Moldovei, nici să s-însoare în țară nici moșii să cumpere”*(subl.mei)²²⁰. Este evident interesul de a preveni o eventuală politică de rusificare, cel puțin a clasei politice din Moldova, după modelul stimulat de Poartă prin grecizarea ei, fenomen cunoscut încă din a doua jumătate sec. XVI. Se aveau în vedere și efectele politicii de rusificare promovată de țar în Ucraina. Totodată și dom-nului țării urma nu numai să i se păstreze, ci și să i se întărească suveranitatea prin revendicarea tit-lului de *“săninat domn al Țării Moldovei, samoderjețu (autocrat sau singur stăpânitor – n. mea.) și colegat (aliat - n. mea.)*

---

²¹⁹ Ibid., p. 265.

²²⁰ Ibid.

Țării Moschicești” și “*nu robu supus*”(subl.mea)²²¹, cum voia țarul, cerându-i lui D. Cantemir *supușenie*. Și în acest caz se observă o ambianță între revendicările boierilor și cele ale domnului – mărturie în plus că “pontul” în cauză a fost redactat printr-un acord comun dintre boieri și domn.

Este interesant că, dacă în *diplomă* țarul admitea o posibilă împăcare cu turcii, apoi în “ponturile” reproduse de Ioan Neculce este clar formulată cererea ca țarul “*nicidecum pace cu turcul să nu facă*”. Din această cerere s-ar desprinde nu doar și nu atât teama lui D. Cantemir și a adeptilor săi de a reveni la cheremul Porții, cu toate consecințele ușor previzibile ale unei atare întorsături. Partea moldoveană era îngrijorată de o eventuală cârdășie dintre țar și Poartă pe contul Moldovei. În acest sens, interes prezintă argumentele aduse în fața țarului, încă la 22 martie 1711, de către G. F. Dolgoruki, care propunea o modificare radicală a direcției campaniei împotriva turcilor, insistând asupra înaintării mai întâi spre Dunăre, astfel ca rușii să ajungă să-i stăpânească nu numai pe moldoveni și pe munteni, ci și întreaga regiune până la Dunăre, ceea ce i-ar fi silit pe turci să încheie o pace favorabilă cu rușii²²², desigur, fără a ține cont de voința celor două Țări Române. Ar urma că, angajându-se în grandiosul proiect carpato-balcanic sub pretextul luptelor cu “păgânii” pentru pretinsa eliberare a popoarelor creștine, Petru I avea și un “program-minim” de înstăpânire a Moldovei, Țării Românești, precum și a Bugeacului și a raialelor turcești dintre Nistru și Dunăre, fie printr-un război victorios cu turcii, fie printr-o pace intermediară cu aceștia. D. Cantemir, ca și C. Brâncoveanu, chiar dacă nu era la curent cu aceste interese ale țarului, cel puțin le intuia. Conștient că în respectiva situație nu avea cum să influențeze comportamentul țarului în raporturile cu Poarta, admițând eventualitatea unei păci dintre Rusia și Imperiul Otoman, când Moldova ar fi putut rămâne “iară suptu stăpânirea turcească”, fapt ce l-ar fi pus în situația de a părăsi țara, D. Cantemir revendica dreptul de azil în Rusia, dar și posibilitatea de a o părăsi pentru a se trage “*într-altă țară creștinească*”(subl.mea)²²³. Concluzia care s-ar

---

²²¹ Ibid.

²²² Ion Eremia. *Politica rusofilă*, p.49.

²²³ Ion Neculce. *Op. cit.*, p. 265.

impune pe marginea acestei ultime revendicări e clară de la sine și, de rând cu altele, nu lasă niciun motiv pentru exaltarea sentimentelor reciproce dintre domnul de la Iași și țarul de la Moscova. Din câte se vede, “pontul” respectiv nu conține nicio aluzie la cele prevăzute în articolul 13 al *diplomei*, care, pentru cazul când Rusia ar fi încheiat pace cu Poarta, prevedea ca Moldova și în continuare să beneficieze “de apărarea și protecția” țarului și ca în articolele acestei păci ea să “țină de Măria sa țarul”.

În ansamblul lor, “ponturile” din cronica lui Ioan Neculce s-ar prezenta ca constituind varianta moldovenească a unui eventual tratat cu Rusia, elaborată ca răspuns la textul *diplomei de la Luțk* din 13 aprilie 1711, cunoscută, de altfel, doar sub semnătura cancelarului Golovkin. „Ponturile” reproduse de I.Neculce au rezultat dintr-o conlucrare a domnului cu sfetnicii săi. Împotriva unei atare interpretări ar mărturisi, însă, la prima vedere, consemnările unei cronici anonime, atribuite lui Pseudo-Mustea și scrisă cu vreo 10-15 ani înaintea cronicii lui Ion Neculce. Ea relatează că, atunci când D. Cantemir și Sava Raguzinski, a doua zi după ospățul de la Țuțora (28 iunie), i-au convocat pe boieri în biserica domnească de la Iași, lor le-a fost adusă la cunoștință “scrisoarea cu ponturi”, citindu-se articol după articol, după fiecare din ele cei prezenți fiind întrebați dacă-i “*bunu acestu pontu*”, ei zicând “*bunu*” în cazul când era acceptat. Iar “*care pontu nu era pre voia boierilor, ei răspundeau că nu-i bunu și de aice stau până așezau cum era mai bine*” (subl. mea)²²⁴. Nu încapă îndoială, însă, că în discuție au fost luate articolele din *diploma de la Luțk*, despre care boierii au aflat abia acum și care le-a trezit nemulțumirea prin faptul că în ea nu-și găsisse locul niciuna din revendicările lor, convenite cu D. Cantemir și reproduse în “ponturile” lui Ion Neculce. Urmează că, în ciuda redactărilor făcute de D. Cantemir și boierii săi întru completarea și rectificarea articolelor din documentul țarului, acesta nu a ținut cont de ele, insistând asupra integrității textului din *diploma unilaterală* a sa. Și dacă imediat după ospățul de la Țuțora ea a fost impusă tuturor participanților din partea Moldovei (domnul, mitropolitul și cei 15 boieri), apoi boierii convocați a doua zi au insistat asupra unor rectificări,

---

²²⁴ Ion Eremia. *Op. cit.*, p. 56.

fără a fi cunoscută esența lor, fiind posibilă doar o presupunere că ele corespundeau acelor revendicări din “ponturile” lui Neculce, care se deosebeau de articolele faimoasei *diplome* a țarului. Există oare destul motiv pentru a admite că în urma acestei întruniri cu boierii a fost definitivat și încheiat un tratat moldo-rus care să difere de *diploma de la Luțk* și care să fie identic cu “ponturile” din cronica lui Neculce? Mi se pare că o atare admitere nu este justificată și nu doar din cauza că hatmanul-cronicar își plasează ponturile la o vreme mult anterioară nu doar ospățului de la Țuțora și convocării boierilor la curtea domnească la 28 iunie 1711, ci și introducerii în țară a armatelor ruse. Apoi, și Pseudo-Amiras nu precizează anume ce a fost admis și ce a fost respins de către acești boieri. Dacă la 28 iunie 1711 ar fi fost elaborat și aprobat textul unui alt document, diferit de *diploma* țarului, și care ar fi întrunit calitățile unui tratat, el ar fi trebuit cumva să-și găsească înfățișarea într-un document respectiv, care, însă nu este cunoscut. Iată de ce cred că un atare tratat nici n-a existat în realitate, vorba fiind doar despre eventualitatea încheierii unui asemenea document în baza condițiilor formulate de D. Cantemir și boierii săi pe marginea *diplomei de la Luțk* a lui Petru I în ultima decadă a lunii mai 1711, adică înaintea sosirii în Moldova a trupelor lui V. Kropotov, apoi și ale feldmareșalului Șeremetiev. Prezența lor în vecinătatea imediată a Iașilor, asemănătoare cu o adevărată ocupație militară rusească, a favorizat impunerea lui D. Cantemir a *diplomei de la Luțk*, fără careva modificări, redactările și completările ei de către boieri la 28 iunie fiind nu altceva decât o farsă diplomatică. Căci, imediat după ospățul de la Țuțora, toți participanții la el, inclusiv domnul și mitropolitul, au acceptat *diploma* lui Petru I și “amendamentele” celorlalți boieri nu mai aveau nici o valoare.

Dar dacă s-ar admite totuși că pretinsul tratat moldo-rus din 28 iunie 1711 a existat cumva, pierzându-și urmele pe undeva prin mulțimea de documente ale cancelariei moscovite, așteptând încă să fie descoperit, el a rămas literă moartă în urma tumultului de evenimente care au precedat, apoi au culminat cu decețiunea țarului și a aliaților săi de la Stănilești (8-12 iulie 1711), care a marcat și încheierea zbuciumatei și lipsite de perspectivă domnii a lui Dimitrie Cantemir, punând începutul tragicului său destin de pribeag nedorit în Rusia. Cu acest trist final ar fi

fost logic să-mi închei și eu ultima “reflecție” asupra domniei lui D. Cantemir. Totuși se mai impun câteva observații care nu pot fi lăsate în umbră. Subliniez, întâi de toate, lipsa de temeii pentru aserțiunile formulate ceva mai bine de o jumătate de secol în urmă²²⁵ și împărtășite ulterior de alți istorici²²⁶ cum că apropierea lui D. Cantemir de țarul Petru I ar fi fost “pregătită cu multă vreme înainte”, vorba fiind parcă și de “*un plan chibzuit și cugetat, indiferent de surprinderea evenimentelor războiului*”. Nu exclud că schimbarea de atitudini în raport cu Poarta și cu Moscova ar fi rezultat și din convingerile “*trainice precum că forța Imperiului Otoman era pe sfârșite*”, ceea ce ar urma din fundamentala operă a savantului domn al Moldovei consacrată “*creșterii și descresșterii*” Imperiului în cauză. Numai că în această lucrare – *Istoria Imperiului Otoman* – autorul ei nu invocă o atare orientare a sa spre Rusia înaintea domniei sale și nici chiar în momentul când obținea domnia Moldovei la Poartă. Doar după ce marele vizir, neglijându-și promisiunea făcută că nu-i va cere plata tributului și peșcheșurilor, înștiințându-l doar peste câteva zile că urmează să achite totuși plățile cuvenite sultanului și marelui vizir, precum și alte “nesuportabile sarcini”, proaspătul domn al Moldovei a înțeles la “*cât de puțină fidelitate se poate aștepta de la infideli*”, ceea ce l-a făcut să rupă legăturile cu turcii și să-și trimită solul său la țarul Rusiei cu inițiativa deja cunoscută²²⁷. Cantemir invocă chiar simpla dorință de a se răzbuna pe această cale, folosind momentul și pentru încercarea de a-și elibera țara de sub jugul turcesc²²⁸. Înseamnă că răzbunarea era pusă pe primul loc, obiectivul eliberării fiind doar parte a ei.

Că D. Cantemir a trebuit să achite plățile cuvenite cu ocazia primirii domniei, am menționat deja în cadrul uneia din “reflecțiile” precedente. Aici reproduc și cele scrise de însuși D. Cantemir, care dezintă chiar spusele lui cum că el ar fi fost somat să achite plățile doar după pri-

---

²²⁵ P.P.Panaiteșcu. *Dimitrie Cantemir*, p. 105.

²²⁶ Ștefan Ștefănescu. Op. cit., p. 114; Lilia Pogolșa. *Dimitrie Cantemir și dialogul politico-diplomatic moldo-rus*. În: *Țara Moldovei în contextul civilizațiilor europene*. Materialele Ssimpozionului Internațional. Noiembrie, 2008. În onorem Gheorghe Gonța. Chișinău: Cartdidact, 2008, p.150-151.

²²⁷ Ion Eremia. *Politica rusofilă*, p. 44-45, Lilia Pogolșa. *Doctrina politică*, p. 142.

²²⁸ Ion Eremia. *Considerații*, p. 107.

mirea domniei. Astfel, într-un memoriu adresat lui Petru I la 29 iulie 1711, el îi scria adresantului că “datorie nu mică în Țarigrad pentru primirea Principatului Moldovei am primit și nu puțin, în același număr, împrumutat și de la creștini”. Și dacă ar fi fost “pe dreptate”, atunci el ar fi trebuit ca fiecărui să-i întoarcă cele luate, numai că “acum de plătit acestea nu trebuie, pentru că nu stăpânim acel principat”(subl. mea)²²⁹. Altfel spus, pentru a obține domnia el a trebuit să plătească Porții, așa cum o făceau și alți domni înaintea lui, iar pentru a plăti, s-a împrumutat, posibil de la creditorii greci din Fanar, iar defectiunea de la Stănilinești l-a absolvit de necesitatea de a-și achita datoriile. Cum să trec aici și pe lângă cele scrise de cronicarul turc Mehmed Rașid, care explica schimbarea de poziții a “ghiaurului numit Küçük Kantemir-oglu” prin aceea că avea “mari datorii față de negustorii Porții fericii”, punându-și speranța “într-o victorie din partea moscoviților”(subl.mei)²³⁰.

În istoriografie s-a insistat deja asupra faptului că D. Cantemir, căsătorit cu fiica fostului domn al Țării Românești, Șerban Cantacuzino, urmărirea de fapt obținerea domniei acestei țări, astfel că domnia sa în Moldova era considerată ca o trambulină pentru proiectul de înstăpânire a scaunului de la București²³¹. În contextul acestor veleități, nu putea să treacă fără urme cazul deja cunoscut, când marele vizir a amânat acțiunea lui D. Cantemir de a-l prinde pe C. Brâncoveanu. Era firesc, ca domnul de la Iași să bănuiască că domnul muntean “și-a tocmit lucrul” la Poartă, ceea ce l-a făcut să se gândească serios asupra propriului destin²³². Rămâne, astfel, în picioare impresia creată în baza scrierilor lui Neculce, dar contestată pe nedrept de unii cercetători²³³, că D. Cantemir s-a pomenit în puterea circumstanțelor, fiind surprins de evenimente²³⁴ și nevoit să-și concentreze eforturile în vederea menținerii sale cel puțin în scaunul de la Iași, fără a renunța și la aspirațiile la domnia munteană. Era firesc ca aceste eforturi și speranța să fie legate de Rusia.

---

²²⁹ В.И.Цвиркун. *Эпистолярное наследие*, p. 118.

²³⁰ *Cronici turcești*, III, p. 217.

²³¹ P.P.Panaiteșcu. *Dimișrie Cantemir*, p. 93.

²³² Ion Eremia. *Politica rusofilă*, p. 44.

²³³ P.P.Panaiteșcu. *Op. cit.*, p. 104; Lilia Pogolșa. *Doctrina politică*, p. 142.

²³⁴ Ion Eremia. *Politica rusofilă*, p. 45.

Nu-și găsește confirmare părerea cum că *diploma de la Luțk* ar fi cuprins propunerile venite din partea lui D. Cantemir, care ar fi redactat parcă chiar textul ei²³⁵, în realitate vorba fiind de un document unilateral, scris în cartierul militar al lui Petru I și semnat de cancelarul Golovkin, fiind apoi impus lui D. Cantemir atunci când acesta s-a pomenit în imposibilitatea de a-l respinge.

“Calamburul terminologic”, în special atribuirea *diplomei de la Luțk* a calificativului de *tratat*, se prezintă a fi nu altceva decât afirmații declarative, fără un suport documentar adecvat²³⁶. Departe de adevăr este aserțiunea cum că documentul în cauză numit fără temeii *tratat*, ar fi asigurat “*cu grijă inviolabilitatea și independența Moldovei*”(subl. mea)²³⁷ și că “*tratatul de la Luțk*” ar fi garantat nu doar independența, ci chiar “*suveranitatea Moldovei în granițele vechi*”²³⁸. În realitate, analiza pertinentă a prevederilor din articolele *diplomei de la Luțk* indică asupra unui viitor nefast al Țării Moldovei ca eventuală stăpânire rusească, în cazul când campania de la Prut a lui Petru I s-ar fi încheiat cu rezultatul scontat.

Chiar dacă, în unele cazuri, se încearcă o cale mai subtilă de promovare a celor prevăzute în *diploma de la Luțk*, apreciindu-le drept strădaniile ale domnului Moldovei²³⁹, nu se reușește a privi lucrurile obiectiv. Căci, în sensul indicat, strădaniile lui D. Cantemir se observă nu în conținutul acestui document, ci în “ponturile” consemnate de Ioan Neculce, care se prezintă drept rectificări, completări și redactări la *diploma de la Luțk*.

De domeniul declarațiilor și imaginației autoricești ține și aserțiunea cum “că tratatul moldo-rus din 1711 (avându-se în vedere *diploma* lui Petru I – n. mea.), avea o însemnătate dublă: prin conținutul articolelor sale, el prezenta un pas diplomatic, întreprins în scopul asigurării independenței țării și, totodată, crea o posibilitate reală de

---

²³⁵ P.P.Panaiteescu. Op. cit., p.105-106; Ștefan Ștefănescu. Op. cit., p.116; Andrei Eșanu. *Dimitrie Cantemir*, p. 223; Andrei Eșanu, Valentina Eșanu. *Dimitrie Cantemir*, p. 207; Lilia Pogolșa. *Dimitrie cantemir și dialogul*, p. 94.

²³⁶ Ion Eremia. *Politica rusofilă*, p. 39-42.

²³⁷ P.P.Panaiteescu. Op. cit., p. 107.

²³⁸ Ștefan Ștefănescu. Op. cit., p. 117.

²³⁹ Lilia Pogolșa. *Dimitrie Cantemir și dialogul*, p. 97.

reformare a Moldovei într-un stat monarhic centralizat, într-o monarhie absolută, nu fără sprijinul lui Petru I”²⁴⁰. Este greu, dacă nu chiar imposibil, de imaginat o atare eventualitate în condițiile în care Moldova s-ar fi pomenit în supușenia/stăpânirea (обладание) monarhului absolut al Rusiei, cum era Petru I. O monarhie absolută sub supremația unei alte monarhii absolute ține de domeniul fantasticului. Mai mult decât bizară se prezintă modelarea eventualului regim monarhic din Moldova după tipul celui din Rusia, care, “*fiind un stat monarhic centralizat, ar fi putut acorda suport în întemeierea unui astfel de stat în Moldova*”- (subl.mei)²⁴¹. Culmea aberațiilor însă este atinsă atunci când se vorbește despre “*Moldova suverană*”, care “*intenționa să fie un astfel de stat, în comparație cu ceea ce prezenta ea sub dominația turcească*”- (subl.mei)²⁴². Căci unica deosebire care s-ar desprinde în cazul în care proiectul lui Petru I, cu adeziunea lui D. Cantemir sau fără ea, ar fi avut sorți de izbândă, ar fi constat doar în înlocuirea dominației turcilor “păgâni”, cu cea a țarului creștin-ortodox.

În sfârșit, dacă am vorbi de un document ca “*model de prudență și abilitate diplomatică*”, prin care D. Cantemir urmărea obținerea independenței sau chiar suveranității de stat a Moldovei și integrității ei teritoriale²⁴³, am putea face în baza nu a articolelor din *diploma* de la Luțk, ci a “ponturilor” înșiruite de Ioan Neculce, care, în cazul în care n-ar fi fost ignorate, ci acceptate de țarul Rusiei, ar fi constituit temeiul unui tratat bilateral moldo-rus veritabil, care ar fi garantat independența și suveranitatea Moldovei, cel puțin în raport cu Rusia sub sau înafara protecției acesteia.

Încheindu-mi aici cele ce se impuneau a fi spuse prin viziunea mea asupra aspectului politic al domniei lui D. Cantemir și a relațiilor lui cu Petru I, țin să subliniez că nu pretind că opiniile și concluziile mele prezintă un adevăr în ultima instanță și că “reflecțiile” mele au pus toate punctele pe *i*. Am urmărit doar să demonstrez că nivelul de până acum al cercetării domniei lui D. Cantemir în Moldova este departe de a fi

---

²⁴⁰ Ibid., p. 95.

²⁴¹ Ibid., p. 96-97.

²⁴² Ibid., p. 97.

²⁴³ Andrei Eșanu. *Dimitrie Cantemir*, p.223; Andrei Eșanu, Valentina Eșanu. *Dimitrie Cantemir*, p. 207.

considerat satisfăcător sub aspectul științific și interpretativ și că cercetările pertinente conduc spre alte concluzii și aprecieri, departe de aserțiunile declarative, deseori exaltate, influențate de factorii politici și ideologici contemporani, care nu fac decât să inoculeze cititorului “adevăruri” inventate. Rămân deocamdată fără atenția cuvenită problemele ce țin de starea poporului de rând în condițiile prezenței armatelor rusești în Moldova, de atitudinea maselor față de ele, de consecințele “operei” politice a lui D. Cantemir, fără a mai vorbi de disensiunile în sânul clasei politice din țară, fără de care e imposibil de reconstruit întregul adevăr științific despre domnia în Moldova a celui de-al treilea Cantemir. Unde mai pui, că în urma orientării lui D. Cantemir către țarul Petru I, Moldova a ajuns a fi un obiectiv constant în politica expansionistă a Rusiei în direcția Balcanilor, suportând consecințele a încă trei războaie ruso-turce din sec. XVIII, pentru a se alege cu pierderea către Rusia a părții sale răsăritene dintre Prut și Nistru în consecința războiului rusoturc din 1806-1812.

Cum s-a înscăunat și și-a început domnia Dimitrie Cantemir?*

În ciuda unei bogate prezențe în istoriografie a lui Dimitrie Cantemir ca savant, cărturar și om de cultură de talie europeană pentru epoca în care a trăit și a creat, extrem de modestă este atenția care i-a fost acordată în calitatea lui de om politic și de stat. Ca urmare, în istoriografie s-au afirmat anumite clișee, ca să nu le spun postulate, fără ca ele să fie însoțite la un nivel cât de cât satisfăcător și de o argumentare științifică adecvată. Constatarea aceasta se referă din plin și la subiectul anunțat în titlul prezentei comunicări.

Este în afara oricăror îndoieli, că numirea lui Dimitrie Cantemir la domnia Moldovei s-a făcut cu ocazia declarării de către Poartă a războiului Rusiei, întâmplată la 9/20 noiembrie 1710 în cadrul unei largi întruniri la Istanbul a vizirilor, cărturarilor (*ulema*) și agalelor (înalte cinuri militare), despre care au scris doi cronicari turci – Silahdar Mehmed aga și Mehmed Rașid, apoi și cronicarul moldovean Ioan Neculce, care, desigur, s-a informat despre cele relatate de la însuși D. Cantemir. Problema principală luată în dezbatere au constituit-o pretențiile Rusiei față de Imperiul Otoman în contextul, desigur, al aflării marilor învinși în lupta de la Poltava - regele Suediei Carol al XII-lea, regele pribeag al Poloniei Stanislaw Leszczyński și hatmanul rebel al cazacilor ucraineni Mazeppa -, pe teritoriul raialei turcești de la Bender, în satul Varnița. La insistența hanului tătarilor din Crimeea, Devlet Ghirai al II-lea, întrunirea de la Istanbul s-a pronunțat în favoarea războiului cu Rusia, care a și fost declarat, iar ambasadorul rus la Poartă, P.A. Tolstoi, a fost aruncat în fortăreața sultanală Yedikule. A fost astfel rupt tratatul ruso-otoman de 30 de ani, semnat în 1700 și reconfirmat în luna ianuarie 1710.

Cu această ocazie, și tot la insistența hanului, a fost abordată și hotărâtă înlocuirea în scaunul de la Iași a domnului fanariot Nicolae Mavrocordat. Acesta era pârât de Devlet Ghirai, că n-ar fi fost ”o slugă credincioasă a măriei sale padișahului”, ca argument, însă, folosindu-se faptul că domnul ajuns în dizgrație “nu și-a plecat capul în fața măriei sale hanului și îl neglijașe la unele onoruri”¹, astfel că ar fi dat “dovadă

---

*Publicat în: „History & Politics/Revistă de Istorie și Politică”, ULIM, 2011, nr.2(8), p. 15-24.

de hainie” (în alt loc : “acesta în anumite condiții poate să facă hainie”), ceea ce nu ar fi fost “potrivit în nici un chip ca în astfel de vremuri el să ramână voievod în Moldova”².

Pare semnificativ, că însuși D. Cantemir nu aduce detalii privind numirea sa în scaunul Moldovei, consemnând doar că “ stricându-se pacea între ruși și între Poarta otomanicească, socotindu-l pe dânsul (Nicolae Mavrocordat) a fi mai mult scriitoriu decât ostaș, l-au scos din domnie³. Ar urma, așadar, că noul domn al Moldovei s-ar fi prezentat în ochii celor ce l-au pro-movat mai apt în ale milităriei, ceea ce le-a oferit unor cercetători motiv pentru a afirma cum că lui D. Cantemir, la numirea sa în domnie, i-ar fi fost formulate chiar și unele “puncte-porunci”, printre care “organizarea apărării principatului și pregătirea proviziilor necesare armatelor otomane”⁴. Lipsită de o acoperire documentară necesară mi se pare și afirmația cum că numirea lui D. Cantemir ca domn al Moldovei s-ar încadra în măsurile întreprinse de guvernul turc în vederea întăririi „pozițiilor sale în Moldova și Valahia”(Țara Românească -n. mea) prin înlocuirea lui Nicolae Mavrocordat, care ar fi fost ”nepriceput în treburile militare”⁵.

Conform cronicarilor turci pomeniți deja, încă în timpul întrunirii din 9/20 noiembrie 1710, la auzul spuselor hanului din Crimeea, sultanul a reacționat prompt și, “supărat” fiind, a și dispus destituirea lui Nicolae Mavrocordat, înlocuindu-l cu „ fiul fostului voievod al Moldovei Cantemir”⁶. Iar la 14/25 noiembrie, deși nu “era lege ca în timp de Bayram să se țină Divan”, acesta totuși a fost convocat și proaspăt numitul domn al Moldovei s-ar fi “închinat în fața înaltului tron” al sultanului, primind

---

¹ *Cronici turcești privind Țările Române. Extrase.* Vol. II. *Sec.XVII-începutul sec.XVIII.* București: Editura Academiei, 1976, p. 517.

² *Cronici turcești privind Țările Române. Extrase.* Vol. III. *Sfârșitul sec.XVI-începutul sec.XIX.* București: Editura Academiei, 1990, p. 215.

³ Dimitrie Cantemir. *Descrierea Moldovei.* Chișinău: Literatura Artistică, 2988, p.62.

⁴ В.И. Цвиркун. *Эпистолярное наследие Дмитрия Кантемира.* Chișinău: Știința, 2008, p.24.

⁵ Lilia Pogolșa. *Doctrina politică a lui Dimitrie Cantemir reflectată în tratatul de la Lițk din 1711.* În: „Revista de Istorie a Moldovei”, 2008, nr.4, p.143.

⁶ *Cronici turcești,* vol. II, p. 517.

totodată și unele atribute obișnuite la asemenea ocazii : cuca, súpürghe (surguci) și cabaniță de samur căpușită cu catifea⁷.

Despre evenimentele petrecute în capitala Imperiului Otoman era informat și cronicarul Ioan Niculce care, după cum am menționat mai sus, nu a putut avea o altă sursă de informare, decât spusele lui D. Cantemir. Conform cronicarului moldovean, încă în cadrul întâlnirii dintre sultanul Ahmed al III-lea și hanul Devlet Ghirai al II-lea, de rând cu mazilirea unuia și numirea altuia în domnia Moldovei, a fost abordată la fel chestiunea ce-l privea pe Constantin Brâncoveanu - domnul Țării Românești. Conlocutorul tătar al sultanului i-ar fi atras atenția acestuia “că Brâncoveanul- Vodă, domnul muntean, este un domn bogat și puternic, are oaste multă și-i de multu pre bun moscalilor”, astfel că , în stare de război cu Rusia, el nu trebuia lăsat să mai fie domn, ”că poate să se hainească și a face sminteală oștii împărătești”. Ca urmare, el trebuia “prinsu, că el de bună voie nu a veni la Poartă ”. Și nimeni altul nu putea să-l prindă, „fară cât Beizade, feciorul lui Constantin Vodă cel mai mic ”, care era „om mai sprinten decât fratele său Antiohie-Vodă”⁸. Ar urma că la Poartă, drept un eventual înlocuitor al lui Mavrocordat, era vehiculată și candidatura lui Antioh Cantemir, primul dintre cei doi fii ai fostului domn al Moldovei, Constantin Cantemir, și hotărârea în favoarea lui Dimitrie s-a luat la insistența hanului tătarilor din Crimeea în eventualitatea prinderii de către acesta și înlocuirii lui Constantin Brâncoveanu.

Dintr-o altă consemnare din letopisețul lui Neculce aflăm însă că doar la plecarea lui D. Cantemir către Moldova, marele vizir Mustafa Baltagi-oglu i-ar fi zis “cu mare taină ” ca el să “chivernisească lucrul” să-l prindă pe Constantin Brâncoveanul și să-l trimită la Poartă viu. Ca recompensă, proaspătului numit în scaunul de la Iași i se promitea “mare dar și cinste” la împărăție dar și că el va “rămâne acolo domnu neschimbatu”⁹, avându-se în vedere, desigur, scaunul de la București.

Din consemnările lui Ioan Neculce s-ar desprinde o opinie, aparentă de altfel, că scopul principal al numirii lui D. Cantemir ca domn al Moldovei ar fi constat într-o eventuală înlăturare a lui Constantin Brân-

---

⁷ Ibid., vol III, p.216.

⁸ Ion Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei și o samă de cuvinte*. București: Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1955, p.257.

⁹ Ibid., p.258.

coveanu, cunoscut printr-o activă și durabilă corespondență diplomatică cu autoritățile moscovite și prin orientarea evidentă a lui spre o colaborare antiotomană cu țarul Petru I. În realitate, mi se pare, era vorba despre o conjurație împotriva domnului de la București, pusă la cale pe la spatele sultanului de către hanul Devlet Ghirai al II-lea și marele vizir Mustafa Baltagi-oglu, în timp ce lui D. Cantemir i se rezervase rolul de executor al acestei conjurații, cunoscându-i-se marea lui dorință de a deveni domn la București. Altfel, cum s-ar explica că marele vizir i-a spus lui Cantemir cele ce el urma să realizeze împotriva domnului muntean “cu mare taină”? Există la fel și unele informații, fie și destul de lacunare, cum că D. Cantemir i-a dat rușvet (mită- n.mea) marelui vizir¹⁰, mai “giuruindu-i” și câteva mii de galbeni la fel hanului¹¹. Informațiile acestea nu contravin spuselor lui D. Cantemir, cum că primind domnia, el “n-au cheltuit nici un ban la Poartă”¹². Căci se aveau în vedere, desigur plățile oficiale obișnuite către Poartă, și nu mituirile tănuite ale unor înalți demnitari ca în cazul dat. Cele plătite și “giuruite” de D. Cantemir nu erau destinate Porții, ci susținătorilor săi, în persoana marelui vizir și a hanului tătarilor din Crimeea.

Dintr-o scriere de mai târziu (1720), atribuită lui D. Cantemir și făcută la cererea autorităților moscovite, cu titlul *Scurtă povestire despre stârpirea familiilor lui Brâncoveanu și a Cantacuzi-nilor*, urmează ca însuși autorul scrierii privea domnia Moldovei nu ca un scop în sine, ci ca o trambulină capabilă să-l propulseze în scaunul Țării Românești, în timp ce scaunul de la Iași i-ar fi fost dat fie lui Antioh Cantemir, fie altcuiva, pe care el, autorul scrierii în cauză, l-ar fi preferat¹³. Că scaunul de la București, și nu cel de la Iași, era ținta principală a lui D. Cantemir, o demonstrează și iuțeala cu care el, abia ajuns în domnia Moldovei, se pregătea să întreprindă acțiunea în vederea prinderii și destituirii lui C. Brâncoveanu, în afacere fiind direct implicați și cei doi sus-ținători ai săi. Devlet Ghirai al II-lea nu a întârziat să-i trimită domnului moldovean

---

¹⁰ *Cronici turcești*, vol. II, p.517.

¹¹ Ion Neculce. *Op. cit.*, 257.

¹² *Ibid.*

¹³ Dimitrie Cantemir. *Opere complete*. Vol. VI. T. II. București. Editura Academiei, 1996; Paul Cernovodeanu, Emil Lazea. *Dimitrie Cantemir. Scurtă povestire despre stârpirea familiilor Brâncoveanu și a Cantacuzinilor*. București: editura Minerva, 1995.

firmanul său ca semnal pentru începutul acțiunii, iar D. Cantemir nu a zăbovit să-și trimită în Țara Românească iscoadele sale pentru a sonda situația de acolo, pregătindu-și, totodată, și forțele sale de intervenție: “ vro cinci șase steaguri lefecii și două steaguri lipcani și câțiva feciori grijiți”¹⁴. Tot D. Cantemir i-a sugerat marelui vizir cum să fabrice motivul, care ar fi justificat mazilirea lui C. Brâncoveanu. Înaltul demnitar al Porții era îndrumat să-i ceară domnului de la București 500 de pungi de bani, care ar fi fost, parcă, “ de trebuință pentru gătirea oștii” sultanului. Cererea trebuia să-i ațipească vigilența lui Brâncoveanu și să-i înlăture bănuiala despre o eventuală mazilire a sa. Se spera toto-dată, că temerarul domn muntean, fie că va refuza sau că nu va putea să achite imediat banii ceruți, astfel că ar fi oferit motiv pentru declanșarea acțiunii de înlăturarea lui din domnie.

Spre marea confuzie a celor ce au pus la cale conjurația, C. Brâncoveanu a acceptat să livreze suma cerută, numai că, motivând cum că nu dispune imediat de ea, s-a angajat să o achite în rate - câte o sută de pungi de bani lunar, în realitate „socotind că până la cinci luni or sosi moscalii, și atunce de-ar și vrè să-i facă ceva, nu i-ar pute strica nimic”¹⁵. Ca urmare, așteptarea lui D. Cantemir “ din ceas în ceas să-i vie omul cel cu firmanul de la împărăție” în vederea declanșării operațiunii împotriva domnului muntean, a fost zădarnică. Căci de la marele vizir i-a venit “răspunsul să mai aștepte, că când a fi vreme i-a face el știre”¹⁶. Ar urma, că destituirea din domnie a lui Brâncoveanu, de care era interesat cel mai mult D. Cantemir, nu era sarcina principală pusă de Poartă în seama lui cu ocazia numirii în domnie. Dobândirea scaunului muntean de către proaspătul domn de la Iași era privită doar ca o eventuală recompensă a lui pentru o altă poruncă neafișată expres, dar care ținea de un interes major al Porții Otomane în condițiile stării de război cu Rusia.

În căutarea acestei porunci, care, așa cum și era natural, se ținea în taină și nu putea fi făcută public, un impuls este oferit se pare, de o altă consemnare făcută de cronicarul Neculce, dar care avea la bază, desigur, spusele proprii ale lui D. Cantemir, care, atunci când au fost date

---

¹⁴ Ion Neculce. *Op. cit.*, p. 262.

¹⁵ *Ibid.*, p.258.

¹⁶ *Ibid.*, p262.

în vileag contactele lui cu țarul Petru I și anturajul acestuia, parcă pentru a induce în eroare Poarta și a depăși suspiciunile acesteia față de dânsul, ar fi scris cu “meștersug” marelui vizir ca să i se dea învoire de „a să agiunge cu moscalii și ce-ar vedea și ar înțelege, de toate să facă știre Porții”, astfel că marele vizir, „gândându că va hi drept Porții, datu-i-au și ace voie”. Primind învoirea, D. Cantemir și “ mai fără săială au început a să agiunge cu moscalii”¹⁷.

Nu este cazul să înșiruiesc aici nume de autor și titluri de lucrări în care consemnările de mai sus au fost acceptate fără rezerve și apreciate ca mărturii ale dibăciei cu care D. Cantemir, orientându-se spre o alianță cu Petru I, a știut cum să-și camufleze adevăratele sale intenții pro-ruse, inducând în eroare Poarta. Despre acest “meștersug” scrie doar Ion Neculce, care reproducea de fapt spusele lui D. Cantemir, fapt ce mă face să cred că în realitate era vorba despre o dibăcie a acestuia în a-i indu-ce în eroare pe acei boieri ai țării care se opuneau relațiilor sale cu țarul moscovit, fără a divulga adevărata misiune pusă în seama lui la Poartă, care, la rându-i, dacă s-ar fi aflat, ar fi provocat ne-mulțumirile boierilor de orientare pro-rusă. Cred că în realitate să se “agiungă cu moscalii”, cum scria Neculce, a și fost sarcina principală care i s-a pus lui D. Cantemir la numirea sa ca domn al Moldovei, eventualitatea dobândirii scaunului râvnit de el al Țării Românești fiind o momeală pent-ru ca el să accepte aceasta sarcină. Se miza, desigur, și pe faptul că D. Cantemir era domn pămâ-ntean și împărtășea aceeași credință ortodoxă drept apărător și grijitor al căreia se prezenta PetruI..

În favoarea opțiunii mele ar mărturisi, fie și indirect, mai multe fapte printre care, în primul rând, aș insista asupra unei situații evidente și anume: deși Poarta a declarat război Rusiei, ea nu era pregătită de el, fiind însă surprinsă de starea reală de război pe care-l duceau deja trupele ruse, fără a-l fi declarat. Ar urma că, prin declararea războiului, Poarta a încercat să-l impresioneze, să facă o presiune psihologică asupra țarului în speranța că el v-a stopa înaintarea în stăpânirile turcești din nordul

---

¹⁷ Ibid., p. 264.

Mării Negre¹⁸. D. Cantemir urma să inițieze negocieri cu Petru I în vederea convingerii lui de a stopa acțiunile militare și de a reveni la tratatul ruso-otoman de mai înainte. Se ținea cont și de faptul că interesat în încetarea războiului era însuși Cantemir, care s-a pomenit în fața iminentului pericol ca armatele rusești să extindă operațiunile militare și în Moldova cu toate consecințele nefa-ste ale unei atare turnuri în mersul evenimentelor. Unde mai pui, că în caz de neîncetare a războiului, D. Cantemir risca să nu-și vadă îndeplinit visul său privind domnia de la București, tot așa ca și o posibilă pierdere a domniei Moldovei.

D. Cantemir nu a fost primul domn al Moldovei în rolul de mediator în raporturile dintre Imperiul Otoman și Rusia. Amintesc, în contex, cazul destul de expresiv din domnia lui Vasile Lupu. Atunci când, în 1637, cazacii de pe Don, subordonați politic Moscovei, au ocupat de la turci cetatea Azov, misiunea de a negocia cu autoritățile ruse și de a rezolva diferendul în favoarea Porții, i-a fost poruncită domnului Moldovei de atunci, Vasile Lupu. În caz de succes, marele vizir de atunci, Mustafa Pașa, îi garanta, ca recompensă lui Vasile Lupu, nu doar domnia pe viață în Moldova, ci și scaunul Țării Românești¹⁹, întocmai așa cum acum era cointerestat D. Cantemir, care mai întâi urma să medieze rezolvarea pașnică a conflictului cu Rusia, apoi să se avânte în acțiunea de dobândire a domniei muntene de la C. Brâncoveanu.

Dar cel mai expresiv fapt care vine în susținerea opiniei mele privind misiunea principală a lui D. Cantemir, îl oferă cazul întâmplat atunci când armatele ruse se aflau deja în Moldova, iar noul domn al ei se aliase deschis cu Petru I. După cum ne informează Ioan Neculce, „Împărăția turcului” i-a poruncit patriarhului de Ierusalim, Hrysantos, să-i adreseze o scrisoare lui C. Brâncoveanu, cunoscut că “avè prieteșug vechiu cu moscalii”, prin care să-i ceară “să trimită un om al lui la moscali să facă pace”, Poarta înclinând chiar spre unele cedări geopolitice destul de esențiale în favoarea Rusiei. Solul domnului muntean, Machidon comisul (Gh. Castriotul) nu a întârziat să se prezinte cu ace-

---

¹⁸ Pavel Parasca. *Reflecții istorico-politice asupra domniei în Moldova a lui Dimitrie Cantemir*.(III). În: „History & Politics/Revistă de Istorie și Politică”, ULIM, 2010, nr.1-2, p.82-85.

¹⁹ Ion Eremia. *Relațiile externe ale lui Vasile Lupu (1634-1653)*. Chișinău: Cartdidact, 1999, p.123.

astă inițiativă în tabăra lui Petru I²⁰. Adică, ceia ce n-a reușit să facă D. Cantemir, acum, în situația radical schimbată, era pus în seama lui C. Brâncoveanu, căruia, nu este exclus, ca Poarta să-i fi promis, , intangibilitatea domniei sale, dacă nu chiar, eventual, și scaunul de la Iași, pe care el și-l dorea cu aceeași ardoare, cu care Dimitrie Cantemir și-l dorea pe cel al Țării Românești.

Și încă un subiect, fără de care prezenta comunicare ar rămâne incompletă. Este vorba despre opinia care se repetă adesea în istoriografie, cum că D. Cantemir, încă aflându-se la Istanbul și colaborând cu ambasadorul rus de acolo, P. A. Tolstoi, ar fi nutrit o eventuală alianță cu Petru I, în vederea scoaterii țării sale de sub apăsătoarea supremație a Porții Otomane. O atare aserțiune este caducă, mai întâi de toate prin faptul demonstrat numai, că D. Cantemir nu râvnea tronul de la Iași, ci pe cel de la București, ceea ce era posibil de realizat doar cu acordul și susținerea Porții. Apoi, și faimoasa teză despre strânsele legături dintre D. Cantemir și ambasadorul P. A. Tolstoi nu-și are fundamentarea documentară necesară. Dispunem doar de o vagă referire a lui D. Cantemir din 1721, adică după 10 ani de aflare a lui în Rusia, într-un ordinar demers umilitor adresat lui Petru I, în care semnatarul își etala credința sa către suveranul rus, care ar fi corespuns cu promisiunile sale făcute lui P. A. Tolstoi și pe care nu le-ar fi încălcat niciodată²¹. În realitate este știut doar că, aflându-se închis în fortăreața Yedikule, ambasadorul rus la Istanbul a reușit să trimită doua scrisori suveranului său, care au și ajuns la destinație pe 20 și respectiv 24 decembrie 1710²², adică tot atunci când D. Cantemir sosise deja în țară și se înscăuna în domnie. Că aceste scrisori au fost scoase din temnița sultanală datorită capuchehaiei domnului moldovean și trimise la Moscova cu ajutorul desigur al lui D. Cantemir, era informat doar Ioan Neculce, dovadă că și această informație a fost aflată de cronicar din gura noului domn. Datorită acestui fapt “ de credință și de slujbă, au cădzut Dumitrașcu Vodă în marea cinste și dragoste la Petru Alekseievici, împăratul

---

²⁰ Ion Neculce. *Op. cit.*, p. 279; В.И. Цвиркун. *Эпистолярное наследие*, p.32.

²¹ В.И.Цвиркун. *Эпистолярное наследие*, p. 223.

²² *Письма и бумаги императора Петра Великого*. Т.ю ЧШю Выпуск 1. Москва, 1962б, p.335-337, 767-768; Ion Eremia. *Considerații privind tratatul moldo-rus din 1711*. În: *Frontierele spațiului românesc în context european*. Oradea/Chișinău, 2008, p.105.

Moscului”²³. Ar urma, că scoaterea și expedierea acestor două scrisori au constituit unica faptă pe care D. Cantemir a făcut-o în favoarea țarului Petru I. Nu exclud desigur ca ele să fi conținut și oarecare angajamente din partea lui Cantemir privind eventualele sale raporturi cu rușii. Apare, însă, întrebarea: cum a fost posibil ca în condițiile când „altul nime nu cutedza a face acele slujbe că era solul în mare pază”²⁴, capuchehaia domnului proaspăt desemnat pentru Moldova a reușit totuși să scoată din temniță scrisorile în cauză, riscându-și nu doar propriul cap, ci și pe cel al domnului său, care nu cred că ar fi fost atât de naiv ca să nu-și dea seama de riscul la care se supunea, mai ales dacă scrisorile în cauză ar fi conținut și careva angajamente în interesul țarului cu care Poarta se afla în stare declarată de război? Cea mai plauzibilă explicație, la părerea mea, ar fi că totul s-a făcut cu știrea Porții, iar Dimitrie Cantemir și capuchehaia sa și-au jucat conștient rolurile într-un scemariu bine pus în scenă de Poartă în vederea asigurării credibilității noului domn moldovean în ochii lui Petru I.

Este semnificativ că, ajuns în scaunul de la Iași și fiind deja angajat în schimbul de soli cu tabăra moscovită, în timp ce trupele rusești se aflau deja la granița cu Moldova, pregătindu-se să trecă dincoace de Nistru, D. Cantemir a continuat să îndeplinească slujbe și porunci în favoarea Porții, ceea ce ar fi greu de explicat, dacă el s-ar fi orientat spre o alianță reală cu Petru I. Am în vedere informarea regulată a Porții despre cele ce se petreceau în tabăra rusă, trimiterea de oameni și materiale de construcție la ridicarea podului peste Dunăre de la Oblucița, menit să asigure trecerea armatelor turcești în stânga acestui fluviu, blocarea trecerii prin Moldova a efectivelor lui Fancisc al II-lea Rakoczi, care voia să se asocieze cu Petru I, precum și predarea către Poartă a cca 13 tone de miere²⁵.

---

²³ Ion Neculce. *Op. cit.*, p.264.

²⁴ *Ibid.*

²⁵ Nicolae Costin. *Letopisețul Țării Moldovei (1709-1711)*. În: Idem. *Scrieri istorice în două volume*. Ediție îngrijită de Svetlana Korolevschi. Vol. II. Chișinău: Hyperion, 1990, p.369; Mihai Maxim. *Dimitrie Cantemir și epoca sa. Documente noi din arhivele turcești*. În: „Revista de istorie a Moldovei”, Chișinău, 2008, nr.4, p.77; Pavel Parasca. *Reflecții istorico-politice (I, II)*. În: „History & Politics”, ULIM, 2009, nr.1-2, p.85-86.

Datele de mai sus justifică și completează totodată opinia oarecum îndulcită leger, că “sursele istorice de care dispun în prezent cercetătorii, nu permit să ne facem o imagine destul de clară despre faza inițială a orientării lui Dimitrie Cantemir spre Rusia”²⁶, și denunță hotărât opinia cum că, încă aflându-se la Istanbul, D. Cantemir ar fi nutrit proiectul uniei eventuale alianțe cu Rusia ca unică putere capabilă să-i asigure eliberarea țării de sub dominația otomană și că, ajuns în domnie, el ar fi întreprins măsuri concrete în vederea constituirii acestei alianțe²⁷. Să se ajungă în definitiv la o alianță cu Petru I, el a fost impus de circumstanțele care i-au limitat în posibilitatea de a-și îndeplini misiunea pusă în seama lui de Poartă, pierzându-și, astfel, speranța nu doar de a ajunge domn în Țara Românească, ci și de a se menține domn la Iași, în cazul când în înfruntarea ruso-otomană, devenită inevitabilă, victoria ar fi fost de partea turcilor, tot așa ca și în cazul victoriei armatelor rusești, în cazul când s-ar fi opus alianței cu Petru I.

De reținut, că numirea lui D. Cantemir în scaunul domnesc nu era agreată de o parte din boierimea Moldovei în frunte cu mitropolitul Ghedeon, care l-au devansat pe noul domn în inițierea contactelor cu suveranul moscovit, având și candidatul lor, al cărui nume însă izvoarele nu-l divulgă, dar care fusese inclus în proiectul de acțiuni în Moldova, nutrit de Petru I. Complexitatea factorilor care l-au forțat pe D. Cantemir să treacă definitiv în tabăra lui Petru I, asupra cărora am insistat cu altă ocazie²⁸, depășește tematic subiectul prezentei comunicări, ceea ce mă obligă să mă limitez doar la cele expuse mai sus, subliniind, totodată, că aspectele politice ale domniei în Moldova a lui D. Cantemir sunt departe de a fi epuizate ca obiect de cercetare.

În concluzie, insist asupra câtorva momente, care mi se par cele mai aproape de adevăr și mai convingătoare, cel puțin la momentul actual al cercetării și anume:

---

²⁶ Ion Eremia. *Considerații*, p. 106.

²⁷ Andrei Eșanu. *Dimitrie Cantemir*. În: *Domnii Țării Moldovei*, p.222; Andrei eșanu, Valentina Eșanu. *Dimitrie Cantemir (1673-1725). Viața și activitatea*. În: *Dinastia Cantemireștilor*. Colecția „Academica”, V, Chișinău:Știința, 2008, p. 201; Lilia Pofolșa. *Op. cit.* p. 141-143.

²⁸ Pavel Parasca. *Reflecții istorico-politice* (I, II), p. 86-96; (III), p.31 și următ.

1) Numirea lui Dimitrie Cantemir în domnia Moldovei s-a datorat într-adevăr stării de război dintre Rusia și Imperiului Otoman;

2) Opinia cum că alianța lui D. Cantemir cu Petru I ar fi rezultat dintr-o orientare pro-rusă a lui, manifestată încă înainte de primirea domniei, nu poate fi acreditată din motivul lipsei de argumente documentate în acest sens, fiind, în schimb, denunțată de faptul că D. Cantemir nici nu urmărea obținerea tronului de la Iași, ci pe cel al Țării Românești;

3) Înscăunarea lui D. Cantemir s-a făcut prin decizia Porții Otomane în interesul neafișat de a înclina țarul spre rezolvarea pașnică a conflictului, ca condiție *sine qua non* a înscăunării lui ulterioare în Țara Românească;

4) Ajuns în domnia Moldovei, D. Cantemir s-a pomenit în imposibilitatea de a îndeplini porunca Porții, pomenindu-se în fața iminentei pătrunderi în țară a armatelor rusești.

Anul 1711 – antecedent al anului 1812*

Așa cum urmează din cercetarea izvoarelor istorice, referitoare la politica balcano-dunăreană a Rusiei și locul Principatelor Române în această politică, anexarea în 1812 a părții de răsărit a Țării Moldovei la Imperiul rus a fost nu un act de moment, conjunctural, ci a rezultat dintr-o politică seculară de expansiune rusească în direcția Dunării și Balcanilor, care, deocamdată doar la nivelul de idee, își are rădăcinile sale în adâncul secolelor, devenind o adevărată obsesie începând cu mijlocul secolului al XVII-lea, după unirea (în ianuarie 1654) la Rusia a cazaclor zaporijeni sub conducerea lui Bogdan Hmielnițki și includerea în hotarele suveranilor moscoviți a Ucrainei din stânga Niprului, cu orașul Kiev din dreapta acestui fluviu¹. Încă începând cu anul 1598, când Mitropolia Moscovei a fost ridicată în rangul de Patriarhie, în frunte cu Filaret, tatăl lui Mihail Fiodorovici, viitorul întemeietor al dinastiei imperiale a Romanovilor², s-a format treptat o adevărată doctrină militaro-politică sub stindardul ideologic bisericesc al *solidarității ortodoxe*. Iar după uniunea cazaco-moscovită din 1654, doctrina în cauză a început să vizeze în primul rând Moldova, apoi și Țara Românească. În urma evenimentului, țarul Alecei Mihailovici și-a adăugat în titlul său și *Rusia Mică*, până atunci figurând doar *Rusia Mare*³ - mărturie a pretențiilor de stăpânire a Moscovei nu numai asupra Ucrainei din stânga Niprului, ci și a teritoriilor de dincoace de Nipru și chiar de Bugul Meridional, rămase ca și mai înainte în stăpânirea Poloniei. Aceste modificări teritoriale au apropiat geografic Rusia de hotarele Moldovei. În consecință, emisarii ruși nu au întârziat să-și facă apariția nu doar la Gheorghe Ștefan al Moldovei, ci și la Matei Basarab din Țara

---

*Publicat în: *200 de ani de la anexarea Basarabiei de către Imperiul țarist: consecințele raptului teritorial pentru românii basarabeni*. Materialele Simpozionului științific Internațional, Cahul 12-13 mai 2012. Cahul, 212, p.52-70.

¹ Ion Eremia. *Țările Române în politica balcanică a Rusiei până la sfârșitul secolului al XV-lea*. În: *In memoriam professoris Mihail Muntean*. Chișinău: Cartdidact, 2004, p.49-52.

² Ștefan S Gorovei. *Relațiile bisericești româno-ruse în secolele XV-XVIII*. În: „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „D. Xenopol”, t. XXXI, Iași, 1994, p.601-607.

³ *Relațiile istorice dintre popoarele URSS și România în veacurile XV-începutul celui de al XVIII-lea*. Documente și materiale în trei volume (*Исторические связи народов СССР и Румынии в XV-начале XVIII в.*, Документы и материалы в трёх томах). Vol. II, 1633-1673. Москва: Наука, 1968, p. 241 și passim.

Românească, cu îndemnul ca ambii domni români să-i urmeze exemplul lui Bogdan Hmielnițchi.

Temerea ca nu cumva cazacii zaporojeni să întreprindă, la comanda Moscovei, o acțiune militară pentru a-i forța să accepte îndemnul de închinare țarului rus, l-a determinat pe Gheorghe Ștefan să mimeze negocieri cu țarul Alecsei Mihailovici, ajungându-se, în 1656, până chiar la proiectul unui tratat. Chiar primele condiții stipulate în proiectul de tratat adus la Moscova de solii moldoveni, revendicau revenirea la acea formă nestingherită de guvernare a țării prin domni de țară, cum fusese până la instituirea suzeranității otomane⁴, menționându-se că turcii „cinstea domniei ... și rânduiala țării cu nimic n-au stricat”⁵. Se mai insista ca în domnia țării „să nu se pună domn străin și dintr-un alt neam de oameni”⁶, astfel că se cerea fără echivoc ca „cinstea și rânduiala domniei să nu se strice, precum n-au fost stricate nici de păgâni”, țarului solicitându-i-se fără echivocuri ca domnia să fie confirmată „în cinstea și rânduiala de mai înainte”⁷. La modul general, în cererile din primele trei puncte ale proiectului de tratat, așa cum și-l dorea domnul Moldovei prin trimișii săi la Moscova, se opta pentru suveranitatea internă a domniei țării, sub garanția și protecția țarului moscovit.

Atrage atenție la fel punctul IV al proiectului de tratat. Urându-i lui Alecsei Mihailovici putere „peste păgâni și peste toate popoarele necredincioase”, avându-se în vedere, desigur, și tătarii din Crimeea și din Bugeac, țarul era rugat “pentru câteva cetăți care sunt la hotarul țării noastre și pe care le țin acum păgânii sub cârmuirea lor”, avându-se în vedere Chilia, Cetate Albă și Tighina (Bender). Deoarece ele „au fost dintru început la domnii vechi, înainte de a le fi luat turcii”, țarului i se cerea ca ele “să fie iarăși în hotarul țării noastre și în stăpânirea noastră ... și să punem oameni din țara noastră în acele cetăți precum au fost și mai înainte”⁸.

---

⁴ *Relațiile internaționale ale României în documente (1368-1900)*. Lucrare întocmită de Ion Ionașcu, Petre Bărbulescu, Gheorghe Gheorghe. București: Editura Politică, 1971, p. 190.

⁵ Ibid.

⁶ Ibid.

⁷ Ibid.

⁸ Ibid., p.190-191.

Fac abstracție nu doar de capacitatea Curții de la Moscova de a realiza condițiile necesare implementării stipulărilor din tratatul pus la cale, ci și de sinceritatea angajamentelor sale de a le îndeplini. Nu pot însă să trec pe lângă faptul că, prin diploma sa din 29 iunie 1656, Alecei Mihailovici parcă accepta toate condițiile înaintate lui de solii moldoveni, dar anunța luarea Țării Moldovei nu doar „sub înalta mână noastră împărătească”, adică sub protecția sa, ci și în „supușenie veșnică”, fără nici cea mai mică aluzie la cetățile revendicate de moldoveni⁹. Au fost date, astfel, în vileag adevăratele interese ale Rusiei în Moldova, vizate în primul rând fiind raialele turcești care, în caz de succes pe câmpul de luptă, ar fi fost trecute direct sub controlul militar rus ca puncte strategice de importanță excepțională pentru asigurarea controlului asupra celor două Principate Române, dar și pentru politica balcanică a Curții de la Moscova. Deocamdată, însă, Rusia nu era pregătită să se angajeze într-un proiect pe cât de grandios și de ademenitor, pe atât și de riscant, astfel că până la începutul secolului al XVIII-lea nu se lasă observate careva inițiative demne de a fi luate în calcul în politica balcano-dunăreană a suveranilor moscoviți.

Situația s-a schimbat radical la finele primului deceniu al secolului al XVIII-lea, în consecința victoriei țarului Petru I asupra regelui Carol al XII-lea al Suediei în vestita înfruntare a lor de la Poltava (8 iulie 1709). Regele suedez, însoțit de aliații săi, unul din cei doi regi ai Poloniei, Stanislaw Leszczyński și hatmanul rebel al cazacilor Mazeppa, s-au retras cu trupele lor în teritoriile turco-tătare, stabilindu-și tabăra la Varnița, în hotarul raialei turcești de la Bender (Tighina). Pășind pe urmele lor, armatele lui Petru I, pentru prima dată în istorie, s-au pomenit nemijlocit la hotarul Moldovei de pe Nistru. Ca urmare, în ciuda Tratatului de Treizeci de Ani dintre Rusia și Poarta Otomană, semnat în 1700 și reconfirmat recent, în ianuarie 1710, părțile semnatare a lui s-au pomenit în stare de război, Rusia învinuind Poarta că le-a permis dușmanilor săi să primească azil în stăpânirile sale, iar autoritatea otomană învinuindu-l pe țar că i-a încălcat suveranitatea, pătrunzând cu oastea în teritoriile turcești. În consecință, la 9/20 noiembrie 1710, la insistența hanului Crimeii, Devlet Ghirai al II-lea și al trimisului regelui suedez,

---

⁹ *Relațiile istorice*, vol. II, p.287-289.

Poarta a declarat război Rusiei, ambasadorul căreia, A.P. Tolstoi, a fost aruncat în fortăreața sultanală Yedikule. Concomitent, s-a decis și mazi-lirea lui Nicolae Mavrocordat, domnul fanariot de atunci al Moldovei, și înlocuirea lui cu Dimitrie Cantemir¹⁰. Trec pe lângă posibilele explicații ale motivelor care au determinat transmiterea de către Poartă a domniei Moldovei lui Dimitrie Cantemir, cu atât mai mult că asupra lor m-am optit cu alte ocazii¹¹ și deocamdată nu văd nici un motiv pentru a modifica ceva în prezentarea lor. Notez doar faptul care mi se pare indiscutabil că Poarta, declarând Rusiei război fără a fi pregătită, în timp ce aceasta era în plină ofensivă fără a declara război, spera, cu ajutorul lui D.Cantemir ca domn pământean și fecior de domn, mai fiind și de aceeași credință ortodoxă ca și țarul rus, să-l încline pe acesta spre o rezolvare pașnică a situației prin revenirea la tratatul încheiat zece ani mai înainte și recent reconfirmat de părți¹². Indiferent de opțiunile la acest subiect, important este că noul domn al Moldovei a fost primul care s-a ciocnit direct de prezența armatelor ruse la hotarul țării sale și de pericolul invadării de către ele a Moldovei. Faptul că în curând D. Cantemir a inițiat negocieri cu Petru I, ajungându-se până chiar la o alianță cu acesta, a făcut ca în istoriografie să fie formulate și să se afirme unele opinii, dacă nu chiar mituri, privind caracterul relațiilor dintre cei doi, scopurile urmărite de ei și finalitățile la care s-a ajuns.

Conform unuia dintre mituri, prezent în istoriografie de mai multă vreme și împărtășit și de unii istorici din zilele noastre, D. Cantemir, încă aflându-se la Constantinopol, ar fi nutrit parcă un plan de aliere cu Rusia ca unică forță capabilă să asigure eliberarea Moldovei de sub dominația otomană și, ajuns în scaunul domnesc, ar fi întreprins pași concreți în

---

¹⁰ Ion Neculce. *Letopiseșul Țării Moldovei și o samă de cuvinte*. Eediție îngrijită, cu glosar, indice și o introducere de Iorgu Iordan. București: Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1955, p. 257-258; *Cronici turcești privind Țările Române*. Vol. II. *Sec. XVII-începutul sec. XVIII*. Volum întocmit de Mihai Guboglu. București: Editura Academiei, 1974, p.517; Vol. III. *Sfârșitul sec. XVI-începutul sec. XIX*. Volum întocmit de Mustafă A. Mehmed. București: Editura Academiei, 1980, p.215-216.

¹¹ Pavel Parasca. *Reflecții istorico-politice asupra domniei în Moldova a lui Dimitrie Cantemir* (I).

¹² Pavel Parasca. *Reflecții istorico-politice asupra domniei în Moldova a lui Dimitrie Cantemir*. În: „Destin românesc. Revistă de istorie și cultură”. S.N., 2010, nr.1-2, p. 17-30.

atingerea acestui scop¹³. Dacă să urmărim logica de mai sus, am ajunge la concluzia nefirească cum că D. Cantemir singur și-a proiectat domnia sa în Moldova și s-a pregătit pentru ea din timp, așteptând doar momentul oportun pentru a-și realiza proiectul alianței cu țarul. Este știut însă, inclusiv în baza unor mărturii proprii ale lui D. Cantemir de puțin mai târziu, dar și din unele informații cronicărești, că el nu nutrea domnia Moldovei, ci pe cea a Țării Românești, pe care spera să i-o smulgă lui Constantin Brâncoveanu cu încuviințarea Porții și cu ajutorul tătarilor din Crimeia¹⁴. Faptul de mai sus ar fi suficient pentru a respinge fără rezerve opinia în cauză. Mai sunt cunoscute, însă, și unele constatări care vin să sporească convingerea că avem de a face cu un mit, indiferent de motivul care i-a alimentat apariția. Astfel, despre o orientare a lui Cantemir spre Rusia nu doar înainte de a ajunge domn la Iași, ci nici chiar în primele luni de domnie a lui, nu se cunoaște nimic¹⁵. Nici din timpul aflării lui D. Cantemir la Constantinopol, afară de unele informații sporadice despre activitatea sa de creație, alte date nu sunt cunoscute¹⁶. La baza mitului au fost puse niște idei, mai mult imaginate decât reale, despre unele legături ale lui D. Cantemir cu P.A. Tolstoi¹⁷. La acest subiect, însă, este documentat doar faptul că, datorită capuchehaiei domnului moldovean, s-a reușit scoaterea din fortăreața sultanală a două scrisori ale lui P.A. Tolstoi și expedierea lor țarului moscovit¹⁸. Faptul ar mărturisi mai

---

¹³ P.P.Panaiteșcu. *Dimitrie Cantemir. Viața și opera*. București: Editura Academiei, 1958, p. 105; Ștefan Ștefănescu. *Gândirea politică a lui Dimitrie Cantemir și relațiile Moldovei cu statele vecine la începutul veacului al XVIII-lea*. În: *300 de ani de la nașterea lui Dimitrie Cantemir. Sesiunea științifică Dimitrie Cantemir*. [București]: Editura Academiei, 1974, p. 114; Lilia Pogolșa. *Doctrina politică a lui Dimitrie Cantemir reflectată în tratatul de la Luț din 1711*. În: „Revista de isreitorie a Moldovei”, 2008, nr.4, p.141-143; A. Eșanu. *Dimitrie Cantemir*. În: *Domnii Moldovei. Studii*. Volum editat de Demir Dragnev. Chișinău: Civitas, 2005, p.222; Andrei Eșanu, Valentina Eșanu. *Dimitrie Cantemir (1673-1723). Viața și activitatea*. În: *Dinastia Cantemireștilor*. Colecția „Academica”, V. Chișinău: Știința, 2008, p.201.

¹⁴ Pavel Parasca. *Op. cit.*, II, p.29-30; III. În: „Destin românesc”, 2011, nr. 2, p.35.

¹⁵ Ion Eremia. *Considerații privind tratatul moldo-rus din 1711*. În: *Frontierele spațiului românesc în context european*. Oradea-Chișinău, 2008, p.106.

¹⁶ Mihai Maxim. *Dimitrie Cantemir și epoca sa. Documente noi din arhivele turcești*. În: “Revista de istorie a Moldovei”. 2008, nr.4, p.21.

¹⁷ Н.П. Кириченко. *Текст русско-молдавского договора 1711 года и соответствие его летописи Иона Некулче*. În: *Вековая дружба*. Кишинёв, 1961, p. 111-114.

¹⁸ Ion Neculce. *Op. cit.*, p.264; *Письма и бумаги императора Петра Великого*. Т. XI. Выпуск 1. Москва, 1962, p.335-337, 767-768; Ion Eremia. *Op. cit.*, p.105.

degrabă despre o înscenare pusă la cale la Poartă și menită să-i asigure o mai mare credibilitate lui Cantemir în fața țarului în vederea îndeplinirii misiunii de a obține o rezolvare pașnică a conflictului. Altfel, este greu de imaginat, cum s-ar fi reușit scoaterea scrisorilor în cauză din fortăreața păzită cu atâta strictețe.

Omit aici problema aprecierilor date în istoriografie diplomei emise din numele lui Petru I și semnată de cancelarul acestuia, G.I. Golovkin, la Luțk, la 13 aprilie 1711. Căci lipsa oricărui temei pentru a o califica drept tratat moldo-rus a fost deja recent demonstrată de I. Eremia¹⁹ și nu văd necesitatea de a se mai reveni la acest subiect. În context, însă, atrage atenția încă un mit. Apariția lui în istoriografie se datorează unei consemnări în partea introductivă a *Diplomei de la Luțk*, cum că prin ea țarul s-ar fi învoit „cu articolele” parvenite lui de la D. Cantemir, ceea ce ar însemna că acesta ar fi fost autorul textului în cauză, în timp ce Petru I l-a acceptat, iar cancelarul lui i-ar fi confirmat doar legitimitatea. Dar dacă lucrurile ar fi stat așa apoi cum s-ar explica că, trimițându-i domnului moldovean diploma pentru a fi confirmată prin semnătura și sigiliul acestuia, țarul cerea ca documentul să fie transcris și semnat la Iași, urmând cu strictețe textul diplomei sale, și restituit lui „cât mai curând, cel mai târziu până la ultimele zile ale lunii mai”²⁰. Că diploma țarului ar fi conținut și unele revendicări din parte lui D. Cantemir, nu se exclude. Cu siguranță însă unele dintre ele au fost trecute cu vederea și înlocuite cu prevederi în formula țarului și în interesele politice ale lui, astfel că Petru I se aștepta la unele respingeri din partea partenerului său moldav și a boierilor acestuia, ceea ce se desprinde din cererea țarului ca acest document să fie semnat în strictă concordanță textuală cu diploma sa. Cum și bănuia țarul și cancelarul său, la Iași diploma sa i-a nemulțumit nu doar pe boieri, ci și pe D. Cantemir, care au intervenit cu mai multe amedamente, con-semnate în *ponturile* din cronica lui Ioan Neculce. Unul dintre acestea prevedea ca D. Cantemir să se întituleze “săninat domn al Țării Moldovei, samoderjețu și colegat

---

¹⁹ Ion Eremia. *Politica rusofilă a lui Dimitrie Cantemir-mit și realitate*. În: *Țara Moldvei în contextul civilizației europene*. Materialele Simpozionului Internațional. Noiembrie, 2008. În onoare Gheorghe Gonța. Chișinău: Cartdidact, 2008, p.59; Pavel Parasca. *Op. cit.*, III. În: “Destin românesc”, 2011, nr.2, p.48.

²⁰ *Relațiile istorice*, III. 1673-1711. Москва, 1970, p.327-328.

Țării Moschicești” și nu “robu supus”²¹. Era de fapt o respingere categorică a uneia din prevederile diplomei țarului, care-i cerea pătimitului domn al Moldovei să se declare „ca domn supus al nostru”, să activeze “după porunca noastră” , protecția fiind echivalată cu calitatea de “supus al măriei noastre țarului, și urmașilor noștri, el (Cantemir - n. mea) și urmașii lui în veci”²² Că Petru I nu vedea în Moldova un aliat pe poziții de egalitate și nici chiar o țară protejată condiționat, ci o ordinară provincie a Rusiei, se degajă categoric din răspunsul lui, din 16 iunie 1711, la o scrisoare anterioară adresată lui de D. Cantemir. Țara acestuia era numită fără paranteze *provincie supusă*²³. Era vremea când în Moldova, la Țuțora, în apropiere de capitala ei, se aflau deja armatele generalului Cropotov și ale feldmareșalului Șeremetiev, iar altele, sub comanda nemijlocită a lui Petru I, se aflau la Nistru, fiind și ele pregătite să se îndrepte spre capitala țării. Puși în fața unei situații fără ieșire și fiind pe deplin compromiși în fața Porții, D. Cantemir și boierii nu au văzut o altă alternativă, decât să accepte, într-un final *Diploma de la Luțk* , nu fără ca țarul și anturajul său să recurgă la presiuni, șiretlicuri și fraude ²⁴.

Din multitudinea de alte interpretări cvasimitologice privind posibilele “beneficii” pentru Moldova a unei eventuale puneri în aplicare a prevederilor diplomei în cauză, demnă de o atenție sporită în comunicarea mea ar fi afirmația, cum că în caz de reușită, Moldova și-ar fi refăcut hotarele sale istorice de până la 1484, când s-au produs primele rapture turcești, prin cucerirea Chilie și Cetății Albe și transformarea lor în raiale. Într-adevăr, conform *ponturilor* lui Ioan Neculce, domnul și boierii moldoveni cereau ca „toate cetățile tot a Moldovei să fie”, admițându-se doar o amplasare provizorie în ele a garnizoanelor rusești, “pân s-a întemeia țara, iar apoi să lipsească oastea moschicească”²⁵. Subiectul hotarului Moldovei și-a găsit reflectare și în diploma țarului, în articolul XI. El într-adevăr începea la Nistru, numai că doar în preajma Cameniței. Mai înjos, el începea de la Bender, exluzând deci raiaua de

---

²¹ Ion Neculce. *Op. cit.*, p.265.

²² *Relațiile istorice*, vol.III, p.328-329.

²³ Pavel Parasca. *Op. cit.*, III, p.41.

²⁴ *Ibid.*, p. 43-47.

²⁵ Ion Neculce. *Op. cit.*, p.265.

acolo, pentru ca în continuare spre sud să includă doar Bugeacul, de unde trecea direct la Dunăre, excluzând Cetatea Albă și Chilia ca și țărmul Mării Negre care nici nu sunt menționate ca topice în diploma țarului²⁶, ceea ce se prezintă ca o repetare a celor întâmplate în 1656, despre ce s-a menționat deja la locul respectiv. Altfel spus, țarul concepea viitorul hotar al Moldovei, fără teritoriile raialelor turcești din sudul țării, care, în eventualitatea succesului campaniei sale împotriva turcilor, ar fi urmat să treacă direct sub controlul și admini-strarea rusească și să îndosească garnizoane rusești²⁷.

Generalizând pe marginea celor întâmplate în raporturile dintre D. Cantemir și Petru I, există destul temei pentru a considera anul 1711 ca un preludiu, îndepărtat la distanța de un secol, și ca un antecedent nereușit al anului 1812. Se pare că din defecțiunea de la Stănilești Petru I a tras anumite învățăminte de rigoare. Oricum, până la moarea sa, ca și pe durata a mai bine de un deceniu și jumătate după ea, Curtea imperială de la Petersburg nu a mai încercat să repete aventura anului 1711. În ceea ce o privește pe Moldova, dar și pe Țara Românească, prezența armatelor țariste și alianța forțată a lui D. Cantemir cu Petru I, au avut grave consecințe, care, în același timp, stimulau și mai mult politica anxionistă a autorităților rusești. Este vorba despre instituirea regimului fanariot, mai întâi în Moldova (1711), apoi și în Țara Românească (1716). El „a limitat substanțial” autonomia Principatelor Române, domnii lor fiind adeseori tratați „la nivelul unor pașale de anumit rang”, astfel că Poarta le considera ca părți componente ale Imperiului Otoman, socotindu-se în drept să dispună de ele după bunul său plac²⁸. Deosebirea dintre regimul fanariot din principate și cel din pașalâcuri consta doar în faptul că, în primul caz, dominația otomană se exercita indirect prin structurile instituționale locale, iar în cel de-al doilea ea se exercita direct²⁹. Ca urmare, domnii fanarioți erau tratați ca “slugi” ale Porții și se comportau ca atare față de ea, de vreme ce dobândeau domnia și își

---

²⁶ *Relațiile istorice*, vol.III, p. 330.

²⁷ Pavel Parasca. *Op. cit.*, p.49-51.

²⁸ *O istorie a Românilor. Studii critice*. Coordonatori: Stephen Fischer-Galați, Dinu C. Giurescu, Ioan-Aurel Pop. Cluj-napoca, 1998, p. 164.

²⁹ *Istoria României*. Redactată de Mihai Bărbulescu, Dennis Deletant, Keith Hitchins, Șerban Papacostea, Pompiliu Teodor. București: Editura Enciclopedică, 1998, p. 300-301.

mențineau situația excepțională de prinți domnitori grație acesteia, mai fiind lipsiți și de o bază de susținere de pe loc³⁰. Altminteri vorbind, statutul Principatelor Române în formatul fanariot, corespundea calificativului de *provincie supusă* dat de Petru I Moldovei în scrisoarea sa menționată deja din 16 iunie 1711.. Ca urmare, și autoritățile ruse s-au văzut libere de a nu mai trata Principatele Române ca entități statale cu care, vrând-nevrând, trebuiau să ducă negocieri, cum a fost cazul anului 1711, ci de a le privi ca provincii turcești, care puteau fi cucerite ca atare, fără a mai ține cont de voința păturii conducătoare a lor. Această atitudine a Curții de la Petersburg s-a manifestat în toată amploarea ei deja în faza finală a războiului ruso-austro-turc din anii 1735-1739.

Aceiași atitudine față de statutul juridico-politic internațional al Principatelor Române era împărtășită, încă de ceva mai devreme, și de Curtea imperială de la Viena, care reușise deja să se și căpătuiască teritorial pe contul lor, înstăpânindu-și, prin fraudă și cârdășie cu Poarta Otomană, Principatul Transilvaniei, în urma Tratatului de la Karlowitz din 16 ianuarie 1699. Fusese astfel pus începutul *problemei orientale*, adică de dislocare treptată a stăpânirilor Imperiului Otoman, într-o acerbă competiție a marilor puteri, mai implicate fiind cele două Imperii creștine - al Habsburgilor sau Austriei, de o parte, și al Rusiei, de partea cealaltă. În ambele cazuri, politica de expansiune era dusă sub paravanul luptei pentru eliberarea și protecția popoarelor creștine, aflate sub dominația directă sau indirectă a “păgânilor”. Numai că Curtea de la Viena urmărea impunerea dogmatului Bisericii catolice, ceea ce nu era agreat de popoarele de credință ortodoxă și, în contextul politicii evident anexioniste manifestată expres în cazul Transilvaniei dar și al Olteniei (partea de vest a Țării Românești), anexată austrieșilor în 1718 (Tratatul de la Passarowitz)³¹, limita esențial terenul favorabil de aderență la tabăra habsburgică. Rusia, însă, promovând doctrina *solidarității ortodoxe*, în condițiile când popoarele ortodoxe formau majoritatea absolută a creștinilor aflați sub diversele forme de dominație otomană³², dispunea de o vădită superioritate ideologică față de Imperiul Austriac. În

---

³⁰ Leonid Boicu. *Coordonate politice europene în secolul XVIII. Interferențe românești*. În: “Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie “A.D. Xenopol”, t. XVIII/1, Iași, 1986, p. 267.

³¹ *Istoria României*. Vol. III. București: Editura Academiei, 1964, p.461-465.

³² *Ibid.*, p.266-267.

consecință, deși ambele imperii urmăreau, la prima vedere, aceleași scopuri în raport cu Imperiul Otoman, fiecare din ele se străduia să-și realizeze propriile interese, uneori colaborând, dar cel mai des veghind ca nu cumva unul să se pomenească devansat de celălalt.

Un caz destul de expresiv al concurenței printr-o aparentă conlucrare dintre cele două imperii creștine este oferit de războiul ruso-austro-turc din 1735-1739, ale cărui pricini și desfășurări nu țin de subiectul prezentei comunicări. Voi menționa doar momentele cele mai esențiale la subiectul luat în dezbatere în cele de mai sus și cele ce urmează mai departe, începând cu referirea la o scrisoare adresată de împărăteasa Anna Ioanovna cancelarului A.I. Osterman, în care, după cucerirea de către ruși a Crimeii în 1736, semnatarea documentului se referea la Tratatul de la Prut din 1711, considerând că el fusese făcut de nevoie, fapt pentru care se solicita găsirea unei posibilități de a-l anula, astfel ca și „granițele noastre vechi să le alăturăm”³³, aluzia referindu-se, desigur, și la Moldova, numită, după cum am menționat mai devreme, *provincie supusă* de Petru I, și, în baza acestui fapt, considerată deja ca stăpânire rusească, cedată turcilor “de nevoie”, pentru ca acum, în condițiile noului război cu Poarta, ea să fie revendicată de Rusia. Împărăteasa avea în vedere probabil și stabilirea hotarului dintre Rusia și Imperiul Otoman pe Dunăre, oferit lui Petru I de Poartă, ca condiție pentru încetarea războiului încă în preajma înfruntării de la Stănilești. Atunci țarul a refuzat oferta, pentru ca, după defecțiune, granița pe Dunăre să fie solicitată deja de dânsul, dar să fie respinsă de marele vizir³⁴. Oricum, revendicarea graniței pe Dunăre, ca și înstăpânirea Moldovei, apoi și a Țării Românești, au devenit o adevărată obsesie a autorităților de la Petersburg și va figura pe agenda rusească și în cadrul războaielor ulterioare cu Imperiul Otoman.

Este adevărat că, la Congresul de la Nemirov din vara lui 1737, la care s-au negociat condițiile preliminare ale unui eventual tratat cu Poarta, reprezentanților Rusiei li se dădu instrucțiuni să ceară independența față de Poartă a Țării Românești și a Moldovei, dar ca ele, ca țări

---

³³ С.М. Соловьев. *История России*. Книга X. Москва, 1963, p.412; *Очерки внешнеполитической истории Молдавского княжества*. Кишинёв, 1987, p.261.

³⁴ Ion Neculce. *Op. cit.*, p.279, 293.

ortodoxe, șă fie trecute „sub protecția măriei sale împărătești”³⁵, adică a Rusiei. Ce însemna în terminologia dip-lomatică rusă *protecția*, s-a văzut deja în legătură cu anul 1711, și nu văd necesitatea unor noi comentarii. Iar în ceea ce privea *independența*, ea era cerută doar în raport cu autoritatea sultanală, nu însă și în raport cu cea imperială a Curții de la Moscova. Iar evenimentele care se vor produce în contecstul următoarelor două războaie cu turcii din secolul al XVIII-lea și asupra cărora mă voi apleca ceva mai la vale, vor demonstra că *independența*, conjugată cu *protecția* rusească, nu însem-na altceva decât un prim pas în politica de aservire totală a Principatelor Române de către puterea imperială de la Petersburg. Revenind însă la Congresul de la Nemirov, este de menționat că, atunci când eșecul lui a devenit iminent, rușii au revendicat, fără succes desigur, Crimeia și Dunărea³⁶. Revendicările Rusiei urmăreau deja atunci scoaterea din competiție pentru Principatele Române a „aliatului” austriac, care nu a întârziat să ocupe partea de vest a Moldvei, între Carpați și Siret, înainte ca armatele ruse să pătrundă în principat, fiind îndreptate mai întâi spre cucerirea cetății Hotinului, râvnită și ea de austrieci.

După cucerirea, la 19 august 1739, a acestei cetăți, armatele feldmareșalului Münnich s-au îndreptat direct către capitala Moldovei, unde au ajuns pe trei septembrie 1739. Intrarea lui Münnich în Iași a fost devansată de trupele de cătane (voluntari moldoveni în armata rusă), conduse de Constantin Cantemir, nepotul de frate a lui Dimitrie Cantemir, în gradul de polcovnic, însoțit și de fratele său Dimitrie, în gradul de maior - ambii beneficiind totodată de titlul de *cneji ai Imperiului Rusiei*. Se urmărea, se pare, crearea impresiei că țara ar fi fost eliberată de către moldoveni și nu cucerită de armata rusă. Așa credeau, sau sperau, și acei ce l-au întâmpinat pe C. Cantemir: „mit-roplitul și cu caimacamii (lăsați în țară de Grigore Ghica, care în fața puhoiului militar rusesc, s-a refugiat la Galați, mai aproape de turci - n. mea) și cu alți boieri care să mai tâmplase, și călugări, și neguțitori”, care „i-au

---

³⁵ Ion Eremia. *Țările Române în politica balcanică a Rusiei*, p. 55.

³⁶ Ion Neculce. *Op. cit.*, p. 375-376; Paul Cernovodeanu. *Politica orientală engleză între 1733-1739*. În: „ Studii și materiale de istorie medie”. Vol. XX, 2002, p. 217-219.

închinat cheile țării și steagul slujitorilor”³⁷. Altminteri vorbind, cei ce i-au făcut o asemenea întâlnire, vedeau în Constantin Cantemir un eventual domn pământean, din dinastia Cantemireștilor, pusă la cale încă de Petru I, ceea ce ar fi însemnat și anularea insuportabilului regim fanariot. Probabil că în postura de domn al Moldovei, investit deja prin autoritatea rusească, se vedea pe sine și însuși protagonistul³⁸, numai că în calitatea sa de cneaz al Imperiului Rusiei. Nu i-a fost dat, însă, să fie așa.

Abia intrat în Iași, Münnich nu a pregetat să le declare boierilor aflați sau convocați acolo, că “acest ținut a ieșit de acum de sub stăpânirea turcească prin puterea armelor împărătesei sale și că în nic un caz nu se va încheia pacea fără a avea stăpânire pe acest ținut”³⁹. Adică Moldova nici nu mai era considerată principat, ci un simplu ținut cucerit de la turci și devenit stăpânire rusească în baza dreptului de cucerire. Despre ce restaurare a instituției domniei, mai ales pământene, mai putea fi vorba? Ca urmare, în țară a fost instituit un adevărat regim de ocupație⁴⁰. Deja din numele său, feldmareșalul a numit doi caimacami dintre cei ce fusese lăsați în țară de Grigore Ghica (marele logofăt Sandu Sturza și marele vornic Iordache Cantacuzino - n.meu), fără a se ști a cui autoritate domnească ei urmau să suplinească. Iar în a cincea zi a lui septembrie, Münnich a înscenat o adevărată farsă, convocând boierii și înaltul cler al țării și obligându-i să semneze „ponturile”, elaborate, desigur, în cartierul general al feldmareșalului. Deja primul dintre ele obliga “să fie moldovenii credincioși cu toată inima împărățâi Rusii”. Boierilor fugari (deci erau și de aceștia), li s-a porunceat să se întoarcă în țară până la anul, în caz contrar fiind amenințați cu pierderea moșiilor. Țara era obligată să asigure întreținerea a unei armate de 20 de mii de oameni, iar 3000 de salahori moldoveni urmau să fie mobilizați în permanență la reparația și construcția de fortificații ș.a. La toate se mai adăugau 90 de pungi de bani cu titlul de *poclon*, precum și alte 100 de pungi destinate să-i asigure întreținerea înaltului demnitar militar rus⁴¹.

---

³⁷ Ibid., p. 390.

³⁸ Paul Cernovodeanu. *Op. cit.*, p. 221.

³⁹ *Cronica Ghiculeștilor. Istoria Moldovei între anii 1695-1754*. Ediție îngrijită de N. Camariano și A. Camatiano-Cioran. București, 1965, p. 449; *Domnii Țării Moldovei*, p. 241.

⁴⁰ Ion Neculce. *Op. cit.*, p. 390-391.

⁴¹ Ibid., p.391.

Culmea, însă, a fost revendicarea a 20 de mii de ducați⁴², pentru nu se știe care faptă. Era de așteptat, ca cei convocați să semneze aceste *ponturi*, astfel că autorul lor le-a “dzisu că, de n-or primi, a da foc târgului. Și i-au făcut cu de-a sila de-au iscălitu”⁴³.

Pacea de la Belgad (18 septembrie 1739), însă, îi obliga nu doar pe austrieci să părăsească pământurile românești cucerite de ei, inclusiv cele cinci ținuturi moldovenești dintre Carpați și Siret, ci și pe ruși. Münnich, însă, și-a trăgănat retragerea până ce nu a reușit să stoarcă toate cele ce-și adjudecase prin *ponturile* sale. Iașul a fost părăsit abia la 24 octombrie. Iar înainte de a ordona părăsirea Hotinului, feldmareșalul „trimis-au de au robitu toț oamenii den ținutul Hotinului și dipe marginea Cernăuțului. Și i-au trecut cu copii, cu femei, la Mosc. Și împărțè pre oameni ca pre dobitoaci. Unii le lua copii, alții bărbații, alții muierile. Și i vindè unii la alții ... mai rău decât tătarii”⁴⁴. Ce sentimente putea lăsa în inimile băștimașilor un atare comportament al celor ce repre-zentau *pravoslavnică Rusia*, care își atribuiseră rolul mesianic de salvatoare și apărătoare a popoarelor de aceeași credință?

Că comportamentul brutal, jafurile și evidentele intenții anexioniste de care au dat dovadă autoritățile politice și militare ale Rusiei în ambele războaie ale acesteia cu turcii din prima jumătate a secolului al XVIII-lea s-au înrădăcinat profund în memoria colectivă din principate, în mod special din Moldova, o demonstrează următorul război, de data aceasta doar ruso-turc, din 1768-1774, care este totodată și o mărturie a hotărârii Rusiei, deja sub conducerea împărătesei Ecaterina a II-a, de a-și atinge cu orice preț scopurile expansioniste inițiate în 1711 de Petru I. Faptul că Curtea de la Viena, fără a abandona competiția expansionistă cu Curtea de la Petersburg, nu s-a angajat în acest război, i-a permis celei din urmă să-și includă în obiectivele sale nu doar întreaga Țară a Moldovei, adică și cele cinci ținuturi dintre Carpați și Siret, pretinse de austrieci, ci și Țara Românească. Primul fapt care nu poate să nu atragă atenția în contextul noului război, este manifestul Ecaterinei a II-a, din 19 ianuarie 1769, adresat „popoarelor slave de credință ortodoxă

---

⁴² *Moldova în contextul relațiilor politice internaționale. 1387-1858*. Tratatate. Alcătuitor Ion Eremia. Chșinău, 1992, p.241.

⁴³ Ion Neculce. *Op. cit.*, p.391.

⁴⁴ *Ibid.*, p. 395.

aflătoare în supușenia turcească”, care se pretează ca o adevărată chemare la un *război sfânt* al slavilor sub flamura ortodoxiei, dar sub conducerea, desigur, a Rusiei⁴⁵. Omiterea poporului Principatelor Române⁴⁶ s-ar explica fie prin faptul că suverana Rusiei îl considera deja ca și supus al său, sau că el nici nu era luat în considerare, căci, din subtextul manifestului s-ar desprinde ideea unui eventual imperiu slav, Ecaterina a II-a inoculându-le adresanților săi, cum că strămoșii lor ar fi plecat încolo din Rusia, „întemeind diverse țarate, umplând lumea cu zângănitul armelor lor”, fapt pentru care ei și s-ar fi numit slavi⁴⁷. Și dacă așa ceva s-ar fi întâmplat în realitate, popoarele slave, ajunse în grija împă-rătesei, nu ar fi putut să ajungă în noile lor patrii, decât prin teritoriile unde s-au format și-și conti-nuau existența cele două Principate Române, astfel că acestea din urmă puteau cu ușurință să fie considerate ca ocupând un vechi teritoriu slav, așa cum ulterior s-a speculat și mai continuă încă să se speculeze în istoriografia de orientare rusofilă, asupra căreia nu intenționez să insist, ca nefiind demnă de o atare atenție.

Omit, în continuare, și cazurile de adresare ale reprezentanților boierimii și clerului moldovean către înalții demnitari militari ruși și chiar către Ecaterina a II-a, în fața căreia s-a prezentat, după câteva luni de drum greu de iarnă prin întinsurile nemărginite ale Rusiei, o adevărată delegație moldovenească. Terminologia acestor adresări coincide întru totul cu cea din câteva documente oficiale rusești, asupra cărora voi insista în continuare, și care oferă destul temei pentru concluzia că toate textele atribuite boierilor și clerului au fost ticluite, ca și în 1739, în cartierul general al comandamentului rus sau sub dictatul slujitorilor acestuia.

Că boierii moldoveni nu erau încântați de perspectiva introducerii armatelor ruse în țara lor și nici nu se grăbeau să i se alăture, se desprinde ușor din porunca dată de feldmareșalul P.A. Ru-meantev generalului

---

⁴⁵ *Россия и освободительная борьба молдавского народа против османского ига (1769-1812)*. Кишинёв: Штиинца, 1984, p.10-11.

⁴⁶ Editorii culegerii de mai sus și-au dat seama de posibilitatea interpretării cazului dat în defavoarea pretinsului rol al Rusiei de eliberatoare a popoarelor creștine, și în adnotarea documentului în cauză au scris cum că manifestul ar fi fost adresat popoarelor din sud-estul Europei, ceea ce ar subînțelege și populația principatelor (Ibid., p10).

⁴⁷ Ibid., p.12.

A.A. Prozorovski, cu ocazia numirii acestuia în funcția de comandant al arma-tei ruse din Moldova, pe 6 octombrie 1769. Acestuia i se cerea să-i iscodească pe boierii moldo-veni, dacă „nu ar vrea ei singuri, îndemnându-i și pe ceilalți pământeni (землян) de acolo, să se ridice împreună cu noi (rușii –n.me) împotriva turcului”. Se spera chiar că boierii moldoveni ar fi putut să-i influențeze în același sens și pe tătari. Rumeanțev își întemeia speranța în cei „bine dispuși către noi moldoveni (молдавцев)”⁴⁸. Astfel, în timp ce suverana de la Petersburg, în manifestul său menționat, prezenta războiul început ca fiind unul de apărare pentru Rusia și dus în numele creștinătății ortodoxe⁴⁹, comandantul suprem al armatelor ruse se străduia să-i capteze de partea sa și pe moldoveni pentru a-i imprima războiului și calitatea de unul de eliberare a Moldovei prin participarea la el a băștinașilor. După cum urmează din documentul citat, aceștia nu prea erau dispuși să satisfacă așteptările feldmareșalului. Mai ales că și acum, ca și în 1739, trupele rusești se comportau în așa mod, încât băștinașii nu puteau să le conceapă altfel, decât ele o meritau, astfel că, pe 30 octombrie, Rumeanțev se adresa deja noului comandat al forțelor rusești din Moldova, generalului H.F. Ștofeln⁵⁰, recomandându-i să țină cont că autoritățile ruse erau interesate nu doar în apărarea moldovenilor, ci și în „a-i menține pentru totdeauna uniți puterii (держава) măriei sale împărătești”. Peste doar o zi, feldmareșalul, într-un manifest adresat deja din numele său⁵¹, nu întârzia să considere Moldova ca fiind unită la *derjava* rusă, exprimându-și convingerea că locuitorii ei “simt abundenta bucurie în inimile lor că au devenit concetățeni ai statului rus, binevoitor și de aceeași credință cu dănsii”. Moldovenilor li se garanta integritatea țării lor, dar numai ca stăpânire a Rusiei, astfel că speculata eliberare a țării lor de sub „jugul mahomedan”, echivala, în realitate, cu înstăpânirea rusească, prezentată deja ca fiind ireversibilă.

La 16 decembrie 1769, a urmat un manifest al Ecaterinei a II-a, de data aceasta adresat “prealuminaților mitropoliți și episcopi ai *principatului nostru moldovenesc*”(subl. mea). “Tot poporul moldovenesc, de

---

⁴⁸ *Россия и освободительная борьба*, p.13-14.

⁴⁹ *Ibid.*, p.10-12.

⁵⁰ *Ibid.*, p. 20.

⁵¹ *Ibid.*, p. 20-21.

la mic la mare, și toți în aceeași măsură, și fiecare în parte”, erau chemați să-și îndeplinească cu râvnă datoriile față de noua putere rusească, astfel că ar fi putut să se bucure de milă, apărare și protecție doar pe măsura credinței și zelului lor, cum se cuvine “supușilor noștri credincioși”⁵². Dar dacă suverana Rusiei mai folosea sintagma *principat moldovenesc*, apoi P.A. Rumeanțev, vorbea doar de *provincia moldovenească*⁵³. Între timp, în preajma Săptămânii Mari, la Petersburg a ajuns și delegația boierilor și clerului moldovenesc, aducând și plângeri împotriva abuzurilor la care se dădeau înalții oficiali și soldații ruși din Moldova. Reacționând la ele, împărăteasa dispunea însă, la 18 aprilie 1770, „să se respecte principatul *ca adevărată și dreaptă stăpânire a mării sale împărătești* (subl. mea)” și să se manifeste milă față de dânsul⁵⁴.

Din demersul boierilor către Ecaterina a II-a, atrage atenția rugămintea lor ca, în perspectiva extinderii cuceririlor rusești până la Dunăre, toate locurile dintre acest fluviu și Nistru, care „din vechime au fost moldovenești”, să nu fie desprinse într-o stăpânire separată a Rusiei, ci “îndărăt, către principatul moldovenesc să fie readus”⁵⁵. Era vorba despre aceeași problemă a raialelor tur-cești din sudul Moldovei, abordată de moldveni încă în 1656 și reactualizată la fel în 1711, în primul caz ea fiind ocolită de țarul de atunci al Rusiei, iar în cel de-al doilea manifestându-se interesul vădit al lui Petru I de a sustrage teritoriile în cauză din hotarul Moldovei. Și dacă delegația moldovenească venea în fața suveranei Rusiei cu rugămintea respectivă, înseamnă că exista un proiect real de a desprinde teritoriul raialelor în cauză și de a-l organiza într-o stăpânire deosebită a Rusiei, ceea ce i-ar fi oferit acesteea o poziție geostrategică excepțională pentru asigurarea nu doar a unui control efectiv asupra Principatelor Române, ci și a intențiilor expansioniste în direcția Balcanilor.

Atitudinea autorităților imperiale ale Rusiei față de eventualul statut al Principatelor Române, dar și al raialelor turcești de pe teritoriul Moldovei, s-a definit expres în cadrul negocierilor ruso-turce de la Focșani și București și și-a găsit reflectarea în tratatul final, semnat la

---

⁵² Ibid., p.33-34.

⁵³ Ibid., p. 35-36.

⁵⁴ Ibid., p.

⁵⁵ Ibid., p.42.

Kuciuk-Kainardji pe 10/21 iulie 1774. La București, negociatorul rus A.M. Obrescov, discuta două variante, într-un caz, pretinzând ca cele două principate, Moldovenesc și Voloh (Sic !) cu cetățile Hotin, Ibrail (Brăila- n. mea) și Giurgiu, să revină Rusiei, în virtutea dreptului de cucerire. În cel de-al doilea caz se vorbea deja de *două provincii*, revendicate pentru un termen de 30 ani, pe durata cărora Rusia și-ar fi acoperit cheltuielile de război, calculate la 30 de milioane de ruble⁵⁶. De pe spatele cui intenționau rușii să obțină această sumă enormă? Răspunsul se înțelege de la sine: de pe spatele românilor! Ambele variante au fost însă respinse, astfel că Rusia a trebuit să semneze tratatul final, fără ca să-și realizeze careva obiective teritoriale sau materiale pe contul Principatelor Române. Prin prisma subiectului anunțat în titlul prezentei comunicări, nu pot fi trecute cu vederea unele inovații terminologice din articolul XVI al tratatului, care se referă la Principatele Române, cu specificări mai nuanțate în ceea ce privește Moldova. Astfel, Rusia „*restituia* Sublimei Porți *întreaga Basarabie* (subl. mea) cu Akerman, Chilia, Ismail și cu târgurile și satele și tot ceea ce ține de această *provincie* (subl. mea), după cum îi restituie și fortăreața Bender”. Pretinsa nouă provincie era astfel concepută ca ceva deosebit de “cele două *principate* (subl. mea) ale Valahiei și Moldovei”, restituite și ele Porții⁵⁷. Nu încapе îndoială, că inovația se datora părții ruse, care astfel scotea raialele turcești din câmpul pretențiilor moldovenilor, deosebindule ca un eventual obiectiv direct al Rusiei. Și dacă toate împreună erau restituite Porții, se recunoștea prin aceasta că înainte de cucerirea rusească, atât pretinsa provincie a Basarabiei, cât și cele două principate, erau considerate ca stăpâniri turcești, ajunse acum în stăpânirea Rusiei. Altfel spus, deși nu li s-a ridicat deschis calitatea de principate, Moldova și Țara Românească erau privite *de facto* ca fiind niște provincii care își puteau schimba doar stăpânul, fie Imperiul Otoman, fie cel al Rusiei, în dependență de reușita pe câmpul de luptă dintre acestea. Ceea ce, în 1711 Petru I îi atribuia drept calificativ politico-juridic doar Moldovei, acum, în esență, era extins și asupra Țării Românești.

---

⁵⁶ Е.И. Дружинина. *Кочук-Кайнарджийский мир 1774 года*. Москва, 1955, p. 202-203.

⁵⁷ *Relațiile internaționale ale României*, p. 228.

Contradicția aparentă dintre calificativele *provincie* și *principat* a fost definitiv înlăturată în consecința războiului ruso-austro-turc din 1787-1791, încheiat cu tratatul de la Iași din 29decembrie 1791, stil vechi. În articolul IV al acestuia, calificativul de *provincie* este aplicat fără nici o abatere la fel Moldovei și Țării Românești⁵⁸. Acestea două așadar nici măcar formal nu mai erau privite ca entități statale, ci ca niște obiecte de dispută între Rusia și Imperiul Otoman. Hotarul dintre aceste două puteri a fost stabilit pe Nistru, înfăptuindu-se de fapt o extindere a hotarului turcesc de la Dunăre până peste toată Țara Românească și Moldova. De atunci înainte, Rusia nu se mai considera constrânsă de vreun impediment moral să-și încerce din nou armele într-un teritoriu creștin și orthodox, care, prin șiretlicuri diplomatice, a ajuns să fie considerat parte a Imperiului Otoman, numai bune ca țintă pentru noile încercări de expansune rusească. Unde mai pui, că acum Rusia, cu hotarul său pe Nistru, s-a pomenit în chiar coastele Moldovei cu o evidentă perspectivă de a-și reîncerca poftele și în direcția Țării Românești. Era evident că următoarea acțiune războinică, care nu s-a lăsat mult așteptată, va viza imediat teritoriul de dincoace de Nistru, ceea ce s-a și întâmplat în primul război ruso-turc din secolul al XIX-lea (1806-1812), în cadrul căruia Rusia urmărea să se recompenseze, și va reuși parțial, pentru nereușitele eforturilor sale, depuse cu atâta încordare și tenacitate în cele patru războaie cu turcii din secolul al XVIII-lea, războaie care au cauzat atâtea pustiiri Principatelor Române și au adus suferințe de nedescris locuitorilor lor.

---

⁵⁸ Ibid., p. 241.

Eventualul destin al Țării Moldovei prin prisma Diplomei de la Luțk din aprilie 1711*

În cele ce urmează, nu intenționăm să reluăm discuția inutilă a întrebării dacă *Diploma de la Luțk*, ticluită în cartierul militar al țarului Rusiei Petru I și semnată de cancelarul acesteia, G.I. Golovkin¹ la 13 aprilie 1711, a fost sau nu un tratat bilateral moldo-rus. Mai mulți cercetători au contestat un răspuns pozitiv la ea, cel mai recent fiind cercetătorul Ion Eremia, care a demonstrat lipsa de temei pentru ca acestui document să i se atribuie calitatea de tratat². Este adevărat că, la 16 iunie același an, Petru I, răspunzând cu o întârziere de opt zile la o scrisoare parvenită lui de la domnul Moldovei Dimitrie Cantemir din 8 iunie, se referea la prevederile „tratatului încheiat”³, deși în chiar textul documentului semnat la *Luțk* figurează doar termenul *diplomă*⁴. Urmează cu destulă claritate că, inițial documentul era nu altceva, decât un act unilateral și doar ulterior țarul l-a interpretat ca fiind un tratat. Pentru înțelegea diferenței terminologice din cele două izvoare care se refereau însă la unul și același document, este necesar să se ia în samă că scrisoarea respectivă a lui Petru I a urmat la vremea când pe teritoriul Moldovei, în vecinătatea nemijlocită a capitalei Moldovei, la *Țuțora*, se aflau deja armatele rusești comandate de generalul de brigadă V. Cropotov și feldmareșalul B. Șeremetiev, în timp ce „grosul armatelor” rusești cu însuși țarul în frunte se afla la Nistru, gata să se lanseze la fel în direcția Iașilor. Este semnificativ că Petru I în scrisoarea sa din 16 iunie nu a pregetat să prezinte Moldova ca „provincie supusă”⁵.

---

*Publicat în: *In honorem Ion Țișcanu. Studii de istorie a românilor*. Academia de Științe a Moldovei. Cahul, 27 martie 2011, p.33-46.

¹ *Исторические связи народов СССР и Румынии. Документы и материалы в трех томах (Relațiile istorice dintre popoarele U.R.S.S și România. Documente și materiale în trei volume)*. T.III. 1673-1711, Москва, 1970 p. 323-327 (text rusesc). 327-331 (traducere românească).

² Ion Eremia, *Politica rusofilă a lui Dimitrie Cantemir – mit și realitate*, în *Țara Moldovei în contextul civilizației europene*. In *honorem Gheorghe Gonța*, Chișinău: Cartitact, 2008, p.39-59, cu referirile bibliografice de rigoare.

³ *Исторические связи*, t.III, p.336 (по постановленному договору), 337 (potrivit tratatului încheiat)

⁴ *Ibid.*, p. 327, 331.

⁵ *Ibid.*, p. 336, 337.

Se pare însă, că inițiativa în angajarea negocierilor cu țarul, în cadrul cărora a și fost emisă faimoasa *diplomă*, i-a aparținut într-adevăr lui D.Cantemir, așa cum erau la curent unii cronicari moldoveni ai vremii. Conform lui Axinte Uricariul și lui Nicolae Costin, domnul de la Iași l-a trimis la țar pe căpitanul Procopie (Cunicovschi)⁶. Același lucru în ceea ce privește inițierea negocierilor, se desprinde, deși nu atât de deslușit, și din *preambul-ul Diplomei de la Luțk*, care-i atribuie lui D. Cantemir că ar fi „chibzuit că este spre binele numelui lui Hristos, mântuitorul nostru, să trudească alături de noi” (țarul-n.n.), dorind „să fie sub protecția măriei noastre țarul”⁷. Petru I, însă, indică fără echivocuri, că domnul moldovean a făcut-o „pentru că a văzut apropierea oștilor noastre”⁸. Cronicarii moldoveni, la care ne-am referit, erau informați, însă, că solul moldovean avea sarcina „să vadză, cercându-se cu cărți încă de cu iarnă... dându parola că de va coborî împăratul Moscului cu oștile în gios asupra turcilor, va fi și el (D. Cantemir – n.n.) tot una”, mai făcându-i țarului cunoștință și despre posibilitatea că, dacă acesta îi va da și niște bani, „va face și el vreo 30 000 (la Axinte Uricariul – 20 000) de moldoveni călărime”⁹. Altminteri vorbind, solul moldovean avea sarcina să afle despre scopurile urmărite de țar și acțiunile lui, dacă ele vizau cumva și Moldova, mai ales că țarul ordonase deja ca armatele sale „să intre în Țara Turcească sub comanda noastră (a lui Petru I- n.n.) proprie”¹⁰. Încă la 23 decembrie 1710, adică la doar câteva zile după înscăunarea lui D. Cantemir ca domn al Moldovei, generalii ruși primeau ordinul monarhului lor să înceapă mișcarea trupelor aflate în subordinea lor, spre „hotarele moldovenești” și Cameneț – Podolsk¹¹. Era lesne de bănuțit că Moldova, având în frunte un nou domn investit de Poartă, era

---

⁶ Axinte Uricariul, *Cronica paralelă a Țării Românești și a Moldovei*. Ediția critică și studiu introductiv de Gabriel Ștrempel. Vol. II, București, 1994, p. 233; Nicolae Costin, *Letopisețul Țării Moldovei (1709-1711)*, în *Scrieri în două volume*. Ediție îngrijită de Svetlana Korolevschi, Chișinău, 1990, p.369.

⁷ *Исторические связи*, t.III, p.323-324, 328

⁸ Ibid.

⁹ Axinte Uricariul, *op. cit.*, p. 233; Nicolae Costin, *op. cit.*, p. 369.

¹⁰ *Исторические связи*, t.III, p.323, 327

¹¹ *Письма и бумаги императора Петра Великого*. Т.Х, Москва, 1956, p. 442-445; Ion Eremia, *Considerații privind tratatul moldo-rus din 1711*, în *Frontierele statului românesc în context european*, Oradea/Chișinău, 2008, p.105

considerată ca ținând și ea de „Țara Turcească”, vizată direct de armatele rusești.

Astfel, motivul ce l-a determinat pe D. Cantemir să inițieze negocieri cu țarul este destul de transparent. Pe această cale el voia să evite o eventuală rostogolire a iureșului militar rus peste țara sa. Se pare însă că contactele inițiate „încă de cu iarnă” nu și-au avut rezultatul scontat, căci în primăvară „oștile Moscului au pornit toate în gios de pe unde au fost la iernat”, unele trecând „pe la Camenița în gios, altele au lovit pe la Nemirova, împreunându-se dreptu Sorooca de cea parte la Țigănauca”, de unde un polcovnic a fost orânduit „de au mersu cu polcul lui de strajă tot pe Nistru în gios, până la Rașcov, unde acolo s-au apucat a face pod mereu peste Nistru pentru ca să treacă o samă de oști de ciastă parte să miargă în gios...”¹².

Conștientizând pericolul care-l păștea personal dar și pe țara lui, D. Cantemir „pururi cerca (prin trimișii săi – n.n.) împotriva moscalilor pe la Sorooca, că acum intrase și în Cetatea Sorocei moscalii și cerca și spre Roșcov, avându la moscali pe Pricopie căpitanul”¹³. Cu alte cuvinte, armatele rusești începuse deja cuceriri în teritoriul Moldovei, evenimentele devansându-l pe domnul moldovean și punându-l în situația de a face cedări în favoarea țarului. În aceleași scopuri de a-l face pe D. Cantemir să fie mai receptiv față de interesele țarului, acesta miza și pe opoziția față de dânsul a unui grup de boieri moldoveni în frunte cu mitropolitul Ghedeon, dar și pe raporturile tensionate dintre el și domnul de la București, Constantin Brâncoveanu, care nutrea intenții domnești și în Moldova, tot așa cum D. Cantemir se voia și domn al Țării Românești. Numai că acesta miza pe susținerea pretențiilor sale de către Poară, în timp ce domnul muntean miza pe susținerea țarului moscovit.¹⁴

În vremea când își realiza misiunea sa căpitanul Procopie, în Moldova a sosit solul țarului, Policala, care i-a adus lui D. Cantemir îndemnul de a-și aduce țara într-o confederațiune cu Rusia și de a i se supune. Și dacă prin solul său domnul moldovean solicită ajutorul și pro-

---

¹² Nicolaie Costin, *op. cit.*, p. 379

¹³ Ibid.

¹⁴ Pavel Parasca, *Reflecții istorico-politice asupra domniei în Moldova* a lui Dimitrie Cantemir. I-II, în „Revista de istorie și politică/History and Politics, Chișinău: ULIM, 2009, nr. 1-2.”

tecția lui Petru I, acesta, prin solia sa de răspuns, echivala cele cerute de la dânsul cu supunerea solicitantului¹⁵. Se pare că finalitățile acestor solii și-au și găsit expresia în *Diploma de la Luțk*, din 13 aprilie 1711. Dacă să judecăm după cele ce afirmă semnatarii acestui document în chiar *preambul*-ul lui, el se prezintă ca răspuns la doleanța lui D. Cantemir de a fi luat „sub protecția mării noastre țarul” cu toată țara și poporul ei, astfel că și Petru I anunță că prin actul respectiv îl primea „pe principe (принципат)” sub apărarea sa și se învoia „cu articolele propuse de dânsul”¹⁶. Cuvântul *principe*, neobișnuit pentru terminologia diplomatică a Rusiei, ar fi mărturie că el a fost folosit ca titlu de D. Cantemir în cele aduse din partea lui la cunoștința țarului, dovadă că domnul de la Iași i-ar fi trimis acestuia în realitate niște articole. Numai că originalul lor nu este cunoscut, fie din motivul că ele au putut fi expuse verbal, ceea ce ar fi lăsat teren pentru interpretarea lor așa cum convenea țarului, fie că, dacă au fost prezentate în scris, au fost neglijate în esență și aruncate. Să judecăm despre ele doar în baza articolelor înscrise în *Diploma de la Luțk*, este foarte riscant, existând destul temei pentru a crede că documentul prezintă lucrurile așa cum și le imagina țarul și satisfăceau adevăratelor scopuri ale acestuia.

Un prim motiv pentru suspiciuni față de cele scrise de țar și de cancelarul său oferă deja primul articol al documentului în cauză. Decretând luarea sub protecția și apărarea sa a „strălucitului principe (принц)” moldovean, țarul concretiza că o face întocmai „așa cum se cuvine tuturor supușilor credincioși (Яко верным подданным надлежит), și pe vecie” (subl. n.). iar după primirea acestei diplome, D. Cantemir era îndatorat „să ne depună nouă, marelui stăpânitor (subl. n.) jurământ, mai întâi în taină. Și pentru încredințare, după ce va scrie acel jurământ și-l va fi iscălit cu mâna sa, și-l va fi pecetluit cu sigiliul snezial (печатью княжею), împreună cu articolele întocmai cu acestea semnate de mâna mea, să le trimită mării noastre țarului cu un om credincios și de nădejde, cât mai curând, cel mai târziu până la ultimele zile ale lunii mai”¹⁷. Cele scrise de țar în acest articol se încadrează plener în categoria

---

¹⁵ Ibid., p. 34.

¹⁶ *Исторические связи*, t.III, p.324, 328

¹⁷ Ibid.,

de ultimum, care stabilește și termenul precis al acceptării lui, din text mai degajându-se și temerea țarului că adresantul nu va accepta cele cerute de la el, ridicându-i-se acestuia dreptul de a se abate de la ele și obligându-l să le accepte în pachet. Este o primă mărturie flagrantă că articolele diplomei nu corespundeau cu cele formulate prin solul sau solii săi de D. Cantemir.

Noi concretizări în același sens aduce și articolul al doilea al documentului în cauză care stipula că, la intrarea în Moldova a „grosului oștirii noastre”, adică a țarului, „strălucitul principe întocmai ca un sneaz supus nouă (яснейшему принцу Яко подданному нашему князю), se va uni cu toată oștirea sa cu oștirea noastră, pentru care oștire noi făgăduim să-i dăm, în acea vreme, și ajutor în bani din vistieria noastră. Și el va acționa împreună cu oștile noastre după porunca noastră .... și va fi sub protecția noastră și supus al măriei noastre țarului și urmașilor noștri, el și urmașii lui în veci”¹⁸ (în toate cazurile de mai sus - subl. n.).

Prevederile primelor două articole au fost generalizate pe scurt și în articolul final (17) al documentului, care stabilea că „această diplomă și <aceste> articole vor avea urmare și putere atunci când, după ce îi vor fi înfățișate „preastrălucitul sneaz (яснейший князь) Dimitrie Cantemir ... ne va depune jurământul de credință în fața Preasfintei Treimi că se va supune întotdeauna poruncilor noastre și ne va sluji cu slujbă credincioasă și cinstită (subl. n.) și după ce va iscăli cu mâna proprie acel jurământ și aceste puncte, le va trimite măriei noastre țarului și se va strădui să le aducă la îndeplinire nestrămutat, iar după intrarea oștilor noastre, va aduce pe toți boierii mari și mici, oștirea și tot poporul moldovenesc (весь народ волоской), ca să ne jure credință și se va uni cu oștile noastre”. În schimbul acestor îndatoriri care i se incumbau domnului Moldovei, „marele stăpânitor” făgăduia să-l apere pe el și pe poporul său „de toți dușmanii” și să nu-l părăsească niciodată¹⁹. Adică, mai întâi supunerea, așa cum voia țarul, și abia apoi apărarea și protecția, cum solicita D. Cantemir. Repetarea în articolul final al diplomei a celor prevăzute în primele două articole ale ei este dovada în plus a temerii țarului că adresantul moldovean nu va accepta cele cerute de la el, ceea

---

¹⁸ Ibid., p. 324, 328-329.

¹⁹ Ibid., p. 327, 331.

ce nu putea să se întâmple dacă prevederile din document ar fi corespuns stipulațiilor prealabile parvenite țarului de la D. Cantemir. Și era natural ca documentul, în formatul în care este cunoscut, să ofere neîncredere într-o eventuală acceptare a lui de către domnul de la Iași, care opta pentru apărare și protecție, dar i se cerea supunere. Afirmând că prin diploma sa țarul confirma acceptarea de către el a articolelor transmise lui D. Cantemir, „marele stăpânitor” trișea evident, fiind încrezut că, în situația în care se afla domnul moldovean se va vedea nevoit să accepte „ultimatum”-ul rusesc.

Că Petru I trișea nu numai în corespondența cu D. Cantemir, ci și cu generalii săi, o demonstrează și o scrisoare a lui, adresată în a 7-a zi a lunii mai 1711, când el se afla încă la Liov (Lwów), lui V.V. Dolgorukii și lui B.P. Șeremetiev. Aceștea erau informați că D. Cantemir și-ar fi exprimat parcă dorința de a trece în supușenia Rusiei și că țarul i-ar fi satisfăcut-o, trimițându-i *cartea sa*, adică *Diploma de la Luțk*, pe care domnul moldovean ar fi acceptat-o cu bucurie și în prezența emisarului nenominalizat al țarului (probabil Sava Reguzinschi), ar fi sărutat chiar Sfânta Cruce²⁰.

În context, însă, intervin unele consemnări ale cronicarului moldovean Ion Neculce care, la prima vedere, s-ar asemena cu „ponturile” *Diplomei de la Luțk*, dar în realitate observă mai multe discordanțe cu acestea. „Ponturile” consemnate de cronicar sunt plasate în timp înainte de pătrunderea trupelor ruse în Moldova (28 mai-5 iunie 1711), adică anme în răstimpul stabilit de țar pentru ca Dimitrie Cantemir să confirme diploma țarului prin semnătura și sigiliul său, prevăzut, după cum s-a menționat deja, cel mi târziu către ultimele zile ale lunii mai, ceea ce ne permite să admitem că cele relatate de Ion Neculce sunt nu altceva decât contramandări la articolele din *Diploma de Luțk*, mărturie că aceasta nu a fost acceptată întocmai cum, în formă ultimativă, cerea Petru I. În continuare, vom face un examen pertinent a „ponturilor” din opera cronicarului moldovean în comparație cu articolele din diploma țarului. Înainte de a purcede însă la acest examen, ținem să menționăm că, conform

---

²⁰ *Письма и бумаги императора Петра Великого*. Т.ХI, Выпуск 1, Москва, 1962, p. 221; Ion Eremia, *Politica rusofilă*, p.50

afirmațiilor cronicarului, „ponturile” pe care el le înșiruie în scrierea sa, au fost trimise țarului prin Ștefan Luca, atunci când Petru I se afla la Iaroslav, adică între 22 și 30 mai 1711 sau la vre-o 5-6 săptămâni după data emiterii diplomei țarului – mărturie în plus că, de data aceasta, solul moldovean ducea țarului răspunsul moldovenilor la stipulările din documentul de la *Luțk*. Conform cronicarului, anume în baza acestor „ponturi”, Ștefan Luca „au așădzat cu împăratul de-u făcut legătură”, și anume „pre aceste ponturi au jurat tare împărăția Moscului și au și iscălit mai gios”, trimițându-i-le apoi lui Dimitrie Cantemir cu îndemnul „să se gătedze și să-i iasă întru întâmpinarea oștii moschicești la Nistru”. „Ponturile” aduse țarului i-au oferit acestuia noi motive pentru a-l bănuși pe domnul moldovean că târăgănează intenționat rezolvarea definitivă a problemei. În consecință, acesta era avertizat că „de n-a ieși la Nistru și a aștepta până (țarul) se va bate cu turcii și i-a birui, atunci mulți domni s-ar afla”²¹. Adică, dacă D. Cantemir nu va îndeplini cele asumate, țarul va găsi lesne cu cine să-l înlocuiască în domnie. Un adevărat șantaj diplomatic!

Un prim „pont” a lui Ion Neculce se referea la granițele Moldovei în eventualitatea victoriei oștilor rusești asupra celor otomane. Abordarea primordială a acestui subiect ar mărturisi despre atenția sporită a clasei politice din Moldova față de el, în timp ce în diploma lui Petru I el și-a găsit tratarea tocmai în articolul 11. Astfel, conform lui Ion Neculce, Țara Moldovei urma „ca Nistru să-i fie hotarul, și cu Bugeacul și cu toate celelalte tot a Moldovei să fie”²². În același mod aprecia eventualul hotar al Moldovei D. Cantemir în manifestul său de după 15 iunie 1711, adresat supușilor săi²³ – mărturie că anume lui i se datora „pontul” respectiv consemnat de cronicar. Formal, parcă același lucru era prevăzut și în articolul 11 al diplomei țarului, care însă conține și unele specificări ce dau de gândit. Astfel, „пământurile cnezatului Moldovenesc (княжество Волоского земли), după vechea hotărnicire moldovenească asupra

---

²¹ Ion Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei și o samă de cuvinte*. Ediție îngrijită, cu un glosar, indice și o introducere de Iorgu Iordan, București, 1955, p. 264-265.

²² Ibid.

²³ Nicolae Iorga, *Scrisori de boieri. Scrisori de domni*. Ediția a II-a, Vălenii de Munte, 1925, p.290-292; Ion Todorașcu, *Crestomație de istorie medie a României. I. Documente*, Iași, 1994, p.210-212.

căroга sneazul (князь) va avea drept de stăpânire (праву княжескому подлежат имут) sunt cuprinse între râul Nistru, Camenița, Bender, cu tot ținutul Bugeacului, Dunărea, granița țării Muntenești și ale Transilvaniei și marginile Poloniei, după delimitările făcute cu aceste țări”²⁴.

Dacă ținem cont că orașul și cetatea Camenița, indicată ca punct de la care începeau stăpânirile domnului moldovean pe Nistru, era stăpânită deja de ruși, apoi și cetatea Benderului, mai bine zis raiaua Benderului, stăpânită de otomani și indicată la fel ca punct de plecare a hotarului Moldovei, era concepută și ea ca rămânând în afara acesteia, adică sub stăpânire rusească. Nu mai puțin bătătoare la ochi este și referirea la Bugeac, fără a fi indicate cetățile-orașe din sudul Moldovei, tot așa ca și la țărmul Mării Negre, articolul făcând un salt direct de la acest ținut la Dunăre. Vorba este, că Bugeacul nu cuprindea toate teritoriile din sud cu cetățile de acolo, făcând doar parte din ceea ce atunci se numea Basarabia. Însuși D. Cantemir în renumita sa „Descriere a Moldovei”, referindu-se la acest teritoriu, indică că Basarabia era împărțită în patru ținuturi sau raiale: „a Bugeacului, a Akermanului (Cetatea Albă – n.n.), a Chilieii și a Ismailului”. Cărturarul domn mai preciza că „ținutul cel dintâi (Bugeacul – n.n.) este în mijlocul acestei bugăți de țară (Basarabiei – n.n.), întru care iaste Bugeacul”²⁵. O deosebire între Cetatea Albă și Chilia în raport cu ceea ce se numea la vremea respectivă Bugeac a fost pusă în evidență și de Ștefan Ștefănescu²⁶. Că Bugeacul, în care s-a format și o hoardă deosebită de tătari, nu făcea un întreg cu cetățile Chilia, Ismail și Akerman – toate ele alcătuind ceea ce se numea cu termenul general Basarabia -, a fost demonstrat și într-o cercetare mai recentă²⁷.

Este clar, așadar că toate orașele-cetăți care formau sistemul de raiale din sudul Moldovei, cu pământurile adiacente și cu întregul litoral

---

²⁴ *Исторические связи*, t.III, p.326, 330

²⁵ Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, Chișinău, 1988, p. 30

²⁶ Ștefan Ștefănescu, *Gândirea politică a lui Dimitrie Cantemir și relațiile Moldovei cu statele vecine la începutul veacului al XVIII-lea*, în *300 de ani de la nașterea lui Dimitrie Cantemir* [București], Editura Academiei, 1974, p. 116.

²⁷ С.В. Паламарчук, *Кантемир и Бужакская орда*, în „*Revista de Istorie a Moldovei*”, Chișinău, 2008, nr.4, p. 101.

pontic de la gura Nistrului și până la Delta Dunării, în caz de victorie a lui Petru I asupra armatelor otomane, urmau a fi trecute sub stăpânirea directă a Rusiei întocmai cum până atunci ele se aflau sub stăpânirea directă otomană. Este lesne de înțeles așadar de ce „pontul” domnului moldovean reprodus de Ion Neculce formula revendicarea care excludea eventualitatea unei alte rezolvări a problemei hotarului de est și de sud al Moldovei, decât acea cerută de moldoveni.

În continuarea „pontului” despre hotarul țării, Ion Neculce abordează și subiectul cetăților și orașelor moldovenești în general, acesta găsindu-și și el o interpretare deosebită în articolul 12 al diplomei țarului moscovit. Diploma țarului stipula că nu doar cetățile, ci „și orașele și oricare alte locuri întărite” din Moldova „să fie păzite și prevăzute cu garnizoana snezală (княжим гарнизонам) sau cu învoirea sneazului (с позволения княжего) după nevoie, de ale măriei noastre țarului”²⁸. Nu este clar însă, cine urma să stabilească momentul *după nevoie*. Cei ce au elaborat „pontul” respectiv din scrisoarea lui Ion Neculce au intuit că ceva nedorit se ascunde în formula din documentul lui Petru I, astfel că au căutat să fie mai expliciti în revendicarea lor: „Numai deodată prin cetăți șă aședze moscalii oșteni, până s-a întemeia țara, iar apoi să lipsască oastea moschicească”²⁹, avându-se în vedere, desigur, doar cetățile care ar fi fost scoase de sub stăpânirea otomană, și nu toate cetățile, fortificațiile și orașele țării, așa cum s-ar subînțelege din articolul respectiv al *Diplomei de la Luțk*. Se bănuia, adică, o eventuală ocupație rusească a țării, și, prin revendicarea lor, autorii „pontului” reprodus de cronicar urmăreau să excludă o atare eventualitate.

Interes prezintă și revendicarea ca „bir să nu dè țara nici un ban”³⁰, deși în diploma țarului nu găsim nici cea mai mică referire la acest subiect. Nu credem că a fost o scăpare întâmplătoare. Pur și simplu, în condițiile când *marele stăpânitor* se vedea stăpân real al Moldovei în baza diplomei sale, nu a găsit de cuviință să specifice acest aspect, țara lui D. Cantemir urmând a fi integrată sistemului fiscal în vigoare din Rusia. Domnul și boierii moldoveni care-și vedeau țara menținută în

---

²⁸ *Исторические связи*, т.ІІІ, р.326, 330

²⁹ Ion Neculce, *op. cit.*, p. 264-265.

³⁰ *Ibid.*, p.265.

statutul ei de stat aflat doar sub apărarea și protecția țarului, au găsit de cuviință să clarifice și latura economică a viitoarelor raporturi cu Moscova.

Foarte explicit este formulat „pontul” ca „pre domnu să nu-l mazilească împăratul pân la moarte, și pe urmă fiii lui, *pe care ș-or alege țara*”, astfel că „neamul lui să nu iasă din domnie”. În cazul când acesta „s-ar haini sau când și-ar lepăda legea (credința – n.n.), atunci acela să lipsască (să fie destituit – n.n.) și să puie din frații lui”³¹. Era și acest „pont” o luare de poziție față de prevederile din articolul 3 al diplomei țarului care se refereau anume la domnie și eventualii domni ai Moldovei. Atrage atenția, mai întâi de toate făgăduiala „*marelui stăpânitor* (subl. n.), măria noastră țarul”, făcută din numele său și al urmașilor săi la tronul Rusiei, că nu „vom avea drept să punem domn al Moldovei, nici din Țara Muntenească, nici din alte familii străine”, ceea ce înseamnă că până atunci așa eventualități se vehiculau pe la Curtea Moscovită³². Să renunțe la ele îl determinase pe Petru I „această dovadă de credință față de noi a preastrălucitului cneaz Dimitrie Cantemir (ячейшего князя Димитрия Кантемира)”, astfel că „îl vom păstra pe el și pe urmașii lui din izvodul pe linie bărbătească în acea cârmuire și snejie a Țării Moldovei, fără schimbare, cu titlul de cneaz (с титулом княжеским), exceptând numai cazul când cineva dintre dânșii s-ar lepăda de Sfânta Bisercă a răsăritului (ortodoxă – n.n.) sau s-ar depărta de credința față de măria noastră țarul”³³.

Articolul 3 al diplomei și-a găsit de fapt continuarea de esență și în articolul următor care prevede că dacă un domn nevrednic „*ar fi fost înlăturat din porunca măriei noastre țarul* (ori ca pedeapsă după legiuirea bisericească, ori cea mirenească), atunci va urma în domnie fiul aceluia, *numai dacă acela va fi socotit de bună credință* (aici și mai sus subl. n. n.). dacă va fi însă îndoială asupra credinței lui, atunci va urma la acea demnitate cnezială altul de încredere, credincios și fără cusur din aceiași familie a Cantemireștilor și nu va trece în nici un chip demnitatea

---

³¹ Ibid.

³² Vezi articolul 5 al diplomei țarului în care se menționează că „dacă cnejia Moldovei (Княжество Волоское) ar fi fost făgăduită cuiva de înaintașii noștri, această făgăduială se anulează prin cea de față”- *Исторические связи*, т.ІІІ, р. 325, 329.

³³ Ibid., р. 324-325.

cnezială la alții, *până la stingerea familiei lor* (subl. n.n.) ci, chiar dacă va fi un prunc în sânul mamei, se va aștepta, sub cârmuirea unor epitropi aleși din rândul poporului moldovenesc (из волоцкого народа), cu *învoirea măriei noastre țarului* (subl. n.), până se va naște moștenitorul”³⁴.

La o citire formală a textului de mai sus s-ar lăsa observată, desigur, intenția de a se reveni în Moldova la tradiția dinastică a moștenirii tronului prin instituirea dinastiei Cantemireștilor al cărei întemeietor urma să devină Dimitrie Cantemir. Un examen pertinent însă a celor prevăzute în articolul 4 permite formularea și altor concluzii. În primul rând, soarta tronului țării ar fi depins totalmente de voința țarului - unicul care își aroga dreptul de destituire și înlocuire a domnilor - tot așa cum tot lui i-ar fi revenit să judece dacă un domn sau altul corespundea criteriilor anunțate, astfel că tot în mâna țarului trecea și destinul întregii familii a Cantemireștilor. Unde mai pui, că în eventualitatea stingerii ei, documentul nu specifică cum ar fi urmat să se procedeze. Și ce l-ar fi împiedicat pe țar și pe împuterniciții lui să grăbească prin metode arhiconscute în Evul Mediu european, inclusiv și în Rusia, ca această stingere a familiei dinastice să se producă cât mai repede? Căci după aceasta, cum ar urma să se înțeleagă, domnia Moldovei ar fi trecut pe deplin la chereumul puterii împărătești. Iată această finalitate posibilă i-a și pus în gardă pe domnul Moldovei și pe boierii lui, făcându-i să completeze „pontul” respectiv cu numirea în demnitatea domnească a fraților domnului înlăturat sau dispărut, astfel ca „neamul lui (al lui D. Cantemir – n.n.) să nu iasă din domnie”³⁵, mai insistându-se ca eventualii domni să fie aleși după voința țării, adică nu doar a țarului, sau chiar fără voința acestuia.

De o profundă semnificație se prezintă a fi un subiect care lipsește din diplomă dar efectul căruia, în cazul în care țarul ar fi reușit să se impună în postura de *mare stăpânitor*, nu putea să nu fie bănuț de domnul și boierii moldoveni, astfel că un „pont” ordinar consemnat de Ion Neculce prevedea ca „din moscali să nu s-amestece la boieriile Moldovei, nici să s-însoare în țară, nici moșii să cumpere”³⁶. Exista, astfel, temerea ca sub puterea țarului să nu cumva să se producă rusificarea cla-

---

³⁴ Ibid., p. 325, 329.

³⁵ Ion Neculce, *op. cit.*, p. 265.

³⁶ Ibid.

sei politice, clasei boierești a țării, așa cum sub supremația Porții Otomane, se producea grecizarea ei.

După cum era și natural, *Diploma de la Luțk* se referea și la eventualele competențe ale domnului. Cu referire la *vechiul obicei al țării*, articolul 6 declară că „toată puterea cârmuirii va fi în mâna cneazului Moldovei”, lui atribuindu-i-se puterea (art.7) „asupra tuturor și asupra fiecăruia dintre boierii moldoveni, după obiceiul dinainte, fără a înlocui legiuirile lor”. Aceștia, ca și toți ceilalți supuși ai țării, erau îndatorați (art.9) „să se supună poruncii cneazului (повелению княжескому да будут покаряться)”, excepție făcând doar cazurile când domnul ar fi manifestat necredință față de țar. În aceste cazuri, cei vizați „nu vor fi datori să-i dea ascultare” domnului³⁷. Și aici, ca și în alte cazuri, s-ar lăsa întrevăzută puterea absolută a domnului asupra supușilor săi. Să se țină cont însă că ea era subordonată puterii absolute a țarului, astfel că domnul s-ar fi bucurat de suveranitate doar în raport cu supușii țării, adică de o suveranitate internă, în realitate domnia devenind un instrument de promovare a puterii absolute a țarului, așa cum era în întreaga Rusie. S-ar fi reeditat, așadar, ordinea existentă sub supremația Porții Otomane, numai că, de data aceasta, ea ar fi trecut către *marele stăpânitor ortodox*. În favoarea acestei concluzii vorbește articolul 10 al diplomei lui Petru I, care, pe de o parte, prevedea că „toată legea și judecata să fie a cneazului (domnului – n.n.)”, iar pe de altă parte specifica că fără hrisovul acestuia „nimic nu va fi întărit sau desfăcut de către măriia noastră țarul”³⁸. Adică țarul își atribuia sie și prerogative de judecător suprem.

Este, așadar explicabilă poziția boierilor față de intenția țarului privind prerogativele domnului și anularea, de fapt, a drepturilor și libertăților lor, astfel că, un alt „pont” de-al lui Ion Neculce revendica ca „domnul pre boieri să nu fie volnic a-i pierde (a-i condamna la moarte – n.n.), orice greșală ar face, fără sfatul tuturor și fără iscălitura mitropolitului”³⁹. Totodată, alcătuitoarii „ponturilor” consemnate de cronicar, nu se opuneau eventualei puteri autocrate a domnului – mărturie a faptului că ele au fost convenite într-un acord comun dintre boieri

---

³⁷ *Исторические связи*, p.325-326, 329-330

³⁸ *Ibid.*, p. 326, 330

³⁹ Ion Neculce, *op. cit.*, p. 265.

și D. Cantemir. Astfel s-a considerat că „să scrie mai de cinste și mai sus, după cum să scriu domni acmu”, adică nu așa cum dorea țarul, anulând titlul de *domn* (господарь) și înlocuindu-l cu cel de *sneaz* (князь). Ca urmare, se insista ca acesta să poarte titlul de „*săninatul domn al Țării Moldovei, somolderjețu (sângur stăpânitor*, adică autocrat – n.n.) și *colegat* (prieten) Țării Mochicești”. Altfel spus, domnul Moldovei trebuia să se bucure de suveranitate în raport cu țarul, în calitatea sa de aliat al acestuia, și nu de „robu supus”⁴⁰.

Și dacă „pre aceste ponturi, au giurat tare împăratul Moscului și au și iscălit mai gios și-au trimis (lui D. Cantemir – n.n.) pe Luca visternicul” (Ștefan Luca – n.n.)⁴¹, înseamnă că Petru I a trișat și de data aceasta, acceptându-le doar pentru a nu oferi moldovenilor motiv de a se îndoii de sinceritatea sa. Căci, declanșarea la scurt timp a pătrunderii armatelor rusești în Moldova i-au acordat lui superioritatea și motiv pentru a considera Moldova „provincie supusă”, ceea ce scotea de pe ordinea zilei reluarea discuțiilor în jurul condițiilor de trecere a lui D. Cantemir de partea rușilor, astfel că, în realitate, acestuia i-a fost impusă *Diploma de la Luțk*, fără nici o modificare, ignorându-se „ponturile” de mai sus și chiar faptul că ele fuseseră acceptate de țar.

În prealabil, D. Cantemir trebuia compromis definitiv în fața Porții pentru a nu-i lăsa nici o cale de a da înapoi în fața condițiilor impuse de Petru I. Pentru aceasta, prin Ștefan Luca, lui i s-a trimis „un leftu”, adică un medalion cu chipul țarului, împodobit cu diamante, precum și alte daruri prețioase⁴². El trebuia să simbolizeze învestirea în domnie a beneficiarului deja din numele țarului și deci scoaterea lui de sub supremația Porții Otomane. Era și de așteptat ca, în condițiile când încă nimic nu i-ar fi împedat pe otomani sau ce-l puțin pe tătarii din Crimeea ca să încerce să-l pedepsească pentru hainie, D. Cantemir, cuprins de frică, să ceară asistență cât mai urgentă din partea rușilor. Ceea ce a și făcut la 20 mai 1711, trimițându-l pe căpitanul Procopie Cunicovschi și pe Dimitrie aga la fedmarșelul Șeremetiev, care se afla încă la Nistru, cu rugămintea să i se trimită în grabă „vreo 4000 de moscali, aice în Iași

---

⁴⁰ Ibid.

⁴¹ Ibid.

⁴² Ibid., p. 266; Nicolae Costin, *op. cit.*, p. 382

să-i fie aret, să nu-l apuce turcii să-l mazilească”⁴³. În curând, la 28 mai, rugămintea domnului a fost satisfăcută, în Moldova sosind un corp de armată sub comanda generalului de brigadă V. Crobotov⁴⁴ la care, la 5 iunie, s-au alăturat și trupele fedmareșalului B.P. Șeremetev, care și-au stabilit cartierul la *Țuțora*, în apropierea imediată a Iașilor. Ce-l împedica, așadar, pe țarul Petru I să declare Moldova „provincie supusă”? Și despre ce „ponturi” ale boierilor și domnului Moldovei mai putea fi vorba când o bună parte din țară s-a pomenit de fapt sub ocupație rusească? Și atunci când, la 20 iunie 1711, în aceeași direcție de la Nistru s-a pus în mișcare și „grosul” armatelor ruse conduse deja de Petru I în persoană, pentru ca, peste 4 zile, să ajungă la destinație, domnului și boierilor li s-a prezentat *Diploma de la Luțk*⁴⁵.

Era natural ca boierii să-și exprime dezacordul, cerând modificarea documentului în conformitate cu „ponturile” trimise de ei țarului și semnate de acesta. Atunci țarul a poruncit cancelarului și însoțitorului său, Sava Raguzinski, „de-au chemat pe toți boierii țării la gazda lor, la casăle Dediului Spătarul lângă curțile domnului”, unde li s-a spus „cuvântul împăratului către boierii Moldovei, cum că marele împărat silește să scoată această țară din robie, de sub mâna păgânilor și nu-i trebuie nimic de la dânsa să iè, că-i voia să-i facă pomană, fiind creștinii mâncați de păgâni”⁴⁶. Observând că boierii șovăiau, cancelarul le-a declarat „că într-altul chipu nu să poate”, astfel că ei parcă nu doar s-ar fi închinat, ci chiar i-ar fi mulțumit țarului⁴⁷. Punctul final în impunerea pentru acceptare a *Diplomei de la Luțk* a urmat după faimosul „benchet” dat de țar în tabăra sa de la *Țuțora*, unde au fost invitați D. Cantemir, mitropolitul Ghedeon și 15 dintre cei mai credincioși boieri. Cotitura „psihologică” s-a produs după ce gazda le-a servit invitaților săi un vin „de la franțoji”, după care „cum au băut au mărmurit toți de beție”, astfel că nici „n-au mai știut cum au dormit întru acea noapte și domnul și boierii”. Este lesne de înțeles că, trezindu-se dimineața boierii și mthro-

---

⁴³ Ion Neculce, *op. cit.*, p. 269; Nicolae Costin, *op. cit.*, p. 381.

⁴⁴ *Călători străini despre Țările Române*. Vol. VIII, București, 1983, p. 415-416; Ion Eremia, *Politică rusofilă*, p.52.

⁴⁵ Pavel Parasca, *Reflecții*, (III), p. 38-45.

⁴⁶ Ion Neculce, *op. cit.*, p. 277

⁴⁷ *Ibid.*, p. 277-278.

politul „s-au tocmit cu domnul lor și i-au făcut toți scrisori la mână și au iscălit toți și împăratul”⁴⁸.

De la Țuțora, prins deja în cleștele *Diplomei de la Luțk*, D. Cantemir, avându-l în companie pe Sava Raguzinski, care, se pare, a jucat rolul hotărâtor în scenariul de impunere a documentului țarului, a sosit la Iași unde „au strânsu și pe alți boieri și arhierei”, în biserica domnească, pentru a le citi „catastihul cel de tocmeală, ce-au făcut lui Dumitreășco - Vodă”, vorba fiind de „*ponturile cele ce i-au trimis împăratul pre Luca Visternicul*” (subl.n.)⁴⁹, adică de *Diploma de la Luțk* și nu de „ponturile” trimise țarului din Moldova ca răspuns la acest document.

În baza analizei prevederilor *Diplomei de la Luțk*, a condițiilor în care ea a fost scrisă și în care a ajuns în Moldova, fiind impusă domnului și boierilor ei, se impun câteva concluzii.

Mai întâi de toate, nu-și găsește confirmare opinia cum că prin semnarea documentului prin care țarul și cancelarul moscovit ar fi făcut nu altceva decât să accepte și să confirme articolele formulate și trimise destinatarilor de D. Cantemir, care parcă iar fi redactat chiar textul⁵⁰. Abia după aducerea ei în Moldova de către Șefan Luca, domnul moldovean și boierii săi au formulat mai multe „ponturi” drept condiție pentru ca Țara Moldovei, menținându-și statalitatea cu evidente elemente de suveranitate, să se alieze cu Rusia în războiul cu Imperiul Otoman. Ținând cont că într-un final a fost impusă totuși, fără careva modificări, diploma lui Petru I, ea nu poate fi considerată altfel decât un document unilateral al țarului moscovit în baza căruia Țara Moldove urma să devină o stăpânire rusească în perspectiva mai apropiată sau mai îndepărtată de a dispărea ca stat și de a fi integrată sistemului politco-statal al Rusiei. Adică, ceea ce în 1812 s-a întâmplat doar cu partea răsăriteană a Moldovei, cuprinsă între Prut și Nistru, ar fi putut să se întâmple cu întreaga

---

⁴⁸ Ibid., p. 281

⁴⁹ Ibid.

⁵⁰ P.P. Panaitescu, *Dimitrie Cantemir. Viața și opera*, București: ediția Academiei, 1958, p. 105-106; Ștefan Ștefănescu, *op. cit.*, p.116; Andrei Eșanu, *Dimitrie Cantemir, în Domniile Țării Moldovei. Studii*. Volum editat de Demir Dragnev, Chișinău: Civitas, 2005, p.223; Andrei Eșanu, Valentina Eșanu, *Dimitrie Cantemir (1673-1723). Viața și activitatea în Dinastia Cantemireștilor*. Colecția „Academica”. Chișinău: Știința, 2008, p. 207; Lilia Pogolsa, *Dimitrie Cantemir și dialogul politico-diplomatic moldo-rus în Țara Moldovei în contextul civilizației europene*. În onorom Gheorghe Gonța, Chișinău: Cardidact, 2008, p. 94.

țara, dacă nu chiar și cu Țara Românească, încă, în 1711, dacă țarul ar fi repurtat izbândă în războiul cu Imperiul Otoman.

Departate de a avea un suport este și aserțiunea cum că diploma în cauză, dacă ar fi fost pusă în practică, ar fi asigurat „cu grijă inviolabilitatea și independența Moldovei” și că ar fi garantat nu dar independența ci chiar și „suveranitatea în granițele vechi”⁵¹. În realitate, Moldova ar fi fost sustrasă supremației otomane, care nu-i anula calitatea de stat, lăsând-o și în afara sistemului politico-statal și administrativ al Imperiului Otoman, pe când din *Diploma de la Luțk* se degajează fără dificultate viitorul nefast al Țării Moldovei ca stăpânită de țarul Rusiei, ca o „provincie supusă” condusă de un cneaz ca toți ceilalți cnezi din Rusia, de care D. Cantemir s-ar fi deosebit doar prin epitetul „luminat” sau „prealuminat” (светлейший князь). Nu mai insistăm nici asupra aprecierilor evident aberante în imaginata modelare a eventualului regim politic al Moldovei după calapodul celui din Rusia, avându-se în vedere regimul absolutist⁵². Căci nu putea să fie creat o provincie cu regim administrativ absolutist în afara statului cum era Rusia. Absolutismul țarului se extindea inerent și asupra unităților teritoriale care-i constituiau statul.

Cele de mai sus demonstrează cu lux de amănunte lipsa unor cercetări petinente consacrate domniei lui D. Cantemir în Moldova, care, dacă a și însumat oarecare volum de publicații la temă, autorii lor n-au făcut decât să se limiteze la unele observații de suprafață, comentariile și aprecierile la temă depășind în realitate cercetările concrete.

---

⁵¹ P.P. Panaitescu, *op. cit.* p. 107.

⁵² Lilia Pogolsa, *op. cit.* p. 96-97

Țara Moldovei în geopolitica Rusiei în secolul al XVIII-lea*

Tema, ca și perioada istorică luată în dezbateri în prezenta comunicare, este determinată în temei de faptul că anexarea, în 1812, de către Imperiul Rusiei a părții de răsărit a Țării Moldovei, asupra căreia, în mod voluntarist, a fost extinsă denumirea de Basarabia, a fost nu o acțiune de moment, un eveniment pur conjunctural, ci a rezultat dintr-o politică consecventă, promovată cu tenacitate de diplomația Imperiului Rusiei pe întreaga durată a secolului al XVIII-lea. La nivelul doar de intenții, politica Rusiei în direcția Țărilor Române, își are rădăcini încă prin secolul al XV-lea, dacă nu și mai devreme¹, în contextul veleităților dunăreano-balcanice ale Moscovei, în calitate, jinduită apoi adjucecată de aceasta, de a *Treia Romă* și de “moștenitoare” a fostului Imperiu Bizantin. Proclamarea, în 1547, a lui Ivan al IV-lea cel Groaznic ca *țar* al Rusiei, echivalent cu titlul de *împărat*, și ridicarea mitropoliei muscovite în rangul de patriarhie² în 1598, au făcut ca veleitățile de ordin politic să se îmbine cu cele de ordin bisericesc, ceea ce avea să conducă la nașterea și afirmarea unei adevărate doctrine militaro-politice, îmbrăcată în haina *solidarității ortodoxe*. Aceste veleități însă erau lipsite de un teren real de a fi puse în aplicare, din cauza că Rusia încă nu avea un acces nemijlocit la scena politică balcanodunăreană. Evoluții esențiale în acest sens au început să se producă doar în consecința Radei de la Pereiaslav, din ianuarie 1554, când cazacii zaporojeni în frunte cu hatmanul lor, Bogdan Hmielnițki, s-au unit cu Rusia Moscovită. Ca urmare, în titlul țarului Alecei Mihailovici, alături de *Rusia Mare* a apărut și *Rusia Mică*³, măr-turie a pretențiilor de stăpânire

---

*Studiul de față a fost prezentat sub formă de comunicare la Conferința Științifică Internațională *Basarabia 1812. Problemă națională, implicații internaționale*. Chișinău - Iași, 14-16 mai 2012. Publicat în: „History & Politics/Revistă de Istorie și Politică”, ULIM, 2013, nr. 2(12), p. 38-59.

¹ Ion Eremia. *Țările Române în politica balcanică a Rusiei până la sfârșitul secolului al XVIII-lea*. În: *In memoriam professoris Mihail Muntean*. Chișinău: Cartdidact, 2004, p.

² Ștefan S. Gorovei. *Relațiile bisericești româno-ruse în secolele XV-XVIII*. În: „Anuarul de Istorie și Arheologie “A.D.xenopol””. T. XXXI. 1994. P.601-607.

³ *Relațiile istorice dintre popoarele URSS și România în veacurile XV-începutul celui de-al XVIII-lea*. Documente și materiale în trei volume. (*Исторические связи народов СССР и Румынии в XV – начале XVIII в.* Документы и материалы в трёх томах). Т. II. Moscova:

asupra Ucrainei nu doar din stânga Nip-rului, controlată de cazaci, ci și de dincoace de acest fluviu și chiar de Bugul Meridional, rămasă în stăpânirea Poloniei, dar accesibilă totodată și raidurilor căzăcești. Ca urmare, în atenția diplomației ruse s-au pomenit imediat și Țările Române.

Emisarii Moscovei nu au întârziat să sosească nu numai la Gheorghe Ștefan, domnul de atunci al Moldovei, ci și la domnul muntean Matei Basarab cu misiunea de a-i îndupleca să utmeze și ei calea lui Bogdan Hmielnički și să se supună „marii măriri împărătești” de la Moscova⁴. Îngrijorat de pericolul unei acțiuni de forță din partea cazacilor, domnul moldovean s-a văzut nevoit să mimeze negocieri, ajungându-se, în 1556, până la proiectul unui tratat, care însă nu a avut sorți de izbândă⁵. Eșecul proiectului, la părerea mea, s-a datorat în mod hotărâtor deosebirii de vizuni privind eventualul caracter al raporturilor dintre părți. Căci Gheorghe Ștefan opta pentru protecția țarului rus, ceea ce presupunea și o eventuală înfruntare militară cu turcii, care însă era peste puterile Rusiei Moscovite, în timp ce țarul acesteia îi cerea domnului moldovean supunere⁶. În deceniile care au urmat, tocmai până la începutul secolului al XVIII-lea, la subiect nu s-a mai revenit, deși *solidaritatea ortodoxă* a continuat să fie speculată. Nici aderarea Rusiei la Liga Sfântă (1686), în războiul acesteia cu Imperiul Otoman, nu a readus Țările Române în obiectivul, cel puțin declarat, al autorităților moscovite, ele ținând de aspirațiile Poloniei, care, însă, nu a obținut cele scontate, fiind obligată prin Tratatul de la Karlowitz (16 ianuarie 1699) să părăsească, pentru totdeauna, partea de nord a Moldovei, pe care o controla de ceva timp mai înainte⁷. Rusia, la rândul-i, nefiind implicată în negocierile de la Karlowitz și semnarea tratatului de acolo, s-a mulțumit cu încheierea unui armistițiu cu Poarta care, în 1700, a transcrescut într-un tratat de pace de 30 de ani. Prin aceasta ea își dezlega mâinile pentru a se angaja în *Războiul Nordic*

Editura „Hayka”, 1968, d. Nr. 78, 81, 84 (domnul Moldovei Gheorghe Ștefan, folosește și el noul titlu al țarului într-o scrisoare de răspuns pe numele acestuia), 85 ș.a

⁴ Ibid., p.78-83 etc.

⁵ Ion Eremia. *Op. cit.*, p.53.

⁶ Pavel Parasca. *Politici, forme de guvernare și relații internaționale în Țările Române medievale*. Chișinău: ULIM, 2010, p. 231-236.

⁷ Veniamin Ciobanu. *Relațiile politice româno-polone între 1699 și 1848*. București: Editura Academiei, 1980, p.31-34; Idem. *Românii în politica est-central europeană. 1648-1711*. Iași, 1997, p.144-157.

cu Suedia lui Carol al XII-lea. În același an, în război s-a angajat și Polonia, ceea ce a pus începutul decăderii ei din rândul marilor puteri din regiune, în favoarea, în primul rând, a Rusiei. Polonia s-a pomenit într-o adevărată stare de război civil, fiind împărțită între două tabere rivale. Una, în frunte cu Stanislaw Leszczyński, promovată ca rege de Carol al XII-lea și recunoscut fără zăbavă de sultan, constituia tabăra antirusă. Cealaltă, în frunte cu marele hatman al Coroanei Adam Sieniawski, opta pentru o strânsă alianță cu țarul Petru I⁸. Ca urmare, numeroase trupe ruse s-au instalat în Polonia, de unde li se deschidea și accesul direct către granița Țării Moldovei.

Între timp, starea de război s-a abătut direct și asupra Moldovei, după zdrobitoarea victorie a lui Petru I asupra lui Carol al XII-lea în bătălia de la Poltava de la 8 iulie 1709. Regele suedez, fiind lipsit de posibilitatea de a se retrage către țara sa, dar și dintr-un vădit interes de a provoca Poarta la un război cu Rusia, s-a retras cu trupele ce și le mai păstra, dimpreună cu cele ale lui Stanislaw Leszczyński și ale hatmanului căzăcesc Mazeppa, în teritoriile controlate de turci și de tătarii din Crimeea, stabilindu-și tabăra la Varnița, în perimetrul raialei turcești de la Bender (Tighina). Urmă-rindu-i, trupele rusești au pătruns și ele în teritoriile turco-tătare, făcând, astfel, să se aștearnă o stare de război deja între Rusia și Imperiul Otoman, care nu numai că nu putea să ocolească Moldova, ci o făcea să fie o primă țintă a confruntărilor militare. Și de o parte și de cealaltă a avut loc, așadar, o încălcare a tratatului de treizeci de ani, deși fusese reconfirmat în ianuarie 1710. La insistența hanului tătarilor din Crimeea, Devlet Ghirai al II-lea, și a emisarului lui Carol al XII-lea, la 9/20 noiembrie 1710, Poarta a declarat război Rusiei, fără a fi însă pregătită, în timp ce ultima, declanșase operațiuni militare fără a declara oficial război turcilor. Tot atunci, s-a decis și destituirea din domnia Moldovei a lui Nicolae Mavrocordat și înlocuirea lui cu Dimitrie Cantemir⁹.

---

⁸ Idem. *Relațiile politice*, p. 35-36; Idem. *Români în politica est-central europeană*, p. 156-157.

⁹ Ion Neculce. *Letopisețul Țării Moldovei și o samă de cuvinte*. Ediție îngrijită, cu glosar, indice și o introducere de Iorgu Iordan. București: Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1955, p. 257-258; *Cronici turcești privind Țările Române*. Vol. II. *Sec. XVII- începutul sec. XVIII*. Volum întocmit de Mihail Guboglu. București: Editura Academiei, 1974, p.517; Vol. III. *Sfârșitul sec. XVI- începutul sec.XIX*. Volum întocmit de Mustafa A. Mehmed. București: Editura Academiei, 1980, p. 215-216.

Nu e cazul să abordez în prezenta comunicare subiectul ce ține de condițiile istorice ale înscăunării în Moldova a lui D. Cantemir și de încheiere a alianței lui cu țarul Petru I, asupra căruia m-am aplecat în mod special cu alte ocazii¹⁰. Reproduc doar câteva concluzii la care am ajuns și asupra cărora insist în continuare, fără însă a le considera ca fiind în afara criticii științifice. Decade, la părerea mea, teza despre o orientare premeditată a lui D.Cantemir, încă din timpul aflării lui la Istanbul, spre o alianță cu țarul în vederea eliberării Moldovei de sub supremația Porții cu ajutorul Rusiei, apreciată uneori ca unică putere capabilă, la vremea respectivă, să le ofere moldovenilor eliberarea dorită¹¹. Despre atare orientări și intenții ale lui D.Cantemir nu doar în vremea anterioară primirii scaunului de la Iași, ci chiar și în primele luni ale domniei lui, nu sunt cunoscute izvoare istorice¹², nemaivorbind de faptul că, pe toată durata aflării lui la Constantinopol, afară de unele informații sporadice, alte date nu sunt cunoscute¹³. În schimb, datorită lui Ioan Neculce¹⁴, se știe că D. Cantemir nici nu râvnea domnia Moldovei, ci pe aceea a Țării Românești, deținută de Constantin Brâncoveanu, cu care el se dușmănea și care nu era agreat nici la Poartă și nici de cunoscutul deja han al Crimeii. Ar urma că trimiterea lui D.Cantemir în Moldova s-ar prezenta ca o precondiție pusă de Poartă înscăunării lui ulterioare la București. Pornind de la aceste circumstanțe și ținând cont că Poarta a declarat război Rusiei fără a fi pregătită, în timp ce armatele ruse se aflau în plină ofensivă împotriva turcilor și tătarilor, am formulat opinia că, numindu-l pe D.Cantemir

---

¹⁰ Pavel Parasca. *Reflecții istorico-politice asupra domniei în Moldova a lui Dimitrie Cantemir*. În: „Destin românesc. Revistă de istorie și cultură”. S.N. Chișinău, 2010, nr.1, p.17-30 (I); 2011, nr.1, p.29-47(II); 2011, nr. 2, p.33-60 (III).

¹¹ Despre o atare orientare a celui de-al treilea Cantemir în scaunul domnesc de la Iași, vezi mai recent: Lilia Pogolșa. *Doctrina politică a lui Dimitrie Cantemir reflectată în tratatul de la Luț din 1711*. În: „Revista de istorie a Moldovei”, 2004, nr. 4, p.141-143; A. Eșanu. *Dimitrie Cantemir (1673-1723)*. În: *Domniile Țării Moldovei*. Volum editat de Demir Dragnev. Chișinău: Civitas, 2005, p.222; Andrei Eșanu, Valentina Eșanu. *Dimitrie Cantemir (1673-1723). Viața și activitatea*. În: *Dinastia Cantemireștilor*. Colecția ACADEMICA, V. Chișinău: Știința, 2008, p.201.

¹² Ion Eremia. *Considerații privind tratatul moldo-rus din 1711*. În: *Frontierile spațiului românesc în context european*. Oradea-Chișinău, 2008, p.106.

¹³ Mihai Maxim. *Dimitrie Cantemir și epoca sa. Documente noi din arhivele turcești*. În: „Revista de istorie a Moldovei”, 2008, nr. 4, p.74-75; В.И. Цвиркун. *Эпистолярное наследие Димитрия Кантемира*. Chișinău: Știința, 2008, p. 21.

¹⁴ Ion Neculce. *Op. cit.*, p. 257-258.

domn al Moldovei, Poarta i-a pus în seama lui misiunea de a se apropia de Petru I și de a-l înclina spre rezolvarea pașnică a stării de război și revenirea la tratatul de pace de treizeci de ani, reconfirmat de părți în ianuarie 1710, mizându-se pe unitatea de credință ortodoxă a moldovenilor și rușilor¹⁵.

Misiunea lui D.Cantemir, însă, a întârziat, căci, la 23 decembrie 1710, când el abia ajunsese în Moldova și se instala în scaunul domnesc, Petru I ordona generalilor săi să-și pună în mișcare trupele spre „hotarele moldovenesti”¹⁶. Armatele ruse controlau deja spațiul dintre Bugul Meridional și Nistru, ocupând poziții la Rașcov și în preajma Hotinului, de unde, parcă, se vedea și „locul de reședință a voievodului Moldovei, târgul Iași”, în timp ce brigada de cavalerie a generalului Cropotov își exercitase deja abilitățile războinice, atacând și dislocând o grupare de suedezi și cazaci instalați pentru iernat la Cerăuți¹⁷. Iar la 22 februarie 1711, când D. Cantemir își avea deja solul său (Procopie Cunicovschi) în misiune la țar, acesta își împărțasea găngul său lui G.Dolgoruki, dacă nu ar fi fost mai bine ca trupele acestuia să se îndrepte spre Iași, de unde să alungă inamicul și să ocupe acel loc¹⁸. Alte trupe ruse au ajuns în dreptul Sorociei, unde un polcovnic a fost orânduit să ridice un pod peste Nistru, „pentru ca să treacă o samă de oști de ciastă parte”¹⁹.

Demnă de cea mai mare atenție mi se pare informația că solia lui D.Cantemir la țar a fost devansată de o misiune a unor boieri moldoveni, tutelată de mitropolitul Ghedeon, cu participarea la fel a unor boieri munteni. Înduplecându-l pe Petru I “să nu-l creadză” pe D.Cantemir, „că el este ca și un turcu și ține cu turcii”, boieri moldoveni, care aveau, se pare, și un candidat al lor la domnie, înclinau de fapt spre o alianță cu țarul, convingându-l că ei au deja pregătită și o oaste de 10 000 călăreți și proviantul necesar. Numai că țarul era îndrumat să-și îndrepte armatele sale “să lovească podul

---

¹⁵ Pavel Parasca. *Op. cit.*(II), p. 30-35.

¹⁶ *Письма и бумаги императора Петра Великого*. Т. X. Москва, 1956, p. 442-445; Ion Eremia. *Op. cit.*, p. 105.

¹⁷ *Cronici turcești*, vol. II, p. 516.

¹⁸ *Письма и бумаги*, т. X. Выпуск 1, Москва, 1962, p.73; Ion Eremia. *Op. cit.*, p.48.

¹⁹ Nicolae Costin. *Letopisețul Țării Moldovei ((1709-1711))*. În: Idem. *Scrieri în două volume*. Ediție îngrijită de Svetlana Corolevschi. Vol. II. Chișinău: Hyperion, 1990, p. 379.

peste Dunăre, să-l strice și să bată tot Buge-acul”²⁰. Altfel spus, boierii în frunte cu mitropolitul, fiind conștienți că armatele țariste vor continua ofensiva, se manifestau hotărâți să cola-boreze cu ele împotriva turcilor, în vederea eliberării țării desigur, urmărind totodată să evite pătrunderea armatelor țarului în Moldova prin direcționarea lor către raialele turcești din sudul țării și tătării din Bugeac. O atare finalitate nu-l aranja însă pe țarul Petru, care s-a folosit de situație pentru a obține ceea ce-și dorea: ocuparea Moldovei și transformarea ei dacă nu imediat într-o provincie a Rusiei, apoi cel puțin într-un satelit al acesteia.

Trec pe lângă discuțiile, inutile la părerea mea, despre caracterul faimoasei *Diplome de la Luțk*, emisă din numele lui Petru I și semnată de cancelarul Golovkin, la 13 aprilie 1711²¹. Chiar dacă admitem că în ea ar fi reflectate și unele condiții transmise țarului de D.Cantemir printr-un alt sol al său, Ștefan Luca, nu încapă îndoială că textul ei în forma în care a ajuns în Moldova, a fost o creație a cancelariei țarului²². Căci altfel, cum s-ar explica că, trimițându-și diploma sa domnului Moldovei, țarul cerea ca ea să fie confirmată fără nici o modificare. Iar domnul moldovean și boierii săi, în ciuda acestei cerințe, au formulat a serie de amendamente, printre care și ca D.Cantemir să fie numit “săninatul domn al Țării Moldovei, samoderjețu și colegat Țării Moschicești, și nu robu supus” ș.a.²³, ceea ce dădea peste cap cererea lui Petru I ca domnul de la Iași să i se declare supus, în timp ce acesta îi solicitase doar protecție și apărare²⁴.

Urmărind ocuparea militară directă a Moldovei și observându-i starea de nesiguranță a noului domn al ei atât în raport cu Poarta, cât și cu boierimea din țară, autoritățile militare rusești l-au făcut pe D.Cantemir să ceară singur introducerea în Moldva a unor contingente militare rusești. Ca urma-re, deja la sfârșitul lunii mai și începutul lui iunie, în inima Moldovei a ajuns formațiunea de cava-leriști a generalului Cropotov, apoi și armata

---

²⁰ Ion Neculce. *Op. cit.*, p.163; Ion Eremia. *Politica rusofilă*, p. 47.

²¹ O analiză pertinentă a documentului în cauză, cu demonstrarea lipsei de teme pentru a-l aprecia ca fiind parcă un tratat moldo-rus, la Ion Eremia, *Politica rusofilă*, p. 39-42; Pavel Parasca. *Op. cit.*(III), p. 56-58.

²² Pavel Parasca.*Op. cit.*(III), p.39-40.

²³ Ion Neculce. *Op. cit.*, p.265.d

²⁴ Pavel Parasca. *Op. cit.*(III), p. 47-49.

condusă de feldmareșalul Pavel Șeremetiev, tabăra militară rusă fiind stabilită la Țuțora, în imediata apropiere de Iași. În situația creată, lui D.Cantemir nu-i rămânea decât să semneze diploma din 13 aprilie, fără nici o modificare²⁵. Iar țarul nu a pregetat, într-o scrisoare de a sa din 16 iunie 1711, să numeasca Moldova “provincie supusă”²⁶.

Și încă un moment asupra căruia insist în comunicarea de față cu referire la diploma țarului din 13 aprilie 1711, care prezintă interes nu doar și nu atât prin faptul că momentul în cauză a beneficiat de interpretări, la părerea mea, incorecte, ci pentru că el apăruse în relațiile cu Rusia încă în 1656²⁷ și va apărea în câteva rânduri și ulterior. El și-a găsit expresia în articolul 11 al diplomei țarului di 13 aprilie 1711, cu referire la “pământurile snezatalui Țării Moldovei (княжество Волоцкого земли), care “după vechea hotărnicire moldovenească trebuie să țină de dreptul snezatalui”. Hotarul lor era prezentat ca fiind cuprins “între râul Nistru, Camenița, Bender, cu tot ținutul Bugeacului, Dunărea, granița muntenească și transilvăneană și marginile Poloniei, după delimitările făcute cu aceste țări”²⁸. La o lectură formală a pasajului respective s-ar putea crea într-adevăr impresia că, în cazul când s-ar fi creat condițiile favorabile pentru a realiza prevederile documentului în cauză, ar fi fost refăcute hotarele Moldovei de până la 1484, când turcii au cucerit Chilia și Cetatea Albă, transformându-le în raiale, la care ulterior s-au adăugat și alte pământuri rupte de turci din trupul Moldovei. O examinare atentă, însă, a pasajului respectiv, denotă că, în realitate, din eventualele granițe ale Țării Moldovei se excludeau teritoriile raialelor turcești, începând cu cea a Benderului și continuând cu cele din sud până la Gurile Dunării, excepție făcând doar Bugeacul²⁹. Cazul mărturisește, așadar, că una din primele intenții ale țarului consta în înstăpânirea directă a raialelor turcești din sudul Moldovei, refuzându-le pretențiile asupra lor din partea moldovenilor, care le considerau ca aparținând, de drept, Moldovei. În genere însă, adevărul și plinul interes al Rusiei și-a găsit expresia într-o inițiativă cu care, la 22 martie 1711, i se adresa țarului său generalul G.F.Dolgoruki. El insista asupra direcționării

---

²⁵ Ion Neculce. *Op. cit.*, p.281; Pavel Parasca. *Op. cit.*, p. 43- 50, 55.

²⁶ *Relațiile istorice*, vol. III, p.337.

²⁷ *Relațiile istorice*, vol.II, p.

²⁸ *Ibid.*, p. 330.

²⁹ Pavel Parasca. *Op. cit.*(III), p.49-51.

ofensivei rusești spre Dunăre, ceea ce le-ar fi permis rușilor să-i stăpânească pe moldoveni și munteni, precum și întreaga regiune până la Dunăre și i-ar fi silit pe turci să încheie o pace favorabilă Rusiei³⁰. Scopul major al comandamentului rus ar fi constat, astfel, în înstăpânirea celor două Principate Române și extinderea hotarului până la Dunăre. Petru I însă, încrezut prea mult în potențialul armatelor sale, nutrea planuri mai grandioase, care depășeau linia Dunării. Și atunci când, în preajma înfruntării decisive de la Stănilești, Poarta, sperând încă la o rezolvare pașnică a conflictului, a trimis, prin intermediul lui Constantin Brâncoveanu, propunerea de pace chiar cu prețul stabilirii hotarului între părțile beligerante pe Dunăre, țarul a refuzat oferta³¹. Pierzând însă în lupta de la Stănilești, deja Petru I îl însărcina pe feld-mareșalul Șeremetiev să obțină de la marele vizir stabilirea hotarului pe Dunăre. De data aceasta deja marele vizir a refuzat să o facă³².

Generalizând în baza informațiilor referitoare la relațiile moldo-ruse în domnia lui Dimitrie Cantemir, unica concluzie care s-ar impune, ar fi că Țării Moldovei, iar prin extensie și Țării Românești, i se pregătea aceeași soartă, care, peste un secol, se va abate doar asupra părții de răsărit, dintre Prut și Nistru, a Principatului Moldovenesc. Decețiunea țarului la Stănilești nu i-a permis acestuia să-și realizeze planul, care va fi preluat și promovat cu tenacitate de urmașii lui Petru I în scaunul imperial al Rusiei.

Cu toate că Țara Moldovei a reușit să evite transformarea sa într-o provincie a Rusiei, așa-zisa *campanile de la Prut a lui Petru I* și alianța impusă lui Dimitrie Cantemir, au avut consecințe grave, mai ales pe termen lung, pentru istoria ulterioară a Moldovei. După cum era informat cronicarul moldovean Axinte Uricariul, la Poartă se disuta dilema dacă „să să mai trimită domnu creștin în Moldova” sau „să să facă pașe la Moldova și să nu mai trimită domnu”. Într-un final s-a “socotit să dea domnia iarăși lui Necolae vodă”³³. Ca o rană, care i-a cauzat Moldovei “multă slăbiciune și scădere”, a fost instalarea în cetatea Hotinului a unei garnizoane turcești în frunte cu un pașă, căruia i s-a ordonat „ca să ia tot ținutul Hotinului de

---

³⁰ Ion Eremia. *Politica rusofilă*, p. 49.

³¹ Ion Neculce. *Op. cit.*, p.279.

³² *Ibid.*, p. 293.

³³ Axinte Uricariul. *Letopisețul Țării Moldovei (1711-1715)*. Ediție îngrijită de Andrei Eșanu și Valentina Eșanu. Chișinău: Civitas, 1999, p.55-56.

supt ascultarea domniei Moldovei, cu toți oamenii ce au fost într-acel ținut și cu toate bucatele lor”, mai făcându-se acolo și un recensământ³⁴.

Prin readucerea în scaunul Moldovei a lui Nicolae Mavrocordat s-a pus începutul regimului fanariot în Moldova, care, în 1716, a fost extins și asupra Țării Românești. Instituirea domniilor fanariote se prezintă ca “o soluție politică a Porții în condițiile intensificării mișcării de eliberare națională și schimbării echilibrului de forțe pe arena internațională”. În exercitarea suzeranității Porții, noul regim “a limitat substanțial autonomia Moldovei și Țării Românești”, domnii lor fiind adeseori tratați “la nivelul unor pașale de anumit rang”, adică de înalți dregători ai Imperiului Otoman, aflați în slujba directă a puterii de la Istanbul. Poarta considera, astfel cele două Principate Române ca părți componente ale Imperiului Otoman, socotindu-se în drept să dispună de ele după bunul său plac³⁵. Ceea ce-i deosebea pe domnii fanarioți de ceilalți înalți dregători ai Imperiului Otoman, era păstrarea ceremonialului de investire a lor în domnie³⁶. Totodată, instituind regimul fanariot, Poarta nu a dislocat structurile politico-administrative tradiționale, nici sistemul proprietății feudale, ci doar le-a controlat și subordonat intereselor sale, diferența dintre acest regim din Principate și cel din pașalâcuri constând doar în faptul că, în primul caz, dominația otomană se exercita indirect, prin structurile instituționale locale, iar în cel de-al doilea caz ea se exercita direct³⁷. Ca urmare, domnul fanariot a devenit o “slugă” a Porții, față de care el se comporta ca atare, de vreme ce dobândise și își menținea situația excepțională de prinț domnitor grație Porții, fiind lipsit de o bază de susținere internă³⁸.

Indiferent dacă “inovațiile” Porții în exercitarea suzeranității asupra celor două Principate Române erau un produs propriu sau au fost sugerate de tratarea Moldovei de către țarul rus ca fiindu-i „provincie supusă”, ele au picat cum nu se poate de bine interesului înaltelor autorități ru-sești. Căci,

---

³⁴ Ibid., p. 99, 116.

³⁵ *O istorie a Românilor. Studii critice*. Coordonatori: Stephen Fischer-Galați, Dinu C. Giurescu, Ioan-Arel Pop. Cluj-Napoca, 1998, p.164.

³⁶ *Domnii Țării Moldovei*, p.228-229.

³⁷ *Istoria României*. Redactată de Mihai Bărbulescu, Dennis Deletant, Kkeit Hitchins, Șerban Papacostea, Pompiliu Teodor. București: Editura Enciclopedică, 1998, p.300-301.

³⁸ Leonid Boicu. *Coordonate politice europene în secolul XVIII. Interferențe românești*. În: „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie “A.D.Xenopol””. T.XVIII, 1986, p. 267.

una era să numești și să consideri Moldova *provincie supusă* în condițiile prezenței militare rusești, și alta era situația când în obiectiv se afla o provincie otomană, fie și de aceeași credință cu Rusia și administrată de un “pașa” creștin, dar fără rădăcini în țară și cu statut de slugă a sultanului, de rând cu alți mulți înalți dregători din vastul Imperiu Otoman. Noua situație, de fapt absolvea puterea imperială de la Petersburg chiar și de obligațiunile pe care și le asumase țarul Petru I prin diploma sa din 13 aprilie 1711. Căci Moldova, iar indirect și Țara Românească, se va afla în obiectivul politicii rusești nu ca un principat autonom, ci ca o fostă *provincie supusă* țarului, iar acum ca provincie a Imperiului Otoman, pe care Imperiul Rusiei urma să o redobândească în temei-ul celor petrecute în anul 1711.

Noua atitudine a autorităților ruse față de Principatele Române, în primul rând față de Moldova, s-a manifestat destul de expresiv în timpul războiului ruso-austro-turc din 1735-1739. Împărăteasa Ana Ioanovna își manifesta nemulțumirea față de tratatul de la Prut din 1711, solicitându-i cancele-larului său, A.I.Osterman, să găsească modalități de a-l anula și să se îngrijească de alăturarea “gra-nițelor noastre vechi”³⁹, făcându-se aluzie, desigur, la hotarul pe Dunăre, propus rușilor în preajma luptei de la Stănilești dar respins de țar, apoi refuzat de marele vizir, despre ce am menționat mai înainte. La negocierile de pace de la Nemirov, din vara anului 1737, solii ruși au primit instrucții să ceară ca Principatele, fiind de aceeași credință cu Rusia, să fie trecute “sub protecția măriei sale împărătești”⁴⁰. Când însă negocierile au eșuat, participanții Rusiei la ele au cerut nu numai Cri-meea, ci și Dunărea⁴¹. Hotarul pe Dunăre, adică și puterea asupra Principatelor Române, devenise astfel o obsesie a autorităților Rusiei. Între timp, ostilitățile au fost reluate, de la sfârșitul verii anului 1739 ele abătându-se direct și asupra Moldovei, unde austrieicii, devansându-i pe ruși, au acupat cinci județe moldovenești, situate între Carpați și Siret. Rușii, la rândul lor, sub comanda supremă a feldmareșalului Münnich, după cucerirea, la 19 august, a cetății Hotinului,

---

³⁹ *Очерки внешнеполитической истории Молдавского княжества (последняя треть XIV- начало XIX в.)*. Кишинёв: Штиинца, 1987, p. 261.

⁴⁰ Ion Eremia. *Țările Române în politica balcanică a Rusiei*, p. 64.

⁴¹ Ion Neculce. *Op. cit.*, p.375-376; Paul Cernovodeanu. *Politica orientală engleză între 1733-1739*. În: „Studii și material de istorie medie”. Vol. XX, 2002, p.217-219.

au început înaintarea în direcția Iașului. Primul care a intrat în capitala țării a fost Constantin Cantemir, nepotul de frate al lui D.Cantemir.

La intrarea lui în Iași, “i-au ieșitu înaintea mitropolitul și cu cai-macamii și cu alți boieri care să mai tâmplasă, și călugări, și neguțitori ... și i-au închinat cheile țării și steagurile slijitorilor”⁴². Este mărturie că cei ce i-au făcut această întâlnire, vedeau în C.Cantemir un potențial domn pământean al Moldovei ca descendent din „dinastia Cantemireștilor”, prevăzută în faimoasa diplomă a lui Petri I de la Luțk, din 13 aprilie 1711. Este posibil ca și el să se fi văzut în această postură⁴³. Speranțele însă și ale onora, și ale celorlalți au fost vane. Căci altele erau intențiile feldmareșalului Münnich, care s-a comportat în Moldova de parcă s-ar fi aflat într-un teritoriu turcesc. Ajuns la Iași în a treia zi a lui septembrie 1739, el nu a pregetat să le declare boierilor că “acest ținut a ieșit de acum de sub stăpânirea turcească prin puterea armelor împărătesei sale și că în nici un caz nu se va încheia pacea fără a avea stăpânire pe acest ținut”⁴⁴. Nu era, așadar, vorba despre o eliberare a țării de sub dominația Porții, ci de luarea ei în stăpânirea rusească. Unde mai pui, că Moldova nici nu mai era privită ca o țară, ci ca un ținut cucerit prin puterea armei de la turci și, în baza acestui drept, considerată deja ca fiind un ținut rusesc, astfel că despre posibilitatea numirii în fruntea lui a unui domn nici nu mai putea fi vorba. Din “ponturile” ticluite în cartierul feldmareșalului și impuse pentru semnare boierilor, bătaoare la ochi se prezintă a fi obligațiunea ca “să fie moldovenii credincioși cu toată inima împărăției Rusiei”, în timp ce în țară a fost instalat un regim de ocu-pație⁴⁵. Judecnd după toate, boierii nu s-au prea înghesuit la semnarea „ponturilor” lui Münnich și au făcut-o doar după ce feldmareșalul i-a avertizat că dacă nu vor semna, el va incendia orașul⁴⁶.

Trec pe lângă informațiile vremii despre abuzurile comise și prădăciunile săvârșite de Münnich și armatele sale, inclusiv trupele de căta-ne (voluntari) conduse de frații Cantemir - Constantin în gradul de colo-nel și Dimitrie în gradul de maior al armatei ruse -, ambii beneficiind și de titlul

---

⁴² Ion Neculce. *Op. cit.*, p. 390.

⁴³ Paul Cernovodeanu. *Op. cit.*, p.221.

⁴⁴ *Cronica Ghiculeștilor. Istoria Moldovei între anii 1595-1754*. Ediție îngrijită de N. Camariano și A. Camariano-Cioran. București, 1965, p. 449; *Domnii Țării Moldovei*, p. 241.

⁴⁵ Ion Neculce. *Op. cit.*, p.390-391.

⁴⁶ *Ibid.*, p.391.

de cneji ai Imperiului Rusiei. Prădăciunile și jafurile au continuat și după semnarea Tratatului de la Belgrad (18 septembrie 1739), care obliga armatele ruse să părăsească Moldova⁴⁷. Iar înainte de a părăsi Hotinul, feldmareșalul “trimis-au de au robitu toț oamenii din ținutul Hotinului și dipe madginea Cernăuțului. Și i-au trecut cu copii, cu femei, la Mosc. Și împărțè pre oameni ca pre dobitoaci. Unii le lua copii, alții bărbații, alții muierile. Și-i vindè unii la alții ... mai rău decât tătarii”⁴⁸.

Pacea de la Belgrad, însă, nu a făcut decât să le acorde părților implicate în competiția expan-sionistă un răgaz, pentru a se pregăti mai temeinic în vederea reluării rivalităților. Este adevărat că la ele s-a revenit abia în 1768, de data aceasta fără participarea fățișă a Imperiului Austriac, care în taină susținea Poarta împotriva Rusiei, oferindu-se ca mediator în eventualele negocieri ruso-turcești. În ceea ce o privea pe Rusia, ea urmărea preluarea intențiilor, devenite deja tradiționale, și realizarea a ceea ce s-a încercat dar nu s-a reușit în cele două războaie precedente.

De data aceasta, împărăteasa Rusiei Ecaterina a II-a i-a imprimat războiului cu Imeriul Otoman caracterul unei acțiuni de cruciadă ortodoxă a lumii slave. Faptul se desprinde din manifestul ei din 19 ianuarie 1769, adresat tuturor “popoarelor slave de credință ortodoxă aflătoare în supușenia turcească”⁴⁹. Faptul că poporul celor două Principate Române nu figurează printre adresanți, ar avea ca motiv faptul că împărăteasa Rusiei le considera ca și fiind deja supuse ei încă din timpul lui Petru I și al Anei Ioanova, la care făcea referire și semnatara manifestului. Numai că atunci, așa cum scria împărăteasa, “cel de sus” nu îngăduise să se “îndeplinească o întreprindere atât de mare de împăcare a creștinilor”. Și deoarece Poarta a reacționat războinic și cu ură la străduințele “folosite pentru credință și lege” ale Rusiei, aceasta s-ar și fi văzut nevoită “să folosească arma dată nouă de Dumnezeu”. În continuare, războiul era catadixit ca fiind unul de apărare nu doar pentru Rusia, ci și pentru întreaga creștinătate, fiind dus, parcă, “din râvna către legea creștinismului nostru pravoslavnic și mila față de popoarele de aceeași credință”⁵⁰. De fapt, se proiecta realizarea

---

⁴⁷ Paul Cernovodeanu. Op. cit., p.221-222.

⁴⁸ Ion Neculce. Op. cit., p.395.

⁴⁹ Россия и освободительная борьба молдавского народа против османского ига (1769-1812). Кишинёв: Штиинца, 1984, p.10-11.

⁵⁰ Ibid., p.11-12.

celor ce se încercase dar nu se reușise în războaiele cu turcii din timpul lui Petru I și al Anei Ioanovna. Moldovenii erau considerați deja ca și supuși ai împărăției ruse, astfel că acum ei urmau doar să fie “eliberați” de sub turci și readuși în supușenia rusă.

Pentru autoritățile militare și politice ruse important era însă să creeze aparența, că războiul este dus nu doar de Rusia, ci și de moldoveni, având doar suportul armatelor rusești. În acest sens, dar și că armatele ruse nu erau așteptate cu atâta ardoare cum s-ar fi dorit, mărturisește porunca dată, pe 6 octombrie 1769, de feldmareșalul P.A.Rumeanțev generalului A.A.Prozorovski, numit comandant al armatelor ruse din Moldova. Acestuia i se incumba să iscodească boierii moldoveni, dacă “nu ar vrea ei singuri, îndemnându-i și pe ceilalți pământeni de acolo, să se ridice împreună cu noi împot-riva turcului”, sperându-se chiar că ei ar fi putut să-i influențeze în același sens la fel și pe tătari⁵¹. Iar adresându-se deja altui comandant rus, feldmareșalul îl îndruma să nu uite că autoritățile ruse erau preocupate nu doar de apărarea moldovenilor, ci și de “a-i menține pentru totdeauna uniți la *derjava* mării sale Împărătești”⁵². A urmat manifestul lui Rumeanțev din 31 octombrie, în care nu este lipsă afirmația că Moldova ar fi fost deja unită la *derjava* în cauză, iar locuitorii ei „au devenit concetățeni ai statului rus de aceeași credință cu dâșii”. Moldovenilor li se aducea asigurarea că „eliberarea lor de sub jugul mahomedan este ireversibilă”, iar integritatea țării lor “totdeauna va fi păstrată”, numai că deja ca stăpânire rusească⁵³.

Nu fără o inițiativă, venită desigur tot de prin cartierul general al armatelor ruse, a fost pusă la cale și o adresare colectivă a reprezentanților înaltului cler, în frunte cu mitropolitul Gavriil, și ai boierilor, către Ecaterina a II-a, care urma să-i fie depusă personal acesteia de o delegație specială. La 5 decembrie 1769, mitropolitul îi adresa o rugă-minte lui N.I.Panin - primul ministru de la Petersburg -, ca acesta să-i acorde susținere delegației moldovenești care se îndrepta către capitala rusă⁵⁴. Chiar o lectură formală a textului demersului mitropolitului, terminologia emfatică foarte asemănătoare celei din manifestul menționat al

---

⁵¹ Ibid., p.13.

⁵² Ibid., p.20.

⁵³ Ibid., p.20-21.

⁵⁴ Ibid., p.23-24.

împărătesei, nu lasă nici o îndoială că el, dacă nu a fost scris în biroul feldmareșalului și impus pentru semnătură mitropolitului, apoi, cel puțin, a fost scris la comanda autorităților militare ruse. Formule identice din demersul mitropolitului către Panin se regăsesc și în scrisoarea care urma să-i fie transmisă împărătesei de delegația moldo-venească, semnată pe 10 decembrie același an⁵⁵. Din textul acesteia, nu poate să nu atragă atenția că semnatarii ei prezentau lucrurile astfel de parcă venirea oastei ruse în Moldova s-ar fi datorat rugilor moldovenilor, adică anume ceea ce-și doreau autoritățile țariste, Ecaterinei a II-a aducându-i-se mulțumiri „pentru că, cu milostivire au privit asupra noastră”⁵⁶. Bănuiala mea privind adevă-rata sursă de „inspirație” a mitropolitului și a celor ce-l urmau, își găsește un esențial support și în operativitatea de care a dat dovadă împărăteasa, reacționând la demer-surile venite din Moldova.

Deja pe 16 decembrie, Ecaterina a II-a adresa un manifest „prealumiinaților mitropolit și episcopi ai *principatului nostru moldovenesc* (subl. mea)”. Manifestându-și bucuria că el a fost eliberat “de sub jugul nevolnic și înrobirea din partea dușmanilor lui Hristos”, suverana Rusiei chema “tot poprul moldovenesc, de la mic la mare, și toți în aceeași măsură, și fiecare în parte”, să-și îndeplinească cu râvnă datoriile, astfel că, “pe măsura credinței și zelului” lor, li se promitea bu-năvoință, apărare și protecție, cum se cuvine „supușilor noștri credincoși”⁵⁷.

Dacă autoarea manifestului, ținând cont desigur de starea de spirit în mediul laic și bisericesc din țară, folosea încă pentru Moldova calitatea de *principat*, apoi, peste o jumătate de lună, P.A.Rumeanțev nu-i atribuia alt calificativ decât *provincie moldovenească*, recomandând totodată o atitudine mai atentă față de locuitorii ei, astfel ca „*înstăpânirea noastră* (subl.me) în raport cu cea turcească să fie mai atrăgătoare poporului și să se încline mai mult inimile moldovenilor”. Totodată, însă, se introducea administrația militară⁵⁸.

Între timp, și delegația trimisă la Petersburg și-a prezentat demersul împărătesei. Pe 18 aprilie 1770, ea dispunea să se „respecte *principatul ca*

---

⁵⁵ Ibid., p24-27(varianta tradusă probabil din rusește în limba “moldovenească”), 27-31 (varianta în limba rusă).

⁵⁶ Ibid., p. 25-26.

⁵⁷ Ibid., p.33, 34.

⁵⁸ Ibid., p.35-36..

adevărată și dreaptă stăpânire a mării sale împă-rătești? (subl. mea)⁵⁹. Din demersul boierilor către suverana Rusiei se desprinde cunoscutul deja subiect, referitor la cetățile și pământurile răpite de turci și transformate în raiale. Boierii cereau ca, în eventualitatea extinderii cuceririlor rusești până la Dunăre, locurile dintre Nistru și marele fluviu, care „din vechime au fost moldovenești” să nu fie organizate într-o stăpânire separată a Rusiei, “ci îndărăt, către principatul moldovenesc să fie readuse”⁶⁰. Urmează că înstăpânirea directă a acestor poziții geostrategice, care au ajuns în atenția autorităților moscovite încă în anul 1656, continua și acum să rămână un obiectiv de prim ordin al rușilor.

Opțiunile Curții de la Petersburg în perspectiva negocierilor cu Poarta Otomană, au fost dezbătute în ședința Consiliului de Stat al Rusiei, din 17 septembrie 1770. Autoritățile ruse deja atunci aveau presimțirea că, într-un final, vor fi nevoite să renunțe la revendicarea stăpânirii asupra Principatelor Române. În această eventualitate, Curtea de la Petersburg trebuia să insiste asupra menținerii lor sub administrarea rusească pentru un termen nedeterminat, dar necesar pentru ca Rusia să-și compenseze cheltuielile de război calculate la 25 milioane de ruble. Pe spatele cui urma ea să-și recompenseze această sumă enormă? Conform unei alte opțiuni, Rusia renunța la suma cerută, cu condiția, însă, ca ambele principate să rămână independente, iar granița Imperiului Otoman să fie stabilită pe Dunăre⁶¹. Ultima opțiune se prezintă a fi mai degrabă un șiretlic diplomatic menit să-i inducă în eroare pe oponenții externi ai Rusiei, dar și pe fruntașii vieții politice din cele două Principate Române. Căci revendicarea independenței față de Poartă era evident în folosul lor. Cât costa, însă, pentru Rusia independența unei țări cu un potențial modest, cum era Moldova sau Țara Românească, avea să demonstreze în curând cazul Crimeii, care, la finele acestui război, va fi proclamată independentă, pentru ca, în curând, să fie anexată de Rusia⁶². Opțiunile formulate în ședința Consiliului de Stat, au fost puse la baza instrucțiunilor cu care au fost înarmați participanții Rusiei la negocierile cu Poarta, începute la

---

⁵⁹ Ibid., p.41-42.

⁶⁰ Ibid., p.52.

⁶¹ *Архив Государственного Совета. Т. I, часть 1, p.61; Очерки внешнеполитической истории, p.299.*

⁶² Vezi mai jos, p.

Focșani și continuate, până în martie 1773, la București. Cea mai ponderată, însă era revendicarea principiului *uti possidendi*, ceea ce lăsa să se înțeleagă că Rusia pretindea, totuși, să rămână stăpână în ambele Principate Române. Reprezentantii acestora însă, care au fost consultați la subiect, s-au pronunțat hotărât pentru continuitatea suzeranității Porții, cu condiția revenirii la practica domniilor pământenă⁶³. În faza de la București a negocierilor, reprezentantul Rusiei, A.M.Obrescov, trata principatele și în special Moldova ca simple monede de schimb, introducând și un calambur terminologic, când, într-un loc vorbea de *principatele Moldovenesc și Voloh* (Țara Românească – n. mea), iar în alt loc le numea *provincii*. Important este că, în cadrul acestor negocieri, încă nu se vehicula noțiunea de *Basarabia* ca provincie deosebită, indicându-se în mod expres doar cetățile Hotin, Ibrail (Brăila – n.me), Giurgiu ca fiind dobândite de armatele ruse și, în baza acestui fapt, fiind revendicate de Rusia⁶⁴. Susținută de reprezentanții Austriei și Prusiei, Poarta a respins revendicările teritoriale ale Rusiei, iar tratatul final al războiului, semnat pe 10/21 iulie 1774, la Kuciuk-Kainargi, a readus părțile semnatare la pozițiile de până la declanșarea deflagrației.

La Principatele Române se referă întreg articolul al XVI-lea al tratatului, structurat pe nouă subcapitole, care nu toate, însă, sunt indispensabile investigării subiectului central al prezentei co-municări. În chiar partea de început a articolului, atenția este atrasă nu atât de simplitatea cu care Rusia „restituie Sublimei Porți” Principatele Valahiei și Moldveii, cât de apariția unei inovații: *provincia Basarabiei* “cu Akerman, Chilia, Ismail și cu târgurile și satele și tot ceea ce cuprinde această provincie”, la care se mai adăuga aparte fortăreața Bender⁶⁵ - mărturie că aceasta din urmă nu era cuprinsă în ceea ce se numea Basarabia, dar fiind concepută totuși în afara Țării Moldova și scoasă, astfel, din câmpul revendicărilor moldovenilor ca veche stăpânire a țării lor. Rusia, convinsă că nicicum nu-i va reuși să înghită dintr-odată principatele, recurge astfel la tactica anexării

---

⁶³ Andrei Alexandru Căpușan. *Diplomați români de elită. O istorie- incompletă- a diplomației române*. București, 2004, p. 48-49.

⁶⁴ Е.И.Дружинина. Кючук-Кайнарджийский мир 1774 года. Москва, 1955, p.202-203.

⁶⁵ *Relațiile internaționale ale României în dcumente (1368- 1900)*. Culegere selectivă de tratate, acorduri, convenții și alte acte cu caracter internațional. București: Editura politică, 1971, p.228.

consecutive, bucată cu bucată, a teritoriilor incluse în obiectivul eventualelor cuceriri, Basarabia, în limitele preconizate în articolul respective, fiind prima porțiune de teritoriu care urma să fie ruptă din trupul Țării Moldovei, întocmai cum cândva procedase Imperiul Otoman.

Tratatul de la Kuciuk-Kainargi nu o satisfăcea nici pe Rusia și nici pe Poarta Otomană, ambele părți considerându-l ca un răgaz necesar pregătirilor pentru noi confruntări, în vederea anulării lui, Rusia sperând la apariția unor situații mai favorabile pentru a-și adjudeca cele ce nu s-au reusit în urma războiului, iar Poarta sperând la anularea acelor prevederi ale tratatului care-i limitau posibilitățile exercitării supremației sale asupra Principatelor Române. Prioritatea, însă, rămânea de partea Rusiei, care după cum s-a observat deja, „era într-o stare de permanentă mobilizare a armatei și putea, la nevoie, să-și sporească efectivul militar până la cifre impresionante pentru epocă”, fiind cu puțință ca ea „să dea oricând o lovitură, posibil una fatală, Imperiului Otoman și să anexeze toate posesiunile sale”⁶⁶. Unde mai pui că, în urma primului partaj al Polniei produs în 1772, Rusia și-a întărit și mai mult pozițiile sale strategice în imediata vecinătate cu Moldova⁶⁷. Iar obținând prin tratat dreptul de “a vorbi” la Poartă în favoarea Principatelor, ea a ajuns în posesia unui puternic instrument de amestec în raporturile dintre ele și Poartă și de promovare în mediul băștinașilor a unei imagini favorabile intențiilor politice ale autorităților ruse⁶⁸.

Tratatul de la Kuciuk- Kainargi a legiferat într-un fel lipsirea Principatelor Române de calitatea de subiecți ai relațiilor internaționale, tratându-le doar ca obiecte în relațiile dintre marile puteri. Ceea ce mai puteau ele să facă, era ca dintre două sau mai multe rele, să aleagă răul cel mai mic. Din acest punct de vedere, puțină cotație avea factorul habsburgic sau austriac, care, în conformitate cu Tratatul de la Karlowitz, din ianuarie 1699, și-a anexat Transilvania, anulându-i statalitatea. Iar în anul ce a urmat după încheierea războiului ruso-turc din anii 1768-1774, Curtea de

---

⁶⁶ Gabriel Bădărău. *Principatele Române și politica habsburgică sud-est europeană (1774-1787)*. În: „Anuarul de Istorie și Arheologie „A.D.Xenopol””. Vol. XXV, 1, p.61-62.

⁶⁷ Ibid., p.62-63.

⁶⁸ Vlad. Mishevca. *Impactul geopolitic al războaielor rus-turce asupra Principatelor Române*. În: „Studii și material de istorie modernă”. Vol. XVIII, 1999, p.178-179; *Domnii Țării Moldovei*, p.60.

la Viena va rășlui și o parte din Țara Moldovei, anexând Bucovina⁶⁹. Și Rusia, deși specula intensiv sloganul panortodox, nu părea mai atractivă, căci își demonstrase deja intențiile sale, asemănătoare cu cele austriece, sub independența, revendicată cu atâta insistență pentru Principate, înțelegându-se scoaterea lor de sub supremația sultanilor și integrarea necondiționată în Imperiul Ecaterinei a II-a. Semnificativ mi se pare, că răpirea Bucovinei de către austriece nu au provocat reacții vehemente din partea Rusiei, iar P.A.Rumeanțev chiar a încuviințat-o, mai căpătuindu-se și cu o solidă sumă de bani și un prețios cadou⁷⁰ - mărturie că de la confruntarea cu Curtea de la Viena pentru sferile de expansiune, autoritățile rusești au trecut la colaborarea cu concurenții, căci anexarea Bucovinei le deschidea și rușilor perspectiva anexărilor eșalonate. Cel mai mic se prezenta a fi, astfel, răul ce venea de la Poartă, care, deși instituisese insuportabilul regim fanariot, nu s-a încumetat să lichideze ființa statală a Principatelor Române. Revenirea sub suzeranitatea Porții Otomane, în situația concretă, se prezenta a fi mai acceptabilă pentru frunțașii vieții politice din Principate, drept unică condiție fiind revenirea la practica domniilor pământene, ceea ce nu-și dorea, însă, nici Poarta, dar nici Rusia, pentru care mai de perspectivă se prezentau a fi domniile fanariote, care imprimau Principatelor calitatea de provincii otomane ca eventuale obiective ale eforturilor ulterioare de anexare, fără a mai apărea nevoia de a ține cont de voința lor.

Deja în anul 1778, relațiile ruso-turce au atins o așa cotă de încordare, încât izbucnirea unui nou război părea iminentă. Nici una dintre părți, însă, nu era pregătită pentru el, astfel că situația s-a rezolvat pașnic prin semnarea, la 10/21 martie 1779, a Convenției de la Ainalî Kavak, care confirma Tratatul de la Kuciuk- Kainargi, dar care i-a permis Rusiei să institue, la 7 decembrie același an, viceconsulate ruse nu doar în Moldova și Țara Românească, ci și în *Basarabia*, cu un consulat general la București, pus în seama lui S.A.Lașcariov⁷¹. *Basarabia*, așadar, era deja ca

---

⁶⁹ Mihai Iacobescu, *Din istoria Bucovinei*. Vol. I (1774-1862). *De la administrația militară la autonomia provincială*. București, 1993, p.49; Nicolae Ciachir. *Din istoria Bucovinei (1775-1994)*. București, 1993, p.33; Constantin Ungureanu. *Bucovina în perioada stăpânirii austriece. 1774-1918*. Chișinău: Civitas, 2003, p.9-10.

⁷⁰ Nicolae Ciachir. *Op. cit.*, p.38; Constantin Ungureanu. *Op. cit.*, p.13-14.

⁷¹ "Русский архив". 1884, nr. 2, p. 7; *Очерки внешнеполитической истории*, p.332.

și legitimată în statutul ei de provincie separată, în afara hotarelor Moldovei. Ecaterina a II-a era foarte explicită în formularea sarcinilor puse în fața consulilor, care, printre altele, constau ca „în toate locurile prilejuite ... să extindem legătura noastră ... cu cei intenționați bine față de noi de aceeași credință și (ca) câștigarea acestor bine intenționați să se înmulțească”⁷².

Convinsă că în mod direct, nici chiar dispunând de cel mai mare potențial, nu va reuși să-și realizeze de una singură grandiosul plan de expansiune la Dunăre și în Balcani, diplomația imperială rusă a elaborat faimosul *proiect grecesc* cu o variantă a *regatului Daciei*, adus la cunoștința împăratului de la Viena, Iosif al II-lea, care, în principiu, l-a și acceptat. Nu am să mă aplec prea tare asupra acestui proiect, care de fapt însemna o delimitare clară a sferelor de interese teritoriale ale celor două imperii creștine, în vederea evitării unor conflicte reciproce și inaugurării unei politici de colaborare în ofensiva lor asupra stăpânirilor Imperiului otoman de pe partea europeană a acestuia. Șiretlicul proiectului, însă, nu era greu de intuit. Căci, dacă în fruntea imaginatului regat al Daciei urma să fie pus un principe creștin, ortodox desigur, dar fără a i se preciza apartenența politică, apoi crearea unui *imperiu grecesc*, sau mai degrabă refacerea fostului Imperiu Bizantin, era concepută sub conducerea lui Constantin, nepotul împărătesei de la Petersburg⁷³.

Aplicarea în practică a proiectului, nu fără însă ca el să provoace disensiuni între cele două capitale imperiale creștine, s-a încercat în cadrul războiului , de data aceasta ruso-austro-turc, din anii 1787-1791. Omit peripețiile acestui război, care ar mări prea mult limitele comunicării mele, și voi menționa doar finalitățile lui, care explică poate ceva mai bine cele ce au urmat în timpul și în consecința războiului ruso-turc din anii 1806-1812. La 29 decembrie 1791, stil vechi, sau 9 ianuarie 1792, stil nou, a fost semnat Tratatul ruso-turc de la Iași. Ceea ce se impune spre a fi accentuat cu referire la Principatele Române, este mai întâi de toate faptul că ele sunt numite fără nici o excepție *provincii*. Al doilea moment este nu doar

---

⁷² Н.Дубровин. *Присоединение Крыма к России*. Т. 4. Санкт-Петербург, 1881, р. 28; *Очерки внешнеполитической истории*, р.322.

⁷³ Gabriel Bădărău. *Op. cit.*, р. 72; О.П. Маркова. *О происхождении так называемого «греческого проекта» (80-е годы XVIII в.)*. În: „История СССР”, Москва, 19558, пр.4; *Очерки внешнеполитической истории*, р. 326.

confirmarea existenței *provinciei Basarabia*, separată de Moldova și echvalată în acest statut al ei cu cel al Țării Românești și al Țării Moldovei. În al treilea rând, este stabilirea hotarului între Iperiu Otoman și cel al Rusiei pe Nistru⁷⁴. Era clar că următorul pas în politica de cuceriri eșalonate a Rusie va fi făcut dincoace de Nistru și va ținti mai întâi de toate „provincia” Basarabia, ceea ce se și va întâmpla în primul război ruso-turc din secolul al XIX-lea. Justificator pentru Rusia ortodoxă devenea faptul că, trecând dincoace de Nistru, ea invadea deja nu o țară de aceeași credință cu dânsa, ci Imperiul Otoman „păgân”, astfel că acțiunea războinică putea fi impusă opiniei publice creștine nu ca o cucerire, ci ca o eliberare de sub „jugul necredincioșilor”.

În concluzia finală, îmi propun să insist asupra necesității unor cercetări pertinente și strict orientate asupra politicii ruse față de spațiul românesc în secolul al XVIII-lea, inclusiv efectele deselor aflări în acest spațiu a numeroaselor armate rusești și suferințele suportate de populația de rând a Principatelor Române. Departate de a fi consumată este și problematica comportamentului factorilor de decizie de pe loc. Aproape necercetat rămâne a fi rolul bisericii și în speciel al înaltului cler în timpul evenimentelor, cel mai des tragice, care s-au întâmplat în acel dificil secol al XVIII-lea.

---

⁷⁴ *Relațiile internaționale ale României în documente*, p. 239-241.

Evoluția statutului Principatelor Române în terminologia diplomatică rusă din secolul al XVIII-lea*

Secolul al XVIII-lea a fost o perioadă de cele mai periculoase încercări pentru Principatele Moldovei și Țării Românești, determinate de acutizarea așa-zisei *probleme orientale*, apărute în consecința războiului dintre Liga Creștină și Imeriul Otoman, încheiat cu Tratatul de la Karlowitz, din 16 ianuarie 1699. În consecință, pe arena politică din Europa Central-Răsăriteană și de Sud-Est s-au produs mutații esențiale în coraportul de putere dintre protagoniștii relațiilor internaționale din regiune. În timp ce Imperiul Otoman, aflat până atunci într-o relativă permanentă și nu rareori rezultativă ofensivă în nordul Mării Negre și în direcția Europei Centrale, manifesta evidente simptome ale începutului declinului său, exprimată prin trecerea de la politica ofensivă de mai înainte la cea de defensivă și marcată de pierderea controlului asupra Transilvaniei. De altă parte, Curtea de la Viena, printr-o cădășie cu autoritățile otomane, s-a căpătuit cu Principatul Transilvaniei, obținând o regiune de importanță geopolitică și militară excepțională, ceea ce anunța de fapt o perspectivă de confruntări militare acerbe, care vor și caracteriza întregul secol al XVIII-lea. Căci Imperiul Habsburgic se vedea dacă nu unicul, apoi cel puțin principalul gregar al “bolnavului” imperiu al sultanilor turci. Polonia, la rândul ei, care până atunci a fost și ea o mare putere în concurența cu Poarta Otomană și cu Habsburgii austrieci pentru Țările Române, inclusiv prin participarea la Liga Sfântă, nu numai că nu a reușit să-și satisfacă interesele scontate, ci singură a intrat într-o fază de decădere ireversibilă¹. Începutul refluxului politic al Poloniei s-a datorat mai ales implicării ei în *Războiul Nordic*, declanșat în chiar anul ce a urmat după Congresul de la Karlowitz și avându-i ca protagoniști principali pe Rusia și Suedia. În consecință, Polonia a trebuit să suporte un adevărat război civil, nobilimea poloneză pomenindu-se divizată în

---

*Publicat în: *In honorem Alexandru Moșanu*. Academia Română. Centrul de Studii Transilvane. Presa Universitară Clujeană. Cluj-Napoca, 2012, p.35-48.

¹ Privirea de ansamblu asupra situației menționate își găsește confirmare în mai multe investigații, dintre care menționez doar două dintre cele mai esențiale, datorate reputatului istoric ieșean Veniamin Ciobanu: *Relațiile politice româno-polone între 1699 și 1848*. București: Editura Academiei, 1980, p.31-36; Idem. *Românii în politica Est-Central Europeană 1648-1711*. Iași: Institutul European, 1997, p. 153-162.

două tabere, una, în frunte cu regele Stanislaw Leszczyński, promovată de regele suedez Carol al XII-lea, fiind dispusă împotriva Rusei, iar alta, în frunte cu marele hatman al Coroanei Adam Sieniawski, la care, în curând, s-a aliniat și regele în funcție August al II-lea, optând pentru o strânsă alianță cu țarul Petru I. Ca urmare, Polonia s-a pomenit deschisă în fața armatelor atât suedeze, cât și a celor ruse², ceea ce a făcut ca ultimele să se apropie periculos și de granița Moldovei. Un punct de cotitură în extinderea sferei de acțiune a armatelor țarului Rusiei asupra Principatelor Române, în primul rând asupra Moldovei, s-a produs în consecința mării victorii a lui Petru I asupra lui Carol al XII-lea și a aliaților acestuia în bătălia de la Poltava din iulie 1709. Regele suedez, dimpreună cu creatura sa pe tronul Poloniei și hatmanul rebel al cazacilor ucraineni Mazepa, cu trupele ce-i însoțeau, și-au găsit refugiu în teritoriile turco-tătare din nordul Mării Negre, stabilindu-și tabăra la Varnița, în hotarul raialei turcești de la Bender (Tighina), ceea ce le-a oferit rușilor un pretext pentru a pătrunde și ei în teritoriile respective sub motivul urmăririi dușmanilor lor, pentru ca și Poarta Otomană să vadă în cele ce se întâmplau intervenirea unui *casus belli*, motivat prin încălcarea de către țară a pământurilor Imperiului turcesc. În consecință, la 9/20 noiembrie 1710, Poarta a declarat război Rusiei, cu această ocazie fiind efectuată și schimbarea de domni în scanul de la Iași, prin înlocuirea lui Nicolae Mavrocordat cu Dimitrie Cantemir - mezinul fostului domn moldovean Constantin Cantemir³.

Nu e cazul să revin asupra condițiilor în care a fost înscăunat D. Cantemir, tot așa ca și asupra adevăratelor orientări politice ale lui sau împrejurărilor în care acest domn moldovean a ajuns în alianță cu Petru I, confirmată prin cunoscuta diplomă a acestuia din urmă, semnată la Luțk pe 13 aprilie 1711. Las fără atenție și esența de conținut a acestui document, interpretat în contradictoriu până chiar și în zilele noastre⁴.

---

² Veniamin Ciobanu. *Relațiile politice*, p. 35-36; Idem. *România în politica Est-Central Europeană*, p.156- 160.

³ Cel mai recent despre aceste evenimente vezi: Pavel Parasca. *Reflecții istorico-politice asupra domniei în Moldova a lui Dimitrie Cantemir* (I). În: "Destin românesc. Revistă de Istorie și Cultură". S.N., Chișinău: Institutul Cultura Român, 2010, nr. 1, p.17-30.

⁴ Lilia Pogolșa. *Doctrina politică a lui Dimitrie Cantemir reflectată în tratatul de la Luțk din 1711*. În: "Revista de Istorie a Moldovei", 2008, nr. 4, p. 141-145; Ion Eremia. *Considerații privind tratatul moldo-rus din 1711*. În: *Frontierile spațiului românesc în context european*.

Analiza pertinentă a lui, ca și a circumstanțelor în care el a fost impus spre acceptare de D. Cantemir și de boierii din anturajul său, demonstrează că *Diploma de la Luțc din 13 aprilie 1711*, a fost un act unilateral, alcătuit în cartierul militar al lui Petru I, care includea, desigur, și unele doleanțe parvenite țarului din Moldova, însă a fost redactat în așa mod, încât o eventuală aplicare a lui în practică ar fi adus Țara Moldovei într-o subordonare strictă față de autoritățile țariste, mai proiectându-se și o primă rășuire teritorială directă a teritoriului ei, în limitele teritoriale ale raialelor turcești din sud, privite de partea rusă ca eventuale puncte de reper întru asigurarea controlului asupra Principatelor Române și crearea unui cap de pod pentru propulsarea acțiunilor expansioniste dincolo de Dunăre⁵.

Conștientizând pericolul care le păștea țara, boierii moldoveni și domnul lor, care cereau țarului doar *protecție și apărare*, în timp ce acesta le cerea *supunere*⁶, au intervenit cu unele amendamente principiale, cunoscute datorită “ponturilor” consemnate de cronicarul Ioan Neculce. Se insista asupra instituirii unei *domnii ereditare și suverane*, aprecierea Moldovei ca *aliată și nu supusă* țarului, refacerea integrității teritoriale a țării în granițele de până la cucerirea turcească și transformarea în raiale a cetăților din sud, precum și prezența doar provizorie a armatelor rusești în Moldova (“pân’s-a întemeie țara, iar apoi să lipsească oastea moschicească”) ș.a.⁷. Folosindu-se de situația fără ieșire în care s-au pomenit D. Cantemir și boierii care-i rămâneau acestuia credincioși, când toți ei erau deja compromiși în fața Porții prin faptul că permisesse

---

Oradea- Chișinău, 2008, p. 106; Idem. *Politica rusofilă a lui Dimitrie Cantemir – mit și realitate*. În: *Țara Moldovei în contextul civilizației europene*. Chișinău: Cartdidact, 2008, p. 39-42; Pavel Parasca. *Op. cit. (I)*, p. 17-31; (III) În: “Destin românesc”, 2011, nr. 2, p.56-58.

⁵ Pavel Parasca. *Op. cit.*, (III), p. 40-55.

⁶ *Relațiile istorice dintre popoarele URSS și România în veacurile XV- începutul celui de al XVIII-lea*. Documente și materiale în trei volume (*Исторические связи народов СССР и Румынии в XV- начале XVIII в.* Документы и материалы в трёх томах). Vol. III. Moscova: Știința, 1970, p.328 (În preambulul diplomei sale, țarul indică dorința exprimată de Cantemir „să fie sub protecția mării noastre țarul”, și anunță despre primirea lui și a țării sale “sub apărarea noastră”. În primul articol al documentului, însă, preciza că apărarea va fi “așa cum se cuvine supușilor credincioși și pe vecie”. Iar în articolul I deja se prevedea fără nici o rezervă că D. Canemir urma să se declare “ca domn supus al nostrum”.)

⁷ Ion Neculce. *Letopiseșul Țării Moldovei și o samă de cuvinte*. Ediție îngrijită, cu glosar, indice și o introducere de Iorgu Iordan. Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1955, p.264-265.

intrarea trupelor ruse în țară, iar acestea, sub comanda generalului Cropotov și a feldmareșalului Șeremetiev, se aflau deja cantonate la Țuțora, în imediata apropiere de capitala Moldovei, țarul și înalții demnitari ce-l însoțeau, nu fără a recurge la presiuni, șantaj și șiretlicuri, le-au impus acceptarea *Diplomei de la Luțk*, fără nici o modificare textuală. Și dacă succesul în înfruntarea cu oastea turco-tătară i-ar fi surâs lui Petru I, Țara Moldovei ar fi ajuns într-o strictă dependență politică, iar într- un viitor mai mult sau mai puțin apropiat ar fi devenit o ordinară provincie a Imperiului Rusiei⁸. De altfel, eventualul statut al Țării Moldovei, în cazul când armatele ruse s-ar fi învrednicit de victorie asupra turcilor, se desprinde clar dintr-o scrisoare a lui Petru I, adresată la 16 iunie 1711 lui D. Cantemir, în care țara acestuia este numită *provincie supusă*⁹. Urmează că, defecțiunea de la Stănilești a oastei ruse și a puținelor formațiuni militare ale lui D. Cantemir care au participat la această înfruntare, a fost salvatoare pentru ființa statală a Moldovei, pe care nu se încumetase să o anuleze nici chiar “*păghâna*” Poartă Otomană, fiind însă periclitată de *pravoslavnicul* monarh al Rusiei.

Așa-zisa *companie de la Prut a lui Petru I* a avut grave consecințe care au condus la o nouă rășluire teritorială prin transformarea Hotinului într-o raia turcească¹⁰ și la o modificare esențială în statutul juridico-politic al Moldovei, apoi și al Țării Românești față de Poarta Otomană. Este vorba despre instituirea regimului fanariot (1711 în Moldova și 1716 în Țara Românească), care se prezintă ca “o soluție politică a Porții în condițiile intensificării mișcării de eliberare națională și schimbării echilibrului de forțe pe arena internațională”. În exercitarea suzeranității Porții el “a limitat substanțial autonomia Moldovei și Țării Românești”, domniile cărora erau adeseori tratați “la nivelul unor pașale de anumit rang”, adică de înalți dregători ai Imperiului Otoman, aflați în slujba directă a puterii de la Istanbul. Poarta, astfel, considera cele două principate ca părți componente ale imperiului său, socotindu-se în drept

---

⁸ Pavel Parasca, *Op. cit.*(III), p. 39-59; Idem. *Eventualul destin al Țării Moldovei prin prisma Diplomei de la Luțk din aprilie 1711*. În: *In honorem Ion Șișcanu. Studii de istorie a românilor*. Cahul, 2011, p.33-46.

⁹ *Relațiile istorice*, vol. III, p. 337.

¹⁰ Axinte Uricariul. *Letopisețul Țării Moldovei (1711-1715)*. Ediție îngrijită de Andrei Eșanu și Valentinu Eșanu. Chișinău: Civitas, 1999, p. 55-56.

să dispună de ele după bunul său plac¹¹. Ceea ce-i deosebea pe domnii fanarioți de ceilalți înalți dregători provinciali ai Imperiului Otoman era păstrarea ceremonialului de învestire a lor în domnie¹². Totodată, instituind regimul fanariot, Poarta nu a dislocat structurile tradiționale politico-administrative și sistemul proprietății feudale, ci doar le-a controlat și subordonat intereselor sale, astfel că, diferența dintre regimul fanariot din principate și cel din pășalâcuri consta în faptul că, în primul caz, dominația otomană se exercita indirect prin structurile instituționale locale, iar în cel de-al doilea caz dominația se exercita direct¹³. Ca urmare, domnul fanariot a devenit o „slugă” a Porții, față de care se comporta ca atare, de vreme ce dobândise și își menținea situația excepțională de prinț domnitor grație Porții și fiind lipsit de o bază de susținere locală¹⁴.

Este evidentă asemănarea între noile caracteristici ale statutului juridico-politic al Principatelor Române sub regimul fanariot și atribuirea de către Petru I a calificativului de *provincie supusă* cu referire la Moldova. Nu e de mirare astfel că, în vremurile ce au urmat, în terminologia diplomatică rusă, cu referire la cele două Principate Române, în mod special la Moldova, se va folosi cu precădere termenul *provincie* ca obiect de dispută cu Poarta, dar cu pretenția că ea ar fi devenit deja teritoriu rusesc în baza faptului că, în 1711, ea ar fi ajuns, fie și pentru o scurtă durată de timp, în stăpânirea Rusiei, astfel că pentru autoritățile țariste decădea și necesitatea de a mai iniția și întreține negocieri cu autoritățile moldovene de felul celor care au avut loc în timpul domniei lui Dimitrie Cantemir și care l-au decepționat pe țar în aspirațiile sale de viitor stăpân al *provinciei supuse*.

Noua atitudine a autorităților ruse față de Moldova s-au manifestat din plin în faza finală a războiului ruso-austro-turc din 1735-1739, când, după cucerirea Hotinului (19 august 1739), armatele feldma-

---

¹¹ *O istorie a Românilor. Studii critice*. Coordonatori Stephen Fischer- Galați, Dinu C. Giurescu, Ioan- Aurel Pop. Cluj- Napoca, 1998, p. 164.

¹² *Domnii Țării Moldovei. Studii*. Volum editat de Demir Dragnev. Chișinău: Civitas, 2005, p. 228-229.

¹³ *Istoria României*. Redactori Mihai Bărbulescu, Dennis Deletant, Keith Hitchins, Șerban Papacostea, Pompiliu Teodor. București: Editura Enciclopedică, 1998, p. 300-301.

¹⁴ Leonid Boicu. *Coordonate politice europene în secolul XVIII. Interferențe românești*. În: “Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie “A.D. Xenopol”. T. XVIII. Iași, 1986, p. 267.

reșalului Munnich au înaintat în direcția Iașului, în care comandantul armatelor ruse a intrat în a treia zi a lunii septembrie. Faptul că evenimentul a fost devansat de intrarea în capitala țării a unităților de *cătane* (voluntari moldoveni), comandate de Constantin Cantemir, nepotul de frate al lui D. Cantemir, ar lăsa să se bănuiască o încercare de a induce în eroare boierimea și clerul local, creând impresia unei acțiuni de eliberare a Moldovei de sub regimul fanariot și de revenire la domnia pământeană prin unul din membrii familiei Cantemireștilor, proiectată ca dinastie ereditară încă de *Diploma de la Luțk* a lui Petru I. Așa au crezut, se pare, și cei ce se considerau ca fiind exponenții autorității țării, de vreme ce cronicarul Ioan Neculce consemnează că, la intrarea în Iași a lui C. Cantemir, „i-au ieșitu înaintea mitropolitului și cu caimacamii și cu alți boieri care să mai tâmplasă, și călugări, și neguțitori ...și i-au închinat cheile țării și steagurile slujitorilor”¹⁵. Se pare că în postura de eventual domn al Moldovei se vedea și însuși C. Cantemir¹⁶. Altfel, însă, judeca feldmareșalul, care, abia intrat în Iași, nu a pregetat să le declare boierilor că „acest ținut (subl. mea) a ieșit de acum de sub stăpânirea turcească prin puterea armelor împărătesei sale și că în nici un caz nu se va încheia pacea fără a avea stăpânire pe acest ținut”¹⁷. Moldova, așadar, nici nu mai era considerată ca fiind stat, ci doar un ținut dobândit de la turci prin puterea armelor rusești și ajuns pe această cale în stăpânirea directă a Rusiei. Și despre ce domnie pământeană mai putea fi vorba, fie chiar și în frunte cu un reprezentant al Cantemireștilor, preconizați prin diploma lui Petru I ca protagoniști a unei noi dinastii în scaunul de la Iași?

Este adevărat că, în a cincea zi a lui septembrie, Munnich, cu de la sine putere, a numit doi caimacami dintre cei lăsați să-i suplinească lipsa din țară de Grigore Ghica (marele logofăt Sandu Sturza și marele vornic Iordache Cantacuzino), în intenția probabilă de a-i face pe boieri să creadă că în administrarea supremă a țării nu s-a produs nimic, fără a se clarifica, însă, puterea provizorie a cui era suplinită de aceștia. Era înțeles de la sine, că caimacamii trebuiau să execute poruncile celui ce i-

---

¹⁵ Ion Neculce. *Op. cit.*, p. 390.

¹⁶ Paul Cernovodeanu. *Politica orientală engleză între 1733-1739. În: ” Studii și materiale de istorie medie”*. Vol. XX, 2002, p.221.

¹⁷ *Cronica Ghiculeștilor. Istoria Moldovei între anii 1695-1754*. Ediție îngrijită de N. Camariano și A. Camariano-Cioran. București, 1965, p. 449.

a numit. Căci, dacă urmărim bogata informație datorată lui Ioan Neculce, în Moldova se institua un adevărat regim de ocupație militară rusă¹⁸. Culmea a constituit-o farsa pusă în scenă de feldmareșal, care a convocat boierii ce mai puteau fi găsiți, în frunte cu mitropolitul Antonie, dând citire în fața lor mai multor „ponturi” ticluite în cartierul său general dar cu destinația ca ele să fie adresate împărătesei Anna Ioanovna din numele celor convocați. Chiar primul dintre acestea glăsuia ca „să fie moldovenii credncioși cu toată inima împărățâi Rusii”. Se interzicea corespondența cu neprietenii Rusei, iar boierii fugari care nu ar fi revenit în țară până în anul următor, riscau să-și piardă moșiile. Țara era obligată să asigure iernatul și întreținerea a 20 de mii de militari ruși. 3000 de salahori moldoveni urmau să fie mobilizați în permanență la construcția și repararea fortificațiilor ș.a. Greul războiului dus cu turcii era pus, așadar, pe spatele poporului țării. Sume grele de bani urmau să-i fie acordate personal feldmareșalului cu titlu de *poclon* și pentru întreținere¹⁹. La toate se mai adăuga un fel de contribuție de război, de 20 de mii de ducați²⁰, deși războiul era dus cu turcii și nu cu Moldova. Era natural ca boierii și mitropolitul să se opună cererii de a semna „ponturile” în cauză. Ei au fost avertizați, însă, că „de n-or primi, a da foc târgului. Și i-au făcut cu de-a sila de-au iscălitu”²¹. Prin prisma celor de mai sus, trezește nedumeriri catadixirea actului impus cu sila boierilor moldoveni ca fiind un *tratat*²². Definiția diplomatică a acestui termen îl prezintă ca fiind “o înțelegere scrisă încheiată între două sau mai multe state”²³. În ce măsură cei câțiva zeci de boieri reprezentau statul, mai fiind în plus forțați să semneze? Chiar și capuchehaiele nu puteau să reprezinte statul la semnarea unui act impus lor de către acela ce i-a numit în funcție. Apoi și termenul *tratat* presupune negocieri anterioare între părțile semnatare, în urma cărora s-ar fi ajuns la semnarea

---

¹⁸ Ion Neculce. *Op. cit.*, p.390-391.

¹⁹ *Ibid.*, p.391.

²⁰ *Moldova în contextul relațiilor internaționale. 1387-1858. Tratat.* Alcătuitor Ion Eremia. Chișinău, 1992, p.255-257; *Domnii Țării Moldovei*, p.241.

²¹ Ion Neculce.*Op. cit.*, p.391.

²² Ion Eremia. *Relațiile Principatelor Dunărene cu Imperiul Otoman și Rusia în viziunea unui istoric din Moscova. În: "Tyragetia. Istorie. Muzeologie"*. S.N. Vol. II (XVIII), 2006, p. 21-22.

²³ *Dicționarul explicativ al limbii române*. Ediția a II-a. București: Univers Enciclopedic, 1996, p.1107.

documentului final. Ce negocieri, în acest sens, sunt cunoscute în izvoarele vremii, afară de cererea ultimativă a feldmareșalului rus?

Nu e cazul să descriu prădăciunile la care se dedase armatele lui Munnich dar și cătanele lui Constantin Cantemir și ale lui Dumitru²⁴ fratele său, țara fiind considerată teritoriu otoman și deci deschis jafurilor cu nemiluita. Nu au fost cruțate nici averile și odoarele bisericesti și mănăstirești²⁵, deși toate acestea erau lăcașuri ortodoxe, adică țineau de aceeași biserică ca și Rusia, care, prin spusele oficialităților politice și religioase ale ei, se posta în rolul de *mesie*, adică de salvatoare și apărătoare a popoarelor ortodoxe.

Munnich a trăgănat cât a putut retragerea armatelor sale, fiind obligat să o facă de prevederile Păcii de la Belgrad (18 septembrie 1739), astfel că a părăsit Iași abia la 24 octombrie. Este inutil să mai spun că retragerea era însoțită de noi jafuri. Cel mai expresiv episod s-a produs însă la Hotin. Înainte de a ordona părăsirea lui, feldmareșalul „trimis-au de au robitu toț oamenii din ținutul Hotinului și dipe marginea Cernăuțului. Și i-au trecutu cu copii, cu femei, la Mosc. Și împărțè pre oameni ca pre dobitoaci. Unii le lua copii, alții bărbații, alții muierile. Și i vindè unii la alții ..., mai rău decât tătarii”²⁶. Este de la sine înțeles că comportamentul generalilor ruși, printre care și polcovnicul Constantin Cantemir și maiorul Dimitrie Cantemir – ambii cu titluri nobiliare *de cneji ai Imperiului Rusiei* -, nu a putut lăsa în memoria băștinașilor altceva, decât amintiri triste și nedorința ca lucrurile să se mai repete. Ele însă nu depindeau de voința sau nedorința moldovenilor, astfel că, indiferent de atitudinea lor, lucrurile se vor repeta în timpul următorului război dintre ruși și turci, din anii 1768-1774.

---

²⁴ Ion Neculce. *Op. cit.*, p.385-390.

²⁵ *Ibid.*, p.395. Cei vreo 8000 de militari ruși trimiși în urmărirea lui Grigore Ghica, au rămas în urma grosului armatelor lui Munnich, astfel că s-au retras separat „în sus pe supt munte pre Bistrița , pre la Râșnov, pe la Neamțu, pe la Suceava, pre la Cernăuți, pân-au trecut Nistru, tot prădând ce le-au fost în calea lor. Acește au prădat mai rău, că ce mai scăpasă dentăi au luat acește tot”. Despre jafurile din mănăstiri, vezi câteva mărturii documentare din vremea imediat următoare evenimentelor: *Documente privitoare la istoria orașului Iași*. Vol. IV. *Acte interne (1726-1740)*. Editate de Ioan Caproșu. Iași : Editura „Dosoftei”, 2001, p.272; Vol. V. *Acte iterne (1741-1755)*, p. 18.

²⁶ Ion Neculce. *Op. cit.*, p.395.

Omit cauzele declanșării, desfășurarea și multiplele peripecii ale părților implicate în acest război, care nu au dus lipsă de atenție din partea cercetătorilor, deși o cercetare fundamentală și pertinentă a lui nu numai că ar fi posibilă ci și extrem de necesară. Semnificativ mi se pare faptul că, ceva mai înainte de a se declanșa conflagrația, în Moldova a fost reținut “un boier moscal, ce umbla tiptil ca să găsească oameni de oaste, arnăuți și alții streini”²⁷ - mărturie nu doar a pregătirilor Rusiei de război care defel nu putea ocoli Moldova, ci și a neîncrederii autorităților ruse în posibilitatea recrutării, așa cum se întâmpla în cele două cazuri precedente, de voluntari moldoveni în oastea rusă. Faptul că boierii moldoveni nu erau încântați de perspectiva pătrunderii armatelor ruse în țara lor și nici nu se înghesuiau să i se alăture, se desprinde din porunca lui P.A. Rumeanțev, pe care, la 6 octombrie 1769, i-o adresa generalului A.A. Prozorovski cu ocazia numirii acestuia în funcția provizorie de comandant al armatei ruse din Moldova. Adresantului i se solicita să-i iscodească pe boierii moldoveni dacă „nu ar vrea ei singuri, îndemnându-i și pe ceilalți pământeni (землян) de acolo, să se ridice împreună cu noi împotriva turcului”, sperându-se chiar că ei ar fi putut să-i influențeze în același sens și pe tătari²⁸. Peste cinci zile, generalul era îndrumat să nu introducă ceva radical în modul local de administrație, „fiindcă, la începutul înstăpânirii (завладения) poporului” ar fi necuviincios să faci așa ceva, dat fiind că „orice noutate introdusă de către învingător prin distrugerea rânduielilor cu care oamenii s-au obișnuit, le va părea lor grea, iar credința acestor locuitori către noi vom reuși (să o câștigăm - n. mea), dacă nu le vom leza prin nimic opinia lor”²⁹. Și mai explicit a fost Rumeanțev în scrisoarea adresată, pe 30 octombrie, generalului H.F. Ștofeln. Apreciindu-i calitățile acestuia, feldmareșalul îi recomanda să țină minte că autoritățile ruse erau interesate nu doar în a-i apăra pe moldoveni, ci și în a-i “menține pentru totdeauna uniți la stăpânirea (держава)” mării sale împărătești³⁰. Iar în manifestul său din 31

---

²⁷ Ioan Canta. *Letopisețul Țării Moldovei (1741-1769)*, p. 33-34; *Domniile Țării Moldovei*, p. 255.

²⁸ *Россия и освободительная борьба молдавского народа против османского ига (1769-1812)*. Кишинёв: Штиинца, 1984, p. 13.

²⁹ *Ibid.*, p. 14.

³⁰ *Ibid.*, p.21.

octombrie, burdușit cu frazeologie demagogică privind misiunea armatei ruse și fericirea la care trebuiau să viseze cei cărora li se adresa, P.A. Rumeanțev își exprima sus și tare convingerea că „după unirea acestui principat (княжества) la preaiînalta *derjavă* a împărătesei întregii Rusii, poporul pravoslavnic ce-l locuiește, simte acum fără îndoială abundenta bucurie în inimile sale că (moldovenii- n.me) au devenit concetățeni a statului rus binevoitor și de aceeași credință cu dâșii”³¹. Liniștindu-i pe moldoveni, care parcă s-ar fi alarmat la vestea că comandamentul rus intenționează să scoată o parte din armatele sale din Moldova, Rumeanțev îi asigură că „eliberarea lor de sub jugul mahomedan” este ireversibilă și că integritatea țării lor “totdeauna va fi respectată”, numai că deja ca stăpânire a Imperiului Rusiei³². Mai clar nici că se mai putea !

În realitate, boierii moldoveni erau îngrijorați de numărul mare de trupe rusești aflate în țară și întreținute de către băștinași. Nemulțumirile lor transpar din plângerea adresată feldmareșalului de o delegație de boieri care sosea la el pe 16 ianuarie și pe care ă îndreptat-o către Petersburg. Întru împăcarea lor, Rumeanțev nu a găsit alte argumente, decât să justifice situația prin unicul parcă interes de a îngradi accesul în țară „a dușmanului turc și să-i anihileze statul acestuia, care timp de mulți ani a exploatat popoarele de aceeași închinăciune și credință” cu rușii, astfel că „nimeni nu poate să considere drept povară pentru sine” plățile care li se cer, căci ele ar fi fost făcute parcă pentru „apărarea eliberării lor”³³. Comentariile, cum s-ar spune, sunt de prisos.

Contrară judecăților mele ar părea adresarea din 5 decembrie 1769 a mitropolitului Gavriil către primul ministru al Rusiei, N.I. Panin, cu rugămintea ca acesta să acorde ajutor soliei moldovene care se îndrepta către Petersburg pentru a-i adresa un memoriu împărătesei Ecaterina a II-a. Semnatarul adresării nu nimea oastea rusă altfel, decât „purtătoare a crucii”, iar întregul text este burdușit cu expresii menite să satisfacă aroganța autorităților țariste. Mitropolitul nu se sfia, de exemplu, să afirme că după „miluirea dmnezească, ne aflăm sub apărarea de Dumnezeu păzitei pravoslavnicei și preaiînaltei autocrații

---

³¹ Ibid., 20-21.

³² Ibid.

³³ Ibid., p.37.

împărătești, ca adevărați și credincioși supuși (*поданные*) ai măreției sale împărătești”³⁴. Faptul însă, că documentul în cauză datează cu mai bine de o lună după manifestul menționat deja al lui P.A. Rumențev și a fost alcătuit în condițiile când Moldova se afla deja sub ocupația rusească, lasă să se bănuiască că adresarea mitropolitului, ca și textul memoriului redactat pe 10 decembrie³⁵, care urma să ajungă la Ecaterina a II-a, au fost alcătuite, ca și în anul 1739, în cartierul general al armatelor ruse sau, cel puțin, sub dictatul autoritarului feldmareșal. În acest sens ar mărturisi asemănarea terminologică privind statutul moldovenilor de supuși ai împărătesei, intocmai cum scria P.A. Rumeanțev la 16 octombrie același an. Nu poate fi exclusă și posibilitatea ca prin folosirea frazeologiei atât de plăcută auzului generalilor și împărătesei Rusiei, să se fi urmărit interesul de a nu le oferi acestora motiv pentru a recurge, așa cum s-a întâmplat deja în 1739, la jafuri, distrugeri și fărâdelegi atât de obișnuite în asemenea situații. Altfel spus, nici mitropolitul și nici cei cinci boieri însărcinați cu misiunea către Ecaterina a II-a, nu au acționat dintr-un impuls propriu și sincer, ci au fost nevoiți să procedeze așa reieșind din circumstanțele concrete și evident sub dictatul puterii de ocupație rusă.

Semnificativă, dacă nu bănuitoare, pare și operativitatea cu care a reacționat suverana Rusiei la cele ce abia se puneau la cale în Moldova, adresând, la 16 decembrie 1769, un manifest al său „prealuminaților mitropolit și episcopi ai principatului nostrum moldovenesc (subl. mea)”, în care își manifesta bucuria că acesta a fost eliberat “de sub jugul nevolnic și înrobirea din partea dușmanilor lui Hristos”, ceea ce denotă logica caracteristică autorităților de la Petersburg, care, sub eliberare înțelegea nu altceva decât instituirea stăpânirii rusești (ortodoxe) în Moldova în locul celei turcești („păgâne”). Adresanții erau chemați să contribuie ca “tot poporul moldovenesc, de la mic la mare, și toți în aceeași măsură, și fiecare în parte”, să-și îndeplinească cu râvnă datoriile, bunăvoința, protecția și apărarea lor urmând a fi „pe măsura credinței și zelului” lor așa cum se cuvenea „supușilor noștri

---

³⁴ Ibid., P. 23.

³⁵ Ibid., p. 25-26.

credincioși”³⁶. Dar dacă împărăteasa, cruțând poate orgoliul celor a căroră le adresa manifestul, folosea încă termenul *principat* pentru Moldova, apoi P.A. Rumeanțev, la 31 decembrie același an, se referea la *provincia moldovenească*, abordând problema fiscalității. El jusifica de fapt, în ciuda pretensei “eliberări”, menținerea întregii poveri fiscale care nu s-ar fi datorat masivei prezențe a armatelor ruse, ci faptului „staționării aici a armatei turcești”. Totuși, feldmareșalul recomanda să se evite introducerea abuzivă a altor dări, pentru ca “înstăpânirea noastră în raport cu cea turcească să fie mai atrăgătoare poporului și să se îcline mai mult inimile moldovenilor”. Altminterri vorbind, moldovenii trebuiau să se simtă fericiți prin faptul că autoritățile ruse nu introducea noi dări și că acestea se îngrijeau ca dominația lor să nu fie mai apăsătoare decât cea turcescă. Atenția speculată, însă, s-a redus doar la înlocuirea dărilor în bani prin dările în natură, ceea ce corespundea, în primul rând, intereselor comandamentului rus de a-și asigura oastea cu proviant. Ca urmare, toate treburile ce țineau de administrare erau puse în seama comandamentului militar³⁷. Apoi, dacă stăpânirea turcească era considerată drept jug al dominației otomane, iar Rumeanțev menținea aceeași origine, înseamnă indirect că, fără să-și dea seama, el echivala și stăpânirea rusească cu un jug similar, numai că provoslavnic, ceea ce corespundea, desigur, realității.

Între timp, în preajma sărbătorilor de Paști, a ajuns la Petersburg și s-a înfățișat împărătesei și delegația celor cinci boieri moldoveni, care, printre altele, și-au manifestat revolta față de abuzurile militarilor ruși. Reacționând parcă binevoitor la ea, Ecaterina a II-a dispunea, la 18 aprilie 1770, să se “respecte principatul (moldovenesc – n. mea) *ca adevărată și dreaptă stăpânire a mării sale împărătești* (subl. mea) și să se manifeste milă” față de dânsul³⁸, trecând cu vederea eventuala formă de guvernare a Moldovei. Fără atenție a rămas și o altă doleanță a delegației moldovene ca, în eventualitatea extinderii stăpânirilor rusești până la Dunăre, toate locurile dintre Nistru și marele fluviu care, “din vechime au fost moldovenești”, să nu fie organizate într-o stăpânire

---

³⁶ Ibid., p. 33-34.

³⁷ Ibid., p. 35-36.

³⁸ Ibid., p.

separată a Rusiei, “ci îndărăt, către principatul moldovenesc să fie readuse”³⁹. Era vorba despre teritoriile moldovenești, cucerite direct de către turci și transformate în raiale, despre care am scris deja în partea de început al prezentului studiu. Și dacă boierii interveneau cu un asemenea demers, înseamnă că ei erau informați despre intenția autorităților ruse de a-și înstăpâni direct aceste teritorii, ignorând dreptul asupra lor a autorităților moldovene. Intenția transpare și din tăcerea împărătesei la acest subiect. În curând, intenția dată va căpăta un contur concret prin inventarea unei provincii deosebite de Țara Moldovei, despre ce voi vorbi ceva mai jos.

În curând, însă, conștiente că celelalte mari puteri, în primul rând curtea de la Viena, în nici un caz nu vor permite ca Rusia de una singură să culeagă beneficii din grava situație în care s-a pomenit Imperiul Otoman în urma ocupării de către armatele ruse a Moldovei și Țării Românești, autoritățile imperiale de la Petersburg au început pregătirile pentru eventualele negocieri cu Poarta, conducându-se de principiul să ceri imposibilul pentru a obține cele ce-ți dorești la moment. Opțiunile ruse pentru încheierea păcii cu turcii au fost luate în dezbatere în ședința Consiliului de Stat al Rusiei din 16 septembrie 1770. Participanții la ea au formulat și aprobat două opțiuni, ambele referindu-se implicit la destinele celor două Principate Române, ajunse sub controlul militar și politic rusesc. Conform uneia din ele, în cazul când Rusia ar fi trebuit să le părăsească, se revendica menținerea lor sub puterea Rusiei până ce aceasta nu ar reuși să-și recompenseze cheltuielile de război caculate la 25 milioane de ruble, care urmau desigur să fie stoarse din sudoarea românilor, deși nu se știe care era vina lor de declanșarea și peripețiile acestui război. Cealaltă opțiune se rezuma la o eventuală renunțare a Rusiei la suma preconizată, cu condiția ca Principatele să devină independente de Poartă, iar hotarul dintre Rusia și Imperiul Otoman să fie stabilit la Dunăre⁴⁰. Ultima opțiune era menită desigur să stimuleze simpatiile românilor față de pravoslavnică Rusia, care ar fi urmărit obținerea independenței țărilor lor. În realitate, nu era vorba decât de un

---

³⁹ Ibid., p. 42.

⁴⁰ *Архив Государственного Совета. Т. I, часть 1, р. 61; Очерки внешнеполитической истории Молдавского княжества. Кишинёв, 1987, р. 299.*

șiretlic diplomatic obișnuit pentru autoritățile de la Petersburg, menit să le asigure preponderența în rezolvarea destinului Principatelor Române. Căci cât costa în ochii diplomației ruse independența unor țări mici ajunse în sfera intereselor teritoriale ale Rusiei, va fi demonstrat doar peste vreo zece ani de soarta Crimeii, care, la finele războiului încă în curs și tot la cererea Rusiei, a fost proclamată independentă, pentru ca în anul 1783 ea să fie anexată la imperiul Ecaterinei a II-a, fapt asupra căruia voi reveni ceva mai la vale și care va crea un motiv pentru următorul război dintre turci și ruși, alături de care, de data aceasta, vor fi și Habsburgii austrieci.

Deciziile Consiliului de Stat al Rusiei la care m-am referit au fost incluse în instrucțiunile date delegației Rusiei la Congresul de la Focșani, început în iulie 1772 și continuat apoi la București până în martie 1773. La Focșani, negociatorii ruși G. Orlov și A. Obrescov au propus ca punct de plecare a negocierilor principiul *uti passidendi*, respins categoric atât de reprezentanții Porții, cât și de mediatorii Austriei și Prusiei. Ceea ce nu poate fi trecut cu vederea în legătură cu Congresul de la Focșani, este poziția reprezentanților celor două Principate Române, care deși nu erau parte la negocieri, au lăsat să se înțeleagă printr-un memoriu cerut și prezentat de ei, că românii preferau suzeranitatea Porții Otomane celei rusești, unica revendicare a lor fiind abolirea regimului fanariot și revenirea la domniile pământene de odinioară⁴¹. Preferința românilor pentru suzeranitatea otomană în locul „eliberării” țărilor lor în formatul rusesc, este atât de evidentă, încât a fost observată chiar de unii cercetători care nu vor să vadă în politica Rusiei față de Principate altceva, decât eforturi de eliberare a lor de sub puterea sultanilor de la Istanbul. Astfel, regretata L.E. Semionova, referindu-se, cei drept, la prevederile Tratatului de la Kuciuk- Kainargi, care punea capăt războiului ruso-turc din 1768-1774, afirma că decizia Rusiei de a renunța la Principatele Române, a rezultat din “rugămințile insistente ale reprezentanților claselor dominante ale principatelor”, cu referire însă la

---

⁴¹ *Politica externă a României. Dicționar cronologic*. Coordonatori Ion Calafeteanu, Cristian Popișteanu. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1986, p. 92; Andrei Alexandru Căpușan. *Diplomați români de elită. O istorie incompletă a diplomației române*. București, 2004, p. 48-49.

delegația moldoveană de la Petersburg din primăvara lui 1770⁴². Este evident, că opinia are un subtext politic, menit să-i salveze onoarea Rusiei, care a trebuit să cedeze în fața Porții și celorlalte mari puteri, care nu erau dispuse să lase Rusiei onoarea de unic grogar al Imperiului Otoman. Din context, se mai desprinde încă o observație, defel măgulitoare pentru apologetii politiciii ruse față de Principatele Române. În condițiile când Rusia se pomenea în fața imposibilității de a se impune irevocabil stăpână peste ele, ea nici nu mai negocia un alt statut politico-juridic internațional pentru cele două Țări Române, care, de bine de rău, reușeau să-și păstreze ființa statală în raport cu Poarta Otomană, dar riscau să și-o piardă în raport cu autoritățile imperiale ruse. În consecință, acestea din urmă, preferau mai degrabă să “restituie” Principatele Porții, decât să ceară pentru ele cel puțin revenirea la domniile pământene, ca revendicare acută a cercurilor politice boierești din Moldova și Țara Românească. Pentru Petersburg mai de perspectivă era să considere Principatele ca fiind provincii otomane și nu state, pentru ca, în eventualitatea unor condiții și unei conjuncturi internațional mai favorabile, Rusia să-și reia eforturile de la început.

Nu e de mirare, astfel, că deja în preambulul articolului al XVI-lea din textul Tratatului de la Kuciuk-Kainargi (10/21 iulie 1774), consacrat în întregime Principatelor Române, se conțin expresii destul de elocvente cum ar fi că Imperiul Rusiei restituia Sublimei Porți “*întreaga Basarabie* (subl. mea) cu Akerman, Chilia, Ismail și cu târgurile și satele și tot ce ține de această *provincie* (subl. mea)”, după cum îi restituia și fortăreața Bender. Tot astfel, Imperiul Rusiei restituia Sublimei Porți „cele două principate ale Valahiei și Moldovi cu toate fortărețele, orașele, târgurile, satele și cu tot ce cuprind ele ...”⁴³. Atrage atenția nu doar faptul că cele două Principate Române sunt tratate ca simple obiecte de schimb între semnatarii tratatului, deși formal mai continuă să fie numite principate, ci și apariția în limbajul diplomatic al celor două puteri contractante a unei inovații terminologice: *provincia Basarabia*, în

---

⁴² Л. Е. Семёнова. *Отношения Дунайских княжеств с Османской Империей (К вопросу о “капитуляциях”)*. În: “Новая и новейшая история», Москва, 1986, nr.5, p. 70-71.

⁴³ *Relațiile internaționale ale României în documente (1368-1900)*. Culegere selectivă de tratate, acorduri, convenții și alte acte cu caracter internațional. Lucrare întocmită de prof. univ. Ion Ionașcu, Petre Bărbulescu, Gheorghe Gheorghe. București: Editura Politică, 1971, p. 228.

baza raialelor turcești din sudul Moldovei, cu excepția raialei Bender, adică anume a acelor teritorii cu cetățile respective, care au ajuns în atenția autorităților ruse încă în 1656, dar care erau revendicate de moldoveni ca ținând din vechime de țara lor. Deosebindu-le într-o provincie aparte de Țara Moldovei, diplomația rusă și cea otomană le scoteau astfel din câmpul revendicărilor moldovenilor. Se pare că, convingându-se de imposibilitatea de a-și înstăpâni, printr-o singură acțiune, ambele Principate Române, autoritățile imperiale de la Petersburg au preluat tactica experimentată deja de autoritățile habsburgice, de a întreprinde cuceriri graduale, adică de rășuire treptată, bucată cu bucată, a teritoriilor românești, pretinsa nouă provincie a Basarabiei ajungând a fi primul obiectiv al acestei tactici.

Eficiența noii tactici a fost demonstrată încă o dată de Curtea de la Viena, care, la doar un an după semnarea Tratatului de la Kuciuk-Kainargi, deși nu a participat la război dar își asumase rolul de mediator în negocierile ruso-otomane, apărând, însă, interesele Imperiului Otoman, a reușit să-și anexeze partea de nord a Moldovei, numită Bucovina⁴⁴. Nu poate trece fără atenție faptul că autoritățile austriece, care tratau și ele Principatele Române ca “teritorii ale sultanului”⁴⁵, au început să trimită trupe în Bucovina încă în luna mai 1774, adică înaintea semnării tratatului ruso-turc, când între părți încă persista, fie și doar formal, starea de conflict, fără a provoca proteste vehemente din partea comandamentului militar al Rusiei. Mai mult chiar, feldmareșalul Rumeanțev nu numai că a încuviințat ocuparea austriacă a Bucovinei, ci s-a căpătuit și cu un beneficiu personal: o impresionantă sumă de bani și o tabacheră de aur⁴⁶. În Bucovina a fost introdus un regim de ocupație⁴⁷, foarte asemănător celui introdus de ruși în timpul ocupației Moldovei și Țării Românești. Se observa în toate un început de apropiere austro-rusă,

---

⁴⁴ Mihai Iacobescu. *Din istoria Bucovinei*. Vol. I (1774-1862). *De la administrația militară la autonomia provincială*. București, 1993, p.49; Nicolae Ciachir. *Din istoria Bucovinei (1775-1944)*. București, 1993, p. 33; Constantin Ungureanu. *Bucovina în perioada stăpânirii austriece. 1774-1918*. Chișinău: Civitas, 2003, p. 9-10

⁴⁵ Gabriel Bădărău. *Principatele Române în politica habsburgică sud-est europeană (1774-1787)*. I. În: “Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie “A.D. Xenopol”. T. XXV, 1. Iași, 1988, p. 59-60.

⁴⁶ Constantin Ungureanu. *Op. cit.*, p. 11.

⁴⁷ *Ibid.*, p. 26-27.

rezultată din conștientizarea faptului că în interesul de a se căpătui teritorial prin dislocarea “muribundului” Imperiu Otoman, pentru curțile imperiale de la Viena și Petersburg mai folositoare ar fi fost o colaborare, fie și concurențială, decât o confruntare, deși Rusia nu intenționa să le permită concurenților săi pentru cele două Principatele Române să obțină mai mult decât Bucovina.

Esența colaborării concurențiale austro-ruse s-a manifesta în preajma și în timpul următorului război cu Umperiul Otoman, din 1787-1791, care, de data aceasta, ca și în 1735-1739, le avea pe Rusia și pe Austria ca aliata. Până atunci, însă, în raporturile ruso-otomane a avut loc episodul consumat prin Convenția de la Ainalî Kavak (10/21 martie 1779). Vorba este că Tratatul de la Kuciuk-Kainargi nu satisfăcea nici una din părțile semnatare, astfel că fiecare căuta motiv pentru revizuirea, dacă nu chiar anularea lui. Deja în 1778 raporturile ruso-otomane au atins o așa cotă de încordare, încât izbucnirea unui nou război părea inevitabilă. Nici una dintre părți, însă, nu era pregătită pentru reluarea ostilităților, astfel că prin convenția menționată nu s-a făcut decât, prin articolul VII al ei să se confirme articolul XVI al Tratatului de la Kuciuk-Kainargi⁴⁸. Atrage atenția doar faptul că părțile semnatare ale documentului în cauză, îi tratau pe locuitorii celor două Principate Române ca aflându-se în supușenia sultanului (в подданство его величества)⁴⁹, ceea ce însemna că, în eventualitatea reocupării lor de către Rusia, locuitorii principatelor ar fi devenit *ipso facto* supuși ai împărăției Rusiei. În conformitate cu regulile stabilite, Rusia a numit viceconsuli nu numai în Moldova și Țara Românească, ci și în provincia Basarabia⁵⁰, recon-firmând separarea teritoriilor din sudul țării de Moldova. Interes prezintă și sarcinile puse de Ecaterina a II-a în seama lui S.A. Lașcariov, numit consul general, cu reședița la București. Ele constau în intenția ca “în toate locurile prilejuite ... să extindem legătura noastră ... cu cei bine intenționați față de noi de aceeași credință și (ca) câștigarea acestor bine intenționați să se înmul-țească”⁵¹. Consulul general trebuia la fel să observe comportamentul (поведение) domnilor

⁴⁸ *Россия и освободительная борьба*, p. 96-97.

⁴⁹ *Ibid.*, p. 97.

⁵⁰ *Очерки внешнеполитической истории*, p. 322.

⁵¹ *Ibid.*

celor două principate și să folosească mijloacele necesare pentru a le câștiga încrederea și a-i folosi în interesul Rusiei⁵². Intenționată hotărât să-și realizeze scopurile expansioniste în spațiul românesc, fără a se mai împărți cu omologul său de la Viena (împăratul Iosif al II-lea), suverana de la Peter-sburg și diplomații săi elaborau noi proiecte, capabile să-i camufleze adevăratele scopuri urmărite și să-i inducă în eroare pe austrieci.

În septembrie 1780, Ecaterinei a II-a i-au fost prezentate niște “Notițe în afacerile politice”, elaborate de A.A. Bezborodko, care prevedeau o eventuală unitate de acțiuni între Rusia și Austria în cazul unui război cu Imperiul Otoman. Formal, Rusia pretindea doar la stăpânirea asupra Crimeii și Oceacovului, în timp ce partenerii i se oferea dreptul de a recuceri Belgradul, Serbia, Bosnia și Oltenia⁵³, adică partea de dincolo de râul Olt a Țării Românești. În ceea ce privea spațiul dintre stăpânirile ruse și austrice, inclusiv Țara Moldovei în totalitatea ei și partea de dincoace de Olt a Țării Românești, “Notițele” prevedeau o eventuală unire a lor într-o regiune (область) independentă, care să nu fie alipită nici la Rusia, nici la Austria. A urmat tratatul de alianță austro-rus din luna mai 1781, care prevedea o recompensare reciprocă a părților pe contul Imperiului Otoman⁵⁴. Ideile „Notițelor” au fost puse la temelie așa-zisului “proiect grecesc” cu o specificare pentru un imaginat *regat al Daciei*, adus la cunoștința lui Iosif al II-lea, care, în principiu, l-a acceptat. Conform acestui proiect, în cazul unui război victorios austro-rus împotriva Imperiului Otoman, care s-ar încheia cu izgonirea turcilor din Europa, Moldova, Țara Românească, dar și pretinsa *provincie Basarabia*, urmau să se constituie într-un regat independent al Daciei, în frunte cu un principe creștin⁵⁵, orthodox, bineînțeles. Pe restul ruinelor europene, dar și asiatice (fostele teritorii ale Imperiului Bizantin, cucerite de turci) ale Imperiului Otoman, urma să fie creat un imperiu “grecesc”, mai bine zis

---

⁵² Ibid. P. 323.

⁵³ *Сборник Русского Исторического Общества*. Т. 26. Санкт-Петербург, 1879, p. 394-395; *Очерки внешнеполитической истории*, p. 326; Gabriel Bădărău. Op. cit., p. 70-71.

⁵⁴ *Собрание трактатов и конвенций заключённых Россией с иностранными державами*. Санкт-Петербург, 1875, p. 96; *Очерки внешнеполитической истории*, p. 326.

⁵⁵ *Очерки внешнеполитической истории*, p. 327.

să fie refăcut Imperiul Bizantin, în frunte cu un împărat pravoslavnic, în persoana, însă, a lui Constantin, nepotul Ecaterinei a II-a. Restul teritoriilor europene ale Imperiului Otoman urmau să fie împărțite, pe picior de “perfectă reciprocitate”, între Rusia și Austria⁵⁶. Este evident interesul Rusiei de a îndepărta concurența Curții de la Viena din spațiul românesc și de a și-l rezerva în exclusivitate doar propriilor interese. Căci revendicata independență pentru imaginata Daciei nu constituia un impediment demn de a fi luat în serios în politica reală a Imperiului Rusiei, faptul urmând a fi confirmat chiar peste un an, când Crimeia independentă a fost anexată la Rusia.. Unde mai pui că, în curând, Ecaterina a II-a a bătut și o medalie, cu figura nepotului său Constantin și cu inscripția “Împăratul Daciei și al Bizanțului”⁵⁷. De fapt, proiectul în cauză și-a avut drept scop câștigarea împăratului Iosif al II-lea de partea Rusiei în intenția acesteia de a-și anexa Crimeia, ceea ce s-a și reușit⁵⁸. Intuind, însă, scopurile mai îndepărtate ale Ecaterinei a II-a privind scoaterea Habsburgilor austrieci din cursa expansionistă în direcția Dunării de Jos, împăratul de la Viena, în prima zi a lunii februarie 1783, își destăinuia solului francez intenția sa ca, în cazul când ar începe un nou război ruso-turc, austriecii să ocupe Principatele Române⁵⁹. Iar Rusia, la 9 aprilie același an, a decretat anexarea Crimeii⁶⁰, provocând un real *casus belli* cu Poarta, care, însă, fiind în incapacitatea de a suporta un nou război, s-a văzut nevoită, după lungi tergiversări, să recunoască, la 28 decembrie pierderea Crimeii în favoarea Rusiei⁶¹. Faptul a încurajat autoritățile imperiale ruse, care vor întreprinde noi provocări pentru a determina Poarta să declare război, ceea ce i-ar fi permis Rusiei, ca și în cazurile războaielor anterioare, să se prezinte parte atacată și obligată să

---

⁵⁶ Gabriel Bădăraș. Op. cit., p.72; О.П. Маркова. *О происхождении так называемого «греческого проекта» (80-е годы XVIII в.)*. În: „История СССР”, Москва, 1958, nr. 4; *Очерки внешнеполитической истории*, p. 326.

⁵⁷ Alexandru I. Goța. *Relațiile românilor cu slavii de răsărit până în 1812*. Ediție îngrijită de P. Parasca și Gh. Postică. Chșinău, 1992, p. 123.

⁵⁸ Gabriel Bădăraș. Op. cit., p. 72.

⁵⁹ Al. Grigorovici. *Criza orientală din 1783 și politica Franței*. În: „Revista Istorică”, 1938, nr. 10-12, p. 3000; Gabriel Bădăraș. Op. cit., p. 72.

⁶⁰ Al. Vianu. *Geneza senedului din 1783*. În: „Revista Arhivelor”, 1960, nr.1, p223, 228; Veniamin Ciobanu. *Informații documentare privind politica orientală a Angliei (1786-1791)*. În: „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie “A.D. Xenopol””. T. XXXVII, 2000, p. 223.

⁶¹ Gabriel Bădăraș. Op. cit., p. 72.

recurgă la arme pentru a se apăra, pretinzând concomitant că vine în apărarea creștinilor și a bisericii pravo-slavnice.

Scânteea detonatoare a unui nou război ruso-turc a fost aprinsă de atacul cazacilor asupra localității Balta, la hotarul dintre Ucraina și teritoriile controlate de tătari, unde staționau ceva trupe turcești. La 13 august 1787 cele așteptate de Petersburg s-au și produs: Poarta i-a declarat Rusiei război. Că evenimentul de la Balta era considerat un preludiv al războiului s-a făcut cunoscut și în Moldova, în special la Iași, unde locuitorii au fost alarmați într-atât, încât mulți dintre ei au început să ia calea bejeniei⁶². Se pare că moldovenii erau îngrijorați mai ales de pericolul introducerii în țara lor a armatelor ruse, domnul Al. Ypsilanti și mitropolitul Leon Gheuca adresându-se austriecilor cu solicitarea unei cât mai grabnice introduceri în Moldova a trupelor lor⁶³. Între timp, posibilele divergențe dintre curțile de la Viena și de la Petersburg au fost, cel puțin formal, depășite, Ecaterina a II-a reușind să-l înduplece pe Iosif al II-lea să declare și el război turcilor, ceea ce s-a întâmplat, însă, abia la 9 februarie 1788. În consecința războiului urma de fapt să fie tradus în practică *proiectul grecesc* cu aspectul *dacic* al lui, în postura de rege al imaginatului regat al Daciei fiind văzut deja cneazul Potiomkin⁶⁴.

Ce li se oferea moldovenilor sub paravanul preinsei eliberări a lor după introducerea în Moldova a trupelor rusești, se degajă liber din manifestul lui P.A. Rumeanțev din 22 septembrie 1788. Clerului, membrilor Divanului și tuturor boierilor li se aducea la cunoștință, că prin intrarea în țară a „victorioaselor armate” ale Rusiei, ei ai fi fost readuși la „starea fericită anterioară”, adică din vremea războiului precedent, reeditându-se totodată același regim de ocupație, fără domnie, iar sub supravegere autorităților militare rusești urmând a fi luată justiția, instituțiile publice, deși, mai degrabă în scopuri demagogic, se făcea referire și la *legile țării* (земских законов). Se mențineau în vigoare toate îndatoririle fiscale, care urmau să curgă în haznaua militară (в

---

⁶² *Россия и освободительная борьба*, p. 106-108.

⁶³ Gabriel Bădărău. *Op. cit.*, p. 82. Este semnificativ că în fața unei iminente pătrunderi în țară a armatelor ruse, Al.Ypsilanti îi sfătuia pe boieri să-și trimită familiile către Silietria, adică mai aproape de pozițiile turcești. Iar ei și-au trimis familiile către granița transilvăneană a Austriei (*Россия и освободительная борьба*, p. 108, 109).

⁶⁴ N. Iorga. *Acte și fragmente cu privire la istoria românilor*. Vol. II. București, 1936, p. 125.

военную казну) a „măriei sale împărătești”. Formal, Divanului i se acorda prerogativa de putere guvernantă (начальствующее правительство), fiind însă direct subordonat autorităților militare. El urma să vegheze ca toți supușii să-și îndeplinească obligațiunile, căci “aceasta este voința supremă a împărătesei Rusiei”⁶⁵.

Și de data aceasta, însă, din diverse cauze care nu țin de subiectul prezentului studiu, Rusiei nu i-a reușit să-și realizeze în totalitatea lui grandiosul său proiect de extindere teritorială, fiind nevoită să meargă la negocieri, care s-au încheiat cu semnarea, la 29 decembrie 1791 (9 ianuarie 1792, stil vechi), a Tratatului de la Iași. Prevederile cu referire la Principatele Române, sunt cele mai indicate pentru a încorona studiul de față. Ceea ce se arucă în ochi mai întâi de toate, este extinderea termenului *provincia* la fel asupra Moldovei și asupra Țării Românești⁶⁶, egalate, astfel, sub aspectul politico-juridic cu ceea ce în Tratatul de la Kuciuk-Kainargi se subînțelegea sub *provincia Basarabia*. Toate ele erau restituite Sublimei Porți, ca stăpâniri desigur ale acesteia. În ceea ce o privea pe Rusia, în delimitarea provinciilor în cauză prin tratat se întrevedea o nouă perspectivă tactică ca, în cazul când nu va reuși să-și înstăpânească teritoriile românești în totalitatea lor, ele să fie cucerite treptat, provincie după provincie. Așa cum, în 1812, s-a și întâmplat cu partea de răsărit a Țării Moldovei, asupra căreia a fost extinsă abuziv denumirea de Basarabia. Stabilirea prin Tratatul de la Iași a graniței dintre Rusia și Imperiul Otoman pe Nistru, ceea ce de fapt anula calitatea Principatelor de entități statale, tratându-le ca simple provincii, care puteau fi liber cucerite apoi restituite, în dependență de raportul de forță dintre cele două puteri, deschdea noi posibilități celei dintâi de a-și intensifica eforturile în direcția Dunării și Balcanilor. Era clar că, odată ajunsă la Nistru, următorul pas Rusia îl va face deja dincoace de Nistru, ceea ce s-a și întâmplat în timpul primului război ruso-turc din secolul a XIX-lea.

---

⁶⁵ *Россия и освободительная борьба*, p. 137.

⁶⁶ *Relațiile internaționale ale României în documente*, p. 239-241.

Factorul bisericesc în politica Rusiei față de Țara Moldovei în secolul al XVIII-lea, cu un succint excurs în vremurile anterioare*

Ca și în cazul anexării Basarabiei la Imperiul Rusiei în 1812, tot așa și crearea, în 1813, a eparhiei Basarabiei, subordonată Sf. Sinod al Rusiei și pusă în seama mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni, a rezultat din aceeași politică expansionistă a țarismului rus în direcția Dunării și Balcanilor, care se lasă intuită, dacă nu totdeauna observată expres, cel târziu de prin a doua jumătate a secolului al XV-lea, când datează începuturile pretențiilor Moscovei la calitatea de a „Treia Romă”, iar în context și la preluarea moștenirii nu doar spirituale (bisericești) ci și politice a fostului Imperiu Bizantin, dispărut definitiv de pe harta politică în urma cuceririi de către otomanii a celei de-a „Doua Romă” – Constantinopolul -, în mai 1453. „Legitimarea” acestor pretenții a început prin încoronarea, în 1547, a marelui cneaz moscovit Ivan al IV-lea, zis cel Groaznic, ca țar al Rusiei, echivalându-se astfel cu calitatea de împărat¹. În curând, deținătorilor coroanei Rusiei li s-a asociat și dimensiunea spiritual-bisericească, caracteristică foștilor împărați bizantini, prin ridicarea Mitropoliei Moscovei la rangul de patriarhie, în 1598.

Trecerea, cu această ocazie, prin Moldova a patriarhului Ieremia al II-lea al Constantinopolului², s-ar explica poate doar prin faptul că drumul spre Moscova nu putea ocoli țara Mușatinilor. Eu nu exclud, însă, că patriarhul ecumenic, la întrevederea cu mitropolitul Moldovei Gheorghe Movilă, a căutat să se asigure că apariția unui nou pol de atracție ortodoxă, nu va cauza schimbări în subordnarea canonică a Bisericii moldovenești. Indiferent, dacă „actul constitutiv” al patriarhiei moscovite a fost

---

*Comunicare la Simpozionul Internațional *Politica marilor puteri în Balcani și Europa Centrală*, 10-13 octombrie 2013. Chișinău, UPS „Ion Creangă”. Publicată în culegerea cu același titlu a materialelor Simpozionului, Chișinău, 2013, p.116-130.

¹ Ion Eremia. *Țările Române în politica balcanică a Rusiei până la sfârșitul secolului al XVIII-lea*. În: *In memoriam professoris Mihail Muntean*. Chișinău: Cartdidact, 2003, p. 49-52.

² Ștefan S. Gorovei. *Relațiile bisericești româno-ruse în secolele XV-XVIII*. În: „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A.D.Xenopol”, Iași, XXXI, 1994, p.603.

semnat și de mitropolitul Moldovei³, sau nu, important și demn de atenție mi se pare faptul observat și „pus în afară de orice îndoieli” de către Ștefan Gorovei, „că evenimentul de la Moscova a sugerat lui Gheorghe Movilă să încerce a face același lucru pentru Biserica Moldovei”⁴. Ar apare întrebarea, dacă nu cumva această idee, promovată și de fratele mitropolitului, Ieremia, ajuns în scaunul domnesc al Moldovei în 1595, cu ajutor din partea Poloniei, a fost convenită sau cel puțin abordată cu acazia aflării în Moldova a patriarhului Constantinopolului. Într-un final, însă, proiectul nu a avut sorți de izbândă, Gheorghe Movilă trebuind să se consoleze doar cu „straniul titlu de *arhimitropolit*”⁵. Nu mă implic în posibilele interpretări de esență a acestui titlu singular și neobișnuit, deși pare convingătoare explicarea lui în sensul că Biserica Moldovei „nu era supusă nici unui patriarh”⁶.

Manifestarea intențiilor celor doi frați Movilă, care reprezentau împreună puterea seculară (*domnia*) și cea spirituală (*mitropolia*), anume în timpul când se instituționaliza patriarhia moscovită, ar fi dovadă că deja atunci înaltele autorități moldovene conștientizau eventualele consecințe pentru țara lor ale veleităților imperiale rusești, consfințite acum și prin instituirea patriarhiei, și încercau măsuri de precauție în vederea prevenirii lor. Între timp, temerile cauzate de ascensiunea aspirațiilor imperiale ale Rusiei au început să capete noi dimensiuni după înscăunarea la Moscova a dinastiei Romanovilor, întemeiată prin încoronarea ca țar a lui Mihail Feodorovici (1613), fiul primului patriarh rus Filaret, astfel că, cu această ocazie, puterea laică (temporală sau seculară) s-a îngemănat cu cea spirituală (bisericească), devenind o afacere de familie.

Este adevărat că, până la mijlocul secolului al XVII-lea, încă nu se lasă observată o politică doctrinară a Rusiei în vederea preluării „moștenirii” bizantine, nici pe plan bisericesc și nici pe plan politic. Perioada delimitată cronologic mai sus se caracterizează în temei prin raporturi pur bisericești, fie cu mitropoliile Țărilor Române, sau cu unele mănăstiri

---

³ G. Bezviconi. *Contribuții la istoria relațiilor româno-ruse*. București, 1962, p. 68; Ștefan S. Gorovei. *Op. cit.* p.603.

⁴ Ștefan S. Gorovei. *Op. cit.*, loc.cit.

⁵ Ibid.

⁶ Ibid.

athonite⁷. Totodată, însă, aceste relații au făcut să crească autoritatea Moscovei în ochii ierarhilor bisericești și mănăstirești din mediul ortodox aflător în hatarele Imperiului Otoman sau sub apăsătoarea dependență de acesta, profilându-se temeiul ideologic pentru aceea ce am putea numi *solidaritate ortodoxă*, care ulterior va deveni un instrument permanent al politicii de expansiune a Rusiei în direcția Dunării și Balcanilor, primele în calea acestei politici a țărilor aflându-se Moldova și Țara Românească. Începutul ei poate fi convențional plasat la mijlocul secolului al XVII-lea, mai concret după luna ianuarie 1554, când, în urma răscoalei căzăcești sub conducerea hatmanului acestora Bogdan Hmielnițki împotriva Coroanei polone, Ucraina din stânga Niprului cu orașul Kiev, a fost scoasă de sub supușenia polonă și a trecut sub puterea celui de-al doilea țar din dinastia Romanovilor, Alecei Mihailovici. Autoritățile moscovite nu au pregetat să-și trimită emisarii săi în Moldova și Țara Românească cu îndemnul, nelipsit de speculațiile privind identitatea lor de credință pravoslavnică (ortodoxă) cu Rusia, de a urma calea lui Bogdan Hmielnițki. Primul dintre aceștia a fost călugărul Arsenie Suhanov, care, parcă din întâmplare, s-a pomenit prin Țările Române, fiind în drumul său către Sf. Munte Athos cu „afaceri spirituale” din numele patriarhului Nicon, „marele arhiepiscop și patriarh al Moscovei și a foată Rusia”, dar aducând vestea despre trecerea lui Bogdan Hmielnițki în supușenia Moscovei, fără a uita să-l îndemne și pe domnul Moldovei să-i urmeze exemplul⁸. Ca urmare, Gheorghe Ștefan adresa, pe 18 februarie 1554, o scrisoare țarului moscovit etichetat în termenii cei mai orgolioși de „alesul lui Dumnezeu, de Dumnezeu slăvitul și în credința pravoslavnică strălucitorul, țarul pravoslavnic” – mărturie că călugărul emisar al acestuia și al patriarhului a speculat din plin unitatea de credință ca motiv pentru a i se cere domnului Moldovei supunere într-un context de solidaritate ortodoxă. Gheorghe Ștefan, însă, nu pregeta să noteze că „domnul Dumnezeu” s-a milostivit asupra lui și i-a „dăruit sceptrul și domnia, stăpânirea și oblăduirea” țării sale, adică era domn din mila lui Dumnezeu, întocmai ca și țarul, astfel că venea *sub mâna dreaptă de*

---

⁷ Ibid., p.603-605 (Cu referiri de rigoare la izvoare și la lucrările altor cercetători).

⁸ *Исторические связи народов СССР и Румынии в XV-начале XVIII в. Документы и материалы в трёх томах/Relațiile istorice dintre popoarele U.R.S.S. și România. Documente și materiale în trei volume. Volumul II. (1633-1673). Москва/Moscova, 1968, p.244-245*

împărat a lui Alecei Mihailovici „ca cei mai supuși și ca aceia care-ți dorim prealuminății și marii tale (a adresantului – n.me) măririi toată fericirea”⁹. Scrisoarea a fost expediată țarului probabil prin solul moldovean Ivan Grigoriev, care pornea pe drumul de întoarcere de la Moscova pe 13 aprilie, în compania solului rus Tomilo Perfiliev. Din raportul ultimului, aflăm că, în timpul aflării lui Ivan Grigoriev la Moscova, un alt sol rus, Gavriil Samarin, fusese trimis în Moldova pentru a constata la ce s-a ajuns aici ca răspuns la îndemnurile moscovite către domnul moldovean. Dintr-o relatare a mitropolitului sârb , care se îndrepta spre Moscova, trecând și prin Moldova și pe care Perfiliev l-a întâlnit în cetatea căzăcească Romny, trimisul moscovit a aflat că misiunea lui Gavriil Samarin la Gheorge Ștefan s-ar fi încheiat, parcă, anume așa cum își dorea țarul: domnul moldovean ar fi spus că „dorește să fie cu tot sufletul său sub înalta mână a măriei sale împărătești”. La întâlnirea ulterioară a lui Perfiliev cu Samarin s-a dovedit însă că acele cuvinte ale domnului Moldovei „au fost nestatornice”, solul moscovit fiind supus unor grave încercări, mai fiind respins și în încercarea lui de a întreprinde o vizită, cu aceeași misiune, la fel în Țara Românească (Muntenia). Mai mult chiar, Gheorge Ștefan i-ar fi denunțat misiunea și țelul venirii lui Samarin la fel regelui Poloniei, aflat la vremea respectivă în război cu Alecei Mihailovici¹⁰.

De fapt, peripețiile diplomatice moldo-moscovite care au durat fără careva rezultate palpabile până în 1556, asemănându-se mai degrabă cu un joc diplomatic de mimare a negocierilor, nu țin de tema prezentei comunicării, cu atât mai mult că din documentele care le-au însoțit nu transpare direct problema rolului Bisericii în cadrul acestor negocieri și a schimbului de soli și de misive. Totuși, faptul că în fruntea celei mai de seamă solii moldovenești, trimisă la Moscova în vederea definitivării unui proiect de tratat cu Rusia, care așa și nu a fost semnat¹¹, s-a aflat mitropolitul Moldovei, Ghedeon, ar oferi motiv să se creadă că problema subordonării Bisericii țării în eventualitatea recunoașterii *de facto* a suzeranității țarului de la Moscova, nu a fost trecută cu vederea. În

---

⁹ Ibid. p.245-247 (text în l. rusă și în traducere românească)

¹⁰ Ibid., p.250-253(text în l. rusă), 253-255 (traducere românească)

¹¹ Ibid., doc.nr.88-89.

context, nu poate să nu trezească interes o scriere, databilă cu februarie 1555, adică cu vremea domniei lui Gheorghe Ștefan, cunoscută, din păcate, doar parțial și integrată în circuitul științific de Ștefan S. Gorove

Este vorba despre un „raport” întocmit de către Nicolae Milescu în baza unei cercetări efectuate la mănăstirea Neamț a vechii arhive a Mitropoliei Moldovei, unde a găsit „scrisori imperiale și patriarhale (bizantine- n.me), cu peceți și semnături, din care a reconstituit etapa de început a raporturilor moldo-bizantine, plasată în prima parte a domniei lui Alexandru cel Bun (anii 1400-1415)”¹². Rezultatele investigării explicau „*temeiurile autonomiei desăvârșite a Bisericii Moldovei*” (subl.aut.)¹³. Coincidența în timp a misiunii lui Nicolae Milescu, pusă în seama lui „în miez de iarnă”, adică de urgență, cu faza finală de încheiere a negocierilor cu Moscova, este un argument forte pentru a admite că problema eventualului statut al Bisericii Moldovei într-un posibil cadru de suzeranitate politică a țarului, nu a fost ocolită în cadrul negocierilor, fără a fi afișată, și a cântărit greu în negocierile care aveau loc, nefiind exclusă nici posibilitatea ca partea rusă să fi cerut și supușenia Bisericii moldovenești Patriarhiei moscovite, tot așa cum, sub aspect politic, se cerea supunerea domului și țării „marii măriri împărătești”¹⁴. După cum s-a menționat deja în istoriografie, suzeranitatea unui monarh ortodox, cum era țarul moscovit, „putea fi de natură să aducă o subordonare și pe țărâm bisericesc”¹⁵. Ținând cont de supremația tradițională în condițiile imperiului a puterii seculare (laice) în raport cu puterea spirituală (bisericească), subordonarea Mitropoliei Moldovei Patriarhiei de la Moscova putea conduce și spre o accentuare, nedorită de domnii și boierii moldoveni, a dependenței politice a țării lor de puterea imperială rusă. De reținut deosebirea, poate nu totdeauna deslușită, dintre revendicarea de către solii moldoveni a protecției țarului rus și insistențele acestuia ca domnul împreună cu țara sa să i se supună prin jurământ. Într-un fel sau

---

¹² Ștefan S. Gorovei. *Op. cit.*, p.606.

¹³ Ibid.

¹⁴ Legătura dintre cercetarea lui Nicolae Milescu cu cele ce se produceau în raporturile moldo-ruse, a fost făcută pe bună dreptate de Ștefan Gorovei, care invocă misiunea la Moscova a mitropolitului Ghedeon și problematicul „tratat moldo-rus, care se va încheia în anul următor” (*Op. cit.*, p.606). Pretinsul tratat nu a fost semnat, el fiind cunoscut doar la nivelul de proiect.

¹⁵ Ibid.

altul, tentativa de subordonare bisericească a Moldovei Patriarhiei ruse a eșuat, tot așa cum a falimentat și proiectul de tratat de trecere a Moldovei sub „protecția” țarului Alecsei Mihailovici.

În cea de-a doua jumătate a secolului al XVII-lea și la începutul secolului al XVIII-lea, în politica Rusiei în sud-estul european s-au întezit speculațiile *solidarității ortodoxe*. Concomitent, sunt cunoscute și mai multe adresări din partea unor domni munteni și moldoveni, care, fiind strâmtorați în domniile lor sau chiar nevoiți să-și părăsească țara, bejenind prin țările vecine¹⁶, mizau pe o eventuală implicare a țarilor, manifestându-și înclinația de a accepta nu doar protecția suzerană a acestora, ci chiar supușenia. Era natural ca în această situație să nu fie delăsată nici problema raporturilor dintre Biserica celor două Țări Române și Patriarhia Moscovei și a toată Rusia. Este adevărat, că și acum problema în cauză nu este speculată oficial în schimbul de scrisori cu autoritățile ruse. Totuși, dispunem de un document, semnat, ce-i drept, de unii boieri munteni, pe la sfârșitul lui iulie sau prima zi a lunii august 1674. Faptul însă că el este cunoscut în limba polonă, fiind trimis în Rusia prin poștă, și că numele semnatarilor nu sunt menționate, mă face să cred că el a fost ticluit în bejenie, dacă nu la sugestia lui Constantin Șerban, apoi de niște părtași ai acestuia. Cu toate acestea, documentul prezintă interes prin faptul că el face publică problema bisericească în eventualitatea unor demersuri politico-militare ale Rusiei în direcția celor două Țări Române.

Astfel, anonimii boieri munteni, în perspectiva ca țarul (același Alecsei Mihailovici) „să ne izbăvească de oblăduirea păgână” și condiționând statutul domnilor (aleși de către boieri și doar „încuviințați” de țar), cu refacerea integrității teritoriale a țării, reducerea angajamentelor tributare la plata unui „plocon” anual de 10 000 de galbeni,

---

¹⁶ Îi am în vedere pe Constantin Șerban, care după izgonirea lui din Țara Românească, a reușit în două rânduri să-și exercite domnia efemeră (1659, lunile octombrie și noiembrie; 1661, de pe 27 ianuarie până pe 27 februarie), ulterior ajungând să se bejenească până și prin căzăcime, în speranța revenirii în domnie cu ajutor străin, mai ales la o implicare a țarului, față de care era hotărât să se închine până la o supunere necondiționată. De altă parte, este vorba de Ștefan Petriceicu, care, obținând apoi perzând în repetate rânduri domnia (1672, august; 1673, noiembrie; 1674, februarie; 1683, noiembrie - 1684, martie) s-a pomenit și el în nevoia de a căuta ajutorul vecinilor puternici, ajutor care trebuia plătit prin sacrificarea intereselor țării. Mai mulți vezi: *Domnii Țării Moldovei*. Volum editat de Demir Dragnev. Chișinău: Civitas, 2005, p.183-184,197-200.

concretizau și eventualul statut al Biserici [în biserică să nu se schimbe obiceiurile astfel ca „noi să trăim în liniște și bună înțelegere cu vlădici (mitropoliți- n.mea), cu episcopi și cu egumeni și cu tot pământul nostru”], insistându-se totodată asupra libertății clerului de a-și alege ierarhii¹⁷. În ansamblul lor, revendicările boierilor, asupra carora cu ușurință ar fi putut să se pronunțe și boierii și clerul din Moldova, indică punctele vulnerabile, privite de autoritățile țarului altfel decât reprezentanții boierimii și clerului din cele două Principate Române.

În următoarele decenii, nici chiar în condițiile războiului ruso-turc din 1710-1711, când Moldova a fost afectată direct de o prezență masivă a armatelor ruse, problema eventualului statut al Bisericii moldovenești în raport cu Patriarhia rusă nu și-a găsit oficializarea în nici un izvor documentar al vremii, mărturie că ea nici nu a fost abordată în contextul raporturilor dintre părți. Faptul și-ar găsi explicare prin două motive esențiale care se desprind din informațiile referitoare la raporturile dintre oficialitățile politice și bisericești ale Moldovei cu țarul Petru I. Am în vedere adevăratele intenții ale țarului Rusiei în privința Țării Moldovei, care se lasă observate fără dificultate din unele prevederi ale articolelor III și IV din faimoasa *Diplomă de la Luțk* din 13 aprilie 1711, impusă într-un final lui Dimitrie Cantemir, boierilor moldoveni și, desigur, clerului din țară în frunte cu mitropolitul Ghedeon. În articolului III al documentului în cauză, țarul renunța la „dreptul” său de a numi domni în Moldova „nici din Țara Românească, nici din altă familie străină”¹⁸. Această renunțare s-a produs după ce nefericitul domn al Moldovei, pomenindu-se într-o situație fără ieșire, s-a văzut nevoit să accepte supremația lui Petru I, astfel că acesta nu mai vedea necesitatea numirii unui alt domn. Ceea ce nu poate fi trecut cu vederea, este preluarea, deocamdată la nivel de intenții, de către țarul rus a practicii sultanilor de a numi domni din numele lor ca mijloc de înfeudare politică a țării. Iar din articolul IV al aceluiași document reiese, că Petru preluase acest „drept” de la antecesorii săi nenominalizați, care ar fi făgăduit „cuiva” domnia Moldovei¹⁹, această „făgăduială” acum fiind anulată. Este clar, așadar, că

---

¹⁷ *Исторические связи*, vol. III (1673-1711), Moscova, 1970, p.25-26.

¹⁸ *Ibid.*, p.329.

¹⁹ *Ibid.*

în condițiile când țarului rus i s-ar fi prezentat posibilitatea de a numi în Moldova un domn din numele său, fapt echivalent cu subordonarea politică a țării, cu de la sine putere s-ar fi rezolvat și problema subordonării Bisericii Moldovei Patriarhiei Moscovei și a întregii Rusii. Se pare că, impunându-i lui D.Cantemir *Diploma de la Luțk*, țarul a considerat faptul ca și împlinit. Prin solul moldovean Ștefan Luca, Petru I i-a trimis domnului Moldovei un „leftu” (medalion) cu portretul său împodobit cu diamante , precum și alte daruri prețioase²⁰. Era un act simbolic de investire la domnia Moldovei a lui Cantemir deja prin autoritatea țarului moscovit. Iar la 16 iunie 1711, când deja numeroase trupe rusești ale generalului Cropotov și feldmareșalului Șeremetiev erau cantonate la Țuțora, la o aruncătură de băț de capitala țării, Petru I, cu o săptămână înaintea propriei sosiri la Iași, într-un răspuns la o scrisoare anterioară, adresată lui de nefericitul domn moldovean, nu a pregetat să eticheteze Moldova drept „provincie supusă”²¹. Eșecul de la Stănilești, însă, i-a anulat țarului cele pretinse.

De altă parte, atrage atenție faptul că, atunci când solul lui D.Cantemir a fost trimis la țar, el fusese deja devansat de o delegație de boieri moldoveni și munteni cu un „vrav de cărți (scrisori – n.mea)” adresate țarului, dintre autorii acestora deosebindu-se numele mitropolitului Ghedeon, urmat de cele ale hatmanului Antonie (Jora) și banului Sava (Zmucilă), toți pronunțându-se împotriva acceptării ca domn a lui Dimitrie Cantemir, etichetat ca fiind „unu turcu și ține cu turcii”²². În subtext, deși informația de care dispunem la subiect nu consemnează nimic în acest sen, s-ar bănui că, respingându-l pe D. Cantemir, mitropolitul și boierii care-l susțineau, aveau un candidat al lor la domnie și căutau să evite o eventuală implicare a rușilor în interiorul țării, optând doar pentru

---

²⁰ Ion Neculce. *Letopisețul Țării Moldovei și o samă de cuvinte*. Ediție îngrijită, cu glosar, indice și o introducere de Iorgu Iordan. București, 1955, p.266; Nicolae Costin. [*Letopisețul Țării Moldovei (1709-1711)*]. În: Idem. *Scriseri în două volume*. Ediție îngrijită de Svetlana Korolevski. Vol.I. Chișinău: Editura Hyperion, 1990, p.382.

²¹ Pavel Parasca. *Reflecții istorico-politice asupra domniei în Moldova a lui Dimitrie Cantemir* (III). În: „History & Polics/Revistă de Istorie și Politică”, ULIM, 2010, nr.1-2, p.38.

²² Ion Neculce. *Op. cit.*, p263. Cele consemnate de Ioan Neculce sunt confirmate și puțin mai diversificate de mărturiile, de ceva mai târziu (1720), ale solului în cauză, Ștefan Luca: Ion Eremia. *Politica rusofilă a lui Dimitrie Cantemir – mit și realitate*. În: *Țara Moldovei în contextul civilizației europene*. Chișinău: Cartdidact, 1008, p.47.

o alianță politico-militară antiturcească, armatele țarului fiind îndrumate să-și îndrepte acțiunea doar spre a-l prinde pe D.Cantemir, a ruina Bugeacul, adică stăpânirile turcești din sud, și a distruge podul de la Oblucița, pe Dunăre²³. Invocând că ar dispune de o oaste proprie în număr de 10 000 de oameni echipată și asigurată cu proviziile necesare, mitropolitul Ghedeon și adepții săi se prezentau în fața țarului ca reprezentând o țară aliată lui, sperând la o eliberare a Moldovei de sub puterea otomană prin izgonirea lui D.Cantemir, sub o posibilă, dar neafișată oficial, protecție a țarului Rusiei. Mitropolitul și boierii dregători care îi erau solidari, urmau să rezolve fără implicarea țarului problema domniei, astfel că și mitropolia țării ar fi rămas în statutul său independent. Se pare că anume în virtutea acestei circumstanțe, Petru I a continuat să-l trateze pe D.Cantemir cu neîncredere chiar și atunci când a devenit clar că acestuia, aflat într-o gravă ananghie, nu-i rămânea altceva decât să accepte *Diploma de Luțk* în formula impusă de țar, în ciuda dezavantajelor care se lăsau întrevăzute atât pentru țară și boieri, cât și pentru dânsul personal²⁴.

Conștientizând marea autoritate de care se bucura capul Bisericii moldovenești, Petru I a preferat să încerce să-i câștige încrederea lui Ghedeon. În acest sens ar mărturisi faptul că pregătindu-se și el să pătrundă în țară și să-și alăture armata sa celei ce se afla deja la Țuțora, țarul, ocolindu-l pe Cantemir, a scris anume mitropolitului să-i „pregătească o reședință în Iași”, trezind nedumerirea consilierului său Sava Raguzanul (Паргузински), care l-a sfătuit pe țar să nu trateze cu nimeni treburile sale „decât doar cu domnul Moldovei însuși”, dat fiind că acesta „râvnește să-i slijească” lui „cu trupul și sufletul cu toată sânguința”²⁵, avându-se în vedere că D. Cantemir acceptase deja *Diploma de la Luțk*

---

²³ Ion Eremia. *Politica rusofilă a lui Dimitrie Cantemir – mit și realitate*. În: *Țara Moldovei în contextul civilizației europene*. Materialele Simpozionului Internațional. Noiembrie, 2008. Chășănău: Cartdidact. 2008, p.47; Ion Neculce. *Op. cit.* p.263.

²⁴ Analiza de esență a prevederilor *Diplomei de la Luțk* nu se încadrează tematic în obiectivele prezentului studiu. Ea însă a beneficiat de două studii pertinente, unul aparținându-mi chiar mie, în care au fost spulberate interpretările ei ca fiind un tratat paritar moldo-rus cu mai multe consecințe de perspectivă pozitivă pentru Moldova, în timp ce, în realitate, dacă ea ar fi fost implementată, s-ar fi ajuns la subjugarea și transformarea ei într-o provincie a Rusiei, așa cum nu întârziase să o interpreteze Petru I în scrisoarea sa menționată mai sus, din 16 iunie 1711. Vezi și : Ion Eremia. *Op. cit.*, p.59; Pavel Parasca. *Op. cit.* (III), p.45-53.

²⁵ *Călători străini despre Țările Române*. Vol. VIII. București, 1983, p. 572-573; Ion Eremia. *Op. cit.*, p.53.

în formatul redactat în carterul țarului. Iar atunci când Petru I a ajuns la Prut, el nu a fost întâmpinat, așa cum a fost convenit conform unei porunci mai timpurii a țarului, de D. Cantemir, care, aflându-se la Țuțora în compania feldmareșalului Șermetiev, nici nu fusese se pare informat la timp despre sosirea înaltului „oaspete”. Întru întâmpinarea lui au ieșit doi dregători dintre acei ce mai înainte îl denunțau în fața țarului pe D. Cantemir. În mod special este consemnată întâmpinarea țarului de către mitropolitul Ghedeon, care l-a blagoslovit „cu cruce și cu aghiazmă stropindu-l”, sărutându-i mâna și închinându-i-se „ca unui împărat creștin dând laudă lui Dumnezeu, că doar îi va cerceta cu milă și-i va scoate de suptu giugul robiei turclor”²⁶. Faptul de mai sus nu poate să nu lase de bănuț niște subtilități de culise, tot așa ca cele întâmplare în mănăstirea Trei Ierarhi, către care Petru I s-a îndreptat de unul singur, iar acolo „atuncia s-au tâmplat și mitropolitul Ghedeon” care-l „poftie pre împărat ca să șadză în scaonul cel domnescu”, acesta însă preferând să rămână în picioare²⁷. Mitropolitul încă nu-și dădea seama că Petru I și-a schimbat opțiune în favoarea lui D. Cantemir, căci în condițiile când nefericitul domn a trebuit să accepte cele ce i se impuneau, iar țara lui era deja calificată ca provincie supusă Rusiei, țarul considera ca fiind deja rezolvat și destinul Bisericii moldovenești, astfel că poziția lui Ghedeon nu-l mai preocupa, acesta fiind pus în fața faptului împlinit.

Nu se știe dacă mitropolitul Ghedeon și-a dat seama că a fost tras pe sfoară, întocmai ca și domnul pe care el nu-l accepta. Într-un final, prin legăturile lui cu țarul, mitropolitul a fost de-a binelea compromis nu doar în fața Porții, ci și a clerului și boierimii care, convingându-se de adevăratele scopuri ale lui Petru I, au preferat să se împace cu revenirea sub suzeranitatea Porții, prevenindu-se astfel și disolvarea Mitropoliei Moldovei printre numeroasele eparhii ale Rusiei. Com-promis prin raporturile sale cu țarul, mitropolitul Ghedeon a trebuit și el să părăsească Moldova, plecând în Rusia, așa cum a trebuit să o facă și Dimitrie Cantemir. Iar Nicolae Mavrocordat, readus în scaun prin decizia Porții după decepțiunea lui Petru I și a lui D. Cantemir în înfruntarea de la Stănilești (8-12 iulie 1711), a primit „molitfa cea de domnie” de la

---

²⁶ Nicolae Costin. *Op. cit.*, p. 383; Ion Neculce. *Op. cit.*, p.275.

²⁷ Nicolae Costin. *Op. cit.*, p.384.

episcopul de Roman Pahomie²⁸, deși, dacă faptul corespunde realității, nu se lasă întrevăzut motivul care l-ar fi determinat și pe acesta să plece ulterior în Rusia²⁹. Nu cred că fapta lui s-ar explica printr-un sentiment deosebit față de autoritățile ruse, caci altfel el ar fi putut să plece în Rusia dimpreună cu Petru I și D. Cantemir.

Dezastrul de la Stănilești a spulberat, dar nu a anulat, intențiile expansioniste ale Rusiei, iar odată cu aceasta a fost amânată pentru alte vremuri și problema atitudinii autorităților moscovite față de Biserica Moldovei. Nu mă pot pronunța deocamdată asupra cauzelor care au determinat reactualizarea „anchetei” efectuate în 1655 de Nicolae Milescu privind independența canonică a Bisericii Moldovei. Este clar că, la vremea respectivă, factorul rusesc lipsea cu desăvârșire. Astfel, ar avea dreptate Ștefan Gorovei, care pune faptul în legătură cu „apărarea statutului Bisericii Moldovei în raport cu Patriarhia din Constantinopol”³⁰. Țin cont de faptul că, în consecința așa-zisei *campanii de la Prut* a lui Petru I, în Moldova, prin readucerea în domnie a lui Nicolae Mavrocordat (1711), s-a pus începutul *epocii fanariote*, în contextul căreia Poarta, preluând poate exemplul țarului rus, a început tot mai insistent să-i atribuie Moldovei, ca și Țării Românești, calificativul de provincie a Imperiului Otoman, ceea ce sub aspectul bisericesc, trebuia să conducă la o subordonare mai strictă a Bisericii din Principate Patrarhiei de Constantinopol, aservită politic puterii padișahului turc. Poate în același context a și avut loc decizia episcopului de Roman, Pahomie, de a pleca în Rusia.

În perspectivă, și autoritățile ruse în politica lor de expansiune spre Dunăre și Balcani, au continuat să urmărească subordonarea nu doar politică, ci și bisericescă a celor două Țări Române, bizuindu-se pe legătura indisolubilă dintre politic și spiritual, caracteristică tradiției ortodoxe. Un punct de cotitură în îngemănarea politicului și spiritualului în politica de expansiune dunăreană și balcanică a Rusiei a fost marcat de anularea, în 1718 a Patriarhiei ruse³¹, ceea ce a determinat transferul

---

²⁸ Axinte Uricariul. *Letopisețul Țării Moldovei (1711-1715)*. Ediție îngrijită de Andrei Eșanu și Valentina Eșanu Chișinău: Civitas, 1999, p.62.

²⁹ Mircea Păcurariu. *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*. Chișinău: „Știința”, 1993, p.325.

³⁰ Ștefan S. Gorovei. *Op. cit.*, p.607.

³¹ Ion Neculce. *Op. cit.*, p. 329-330.

către țar (din 1721 împărat oficializat) la fel și a calității de cap al Bisericii ortodoxe ruse în perspectiva extinderii acestei autorități și asupra bisericii ortodoxe din țările care s-ar fi pomenit în stăpânirea Rusie. Expansiunea politică, așadar, urma să se producă mână în mână cu epansiunea puterii bisericești, deținută acum de monarhia imperială rusă.

O încercare hotărâtă în acest sens a fost întreprinsă în faza finală a războiului ruso-austro-turc din anii 1735-1739. Ea a fost favorizată nu doar de faptul că Moldova era condusă de domnul fana-riot Grigore al II-lea Ghica, aflat în a doua sa domnie (noiembrie, 1735- 3/13 septembrie 1739), ci de abandonarea de către acesta a domniei și retragerea lui, în fața puhoiului militar rusesc, la Galați, lăsându-și în loc doi caimacami (marele logofăt Sandu Sturza și marele vornic Iordache Canta-cuzino), astfel că țara s-a pomenit de fapt fără domn.

Deși armatele rusești s-au abătut direct asupra Moldovei doar de pe la sfârșitul verii anului 1739, pretențiile Rusiei de a obține Moldova „sub protecția măriei sale împărătești” a fost reactu-alizată încă în cadrul negocierilor de la Nemirov, din vara lui 1737, invocând-se anume unitatea de credință ortodoxă a ei cu Rusia³². Situația creată însă în fața intervenției armatelor ruse le-a oferit rușilor motivul să nu mai speculeze subiectul protecției, instituind un drastic regim de ocupație sub pretextul că țara a fost cucerită, deși careva înfruntări demne de atenție cu turcii nu sunt semnalate de sursele istorice ale vremii. În schimb, ele abundă în informații despre cruntul comportament al trupelor rusești, care au supus țara unor jafuri și prădăciuni de nedescris, fără a cruța cel puțin lăcașurile sfinte și mai ales mănăstirile³³, răzbunând astfel nereușita din 1711 a țarului Petru I, dar și băgând frica în oameni, pentru a-i face mai docili față de prezența armatelor ruse și compor-tamentul lor departe de a fi creștinesc.

---

³² Ion Eremia, *Țările Române în politica balcanică a Rusiei*, p. 64.

³³ Afară de bogata informație în acest sens datorată cronicarilor moldoveni și asupra cărora nic nu mai văd rostul să insist, există doezii documentare ulterioare, care denotă dificultățile în eforturile depuse de autorități de a depăși consecințele dezastruoase ale prădăciunilor comise de armatele feldmareșalului Münnich: *Documente privitoare la istoria orașului Iași*. Volumul IV. Acte interne (1726-1740), editate de Ioan Caproșu. Iași:Editura „Dosoftei”, 2001, p. 272, 280; Volumul V (1741-1755), p.18,162, 291, 293.

Sosirea grosului armatelor ruse comandate de feldmareșalul Münich la Iași (3 septembrie 1739), a fost precedată de intrarea în capitala Moldovei (1 septembrie) a trupelor comandate de Constantin Cantemir (în gradul de polcovnic) și de fratele său Dimitrie (în gradul de maior) – ambii feciori ai fostului domn al Moldovei, Antioh Cantemiri și, deci, nepoți de frate ai lui Dimitrie Cantemir, cu titlul de nobleță, însă, de cneji ai Imperiului Rusiei³⁴. Era natural ca sosirea acestora să fie întâmpinată cu entuziasm de acele forțe politice, care sperau, desigur, la o eliberare a țării lor de sub apăsătorul regim fanariot al Porții Otomane și la o revenire la practica domniilor pământene, ceea ce presupunea, desigur, și refacerea independenței bisericești a țării în tiparele de mai înainte, beneficiindu-se doar de protecția Rusiei. Astfel s-ar explica faptul că, la intrarea în Iași a lui Constantin Cantemir, acesta a fost întâmpinat de mitropolitul Antonie „și cu caimacamii și cu alți boieri care să mai tâmplasă, și călugări, și neguțitori (...), și i-au înmânat cheile țării și steagurile slijitorilor”³⁵, așa cum s-ar fi convenit în cazurile întâmpinării unui nou domn. Speranțele însă nu s-au adevărat, căci intrat în Iași și instalat în palatul domnesc, feldmareșalul Münich i-a reînvestit cu autoritate, deja din numele său, pe cei doi caimacami ai fugărului domn fanariot și nu a pregetat să anunțe audienței boierești și clerului că „*acest ținut* (subl. mea) a ieșit de acum de sub stăpânirea turcească prin puterea armelor împărătesei sale (Anna Ioanovna – n. mea) și că în niciun caz nu se va încheia pacea fără a avea stăpânire pe acest *ținut* (subl. mea)”³⁶. Pare semnificativ, că primind blagoslovenia mitropolitului Antonie, feldmareșalul a sărutat crucea, nu însă și mâna mitropolitului. Mai interesant, însă, se prezintă faptul, dacă el a avut loc în realitate, că mitropolitul Antonie ar fi binecuvântat nu doar intrarea, ci și ieșirea din țară a feldmareșalului și armatei sale, ceea ce ar fi produs ilaritate în rândurile ofițerilor și gărzii lui Münich³⁷. Într-un final, mitropolitul a fost

---

³⁴ Ion Neculce. *Op. cit.*, p.375-376.

³⁵ Ibid.

³⁶ *Cronica Ghiculeștilor. Istoria Moldovei între anii 1695-1754*. Ediție îngrijită de N. Camariano și A. Camariano-Cioran. București: Editura Academiei, 1965, p. 449..

³⁷ Alexandru I. Gonța. *Relațiile românilor cu slavii de răsărit până în 1812*. [Ediție îngrijită de P. Parasca și Gh. Postică, notă bibliografică de Ioan Caproșu]. Chișinău: Universitas, 1993, p. 116.

compromis, fiind forțat, dimpreună cu înalți dregători și mari boieri ai țării, să semneze faimoasele „ponturi” ultimative ale feldmareșalului, prin care semnatarii își asumau grele prestații bănești și materiale în favoarea personală a lui Münnih, a armatei sale (întreținerea a 20 000 de soldați) și a împărăției Rusiei (20 000 de galbeni cu titlul de contribuție de război), mai adresându-i împărătesei Rusiei și cererea de a fi primiți în supușenia ei³⁸. De voie sau de nevoie, atunci când, în virtutea Tratatului de la Belgrad (18 septembrie 1739), Münnih a trebuit să-și scoată armata din Moldova³⁹, mitropolitul Antonie, alături de cei doi pătimiți caimacami, l-a urmat pe feldmareșal, plecând în Rusia⁴⁰, unde s-a bucurat de mare cinste, fiind rânduit succesiv la câteva însemnate eparhii din imperiu și, dimpreună cu alți „șase arhieriei sinodalnici”, învrednicindu-se chiar de slujirea sfintei liturghii la încoronarea noii împărătese, Elizaveta Petrovna⁴¹. Faptele ar justifica cele scrise de Ioan Neculce, că mitropolitul în cauză s-ar fi „ajunsu mai denainte cu moscalii și s-au dus și el la Moscu”⁴², deși marele cronicar moldovean ar fi putut avea în vedere cele întâmplate la sosirea celor doi Cantemiri, apoi și a lui Münnih.

Revenit în scaunul Moldovei, Grigore II Ghica, i-a trimis lui Münnih la Hotin cererea ca „să sloboadă pre mitropolit și pre boierii caimacami”, ultimii fiind eliberați, în timp ce Antonie nu a vrut „să-s-întoarcă”⁴³. Atunci domnul fanariot „trimis-au la Țarigrad (la Patriarhia de Constan-tinopol – n. mea) de-u făcut afurisenie lui Anton mitropolitul, căci s-au dus cu moscalii și n-au vrut să vie în țar-înapoi”⁴⁴. Dacă să credem spuselor documentate ale lui Grigore II Ghica, mitropolitul Antonie, lăsându-și eparhia și plecând în Rusia, „au mai luat și el cu sine

---

³⁸ Ion Neculce. *Op. cit.*, p. 391; Ion Eremia (alcătuitor). *Moldova în contextul relațiilor internaționale. 1387-1858. Tratatate*. Chișinău, 1992, p.255-257; *Domnii Țării Moldovei*, p. 241.

³⁹ Paul Cernovodeanu. *Politica orientală engleză între anii 1733-1739*. În: „Studii și materiale de istorie medie”, XX, București, 2002, p.217-219.

⁴⁰ Ion Neculce. *Op. cit.*, p.395.

⁴¹ Ioan Canta. *Letopiseșul Țării Moldovei (1741-1769)*. Ediție îngrijită de Andrei Eșanu și Valentina Eșanu. Chișinău: Civitas, 1999, p.23.

⁴² Ion Neculce. *Op. cit.*, p.395.

⁴³ *Ibid.*, p.394-395.

⁴⁴ Ioan Canta. *Letopiseșul Țării Moldovei*, p. 23.

bucatele și altele ce au fost mai rămas a Mitropoliei”⁴⁵. Nu exclud această posibilitate, deși, ceea ce contează în cazul acestui mitropolit, este faptul că comportamentul lui a beneficiat de o atenție considerabilă atât în mediul cronicăresc al vremii, cât și la nivel politic și bisericesc, inclusiv Patriarhia ecumenică. Și dacă a plecat în Rusia, o făcea nu pentru că manifesta o simpatie deosebită față de autoritățile ei laice și bisericești, ci evitând iminentele pedepse atât din partea Porții, cât și din partea Patriarhiei Constantinopolitane, pentru faptul că a urmărit scoaterea țării sale din subordinea politică față de Istanbul și din cea bisericească față de Patriarhia ecumenică, care, fiind aservită sultanilor și Porții, promova și o politică de subordonare strictă a Bisericii țării, după modelul subordonării domnilor fanarioți, aserviți feudal aceleiași puteri a padișahului. Iar înaltele autorități imperiale ale Rusiei, acordându-i lui Antonie bunăvoința și încurajându-i slujba, urmăreau, desigur să-și înfrumusețeze imaginea de protectori și grijitori ai popoarelor ortodoxe, în eventualitatea unor noi întreprinderi în direcția atât de râvnită spre Dunăre și Balcani, mai creând și o „rezervă” de ierarhi ortodocși „în refugiu”, care, în cazuri prielnice promovării expansiunii, să fie readuși la catedrele lor deja prin autoritatea monarhilor de la Sanct Petersburg, cum se va proceda în 1813 cu mitropolitul Gavril Bănulescu-Bodoni.

Este adevărat că mitropolitul Antonie nu le-a oferit rușilor o perspectivă în acest sens, stingându-se din viață în 1748, în timp ce Rusia, dezamăgită poate și de nereușitele celor două războaie cu turcii, dar și din alte motive interne și externe asupra cărora nu vad necesitatea să mă concentrez, nu s-a mai încumetat să-și încerce puterea într-o nouă confruntare de anvergură cu Imperiul Otoman până în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, când se vor observa și unele „inovații” în ceea ce privea folosirea factorului bisericesc în instrumentarea politicii sale vizavi de cele două Principate Române, în special față de Moldova, care, prin plecarea mitropolitului Antonie în Rusia, oferea oficialităților imperiale ale acesteia motivul aparent justificat de a o califica ca provincie rusească deja și sub aspectul bisericesc, cu aceeași ușurință, cu care, în 1711, ea a fost catadixită ca provincie supusă țarului sub aspectul politic.

---

⁴⁵ *Documente privitoare la istoria orașului Iași. Volumul IV, p.293.*

În scaunul mitropolitan din Moldova, rămas vacant după plecarea lui Antonie, a fost adus grecul Nichifor (1740-1750)⁴⁶, regimul greco-fanariot reconfirmându-se astfel și sub aspectul bisericesc, ceea ce-i va sugera și diplomației ruse să promoveze în fruntea Mitropoliei ierarhi de-ai săi, mai eficienți, desigur, în promovarea expansiunii decât cei de pe loc, care își manifestau „simpatiile” lor prorusești doar fiind surprinși de armatele ocupaționiste ruse și văzându-se nevoiți să se închine autorităților politice și militare imperiale doar pentru a supraviețui, sau fiind forțați să o facă, fiind direct amenințați, cum s-a întâmplat în timpul feldmareșalului Münnich. În context, nu aș fi atât de categoric ca părintele-profesor Mircea Păcurariu, care îi atribuie următorului mitropolit Gavriil Calimachi (1760-1786), adus în Moldova de la Tesalonic, o atitudine filorusă, nădăjduind parcă că Rusia „va începe lupta de eliberare a popoarelor creștine subjugate de turci”⁴⁷, căci păstoria lui a cuprins și războiul ruso-turc din anii 1768-1774, când nu doar Țara Moldovei, ci și Țara Românească s-au pomenit sub controlul militar și politic al Imperiului Rus, înalții demnitari ai căruia, în frunte cu împărăteasa Ecaterina a II-a, considerau Moldova, uneori ca *provincie*, alteori ca *principat*, dimpreună cu poporul ei desigur, ca aparținând deja Rusiei⁴⁸, astfel că nu văd de ce mitropolitul în cauză ar fi sperat la o eliberare de sub turci, țara fiind deja „eliberată” în sensul atribuit lui Gavriil Calimachi. Faptul că pe 26 septembrie 1769, când armatele ruse, după cucerirea Hotinului, s-au avântat către capitala Moldovei și mitropolitul Gavriil, în fruntea unei partide de boieri, le-a ieșit întru întâmpinarea lor, nu este dovadă a atitudinii filoruse a lui și a celor ce-l însoțeau. Am vorbi mai degrabă de un gest forțat, menit să prevină comportamentul obișnuit al armatelor ruse, care, așa cum se întâmplase în toamna lui 1739, puteau să recurgă la jafuri, nemaivorbind deja de trista perspectivă de a institui un regim de ocupație, cum se întâmplase în 1711 și 1739 și cum s-a și întâmplat de fapt acum. Iar flagrantă asemănare terminologică din scrisoarea semnată de mitropolit și unii mari boieri-dregători, adresată împărătesei de la

---

⁴⁶ Mircea Păcurariu. *Op. cit.*, p.279.

⁴⁷ *Ibid.*, p.280.

⁴⁸ Pavel Parasca. *Principatele Române în politica Rusiei în sec. XVIII*. În: „Destin Românesc.Revistă de Istorie și Cultură”. Chișinău: Institutul Cultural Român, 2012, nr.4 (80), p.21-29.

Sanct-Petersburg, și din manifestele semnate de P.A.Rumeanțev și Ecaterina a II-a, este dovadă că primul document la care m-am referit a fost ticluit fie în cartierul comandamentului rus și impus spre semnare mitropolitului și boierilor, fie că aceștia și-au alcătuit adresarea sub dictatul oficialităților militare ruse, nu fără o indicație în acest sens coordonată din timp cu înaltele oficialități imperiale din capitala Rusiei⁴⁹. Pare simptomatic și faptul că, deși semnatar al adresării către împărăteasa Rusiei, Mitropolitul Gavriil nu a făcut parte din delegația din Rusia, clerul din Moldova fiind reprezentat de episcopul de Huși Inochentie, în timp ce cel din Țara Românească era reprezentat de mitropolitul Grigorie⁵⁰.

Prin prisma tematică a prezentului studiu, prezintă interes o observație a generalului rus Elmint, care-i semnala feldmareșalului Rumeanțev că, după câte a putut el să priceapă, în Moldova „clerul (духовенство) domină (господствует) peste ceilalți”⁵¹. Ceea ce a determinat un proces, observat deja de cercetători, care a început anume în timpul războiului ruso-turc din 1768-1774, dar s-a activizat în anii următori, de pătrundere în Moldova a unor slujitori ai cultului, veniți de prin întinsurile Rusiei și care își găseau adepți și printre unele fețe bisericești de pe loc, cum au fost doi ucenici ai fostului mitropolit Antonie, unui dintre care, Vartolomeu Măzereanu, fiind apreciat ca „apostol înfocat al politicii muscalicești în Moldova între anii 1760-1780”⁵².

Procesul s-a amplificat în anii de după tratatul de la Kuciuk-Kainardji (1774), care-i oferise Rusiei posibilitatea de a-și spori influența sa în ambele Principate Române, în mod special, în timpul războiului ruso-austro-turc din anii 1787-1791. După o constatare generalizată, „țara întregă a fost împânzită cu spioni îmbrăcați în haina monahală”, făcându-și apariția și „un paisie Velicicovski, stareț de Neamț și Secu, înconjurat de vreo 64 de călugări, împrăștiați în toată Moldova pe la mănăstirile de sub munți, dirijați de un preot isteț și harnic, cu gust

---

⁴⁹ Ibid., p. 24-25.

⁵⁰ Alexandru I Gonța. *Op. cit.*, p.119.

⁵¹ *Россия и освободительная борьба молдавского народа*, p.16.

⁵² Ștefan S. Gorovei. *Op. cit.* p. 607, cu referiri și la scrierile lui Gheorghe Bezviconi și N.A.Ursu.

de muncă și pricepere artistică, Mihail Strelbițki, ca protoiereu al stăpânirilor Moldovei, Valahiei (Țării Românești – n.mea) și al Basarabiei”, iar după moartea mitropolitului Leon Gheuca (1786-1788), Biserica Moldovei a fost trecută în oblăduirea rusului Ambrozie Serebrenikov” cu titlul de exarh⁵³. Evenimentul s-a produs fără a se îngădui „organizarea legitimei alegeri”, anterior acesta fiind athiepiscope de Ecaterinoslav și Poltava⁵⁴. De menționat, că anume Ambrozie Serebrenicov l-a hirotonit pe fostul profesor de teologie de la Iași, ardeleanul Gavriil Bănulescu-Bodoni ca episcop - vicar de Cetatea Albă și Tigina⁵⁵, adică a ceea ce, la vremea respectivă, autoritățile Rusiei includeau în inventata de către ele *provincie Basarabia*, care de fapt se suprapunea raialelor și altor stăpâniri turcești din sudul Moldovei și care era concepută ca ceva deosebit de Moldova și Țara Românească, acum calificate și ele ca provincii și nu ca principate⁵⁶.

Despre raporturile dintre autoritățile ruse și ierarhii promovate în Țările Române de către Sino-dul Bisericii Ruse, deci și de puterea imperială, există mai multe informații documentare, asupra căroră nu am să insist. Voi menționa doar ceva ce a scăpat atenției cercetătorilor și anume: legătura dintre eforturile de rusificare a Bisericii Moldovei și cele ale Porții și ale domnilor fanarioți de grecizare a ei prin numirea în calitate de mitropoliți a ierarhilor greci. Acum, însă, când autoritățile ruse au început să folosească aceleași metode prin numirea ierarhilor aduși din Rusia sau dintre băștinașii devotați Rusiei, autoritățile de la Istanbul au început să încline spre readucerea Mitropoliei Moldovei în statutul ei de relativă independență în raport cu Patriarhia de Constantinopol, câștigând pe această cale o mai mare toleranță a clerului și enoriașilor bisericii, care, ca și în anul 1655, optau pentru independența ei în formatul stabilit cu ocazia consacrării Mitropoliei Mol-dovlahiei în 1401. În acest sens ar mărturisi noua (a doua) reactualizare, încă în 1781, a cercetării efectuate în iarna lui 1655 de

---

⁵³ Alexandru I. Gonța. *Op. cit.*, p.125.

⁵⁴ Mircea Păcurariu. *Op. cit.*, p. 280, 326; Ștefan S. Gorovei. *Op. cit.*, p.607.

⁵⁵ Mircea păcurariu. *Op.cit.*, p. 326.

⁵⁶ Pavel Parasca. *Evoluția statutului Țării Moldovei în terminologia diplomatică rusă în secolul al XVIII-lea*. În: *În memoriām Alexandru Moșanu*. Academia Română. Centrul de Studii Transilvane. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2012, p.42-43, 46.

Nicolae Milescu Spătarul⁵⁷. Astfel, în 1792, deci după semnarea Tratatului de la Iași, sultanul Selim al III-lea, făcând abstracție, adică negându-i legitimitatea lui Gavril Bănulescu-Bodoni, și referindu-se la vacanța scaunului mitropolitan după moartea lui Leon Gheuca, dar și la numeroasele încălcări ale celor ce țineau de împuternicirile patriarhului grec, po-runcea noului domn fanariot al Moldovei, Alexandru Moruzi, să găsească și să numească un nou mitropolit, având în acest sens împuternicirea nu dar a sultanală ci și patriarhală⁵⁸. În consecință, ca mitropolit al Moldovei a fost ales (!) Iacov Stamati. Gavril Bănulescu Bodoni , însă, nu a renunțat la sanul său și nici nu a plecat cu armatele ruse care au trebuit să părăsească țara. Nu i-au ajutat, însă, nici plângerile sale făcute în diverse instanțe ruse, astfel că , într-un final s-a retras și el în Rusia, pentru a fi teadus în timpul războiului ruso-turc din 1806-1812, fiind numit, în 1813, în fruntea înființatei de către Soborul rus eparhii a Chișinăului și Hotinului, adică a Basarabiei recent anexate imperiului țarist. Subordonarea bisericească urma să consfințească spiritual anexarea părții de răsărit a Moldovei de către Imperiul țarist.

---

⁵⁷ Ștefan S Gorovei. *Op. cit.*, p.607.

⁵⁸ Valeriu Veliman. *Date noi cu privire la circumstanțele alegerii mitropolitului Moldovei (1792) și statutul politico-juridic al Principatelor Române*. În: „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A.D.Xenopol”, XXIII, 2, 1986, p.604-615, cu două anexe documentare originale din primăvara anului 1792, referitoare la necesitatea alegerii mitropolitului țării „conform vechiului obicei (subl. mea)” și cu indicarea calităților de care trebuia să dea dovadă candidatul la scaunul mitropolitan (p. 614-616).

Principatele Române în politica Rusiei în sec. XVIII*

Necesitatea elaborării unui studiu relativ profund, fără pretenția de a fi exhaustiv, s-a impus în contextul pregătirilor pentru consemnarea a 200 de ani de la răpirea părții de răsărit, dintre Prut și Nistru, a Țării Moldovei și anexarea ei la Imperiul Rusiei, sub numele de Basarabia. Pornind de la premisa evidentă că raptul din 1812 nu a fost un act de moment, ci o realizare doar parțială a unui vast proiect de expansiune rusească în direcția Dunării și Balcanilor, proiect care plasa Țara Moldovei și Țara Românească în obiectivul imediat al politicii țarilor, mi-am și propus să urmăresc și să pun în evidență aplicarea în practică a acestei politici a Rusiei în veacul premergător raptului din 1812, precum și scopurile reale, nu cele declarate, urmărite de autoritățile imperiale rusești față de cele două Principate Române. Chiar titlul studiului lasă să se înțeleagă că, în cele ce urmează, accentul va fi pus nu pe relațiile dintre acestea și Rusia, așa cum se obișnuia în fosta istoriografie sovietică, cu unele reminiscențe și în actuala istoriografie rusă. Căci o atare manieră de a privi și aprecia lucrurile lasă teren pentru o interpretare neadecvată a atitudinii diplomației ruse față de Principate, pe care le-ar fi considerat parteneri în promovarea politicii antiotomane și nu ca obiect al acestei politici, astfel ca Rusiei să i se imprime rolul de putere eliberatoare și protectoare a popoarelor creștine ortodoxe în fața Imperiului Otoman “păgân”, așa cum își prezentau scopurile și rolul politicii lor însăși autoritățile imperiale rusești ale vremii. Cercetarea atentă și pertinentă a izvoarelor istorice la problema abordată, dezvăluie caracterul tendențios al unor atare interpretări istoriografice, menite să îndosească caracterul evident expansionist al Rusiei în direcția Dunării și Balcanilor și, în primul rând față de Principatele Române, promovată însă sub paravanul frazeologiei pro-ortodoxe.

După cum s-a observat deja în istoriografie, rădăcinile politicii balcanice a Rusiei se lasă observate încă, cel puțin, din ultimele decenii ale sec. XV, când Moscova a început să-și atribuie calitatea de a *Treia Romă* și de *succesoare a fostului Imperiu Bizantin*¹, sucombat sub loviturile

---

*Publicat în: „Destin Românesc. Revistă de Istorie și Cultură”, 2012, nr. 3, p.24-42; 2012, nr. 4, p.20-31; 2013, nr. 1.

succesive ale otomanilor. Această calitate pretinsă a Rusiei moscovite, cu misiunea declarată a ei de apărătoare a popoarelor creștine ortodoxe, s-a transformat treptat într-o adevărată doctrină militaro-politică, sub paravanul *solidarității ortodoxe*, după ce, în 1547, Ivan cel Groaznic, și-a atribuit titlul de *țar*, echivalent cu cel de *împărat*. În urma ridicării, în 1598, a Mitropoliei Moscovei la rangul de patriarhie², în frunte cu Filaret, tatăl viitorului întemeietor al dinastiei Romanovilor, Mihail Feodorovici, puterea laică (*seculară*) avea să se îmbine organic cu cea spirituală (*eternă*) în promovarea proiectelor de expansiune în direcția Dunării și a Balcanilor, în vederea materializării titlului pretins. Până la mijlocul secolului al XVI-lea, însă, tendințele Rusiei moscovite în această direcție se manifestau doar la nivel de intenții ideatice, ea fiind încă destul de departe de zona concepută ca obiectiv al politicii sale și despărțită de ea prin vastele teritorii rutene (bieloruse, ucrainene), stăpânite de Polonia și Lituania, peste care armatele rusești încă nu aveau șanse reale să treacă³.

O perspectivă, oarecum limitată în capacitățile de a realiza mare lucru, s-a deschis pentru poliți-ca dunăreană a Rusiei moscovite în consecința războiului cazacilor zaporojeni de ieșire de sub puterea autorităților regale polone, încheiat în ianuarie 1654 cu unirea la Rusia a Ucrainei din stânga Niprului cu orașul Kiev de pe malul drept al acestui fluviu⁴. În consecință, în titlul țarului Alek-sei Mihailovici, alături de *Rusia Mare* a apărut și *Rusia Mică*⁵ – mărturie a pretențiilor de stăpânire și asupra teritoriilor de dincoace nu numai de Nipru, ci și de Bugul Meridional, adică și din preajma Țării Moldovei. Și nu pare întâmplător faptul că, imediat după subordonarea cazacilor zaporojeni, țarul rus nu a întârziat să-și trimită emisarii săi nu doar în Moldova, ci și în Țara Românească cu îndemnul către domnii lor, Gheorghe Ștefan și Matei Basarab, ca să urmeze calea hatma-nului căzăcesc Bogdan Hmielnički și să se

---

¹ Ion Eremia. *Țrile Române în politica balcanică a Rusiei până la sfârșitul secolului al XVIII-lea*. În: *In memoriam professoris Mihail Muntean*. Chișinău: Cartdidact, 2003, p.51-53.

² Ștefan S. Gorovei. *Relațiile bisericești româno-ruse în secolele XV-XVIII*. În: „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A.D.Xenopol””, XXXI, 1994, p. 603-604.

³ Ion Eremia. *Op. cit.*, p.53.

⁴ Ibid.

⁵ *Исторические связи народов СССР и Румынии в XV-начале XVIII в.* Документы и материалы в трёх томах, т. II (1633-1673). Москва: Наука, 1968, p.241 și passim.

supună „marii măririi împărătești” de la Moscova⁶ Nevoit să se implice într-un schimb de solii și de corespondență diplomatică cu Moscova, Gheorghe Ștefan a mers până la acceptarea, în 1656, a ideii semnării unui tratat, căruia însă nu i-a fost sortit să fie definitivat⁷, dintre diversele motive ale nereușitei hotărâtoare fiind, la părerea mea, cererea părții ruse către domnul de la Iași de a i se supune, după exemplul cazacilor, în timp ce Gheorghe Ștefan opta doar pentru protecția Moscovei⁸. Unde mai pui că semnarea și încercarea de punere în aplicare a tratatului presupunea și o eventuală angajare a Rusiei într-un război cu Imperiul Oto-man, pentru care ea nu era pregătită, astfel că însăși ideea unui tratat moldo-rus s-ar prezenta a fi ireală, dacă nu chiar fantastică. Și nu este de mirare faptul că tocmai până la hotarul dintre secolele XVII-XVIII nu s-a mai revenit la subiect, deși *solidaritatea ortodoxă* a continuat să fie speculată. Cele câteva adresări, datorate lui Constantin Șerban și lui Ștefan Petriceicu, către țarii moscoviți, prin care se solicita chiar trecerea lor în supușenia rusă⁹, nu pot fi luate în serios, și nu doar din cauza că ele erau irealizabile, ci și din motivul că aveau loc atunci, când semnatarii lor fie că erau strămtorați în domniile lor de către Poartă, fie că-și pierduseră domniile, ajungând să pribegască în afara Moldovei, prin ținuturile vecine polone. Semnificativ, în context, se prezintă cazul, când ambii domni români au adresat demersuri similare concomitent stăpânilor curților nu doar de la Moscova, ci și de la Viena¹⁰, ceea ce arată interesul lor de a-și redobândi domniile cu ajutorul oricui și cu orice preț, și denunță lipsa de temei pentru a vedea în adresările lor o mărturie a extinderii în Moldova a simpatiilor pro-ruse, cum se mai afirmă uneori în istoriografia rusă contemporană¹¹.

Aderând la Liga Sfântă (1686) în războiul acesteia cu Imperiul Otoman, Rusia nu a manifestat intenții evidente vizavi de Țara Româ-

---

⁶ Ibid., doc. nr. 78-83.

⁷ Ion Eremia. *Op.cit.*, p.53.

⁸ Pavel Parasca. *Politici, forme de guvernare și relații internaționale în Țările Române medievale*. Chișinău: ULIM, 2010, p.231-236.

⁹ *Исторические связи*, t.II, p.320; t.III, p.11, 20-21(răspunsul țarului din Aleksei Mihailovici din 10 martie 1673), 31, 35-37 (răspunsul aceluiași țar din 13 august 1675), 78-79.

¹⁰ Ion Eremia. *Relațiile Principatelor Dunărene cu Imperiul Otoman și Rusia în viziunea unui istoric din Moscova*. În: „Tyragetia, Istorie. Muzeologie”. S.N., II (XVII), Chișinău, 2008, p.20.

¹¹ Л.Е.Сеёнова. *Княжества Валахии и Молдавии. Конец XIV-начало XIX в.(Очерки внешнеполитической истории)*. Москва, 2006, p.244.

nească sau de Moldova, prioritățile în direcția lor fiind reclamate cel mai insistent de către Polonia. Nu s-a ales Rusia nici cu spectaculoase achiziții teritoriale în urma acestui război. Doar Habsburgii austrieci, printr-o evidentă cărdășie cu turcii, au reușit să-și înstăpânească Transilvania, lichidându-i stătalitatea și transformând-o într-o provincie a imperiului lor, decepționând acele forțe politice din celelalte două Principate Române, care-și legau așteptările de Curtea de la Viena¹², în timp ce Polonia a trebuit să renunțe la aspirațiile sale, fiind forțată de Poartă să-și retragă trupele, care, de câtăva vreme, controlau partea de nord a Moldovei¹³. În consecință, de data aceasta a crescut într-adevăr autoritatea Rusiei în ochii factorilor politici din Principatele Române, care continuau să spere la o eventuală eliberare de sub apăsătoarea supremație otomană cu ajutorul țarului pravoslavnic. Acesta însă, angajat în competiția cu regele Suediei, Carol al XII-lea pentru controlul regiunii Mării Baltice, a semnat cu Poarta, în 1700, un tratat de pace pe treizeci de ani, dezlegându-și mâinile pentru a se angaja în *Războiul Nordic* cu Suedia. Din același an, în război s-a angajat și Polonia, ceea ce i-a cauzat consecințe nefaste, ea fiind grav lovită de un adevărat război civil, în cadrul căruia s-a pomenit împărțită în două tabere: una, în frunte cu Stanislaw Leszczyński, impus ca rege de Carol al XII-lea și recunoscut fără ezitări de către sultan, constituia tabăra antirusească, în timp ce cealaltă, în frunte cu marele hatman Adam Sieniawski, la care, în curând, s-a alăturat și regele în funcție al Poloniei, August al II-lea, opta pentru o strânsă alianță cu țarul Petru I¹⁴. Ca urmare, numeroase trupe rusești au fost introduse în Polonia, în vecinătatea Moldovei.

Între timp, în mersul *Războiului Nordic* s-a produs o cotitură radicală în favoarea Rusiei, în urma înfrângerii dezastruoase a regelui svedez și aliaților săi în bătălia de la Poltava (8 iulie 1709). Învinșii în această luptă (regele suedez, cel de-al doilea rege polon și hatmanul

---

¹² Leonid Boicu. *Coordonate politice europene în secolul XVIII. Interpretări românești*. În: „Anuarul de Istorie și Arheologie „A.D.Xenopol”, XVIII, 1, 1986, p.267.

¹³ Veniamin Ciobanu. *Relațiile politice româno-polone între 1699 și 1848*. București: Editura Academiei, 1980, p.31-34; Idem. *Românii în politica Est-Central europeană. 1648-1711*. Iași, 1997, p.144-157 și passim.

¹⁴ Veniamin Ciobanu. *Relațiile politice*, p.35-36; Idem. *Românii în politica Est-Central europeană*, p.156-157.

cazacilor rebeli) cu resturile armatelor ce-i însoțeau, s-au retras spre sud, în teritoriile controlate de turci și tătarii din Crimeea, stabilindu-și tabăra la Varnița, în hotarul raialei turcești de la Bender (Tighina), nu fără intenția de a provoca la război Poarta Otomană. Deja aflarea lor într-un teritoriu stăpânit de Poartă a provocat un *casus belli* între Rusia și Imperiul Otoman, care-și cerea rezolvarea rapidă într-un sens sau altul, părțile pomenite în stare de beligeranță fiind legate prin tratatul de pace din 1700 și reconfirmat în ianuarie 1710.

La 9/20 noiembrie 1710, deși nu „era lege ca în timp de Bayram să se țină Divan”, totuși la Istanbul au fost convocați vizirii, cărturarii (*ulema*) și alte înalte cinuri militare (*agale*), care au luat în dezbatere situația intervenită în raporturile cu Rusia. La insistența hanului Crimeii, Devlet Ghirai al II-lea, dar și a trimisului regelui suedez Carol XII, întrunirea s-a pronunțat pentru război, astfel că ambasadorul Rusiei la Istanbul, P. A. Tolstoi, a fost arestat și închis în fortăreața Yedikule. La insistența aceluiași han al tătarilor, s-a decis și mazilirea lui Nicolae Mavrocordat, care nu împlinise nici măcar un an de domnie în Moldova, fiind înlocuit cu Dimitrie Cantemir¹⁵.

Circumstanțelor în care D. Cantemir a primit domnia și s-a instalat în scaunul Moldovei, ca și evenimentelor politice ce s-au produs în scurta sa domnie de doar puțin peste o jumătate de an, au fost consacrate mai multe studii, care însă nu au consumat subiectul, mai fiind însoțite și de unele interpretări și aprecieri care nu totdeauna beneficiază de o argumentare adecvată, ceea ce m-a determinat, relativ recent, să-i consacru domniei celui de-al treilea Cantemir în Moldova câteva „reflecții istorico-politice”, în care, în măsura posibilului, am abordat și unele interpretări care, la părerea mea, nu pot să se bucure de destulă credibilitate, astfel că mă văd liber în a omite în prezen-tul studiu excursul istoriografic obișnuit

---

¹⁵ *Cronici turcești privind Țările Române*. Extrase. Vol. II. Sec. XVII-înc.sec. XVIII. Întocmit de Mihai Guboglu. București: Editura Academiei, 1974, p.517; Vol. III. Sf. Sec.XVI-înc.sec. XIX. Întocmit de Mehmed Mustafâ A. București: Editura Academiei, 1980, p.215-216; Ion Neculce. *Letopiseșul Țării Moldovei și o Samă de cuvinte*. Ediție îngrijită, cu glosar indice și o introducere de Iorgu Iordan. București: Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1955, p.257-258.

în asemenea situații, bizuindu-mă în temei pe studiul menționat¹⁶, fără a pretinde desigur că opțiunile și concluziile mele consumă subiectul în totalitate.

Conform unor istorici, D. Cantemir, încă pe când se afla la Constantinopol, ar fi nutrit parcă un plan de aliere cu Rusia, ca unică forță capabilă să asigure eliberarea Moldovei de sub dominația oto-mană, și, ajuns în scaunul de la Iași, ar fi întreprins pași concreți în atingerea acestei alianțe¹⁷. După cum s-a observat deja în istoriografie, inclusiv în baza unor invocări de-ale lui D. Cantemir, acesta, aflându-se la Constantinopol, se visa nu la domnia Moldovei, ci la cea a Țării Românești, sperând să-i smulgă scaunul lui Constantin Brâncoveanu cu ajutorul marelui vizir și al tătarilor din Crimeea. Domnia în Moldova însă era privită de marele vizir și de beneficiar drept condiție *sine qua non* pentru realizarea planului privind tronul de la București, ceea ce înseamnă că, prin numirea lui *Dumitrașcu-beyzade* în scaunul de la Iași, Poarta urmărea un alt scop, mult mai important decât o ordinară schimbare de domni¹⁸, fie ea dictată chiar de starea de război care se așternuse între cele două mari imperii.

Despre o orientare a lui D. Cantemir către Rusia nu doar înainte de a primi domnia Moldovei, ci chiar și în primele luni de domnie, izvoarele istorice cunoscute nu mărturisesc nimic¹⁹. Afară de unele informații sporadice despre activitatea de creație a tânărului D. Cantemir pe întreaga durată a aflării sale la Constantinopol, alte date nu sunt cunoscute²⁰. S-a speculat mult ideea imaginată de-spre niște legături ale viitorului domn al

---

¹⁶ Pavel Parasca. *Reflecții istorico-politice asupra domniei în Moldova a lui Dimitrie Cantemir*. În: „Destin românesc”, Revistă de Istorie și Cultură.. S.N., 2010, nr.1, p.17-30; 2011, nr.1, p.29-47; 2011, nr.2, p.33-60.

¹⁷ Andrei Eșanu. *Dimitrie Cantemir*. În: *Domni Țării Moldovei*. Chișinău: Civitas, 2005, p.222; Andrei Eșanu, Valentina Eșanu. *Dimitrie Cantemir (1673-1723). Viața și activitatea*. În: *Dinastia Cantemireștilor*. Chișinău: Știința, 2008, p.201; Lilia Pogolșa. *Doctrina politică a lui Dimitrie Cantemir reflectată în tratatul de la Luțk din 1711*. În: „Revista de Istorie a Moldovei”, 2008, nr.4, p.141-143.

¹⁸ Pavel Parasca. *Reflecții istorico-politice*, 2001, nr.1, p.29-31; 2011, nr.2, p.35.

¹⁹ Ion Eremia. *Considerații privind tratatul moldo-rus din 1711*. În: *Frontierele spațiului românesc în context european*. Oradea-Chișinău, 2008, p.106.

²⁰ Mihai Maxim. *Dimitrie Cantemir și epoca sa. Documente noi din arhivele turcești*. În: „Revista de Istorie a Moldovei”, 2008, nr.4, p.74-75; В.И.Цвиркун. *Эпистолярное наследие Димитрия Кантемира*. Chișinău: Știința, 2008, p.21.

Moldovei cu ambasadorul rus de la Constantinopol, P. A. Tolstoi²¹. În realitate, este documentat doar faptul că nefericitul ambasador moscovit, aflându-se închis în fortăreața sultanală, a fost ajutat de capuchehaia lui Cantemir să scoată două scrisori ad-resate țarului și, deja cu ajutorul acestuia, ele să fie expediate destinatarului²². Ar urma că toată colaborarea lui D. Cantemir cu ambasadorul rus s-a redus doar la scoaterea acestor două scrisori și expedierea lor către Moscova. Dar cum s-ar explica atunci faptul că, deși „altul nime nu cutedza a face acele slujbe, că era solul în mare pază”, totuși capuchehaia a îndrăznit s-o facă, riscând viața domnului său, dar și pe a sa proprie?

Despre legăturile sale cu ambasadorul rus amintea și Cantemir, în 1721, adică după zece ani de aflare în Rusia, când își etala credința sa față de Petru I pe care i-ar fi promis-o încă lui Tolstoi și pe care n-ar fi încălcat-o niciodată²³. Nu exclud ca el să fi jurat așa ceva ambasadorului țarului. Nu este clar doar în ce scop a făcut-o. Căci, așa cum am sugerat deja cu ocazia scrisorilor, la care s-ar adăuga și cele declarate lui Tolstoi, ne-am afla în prezența unui scenariu bine pus la punct de Poartă, menit să-i asigure lui D. Cantemir, proaspăt numit domn al Moldovei, o mai mare credibilitate în fața țarului, în vederea îndeplinirii de către dânsul a unei alte misiuni decât cea pe care o aducea la cunoștința interlocutorului său rus. Căci, deși Poarta a declarat războiul, ea nu era pregătită pentru el și a făcut-o cu intenția de a-l impresiona pe țar, în timp ce acesta, fără a declara război, se afla în plină ofensivă, pătrunzând deja cu armatele sale în stăpânirile turcești și tătare și ajungând pe anumite segmente la granița Moldovei de la Nistru²⁴. Mi se pare astfel că, în situația concretă, D. Cantemir a fost înscăunat în Moldova nu pentru a o pregăti de război²⁵, ci din contra, pentru a contribui la depășirea stării de război și a-l îndupleca

---

²¹ Н.П.Кириченко. *Текст русско-молдавского договора 1711 года и соответствие его летописи Иона Некулче*. În: *Вековая дружба*. Кишинёв, 1961, p.111-114.

²² Ion Neculce. *Op.cit.*, p.264; *Письма и бумаги императора Петра Великого*. Т. XI, вып. Iю Москва, 1962, p. 335-337, 767-768; Apud: Ion Eremia. *Considerații*, p.105.

²³ В.И.Цвиркун. *Op.cit.* p.223.

²⁴ *Cronici turcești*, II, p.516; Nicolae Costin. *Letopiseșul Țării Moldovei (1709-1711)*. În: *Idem. Scrieri în două volume*. Ediție îngrijită de Svetlana Korolevschi. Vol. II.

Chișinău:Hyperion, 1999,p.379.

²⁵ В.И.Цвиркун. *Op.cit.*, p.24-25.

pe Petru I să revină la tratatul de pace²⁶. Concomitent, desigur, el era obligat, ca și orice alt domn numit de Poartă, să o informeze pe aceasta din urmă despre toate cele ce se petreceau în tabăra adversă - lucru posibil, bineînțeles, doar cu condiția ca noul domn al Moldovei să se bucure de încredere din partea țarului și anturajului acestuia. În același sens ar mărturisi și faptul că, la porunca marelui vizir, D. Cantemir a intrat în legătură cu marele hatman al Coroanei Polone, Adam Sieniawski, care era un exponent hotărât al alianței cu Petru I. Cazul a fost interpretat deja în sensul că domnul moldovean s-ar fi folosit de el pentru a-și masca legăturile sale cu țarul, faptul ușurându-i, parcă, și obținerea permisiunii Porții de a intra în legătură cu Petru I²⁷. Care, în afara unei judecăți preconcepute, ar fi motivul pentru a nu vedea în toate acestea un joc politic bine pus la punct al marelui vizir și al lui Cantemir în vederea dejucării intențiilor războinice ale țarului, mai ales că o eventuală intervenție a armatelor ruse ar fi cauzat mari prejudicii în primul rând Moldovei.

Contrară judecății mele de mai sus ar părea să fie o consemnare făcută de Ioan Neculce, cum că atunci când legăturile lui D. Cantemir cu țarul nu mai puteau fi dosite, el, pentru a înlătura parcă suspiciunile Porții, „cu meștersug a scris la Poartă, ca să-i de voie să facă a să agiunge cu moscalii și ce-ar vede și ar înțelege, de toate să facă știre Porții”, astfel că marele vizir, ”gândind că va hi drept Porții, datu-i-a și ace voie”. Iar primind învoirea, domnul moldovean și “mai fără săială au început a să agiunge cu moscalii”²⁸. Cu siguranță, cronicarul a aflat despre cele consemnate din gura lui Cantemir. Iar acesta și-a mărturisit, desigur „meștersugul” cu scopul de a nu oferi motiv pentru revoltă acelor boieri care se opuneau orientării către Rusia și optau pentru menținerea *statu-quo*-ului în raporturile cu Poarta. Nu putea el să le spună deschis cum stăteau lucrurile în realitate, căci astfel ar fi dat în vileag adevărata misiune pe care și-a asumat-o primind domnia, riscând să provoace, de data aceasta, deja nemulțumirea partidei boierești adverse, care și așa, avându-i în frunte pe mitropolitul Ghedeon și câțiva mari boieri, i-au devansat demersul către țar, trimițând la el o delegație cu cererea să-l izgonească pe

---

²⁶ Pavel Parasca. *Reflecții*, 2011, nr.1, p.31-35.

²⁷ Veniamin Ciobanu. *Relațiile româno-polone*, p.41.

²⁸ Ion Neculce. *Op. cit.*, p.264.

noul domn și asigurându-l că sunt pregătiți să-i pună la dispoziție vreo 10 000 de ostași, precum și merinde. Numai că, în cazul când Petru I ar fi declanșat ostilitățile, el era îndrumat să-și trimită oastea spre Bugeac și spre trecerea peste Dunăre de la Oblucița²⁹. Acești boieri, așadar, manifestându-se binevoitori față de ruși, se străduiau să evite o eventuală pătrundere a lor în interiorul țării, îndreptându-i către raialele turcești și tătarii din Bugeac, ceea ce nu satisfăcea intereselor țarului, care nu se mulțumea doar cu atât, dorindu-și Moldova întreagă.

La 23 decembrie 1710, adică la vremea când D. Cantemir abia sosise în Moldova pentru a-și prelua domnia, țarul ordona generalilor săi să pună în mișcare armatele lor spre „hotarele moldo-venești” și Camenița³⁰. Încă către vremea când la Istanbul se pregătea declarația de război Rusiei, armatele rusești își așezase tabere între Bug și Nistru, ocupând Rașcovul și deținând poziții în preajma Hotinului, de unde parcă se vedea și “locul de reședință a voievodului Moldovei, târgul Iași”, iar brigada generalului Kropotov reușise deja să-și încerce armele, atacând și dislocând o grupare de soldați suedezi și cazaci care se stabilise pentru iernar la Cernăuți³¹.

Cu ocazia declarației de război, făcută Porții tocmai la 22 februarie 1711, când la țar se afla solul moldovean Procopie Cunicovschi, Petru I își împărtășea gândul său generalului G. Dolgoruki, dacă nu ar fi fost mai bine, ca trupele comandate de acesta să se îndrepte spre Iași, de unde să alungă inamicul și să ocupe acel loc³². Deja în vremea când domnul moldovean își trimisese solul spre tabăra rusească, armatele țariste au declanșat ofensiva, ajungând până în dreptul Sorociei, un polcovnic fiind orânduit să ridice un pod peste Nistru în preajma Rașcovului, ”pentru ca să treacă o samă de oști de ciastă parte”³³. Este lesne de observat astfel, că D. Cantemir s-a pomenit în imposibilitatea de a-și îndeplini misiunea asumată

---

²⁹ Ibid., p.263; Pavel Parasca. *Reflecții*, 2011, nr.2, p.40-41.

³⁰ *Письма и бумаги императора Петра Великого*. Т. X. Москва, 1956, p.442-445; Cf. Ion Eremia. *Considerații*, p.105.

³¹ *Cronici turcești*, II, p.516.

³² *Письма и бумаги императора Петра Великого*. Т. XI, выпю 1, p.73; Cf. Ion Eremia. *Politica rusofilă a lui Dimitrie Cantemir – mit și realitate*. În: *Țara Moldovei în contextul civilizației europene*. Materialele Simpozionului Internațional, Chișinău, noiembrie 2008. Chișinău: Cartdidact, 2008, p.48.

³³ Nicolae Costin. *Op.cit.*, p.379,

de el în fața marelui vizir de a-l înclina pe țar să renunțe la calea militară de rezolvare a conflictului. Căci Petru I era încrezut că și cu turcii va ieși învingător, așa cum reușise în fața suedezilor la Poltava. Unde mai pui, că și delegația boierilor moldoveni care i-a devansat demersul lui Cantemir, nu a putut să nu-l încurajeze pe țar, căruia i se mai promitea și un consistent ajutor material și în oaste. De altfel, boierii lăsau să se înțeleagă că ei au și un candidat al lor la domnia Moldovei, care ar fi putut să fie investit deja prin autoritatea țarului³⁴, deși numele acestuia nu a fost divulgat și nici nu poate fi măcar intuit. Și acest caz mi se pare destul de elocvent în a mărturisi împotriva unor legături dintre D. Cantemir și factorii de decizie ai Rusiei înainte de numirea lui în scaun.

Să se țină cont și de faptul că și în timpul schimbului de soli și a negocierilor inițiate cu țarul, domnul moldovean a continuat să-și îndeplinească conștient obligațiunile către Poartă și să o informeze sistematic despre cele ce se întâmplau în tabăra rușilor și aliaților acestora³⁵, fără ca informații de același gen în favoarea Rusiei să fie cunoscute. Nu pare întâmplător nici numărul vădit exagerat al armatelor otomane, despre care Cantemir informa partea rusă cu scopul sigur de a-l impresiona pe țar și de a-l face să renunțe la continuarea ofensivei. Astfel, țarul era informat că sultanul „gătise oaste împotriva Moscului cu vezirul Mehmet Baltagiolu, ca 150 de mii”³⁶. Iar prin gura unui alt sol moldovean, Ștefan Luca, țarului i se transmitea deja că „oastea turcească este multă, 400.000, și puști 400, tot tunuri mari și tătărime multă, și pâine în țară nu-î”, faptul fiind invocat totodată și ca o justificare a refuzului domnului de a i se supune țarului, ”că-s tătarii aproape și i-or robi țara”³⁷.

Multă energie, hârtie și cerneală au fost consumate de unii istorici în legătură cu faimoasa diplomă a lui Petru I, emisă la 13 aprilie la Luțk. Unii au apreciat-o, sau mai continuă să o aprecieze, ca un tratat bilateral moldo-rus, ceea ce le-ar imprima părților implicate calitatea de parteneri egali. Alții însă contestă, pe bună dreptate, calitatea de tratat a acestui

---

³⁴ Pavel Parasca. *Reflecții*, 2011, nr.2, p.40-41.

³⁵ Ibid., p.36; Ion Neculce. *Op.cit.*, p.260-263.

³⁶ Nicolae Costin. *Op. cit.*, p.370.

³⁷ Ion Neculce. *Op.cit.*, p. 265.

document³⁸. Fără a mă an-gaja în discuții, la părerea mea inutile, pe marginea acestui subiect, nu exclud posibilitatea ca în diploma în cauză să-și fi găsit reflectare și unele propuneri formulate la Iași și prezentate lui Petru I de Ștefan Luca. Numai că acestea nu corespundeau întru totul celor fixate în diploma țarului. D. Cantemir opta pentru o eventuală alianță împotriva turcilor și o protecție a țarului în cazul când ace-șta ar reuși să se acopere de victorie. Țarul, însă, observând situația reală, de fapt fără ieșire, în care s-a pomenit nefericitul domn al Moldovei, l-a trimis la acesta, în calitate de sol, pe medicul său de curte, grecul Policala, care, „din fericire”, a coincis cu misiunea la țar a lui Procopie Cunicovschi și care îi aducea lui D. Cantemir propunerea de „confederațiune cu Rusia sub condiții foarte favorabile”, care însă se vor regăsi în diploma de la Luțk³⁹. Un adevărat reproș adresat lui Petru I se desprinde dintr-un demers din septembrie 1721, prin care D. Cantemir se considera înșelat, menționând că a ajuns în slujba lui “nu ca un fugar sau răpus de vreun rău”, ci fiind chemat prin „manifestele” țarului și că a venit către acesta „cu inima doritoare de bine și de bună voie”⁴⁰. Analiza pertinentă a condițiilor în care faimoasa diplomă a țarului a fost elaborată și trimisă la Iași, demonstrează că în realitate vorba este despre un act unilateral, ce reflectă interesele Rusiei față de Moldova, care, în eventualitatea unei victorii a armatelor ruse asupra celor turcești, ar fi devenit o simplă stăpânire rusească cu doar specificul aflării în fruntea ei a unui domn pe deplin dependent de puterea absolută a lui Petru I, precum și a urmașilor acestuia, astfel că, ceea ce un secol mai târziu s-a întâmplat cu doar partea de est, dintre Prut și Nisru, a Țării Moldovei prin anexarea ei la Imperiul Rus, ar fi putut să se întâmple încă în anul 1711, dacă diploma de la Luțk ar fi avut sorți de izbândă⁴¹. Căci, deși boierii și domnul Moldovei au propus niște amendamente principiale la diploma țarului, care prevedeau retragerea armatelor ruse imediat după ce „s-a întemeie țara”, iar „din moscali să nu s-amestece la

---

³⁸ O scurtă trecere în revistă a diverselor interpretări și opinii, însoțită de observațiile critice de rigoare, la Ion Eremia. *Politica rusofilă*, p.39-42. Vezi și Pavel Parasca, *Reflecții*, 2011, nr.2, p.56-58.

³⁹ Ion Eremia. *Considerații*, p.107.

⁴⁰ В.И.Цвиркун. *Op. cit.*, p.223.

⁴¹ Pavel Parasca. *Reflecții*, 2011, nr. 2, p.39-59; Idem. *Eventualul destin al Țării Moldovei prin prisma Diplomei de la Luțk din aprilie 1711*. În: *In honorem Ion Șișcanu. Studii de istorie a românilor*. Cahul: Universitatea de Stat „B.P.Hasdeu”, 2011, p.33-46.

boieriile Moldovii, nici să s-însoare în țară”, sau ca domnul să se numească *autocrat*, adică suveran al țării sale în calitatea de *aliat* (colegat) al țarului și nu “*robu supus*” al acestuia⁴², aceste doleanțe au fost pur și simplu neglijate. Petru I, înțelegând că boierii și domnul lor nu aveau încotro în condițiile când situația era pe deplin controlată de ruși, și recurgând la diverse șiretlicuri, le-a impus spre acceptare diploma sa fără nici o modificare⁴³. Discuțiile în urul eventualului statut al Moldovei în raport cu Rusia, în cazul când armatele ruse ar fi învins în înfruntarea cu turcii, par să se consume printr-o simplă referire la scrisoarea țarului din 16 iunie 1711, în care Moldova este numită fără echivoc „provincie supusă”⁴⁴.

Defecțiunea armatelor rusești și a contingentelor de moldoveni în înfruntarea de la Stănilești (8-12 iulie 1711), a spulberat însă aspirațiile lui Petru I. Cu toate acestea, evenimentele care s-au pro-dus în legătură cu așa-zisa *campanie de la Prut a lui Petru I*, au adus cele două Principate Române în obiectivul direct al proiectelor de expansiune a Rusiei în direcția Dunării și Balcanilor, care, deși cu intermitențe, dar totodată și cu insistență, chiar cu tenacitate, se vor manifesta pe durata întregului secol al XVIII-lea. Chiar dacă așa-zisul *testament* al lui Petru I nu ar fi fost decât o creație a diplomației austriece din sec. XIX⁴⁵, nu încapă îndoială că acest țar a fost autorul unui vast proiect de expansiune, care viza, întâi de toate, țările ortodoxe, cu o evidentă finalitate în Constantinopol, el fiind totodată și primul dintre țării ruși care s-a avântat în realizarea proiectului în cauză. Acest proiect, în toată plenitudinea lui, și-a găsit expresia în manifestul lui Petru I, făcut public la 22 februarie 1711, cu ocazia declarării războiului Imperiului Otoman, dar și în cel din 8 mai același an, adresat “*Țării Românești și Țării Moldovei, domnilor, hatmanilor și boierilor și nobililor țării și tuturor locuitorilor, precum și altor popoare creștine: greci, sârbi, bulgari, sloveni, albanezi, cnejilor lor, voievozilor și căpeteniilor,*

---

⁴² Ion Neculce. *Op.cit.*, p.265.

⁴³ Ibid., p.281;; Pavel Parasca. *Reflecții*, 2011, nr.2, p.43-50,55.

⁴⁴ *Письма и бумаги императора Петра Великого*. Т.ХI, вып. 16 p.292; Ion Eremia. *Politica rusofilă*, p.53.

⁴⁵ P.P.Panaiteescu. *Dimitrie Cantemir. Viața și opera*. București: Editura Academiei, 1958, p.103-104.

polcovnicilor, nobilimii și oamenilor de orice ranguri”⁴⁶. Asumându-și rolul de eliberator și dreptul de a da porunci adresanților, țarul le cerea să verse ultima picătură de sânge „pentru sfânta biserică și credința creștină pravoslavnică”, astfel ca, la intrarea armatelor rusești în stăpânirile turcești, toți să se unească și să vină la oastea țarului. Pe cei ce nu ar fi dat curs chemării, îi așteptau diverse pedepse și nenorociri, inclusiv “spada noastră”⁴⁷.

Ceea ce nu a reușit să facă Petru I va fi promovat cu insistență variabilă de cei ce vor deține frâ-iele politicii imperiale rusești în vremurile ulterioare, folosind pe larg și gravele complicații care s-au abătut asupra Principatelor Române anume după campania de la Prut a lui Petru I. Astfel, după deznodământul de la Stănilești și plecarea lui D. Cantemir în Rusia, la Poartă se decidea „să să mai trimită domnu creștin la Moldova”, sau „să să facă pașe la Moldova și să nu mai trimită domn”. Într-un final, s-a „socotit să dea domnia iarăși lui Necolae vodă”⁴⁸. Ca o rană, care i-a făcut Moldovei „multă slăbiciune și scădere”, a fost instalarea în Cetatea Hotinului a unei garnizoane turcești în frunte cu un pașă, căruia, în curând, i-a venit ordinul strict al marelui vizir „ca să ia tot ținutul Hotinului de supt ascultarea domniei Moldovei, cu toți oamenii ce au fost într-acei ținut și cu toate bucatele lor”, mai făcându-se acolo și un recensământ⁴⁹. S-a pus începutul regimului fanariot în Moldova, extins în 1716 și asupra Țării Românești.

Esența regimului fanariot și scopurile instaurării lui nu țin de subiectul prezentului studiu, astfel că nu voi face decât să reproduc unele generalizări făcute deja în istoriografie la acest subiect, insistând în mod deosebit asupra efectelor regimului în ceea ce privește statutul politico-juridic al Principatelor Române în raport cu Poarta Otomană și a schimbării percepției acestui statut în politi-ca celorlalte mari puteri, care își disputau prioritățile în promovarea politicii de expansiune în spați-ul dominat sau controlat de Imperiul Otoman, o atenție deosebită fiind acordată Țării Românești și Moldovei. Astfel, instalarea domniilor

---

⁴⁶ *Исторические связи*. Т. III (1673-1711). Москва: „Наука”, 1970, p.334.

⁴⁷ Ibid.

⁴⁸ Axinte Uricariul. *Letopisețul Țării Moldovei (1711-1715)*. Ediție îngrijită de Andrei Eșanu și Valentina Eșanu. Chișinău: Civitas, 1999, p.55-56.

⁴⁹ Ibiud., p.99,116.

fanariote în cele două Principate Române se prezintă ca „o soluție politică a Porții în condițiile intensificării mișcării de eliberare națională și schimbării echilibrului de forțe pe arena internațională”. Se constată că noul regim în exercitarea suzeranității Porții „a limitat substanțial autonomia Moldovei și Țării Românești”, domnii lor fiind adeseori tratați „la nivelul unor pașale de anumit rang”, adică de înalți dregători ai Imperiului Otoman, aflați în slujba directă a puterii de la Istanbul. Poarta, astfel, considera Principatele Române ca părți componente ale Imperiului Otoman, socotindu-se în drept să dispună de ele după bunul său plac⁵⁰. Ceea ce-i deosebea pe domnii fanarioți de ceilalți înalți dregători ai Imperiului Otoman, era păst-rarea ceremonialului de învestire a lor în domnie⁵¹. Instituind regimul în cauză, Poarta nu a dis-locat structurile tradiționale politico-administrative și sistemul proprietății feudale, ci doar le-a controlat și subordonat intereselor sale, diferența dintre regimul fanariot din principate și cel din pașa-lâcuri constând în faptul că, în primul caz, dominația otomană se exercita indirect prin structurile instituționale locale, iar în cel de-al doilea, ea se exercita direct⁵². Ca urmare, domnul fanariot a devenit o „slugă” a Porții, față de care el se comporta ca atare, de vreme ce dobândise și își menți-nea situația excepțională de prinț domnitor grație Porții, fiind, însă, lipsit de o bază de susținere internă⁵³.

Aceste „inovații” ale Porții nu numai că nu au provocat proteste din partea marilor puteri creștine, care își camuflau proiectele lor expansioniste prin proferarea frazeologiei luptei pentru eliberarea creștinilor de sub stăpânirea „păgânilor”, ci au fost însușite de ele fără rezerve. Amintesc că Petru I nu a întârziat să numească Moldova *provincie supusă*, imediat ce unele din armatele sale au pătruns în țară. Iar Habsburgii austrieci, datorită unei atare percepții a statutului Țărilor Române față de Poarta Otomană, printr-o frauduloasă înțelegere cu turcii, reușiseră deja să-și anexeze Principatul Transilvaniei, redus în curând la

---

⁵⁰ *O istorie a Românilor. Studii critice*. Coordonatori: Stephen Fischer-Galați, Dinu C. Giurescu, Ioan-Aurel Pop. Cluj-Napoca, 1998, p.164.

⁵¹ *Domnii Țării Moldovei*. Studii. Volum editat de Demir Dragnev. Chișinău: Civitas, 2005, p.228-229.

⁵² *Istoria României*. Redactori: Mihai Bărbulescu, Dennis Deletant, Keith Hitchins, Șerban Papacostea, Pompiliu Teodor. București: Editura Enciclopedică, 1998, p.300-301.

⁵³ Leonid Boicu. *Principatele Române și raporturile internaționale(Secolul al XVIII-lea)*. Iași, 1986, p.267.

statutul de provincie a Imperiului Austriac. Cazul Transilvaniei a marcat începutul *problemei orientale*, adică de dislocare a stăpânilor Imperiului Otoman, într-o acerbă competiție expansionistă a marilor puteri, în primul rând a Rusiei și Austriei, în teritoriile stăpânite efectiv de turci sau aflate sub suzeranitatea acestora. Armă ideologică a acestei competiții a devenit creștinismul. Dar dacă creștinismul promovat de Habsburgi ținea preponderent de confesiunea catolică, Rusia a speculat credința ortodoxă, ceea ce-i asigura o superioaritate ideologică evidentă și față de austrieci, căci ortodoxia⁵⁴ era credința majorității covârșitoare a popoarelor care aveau de suferit sub dominația directă sau indirectă a Porții Otomane, din Balcani și nordul Dunării, primele vizate de elanul mesianic rusesc fiind cele două Principate Române. Ca urmare, sloganul *solidarității ortodoxe* a devenit instrumentul ideologic central al politicii expansioniste a Rusiei.

Semnificativ se prezintă a fi faptul că diplomația rusă era ținută mai ales spre câștigarea simpatizilor mai întâi de toate a simpatizilor înaltului cler, în primul rând ale mitropoliților și episcopilor. Astfel, încă în preajma pregătirilor pentru campania prin Moldova împotriva turcilor, când despre intențiile lui D. Cantemir încă nu se știa nimic, primul cu care au fost inițiate contacte a fost mitropolitul Ghedeon, care a fost rugat de Petru I să-i pregătească găzduirea și care l-a întâmpinat pe țar atunci când acesta a sosit la Iași, deși către acea vreme deja și D. Cantemir se înclinase spre alianța cu moscoviții, nefiind însă anunțat din timp despre sosirea țarului, astfel că întâlnirea lor s-a întâmplat doar a doua zi, dar și atunci din pură întâmplare, când Petru I ieșea de la *feredeu* (din baie)⁵⁵. Defecțiunea alianței lui D. Cantemir cu Petru I a pus capăt și păstoririi mitropolitului Ghe-deon, care a trebuit și el să se refugieze în Rusia împreună cu nefericitul domn, astfel că, la readucerea în scaunul de la Iași a lui Nicolae Mavrocordat, ”molitfa cea de domnie” a fost făcută de episcopul de Roman, Pahomie⁵⁶. Rolul înaltului cler ortodox din Moldova în promovarea politicii ruse a sporit și mai mult în urma introducerii în principate a regimului fanariot și a anulării în Rusia a patriarhiei, în anul 1718, ca urmare a descoperirii complotului împotriva țarului, pus la cale

---

⁵⁴ Ibid., p.266-267.

⁵⁵ Nicolae Costin. *Op. cit.*, p.384.

⁵⁶ Axinte Uricariul. *Op. cit.*, p.62.

de patriarh. După aceasta, „n-au mai hirotonisit patriarh, ce le-au rămas biserica cea mare a Rusiei văduvă”⁵⁷. Țarul, astfel, devenea și exponent suprem al puterii spirituale, îngrijirea bisericii fiind pusă în seama a 12 episcopi, reuniți într-un sinod, pus sub controlul direct al țarului. De atunci îna-înte, puterea spirituală nu numai o va însoți constant pe cea seculară, ci va deveni un instrument ideologic indispensabil în promovarea politicii de expansiune spre Dunăre și Balcani, cu scopul evident de formare a unui vast imperiu ortodox, care să-l amintească pe cel Bizantin, numai că deja sub puterea țarului rus.

Odată considerată provincie a Imperiului Otoman, mai fiind și condusă de un domn fanariot, adică străin și fără rădăcini în țară, noua situație în care s-a pomenit Moldova îi oferea țarului rus o justificare în a-și schimba atitudinea chiar față de propriile angajamente ce și le asumase prin *dip-loma* sa de la Luțk, care, de altfel, își pierduse valoarea sa juridică în consecința defecțiunii de la Stănilești. Situația a fost sesizată imediat de nefericitul aliat moldovean al lui Petru I, care deja pe 28 iulie 1711, adresa țarului un demers prin care, admitând eventualitatea unei alte acțiuni în urma căreia Moldova să se pomenească „sub puterea Înălțimii sale țarului”, insista ca atunci „nimeni altul, din nici o nevoie, la domnie să nu fie admis” decât autorul demersului sau moștenitorul lui, mai invocându-se și titlul de *prealuminat cneaz* și calitatea de *aliat* al țarului⁵⁸. Peste trei zile, cererea lui D. Cantemir era satisfăcută, numai că el devenea „cneaz rus ereditar”⁵⁹ sau chiar *cneaz al Imperiului Rusiei*. Este evident că, în eventualitatea întreprinderii, cu un sperat succes al unei noi intervenții a armatelor ruse în Moldova, D. Cantemir era conceput drept cneaz ereditar al Moldovei deja în calitatea ei de provincie rusească. Unde mai pui, că în mai multe adresări ale nefericitului „prealuminat cneaz” al Imperiului Romanovilor, el se numea singur pe sine *sclav (rob) prea supus al țarului*. Aproape că a încetat specularea titlului său de *domn moldovean (voloh)*, care este menționat doar de câteva ori în registrul corespondenței țarului⁶⁰. S-a uitat și despre eventualitatea desemnării moștenitorului direct al principelui, astfel că, atunci când D. Cantemir, fiind grav bolnav, își

---

⁵⁷ Ion Neculce. *Op. cit.*, p. 329-330.

⁵⁸ В.И.Цвиркун. *Op.cit.*, p.117-118.

⁵⁹ *Ibid.*, p.122. Vezi și pp.141,142,144,159,160 ș.a.

⁶⁰ *Ibid.*, p.279-280,283.

alcătuia testamentul, copiii lui sunt nominalizați doar ca moștenitori ai averii tatălui lor, fără ca cuiva dintre ei să i se prevadă și vreo atribuție la moștenirea domniei Moldovei, așa cum sti-pula diploma de la Luțk. Și dacă prin instituirea regimului fanariot țara era trecută în administrarea persoanelor străine cu statut de *slugi*, dacă nu chiar de *robi* (*bei* sau *raia*) ai sultanului, apoi același lucru putea să și-l permită și țarul, care nu se mai vedea obligat să se conducă de cele convenite în anul 1711. Preocupat însă de alte probleme de politică externă a statului său, dar poate și temându-se de o nouă defecțiune soră cu cea din 1711, Petru I nu a mai întreprins, până la moartea sa (28.I.1725), nicio încercare în direcția Dunării și Balcanilor, deși diplomația rusă nu s-a resemnat cu nereușita din 1711, așteptând o ocazie mai fericită pentru a relua ofensiva în direcția atât de jinduită.

Între timp, veleitățile dunăreano-balcanice ale Rusiei riscău să fie date peste cap de Curtea de la Viena, care, victorioasă în războiul pentru succesiunea Spaniei (1701-1714), s-a văzut în stare să reia ofensiva împotriva Imperiului Otoman. Războiul austro-turc din 1716-1718, a demonstrat inte-resul boierimii muntene și a clerului de a înlătura regimul fanariot cu ajutorul austriecilor, în spe-ranța însă a revenirii la domniile pământene. Aspirații similare exprima și o parte a boierimii mol-dovene, ele fiind zădărnicate însă de nereușita corpului austriac, care, la începutul anului 1717, a atacat Iașul cu scopul de a-l prinde pe Mihai Racoviță, dar a fost măcelărit de tătarii veniți în aju-torul domnului. Pacea de la Passarowitz însă i-a decepționat pe munteni, Curtea de la Viena procedând în același mod cum procedase mai înainte cu Transilvania, de data aceasta anexându-și Ol-tenia⁶¹. În context, merită a fi menționat faptul că aflătorii în Rusia, mitropolitul Ghedeon și doi fii ai lui Ioan Sturza, s-au adresat lui D. Cantemir cu un memoriu privind starea grea în care s-a pome-nit țara lor, solicitând intervenția lui Petru I⁶². Demersul însă a rămas fără răspuns, atitudinea țaru-lui fiind poate într-adevăr determinată de experiența din 1711, dar și de nevoia de a-și consolida anexiunile realizate în nord⁶³, în condițiile când D. Cantemir să fi încercat să scape de

---

⁶¹ *Istoria Roâniei*. Vol. III. București: Editura Academiei, 1964, p.461-465.

⁶² В.И.Цвиркун. *Op.cit.*, p.190-192.

⁶³ *Istoria României*, vol.III,p.465

starea sa de captiv al țarului în care s-a pomenit, cerându-i lui Petru I permisiunea de a pleca în Polonia, iar de acolo și în Transilvania. Din demersul lui urmează că țarul avea temeri ca nu cumva deplasarea lui Cantemir în Polonia să provoace suspiciuni la Poartă⁶⁴, mărturie că țarul nu se încumeta să-și mai încerce încă o dată experimentul rușinos din anul 1711. Există și unele informații despre încercarea lui D. Cantemir de a trece sub protectoratul austriac încă în anul 1715⁶⁵, fără ca ea să se fi bucurat de succes din dezinteresul țarului de a stimula veleitățile pro-habsburgice în detrimentul celor pro-ruse. Dar Petru I nu a mai revenit nici la subiectul revanșei pentru nereușita sa din anul 1711, lăsând problema în seama urmașilor săi.

Războiul austro-turc din 1716-1718 a pus începutul unei acerbe rivalități între Curtea de la Viena și cea de la Sankt-Petersburg care, cu unele intermitențe, însoțite episodice de aparente colabo-rări între părți, avea să domine întregul secol al XVIII-lea și să se prelungească în secolul următor. Prima manifestare a rivalității austro-ruse, îmbrăcată într-o haină destul de transparentă a pretenției de colaborări creștine împotriva turcilor, s-a produs în timpul războiului ruso-austro-turc din anii 1735-1739. Către vremea declanșării lui, atât Habsburgii, cât și rușii au reușit să-și întărească influența lor în Polonia, unde, la moartea lui August al II-lea, ei au reușit să-l promoveze ca rege pe August al III-lea. Era natural ca Poarta Otomană să-i refuze recunoașterea acestuia ca rege al Poloniei, domnii fanarioți ai Moldovei și Țării Românești primind porunca Istanbulului de a-i reține pe toți emisarii noului rege polon, dacă aceștia s-ar îndrepta spre Poartă în vederea obținerii recunoașterii sale. Totodată, autoritățile otomane au continuat să-l susțină pe eroul nefericit al evenimentelor din 1711, Stanislaw Leszczyński, permițându-i chiar să recruteze oaste în Moldova și Țara Românească⁶⁶. Părtașii acestuia, l-au câștigat de partea lor și pe domnul de atunci al Moldovei, fanariotul Gheorghe al II-lea Ghica, care, astfel, a ocupat o poziție de adversitate în raport cu partida pro-rusă, lui

---

⁶⁴ В.И.Цвиркун. *Op.cit.*, p.192-193.

⁶⁵ Vladimir Artamonov, Valentin Constantinov. Încercarea de trecere a lui Dimitrie Cantemir sub protectoratul austriac în anul 1715. În: „Revista de Istorie a Moldovei”, 2011, nr.1-2, p.32-43.

⁶⁶ Wl. Konopczynski. *Polska a Turcja.1383-1792*. Warszawa, 1936, p.108-109; Cf. Veniamin Ciobanu. *Relațiile politice româno-polone*, p.61.

venindu-i dispoziția să ordone recrutarea tătarilor lipcani din Moldova și să fie gata de plecare „la primul semnal”⁶⁷. Se contura astfel o stare de război între Rusia și Imperiul Otoman, care nu putea ocoli Principatele Române, în primul rând Moldova. El a și început în anul 1735. Și, deși războiul nu a afectat imediat Principatele Române, Moldova fiind implicată în derularea ostilităților în doar faza finală a lui, izvoarele documentare care țin de această deflagrație demonstrează cu lux de amănunte că anume ele constituiau ținta principală a celor implicați în conflict, la care, din 1736 s-a adăugat și Casa Imperială de la Viena. Căci, îngrijorată de succesele obținute de ruși în mai multe cazuri asupra turcilor și îngrijindu-se ca nu cumva Rusia să o întreaacă pe Austria în expansiunea teritorială pe contul stăpânirilor turcești sau teritoriile aflate în sfera politică a Porții, mai fiind momită prin diverse perspective și de curtea de la Sankt-Petersburg, Curtea Imperială austriacă a aderat la război ca aliată a împărătesei Anna Ioanovna, sperând nu doar să-și perpetueze stăpânirea asupra Olteniei, ci și să-și sporească achizițiile în Țara Românească, nu fără a trece cu vederea și partea apuseană a Moldovei dintre Siret și Carpați, pe care a încercat să pună mâna încă în 1717.

Se pare că intrarea Austriei în război a fost determinată de veleitățile diplomației rusești, care, inițial, după mai multe isprăvi împotriva tătarilor din Crimeea din anul 1736, înclina spre abandonarea conflictului, revendicând doar anularea tratatului cu Poarta din 1711, care a pus temeiul juridic nereușitei lui Petru I în ceea ce vizează anexarea Moldovei. Faptul se desprinde dintr-o scrisoare a Annei Ioanovna către cancelarul A.I. Osterman, în care semnatara afirma că „tratatul de la Prut în acel timp a fost făcut de nevoie”, și se solicita găsirea unei modalități de a-l anula, astfel, însă, ca și „granițele noastre vechi să le alăturăm”⁶⁸, aluzia referindu-se, desigur, la Moldova, pe care împărăteasa o și considera ca parte a “vechilor” granițe ale Rusiei. Vorba ar fi despre o reluare în diplomația rusă a memoriei anului 1711, când, ”împărăția Turcului, înțelegând de moscali că vin mulțime tare”, l-a îndrumat pe patriarhul Ierusalimului, Hrisant, să-i scrie lui Constantin Brâncoveanu ca acesta să-

---

⁶⁷ Veniamin Ciobanu. *Op.cit.*, p.61, n.22.

⁶⁸ С.М. Соловьев. *История России*. Кн. X. Москва, 1963, p.412; *Очерки внешнеполитической истории Молдавского княжества. До начала XIX века*. Кишинёв, 1987, p.261.

și trimită un sol al său la țarul rus „să facă pace, și va lăsa turcul hotar moscalului pe Dunăre”. Ceea ce domnul muntean a și făcut, trimițându-l la Iași pe comisul Mache-don (Gheorghe Castriotul). „Ce n-au primit nicidecum împăratul să facă pace”. După defecțiunea de la Stănilești, însă, țarul, prin feldmareșalul P. Șeremetiev, a cerut pace cu condiția „să de turcii Dunărea hotar Moscului”, așa cum se solicitase prin solul muntean. Numai că, de data aceasta, vizirul „au răs și au răspunsu că atunce au fost un târgu și acmu este altul”⁶⁹. Altminteri vorbind, în 1736, sub presiunea succeselor rusești în înfruntările cu turcii și tătarii, curtea imperială rusă voia să intre în posesia ofertei făcute de Poartă și respinsă de țar în 1711, adică stăpânirea asupra Moldovei și Țării Românești.

Este lesne de observat că revendicările Rusiei se intersectau cu interesele curții imperiale de la Viena și riscau să degereze într-o concurență acerbă între aliați. Revendicările Rusiei au fost oficializate la congresul de la Nemirov, unde au continuat negocierile, începute de reprezentanții ruși și turci încă în primăvara anului 1737 la Soroca⁷⁰. Instrucțiunile date solilor ruși la congres, la 14 iulie 1737, prevedeau ca Moldovei și Țării Românești să li se acorde independența în raport cu Poarta Otomană, dar, ca țări ortodoxe și de aceeași credință cu Rusia, să fie trecute „sub protecția mării sale împărătești”⁷¹. Este lesne de observat, că independența Principatele Române era revendicată doar în raport cu Poarta. În același timp, dacă așa cum a demonstrat practica anului 1711 sub protecție Rusia înțelegea supunere, revendicarea respectivă de la Nemirov însemna în realitate aducerea Principatelor în supușenia Curții imperiale de la Petersburg. Este lesne de înțeles de ce revendicările Rusiei au fost categoric respinse nu doar de negociatorul Porții, ci și de cel al Austriei. Căci ultima, fiind un stat catolic, ar fi trebuit astfel să renunțe și la achizițiile sale anterioare în Țara Românească. Într-un final, cum era și de așteptat, negocierile de la Nemirov au eșuat. Cele două principate române au fost readuse în sfera pretențiilor teritoriale ale Imperiului rus. Încercarea trimisului Porții la congres de a cumpăra pacea pe bani, a fost

---

⁶⁹ Ion Neculce. *Op. cit.*, p.279,293.

⁷⁰ Veniamin Ciobanu. *Relațiile politice româno-polone*, p.64.

⁷¹ Ion Eremia. *Țările Române în politica balcanică a Rusiei*, p.55.

respinsă de ruși și, după câte era informat cronicarul Ion Neculce, aceștia au cerut Crimeea și Dunărea⁷².

Încercarea marelui vizir de a-i impresiona pe ruși, trecându-și oastea dincoace de Dunăre și îndreptând o parte a ei spre Tighina, iar alta spre Hotin, în speranța de a-i înclina pe ruși să accepte pacea⁷³, nu a făcut decât să le ofere acestora motiv să continue pregătirile de luptă, redeclanșarea ostilităților fiind împiedicată doar de vremea de iarnă. Pregătind reluarea lor în primăvară, feldmareșalul Münnich a concentrat o enormă oaste⁷⁴ - mărturie că, de data aceasta, comanda-mentul rus era hotărât să nu repete greșeala lui Petru I din 1711. Sub pretextul necesității de apărare a stăpânirii lor în Transilvania, și austriecii, la rândul lor, nu au ratat ocazia de a ocupa cele cinci ținuturi ale Moldovei dintre Siret și Carpați⁷⁵. Însă, după iernat și după o prelungită ședere în Ucraina, feldmareșalul rus a pornit o numeroasă oaste spre Nistru⁷⁶. Țintă de primă importanță era Cetatea Hotinului, la cucerirea căreia a fost îndreptat un alt corp numeros de oaste rusească, care, către sfârșitul verii lui 1739, a reușit să cauzeze mai multe înfrângeri grupărilor de oaste inamică, obținând și capitularea garnizoanei turcești din Hotin (19 august), după care puhoiul oastei feldmareșalului a început înaintarea în interiorul Moldovei. Avangarda o formau trupele sub comanda lui Constantin și Dimitrie Cantemir - nepoții de frate ai lui D. Cantemir. La intrarea celui dintâi în Iași, „i-au ieșitu înainte mitropolitul și cu caimacamii și cu alți boieri care să mai tâmplasă, și călugări, și neguțitori ... și i-au închinat cheile țării și steagurile slujitorilor”⁷⁷. Este mărturie că cei ce i-au făcut această întâmpinare, vedeau în Constantin Cantemir nu doar un eliberator al țării cu ajutorul Rusiei, ci și un eventual domn al ei în spiritul angajamentelor moldo-ruse din 1711. Se pare că în aceeași postură se vedea pe sine însuși C.

---

⁷² Ion Neculce. *Op.cit.*, p.375-376;; Paul Cernovodeanu. *Politica orientală engleză între anii 1733-1739*. În: „Studii și materiale de istorie medie”, XX, 2002, p.217-219.

⁷³ Ion Neculce. *Op.cit.*, p.369-370.

⁷⁴ *Ibid.*, p.372-373.

⁷⁵ *Ibid.*, p.374.

⁷⁶ Neculce exagerează evident, indicând 300 000 de oșteni, vorba fiind poate de vreo 30 000, dacă ținem cont că cronicarul consemnează și o oaste de vreo 20 000 de oameni, care a avansat până mai jos de Rașcov. - *Ibid.*, p.385

⁷⁷ *Ibid.*, p.390.

Cantemir⁷⁸. Nu a fost însă să fie așa. Căci altfel judecau lucrurile cei cărora le slujeau acum cei doi Cantemiri, unul în gradul de polcovnic și altul în cel de maior în armata rusă, ambii mai fiind și *cneji ai Imperiului Rusiei*, așa că ei trebuiau să se îngrijească de interesele celor ce i-au trimis și nu de cele ale țării cu care ei, deja mai bine de două decenii, pierdu-se orice legătură. Includerea lor în efectivele militare rusești, în componența cărora erau și așa-zisele *cătane* sau *voluntari moldoveni*, adică mercenari recrutați cu plată, trebuia să creeze falsa aparență că armatele țariste nu au venit în scopuri de cucerire, ci în calitate de aliați ai moldovenilor întru realizarea aspirațiilor lor de eliberare.

Între timp, în a treia zi a lui septembrie, la Iași a sosit și Münnich⁷⁹, care se comporta astfel de parcă ar fi fost vorba despre un teritoriu turcesc, țara fiind considerată ca provincie a Imperiului Otoman, acum apărând ca un teritoriu cucerit și aparținător Rusiei în baza dreptului de cucerire. O demonstrează faptul că, abia ajuns în capitala țării, feldmareșalul nu a întârziat să le declare boierilor că „acest ținut a ieșit de acum de sub stăpânirea turcească prin puterea armelor împărătesei sale și că în niciun caz nu se va încheia pacea, fără a avea stăpânire pe acest ținut”⁸⁰. Moldova, așadar, în ochii rușilor nici nu mai era o țară, un principat, ci un ținut al cărui viitor nu era conceput altfel decât un teritoriu rusesc. Au fost mobilizați băștinași la ridicarea întăriturilor în jurul Iașului și altor câteva orașe importante, unde au fost amplasate trupe rusești în frunte cu înalți dregători militari – semn evident al unui regim de ocupație⁸¹. O atare atitudine, însă, nu se lipea nicidecum de chipul pretins al Rusiei de eliberatoare a popoarelor creștine ortodoxe, astfel că Münnich a înscenat o adevărată farsă, menită să creeze impresia că comandamentul rus nu făcea decât să meargă întru întâmpinarea voinței băștinașilor, care ar fi dorit parcă singuri să treacă nu doar sub protecția împărătesei, ci chiar în supușenia acesteia, așa cum concepuse lucrurile încă Petru I.

---

⁷⁸ Paul Cernovodeanu. *Op. cit.*, p.221.

⁷⁹ Șirul de evenimente care au însoțit pătrunderea armatelor rusești în Moldova și înaintarea lor către capitala țării a fost descris cu lux de amănunte de către avizatul cronicar Ioan Neculce (*Op. cit.*, p.388-390)

⁸⁰ *Cronica Ghiculeștilor. Istoria Moldovei între anii 1695-1754*. Ediție îngrijită de N.Camariano și A.Camariano-Cioran. București, 1965, p. 449. Vezi și *Domniile Moldovei*, p.241.

⁸¹ Ion Neclce. *Op.cit.*, p.390-391.

La 5 septembrie 1739, numind deja din numele său doi caimacami (marele logofăt Sandu Sturza, marele vornic Iordache Cantacuzino), dintre cei care fusese lăsați în această postură de fugarul domn fanariot Grigore Ghica, feldmareșalul le-a prezentat boierilor în frunte cu mitropolitul Antonie faimoasele sale „ponturi”, asupra cărora nu am să insist în totalitatea lor. Chiar primul dint-re ele prevedea ca „să fie moldovenii credincioși cu toată inima împărățâi Rusii”. Se interzicea co-responzența cu neprietenii Rusiei. Boierii fugari își pierdeau moșiile, dacă nu ar reveni înapoi până la anul. Țara trebuia să asigure întreținerea și iernatul a 20.000 de oaste. 3.000 de salahori urmau să fie mobilizați dintre băștinași la reparația cetăților, construcția de noi fortificații etc. Lui Münnich personal urmau să i se plătească 90 de pungi de bani cu titlul de *poclon*, adică de închinare, iar alte 100 de pungi pentru a-i asigura masa. Toți trebuiau să-și îndeplinească îndatoririle lor de plată și „nime să nu tăgăduiască bucate sau haine sau bani turcești și grecești, că cu capul a da samă”⁸². La toate se mai adăuga o contribuție de 20.000 de ducați⁸³. Era natural, ca boierii să nu dea buluc la semnarea acestor „ponturi”, astfel că autorul lor “au dzisu că, de n-or primi, a da foc târgului. Și i-au făcut cu de-a sila de-au iscălitu”⁸⁴. Consemnând că participanții la această ceremonie au fost serviți cu vin unguresc, Ion Neculce scria cu durere că acest vin „s-au făcut venin amar, și răsul plâns, și voia ce bună groază și frică ... și bogăția sărăcie”⁸⁵.

Lui Münnich însă nu i-a fost sortit să se bucure de cele obținute prin frică și fraudă de la semnării actului impus. Căci, în urma înfrângerilor suferite de austrieci, turcii au impus semnarea păcii de la Belgrad (18 septembrie 1739), care obliga Curtea de la Viena să-și retragă trupele din Țara Românească, iar pe cea rusă să abandoneze Moldova⁸⁶. Folosindu-se de faptul că vestea despre pacea de la Belgrad nu-i era cunoscută decât lui, Münnich a tăragănat retragerea și a conti-nuat să strângă ceea ce-și adjudecase prin actul semnat de boieri, astfel că a plecat

---

⁸² Ibid., p.391.

⁸³ Ion Eremia (alcătuitor). *Moldova în contextul relațiilor internaționale. 1387-1858. Tratatate*. Chișinău, 1992, p.255-257.

⁸⁴ Ion Neculce. *Op.cit.*, p.391.

⁸⁵ Ibid., p.391-392.

⁸⁶ Paul Cernovodeanu. *Op.cit.*, 221-222.

din Iași abia la 24 octombrie. Iar înainte de a ordona părăsirea Hotinului, el „trimis-au de au robitu toț oamenii den ținutul Hotinului și dipe marginea Cernăuțului. Și i-au trecutu cu copii, cu femei, la Mosc. Și împărțè pre oameni ca pre dobitoaci. Unii le lua copiii, alții bărbații, alții muierile. Și-i vindè unii la alții ..., mai rău decât tătarii”⁸⁷

Ca și în 1711, mare preț s-a pus pe înaltul cler ortodox al țării, în frunte cu mitropolitul Antonie. Că acesta se ajunsese „mai denainte cu moscalii” era informat Ion Neculce⁸⁸. Acestei posibile lități ar contraveni o altă consemnare, cum că atunci când Münnich a ajuns la Iași, mitropolitul l-ar fi întâmpinat cu vorbele: „Domnul să binecuvânteze intrarea și ieșirea ta”, ceea ce ar fi produs ilaritate⁸⁹. Dacă așa ceva a avut loc în realitate, faptul ar demonstra doar că mitropolitul, ca și boierii țării, întocmai ca și în 1711, nu concepea prezența armatelor rusești altfel decât ca ceva provizoriu, ele urmând să părăsească Moldova cum numai s-ar încheia războiul. Speranțele, însă, s-au dovedit vane, fiind spulberate imediat de feldmareșal. Apoi, compromis totalmente, și mitropolitul Antonie, dimpreună cu cei doi boieri caimacami numiți de Münnich, a trebuit să-l urmeze pe acesta în Rusia⁹⁰. Astfel, Dumnezeu i-a binecuvântat ieșirea feldmareșalului și a oștii lui din Moldova, așa cum îi urase mitropolitul, dar cea mai binecuvântată a fost țara, care, și de data aceasta, mult mai periculoasă decât în 1711, a reușit să-și salveze identitatea statală și să evite transformarea sa într-o provincie a Rusiei, ceea ce nu însemna nici pe departe că pericolul unor noi încercări din partea acesteia de a-și înstăpâni Principatele Române, în ansamblul lor, și cel moldovenesc, în special, a dispărut. Căci, deși finalitățile acestui război ar crea aparența unei nereușite nu doar a Curții de la Viena, ci și a celei de la Petersburg, în intențiile lor de a fructifica consecințele procesului de decădere a puterii Imperiului Otoman și de a-i substitui stăpânirile balcano-dunărene ale acestuia, totuși nu se poate spune că Rusia nu s-a ales cu nimic. Întâi de

---

⁸⁷ Ion Neculce. *Op.cit.*, p.395.

⁸⁸ Ibid.

⁸⁹ Alexandru Gonța. *Relațiile românilor cu slavii de răsărit până în 1812*.

Chișinău: „Universitas”, 1993, p. 116.

⁹⁰ *Documente privitoare la istoria orașului Iași*, editate de Ioan Caproșu. Vol.VII. *Acte interne (1711-1780)*. Iași:Editura Dosoftei, 2005,p.291; Ștefan S. Gorovei. *Relațiile bisericești româno-ruse*, p.607.

toate, ea a obținut acces, fie încă nesigur, poate chiar problematic și sporadic, la partea de jos a Nistrului, anume în vecinătatea raialelor turcești din sudul Moldovei, jinduite de autoritățile rusești, după cum am menționat deja mai sus, încă din 1656.

După cum era informat Ion Neculce, în vara anului următor după semnarea tratatului de la Bel-grad, „mărs-au soli moscali la turci de-u hotărât din Iuhurluc (Iagorlâc, afluent din stânga Nistrului de Jos - n.mea.), dreptu la Buh (Bugul Meridional- n.mea.), în gios turcescu, în sus moschicescu”⁹¹. Departe de a fi neglijat este și faptul îndepărtării austriecilor, atât din Oltenia, cât și din cele cinci ținuturi moldovenești dintre Siret și Carpați, astfel că aspirațiile rusești la ambele Principate Române vor deveni și mai insistente, în ciuda celor ale austriecilor, care vor depune și ei eforturi repetate pentru a nu se lăsa devansați de Imperiul Rus. Acesta, însă, nu va lăsa din mână sa inițiativa, menită anume să-i devanseze pe rivali și să-i pună în fața faptului împlinit. Manifestări elocvente în acest sens s-au produs în timpul războiului ruso-turc din anii 1768-1774.

Ca și în cazul războiului precedent, tot așa și acum, nu mă voi opri asupra derulării eveni-mentelor, ci mă voi concentra asupra locului atribuit Principatelor Române, în special Moldovei în contextul evenimentelor și eventualului statut al lor în cazul unui triumf al Rusiei în această conflagrație. Voi nota doar că declanșarea conflictului a fost provocată de Rusia, deși războiul a fost declarat de Poartă, îngrijorată de implicarea inamiceii sale în noua criză politică din Polonia, în urma morții lui August al III-lea (5 octombrie 1763) și impunerea pe tronul polon a lui Stanislaw August Poniatovski (25 septembrie 1764), promovat de Ecaterina II, cu susținerea lui Frederic al II-lea al Prusiei⁹². În consecință, au început să circule zvonurile despre concentrarea în Polonia a armatelor ruse, în perspectiva îndreptării lor către Moldova. Semnificativ mi se pare că, ceva mai înainte de a se produce evenimentele de mai sus, în Moldova a fost reținut „un boier moscal, ce umbla tiptil ca să găsească oameni de oaste, arnăuți, și alții streini...”, dar ordinul domnului de executare a lui a fost

---

⁹¹ Ion Neculce. Op.cit., p.397.

⁹² Veniamin Ciobanu. *Relațiile politice româno-polone*, p.93-94.O descriere mai amănunțită asupra celor ce se produceau în Polonia la pp.116-120.

motivată prin aceea că el ar fi fost prins cerșind⁹³. În realitate, vorba ar fi fost despre o practică, devenită aproape tradițională a autorităților ruse de a recruta formațiuni militare în interiorul Principatelor Române pentru a crea aparența unei ridicări antiturcești în mediul băștinaș, ceea ce ar fi lăsat impresia că războiul era dus de localnici, Rusia, ca protectoare a popoarelor ortodoxe, venind doar în ajutorul lor.

Faptul că, de data aceasta, Curtea de la Viena nu a aderat la război, i-a oferit comandamentului armatelor ruse motivul să-și includă în obiectiv nu doar întreaga Moldovă, ci și Țara Românească, în perspectiva extinderii operațiunilor la fel dincolo de Dunăre. Faptul se desprinde fără dificultate din *manifestul* din 19 ianuarie 1769 a împărătesei Ecaterina II⁹⁴, adresat tuturor „popoarelor slave de credință ortodoxă aflătoare în supușenia turcească”, care era nu altceva decât o chemare a adresanților la un *război sfânt*, sub flamura ortodoxiei, dar sub egida Rusiei și, desigur, în interesul acesteia, în primul rând. De fapt se proiecta realizarea a ceea ce nu se reușise în vremea celor două războaie precedente cu Imperiul Otoman, duse de Petru cel Mare și Anna Ioanovna, la care se referea și semnatară faimosului *manifest*. Numai că atunci „cel de sus” nu ar fi îngăduit, parcă, să se “îndeplinească o întreprindere atât de mare de împăcare a creștinilor”. Acum, însă, împărăteasa credea că Dumnezeu va fi mai binevoitor față de cele puse la cale, căci vina pentru declanșarea războiului era pusă în seama Porții, care ar fi reacționat războinic și cu ură la străduințele Curții de la Petersburg „pentru credință și lege”. Rusia s-ar fi văzut parcă nevoită „să folosească arma dată nouă de Dumnezeu”⁹⁵. Era de așteptat astfel, ca războiul Rusiei să fie apreciat de împărăteasă ca fiind unul de apărare nu doar „a imperiului nostru” ci și “a întregii creștinătăți” și dus, parcă, din „râvna către legea creștinismului nostru pravoslavnic și mila față de popoarele de aceeași credință”⁹⁶. Atrage atenție *excursul istoric* al autoarei manifestului. Ea afirma sus și tare, cum că strămoșii popoarelor slave, către care se adresa, s-ar fi strămutat încolo din Rusia, „întemeind diverse țarate, umplând lumea cu zângănitul armelor lor”, fapt

---

⁹³ Ioan Canta. *Letopiseșul Țării Moldovei (1741-1769)*, p.33-34; *Domnii Țării Moldovei*, p.255.

⁹⁴ In memoriam professoris Mihail Muntean. Chișinău: Cartdidact, 2003, p.27-28.

⁹⁵ *Россия и освободительная борьба молдавского народа против османского ига (1769-1812)*. Кишинёв: Штиинца, 1984, p.10-11.

⁹⁶ *Ibid.*, p.11.

pentru care ei și s-ar fi numit, „pe bună dreptate slavi”⁹⁷. Ar fi astfel vorba despre proiectul unei eventuale coaliții a țărilor slave, desigur sub egida, dacă nu chiar sub stăpânirea directă a Rusiei, astfel că celelalte țări ortodoxe, cum erau Principatele Române, nici nu mai contau, ceea ce ar explica și lipsa lor printre adresanții împărătesei ruse, dacă nu cumva ele ar fi fost considerate deja ca părți ale imperiului acesteia.

Din *manifest* se mai lasă observat încă un moment care, la părerea mea, nu poate fi trecut cu vederea. Cunosând deja, fie pe propria piele sau din auzite, despre comportamentul departe de a fi creștinesc al armatelor ruse din timpul războaielor precedente, popoarele care acum s-au învrednicit de atenția împărătesei, aveau temeri ca nu cumva lucrurile să se repete din nou. Drept urmare, împă-răteasa încearcă să le adoarmă aceste temeri, încredințându-le că armatele sale le vor aduce bunăstare (*благополучие*), numai că și ele, în semn de solidaritate și recunoștință, urmau, la rândul lor, să asigure armatele rusești cu hrană (*продитание*), pregătindu-le din timp depozite de provizii⁹⁸

Nu exclud că și de astă dată clerului i-a revenit un rol important în propagarea imaginii bine-voitoare a armatelor rusești în mediul local. E semnificativă în acest sens observația împărtășită de către generalul I.C.Elmint feldmareșalului P.A.Rumeanțev: aici „clerul domină peste ceilalți”⁹⁹. La 26 septembrie 1769, când, după cucerirea Hotinului, s-au îndreptat către capitala Moldovei, armatele ruse au fost întâmpinate de mitropolitul Gavriil și de o parte din mari boieri ai țării. E natural ca înaltul cler ortodox să se prezinte în fața comandamentului rus ca factor favorabil scopu-rilor urmărite în acest război de Rusia, deși fapta mitropolitului și a boierilor ce-l însoțeau avea mai curând menirea de a evita repetarea jafurilor și prădăciunilor, de tipul celor comise în 1739 de către feldmareșalul Münnich. Căci, după cum atestă unele informații documentare, boierii nu prea erau entuziasmați de prezența armatei ruse și nici nu dădeau buzna să i se alăture sau să-i acorde susți-ner materială. Astfel, la 6 octombrie 1769, P.A.Rumeanțev îi porunca generalului A.A.Prozo-rovski, numit comandant suprem provizoriu al armatei ruse din

---

⁹⁷ Ibid. p.12.

⁹⁸ Ibid. p.11.

⁹⁹ Ibid., p.16.

Moldova, să iscodească boierii moldoveni dacă „nu ar vrea ei singuri, îndemnându-i și pe ceilalți pământeni (землян), să se ridice împreună cu noi împotriva turcului”(subl. mea). Se spera ca boierii moldoveni să-i influențeze în acest sens și pe tătari¹⁰⁰. Rumeanțev își punea speranța în cei „bine dispuși către noi moldoveni (молдавцев)”. Din aceeași sursă se desprinde adevăratul scop urmărit de ruși în Moldova, și, desigur, la fel în Țara Românească, dar și metodele prin care băștinașii urmau să fie păcăliți, promi-țându-li-se una și, în realitate, dându-li-se cu totul altceva. Astfel, lui Prozorovski i se porunca să nu intervină în practicile utilizate până atunci în Moldova, în special în cea judiciară, „fiindcă, la începutul înstăpânirii (завладения) poporului” ar fi necuviincios să faci așa ceva, pentru că „orice noutate introdusă de către învingător prin distrugerea rânduielilor cu care oamenii s-au obișnuit, le va părea lor grea, iar credința acestor locuitori către noi vom reuși (să o câștigăm - n.mea.), dacă nu le vom leza prin nimic opinia”(subl. mea). Și mai explicit era P.A.Rumeanțev în scrisoarea adresată general-colonelului H.F.Ștofeln, noul comandant al trupelor ruse din Moldova, la 30 octombrie. Apreciindu-i calitățile de care dă dovadă în noua sa funcție, Rumeanțev îi recomanda să nu uite că autoritățile ruse sunt interesate nu doar în a-i apăra pe moldoveni, ci și în „a-i menține pentru totdeauna uniți derjavei (subl. mea.) măriei sale împărătești”¹⁰¹. Faptul că Moldova era deja considerată drept stăpânire a Rusiei, se accentuează în *Manifestul* lui P.A.Rumeanțev din 31 octombrie același an. Documentul, care nu era lipsit de frazeologia demagogică în prezentarea misiunii armatelor ruse, atestă că „după unirea acestui principat (княжества) la preînalta derjavă a împărătesei întregii Rusii, poporul pravoslavnic ce-l locuiește, fără îndoială simte acum abundenta bucurie în inimile sale, că (moldovenii - n.mea.) au devenit concetățeni ai statului rus binevoitor (благочестивого) și de aceeași credință cu dânșii”(subl.me). Autorul manifestului, îngrijorat parcă de faptul că moldovenii s-au tulburat auzind despre eventuala scoaterea din Moldova a unor contingente ruse, ce urmau să ierneze în Ucraina, i-ar supune la pericol în fața turcilor, care intenționau să întreprindă o intervenție în țara lor, încerca să liniștească

---

¹⁰⁰ Ibid., p.13.

¹⁰¹ Ibid., p.14.

oamenii, asigurându-i că „eliberarea lor de sub jugul mahomedan” este ireversibilă și că integritatea țării lor, „totdeauna va fi păstrată”, numai că în calitate de stăpânire a Imperiului Rus. Ca o garanție a acestei ireversibilități, serveau nu doar oștile staționate în țară, ci și numărul mare de oști din afară, pregătite să vină în ajutor¹⁰².

Este greu de spus dacă acea neliniște i-a cuprins într-adevăr pe moldoveni. Se pare că, de fapt, comandantul suprem al armatelor ruse avea interesul să bage frică în băștinași și să-i abată de la orice gând de nesupunere față de noii stăpâni. Ceea ce-i deranja cu adevărat pe moldoveni era numărul prea mare de oști rusești ce staționau în țară și cărora urmau să se alătore altele, după încheierea iernatului lor în alte părți. Anume această îngrijorare se lasă observată în cererea înaintată de o delegație de boieri moldoveni, sosită la 16 ianuarie 1770, la Rumeanțev, și reorientată apoi către Curtea imperială. Luând act de doleanțele boierilor, și încercând să se justifice, comandantul rus declara că armatele prezente în Moldova și „*acelea care se află pregătite pentru orice ajutor și securitatea voastră, dar nu se introduc (încă) pentru ușurarea voastră*”, nu au alt interes „*decât să îngreădească accesul către voi a dușmanului turc, care timp de mulți ani a exploatat popoarele de aceeași închinăciune (однопоколенные) și de aceeași credință cu noi, și să anihileze statul acesta*” (subl. mea). Drept răspuns la nemulțumirile boierilor pentru cheltuielile mari de întreținere a armatelor ruse, Rumeanțev invoca gravitatea plăților anterioare către Poartă, sugerând că acum „nimeni nu poate să considere pentru sine drept o povară” plățile care se cer, căci ele sunt făcute pentru „apărarea eliberării” lor¹⁰³.

În adresarea din 5 decembrie 1769 către N.I.Panin, primul-ministru de la Petersburg, mitropolitul Gavriil îl roagă pe acesta să acorde ajutor soliei moldovenești ce urma să sosească în capitala imperială, fapt ce lasă loc pentru speculații evidente în favoarea Rusiei. Chiar și o lectură fugitivă și superficială a scrisorii oferă motiv de bănuială privitor la sinceritatea autorului ei. Oastea rusă este numită nu altfel decât „purtătoare a crucii”; întregul text al scrisorii este burdușit cu expresii menite să satisfacă aroganța autorităților țariste. De exemplu, mitropolitul scrie că după

---

¹⁰² Ibid.

¹⁰³ Ibid., p.20-21.

„miluirea dumnezeiască, ne aflăm sub apărarea de Dumnezeu păzitei pravoslavniciei și preainaltei autocrații împărătești, ca adevărați și credincioși supuși (поданные) ai măreției sale împărătești”(subl. mea). În afară de mitropolit, din delegație făceau parte încă trei reprezentanți ai înaltului cler, și doi înalți dregători, inclusiv marele logofăt Ioniță Palladi¹⁰⁴. Atrage atenția faptul că data de pe textul scrisorii și cea privitor la pregătirea delegației e cu mai bine de o lună mai târzie decât a *manifestului* lui P.A.Rumeanțev, iar diploma ce urma să-i fie prezentată Ecaterinei a II-a și care conținea expresii aproape identice cu cele din adresa mitropolitului către N.I.Panin¹⁰⁵, a fost redactată peste cinci zile, adică la 10 decembrie. Începută cu fraze precum „cu robească supunere și plecăciune”, în diploma adresată de către boieri și reprezentanți ai clerului „preaputernicei stăpânirii noastre”, al cărei zel pravoslavnic era comparat cu fapta lui Constantin cel Mare, oștii ruse i se imprima calitatea de purtătoare a crucii, iar venirea ei în Moldova se considera drept răspuns la rugăciunile de eliberare a moldovenilor. Împărătesei i se aduceau mulțumiri pentru că „cu milostivire au privit asupra noastră”. În final, semnatarii, „ca niște robi preaplecați” declarau supunere robească și se angajau să o păstreze¹⁰⁶. Și dacă faptul că diploma boierilor și clerului a urmat la cinci zile după demersul mitropolitului către prim-ministrul Rusiei, iar ambele au urmat la peste o lună după *manifestul* lui P.A.Rumeanțev, atunci operativitatea cu care împărăteasa Rusiei s-a adresat personal mitropolitului este nu doar bănuitoare ci de-a dreptul șocantă.

La 16 decembrie 1769, Ekaterina a II-a adresa un manifest „prealuminaților mitropolit și episcopi ai principatului nostru moldovenesc” (subl. mea), manifestându-și bucuria că principatul a fost eliberat „de sub jugul nevolnic și de înrobirea din partea dușmanilor lui Hristos”(subl.

---

¹⁰⁴ *Ibid.*, p.37.

¹⁰⁵ *Ibid.*, p.23.

¹⁰⁶ Diploma semnată de boieri și de reprezentanții clerului e scrisă în limba rusă și „moldovenească”, fără să se știe care a fost scrisă prima (*Ibid.*, p.24-27, 27-31). Pare mai verosimilă ipoteza că mai întâi a fost scrisă varianta în limba rusă, ceea ce oferă motiv pentru a se presupune că ea a fost ticluită dacă nu sub dictatul oficialilor ruși, apoi cel puțin sub stricta lor supraveghere. Traducerea s-ar fi făcut la cererea boierilor care nu cunoșteau rusa, dar voiau să știe barem pentru ce semnează. Nu poate să nu dea de gândit și diferența dintre numărul celor indicați în ambele variante – în primul caz 37 de persane, iar în celălalt 34.

mea). Adresanții sunt considerați intermediari între poporul lor și tronul dumnezeiesc și chemați să vegheze ca „*tot poporul moldovenesc, de la mic la mare, și toți în aceeași măsură, și fiecare în parte*” să-și îndeplinească cu râvnă datoriile. În consecință, pe măsura „credinței și zelului” lor în slujba împărătesei, li se promitea miluire (милость), apărare și protecție¹⁰⁷, cum s-ar cuveni „supușilor noștri credincioși”. Urmează deci că, în viziunea supremei autorități rusești, împărtășită și de întreaga ierarhie militară a imperiului, eliberarea de sub turci echivala cu instituirea stăpânirii rusești. Or, împărăteasa Rusiei ignora boierimea țării, care, de bine de rău, reprezenta „clasa politică”, dacă e să folosim convențional acest termen pentru acea vreme. Și nu e întâmplător, căci, deși lipsiți de unitate de viziuni în privința viitorului politic al țării lor, boierii moldoveni, după câte se va vedea mai jos, nu împărtășeau formulele datorate cancelariei imperiale și adresate lor fără echivocuri, ca ceva deja stabilit și acceptat reciproc.

Ordinea cronologică în care au apărut documentele la care mă refer, începând cu *manifestul* lui P.A.Rumeanțev și terminând cu *manifestul* Ecaterinei a II-a, denotă un fapt ușor observabil chiar la prima vedere, și anume, că existase un scenariu fabricat în cartierul comandamentului suprem al armatelor ruse, coordonat cu autoritățile din capitala Rusiei și impus spre a fi jucat înaltului cler și puținilor boieri moldoveni, care s-au lăsat atrași sau au fost forțați să participe la acest spectacol de culise. Încenarea a fost favorizată de însăși situația creată în Moldova, rămasă la acea vreme fără domn, fie el și fanariot. Căci, speriat de înaintarea armatei ruse și lipsit de posibilitatea de a-i opune rezistență, Constantin Mavrocordat s-a retras la Galați, unde a fost prins de voluntari și adus la Iași, pentru a-și da în curând obștescul sfârșit¹⁰⁸. Domnul Țării Românești, Grigore Ghica, înscena în același timp luarea sa în captivitate de ruși, pentru ca, adus la Iași, să plece spre capitala Rusiei în compania delegației boierilor moldoveni care se îndreptau într-acolo¹⁰⁹. Este posibil ca, în situația inevitabilității ocupării țării sale de către ruși, domnul Țării Românești să fi sperat la o reînscăunare a sa de către aceștia, deși din

---

¹⁰⁷ Ibid., p.33-33.

¹⁰⁸ Ioan Canta. Op. cit., p.36.

¹⁰⁹ Vl. Tcacî. *Grigore III Ghica*. În: *Domnii Țării Moldovei*, p.256; Dionisie Ecleziarhul. *Hronograf*. București, 1987, p.35.

informațiile referitoare la eveniment s-ar impune ca posibile și alte interpretări¹¹⁰. Această speranță, însă, dacă a existat în realitate, era vană. Căci, tratând Principatele Române ca pe niște provincii ale Imperiului Otoman, rămase acum și fără domnii slujitori ai aces-tuia, autoritățile ruse nu intenționau să renască tradiția domniilor pământene ci, menținându-le în calitatea de provincii, urmăreau să le înlocuiască doar stăpânul, trecându-le de la „păgâna” Poartă la Rusia pravoslavnică. În ceea ce ține de Moldova, administrarea ei a fost trecută către Divan, format, desigur, din marii boieri favorabili intereselor noilor stăpâni, cu participarea mitropolitului, dar prezidat de un general rus, și obligat să îndeplinească toate poruncile comandamentului militar privitor la colectarea impozitelor, asigurarea întreținerii armatelor rusești, construcția de drumuri, repararea de cetăți, ridicarea de fortificații noi etc. E vorba de un regim de ocupație, greutatea căruia a căzut pe spatele celor ocupați.

Dacă Ekaterina a II-a vorbea de principatul „nostru” moldovenesc, apoi, o jumătate de lună mai târziu, adică la 31 decembrie 1769, P.A.Rumeanțev vorbea deja de *provincia moldovenească*, abordând problema fiscalității și justificând imposibilitatea unei reglementări a acesteia nu prin prezența masivă a armatelor ruse asigurate din contul băștinașilor, ci prin „staționarea în zonă a armatei turcești”. Chiar dacă recomanda o atitudine mai atentă față de contribuabilii moldoveni, el se îngrijea doar ca „*înstăpânirea noastră în raport cu cea turcească să fie mai atrăgătoare poporului și să se incline mai mult inimile moldovenilor*”(subl. mea). Atenția recomandată s-a redus la înlocuirea plăților în bani cu dări în natură, necesare pentru întreținerea armatei ruse.

---

¹¹⁰ De regulă, cele ce i s-au întâmplat lui Grigore Alexandru Ghica sunt interpretate ca rezultând din orientarea sa pro-rusă, iar înscenarea luării lui în captivitate i-ar fi mascat parcă adevăratele sale intenții, astfel că în prinsoarea lui de către ruși ar fi crezut chiar și Poarta (VI. Tcaci. *Op.cit.*, p.256). Eu bănuiesc că eventuala capturare „benevolă” a lui Grigore A. Ghica a fost coordonată cu Poarta, în intenția acesteia de a fi informată adecvat despre ce se punea la cale în tabăra adversă. În acest sens ar mărturisi faptul că cei doi copii ai domnului în cauză, Scarlat și Mărioara, rămași la Istanbul, nu au avut de suferit din partea autorităților otomane, iar socrul lui Gr. Ghica, Iacovaki Rizo Rangabe, a fost inclus în componența delegației turcești la Congresul de pace de la Focșani din 1772 (Idem., p.256). Și comportamentul ulterior al lui Gr.Ghica în Rusia (Ibid., p.256-257) ar mărturisi în același sens. Este greu de imaginat ca acesta să se fi decis să treacă la ruși, punând sub pericolul de moarte copiii proprii, dacă pasul lui nu ar fi fost convenit în prealabil cu autoritățile otomane.

Elocventă este, în acest sens, și decizia de a trece toate chestiunile ce țineau de administrare în seama comandamentului militar¹¹¹.

Nemulțumiți de fiscalitatea rigidă a administrației ruse, o delegație de boieri moldoveni s-a prezentat la comandantul suprem al armatelor de pe frontul cu turcii, care, precum aminteam mai sus, a fost redirecționată la Petersburg. Plângerile privitor la abuzurile și fărâdelegile comise de unele componente ale armatei ruse au ajuns și la urechea împărătesei, care, la 18 aprilie 1670, a dispus să se „*respecte principatul (княжество) ca adevărată și dreaptă stăpânire a măriei sale împărătești* (subl.me.) și să se manifeste milă” (subl.me.) față de dânsul. Calitatea de *principat* atribuită Moldovei nu însemna și o schimbare de atitudine față de eventualul ei statut sub stăpânirea rusească. Termenul a fost preluat din adresa boierilor, faptul indicând asupra sugestiei acestora către autoritățile ruse de a considera Țara Moldovei drept entitate statală, precum continua ea a fi tratată la Poartă, în ciuda regimului fanariot instituit aici.

Atrage atenția rugămintea boierilor către Ekaterina a II-a de a extinde cuceririle rusești până la Dunăre, iar toate locurile dintre Nistru și marele fluviu care „din vechime au fost moldovenești”, să nu fie organizate într-o posesiune deosebită a Rusiei, ”ci îndărăt, către principatul moldovenesc să fie readuse”¹¹². Era o durere mai veche a moldovenilor în raport cu Rusia. Mă refer la cazul din 1656, când delegația în frunte cu mitropolitul Ghedeon se adresa țarului Aleksei Mihailovici cu o rugămintă „*pentru câteva cetăți, care au fost la hotarul nostru și pe care azi le țin păgânii sub stăpânirea lor, ca acele cetăți [...] să fie sub oblăduirea noastră, după cum au fost în timpul domnitorilor noștri de mai înainte, până să fi fost luate de turci...*”¹¹³. Țarul însă trecuse cu vederea acea doleanță, fapt ce ar mărturisi că cetățile moldovenești Tighina (Bender), Cetatea Albă (Akerman) și Chilia, transformate de Poartă în raiale turcești, erau și atunci considerate puncte strategice de primă importanță în proiectul expansiunii rusești spre Dunăre. Subiectul retrocedării lor către Moldova i-a preocupat pe moldoveni și în timpul negocierilor cu Petru I, în 1711. Ipoteza că, prin diploma sa din 13 aprilie 1711, țarul ar fi

---

¹¹¹ *Россия и освободительная борьба*, p.35-36.

¹¹² *Ibid.*, p.42.

¹¹³ *Исторические связи*, vol. II, p.277.

satisfăcut doleanțele privitor la respectivele cetăți și la ținuturile adiacente, nu corespunde adevărului. În realitate, Petru I garanta integritatea teritorială a Moldovei fără ele¹¹⁴, acestea fiind deja concepute ca eventuale stăpâniri ale Rusiei. Și dacă în 1770, boierii moldoveni cereau ca ele să nu fie trecute sub stăpânirea Rusiei, separate de restul țării, înseamnă că existau deja informații privitor la eventualitatea unei intenții de acest fel din partea autorităților țariste. Ne pomenim astfel la originea unei inovații a autorităților ruse, care, în curând, va fi făcută publică prin inventarea unei noi provincii, alături de Moldova, căreia i se va atribui numele de Basarabia, așa cum ceva mai înainte o delimita D. Cantemir și în componența căreia erau concepute raialele turcești din sudul Moldovei, dimpreună cu Bugeacul¹¹⁵, rușii incluzând în ea și raiaua Bender. Se pare că anexarea „provinciei” Basarabia constituia scopul minim al Rusiei în acest război ceea ce i-ar fi asigurat ieșirea strategică la Dunăre, care, după eșecul campaniei lui Petru I din vara lui 1711, a devenit o adevărată obsesie a autorităților ruse și un suport strategic de importanță excepțională pentru instituirea și susținerea dominației Rusiei în Moldova și Țara Românească.

La întoarcerea din capitala Rusiei, boierii moldoveni, însoțiți și de câțiva boieri munteni, care au făcut parte din delegația ce a întreprins o vizită la Ekaterina a II-a, l-au vizitat din nou pe P.A. Rumeanțev. Acesta le-a cerut recomandări privitor la candidaturile boierilor în a căror grijă ar putea fi pusă administrarea țărilor sub patronatul generalilor ruși. Boierii moldoveni au cerut rui-narea Cetății Bender și desființarea raialei Hotin, care urma să revină sub ascultarea Moldovei, renunțând, probabil, la cetățile din sud, odată ce despre ele nu se pomenea nimic¹¹⁶.

Împărăteasa Rusiei a dispus integrarea Moldovei în sistemul jurisdicției ruse, expediind aici o legiuire a sa, tălmăcită de boierul Toma în dregătoria acestuia de-al doilea logofăt¹¹⁷, și urmată de modificarea stemei Moldovei, al cărei însemn central - *capul de bour* - a fost încastrat

---

¹¹⁴ Pavel Parasca. *Reflecții*, 2011, nr 2, p.49-51.

¹¹⁵ *Ibid.*, p. 50-51.

¹¹⁶ Alexandru Gonța. *Op. cit.*, p.119 și n.5

¹¹⁷ *Ibid.*, p.120.

în stema rusească¹¹⁸. Ambele cazuri servesc drept mărturie a intențiilor de încorporare a Țării Moldovei în cadrul Imperiului Rus.

Realizarea acestui scop nu depindea, însă, doar, și nu atât de autoritățile și comandamentul împărătesei de la Petersburg. Exista o opoziție a unei părți a boierimii moldovene, care, dorindu-și eliberarea țării de sub dominația otomană și, în special de sub regimul fanariot, nu-și dorea ca acest scop să fie atins cu prețul pierderii individualității statale a Moldovei și transformării ei într-o provincie rusească ordinară. De altă parte, mult mai presantă era opoziția față de expansiunea Rusiei, din partea celorlalte mari puteri: Imperiul Austriei, Prusia, Franța și Anglia, care voiau să beneficieze și ele de pe urma unei eventuale destrămări a Imperiului Otoman și care nu puteau admite ca Rusia să fie unica beneficiară și nici ca aceasta să le devanseze. În consecință, autoritățile de la Petersburg, bizuindu-se pe impunătoarele succese militare obținute relativ ușor asupra turcilor și punându-și oponentii în fața faptului împlinit, au înclinat spre negocieri, elaborând și câteva variante de revendicări privitor la viitorul destin al celor două Principate Române.

În cadrul ședinței din 16 septembrie 1770 a Consiliului de Stat al Rusiei s-au pus în discuție opțiunile părții ruse privitoare la eventualele negocieri cu Poarta. Au fost elaborate două asemenea opțiuni. Conform uneia, Rusia, conștientă de faptul că va trebui să părăsească Principatele Române, urma să ceară menținerea acestora sub puterea sa, pe o durată de timp nespecificată în termeni concreți, dar până când ea va reuși să-și recompenseze cheltuielile militare, calculate la 25 de milioane (în altă variantă – 30 de milioane) de ruble, care, desigur, urmau să fie stoarse de la băștinași. Cealaltă opțiune se rezuma la o eventuală renunțare a Rusiei la această compensație, cu condiția ca ambele principate să devină independente, astfel ca hotarul Imperiului Otoman să fie stabilit la Dunăre¹¹⁹. Privită formal, această opțiune ar fi corespuns doleanțelor clasei politice a Principatelor Române. În realitate, dacă să ne referim la un alt caz, ea reprezintă un adevărat șiretlic diplomatic. Independența cerută de ruși pentru Crimeea și obținută la insistența lor, de exemplu, nu a fost decât un prim pas spre anexarea definitivă a acesteia. Or, una era să

---

¹¹⁸ Ibid., p.120, n.3.

¹¹⁹ *Очерки внешнеполитической истории*, p. 299, 301.

încerci să anexezi un teritoriu în confruntare directă cu protectoarea lui în persoana Imperiului Otoman, și alta când un principat independent sau altul, devine, de unul singur, obiectivul expansiunii rusești. Nu se întrevede niciun motiv pentru a crede că realizarea opțiunii de independență ar fi condus la eliberarea Moldovei. Eliberată de sub *puterea Turciei sultanale*¹²⁰, ea ar fi nimerit sub stăpânirea *Rusiei imperiale*.

Ceea ce se ascundea de fapt în spatele revendicării de către Rusia a independenței principatelor a fost sesizat de către diplomația Angliei, care s-a și pronunțat împotriva nu din motiv că nu le-ar fi dorit eliberarea, ci pentru că acest fapt ar fi condus la întărirea influenței ruse în principate și ar fi creat o bază pentru expansiunea Rusiei în sud-estul Europei¹²¹. Împăratul Iosif al II-lea a intuit și el sensul real al revendicării independenței principatelor și l-a anunțat direct pe Frederic al II-lea al Prusiei că Austria nu va permite ca principatele să fie anexate la Rusia¹²², nu fără un interes greu disimulat de a le păstra în starea lor de atunci, ca și obiectiv al unei eventuale cuceriri a acestora de către austrieci. Pe durata războiului și autoritățile politice și militare vieneze au elaborat diverse planuri de expansiune în eventualitatea îndepărtării turcilor din Europa și împărțirii „moștenirii” lor. Presate de aceste circumstanțe, atât partea care a învins în confruntările militare, cât și cealaltă, s-au văzut nevoite să înceapă negocierile, semnând mai întâi armistițiul de la Giurgiu (19/30 mai 1772), apoi trimițându-și reprezentanții la Congresul de la Focșani, care și-a început lucrările peste mai bine de o lună și jumătate și la care, ca mediatori, au participat și reprezentanții Austriei și Prusiei.

La Focșani, negociatorii ruși G. Orlov și A. Obreskov s-au prezentat înarmați cu instrucțiuni formulate în baza deciziilor Consiliului de Stat al Rusiei, menționate mai sus. Drept punct de începere a negocierilor s-a luat principiul *uti possidendi*, care a fost respins categoric de reprezentanții Porții, fapt ce a condus la eșuarea și a acestei faze a nego-

---

¹²⁰ Ibid.

¹²¹ А. Гендель. *Английская дипломатия во время русско-турецкой войны 1769-1774 гг.* În: „Учёные записки Саратовского Государственного Университета”, XVIII, 1947, p.191; *Очерки внешнеполитической истории*, p.299.

¹²² Gabriel Bădăraș. *Principatele Române și politica habsburgică sud-est europeană (1774-1787)*. În: „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A.D.Xenopol””, XXV,1, 1988,p.62-63.

cierilor, ele fiind reluate la sfârșitul lunii octombrie, același an, la București, și continuând până în martie 1773.

Nu intenționez și nici nu e cazul să mă angajez în dispute pe marginea „capitulațiilor”, în baza cărora se spera la o reconstituire a bazei politico-juridice a raporturilor dintre Țările Române și Poarta Otomană în trecut. Concretizez doar că memoriul boierilor munteni, redactat de banul Mihail Cantacuzino și prezentat la 29 iulie /4 august 1772 participanților la Congresul de la Focșani, solicita nu desprinderea Principatelor Române de suzeranitatea Porții Otomane, ci înlăturarea abuzurilor acesteia, în special fiind vorba de regimul fanariot și revenirea la domniile pământene¹²³. Un act similar au înaintat și boierii moldoveni, de data aceasta cancelarului imperial al Rusiei, contele Orlov, pentru ca, peste o săptămână (la 13 august), documentul să fie transmis plenipotențiarilor Austriei și Prusiei¹²⁴. Cerința de a se reveni la domniile pământene și a se înlătura abuzurile Porții, ca o condiție a menținerii principatelor prin evitarea concomitentă a pericolului încorporării lor Rusiei, a fost adresată marelui vizir chiar în timpul negocierilor de la Focșani de către marele cărturar muntean Ienăchiță Văcărescu¹²⁵. Rezultă deci, că fruntașii clasei politice boierești din principate preferau mai curând revenirea sub suzeranitatea protectoare a Porții Otomane, așa cum se prezenta ea în disputatele „capitulații”, decât de a se vedea „eliberați” în formatul pus la cale de autoritățile ruse. Lucrurile erau atât de evidente, încât n-au putut fi trecute cu vederea nici chiar de unii autori moscoviți, care vedeau în politica dunăreană a Rusiei nu altceva decât o expresie a rolului ei de eliberatoare a popoarelor ortodoxe de sub dominația otomană. Astfel, regretata L.E.Semionova, afirma cu ceva timp în urmă, că decizia Ekaterinei a II-a de a întoarce Principatele Române Porții, așa cum prevedea tratatul final de la Kuciuk-Kainardji, ar fi luat în considerație „*rugămințile insistente ale reprezentanților claselor dominante ale principatelor*”(subl.me), încă din

---

¹²³ *Politica externă a României. Dicționar cronologic*. Coordonatori: Ion Calafeteanu, Cristian Popișteanu. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1986, p.92; Andrei Alexandru Căpușan. *Diplomați români de elită. O istorie incompletă a diplomației române*. București, 2004, p.48-49.

¹²⁴ Andrei Alezandru Căpușan. *Op. cit.*, p.49.

¹²⁵ Virgil Căndea, Dinu C. Giurescu, Mircea Malița. *Pagini din trecutul diplomației românești*. București, 1966, p.205; Andrei Alexandru Căpușan. *Op.cit.*, p.51.

primăvara lui 1770, când delegația boierilor moldoveni se afla la Petersburg¹²⁶. Este evident că această opinie are un subtext politic, menit nu doar să apere onoarea Rusiei, care a trebuit să cedeze în fața rivalilor și oponenților săi încoronați, ci și să lase de înțeles că orientarea clasei politice boierești din principate s-ar fi produs nu ca o reacție la intențiile autorităților imperiale rusești de a și le anexa sub parava-nul speculativ al eliberării lor, ci cu acordul împărătesei de la Petersburg.

Revendicarea domniilor pământene, adică revenirea la starea de până la instituirea regimului fanariot, nu convenea însă intereselor Curții imperiale de la Petersburg, deoarece revenirea la ele ar fi reimprimat Principatelor Române calitatea de entități statale în locul celei de provincii ale Imperiului Otoman, fapt ce pune în dificultate diplomația rusă în intențiile ei, deocamdată nereușite, dar nu și abandonate, de a vedea cele două Principate Române părți componente ale Imperiului Ekaterinei a II-a. Astfel, la negocierile de la Focșani, transferate și continuate la București, parti-cipanții Petersburgului au preferat să nu discute despre revenirea în principate la domniile pământene. Negociatorul rus, A.M.Obreskov, trata principatele ca monedă de schimb între Rusia și Imperiul Otoman, sugerând reprezentantului Porții, reis-efendi Abdul Rezak, că deși „*Principatele Moldovenesc și Voloh (sic!), cu cetățile Hotin, Ibrail (Brăila) și Giurgiu, dobândite cu arma rusă, în virtutea dreptului militar*” ar trebui să aparțină Rusiei. Totuși, dacă „*Sublima Poartă s-ar învoi să lase aceste două provincii libere și independente sub o proprie a lor guvernare*”(subl.meu), Curtea imperială rusă ar renunța la revendicarea celor 30 milioane de ruble convenite ei ca recom-Nupensă a cheltuielilor de război. Nu este greu de observat că în viziunea negociatorului rus, ambele soluții erau ca și echivalente. Rusia ar fi renunțat la compensația revendicată și în cazul în care Poarta s-ar învoi „*să lase aceste două provincii cu cetățile sus-numite în stăpânirea rusească timp de 30 de ani*”(subl.meu). Dacă Poarta, însă, va dori să mențină principatele în stăpânire, va trebui să plătească Rusiei suma indicată¹²⁷. Faptul că însuși plenipotențiarul Rusiei trata principatele ca pe foste stăpâniri ale Porții, i-a

---

¹²⁶ Л.Е.Семёнова. *Отношения Дунайских княжеств с Османской Империей (К вопросу о „капитуляциях”)*. În: „Новая и новейшая история”, 1986, nr. 5, p.70-71.

¹²⁷ Е.И.Дружинина. *Кючук-Кайнарджийский мир 1774 года*. Москваб 1955, p.202-203.

oferit reprezentantului Turciei motiv să respingă cererile lui Obreskov, insistând doar asupra retrocedării lor către Poartă. În consecință, în ciuda redeclanșării operațiunilor militare, care au pus Imperiul Otoman într-o gravă dificultate, Poarta nu a cedat în privința Principatelor Române, moment reflectat în art. XVI al tratatului semnat de părți la Kuciuk-Kainargi, la 10/21 iulie 1774¹²⁸.

Prin prisma subiectului anunțat în titlul prezentului studiu, tratatul în cauză aproape că n-are o relevanță demnă de-a fi comentată, afară poate de prevederea îngăduinței din partea Porții ca „*domnitorii acestor două state să aibă pe lângă ei un însărcinat cu afaceri, ales din rândul creștinilor comunității grecești, care vor veghea asupra treburilor privind numitele principate și vor fi tratate cu bunătate de către Poartă și, în ciuda neînsemnatei lor importanțe, vor fi considerate persoane ce se bucură de dreptul popular, adică vor fi la adăpost de orice violență*”(subl.meu)¹²⁹. Astfel, Țara Românească și Țara Moldovei nu numai că și-au păstrat ființa statală, periclitată parțial de regimul fanariot, dar mai ales de veleitățile expansioniste ale Rusiei, ci și-au recăpătat și un aspect, fie el și destul de nesigur și modest, de suveranitate sub suzeranitatea Porții Otomane, exercitată asupra lor și în continuare. Pentru Rusia, tratatul a pecetluit eșecul total al interesului pe care l-a urmărit cu atâta insistență, de a-și înstăpâni cele două Principate Române, mulțumindu-se doar cu prevederea că, „*după cum vor cere împrejurările în aceste principate, miniștrii curții imperiale ai Rusiei, care își au reședință pe lângă ea* (Poartă - n.meu.), *să poată vorbi în favoarea lor*(principatelor- n.meu.)”, promițându-li-se și ascultarea cu „toată considerațiunea” convenită unor puteri prietene și respectate¹³⁰.

Întrebarea dacă Rusia a cedat sau nu în fața Porții și a puterilor care o susțineau pe aceasta, și dacă da, din ce motive, abordată uneori în istoriografie, nu mă preocupă în acest studiu. Se pare că, în contextul evoluțiilor pe câmpul de luptă și pe scena teatrului diplomatic din timpul acestui război, cercurile politice și militare rusești au recurs la tactica *cuceririlor*

---

¹²⁸ *Relațiile internaționale ale României în documente (1368-1900)*. Culegere selectivă de tratate, acorduri, convenții și alte acte cu caracter internațional. Întocmită de prof.univ. Ion Ionașcu, Petre Bărbulescu, Gheorghe Gheorghe. București: Editura Politică, 1971, p.228-230.

¹²⁹ *Ibid.*, p.229.

¹³⁰ *Ibid.*, p.230.

graduale, obținând, într-un fel, accesul la Marea Neagră, înstăpânindu-și cetățile portuare Eni-Kale, Kimburn și Kerçi, la toate adăugându-se și desprinderea de Poartă a Crimeei, declarată acum, la cererea Rusiei, independentă¹³¹, adică intrată în sfera de influență politică rusească.

Cel mai semnificativ mi se pare pasajul introductiv la art. XVI al tratatului de la Kuciuk-Kainargi, pe care, pentru o mai bună claritate, îl citez integral: „*Imperiul Rusiei restituie Sublimei Porți întreaga Basarabie cu Akerman, Chilia, Ismail și cu târgurile și satele și tot ceea ce ține de această provincie, după cum îi restituie și fortăreața Bender. Tot astfel, Imperiul Rusiei restituie Sublimei Porți cele două principate ale Valahiei și Moldovei cu toate fortărețele, orașele, târgurile, satele și cu tot ce cuprind ele...*”(subl.meu). Acceptând condițiile stipulate de tratat, Poarta dădea promisiuni solemne de a le respecta¹³². Este de observat că, nereușind să se impună ca stăpână asupra celor două Principate Române, pe care le restituia Imperiului Otoman, Rusia a reușit să impună în textul tratatului termenul de *provincia Basarabia*, deosebită de Țara Moldovei, cu referire la teritoriul raialelor turcești, revendicate în repetate rânduri de autoritățile moldovene ca ținând din vechime de țara lor. Ar însemna, așadar, că inventata provincie urma să rămână în obiectivul expansiunii rusești, indiferent dacă Rusia va reuși sau nu să-și înstăpânească și cele două principate în întregime.

Nu poate fi trecut cu vederea nici faptul că, deși în text figurează termenul *principate* pentru Țara Românească și Moldova, acestea sunt considerate drept simple obiecte de schimb între părțile semnatare și, pur și simplu, sunt retrocedate de una alteia, în dependență de circumstanțe. Și dacă Rusia se socotea în drept de a le considera ca aparținându-i ei în baza dreptului de cucerire, apoi, retrocedându-le Porții, recunoștea că anterior ele erau stăpâniri turcești. Ar urma că autoritățile de la Petersburg preferau să trateze Principatele Române mai degrabă ca teritorii turcești, decât ca state aflate sub suzeranitatea Porții.

Se pare că și introducerea în textul tratatului a calificativului *principate* pentru cele două Țări Române s-a datorat negociatorilor din partea Porții și mediatorilor din partea Austriei și Prusiei, care au ținut cont și de

---

¹³¹ Vl. Tcaci. *Op. cit.*, p. 258.

¹³² *Relațiile internaționale ale României*, p.228.

doleanțele frunțașilor boierimii din cele două principate, care defel nu doreau ca stătalitatea țărilor lor să fie dizolvată printre provinciile Imperiului Otoman, așa cum le tratau autoritățile militare și politice ale Rusiei, optând doar pentru revenirea la domniile pământene. Și dacă în textul tratatului de la Kuciuk-Kainargi nici măcar nu se pomenește de o eventualitate a revenirii la domniile pământene, înseamnă că ea nu satisfacea intereselor Porții, iar Rusia, la rândul-i, a acceptat să se revină la domniile fanariote.

Se pare că însăși Rusia intenționa să fructifice regimul fanariot pentru a nu mai reveni la problema domniilor pământene, care ar fi constituit o piedică în intențiile de transformare a Principatelor Române în provincii ale sale. În acest sens, ar mărturisi peripețiile domnului fanariot Grigore al III-lea (Alexandru) Ghica, care pribegea prin Rusia. Manifestându-și interesul de a ajunge în scaunul domnesc de la Iași după încheierea războiului, acesta, fiind probabil proiectat deja în această calitate de autoritățile de la Petersburg, căuta să obțină și susținerea reprezentantului Prusiei, în timp ce, la Congresul de la Focșani, reprezentanții Rusiei Grigore Orlov și Alexei Obreskov primeau de la Ekaterina a II-a instrucțiuni să ceară pentru el, deja din numele împărătesei Rusiei desigur, domnia viageră în Moldova¹³³. Fiind respinsă la Focșani, cererea a fost reiterată la Congresul de la București, apoi și la Conferința a XXXIV-a din 7 martie 1773. Lipsa oricărei referiri la acest subiect în textul tratatului de la Kuciuk-Kainargi s-ar explica prin faptul că problema domniei Moldovei își pierduse sensul, odată ce ea, ca și Țara Românească, revenea din nou sub autoritatea Porții, deși chestiunea înscăunării lui Grigore A. Ghica la Iași nu fusese abandonată. El a devenit domn al Moldovei, însă abia în septembrie 1774, începând-și efectiv domnia în februarie 1775¹³⁴, adică la vreo șapte luni după semnarea tratatului ruso-turc și revenirea Moldovei sub supremația Porții. Rusia încerca astfel să preia de la Poartă practica domniilor fanariote, numai că acum domnii fanarioți din „slugi” ale sultanului urmau să devină „slugi” ai împărăției Rusiei. Prin înscăunarea

---

¹³³ VI.Tcaci. *Moldova în relațiile internaționale în perioada războaielor ruso-turce din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea*. În: *Istoria Moldovei din cele mai vechi timpuri până în epoca modernă*. Chișinău, 1992, p.168, 170-171; Idem. *Grigore al III-lea Ghica*, p.257.

¹³⁴ A.Iordache. *Principii Ghica. O familie domnitoare din istoria românilor*. București, 1991, p.87; VI. Tcaci. *Grigore al III-lea Ghica*, p.258-259.

lui Grigore A. Ghica, deși promovat de ruși, se restabilirea însă în Moldova nu doar supremația Imperiului Otoman, ci și regimul fanariot. Să se țină cont că, protestând împotriva raptului Bucovinei de către austrieci în 1775, Grigore Al. Ghica adresa protestele Porții și nu Rusiei, așa cum ar fi trebuit să se întâmple, dacă ar fi împărțășit simpatii pro-ruse, cum se consideră uneori în istoriografie, pornindu-se doar de la aluziile la o eventuală adresare în acest sens al unei puteri străine¹³⁵, care nu neapărat trebuia să fie Rusia. Prin revenirea la domnia fanariotă, Porții i se oferea motivul de a trata și pe viitor Principatele Române ca provincii ale Imperiului Otoman, deși în textul tratatului figurau în calitate de principate. Unde mai pui, că tot atunci, numele celor două Țări Române au fost substituite prin nou-introdusul termen *Principatele Dunărene*¹³⁶, ceea ce le lipsea nu doar de individualitatea lor politico-statală, ci și de cea națională. În consecință, în perioada următoare păcii de la Kuciuk-Kainargi, nici Imperiul Habsburgic nu a cunoscut „o problemă românească”, ci doar a principatelor „turcești” ca făcând parte dintr-o masă succesorală otomană¹³⁷.

În ansamblu, tratatul de la Kuciuk-Kainagi nu satisfăcea intereselor niciuneia dintre părțile semnatare, oferind Porții un răgaz necesar pentru a-și întări pozițiile în Principate, iar Rusiei de a se pregăti pentru noi încercări de a-și realiza scopurile urmărite cu atâta tenacitate. După cum s-a observat deja, după încheierea păcii, „*Rusia era într-o stare de permanentă mobilizare a armatei și putea, la nevoie, să-și sporească efectivul militar până la cifre impresionante pentru epocă*”, fiind cu puțință ca ea „*să dea oricând o lovitură, posibil una fatală, Imperiului Otoman și să anexeze toate posesiunile sale*”(subl.meu)¹³⁸. Mai ales că în urma primului partaj al Poloniei, care s-a produs în 1772, adică în condițiile în care războiul nu se încheiase încă, Rusia și-a întărit și mai mult pozițiile strategice în vecinătatea imediată cu Moldova¹³⁹. Iar obținând prin tratat dreptul de „a vorbi (la Poartă - n.meu.)” în favoarea principatelor, ea a ajuns în posesia unui instrument de amestec direct în raporturile dintre ele și Poarta

---

¹³⁵ Vl. Tcaci. *Op.cit.*, p.258,

¹³⁶ Andrei Alexandru Căpușan. *Diplomați români de elită*, p.50.

¹³⁷ Gabriel Bădărău. *Op. cit.*, p.59.

¹³⁸ *Ibid.*, p.61-62.

¹³⁹ *Ibid.*, p.62-63.

Otomană și de sporire a influenței sale în cele două Țări Române¹⁴⁰, cărora nu li se mai oferea posibilitatea să-și decidă singure soarta de mai departe, fiind nevoite din două rele să-l accepte pe cel mai mic. Din motive lesne de înțeles, răul cel mai mic venea de la Poartă, care nu dorea să le lichideze ființa statală, în timp ce Rusia urmărea transformarea lor în provincii ale sale, după modelul oferit de habsburgi prin anexarea Transilvaniei, în conformitate cu tratatul de la Karlowitz din 16/26 ianuarie 1699.

Sunt departe de a considera că tratatul de la Kuciuk-Kainargi, ratificat de Poartă la 2 februarie 1775¹⁴¹, ar fi rămas drept „literă moartă”. Căci, chiar dacă a trăgănat cât a putut ratificarea lui, fără să renunțe la interesul de a-l anula, Poarta s-a văzut nevoită să urmeze unele stipulări ale lui, mai ales în privința unor abuzuri flagrante, care provocau revoltele din partea boierimii române, mai ales din Moldova, și care, dacă ar fi continuat, riscau să-i îndepărteze și mai mult pe moldoveni și munteni și să le alimenteze și în continuare sentimentele pro-ruse. Astfel, în 1775, autorităților otomane locale din Isaccea, Tulcea și Ismail li se interzicea să încalce hotarele Moldovei, considerată drept principat¹⁴² „separat la cancelarie și scutit de a fi călcat cu piciorul și liber în toate privințele”. Referirile la privilegiile principatului în conformitate cu „înaltele ordine”¹⁴³, sunt datate ceva mai devreme, iar odată cu reînscăunarea lui Grigore Al. Ghica în domnia Moldovei, s-a revenit la practica de a folosi în titlul domnesc și sintagma „din mila lui Dumnezeu”, acesta afirmând deschis că-și datora revenirea *proniei dumnezeiești*, care l-ar fi miluit și „*suit iarăși la al nostru domnescu și strămoșescu scaun al țării acestie Moldaviei*”(subl.me), considerându-și domnia ca fiindu-i dăruită de Dum-

---

¹⁴⁰ Vlad Mischevca. *Impactul geopolitic al războaielor ruso-turce asupra Principatelor Române*. În: „Studii și materiale de istorie modernă”, XVIII, 1999, p.178-179; *Domnii Țării Moldovei*, p.60.

¹⁴¹ Al. Vianu. *Aplicarea Tratatului de la Kuciuk-Kainargi cu privire la Moldova și Țara Românească (1775-1783)*. În: „Revista de Istorie”, 1960, nr. 5, p.71-101.

¹⁴² Valeriu Veliman. *Date noi cu privire la circumstanțele alegerii mitropolitului Moldovei (1792) și statutul juridico-politic al Principatelor Române*. În: „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A.D.Xenopol””, XXIII, 1986, p.607 și n.73. Referirea la porunca respectivă se conține într-un document din 4-13 aprilie 1792, când ea era reiterată din nou.

¹⁴³ Ibid. și n.74.

nezeu¹⁴⁴. Este adevărat, exact așa se întitulau și domnii fanarioți anteriori, folosind o tradiție înrădăcinată în cancelaria domnească a Moldovei și păstrată, cred, nu printr-o inerție nevinovată, ci dintr-un interes al Porții de a crea aparența că nimic nu s-a schimbat în statutul juridic al Moldovei odată cu instituirea regimului fanariot, titlul domnesc lăsând să se înțeleagă că țara beneficia și de un oarecare grad de suveranitate. Revenirea la această practică, după o întrerupere de vreo cinci ani, cât Moldova nu a avut domni, era și ea o măsură de întărire a pozițiilor Porții în țară, ca expresie a readucerii ei la statutul de principat cu un aparent element al suveranității, spre deosebire de vremea ocupației rusești, când despre institutul domniei nici măcar nu se pomenea, iar în țară a fost introdus un adevărat regim de ocupație, prin trecerea administrării către Divanul boieresc, în cadrul căruia înaltului cler în frunte cu mitropolitul i s-a atribuit un rol deosebit, aflându-se însă sub președinția unui general rus.

Războiul ruso-turc din 1768-1774 și Tratatul de la Kuciuk-Kainargi au condus și la un fel de regroupare a taberelor celorlalte mari puteri, care-și disputau prioritățile în eventuala și inevitabila destrămare a stăpânirilor otomane, cel puțin de dincoace de Strâmțori. Astfel, Împăratul Iosif al II-lea și cancelarul său Kaunitz, care deși beneficiaseră de pe urma primei împărțiri a Poloniei, realizată în baza tratatului dintre Rusia, Prusia și Austria din 25 mai 1772¹⁴⁵, erau acum îngrijorați de capacitatea Rusiei de a da o lovitură fatală Imperiului Otoman. Hotărâți să nu permită o asemenea finalitate, care le-ar fi depășit interese teritoriale pe contul turcilor, ei s-au arătat mult mai interesați de menținerea integrității teritoriale a Imperiului Otoman, decât de perspectiva „înghițirii” lui de doar Rusia. Încă la 6 iulie 1771, adică înainte de începutul negocierilor ruso-turce, Curtea de la Viena a semnat un acord secret cu Poarta¹⁴⁶, devenind un aliat neaflșat al acesteia, fără a renunța la pretenția de a ajunge în stăpânirea

---

¹⁴⁴ *Documente privitoare la istoria orașului Iași*, VII, p.237. Vezi și p. 307, 450, 452, 466, 475, 476.

¹⁴⁵ Mihai Iacobescu. *Din istoria Bucovinei*. Vol. I (1774-1862). *De la administrația militară la autonomia provincială*. București, 1993, p.49; Nicolae Ciachir. *Din istoria Bucovinei (1775-1944)*. București, 1993, p.33; Constantin Ungureanu. *Bucovina în perioada stăpânirii austriece. 1774-1918*. Cchișinău: Civitas, 2003, p.9-10. Austriei i-a revenit Galiția și Lodomeria cu o populație de peste 2,5 mln. de locuitori, ceea ce depășea cu câteva sute de mii populația teritoriilor ce-i revenise Rusiei și Prusiei luat împreună.

¹⁴⁶ Mihai Iacobescu. *Op. cit.*, 57; Constantin Ungureanu. *Op. cit.*, p.9.

Moldovei și Țării Românești¹⁴⁷ printr-o eventuală înțelegere cu Poarta, așa cum se experimentase deja în cazul Transilvaniei. În orice caz, austriecii erau dispuși să nu admită ca cele două Principate Române să treacă sub controlul Rusiei. Urmându-l pe Gabriel Bădărău¹⁴⁸, nu este de prisos să constatăm că și autoritățile austriece nu tratau Principatele Române altfel decât ca pe niște „teritorii ale sultanului”. Așadar, devine clar de ce, la 15 februarie 1772, adică în ajunul negocierilor ruso-turce, Kaunitz o îndruma pe împărăteasa Maria Thereza să nu-i permită Ekaterinei a II-a să distrugă Turcia¹⁴⁹. Beneficiind de relații specifice cu Poarta, guvernul austriac și-a îndreptat atenția asupra părții de nord a Moldovei.

Trupele austriece au început a fi introduse în Moldova încă din mai 1774, adică înainte de semnarea Tratatului de la Kuciuk-Kanargi și de retragerea armatelor rusești. Acest fapt n-a provocat însă reacții oficiale negative nici din partea Porții și nici a autorităților politice și militare ruse, toți fiind practic puși în fața unui fapt împlinit. Mai mult chiar, feldmareșalul Rumeanțev a încuviințat ocuparea Bucovinei, nu fără a obține și un beneficiu personal din această afacere: a fost mituit cu 5.000 de galbeni și cu o tabacheră de aur¹⁵⁰. Ca urmare, în negocierile purtate cu Poarta, care s-au încheiat la nivelul primei etape prin semnarea convenției din 7 mai 1775¹⁵¹, nu se punea problema îndepărtării austriecilor din Bucovina, ci doar delimitarea stăpânirii acestora, fapt realizat către luna iulie 1776¹⁵². În teritoriile anexate din nordul Moldovei a fost instituit un regim de ocupație austriacă¹⁵³, foarte asemănător cu regimul rusesc din Moldova din timpul războiului.

Este evident că prin anexarea Bucovinei, Curtea de la Viena, care revendica și Cetatea Hotin, urmărea să blocheze accesul trupelor rusești din Polonia către Moldova, pentru a-și asigura libertatea de acțiune în ambele Principate Române, în perspectiva unei eventuale întreprinderi

---

¹⁴⁷ Gabriel Bădărău. *Op. cit.*, p.66 și n.18.

¹⁴⁸ Gabriel Bădărău. *Op. cit.*, p.59-60.

¹⁴⁹ *Ibid.*, p.62-63.

¹⁵⁰ Ханнес Хофбауэр, Виорел Роман. *Буковина – забытая земля, Бессарабия между Западной Европой, Россией, Молдавией и Турцией*. Apud: Constantin Ungureanu. *Op. cit.*, p. 11.

¹⁵¹ Nicolae Ciachir. *Op. cit.*, p.38; Constantin Ungureanu. *Op. cit.*, p.13-14.

¹⁵² Constantin Ungureanu. *Op. cit.*, p.13-19.

¹⁵³ *Ibid.*, p.21-26.

militare împotriva turcilor. Faptul că, în afară de unele proteste mai mult formale, autoritățile ruse n-au întreprins nimic pentru a împiedica anexarea Bucovinei la Austria, indică asupra unei schimbări de atitudine în raporturile ruso-austriece privitor la destinele stăpânirilor turcești în Europa și ale Principatelor Române în particular, bazate pe o aparentă colaborare și, totodată, însoțite de o aprigă concurență de culise, care să nu permită unei părți s-o întrecă pe cealaltă în goană expansionistă în spațiul stăpânit sau controlat de turci. De atunci, ambele puteri rămâneau în așteptarea, dacă nu și în căutarea sau chiar provocarea unor noi *casus belli* cu Imperiul Otoman, ca motiv pentru reluarea proiectelor de expansiune care vizau, în primul rând, Moldova și Țara Românească, în timp ce Imperiul Otoman nu se putea împăca cu prevederile Tratatului de la Kuciuk-Kainargi, care-i limita puterea de exercitare a suzeranității asupra acestora în formatul modificat prin înlocuirea domniilor pământene cu cele fanariote.

Deja în 1778, relațiile ruso-otomane s-au agravat într-atât, încât izbucnirea unui nou război era inevitabilă. Această situație s-ar explica nu doar, și nu atât, prin asasinarea, la porunca Porții, a lui Grigore Al. Ghica, cât prin numirea imediată în scaunul Moldovei a lui Constantin Moruzi (30 septembrie sau 1 octombrie 1777), fost mare dragoman la Poartă, neglijându-se elementarele proceduri obișnuite în asemenea situații¹⁵⁴ și punând Rusia în fața unui fapt împlinit. Nu cred că această schimbare în scaunul domnesc de la Iași ar fi făcut parte din pregătirile Porții pentru un nou război cu Rusia¹⁵⁵. A fost mai degrabă o testare a intențiilor Rusiei în condițiile în care s-ar fi creat aparența unor abateri de la tratatul din 1774. Se pare, însă, că niciuna din părți nu-și dorea sau nu era pregătită de război, astfel că situația s-a aplanat prin semnarea, la 10/21 martie 1779, a Convenției de la Ainalı Kavak, care, prin art. VII, confirma art. XVI al Tratatului de la Kuciuk-Kainargi¹⁵⁶. Ceea ce atrage atenția în noul document este reiterarea prevederii ca fiecare din cele două Principate Române să-și aibă la Poartă un împuternicit cu afaceri, de credință grecească, adică ortodoxă, și care să se bucure de *dreptul popular*, adică de

---

¹⁵⁴ Vl. Tcaci. *Grigore al III-lea Ghica*, p.259-260.

¹⁵⁵ Ibid.

¹⁵⁶ *Россия и освободительная борьба*, p.96-97.

imunitate în baza normelor de drept internațional din acea vreme, asta însemnând că până atunci Poarta neglijase această condiție. Prezintă interes și prevederea ca sultanul să înnoiască și să păstreze cu sfințenie puterea *hattışerif*-urilor, date cu ocazia întoarcerii locuitorilor celor două principate în supușenia sa (в подданство его величества)¹⁵⁷, în conformitate cu Tratatul de la Kuciuk-Kainargi. Bineînțeles că, în caz de o nouă cucerire a principatelor de către ruși, supușenia locuitorilor lor ar fi trecut automat către împărăția Rusiei, indiferent dacă ei și-ar fi dorit-o sau nu.

O consecință imediată a Convenției a fost instituirea, la 7 decembrie 1779, a viceconsulatelor ruse nu numai în Moldova și Țara Românească, ci și în Basarabia¹⁵⁸, în frunte cu un consul general cu reședința la București în persoana lui S.A.Lașkariov. Ekaterina a II-a a fost foarte explicită în a stabili sarcinile acestora, care, printre altele, constau și în „intenția noastră” ca „în toate locurile prilejuite [...] să extindem legătura noastră [...] cu cei intenționați bine față de noi de aceeași credință și (ca) câștigarea acestor bine intenționați să se înmulțească”(subl.meu)¹⁵⁹. Consulul general de la București își asuma și misiunea de a observa comportamentul (поведение) domnilor din cele două principate și să folosească mijloace utile pentru a le câștiga încrederea și a-i folosi în interesul urmărit (в пользу дела)¹⁶⁰. Este lesne de înțeles atât nemulțumirea manifestată de domnii în cauză și de semenii lor din Constantinopol, cât și nedorința Porții de a se împăca cu prezența consulului general rus, astfel că ea va recunoaște calitatea oficială a acestuia abia în prima zi a lui decembrie 1780¹⁶¹. Importanța rolului consulatelor în promovarea intereselor politice, nu doar la Poartă, ci și nemijlocit în cele două Principate Române, a fost în curând conștientizată și de Curtea de la Viena, care și-a întemeiat un consulat la București¹⁶². Opinia că „întemeierea consulatelor străine însemna incontestabil o recunoaștere a

---

¹⁵⁷ Ibid., p. 97.

¹⁵⁸ *Очерки внешнеполитической истории*, p.322.

¹⁵⁹ Н. Дубровин. *Присоединение Крыма к России*. Т. 4. ССанкт – петербург, 1881, p.28; *Очерки внешнеполитической истории*, p.322.

¹⁶⁰ Ф.Ф.Гирс. *Молдавия и Валахия перед турецкой войной 1787г. Из истории русского консульства в Яссах*. Москва, 1898, p.619; *Очерки внешнеполитической истории*, p.323.

¹⁶¹ Andrei Alexandru Cărușan. *Op. cit.*, p.50.

¹⁶² Ibid.

autonomiei Țărilor Române, iar reprezentanții Marilor Puteri acreditați la București și Iași au făcut să crească interesul acestor puteri și al opiniei publice europene pentru soarta principatelor” (subl. mea)¹⁶³, pare a fi exagerată. E greu să-ți închipui cum cele două imperii, austriac și rus, care tratau cele două Principate Române drept provincii ale Imperiului Otoman, se îngrijesc de ridicarea prestigiului internațional al acestora, urmărind de fapt cucerirea lor anume ca stăpâniri turcești. Instituirea consulatelor se prezintă mai degrabă ca instrumente nemilitare pentru exercitarea presiunilor asupra Porții cu scopul de a pregăti teren favorabil în perspectiva unor noi încercări, deja militare, de a și le anexa. Totodată, ele se prezintă ca instrumente non-militare ale concurenței Austriei și Rusiei, în interesul lor de a nu se lăsa devansate una de cealaltă în politica de expansiune, ațintită asupra unora și aceluiași teritorii. În relațiile ruso-austriece intervine o perioadă de colaborare concurențială antiotomană care, în anul 1780, la inițiativa diplomaților Ekaterinei a II-a, a început să se manifeste la nivel de proiect, deocamdată.

În septembrie același an, împărătesei Rusiei i-a fost prezentat volumul redactat de A.A.Bezborodko și intitulat *Notițe în afaceri politice*, care prevedeau o unitate de acțiuni între Rusia și Austria în cazul unui război cu Imperiul Otoman. Rusia pretindea să intre în stăpânirea Crimeei și Oceakovului, iar Austriei i se recunoștea dreptul de a reocupa Belgradul, Serbia, Bosnia și Oltenia¹⁶⁴. E vorba de teritorii care nu constituiau obiectul de rivalitate directă dintre părți. Cu privire la Principatele Române, pretinse și de o parte și de cealaltă, autorul *Notițelor* propunea să se convină cu Viena privitor la transformarea acestora într-o regiune (область) independentă, care să nu fie alipită nici la Rusia, nici la Austria. În mai 1781, a fost semnat tratatul de alianță austro-rus, partea secretă a căruia prevedea ca, în caz de război cu turcii, părțile semnatare să se recompenseze reciproc pe contul Imperiului Otoman¹⁶⁵. Folosindu-se de buna dispoziție a împăratului Iosif al II-lea, dar nu fără intenția greu disimulată de a-și trage partenerul pe sfoară, în a doua jumătate a anului 1782, Ekaterina a II-a l-a informat pe acesta despre faimosul „proiect

---

¹⁶³ Ibid., p.51.

¹⁶⁴ Gabriel Bădărău. *Op.cit.*, p.70-71.

¹⁶⁵ *Очерки внешнеполитической истории*, p.326.

grecesc”, conform căruia, dacă, în cazul unui război comun împotriva turcilor, aceștia vor fi înlăturați din Europa, cele două Principate Române se vor constitui într-un regat independent al Daciei¹⁶⁶ în frunte cu un principe creștin, desigur ortodox. Independența acestui stat urma să fie garantată de ambii parteneri de proiect. Pe ruinele europene și asiatice (fostele teritorii bizantine cucerite de turci) ale Imperiului Otoman, proiectul împărătesei Rusiei prevedea crearea unui Imperiu grecesc, adică refacerea fostului Imperiu Bizantin, în frunte cu un împărat *pravoslavnic*, în persoana lui Constantin, nepotul Ekaterinei. Restul posesiunilor otomane din Europa urmau să fie împărțite pe picior de „perfectă reciprocitate” între Rusia și Austria¹⁶⁷. Este lesne de observat că, prin proiectul său, împărăteasa Rusiei urmărea să-și afirme prioritățile intereselor sale în eventualitatea anihilării Imperiului Otoman, delimitând cu destulă claritate interesele teritoriale ale Rusiei, care, întâi de toate, includeau Principatele Române, în eventualitatea unificării lor într-un tot întreg. Independența prevăzută pentru ele nu era decât un truc politic, menit să inducă în eroare Curtea de la Viena. Adevărul despre cât costa pentru diplomația rusă independența unei țări ajunse în obiectivul expansionist al Curții de la Petersburg avea să se releve în cazul Crimeii. De altfel, în 1783, Ekaterina a II-a bătuse și o medalie cu chipul lui Constantin, pe care era inscripționat titlul acestuia „Împăratul Daciei și al Bizanțului”¹⁶⁸ - mărturie a adevăratului scop final al *proiectului grecesc*.

De fapt, proiectul avea misiunea de a-l câștiga pe Iosif al II-lea de partea Rusiei, în intenția acesteia de a-și anexa Crimeea, ceea ce i-a și reușit¹⁶⁹. În consecință, curtea de la Viena obținea motiv pentru revendicarea unei recompense teritoriale echivalente, conform principiului de reciprocitate. La 1 februarie 1783, în cadrul audienței acordate solului

---

¹⁶⁶ Ideea a fost formulată în ședința membrilor Colegiului Pentru Politica Externă, care doreau îndepărtarea Turciei și Austriei de hotarele Rusiei, astfel că prevedeau „crearea unei regiuni libere și independente în componența Moldovei Valahiei (Țării Românești) și Basarabiei (sic!)”, care ar fi devenit „o barieră trainică și recunoscută” între cele trei imperii (*Очерки внешнеполитической истории*, p.327), în realitate urmărindu-se separarea acestei regiuni într-o sferă de influență exclusivă a Rusiei.

¹⁶⁷ Gabriel Bădărău. *Op. cit.*, p.72; О.П.Маркова. *О происхождении так называемого „греческого проекта” (80-е годы XVIII в.)*. În: „История СССР”, 1958, nr.4. Apud: *Очерки внешнеполитической истории*, p.326.

¹⁶⁸ Alexandru Gonța. *Op. cit.*, p.123.

¹⁶⁹ Gabriel Bădărău. *Op. cit.*, p.72.

Franței la Viena, Iosif al II-lea recunoștea că, în cazul izbucnirii unui război dintre Rusia și Imperiul Otoman, austriei intenționează să ocupe Principatele¹⁷⁰. Motivând prin manifestările antirusești din Crimeea, la 9 aprilie 1783, Rusia a decretat anexarea Crimeii cu insula Taman¹⁷¹. Peste o lună, Ekaterina a II-a îl informa despre aceasta pe omologul său de la Viena ca despre un fapt împlinit, invitându-l să ocupe și el un teritoriu echivalent. La 28 decembrie 1783, Poarta a fort nevoită să accepte și ea cele întâmplare, semnând *senedul* despre cedarea Crimeii rușilor¹⁷².

Presemnele unui nou război ruso-turc, care, desigur, nu putea ocoli Principatele Române, s-au făcut simțite mai ales în Moldova. Examinarea celor câteva adrese ale unor mari boieri moldoveni și ale mitropolitului Gavriil către consulul I. Severin sau feldmareșalul P.A. Rumeanțev, din anii 1783 și 1785, prin care destinatarilor li se aducea la cunoștință opțiunea de a trece țara în supușenia Rusiei, cerându-se până și introducerea armatelor rusești¹⁷³, mi se pare lipsită de interes, știindu-se că apariția lor nu a putut ocoli îndemnul în sensul dorit din partea consulului. Ținând cont de impresia inevitabilității unui nou război ruso-turc, care va afecta în primul rând Moldova, așa cum se întâmplase deja de mai multe ori, din ansamblul adresărilor de mai sus se desprinde evidentul interes al celor ce le semnau de a preveni comportamentul și atrocitățile de care dăduseră dovadă armatele rusești în timpul războiului precedent. Unde mai pui, că nu există nici un temei pentru a-i prezenta pe semnatarii acestor documente ca exponenți ai doleanțelor întregii boierimi a țării.

Un exemplu elocvent de înțelegere a mecanismului fabricării diverselor apeluri ale clerului și boierilor moldoveni este oferit, ce-i drept ceva mai târziu, într-o scrisoare din 14 august 1787, a viceconsulului I.L. Selunski către șeful cancelariei lui G.A. Potiomkin. Conform scrisorii, mitropolitul și boierii moldoveni, îngrijorați, desigur, de războiul de curând declarat, i-ar fi adresat rugămintea să nu plece, temându-se ca în lipsa lui să nu fie opresați, de turci desigur. Mai apoi însă nu mitropolitul și

---

¹⁷⁰ Al. Grigorovici. *Criza orientală din 1783 și politica Franței*. În: „Revista Istorică”, 1938, nr.10-12, p.300; Gabriel Bădărău. *Op.cit.*, p.72.

¹⁷¹ Veniamin Ciobanu. *Informații documentare privind politica orientală a Angliei (1786-1791)*. În: „Anuarul Institutului de Istorie „A.D.Xenopol””, XXXVII, 2000, p.223.

¹⁷² Gabriel Bădărău. *Op. cit.*, p.72.

¹⁷³ *Россия и освободительная война*, p.101-103.

boierii solicitau „o grabnică sosire, cel puțin pentru început, a unei mici armate ruse”, ci viceconsulul în persoană, care știa că, fără a avea asistență militară, va trebui să părăsească Moldova. Iar pentru a fi și mai convingător, Selunski scria, deja din proprie inițiativă, că armatei rusești era ca un fel de garanție că moldovenii „*au să-și pună speranța veșnică în noi*”(subl. mea), adică în Rusia¹⁷⁴. Din adresa, din același an 1787, a mitropolitului al cărui nume nu este specificat, care nu conține o dată precisă fiind probabil din primele luni ale noului război ruso-turc și care se referea însă la „toți cei din păstoria mea, obraze bisericesti și politicești”, către Ekaterina a II-a, nu se lasă observată nerăbdarea cu care armata rusă ar fi fost așteptată în Moldova, speculându-se doar „*acea mare milostivire și protecție*” din partea împărătesei pe care țara le-ar fi cunoscut „*atât în vremile trecute prin alte slăvite mijlociri, cât și în anii aceștia...*”(subl. mea). În continuare, autorii anonimi ai scrisorii mărturiseau „*prin sine-ne cu totul îndatorați și supuși*”, și se rugau „*să nu fim urmați și trecuți cu vederea, ci de toate cele neștiute de noi viitoare lucrări și urmări, să fim miluiți și folosiți cu aceleași împărătești ale voastre faceri de bine, protecții și apărări*”(subl. mea)¹⁷⁵. Din documentul de mai sus, se desprinde cu destulă claritate aceeași străduință ca, prin recunoașterea anticipată a suzeranității protectoare a Curții de la Petersburg, în cazul intervenției armatelor ruse în Moldova, să se prevină jafurile și abuzurile din partea acestora.

În cazul în care titularul adresării de mai sus ar fi fost mitropolitul Leon Gheuca, sunt cunoscute și alte două texte adresate de el feldmareșalului P.A.Rumeanțev – la 24 octombrie și la 7 noiembrie 1787 – în care își arată interesul de a-și asigura securitatea personală în fața turcilor, solicitând introducerea armatei ruse în țară. În prima scrisoare, elogiindu-și adresantul pentru „faptele eroice” din timpul războiului precedent, „al cărui teatru a fost țara noastră”, mitropolitul își exprimă dezamăgirea că, în acel război, așteptările ca „*să intre neînvinsele armate rusești ca prin aceasta să rămânem în afara oricărei frici și pericol*” au fost zădarnice, mitropolitul și cei ce-i împărtășeau opțiunile, pomenindu-se „*ca niște oi între lupi, numiți trădători și dușmani ai otomanilor pentru râvna și zelul,*

---

¹⁷⁴ Ibid., p.111.

¹⁷⁵ Ibid., p.111-112.

pe care în războiul trecut le-am oferit (rușilor- n. mea) și acum (otomanii – n. mea) socot că ținem în inimile noastre aceleași (sentimente)”. Conform aceleiași scrieri, Moldova îl recunoștea, parcă, pe mitropolit „drept tată spiritual”, iar pe Rumeanțev „ca tată al vieții și eliberării”, astfel că autorul scrisorii, în numele întregului popor, întindea „mâinile rugătoare, implorând o cât mai posibilă și grabnică venire în ajutor” a feldmareșalului rus¹⁷⁶. În cel de-al doilea răvaș, în care speranțele în Rusia erau egalate cu suferințele suportate de la turci, i se solicita lui Rumeanțev să trimită „puternica lui armată în patria noastră Moldova”, mai asigurându-se că „nu-i nici o piedică” și că „noi vom folosi cu bucurie toate puterile” pentru a asigura oastea rusă cu toate cele necesare. În încheiere însă se lasă observată frica mitropolitului de a ajunge pe mâna turcilor, așa că își ruga adresantul să se străduiască „ca să ne scape pe noi de pericolul care ne paște” și, măcar printr-o scrisoare, să-i dea speranța de apărare¹⁷⁷. Adică, nu soarta țării și a poporului credincios al ei îl preocupa pe autorul misivei. Totodată, lipsa numelui concret al mitropolitului ca semnatar al acestei scrisori, s-ar explica, așadar, prin temerea ca ulterior, în cazul unei nereușite ordinare a rușilor, să nu aibă de suferit din partea turcilor. Cu același succes, însă, ar putea fi vorba de un anonim plătit de feldmareșal pentru a justifica eventuala intervenție a armatelor sale ca urmând la cererea băștinașilor. Exprimându-și atașamentul față de mitropolit și dragostea sa către țară, P.A.Rumeanțev menționa că împărăteasa sa, „protejând neîntrerupt Moldova”, i-a dat învoirea să facă tot ce era în puterile dânsului pentru „ușurarea și eliberarea de sub jugul agarenilor”¹⁷⁸.

Nu cred a fi relevante pentru atitudinea boierilor și clerului din Moldova față de o eventuală extindere asupra țării a operațiunilor de război ale armatelor rusești, nici adresările către Rumeanțev a celor câțiva căpitani moldoveni (Ivan Buhuș, Fiodor Sabo, Petru Otincă și Andronachi Rudi), care solicitau introducerea armatei ruse în Moldova, asigurându-l pe feldmareșal că aici sunt deja pregătite proviziile necesare și furajul¹⁷⁹. Faptul ar fi fost credibil, dacă afirmațiile ar fi venit din partea lui Alexandru Ypsilanti, domnul de atunci al Moldovei, ori din partea unui

---

¹⁷⁶ Ibid., p.113.

¹⁷⁷ Ibid., p.114-115.

¹⁷⁸ Ibid., p.122-123.

¹⁷⁹ Ibid., p.118,120

împuternicit al acestuia, sau, cel puțin, din partea unor mari boieri și înalți demnitari. Este știut însă că acest domn, care a plătit pentru obținerea scaunului de la Iași tocmai 4.000 de pungi (2.000.000 lei) și încă 300 pungi marelui vizir¹⁸⁰ și, ca orice alt domn fanariot, fiind preocupat de recompensarea cu „dobândă” a sumelor alocate, s-a manifestat mai degrabă ca austrofil, deși era suspectat de legături cu Rusia¹⁸¹, neexistând dovezi evidente în acest sens. De altfel, e greu de înțeles cum Poarta, fără să aibă încredere în el, i-a încredințat domnia Moldovei (a sosit la Iași în ianuarie 1787), după ce domnul precedent, Alexandru al II-lea Mavrocordat (*Firaris /Fugarul*), a fugit la ruși, iar războiului ruso-turc îi lipsea doar scânteia detonatoare.

Numirea lui Al. Ypsilanti la domnia Moldovei n-a putut să nu trezească interesul rușilor față de intențiile lui politice. S.A.Laşkariov îl informa pe P.A.Rumeanțev că noul domn e de părere că Poarta n-ar trebui să împingă situația până la război și consideră că ea va fi de acord cu reven-dicările Curții de la Petersburg. De altfel, noul domn „*n-ar fi dorit să vadă război și mai bine ar fi fost fără el*”. Din cele relatate este imposibil să deduci că Al.Ypsilanti „manifestă către noi un atașament sânguincios”¹⁸².

Între timp, s-a produs și scânteia de la care avea să se aprindă flacăra noului război. În martie 1787, cazacii au atacat Balta, care era situată la hotarul dintre stăpânirile tătarilor din Crimeea și Ucraina și în care staționau trupe turcești. Laşkariov îl informa pe G.A.Potiomkin și despre aceea că vestea despre cele întâmplate la Balta a provocat la Iași o asemenea neliniște (тревога), „*încât, de frică, turcii ce se aflau acolo, în număr de vreo șase sute, au început să plece din oraș, iar orașenii s-au închis în casele lor și orașul deodată a devenit ca și pustiu*”. Din pasajul citat nu se poate trage altă concluzie decât că, ieșenii se temeau ca nu cumva să se întreprindă un atac similar și asupra orașului lor, crezând chiar „că a doua zi armata rusă va fi la Iași”. Orașenii s-au liniștit însă după ce, peste câteva ore, domnul i-a înștiințat „că nici un fel de oști rusești nu erau

---

¹⁸⁰ A. M. Mustafa. *Documente turcești privind istoria României*. Vol. II. București: editura Academiei,

¹⁸¹ Vl. Mischevca. *Alexandru Ypsilanti. Domnia în Moldova*. În: *Domnii Țării Moldovei*, p. 269

¹⁸² *Россия и освободительная борьба, зю 106ю*

nicăieri”¹⁸³. Urmeză, că într-adevăr moldovenii se temeau de ruși. Este semnificativ și faptul că, în fața iminentei pătrunderi în țară a armatelor rusești, Al.Ypsilanti i-a sfătuit pe boieri să-și trimită familiile către Silistria, adică în regiunea controlată de turci, aceasta fiind încă o mărturie că domnul nu manifesta intenții de colaborare cu comandamentul sau cu autoritățile Rusiei¹⁸⁴. Boierii însă, din motive lesne de înțeles, au respins acest sfat, trimițându-și familiile către granița cu austriecii și în munți. Dar și în acest caz, Lașkariov caută să îndulcească impresia, adăugând că boierii au procedat astfel, pentru că din partea armatelor ruse și imperiale (austriece – n.me.a.) ei nu ar fi simțit vreun pericol¹⁸⁵. Atunci ce i-a determinat oare să-și scoată familiile din calea rușilor și să le adăpostească în apropiere de granița cu austriecii? De reținut că, în paralel cu adresările către ruși, Al.Ypsilanti, susținut de mitropolitul Leon Gheuca, insista ca austriecii să pătrundă cât mai grabnic în Moldova¹⁸⁶ într-un a-i devansa pe ruși. Starea aceasta de lucruri era determinată, desigur, nu de niște simpatii și convingeri prealabile ale cercurilor politice și bisericești din țară, ci de interesul de supraviețuire între marile puteri vecine, care nu se deosebeau prea mult între ele, urmărind aceleași scopuri. Aș accepta, astfel, formula lui Gabriel Bădărău că Principatele Române s-au pomenit între Scylla și Caribda¹⁸⁷, însă cu precizarea că, dacă una dintre acestea era Imperiul Otoman, apoi cea de-a doua era bicefală, întrunind celelalte două imperii - austriac și rus. Căci, în războiul declarat Rusiei de către Poartă la 13 august 1787, s-a implicat în curând și Curtea de la Viena, care, ce-i drept, și-a oficializat intrarea în război împotriva turcilor doar peste aproape o jumătate de an, la 9 februarie 1788, cele câteva luni anterioare

---

¹⁸³ Ibid., p.107.

¹⁸⁴ În informația sa consulul rus interpreta lucrurile în sensul dorit de autoritățile sale scriind că Al. Ypsilanti ar fi fost „cuprins de frică groaznică”, dar nu în fața armatelor rusești, ci de teama unei campanii din partea vizirului, care ar fi putut să-i ceară socoteală pentru că nu reușise să pregătească proviziile necesare întreținerii armatei turcești. Ca urmare, el ar fi dorit foarte mult „ca oastea rusă sau imperială (austriacă- n.me.a.) să intre în Moldova ca el să poată să se justifice în fața vizirului și să-și păstreze viața”(Ibid., p.108) Așa ceva nu se exclude, dar principial rămâne faptul că măsurile de prevenție au fost luate înainte ca armatele rusești să pătrundă în țară.

¹⁸⁵ Ibid., p. 109.

¹⁸⁶ Gabriel Bădărău. *Op. cit.*, p.282.

¹⁸⁷ Ibid., p.283.

consacrându-le negocierilor dintre cele două curți imperiale de la Viena și Petersburg privitor la eventualele lor beneficii de pe urma acestui război.

În octombrie 1787, Ekaterina a II-a îl îndemna pe Iosif al II-lea să intre în război, având, de fapt, ca intenție punerea în aplicare a deja cunoscutului *proiect grecesc*, care excludea din sfera de interese a Austriei Moldova și Țara Românească de până la Olt¹⁸⁸. Împăratul de la Viena cerea însă și Cetatea Hotin cu teritoriul adiacent, revendicând, în cadrul *proiectului grecesc* dreptul de comerț liber, fără taxe vamale pe Dunăre, astfel că, pregătindu-și intrarea în război, austriecii au concentrat în Bucovina vreo 17.000 de ostași¹⁸⁹, intenționând, desigur, să cucerească de la turci raiaua Hotin, asupra căreia erau ațintite și privirile rușilor. În asemenea situație, boierii și clerul țării nu puteau face altceva decât să-și manifeste în egală măsură sentimentele „de dragoste și simpatie sinceră” față de unii și de alții. Această stare de spirit, care domina mediul boieresc din Moldova, e destul de fidel redată într-un denunț, pe care, în septembrie 1788, paharnicul Iordache Darie i-l adresa lui P.A.Rumeanțev. Conform denunțului, unii boieri „*au apelat la ajutorul imperialilor* (austriecilor - n.mea.), *mângâindu-se și oferindu-le daruri nu mici*”. Văzând însă „timiditatea” (în sensul inactivității - n.mea.) acestora, „*s-au manifestat la fel în fața hanului tătar [...]. Iar acum, văzându-se lipsiți de speranțe din ambele părți*”(subl. mea), apelează acum la protecția feldmareșalului, ca „*slugi credincioase împărăției rusești*”¹⁹⁰. Concluzia autorităților militare și politice ale Rusiei a fost că doar ocuparea militară a Moldovei este capabilă să înlăture ezitățile boierimii și clerului între puterile implicate în război și că austriecii trebuie puși în fața faptului împlinit, deschizând armatelor ruse calea către Țara Românească și determinând Curtea de la Viena să-și limiteze pretențiile doar la teritoriile care îi erau preconizate în *proiectul grecesc*, astfel încât Țara Moldovei și partea de dincoace de râul Olt a Țării Românești să rămână la cheremul Petersburgului.

Pregătirile ideologice pentru asemenea finalități ale războiului au început încă în primele luni ale anului 1788, prin manifestul pe care Ekaterina a II-a îl adresa mitropoliților, episcopilor, preoțimii, nobililor și

---

¹⁸⁸ Nicolae Iorga. *Acte și fragmente cu privire la istoria românilor*. Vol. II. București, 1936, p.224.

¹⁸⁹ Gabriel Bădărău. *Op. cit.*, p.281-282.

¹⁹⁰ *Россия и освободительная борьба*, p. 135.

„*supușilor credincioși ai noștri*” (subl. mea.). Speculând meritele Rusiei în precedentul război cu Poarta și a tratatelor de pace încheiate cu aceasta, care, chipurile, ar fi asigurat „*soarta tuturor creștinilor, care locuiesc în ambele principate [...] păstrând în ele toate foloasele și interesele puterilor spirituale și lumești, precum și ale tuturor locuitorilor*”, împărăteasa își încredința adresanții de ocrotirea sa maternă, ca față de niște „*popoare de aceeași credință cu noi, care au atras totdeauna și atrag și acum asupra lor protecția*”. Autoarea manifestului nu a trecut nici pe lângă „*răutatea nemăsurată [...] să aparții puterii sultanului turc sub care puteți voi oare să trăiți măcar o zi, fără a vă teme să fiți lipsiți de viață și avere?*”, deplângând până și „*uciderea chinuitoare a domnitorului moldovean Ghica și a altor boieri de-ai voștri*”, și calificându-le pe toate drept *groaznice exemple* (toate sublinierile de mai sus îmi aparțin – P.P.)¹⁹¹ ale suferințelor de care locuitorii principatelor ar putea scăpa doar dacă ei ar ajunge sub grija ocrotitoare a Rusiei.

Scopul principal al manifestului consta în evitarea revoltelor băștinașilor în cazul eventualei introduceri în principate a armatelor ruse. Acestea urmau să-și facă apariția „întru respingerea dușmanilor”, având, chipurile, misiunea apărării credinței pravoslavnice și a bisericii grecești, precum și a ridicării nivelului bunăstării popoarelor creștine, chinuite de tirania barbarilor, astfel că cele două armate rusești, care urmau să intre în țară, veneau parcă „*în apărarea voastră* (a moldovenilor - n.me.) *în fața dușmanului*”, iar militarii ruși erau prezentați drept *frați* (!), armata urmând în genere să manifeste aceeași dragoste, ca și în războiul trecut. În încheiere, „*domnii boieri și toate puterile ținutale*” erau chemați să se adune unanim și să vină „întru întâmpinarea regimentelor (полкам) noastre”, să ridice „*vitejeștile armate*” ale țării lor și să contribuie din toate puterile la ajutorarea armatei ruse întru „*nimicirea pretutindeni a turcilor*”, promițându-li-se că faptele lor eroice vor fi din plin răsplătite. „*Puterile spirituale, păstorii turmei lui Hristos*”, erau chemați să ridice *spada spirituală* și să contribuie la mobilizarea credincioșilor¹⁹².

Ce obțineau băștinașii în urma ocupării țării lor de către armatele ruse se desprinde, fără a mai fi nevoie și de ample comentarii, din

---

¹⁹¹ Ibid., p.123-124.

¹⁹² Ibid., p. 124.

manifestul din 22 septembrie 1788 al lui P.A.Rumeanțev. Întregului cler, membrilor Divanului și tuturor boierilor li se aducea la cunoștință că, prin intrarea în țară a „victorioaselor armate rusești”, ei vor fi readuși la „starea fericită anterioară”, adică din vremea războiului precedent. Se reedita același mod de conducere, atât în domeniul spiritual, cât și în cel civil, dar fără un domn de țară, desigur. Sub supraveghere urmau a fi luate și judecata, și instituțiile publice, deși formal toate chestiunile urmau a fi rezolvate în baza legilor obișnuite (земских законов). Se mențineau toate impozitele, astfel că moldovenii urmau probabil, să-și simtă fericirea, bucurându-se că autoritățile rusești nu intenționau să introducă impozite noi. Ca și în vremea războiului precedent, impozitele și alte plăți obișnuite, urmau a fi luate la evidență strictă și vărsate la timp nu în vistieria țării, ci în haznaua militară (в военную казну) a „măriei sale împărătești”. Contribuabilii trebuiau să asigure armata rusă cu furaje, să îndeplinească diverse prestații în muncă ș.a. Puterea executivă era trecută către Divan, ca *autoritate guvernantă* (начальствующее правительство), chemată să vegheze ca toți să-și îndeplinească conștiincios obligațiunile, știindu-se că „aceasta este voința supremă a împărătesei Rusiei”¹⁹³. Este evident că se instaura regimul de ocupație rusească în Moldova, în realitate ea fiind tratată ca un teritoriu cucerit și, în virtutea acestui fapt, greul războiului, dus în interesul expansionist al Rusiei, era pus pe umerii băștinașilor, pe care Ekaterina a II-a, fără nici o genă, îi considera supuși ai săi încă din vremea războiului ruso-turc din anii 1768-1774.

Cum și era de așteptat, alianța ruso-austriacă nu a întârziat să-și demonstreze fisurile. După cucerirea Principatelor Române, comandamentul rus a supus asediului și a cucerit Hotinul jinduț de atâta vreme de austrieci. Drept urmare, aceștia și-au introdus trupele în cele cinci ținuturi ale Moldovei dintre Siret și Carpați, precum procedaseră și în timpul războiului lor cu turcii, din 1716-1718. La rândul său, feldmareșalul Rumeanțev, cerând evacuarea acestora, îi avertiza pe austrieci de o eventuală renunțare a rușilor în a-și coordona cu ei acțiunile¹⁹⁴. Apoi, la începutul lui septembrie, trupele ruse au intrat în Iași, unde puterea executivă a fost trecută către Divan, obligat să conducă treburile interne „după legile

---

¹⁹³ Ibid., p.137.

¹⁹⁴ *Очерки внешнеполитической истории*, p.342.

pământești”, însă avându-l în frunte pe colonelul (полковник) Durasov¹⁹⁵. La 2 martie 1789, sub pretextul că membrii Divanului, ocupați de treburile acestui organ al puterii, nu reușeau să-și îngrijească propriile gospodării, P.A.Rumeanțev a dispus ca componența lui să fie supusă unei „rotații”, în așa fel ca, la anumite intervale de timp, ea să fie înlocuită cu alta. Numele noilor membri ai Divanului urmau să-i fie prezentate feldmareșalului, pentru aprobare desigur, din timp¹⁹⁶. Iar pentru informarea din surse mai sigure privitor la atmosfera din țară și la atitudinea locuitorilor ei față de regimul de ocupație rusească, „întreaga țară a fost împânzită cu spioni îmbrăcați în haină monahală”, cum a fost, de exemplu, Paisie Velicicovski, starețul de la Neamț și Secu¹⁹⁷, care avea în subordine peste 60 de călugări, „împrăștiați în toată Moldova pe la mănăstirile de sub munți, dirijați de un preot isteț și harnic, cu gust de muncă și pricepere artistică, Mihail Strelbițki”, în calitatea acestuia de protoiereu al Moldovei, Valahiei (Țării Românești) și Basarabiei, sub exarhatul rusului Ambrozie, a cărui reședință a fost stabilită la Iași¹⁹⁸. Se observă, așadar, intenția ca, în paralel cu administrația militară, administrarea rusească să fie introdusă și în biserică din Moldova, astfel că, în aparență, autonomiei a ei se observă doar în menținerea instituției Divanului, activitatea căruia, a fost trecută în totalitate sub controlul comandamentului rus.

De observat că, încă în decembrie 1788, prevestind eventualele negocieri de pace cu Poarta, consiliul imperial de la Petersburg lua în dezbatere proiectul elaborat de U.Osterman și A.Bezborodko, care nu conținea nici cea mai mică aluzie la o eventuală independență a Principatelor Române, sau cel puțin a Moldovei, optând doar pentru confirmarea păcii de la Kuciuk-Kainargi și altor convenții ulterioare, dar insistând asupra stăpânirii necondiționate a Crimeii și stabilirii graniței dintre Rusia și Imperiul Otoman pe Nistru¹⁹⁹. Când, la rândul lor, austrieicii au propus rușilor să condiționeze pacea cu Poarta în baza cuceririlor realizate de ambele părți, adică ca Viena să-și mențină în stăpânire cele cinci județe ale Moldovei dintre Carpați și Siret, iar Rusiei să-i revină restul Moldovei,

---

¹⁹⁵ Ibid., p.342-343.

¹⁹⁶ *Россия и освободительная борьба*, p.146-147.

¹⁹⁷ N. Iorga. *Istoria bisericii românești*. Vol. II, ed. a II-a. București, 1932, p.160, 176-177.

¹⁹⁸ Al. Gonța. *Op., cit.*, p.125.

¹⁹⁹ *Очерки внешнеполитической истории*, p. 345.

aceasta a respins oferta²⁰⁰. Era evident că proiectul rusesc nu avea șanse să fie acceptat nici de Curtea de la Viena, nici de Poartă. Cu toate acestea, Curtea de la Petersburg a continuat să insiste asupra revendicărilor sale, Ekaterina a II-a înclinând să meargă în întâmpinarea Austriei doar în ceea ce privea achizițiile ei teritoriale de la vest de Olt, fără a admite însă realizarea pretențiilor ei în Moldova. Împreună cu proiectul de tratat, lui G.A.Potiomkin, care în primăvara lui 1789 fusese numit în locul lui P.A.Rumeanțev și acum era împuternicit să ducă negocierile cu turcii, i-au fost date instrucțiuni să insiste asupra stabilirii graniței pe Nistru, dar și asupra faptului ca Akermanul și Gura Dunării să fie trecute în stăpânirea Rusiei, în schimbul renunțării acesteia la revendicarea independenței celor două Principate Române²⁰¹ care, de fapt, nici nu era promovată în serios de diplomația rusă și fiind speculată doar din interesul de a momi de partea sa boierii și clerul moldovean și de a le inocula o atitudine negativă față de austrieci, care și așa nu se bucurau de marea afecțiune din partea băștinașilor, din cauza intențiilor lor anexioniste nedisimulate. În realitate, Potiomkin se comporta în Moldova ca un adevărat stăpân, expulzându-i din Divan pe boierii care optau pentru împăcarea Rusiei cu Poarta și revenirea țării lor sub suzeranitatea sulta-nului. Președinția Divanului a fost trecută către viceconsulul de la Iași, Ivan Selunski²⁰² iar cneazul Potiomkin fiind desemnat drept viitor suveran și întemeietor de dinastie a imaginatelor provincii Dacia²⁰³.

După victoriile lui A.V.Suvorov asupra turcilor, la Focșani și Râmnic, în vara anului 1789, urmate de cucerirea Ismailului (decembrie 1790), trecerea armatelor ruse peste Dunăre și înaintarea lor până la Babadag²⁰⁴, revendicările din partea Rusiei au fost radicalizate, cerându-se ca granița ei să fie stabilită pe Nistru, iar cea a Imperiului Otoman pe Dunăre. Spațiul dintre ele, adică Princi-patele Române, urma să fie unit într-o provincie aparent independentă, așa cum prevedea faimosul *proiect dacic*, și pus sub cârma unui domn „de lege creștină”, nu însă român, căci,

---

²⁰⁰ Ibid.

²⁰¹ Ibid. p.347.

²⁰² N. Iorga. *Acte și fragmente*, p.268; Al. Gonța. *Op. cit.*, p.125.

²⁰³ *Istoria României*. Vol. III. București: Editura Academiei, 1964, p.599-602; *Очерки внешнеполитической истории*, p. 345.

²⁰⁴ *Очерки внешнеполитической истории*, p.345.

în caz contrar, nu văd de ce autoritățile ruse n-ar fi spus despre asta pe șleau. Formal, viitoarea provincie urma să fie aparent independentă, fiind exclusă alipirea ei la Rusia sau la Austria, sau readucerea sub supremația sultanului²⁰⁵. Știindu-se deja că suveran al imaginatelor provincii Dacia urma să devină cneazul rus Potiomkin, este clar că preconizata ei independență nu era altceva decât un șiretlic ordinar al diplomației de la Petersburg, menit să înșele opinia publică din principate, să câștige simpatiile boierimii și preoțimii și să taie avântul austriecilor în intențiile lor anexioniste nu doar față de Țara Românească, ci și față de o parte din Țara Moldovei.

După cum am menționat deja cu referire la cazul Crimeii, revendicarea independenței imaginatelor provincii Dacia nu însemna altceva decât că, în totalitatea lor, aceste teritorii erau concepute în exclusivitate ca obiect al expansiunii rusești, excluzându-se orice pretenție în acest sens din partea Curții de la Viena. În martie 1790, Ekaterina a II-a aducea la cunoștința lui Potiomkin condiția ultimativă asupra căreia trebuia să insiste în negocierile cu Poarta. De rând cu granița pe Nistru, se pretindea și Akermanul „sau altă satisfacție a pierderilor noastre”. Adresantului-i și cerea să se clarifice cu austriecii privitor la ținuturile pretinse de ei în Moldova, se invoca faptul că ele au fost eliberate de către ruși. Astfel că, în negocierile cu Poarta, reprezentanții Curții de la Viena nici n-ar fi trebuit măcar să se refere la teritoriile Moldovei²⁰⁶, privite în totalitatea lor, ca ținând de competența negociatorilor ruși.

Între timp, înregistrând mai multe nereușite militare în fața turcilor, dar și sub presiunea unor complicații politice de ordin extern, asupra cărora nu văd necesitatea să mă aplec, Curtea imperială de la Viena a fost nevoită să meargă la negocieri de pace cu Poarta, prin semnarea tratatului de la Șiștov (24 iulie/4 august 1791). Se revenea la *statu-quo*-ul de până la 9 februarie 1788, Austria obligându-se să restituie Porții tot ce cuceriseră armatele ei în acest război, în special „întregul Principat al Valahiei (Țării Românești - n. mea.) și districtele Moldovei ocupate de către trupele impe-

---

²⁰⁵ Ibid., p.350.

²⁰⁶ *Relațiile internaționale ale României*, p.233.

riale”(subl. mea), restabilindu-se în acest mod fostele hotare ale stăpânirilor celor două imperii²⁰⁷.

Alta era situația Rusiei, rămasă parte beligerantă și după tratatul de la Șiștov. Dar, curând, a semnat și ea cu Poarta armistițiul de la Galați (12 august 1791), textul căruia includea condițiile preliminare ale viitorului tratat ruso-otoman, inclusiv stabilirea hotarului pe Nistru²⁰⁸. În eventualitatea retragerii austrieților din ținuturile moldovenești din dreapta Siretului, Poarta avea temeri ca nu cumva acestea să fie ocupate deja de ruși, care controlau celelalte părți ale Moldovei. Așa că, în timpul negocierilor de la Șiștov, șeful delegației otomane a fost însărcinat să obțină asentimentul austrieților de a nu părăsi județele în cauză până la semnarea unei păci cu Rusia, ceea ce, din păcate, nu s-a reușit, astfel că, la 28 august (stil vechi) 1791, trupele austriece părăseau teritoriul Moldovei²⁰⁹. Trezirea administrării provizorii a județelor către domnul Țării Românești Mihai Suțu a fost respinsă de cneazul Potiomkin, care a propus desemnarea unui caimacam din partea Divanului Mol-dovei²¹⁰, de fapt, favorabil rușilor, știindu-se că Divanul se afla deja la cheremul comandamentului rus. Într-un final, s-a ajuns la un compromis, favorabil Porții: administrarea ținuturilor respective urma a fi pusă în seama a trei boieri moldoveni, propuși de Alexandru Moruzi în postura lui de domn încă neafișat al Moldovei și de împuternicit concomitent al Porții la negocieri, și acceptați de cneazul Potiomkin²¹¹.

Între timp, la 20 septembrie, la Iași, s-au reluat negocierile ruso-otomane. Din cauza decesului subit al cneazului Potiomkin, din partea Rusiei negocia A.A.Bezborodko. Atenția ambelor părți era concentrată asupra Moldovei. Convinsă că nu va reuși să-și impună stăpânirea Moldovei, Ekaterina a II-a îi poruncea negociatorului său să obțină pentru moldoveni (молдавцы) măcar „careva foloase și ușurințe”²¹² peste prevederile Tratatului de la Kuciuk-Kainargi. Era un demers, de data aceasta de bătaie scurtă, menit să le îndulcească oarecum dezamăgirile

---

²⁰⁷ Valeriu Veliman. *Op. cit.*, p.6002.

²⁰⁸ *Ibid.*, p.600-601 și nn. 15-bis, 16.

²⁰⁹ *Ibid.*, p.600.

²¹⁰ *Ibid.*, p. 600-602.

²¹¹ *Очерки внешнеполитической истории*, p.353.

²¹² Valeriu Veliman. *Op. cit.*, p. 602-603.

acelora dintre băștinași care, în mod conștiincios sau din nepricepere, și-au legat speranțele de eliberare de sub regimul otoman de Rusia. Demersul împărătesei Rusiei, însă, se prezintă ca o simplă farsă întârziată. Căci unii dintre boierii care optau pentru menținerea Moldovei sub suzeranitatea sultanului, i-au și mărturisit lui Al. Moruzi, în funcția acestuia încă de „tergiman al tratatelor”, dar deja și de voievod al Moldovei, că „*muscalii, sub forma ocrotirii țării noastre, au cerut de multe ori arz (plângere, cerere - n.me.) din partea noastră în privința privilegiilor și dărilor*”(subl. mea). Ca urmare, Al. Moruzi s-a adresat Porții și a obținut iertarea tuturor acelora care în timpul războiului au comis acte de necredință față de suzeranul otoman. A urmat apoi scutirea de plata dărilor către Poartă pentru o perioadă de doi ani, începând cu ziua semnării Tratatului de la Șiștov²¹³. La cererea Rusiei, toate chestiunile referi-toare la acest subiect și care urmau a fi incluse în tratatul final, au fost deja satisfăcute, Poarta de-vansându-și rivala și la acest capitol.

Negocierile s-au încheiat prin semnarea, la 29 decembrie 1791, stil nou (9 ianuarie 1792, stil vechi), Tratatului de la Iași. Deja în preambulul la art. IV, care în mai multe puncte se referea la Principatele Române, se menționa că părțile semnatare au căzut de acord cu privire la deosebirea în raport cu Moldova a *provinciei Basarabia*, tot așa ca și cu privire la atribuirea denumirii de *provin-cii* pentru cele două principate, astfel că „*maiestatea sa imperială*”, adică Ekaterina a II-a, restituia „*Sublimei Porți Basarabia, cucerită de armatele rusești, cu orașele fortificate Bender, Akerman, Chilia și Ismail, ca și târgurile și satele cuprinse în această provincie*”. Porții i se mai restituia și „*provincia Moldova, cu orașele, satele și tot ceea ce cuprinde ea*”. Beneficiara otomană, în schimb, promitea să execute „punct cu punct”, prevederile incluse în subpunctele articolului, printre care respectarea și îndeplinirea „*cu sfințenie, spre profitul cel mai mare al celor două provincii a Valahiei și Moldovei*”(subl. mea.)²¹⁴.

După cum se vede, în tratatul de la Iași s-au produs schimbări esențiale în ceea ce ține de interpretarea statutului politico-juridic al Moldovei și Țării Românești, comparativ cu cel din Tratatul de la Kuciuk-

---

²¹³ Ibid.

²¹⁴ *Relațiile internaționale ale României*, p.243.

Kainargi în care ele erau calificate drept principate, adică entități statale, deși, prin art. II al noului tratat parcă se reconfirma tratatul din 1774, tot așa ca și Convenția de la Ainalî Kavak²¹⁵. Privitor la alte specificări ale noului tratat ruso-turc, acestea nu țin de subiectul anunțat în titlul prezentului studiu, astfel că trec pe lângă ele, nu înainte, însă, de a observa totuși prelungirea până la 14 luni a termenului de un an, prevăzut anterior pentru trecerea liberă a doritorilor din Moldova în Rusia și dreptul acestora de a-și vinde averile sau de a le transmite rudelor care rămân-neau la casele lor²¹⁶.

O noutate absolută reprezintă și art. III al Tratatului de la Iași: conform acestuia, fluviul Nistru urma „să slujească întotdeauna drept delimitare între cele două imperii”, astfel că „întregul teritoriu care se află pe malul drept al Nistrului va fi restituit Sublimei Porți și va rămâne pe veci sub stăpânirea sa absolută și necontestată”, în timp ce „tot teritoriul care se află pe malul stâng al acestui fluviu va rămâne sub stăpânirea absolută și incontestabilă a Imperiului Rus”²¹⁷. Altfel spus, Tratatul de la Iași ștergea ca un burete ființa statală a Principatelor Române, considerate acum niște simple provincii, ce urmau să-și schimbe ușor stăpânii, în dependență de capacitatea celor două imperii de a se impune unul în fața celuilalt în funcție de abilitățile lor militare. Coraportul de forțe era la acel moment și urma să rămână pentru ceva timp, în favoarea Rusiei, iar stabilirea hotarului pe Nistru îi oferea o superioritate geostrategică fără precedent. Convinse de eficiența tacticii cuceririlor gradu-ale, autoritățile imperiale de la Petersburg nu vor rata, așa cum au procedat în repetate rânduri și mai înainte, nici o ocazie de a relua ofensiva expansionistă față de teritoriile românești, fără de care, autoritățile imperiale rusești nici nu puteau visa la o politică balcanică eficientă. Era clar că, odată ajunsă la Nistru, Rusia nu se va opri aici, ci va întreprinde acțiuni întru realizarea acelor obiective ale politicii sale dunărene și balcanice, pe care nu a reușit să și le atingă în decursul sec. XVIII, ceea ce se va realiza însă, fie doar parțial, prin anexarea părții de răsărit a Moldovei în 1812.

---

²¹⁵ Ibid., p.239-240.

²¹⁶ Ibid., p. 241.

²¹⁷ Ibid., p. 240.

Generalizări

Studiile grupate în cea de-a doua parte a volumului au fost generate, pe de o parte, de publicarea în anul 2008 a voluminoasei monografii colective *Dinastia Cantemireștilor* și organizarea la Chișinău a Conferinței științifice internaționale „Cantemireștii – o celebră dinastie din secolele XXVII-XVIII” (28-29 noiembrie 2008), ambele sub girul Academiei de Științe a Moldovei, iar pe de altă parte, de suita de manifestări științifice locale și internaționale consacrate anexării Basarabiei de către Rusia imperială în 1812, cele mai de anvergură producându-se la Cahul în incinta Universității de Stat „B.P.Hasdeu,”(12-13 mai 2012)¹ și în incinta AȘM (14-15 mai 2012), fiind continuată în incinta Filialei Iași a Academiei Române (16 mai 2012)².

În primul caz studiile mele au decurs dintr-un imbold pur personal de a contribui la depășirea clișeiilor fostei istoriografii sovietice și filo-ruse în tratarea și interpretarea aspectelor politice ale domniei de doar vreo șase luni a lui Dimitrie Cantemir în Moldova (noiembrie/decembrie 1710 – iulie 1711), care s-au văzut resimțite atât în unele compartimente din impunătoarea monografie colectivă menționată, cât și în unele comunicări prezentate la memorabilia conferință. În cel de-al doilea caz, necesitatea studiilor a fost determinată de invitația organizatorilor de a participa cu comunicări la cele două manifestări științifice menționate, cu ocazia împlinirii a 200 de ani de la anexarea părții dintre Nistru și Prut a Țării Moldovei la Rusia țarictă. Apoi, materialele acumulate în cadrul pregătirii comunicărilor în cauză, au oferit posibilitatea elaborării și publicării unor noi studii consacrate diverselor aspecte politice ale domniei lui Dimitrie Cantemir precum și politicii Rusiei, în special față de Moldova dar și de Țara Românească, în secolul al XVIII-lea, prin abordarea la fel a locului și rolului factorului bisericesc în politica de expansiune rusească.

---

¹ 200 de ani de la anexarea Basarabiei de către Imperiul țarist : consecințele raptului teritorial pentru românii basarabeni. Simpozion științific Internațional, Cahul 12-13 mai 2012.

² Basarabia 1812. Problemă națională, implicații internaționale. Conferința Științifică Internațională. Chișinău – 14-15 mai 2012; Iași – 16 mai 2012

Cu referire la aspectele politice ale domniei lui Dimitrie Cantemir, accentual cercetărilor a fost pus pe raporturile acestuia cu țarul Petru I și condițiile care le-au generat și însoțit, precum și pe finalitățile acestora. Mai întâi de toate, a fost demonstrată inadvertența opiniilor cum că Dimitrie Cantemir ar fi nutrit anumite intenții de alianță anti-turcească cu țarul Rusiei încă înainte de a fi numit domn al Moldovei, în timpul aflării sale la Istanbul. Hotărâtor în a denunța această intenție se prezintă a fi faptul că mezinul fostului domn Constantin Cantemir nici nu nutrea domnia Moldovei, ci pe cea a Țării Românești deținută de Constantin Brâncoveanu. Iar pretinsa colaborare a lui D.Cantemir cu solul rus P.A.Tolstoi, invocată la fel ca argument al simpatiilor reciproce dintre el și țarul Petru I, nu s-a manifestat decât prin contribuția proaspăt numitului domn al Moldovei și a capuchehaiei acestuia la Poartă la scoaterea a două scrisori ale ambasadorului rus, încarcerat în temnița sultanală Yedikule, și transmiterea lor către Moscova. Pornind de la incredibilitatea unei asemenea afaceri, cel încarcerat fiind sub o strictă pază, am formulat opinia că în realitate vorba ar fi fost despre un scenariu bine pus la punct de autoritățile turcești și merit să-i sporească credibilitatea proaspăt numitului domn al Moldovei în fața țarului pentru ai înlesni îndeplinirea unor sarcini secrete puse în seama lui de către Poartă. În context, constatând că Poarta Otomană, deși i-a declarat prima război Rusiei, nu era pregătită pentru el, am formulat și ipoteza, cu șanse reale de a deveni convingere, că Poarta, cunoscându-i aspirațiile lui D.Cantemir la domnia de la București și luând în calcul unitatea de credință ortodoxă dintre el și „apărătorul” ortodoxiei, cum se prezenta țarul, i-a impus mai întâi domnia de la Iași și i-a pus sarcina să se apropie de Petru I și inițieze negocieri întru al convinge să renunțe la război și să revină la tratatul de pace de 30 de ani semnat cu Imperiul Otoman în 1700 și reconfirmat în ianuarie 1710. Instalarea lui D.Cantemir în domnia Moldovei, așadar, nu poate fi apreciată ca o realizare a unui vis imaginat al lui de a se vedea domn la Iași, ci ca rezultând dintr-un proiect neafășat al Porții de a rezolva pașnic starea de război cu Rusia, oferindu-i celui de-al treilea Cantemir din scaunul Moldovei motivul să creadă că domnia de la Iași era doar o trambulină pentru propulsarea lui în scaunul lui Constantin Brâncoveanu.

Proiectul însă nu a reușit, căci, la sosirea și înscăunarea lui D.Cantemir la Iași (decembrie 1710) armatele ruse erau în plină ofensivă, ajungând deja la Nistru, iar unelocuri reușind să treacă și dincoace de acest fluviu, astfel că elanul războinic al țarului și generalilor săi nu mai putea fi stăvilit, în timp ce proaspătul domn al Moldovei, numit de către Poartă și neacceptat de o grupare boierească în frunte cu mitropolitul Ghedeon, risca să cadă jertvă pe altarul intereselor otomane, ratând nu doar șansa de a se vedea domn la București ci și de a se menține barem în domnia Moldovei. Ca urmare, el a trebuit să inițieze negocieri cu Petru I întru prevenirea nefastului destin.

Un loc important în istoria raporturilor dintre D.Cantemir și țarul Petru I i se atribuie cunoscutei *Diplome de la Lițk*, emisă din numele țarului dar semnată de doar cancelarul acestuia Golovkin, pe 13 aprilie 1711. La acest subiect am reconfirmat opinia, recent reactualizată și argumentată suplimentar de Ion Eremia, că documentului în cauză nu-i poate fi atribuită calitatea de *tratat*, cum se obișnuise în fosta istoriografie sovietică și se mai încearcă uneori și în zilele noastre. Și nu numai din cauza că în el lipsesc semnăturile lui Petru I și a lui D.Cantemir. Analiza pertinentă a textului diplomei mi-a permis să denunț și teza cum că textul documentului în cauză i-ar fi aparținut chiar lui D.Cantemir, țarul Rusiei și cancelarul său doar acceptându-l și imprimându-i calitatea de *tratat* bilateral moldo-rus. Deși nu se exclud ca domnul moldovean să fi formulat prin solii săi la Petru I anumite condiții pentru încheierea unui eventual *tratat* de alianță și protecție, examinarea atentă a textului documentului conduce spre concluzia că în realitate ea reflectă interesul unilateral al mo-narhului rus de a-și supune sau de a-și înstăpâni Moldova. Ajunsă în țară, însă, diploma a fost supu-să unor amendamente reproduse de-avalma de cronicarul Ioan Neculce și menite să-i asigure dom-nului moldovean suveranitatea sub protecția țarului, să refacă dreptul boierilor de a participa la alegerea domnului lor, ridicând acest drept țarului, să se revină la practica dinastică a moștenirii tro-nului și să se evite posibilitatea unei eventuale rusificări a clasei boierești a țării după modelul sus-ținut de Poară de grecizare a ei. În context, am respins și opinia, formulată și ea de mai demult și reactualizată recent de Ion Eremia, cum că în baza notificărilor („ponturilor”) consemnate de

Ioan Neculce, la 28 iunie 1711, ar fi fost semnat într-adevăr un tratat moldo-rus. Căci notificările croni-carului moldovean sunt plasate înaintea pătrunderii în Moldova a trupelor rusești ale generalului de brigadă V. Cropotov și ale feldmareșului P. Șeremetiev (ultimele zile ale lunii mai și primele zile ale lui iunie 1711), adică exact atunci când expira termenul stabilit de Petru I (sfârșitul lunii mai) pentru ca D.Cantemir și boierii lui să-i întoarcă diploma fără careva modificări textuale dar semnată de boieri și confirmată prin sigilul domnului - mărturie că ultimii nu s-au conformat cererii și au introdus în textul eventualului tratat amendamentele care nu pot fi altele decât cele reproduse prin „ponturile” lui Ioan Neculce.

Prezența, însă, a armatelor ruse în Moldova și stabilirea lor în tabără la Țuțora, aproape de Iași, în eventuala sosire și a armatelor comandate nemijlocit de către țar, l-au absolvit pe acesta de necesitatea de a se mai conforma revendicărilor domnului și boierilor săi, impunându-le semnarea *Diplomei de la Luțk* fără nici o modificare. Adevăratul scop final al ei și-a găsit expresia categorică într-o scrisoare din 16 iunie 1711, adresată de Petru I lui D.Cantemir. În ea, Moldova este numită „provincie supusă”.

În contextul evenimentelor produse în preajma înfruntării hotărâtoare dintre armatele lui Petru I și cele turco-tătare, atrage atenția propunerea de pace făcută țarului de către marele vizir Mehmed Baltagioglu chiar cu prețul stabilirii hotarului dintre cele două imperii pe Dunăre – mărturie că Poarta nici acum nu-și dorea continuarea războiului. Petru I, însă, din contra, încrezut fiind într-o eventuală victorie, a refuzat oferta, pentru ca, atunci când situația pe câmpul de luptă i-a spulberat această încredere, să ceară singur rezolvarea diferendului prin optica propunerii marelui vizir. De data aceasta, însă, conștient de circumstanțele care l-au făcut pe țar să-și schimbe optica, deja marele vizir a renunțat la propunerea sa anterioară.

Defecțiunea țarului și a aliatului său moldovean în înfruntarea de la Stănilești (8-12 iulie 1711), a zădărnicit aspirațiile lui Petru I în ceea ce privea nu doar granița dunăreană a imperiului său, ci și Moldova pretinsă a fi deja „provincie supusă” Rusiei. Odată ajunsă, în bună parte, sub ocupația ru-sească în iunie și în prima decadă a lunii iulie 1711, dar

părăsită în urma defecțiunii de la Stănilești, Moldova, ca și promisa frontieră ruso-otomană pe Dunăre, au devenit ulterior adevărate obsesii geopolitice ale tuturor acelor care s-au aflat în fruntea Rusiei după Petru I. Stimulativă în promovarea politicii ovesive rusești în direcția Dunării cu evidente tendințe de trecere peste acest fliviu, țintind Constantinopolul, s-a dovedit a fi instituirea regimului fanariot în Moldova (1711) și Țara Românească (1716), care egala într-o măsură destul de pronunțată statutul politico-juridic al acestora cu pašalâcurile (provinciile) din Imperiul Otoman, deosebirea constând doar în menținerea formală a individualității lor statale (principate) și în faptul că în fruntea lor erau numiți de către Poartă domni de aceeași credință „grecească” (ortodoxă), dar originari din mediul grecesc din Constantinopol, fiind supuși direcți ai sultanului. S-ar impune, se pare, chiar opinia că schimbările produse în cele două Țări Române au rezultat din învățămintele trase de Poartă din cele ce s-a încercat de a pune în aplicare de către Petru I în Moldova. Modificările produse, la rândul lor, au picat cum nu se poate mai bine politicii de expansiune a Rusiei în direcția Dunării și Balcanilor, căci nimic nu-i mai împiedica pe ocupanții scaunului imperial de la Petersburg de a revendica „provincia supusă” a Moldovei, iar concomitent și Țara Românească, mai fiind absolviți de necesitatea de a negocia cu domni fanarioți, considerați acum simpli slugitori ai sultanului, dar și de a mai discuta la subiectul domniilor pământene, uitându-se și despre proiectata în 1711 dinastie a Cantemireștilor, unii dintre reprezentanții căreia, cu titlul nobiliar de cneji ai Imperiului Rusiei, îmbrățișând cariera diplomatică (Antioh, fiul lui D. Cantemir) sau militară (Constantin și Dimitrie, feciori ai lui Antioh Cantemir și nepoți de frate ai lui Dimitrie Cantemir, în gradele de polcovnic și respectiv maior) și fiind astfel trainic angajați în slujba monarhiei de la Petersburg. Ultimii doi, având în subordine trupe de cătane, s-au aflat în avangarda armatelor rusești care au invadat Moldova în faza finală a războiului ruso-austro-turc din 1735-1739, mai precis la sfârșitul lunii august și începutul lui septembrie al anului respectiv.

Dacă ei ar fi nutrit veleități domnești în Moldova și ar fi reușit cumva să și le realizeze, aceste progeneruri Cantemiriene ar fi făcut-o deja nu altfel decât ca cneji ai Imperiului Rusiei. Autoritățile politice și

militare rusești însă nu admiteau nici chiar o atare eventualitate, astfel că, ocupând cea mai mare parte a Moldovei, comandantul suprem al armatelor țariste, feldmareșalul Münnih, s-a comportat ca un cuceritor al unui teritoriu turcesc, arzând, prădând și pustiind totul în cale pentru a-i îngrozi pe sărmanii locuitori și a băga frica în boierimea și clerul moldovean, ignorând calitatea țării de principat și neținând cont nici de credința ortodoxă comună cu cea a Rusiei, atât de insistent speculată în propaganda rusă a războiului împotriva „păgânilor” turci, pentru „eliberarea” popoarelor de aceeași credință pravoslavnică. Abia intrat în Iași (3 septembrie 1739), feldmareșalul nu a pregetat să declare fără drept de apel că „acest ținut a ieșit acum de sub stăpânirea turcească”, datorită desigur armatelor rusești, și că „în nici un caz nu se va încheia pacea, fără a avea stăpânire pe acest ținut”. Să întărească și să perpetueze stăpânirea rusească își avea menirea regimul de ocupație militară instituit de feldmareșal, în timp ce fruntașii scenei politice din țară și clerul suprem al Bisericii au fost somați să semneze un act de trecere în supușenia împărătesei Anna Ioanovna. Nefastul destin al Moldovei a fost salvat doar datorită nereușitelor aliaților austrieci ai Rusiei, care au semnat cu turcii Tratatul de la Belgrad (18 septembrie 1739). În virtutea acestuia, nu doar Viena, ci și Petersburgul, a trebuit să-și retragă armatele din teritoriile cucerite, nu fără a mai stoarce la plecare importante sume puse pe spatele sărmanilor moldoveni și a mai prăda cele ce mai puteau fi prădate din țară, inclusiv din lăcașele sfinte ortodoxe, deși în strategia și tactica expansiunii se miza pe înaltul cler al Bisericii în frunte cu mitropolii. Întocmai ca și în 1711, când prin colaborarea cu țarul a fost compromis mitropolitul Ghedeon, tot așa și acum s-a întâmplat cu mitropolitul Antonie care a trebuit să-l urmeze pe feldmareșalul Münnich și să plece în Rusia.

Finalitățile războiului ruso-austro-turc din 1735-1739 nu au fost însă în măsură să determine autoritățile imperiale rusești să se resemneze, astfel că ele, urmărind cu tenacitate grandioasele proiecte spre Dunăre, Balcani și Constantinopol, așteptau și căutau să creeze alte posibilități de a provoca în raporturile cu otomanii un nou *casus belli*, pentru a se avânta în război sub pretextul apărării proprii dar și a țărilor și popoarelor care, în caz de succes, ar fi format conglomeratul de „provincii

supuse”, după modelul experimentat deja al Moldovei. Pe parcurs, sfera intereselor directe ale Rusiei s-a extins tot mai mult și asupra Țării Românești, fără de care era imposibilă granița pe Dunăre dar care fusese afectată deja de politica expansionistă a imperialilor de la Viena.

Perspectiva rusească părea mai ușor realizabilă în războiul decretat de Poartă dar dus activ de Rusia din anii 1768-1774, la care Austria nu a participat, lăsându-le armatelor țariste posibilitatea de a înainta și în Țara Românească, care acum și ea a trebuit să suporte „binefăcătoria” ocupație mi-litară și să împărtășească calificativul de stăpânire rusească, dobândită prin forța armelor. Pentru a inocula că cele petrecute nu ar fi fost altceva decât o eliberare a celor două țări de sub stăpânirea turcească, au fost înscenate noi adresări ale boierilor și înaltului cler către energica împărăteasă Ecaterina a II-a, cu rugămintea de a-i primi, dimpreună cu țările lor, în supușenia Rusiei. Convinși însă de adevăratele scopuri ale pravoslavniciei împărătese de la Petersburg, frunțașii boierimii și clerului, contând și pe susținerea altor mari puteri aflate în opoziție față de politica expansionistă a Rusiei, preferau menținerea suzeranității otomane asupra țărilor lor, cu condiția anulării regimului fanariot și revenirii la domniile pământene. Aceste doleanțe au cântărit mult în cadrul negocierilor de pace de la Focșani (24 iulie 1772-22 martie 1773), astfel că și de data aceasta, în conformitate cu Tratatul ruso-turc de la Kuciuk-Kainargi (10/21 iulie 1774), Rusia a trebuit să-și amâne pentru o altă dată realizarea proiectului său expansionist și folosindu-se de dreptul acordat prin tratat de a deschide și întreține consulate ca instrumente de promovare a influenței sale în cele două principate mai arogându-și și dreptul de a vorbi la Poartă din numele acestora. S-a ținut cont și de rolul important pe care-l juca Biserica în viața nu doar spirituală, ci și politică, împânzind țara cu călugări spioni și urmărind postarea în fruntea ei a ierarhilor aduși din Rusia sau din mediul clerului local care manifesta loialitate față de împărăteasa de la Petersburg în postura concomitentă a acestea de cap al Bisericii din Imperiul său.

În condițiile când nici în urma celui de-al treilea răzoi cu turcii din secolul al XVIII-lea Rusia nu a reușit să primească vreo satisfacție teritorială pe contul celor două Țări Române, iar Curtea de la Viena, fără

a participa la război dar folosindu-se de situația grea în care s-a pomenit Imperiul Otoman, a reușit să-și înstăpânească partea de nord (Bucovina) a Moldovei, diplomația rusă a însușit și ea tactica cuceririlor graduale, adică de înstăpânire succesivă a unor porțiuni de teritoriu rupt din trupul țării, urmărind și o extindere a frontierelor sale mai aproape de teatrul înfruntărilor directe cu turcii.

Un pas esențial în asigurarea unui temei mai siugur și mai promițător în promovarea noii tactici a fost făcut în vremea și în consecința războiului ruso-austro-turc din 1787-1791 Prin Tratatul de la Iași (29 decembrie 1791/ 9 ianuarie 1792), care punea capăt războiului, imperiile semnatare ale lui anulau printr-un document de rezonanță internațională calitatea celor două Țări Române de principate, trecându-le în categoria *provincii*, retrocedate acum Porții, pentru ca ulterior, în aceeași calitate ele să fie revendicate deja de Rusia. A fost legitimată, totodată, separarea în hotarul istoric al Moldovei a așa-zisei provincii Basarabia, în baza raialelor turcești din sudul Moldovei (Tighina/Bender, Cetatea Albă, Ismail și Chilia), care ajunsese în obiectivul Rusiei încă în 1656 și care se prezentau drept puncte strategice de primă importanță atât pentru expansiunea dunăreano-balcanică a autorităților țariste, cât și pentru înstăpânirea Moldovei și Țării Românești. Pretinsa provincie Basarabia devenea, așadar, ținta principală într-un nou eventual război cu Poarta, mai ales că, prin același tratat de la Iași, hotarul dintre cele două imperii semnatare se stabilise pe Nistru, Țara Românească și Moldova fiind concepute astfel ca părți componente ale imperiului sultanilor. Era clar că următorul pas va fi făcut de Rusia dincoace de Nistru, în obiectivul expansiunii ei ne mai aflându-se două principate ortodoxe cu statut statal, ci niște provincii turcești care doar urmau să fie smulse ctăpânirii „păgânilor” turci, tot așa cum acum ele erau retrocedate Sublimei Porți. Ceea ce se și va manifesta cu lux de amănunte în timpul următorului (primul din secolul XIX) război ruso-turc din anii 1806-1812, care se va încheia cu anexarea de către Rusia imperială a părții de răsărit a Moldovei (dintre Prut și Nistru), asupra căreia a fost în mod voluntarist extinsă denumirea recent createi provincii Basarabia

Généralisations

Les études de la deuxième partie du volume ont été générées par l'apparition, en 2008, de la monographie collective *La dynastie des Cantémirs* (en roumain) et l'organisation à Chişinău de la Conférence International Scientifique au titre „Les Cantemirs – une célèbre dynastie des XVIIe-XVIIIe siècles” (28-29 novembre, 2008) – toutes les deux manifestation s'étant produites sous le patronage de l'Académie des Sciences de la République de Moldova, ainsi que par la suite des manifestations scientifiques locales et internationales axées sur l'annexion de la Bessarabie par la Russie impériale en 1812, celles de plus d'ampleur s'étant produites à Cahul (12-13 mai 2012) à Chişinău (14-15 mai 2012) et à Iaşi (16 mai 2012).

Dans le premier cas, mes études furent impulsées par un motif purement personnel de contribuer au dépassement des clichés de l'historiographie d'autrefois (soviétique et russe), qui se manifestent parfois même de nos jours (dans la monographie indiquée et dans certaines communications à la conférence mentionnée), visant les aspects politiques du règne en Moldavie de Démètre Cantémir (novembre/décembre 1710 - juillet 1711).

Dans le deuxième cas, la nécessité d'entreprendre des nouvelles recherches fut déterminé par l'invitation des organisateurs des conférences consacrées à l'annexion de Bessarabie à la Russie en 1812. Chemin faisant, les matériaux accumulés m'ont permis d'élaborer et publier quelques autres études consacrées aux divers aspects tant du règne de D. Cantémir, que de la politique de la Russie envers les Principautés Roumaines et spécialement envers la Moldavie, au XVIIIe siècle, y comprise aussi la place et le rôle du facteur ecclésiastique dans la politique d'expansion du tsarisme russe.

En ce que concerne les aspects politiques du règne de D. Cantémir, l'accent de l'investigation a été porté sur les rapports de celui avec le tsar russe Pierre Ier et les conditions historiques qui les ont générés et poursuivies, ainsi que sur leurs finalités. On a démontré, premièrement, l'inadvertance des opinions comme si Démètre Cantémir aurait nourri certaines intentions d'une alliance antiturque avec le tsar de la Russie

bien avant d'être investi en tant que prince de Moldavie, au temps encore de son séjour à Istanbul en qualité d'ôtage auprès de la Porte. L'existence d'une telle intention est dénoncée résolument par le fait que D.Cantémir n'intentionnait pas à obtenir le trône moldave de Iași, mais celui de Constantin Brâncovéanu, le prince de la Valachie. Dépourvue d'arguments est aussi l'invocation d'une collaboration de D.Cantemir avec l'ambassadeur russe à Istanbul, P.A.Tolstoï. Car cette prétendue collaboration ne se laisse pas observé que dans la contribution du confident du prince moldave auprès de la Porte de faire sortir de la forteresse sultanale Yédikulé deux letters de l'ambassadeur russe incarcéré et de les faire arriver au tsar de la Russie. Une telle affaire est incroyable si l'on tient compte que l'incarcéré était sévèrement surveillé, ainsi que, dans ce cas concret, je vois plutôt un scénario bien mis au point de la Porte pour assurer plus de confiance au nouveau prince moldave devant le monarque russe. Car, bien qu'a été la première à déclarer la guerre à la Russie, la Porte n'était pas prête pour l'entretenir. Etant connues les aspirations de D.Cantémir au trône de Bucarest et tenant compte de l'unité de croyance orthodoxe du prince et du tsar, qui se présentait en tant que protecteur de l'Eglise orthodoxe, la Porte, en tant que condition *sine qua non* pour lui offrir le trôn valaque, a imposé à D.Cantémir le trône de la Moldavie, en le chargeant de s'approcher de Pierre Ier et d'initier avec lui des pourparlers en vue de le faire renoncer à la guerre et de revenir au traité de 30 ans, signé en 1700 et reconfirmé au jenvier 1710.

Le projet de la Porte n'a pas pu réussir. Au moment où D.Cantémir arrivait en Moldavie (décembre 1710), les armés russes étaient en pleine offensive et atteignirent déjà la frontière moldave du Dniestre et réussirent, quelques parts, meme de pénétrer de ce côté du fleuve, ainsi que l'élan guerrier du tsar et de ses généraux ne pouvait pas être stoppé, tandis que le nouveau prince moldave, investi par la Porte mais contesté par un groupe de boards du pays, avec le mitropolite Ghédéon à leur tête, risquait non seulement de rater la chance d'obtenir le trône de Bucarest, mais aussi de perdre le trône de Iași. En conséquence, il s'est vu contraint de s'engager dans des negotiations avec Pierre Ier pour éviter ce néfaste destin.

Une attention importante dans l'historiographie des relations entre D.Cantémir et Pierre Ier est attribuée au renommé *Diplôme de Luck*, émis au nom du tsar mais signé seulement par le chancelier Golovkin, le 13 avril 1711. A ce sujet, j'ai réconfirmé l'opinion récemment réactualisée par Ion Erémia, qu'à ce document on ne peut pas appliquer le qualificatif de traité, comme s'habitait dans l'ancienne historiographie soviétique et se manifeste parfois même de nos jours. Et non seulement parce que lui manquent les signatures du tsar russe et du prince moldave. L'analyse attentive du texte du diplôme m'a permis de dénoncer la thèse comme si le texte de ce document aurait appartenu à D.Cantémir, tandis qu'au tsar revenait seulement de l'accepter et à son chancelier de le confirmer par sa signature. En réalité, il s'agit d'un acte unilatéral de la chancellerie du tsar par lequel il manifestait ses intérêts de soumettre ou même de s'approprier la Principauté Moldave, en usant de la situation sans issue de son interlocuteur moldave. Mais, arrivé au pays, vers le milieu du mois de mai 1711, le diplôme a été soumis à une radicale révision de la part des boïards et du prince, en vue d'éviter le destin espéré par les autorités de Russie. Les amendements proposés par la partie moldave sont reproduits dans la série des „points” consignés dans sa chronique par Ioan Neculce (Nécoulcé). Des ces „points” il résulte les revendications des impliqués de sauvegarder la souveraineté du pouvoir du prince sous la protection des monarques russes, de renaitre les droits des boïards de participer aux élections du prince, de revenir à la pratique dynastique de la succession au trône, d'éviter une éventuelle politique de russification de la classe des boïards etc.

En même temps, je conteste également l'opinion (Ion Eremia) comme si les consignations du chroniqueur moldave mentionnées reflètent les points d'un traité final moldo-russe, signé le 28 juin 1711, Car, les notifications de la chronique dont on parle, sont placées avant l'arrivée des premières troupes russes (fin mois de mai - début mois de juin) et bien avant l'arrivée des armées avec le tsar à leur tête (le 23 juin). Il s'agit ainsi des amendements au diplôme de Luck dès qu'il fut apporté en Moldavie vers le milieu du mois de mai 1711.

La présence des armées russes en Moldavie, campées à Tsutsora, non loin de Iași, offrait au tsar la possibilité d'ignorer totalement les re-

vendications des Moldaves, ainsi qu'il imposait son diplôme sans aucune rectification. Déjà le 16 juin 1711, donc une semaine avant son arrivée à Iași, Pierre Ier ne se gênait d'appliquer à la Moldavie le qualificatif de „province soumise”.

Dans le contexte des événements produits à la veille de la litte décisive de Stăniliești (8-12 juillet 1711), l'attention est attirée par l'initiative de paix, venue de la part de grand vizir turc Mehmed Baltagi-oglu, à la condition même d'établir la frontière entre la Russie et l'Empire Ottoman au Danube – témoignage que la Porte, même à ce temps-là cherchait la possibilité de stopper la guerre. Pierre Ier au contraire, étant sûr de sa victoire, refusait l'offre. Mais, bientôt, la situation sur le champ de bataille évolua d'une telle façon, que s'était le tsar qui réclamait la paix aux conditions du vizir, pour que, cette fois-ci, déjà celui se refuse à les accepter.

La défection de l'armée du tsar et de son allié moldave dans la lutte de Stăniliești, a déjoué non seulement les aspirations du premier visant la frontière au Danube, mais aussi d'obtenir la Moldavie en tant que „province soumise”. Mais, une fois promise, dans le premier cas, et l'occupation, soit même provisoire, par les armées russes, dans le cas secondaire, la revendication de la frontière au Danube et, respectivement, de la „récupération” de la „province soumise” et forcément abandonnée de Moldavie, devinrent une véritable obsession pour les autorités de la Russie d'après Pierre Ier. Stimulée de la politique ostentative de la Russie vers le Danube et les Balkans, y compris Constantinople, devenait l'instoration en Moldavie (1711) puis en Valachie (1716) du régime phanariote, qui égalait à peu près leur statut face à la Porte avec celui des pachaliks (provinces) de l'Empire Ottoman, les distinctions restantes à se manifester seulement dans le maintien formel de leur individualité étatique (au titre de principautés) et dans le fait qu'à leur tête la Porte nommait des princes de même croyance „gréque” (ortodox) mais originaires de la communauté grèque de Constantinople, donc du milieu des sujets de la Porte. Il s'imposerait même la supposition que les changements produits dans le régime juridique et politique des deux Principautés Roumaines soient inspirés par l'exemple de Pierre Ier – le premier qui avait appliqué à la Moldavie le qualificatif de „province sou-

mise". En même temps, les modifications du statut des principautés sous l'autorité de la Porte, offraient des motifs stimulatifs à la politique d'expansion de la Russie qui, car dorénavant rien n'empêchait les occupants du trône impérial de Petersbourg de revendiquer la Moldavie, aussi que la Valachie sans laquelle était impossible de gagner la frontière au Danube et de pousser l'expansion dans la Péninsule Balkanique. La présence sur les trônes des deux principautés des princes phanariotes étrangers et en leur qualité des sujets des sultans turcs offrait aux autorités russe le motif de ne pas négocier avec eux et d'„oublier" même le projet de 1711 d'instaurer en Moldavie la dynastie des Cantemirs. Certains de ces derniers, déjà au titre nobiliaire de „comtes" (князья) de l'Empire de la Russie, ayant embrassé soit la carrière diplomatique (Antioh, fils de D. Cantémir) ou militaire (Constantin, Démètre Cantémir, fils d'Antioh Cantémir et neveu de D. Cantémir, tous les deux au grade de colonel/полковник et, respectivement, de maior/маёр), étaient donc solidement encadrés au service de la monarchie de Petersbourg. Les deux derniers, ayant en leur subordination des troupes de volontaires, furent les premiers à pénétrer en Moldavie dans la phase finale (fin d'automne – début du septembre 1739) de la guerre russo-turco-autrichienne de 1735-1739.

On ne sait pas s'ils nourrissaient des velléités princières en Moldavie. Mais, s'ils nourrissaient de telles aspirations, ils pouvaient le faire seulement en leur qualité des sujets des monarques russes. Mais, ce que s'était produit ultérieurement dénote une autre option en ce qui concerne le futur destin du pays. Car, ayant occupé une bonne partie de la Moldavie, y comprise la ville de Iași, le commandant en chef des armées russes, le feld-marechal Münnich, une fois entré dans la capitale du pays (le 3 septembre 1739), ne tardait pas de déclarer catégoriquement que „cette contrée s'est soustraite de sous la possession turque" grâce aux armées de l'impératrice et que „dans aucun cas la paix ne sera pas faite, sans que la Russie reste en possession de cet endroit". Renforcer et perpétuer la possession russe devait le régime de l'occupation militaire du pays, instauré par le feld-marechal, tandis que l'élite politique et le suprême clergé du pays furent sommés à signer et envoyer une adresse à l'impératrice Anna Ioanovna en tant que soumis de celle-ci. Le destin

néfaste de la Moldavie a été prévenu seulement grâce aux insuccès des alliés autrichiens de la Russie, qui se virent obligés de signer avec les Turcs le Traité de Belgrad (18 septembre 1739). En vertu de ce traité, non seulement Vienne, mais aussi Petersbourg, fut contraint de faire sortir ses armées des territoires occupés.

Les finalités de la guerre de 1735-1739 ne furent pas en mesure de déterminer les autorités impériales de Petersbourg à se résigner, ainsi qu'elle, ont continué à poursuivre avec ténacité la réalisation des aspirations danubiennes et balkaniques. Ces aspirations paraissaient être réalisables au cours de la guerre russo-turque de 1768-1774, cette fois-ci sans la participation de l'Empire Autrichien, ce que permit aux armées de l'impératrice Ecatérine II d'accéder aussi en Valachie, qui dut supporter elle aussi l'occupation russe. Pour inoculer que ce qui se passait n'était autre qu'une élévation des deux Principautés Roumaines de sous la domination des „païens” ottomans, on a organisé des nouvelles adresses des boyards et du haut clergé envers l'énergique impératrice, avec même la prière de les accepter en tant que sujets de sa majesté. Mais, s'étant convaincue des véritables intentions de la part de Petersbourg et espérant le soutien de la part d'autres puissances dérangées par les intentions expansionnistes de la Russie, l'élite des boyards et du clergé, opta pour le retour de leurs pays sous la suzeraineté de l'Empire Ottoman, à la condition seule d'abolir le régime phanariote et de revenir à la pratique du gouvernement par des princes du pays. Sous l'effet de ces circonstances, la Russie se vit contrainte de signer le Traité de Kuciuk-Kaïnargi (10/21 juillet 1774) selon lequel elle rétrocédait à la Porte les deux Principautés Roumaines, à côté desquelles on observe l'apparition d'un nouveau terme – la „province de Bessarabie”, conçue à la base des raïas ottomans du sud du territoire moldave -, qui était également rétrocédée à la Porte. Cette innovation terminologique, introduite dans un traité de résonance internationale, indique sur la prétendue province, d'une importance géostratégique exceptionnelle, comme étant l'objectif primordial des futures conquêtes russes.

En 1775, les autorités impériales de Vienne, sans participer à la guerre, ont réussi à s'emparer de la partie du nord de la Moldavie (la région de la Bucovine), avec l'ancienne capitale du pays, Suceava, et les fleuris-

sants monasteres orthodoxes de ces endroits. Ce cas offrait à la diplomatie russe un enseignement très utile pour les futures objectifs de l'expansion: la tactique des conquêtes graduelles par l'arrachement successive des portions isolées du Pays Moldave, comme se présentait dès lors l'inventée récemment province de Bessarabie. Dorénavant, la diplomatie russe allait poursuivre le but d'annuler définitivement le statut étatique des deux Principautés Roumaines et de les réduire au niveau des simples provinces disputables entre les Turcs et les Russes. Ce qui avait été obtenu à la suite de la quatrième et la dernière guerre (1787-1791) avec la Porte du XVIIIe siècle. Dans le texte du Traité de Iași (29.XII.1791/9.I.1792) on n'en parle plus des deux principautés, mais des trois provinces, y comprise celle de Bessarabie. Conformément à ce traité, la frontière entre les deux empires fut installée au Dniestre. Les trois „provinces” donc étaient conçues comme possessions ottomanes et objets des futures disputes entre les deux empires, sans tenir compte de la volonté de leurs habitants. Il était clair ainsi, qu'en cas d'une nouvelle guerre, les conquêtes russes seraient entreprises de ce côté du Dniestre, ce qui allait se produire au cours de la guerre russo-turque de 1806-1812, terminée par l'annexion à la Russie de la partie est de la Moldavie (l'interfleuve Prut-Dniestre), sur laquelle on a répandu aussi volontairement le nom de l'inventée entièrement province de Bessarabie.